

BIBLIOTEKA SLOVENSKE AKADEMIJE
ZNANOSTI IN UMETNOSTI V LJUBLJANI

D₂

5720

DA

*Dela članov
Akademije znanosti in umetnosti
v Ljubljani*

Štev. *DA* $\overline{\text{XI}} - 1$

RAJKO NAHTIGAL

SLOVANSKI JEZIKI

I

V LJUBLJANI

IZDALO IN ZALOŽILO
ZNANSTVENO DRUŠTVO

1938

VSE PRAVICE, POSEBEJ ŠE ZA PREVOD, PRIDRŽANE

IZSNAVOSKI
JEZIKI

2 5720 DA

VU/4876

V LJUBLJANI

IZDALO IN TISKALO
IZDAVALSKO DRUŠTVO

NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI
(PREDSTAVNIK FRANCE ŠTRUKELJ)

S P O M I N U
N E P O Z A B N E G A S I N A
A N T O N A

VSEBINA

	Stran
PREDGOVOR	XIII–XVII
Kratice XIX. — Jezikoslovni znaki XXIII. — Pregled slovanskih latinskih abeced XXVII. — Pregled slovanskih cirilskih azbuk XXIX. — Stara glagolska in cirilska azbuka XXXI.	
UVOD	1–8
Slovanski jeziki, skupine, številnost 1. — Staro-cerkvenoslovanski jezik, cerkvenoslovanske recenzije 2–3. — Sedanji slovanski književni jeziki 3–5. — Pismo glagolsko, cirilsko, latinsko, pravopis 5–6. — Sorodnost slovanskih jezikov, preseljevanje, jezikovni prehodi, razvoj 6–7. — Narečja 7–8. — Praslovanska (predhistorična) in historična doba, meja med obema, prenehanje glasoslovnega zakona odprtih zlogov v zvezi z onemenjem t. zv. polglasnikov 8.	
PREDHISTORIČNA DOBA	9–112
A. Glasoslovje	
a) Praslovanščina v odnosu do drugih indoevropskih jezikov 9–10.	
b) Individualne slovanske značilne črte.	
I. ZAKON ODPRTIH ZLOGOV	11–18
1. Odpad soglasnikov na koncu 11.	
2. Izpremembe soglasniških skupin 11–13.	
3. Monoftongizacija diftongov v istozlogovnem položaju 13–14.	
4. Nastanek nosnih samoglasnikov <i>ę</i> — <i>o</i> 14–15.	
5. Nastanek sonantskih <i>r</i> — <i>l</i> , palatalnega in velarnega odtenka 15.	
6. Izprememba dvoglasniških skupin <i>or</i> — <i>ol</i> pred soglasniki na začetku besed (<i>ort</i> — <i>olt</i>) 15–16.	
7. Izpremembe dvoglasniških skupin <i>or</i> — <i>ol</i> in in <i>er</i> — <i>el</i> med soglasniki (<i>tort</i> — <i>tolt</i> , <i>tert</i> — <i>telt</i>) 16–17.	
8. Vrinjenje redukcijskega samoglasnika v soglasniške skupine tujih besed v starocerkvenoslovanščini 17–18.	

	Stran
II. KVANTITETA SAMOGLASNIKOV	18—20
Praslovanski dolgi in kratki samoglasniki in njih razmerje do indoevropskih 18—19. — Redukcijska samoglasnika (polglasnika) <i>ǫ</i> — <i>ɔ</i> 19—20. — Napeto izgovorjena <i>ǫ</i> — <i>ɔ</i> 20.	
III. NAGLAS (AKCENT)	20—34
Muzikalna kakovost, rastoča in padajoča intonacija, nazivi, zlogovni in besedni naglas, označba 20—21. Razmerje med indoevropsko kvantiteto in praslovanskima intonacijama 21—22. — Praslovanski akcentološki zakoni, naglasni tipi v oblikoslovju in besedotvoritvi 23—27. — Metatonija 27—32. — Razmerje med naglasom in kvantiteto 32—34.	
IV. NEBNI (PALATALNI) ZNAČAJ praslovanskega glasovnega sestava	34—46
Dve vrsti samoglasnikov in sonantov 34—35.	
1. Palatalizacija soglasnikov 35—42 — Indoevropski sestav 35—36. — a) Palatalizacija dentalov in labialov 36—37. — b) Palatalizacija velarov 38—39: I. Prva, starejša regresivna palatalizacija; II. Druga, mlajša regresivna palatalizacija; III. Progresivna palatalizacija. — Izposojenke iz gotščine 40. — Dialektične razlike 40—42. — Tabela praslovanskih soglasnikov (poleg <i>i</i>) 42.	
2. Palatalizacija samoglasnikov (preglasi) 42—46.	
3. Drugi, s palatalno artikulacijo zvezani pojavi: Protetični <i>i</i> 43—44. — Rus. <i>ie</i> > <i>o</i> 44. — Samoglasniki v absolutnem začetku govora 44—45. — Praslovansko-dialektična labializacija <i>e</i> > <i>o</i> po šumevcih 45. — Praslovansko-dialektična redukcija medsamoglasniškega <i>i</i> in skrčenje (kontrakcija) samoglasnikov 45—46.	
DODATEK	46—48
Pripomba o prevoju 46—48. — Pripomba o V. poglavju o soglasniških skupinah 48.	
 B. Oblikoslovje	
Skupne črte z drugimi indoevropskimi in posebno baltskimi jeziki	
	49—50
I. SKLANJATEV	50—72
1. Imenska sklanjatev	
Razmerje do indoevropsčine; indoevropski korenski samostalniki 50—51.	

- I. Samoglasniške osnove. 1. osnove na -o- 51—52. — 2. Osnove na -a-, ievr. -ie, nom. sing. fem. -ī 52—54. — Imenska sklanjatev pridevnikov in drugih pridevniških besed 54—55. — Števniki *sъto*, **tysoŭtia* (-e-), *tbma* 55. — 3. Osnove na -i-, supin -iv-, prvotne pridevniške osnove 55—56. — 4. Osnove na -i-, števniki *trbie* — *tri*, samostalniški stevniki od *pętb* do *desętb*, infinitiv -ti, nesklanjane pridevniške osnove 56—57. — 5. Osnove na -i-, izposojenke iz germanščine na -o 57.
- II. Soglasniške osnove. 1. Osnove na -men-, -en-, -n- moškega spola 57—58. — 2—4. Osnove na -men-, -ęt-, -es- srednjega spola 58. — 5. Osnove na -ter- ženskega spola 58. — Dodatek k soglasniškim osnovam: a) samostalniki na -ęninę-, -iananę; b) samostalniki s sufiksom -tel- in -ar-; c) števniki *četyre*; d) samostalniki s sufiksom -ętb, *pečatę*, *desętb*; e) tvorna deležnika in komparativ 58—59.
- Sestav oblik 59
- Tabela praslovanske samostalniške (imenske) sklanjatve 60—61
2. Zaimenska sklanjatev 62—72
- a) Sklanjatev osebnih zaimkov s tabelo 62—63.
- b) Sklanjatev neosebnih zaimkov: Posebnosti sklanjatve 63—65. — 1. Osnove na -o-, -a-, mehke in trde; zaimka *vъsb*, *sičb* i. dr.; zložena sklanjatev *kъiiv* 65—67. — Osnove na -i-, -e- 65—67. — Tabela sklanjatve neosebnih zaimkov 68—69. — c) Zaimenska sklanjatev določne oblike pridevnikov s tabelo 70—72.
- II. SPREGATEV 73—112
- Razmerje do indoevropskih oblik, nadomestilo opuščenih prostih z opisnimi 73—77. — Praslovanske določene in nedoločene oblike 77. — Sedanjiške osnove 78—79. — Nedoločniške osnove, vrste in razredi glagolov 78—88. — Atematični glagoli 88. — Klasifikacija slovanskega glagola 88—89. — Pregled razmerja med nedoločniško in sedanjiško osnovo 90—93. — Primarna in sekundarna osebila 94—97. — Pregled spregatve sedanjika in veleznika 98—99. Aorist (prosti, sigmatični, razširjeni

prosti) 100—103. — Imperfekt 103—105. —
 — Pregled spregatve imperfekta in aorista
 106—107. — Pogojniki *bimb* i. dr. 105. —
 Tvrnosedanji deležnik 105—108. — Trpno-
 sedanji deležnik 108—109. — Nedoločnik, na-
 menilnik 109. — Opisovalni deležnik 109. —
 Tvrnopretekli deležnik 109—110. — Trpno-
 pretekli deležnik 110—112. — Glagolnik, gla-
 golski pridevnik 112.

HISTORIČNA DOBA 113—302

A. Glasoslovje

- I. POSTANEK ZAPRTIH ZLOGOV in izpremembe glasovnih produktov predhistoričnega zakona odprtih zlogov 113—135. — Onemenje redukcijskih samoglasnikov v slabi in ojačenje v močni poziciji 113—114. Refleksi ojačenih polglasnikov 114—115. — Napeto artikulirani polglasniki 115—116.

Glasovne izpremembe, povzročene po onemenju polglasnikov 116—135

1. Soglasniki na koncu 116—118. — Onemenje samoglasnikov na koncu 118.
2. Soglasniške skupine v notranjosti in na začetku besed 118—128. — *a)* enaki soglasniki, dolgi soglasniki 119—120. — *b)* nemi pred zvneničimi in narobe 120. — *c)* sičniki in šumevci 120—122. — *d)* palatalni in nepalatalni 122. — *e)* izenačenja po mestu artikulacije 122—123. — *f)* redukcija zobniškega, velarnega in ustničnega zapora, ozir. pripora 123—126. — *g)* dodaten prehodni artikulacijski element 126. — *h)* disimilacija 126. — *i)* progresivna asimilacija 126—127. — *j)* metateza 127—128.
3. Dvoglasniki 128—129.
4. Nosna samoglasnika 129—131.
5. Jezičniška sonanta 131—132. — Nova iz skupin *tr̥t̥* — *t̥t̥* in *t̥t̥* — *t̥t̥* 132—133. — Skupine jezičnikov s polglasnikoma na začetku besed 134. — Razvojna smer v pojavu novih jezičnih sonantov 134.
6. in 7. Izpremembe soglasniških skupin po jezičniški metatezi skupin *ort*, *tort* 134—135.
8. Opustitev vrinjenih polglasnikov v tujih besedah 135.

II. KVANTITETA	136—145
III. NAGLAS	145—160
IV. NADALJNI RAZVOJ PALATALNEGA ZNAČAJA slovanskih jezikov. Dispalatalizacijski pojavi . . .	160—182
1. Vpliv samoglasnikov na soglasnike in razvoj šumevcev in afrikat 161—173. — Rusko-poljski dvojni (trdi in mehki) soglasniki 163—165; — češki in slovaški 166—168; — drugo 168—173.	
2. Vpliv soglasnikov na samoglasnike. Preglasi. Z dispalatalizacijo zvezani pojavi labializacije 173—182. — a) Regresiven vpliv 173—178. — b) Progresiven vpliv 179—182.	
V. OSAMLJENI POJAVI izven glavnih razvojnih smeri. Izpremembe posameznih glasov in glasovnih skupin. Nastanek novih glasov	183—202
1. Izgovor samoglasnikov na začetku besed. Protični glasovi 183—190.	
2. Izpremembe po večini oslabiljene artikulacije nekaterih soglasnikov 190—194. — a) <i>g</i> 190—192. — Rus., kaš. - <i>go</i> > - <i>vo</i> 191—192. — b) <i>h</i> 192. — c) praslovanske zvoneče afrikate <i>dz</i> , <i>dž</i> , <i>dž</i> 192—193. — d) nadomeščanje šumevcev s sičniki (mazurjenje i. pod) 193—194.	
3. Izpremembe neposredno dotikajočih se glasov 194—197. — a) Jezičniško-samoglasniške asimilacije: vpliv jezičnika <i>r</i> na samoglasnike 194—195; — rotacizem 195—196; — primeri redukcije glasov v hitrem govoru 196. — b) Nove, bolj sporadično pojavljajoče se izpremembe soglasniških skupin: asimilacijski prehod <i>sk</i> v <i>šk</i> , <i>str</i> v <i>štr</i> 196—197; — progresivna asimilacija <i>v</i> po nezvenečih soglasnikih i. dr. 197.	
4. Izpremembe nedotikajočih se glasov 198—202. — a) Zamenjava samoglasnika <i>o</i> z <i>e</i> i. dr. po vplivu sledečega zloga 198—199. — b) Medzlogovna asimilacija soglasnikov, prenos šuma, asimilacija šumevca sikavcu 199. — c) Medzlogovna disimilacija (pri jezičnikih, labialih) 199—200. — d) Medzlogovna metateza, predstavljane posameznih soglasnikov in zlogov 200—201. — e) Haplologija 201. — Krajšanje mnogo rabljenih besed v hitri govorici; sinkope; drugi primeri, števniki 202.	

B. Oblikoslovje

I. SKLANJATEV 203—280

1. Imenska sklanjatev

a) Samostalniki. — α) Vpliv kategorije spola 204—210. — β) Genus animale in virile 210—213. — γ) Numeri. Oslabitev razlikovanja gramatičnega spola v množini 213—215. — Izguba dvojine. Ohranjene oblike 215—218. — Kolektivni samostalniki s funkcijo množine 218. — δ) Skloni. Analogična izenačevanja 218—228. — Genetiv plur. 223—227. — Lokal sing. masc.-neutr. 227—228. — Novi tipi sklanjatev 228—229. — Delna izguba vokativa 229. — Nesklonljivost 230. — Izguba deklinacije v bolgarščini 230—231. — ε) Klasifikacija samostalniške sklanjatve 231—232.

b) Pridevniki in pridevniško sklanjane besede (komparativ, participi i. dr.). — Kakovostni pridevniki 232—237. — Prislovi 237—238. — Svojilni pridevniki 238—240. — *Tretbīb, čbīb* 240. — Vrstilni števnik 241. — Ločilni ali vrstni števnik 241. — Komparativ 241—244. — Superlativ 244—245. — Tvornosedanji in tvornopretekli deležnik 245—252. — Trpnosedanji in trpnopretekli deležnik 252—253.

2 Zaimenska sklanjatev 253—275. —

a) Sklanjatev osebnih zaimkov 253. — b) Neosebni zaimki in zaimek 3. osebe 255—269. — c) Zaimenska sklanjatev pridevnikov 269—275.

3. Sklanjatev števnikov 275—280.

II. SPREGATEV 281—302

Razmerje do praslovanskih glagolskih oblik 281. — Aorist in imperfekt 281—284. — Pogojniki 284—285. — Opisni pretekli čas, sedanjik pomožnega glagola *jesmb* 285—286. — Bolgarski nedoločni pretekli čas 286—287. — Predpretekli čas 287. — Rus. было, бывало z opisnim deležnikom 287. — Prihodnji čas 287—289. — Pogojni futurum za pretekla dejanja v srbohrvaščini, pogojniki za preteklost v bolgarščini 289. — Sedanjik 289—296. — Analogično razširjenje končaja 1. osebe edn. -m atematičnih

glagolov 289—291. — Osebilo 1. osebe množ. 291. — Osebilo 2. osebe edn. 291. — Osebilo 3. osebe edn. in množ. 292. — Dvojina 292. — Izpremembe sedanjiške osnove 292—294. — Sedanjiška oblika na podlagi nedoločnika 294. — Raznosprežavni primeri 294—295. — Supletivni primeri 296. — Analogične izpremembe glasov 296. — Velnik 296—298. — Nedoločnik 298—301. — Nedoločnik na podlagi sedanjika 300. — Balkanskojezikovni glagolski formant *-sa-*, *-isa-* 301. — Supin 301. — Deležnik 301. — Pasiv 301—302. — Povratnik 302. — O splošnem razvoju oblik v historični dobi 302.

PRIMERJAVA TEKSTA SLOVANSKIH JEZIKOV

(Luk. X 30—35) 303—310

Starocerkvenoslovansko (Zogr.), rekonstrukcija izvirnika v cirilski transkripciji, ruskocerkvenoslovansko, hrvatsko-glagolsko 304—305. — Slovensko, hrvatsko, srbskohrvatsko (jekavsko), bolgarsko 306—307. — Češko, slovaško, poljsko, gornjelужиško 308—309. — Rusko, malorusko 310.

SEZNAM GLAVNIH DEL IN SPISOV O SLOVANSKIH JEZIKIH

	311
Stvarno kazalo	341
Besedno kazalo	352
Tiskovne pomote	354

PREDGOVOR

Pričujoča knjiga o slovanskih jezikih se je razvila iz predavanja, ki sem ga imel na Ljudski univerzi spomladi l. 1936. in ki bi ga naj bil tudi izdal v obliki brošure. Že preje pa sem na prošnjo uredništva »Leksikona Minerve« (Zagreb 1936.) napisal članke o slovanskih jezikih (Bugarski jezik, češko-slovački jezik, Lužičko-srpski jezik, Poljski jezik, Ruski jezik, Slavenski jezici, Staro-crkvenoslovenski jezik), ki pa so radi omejenega prostora izšli zelo okrnjeni in brez primerov ter navedbe podrobnejše strokovne literature. Prvotna namera odseva še zdaj iz kratko, prekratko orisanega začetka knjige, dasi je bila moja namera, da predstavim slovanske jezike v njihovi skupnosti in medsebojnem razmerju na čim krajši in preciznejši način. Zato sem se ob neizčrpnem gradivu slovanskih književnih jezikov in narečij ter njihove zgodovine omejil le na glavne književne jezike, vendar se pri vsakem bistvenem pojavu oziram tudi na vse, kar prihaja v poštev; vseskozi pa je jasno izvedena ločitev med književnim, dialektičnim in zgodovinskim, a primere si more ob podanem okviru in ogrodju vsak po potrebi izpopolniti. Poleg tega se v vsem obsegu tesno združujejo filološki podatki z lingvističnimi izsledki, tako da je med drugim v tok razpravljanja prav za prav tudi vključena slovnica starocerkvenoslovanskega jezika, tega neprecenljivega historičnega zastopnika praslovanščine.

Knjiga, ki je slovenska književnost sploh še nima, a ji v taki izdelavi tudi v drugih književnostih, v kate-

rih se nahajajo le več ali manj paralelni orisi slovanskih jezikov po običajnih gramatičnih kategorijah in razvrstitvah, še ni podobne, naj služi kot nekakšna Ariadnina nit skozi labirint slovanske primerjalne slovnice (komparativne gramatike). Dolgoletna skušnja je pokazala, da jo univerzitetni slušatelji slavisti i. dr. potrebujejo; ustreženo pa bo z njo tudi srednješolskim profesorjem filologom in mnogim ljubiteljem študija slovanskega jezikoslovja in — last, not least — slovanske individualnosti. Priporočljivo pa je, da bralec knjigo vsaj dvakrat prebere.

Novi način izlaganja je v tem, da je z ene strani časovno ločena historična doba posameznih slovanskih jezikov od predhistorične praslovanske, v kateri je vladala dialektično razmeroma še malo diferencirana skupnost, in da je z druge strani gradivo za obe dobi razvrščeno po občih vidikih glavnih črt in razvojnih smeri slovanske jezikovne individualitete. Po značaju predmeta je to izvedljivo zlasti v glasoslovju, kjer so prevladujoče črte fonetičnega značaja slovansčine, kakor zakon odprtih zlogov, muzikalnonaglasni zakoni in nebna (palatalna) artikulacijska baza, povzročile cele vrste navidezno raznorodnih glasoslovnih pojavov (prim. str. 11), ki se zato ne glede na to gramatičnokategorijsko raznorodnost najbolje obravnavajo pod skupnim vidikom — povzročiteljem. Že l. 1911. sem v oceni A. Leskiena starocerkvenoslovanske gramatike (Ljubljanski Zvon XXXI 669) z ozirom na Leskienove splošne vidike t. zv. kombinacijskega nauka izrazil mnenje, »da bi se dale obrisati in določiti še večje enote« in da je »predstavili ... fonetične pojave v zvezi z občim fonetičnim značajem jezika.« V oblikoslovju, kjer se na zunaj zde gramatične kategorije vodilne, so v glavnem vendar v prvi vrsti upoštevana razvojna gibanja v oblikovni strukturi in pojavi, ki so bili v

jezikovnem čutu predvsem povezani med seboj. Enako kakor prvi predhistorični je urejen tudi drugi historični del, ki naj s tem nazorno pokaže, kako je historična doba slovanskih jezikov na eni strani bistveno prelomila prvotni pravec, na primer zakona odprtih zlogov, drugod pa stare smeri še nadaljevala, oziroma jih na katerikoli način izpremenila, pri čemer je povsod nakazan razvoj. V oblikoslovju je v splošnem opaziti nadomestitev principa osnov s principom spola (str. 203), razvoj posebnega oblikovnega tipa besedne kategorije šlevnikov (str. 275), prehod pridevniške sklanjavne oblike deležnikov v nesklanjavno glagolsko-prislovno (str. 245), porast opisnih glagolskih oblik (str. 281, 287) i. dr. Koliko je v porabljenem gradivu lastnega gradiva, bo kljub vsem omejitvam znal presoditi strokovnjak. Ker knjiga od prvega početka zavestno ni bila namenjena za podroben kompendij, temveč samo za kratek in plastičen oris tipa in strukture slovanskih jezikov, zato tudi ni vseskozi pod črto podrobno navedena predmetna literatura k posameznim obravnavanim problemom. V glavnem naj temu odpomore na koncu dodani seznam važnejših del in spisov, v katerih je najti še nadaljnje podrobnejše navedbe.

V tehničnem oziru je omeniti, da so se zaradi tiskarskih težav tiskane pole sproti odtiskovale in da so bila zato opozorila na druga mesta v knjigi z navedbo strani mogoča le za nazaj, ne pa tudi za naprej; ta so se mogla označiti le z »gl. doli«, morejo se pa s pomočjo prvih izpopolniti. Sicer pa je treba Učiteljski tiskarni izraziti najlepše priznanje za prizadevanje, da izrazi v tisku vse mnogoštevilne znake. Kljub težkemu stavku so ostale v splošnem, kakor se zdi, le malokaterе tiskovne pomočle. Ruski primeri so pisani po novem pravopisu, iz filološko-lingvističnih razlogov pa je pridržan znak ъ; pri bolgarskih je opuščен na koncu

besed nepotrebni nemi znak ъ; srbsko-hrvatski primeri so redoma podani v ekavski in jekavski obliki. Problem zase je bila sestava stvarnega kazala, ki bi zavzel prevelik obseg in bi postal nepregleden, če bi z vso natančnostjo hotel podati vse podrobnosti; zato je omejen le na najglavnejše in nikakor ne predstavlja vseh drobnih podatkov knjige. Ker knjiga radi svobodnega razlaganja ni razdeljena na posebej označene, vidne odstavke, podaja tudi »vsebina« na začetku le značilnejše stvarne oddelke. V seznamu besed so navedene le one, o katerih je posebej govor. Razne dodatke, ki so mi prihajali na misel ob dotiskovanju posameznih pol, sem opustil, kar je pač vsakomur razumljivo.

V prijetno dolžnost si štejem, ako izrekam posebno zahvalo kolegu Fr. Ramovšu, ki je z izredno prijateljsko požrtvovalnostjo bral delo zvečine že v rokopisu, potem pa vseskozi v tiskani korekturi in je dal iniciativo za objavo v publikacijah Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani ter skrbel za dostojen in pravilen tisk. Zahvaliti se moram tudi kolegu K. Oštirju za branje korekture prvega dela knjige in asistentu g. Zv. Bizjaku za nesebično in neutrudljivo pomoč pri korekturah, seznamu predmetne literature in sestavi stvarnega kazala k historičnemu oblikoslovju; po mojem konceptu je zelo posrečeno prerisal po fotografskih posnetkih staroglagolske in starocirilske znake, prve predvsem po Kijevskih odlomkih (gl. str. 2), druge pa po Supraselskem kodeksu, katerega del se hrani v univerzitetni biblioteki v Ljubljani. Fotografična reprodukcija te prerisbe je priložena po alfabetah pred začetkom knjige. Na žalost ni bilo mogoče, da bi knjigo opremil še s karto slovanškega jezikovnega ozemlja in z označbo glavnih narečij (prim. str. 7—8).

Ob zaključku pa se z Miklošičem (*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, str. XXIV) spominim globokoumnega grškega reka: ὅταν συντελέσῃ ὁ ἄνθρωπος, τότε ἄρχεται.

Moja neutešljiva boleost za sinom Antonom, ki se je s toliko ljubeznijo in vnemo posvetil slavističnemu študiju, iz katerega ga je smrtna nesreča dne 6. avgusta leta 1936. iztrgala, je knjigi napisala posvetilo.

V Ljubljani, meseca avgusta 1938.

R. Nahtigal.

KRATICE

Neslovanski jeziki in narečja

alb. = albansko	kret. = kretsko
at. = atiško	lat. = latinsko
av., avest. = avestsko	let. = letsko
bsla., baltosla. = baltsko-	lit. = litavsko
slovansko	nem. = nemško
dor. = dorsko	ngr. = novogrško
eol. = eolsko	rom. = romansko
evr. = evropsko	rum. = rumunsko
fin. = finsko	stind. = staroindijsko
franc., frc. = francosko	stlat. = starolatinsko
frig. = frigijsko	stprus. = staroprusko
got. = gotsko	stvnem. = starovisoko-
gr. = grško	nemško
homer. = homersko	tes. = tesalsko
ievr. = indoevropsko	zahevr. = zahodnoevropsko
it. = italijansko	zahievr. = zahodnoindo-
	evropsko

Slovanski jeziki in narečja

ben. = beneškoslovensko	jek. = jekavsko
bolg. = bolgarsko	jrus. = južnorusko
brus. = belorusko	jsla. = južnoslovansko
cksl. = cerkvenoslovansko	kajk. = kajkavsko
čak. = čakavsko	kaš. = kašubsko
češ. = češko	kor. = koroško
čslš. = češkoslovaško	luž. = lužiškosrbsko
dluž., dolnjeluž.-srb. = dol-	maced. = macedonsko
njelužiškosrbsko	mazur. = mazursko
dubr. = dubrovniško	mor. = moravsko
ek. = ekavsko	mrus. = malorusko
gal. = gališko	notr. = notranjsko
gluž. = gornjelužiškosrbsko	polab. = polabsko
goričan. = goričansko	polj. = poljsko
hrv. = hrvatsko	prasla. = prasllovansko
ik. = ikavsko	prekm. = prekmursko

rus. = rusko
 rus.-cksl. = ruskocerkveno-
 slovansko
 sevsla., sev.-sla. = severno-
 slovansko
 sevsle. = severnoslovensko
 sevvslus. = severnoveliko-
 rusko
 shrv. = srbskohrvatsko
 sla. = slovansko
 sle. = slovensko
 sle.-briž. = slovenskobrižin-
 sko
 sli. = slovinsko
 slš. = slovaško
 splsla. = splošnoslovansko

srb. = srbsko
 srbolg. = srednjebolgarsko
 srsłš. = srednjeslovaško
 stcksl. = starocerkvenoslo-
 vansko
 stčeš., stluž., stpolj., strus.,
 stsrb. = staro-...
 štaj. = štajersko
 štok. = štokavsko
 ukr. = ukrajinsko
 vslus., vrus. = velikorusko
 vzhsla., vzhsl. = vzhod-
 no...
 zahbolg., zahsla. = zahod-
 no...
 zilj. = ziljsko

Gramatične

abl. = ablativ
 acc., accus. = akuzativ
 act. = aktiv
 adj. = adjektiv
 adv. = adverb
 anal. = analogično
 aor. = aorist
 compar. = komparativ
 condic. = kondicional
 dat. = dativ
 del. = deležnik
 demin. = deminutiv
 dift. = diftong
 dol. = določno
 du. = dual
 dvoj. = dvojina
 edn. = ednina
 enkl. = enklitično, enkli-
 tika
 fem. = femininum
 fut. = futurum
 gen. = genetiv
 heterosil. = heterosilabično
 imper. = imperativ
 impf. = imperfekt
 ind. = indikativ
 indef. = indefinitum
 inf. = infinitiv

instr. = instrumental
 interj. = interjekcija
 kolekt. = kolektivno (col-
 lectivum)
 loc. = lokal
 masc. = maskulinum
 množ. = množina
 nedol. = nedoločnik in ne-
 določno
 neos. = neosebno
 neskl. = nesklanjano
 neutr. = neutrum
 než., neživ. = neživo
 nom. = nominativ
 opis. = opisno, opis. del. =
 opisni deležnik
 opt. = optativ
 os. = oseba in osebno
 osn. = osnova
 part. = particip
 pl., plur. = plural
 pl. t., plur. t., plur. tant. =
 plurale tantum
 praepos. = prepozicija,
 predlog
 praes. = praesens
 praet. = praeteritum

pret. = pretekli čas
 prih. = prihodnjik
 pron. = pronomen
 rel. = relativum
 sed. = sedanjik
 sing. = singular
 subst. = substantiv
 suf. = sufiks
 sup. = supin
 tautosil. = tautosilabično
 trp. = trpno

trppret. del. = trpnopretekli
 deležnik
 tvornopret., tvorpret. del. =
 tvornopretekli deležnik
 tvornosed., tvorsed. del. =
 tvornosedanji deležnik
 vel., velel. = velelnik
 verb. = verbum
 voc. = vokativ
 žel. = želelni
 živ. = živo

Različne

arh. = arhaično
 dial. = dialektično
 gl. = glej
 hist., histor. = historično
 i. dr. = in drugo
 i. dr. pod. = in drugo po-
 dobno
 i. pod. = in podobno
 itd. = in tako dalje
 ib. = ibidem
 id. = idem
 izd. = izdaja
 izg. = izgovorjeno
 juž. = južno
 jzah. = južnozahodno
 knjiž., knjižn. = književno,
 knjižno
 l. = leto
 l. c. = loco citato
 nam. = namesto
 n. pr. = na primer
 nav. = navadno
 ok. = okoli
 oz., ozir. = oziroma

ozn. = označuje
 pod. = podobno
 pogl. = poglavje
 pos. = posebno
 prim. = primeri
 prv. = prvotno
 rec. = recenzija
 sed. = sedanje
 sev. = severno
 sl. = in sledeče
 sos. = sosedno
 spl. = splošno
 st. = staro
 stol. = stoletje
 str. = stran
 štev. = številka
 t. j. = to je
 t. zv. = tako zvano
 vzh. = vzhodno
 zač. = začetkoma
 zah. = zahodno
 zast. = zastarelo
 zv. = zvezek

KRATICE ZA JEZIKOVNE SPOMENIKE IN TEKSTE

- Act. = Acta apostolorum
 ap. = apostol
 Ass., Assem. = Assemanijev staroglagolski evangelistar
 briž. = brižinskoslovenski spomeniki (prim. str. 2 in 114)
 Cloz. gl. Glag.
 Conf. gener. = Confessio generalis, stiškoslovenski rokopis
 Dalm. = Dalmatin
 ev., evang. = evangelij
 Euch., Euch. sin., evh., evhol. = staroglagolski sinajski
 evhologij-molitvenik (trebnik, obrednik)
 Glag. Cloz., Glagol. Cloz. = Glagolita Clozianus
 Io. = evangelij sv. Janeza
 Io. eks. = Ioan eksarh bolg. v dobi carja Simeona (str. 2)
 Kij., Kij. l., Kij. list. = Kijevski listki (str. 2)
 Kul. b. list. = Kulina bana listina iz l. 1189
 leg. sv. Cir. = t. zv. panonska legenda sv. Cirila
 leg. sv. Met. = t. zv. panonska legenda sv. Metoda
 let. = t. zv. staroruski Nestorov letopis
 list. Kul. b. gl. Kul.
 Luk. = evangelij sv. Luke
 Mar. = staroglagolski Marijanski četveroevangelij
 Mark. = evangelij sv. Marka
 Mat. = evangelij sv. Matevža
 Men., Min. = staroruska žitja svetnikov s konca XI. stol.
 Nik. = starosrbski Nikoljski evangelij
 Ohr., Ohr. ap. = Ohridski apostol s konca XII. stol.
 Ostr. = staroruski Ostromirov evangelij iz l. 1056./57.
 Praški odl. = češkocerkv. sla. liturg. glagolski odlomek
 Preš. = Prešeren
 pror. = proroki
 ps. = psalter
 Sav. = Savina knjiga, starocirilski evangelistar
 Sin. evh. gl. Euch.
 Sin. ps. = staroglagolski Sinajski psalter
 Sin. služ. = staroglag. odlomek službenika (str. 246)
 Sommar. = Sommaripa, Vocabolario italiano e schiavo.
 Udine 1607.
 Stapl. = Stapleton iz srede XVII. stol.
 Supr. = starocirilski Supraseljski zbornik žitij svetnikov
 in homilij (menej za mesec marec)
 Šišat. ap. = starosrbski Šišatovački apostol
 Trub. = Trubar
 Zogr. = staroglagolski Zografski četveroevangelij (str. 2)
-

JEZIKOSLOVNI ZNAKI

- * pred besedo ali končajem označuje rekonstruirano besedo ali obliko.
- ^ ali < med dvema besedama ali končajema ozn. smer razvoja, da se je beseda ali oblika za konico kota, ozir. pred njo razvila iz besede ali oblike pred odprtino kota, ozir. za njo.

fonetični (po fonetični zvezi)

- 1 na samoglasnikih i. dr. (a) ozn. dolžino, toda prim. čslš. *ā*, shrv. *ā* str. 136; lit. *y* je nado-meščen z *ī*.
- 2 na samoglasnikih ozn. kratkost; reduciranost samoglasnika je označena s stavljenjem znaka samoglasnika zgoraj med soglasnikom (str. 145); o splošnem redukcijskem vokalu, ievr., sle. *ə* ter prasla. *ɐ* – *ɐ* gl. str. 18—19; bolg. *ɐ* (str. 114) je redukcijski vokal, artikuliran z zadnjim delom jezika brez zaokroženja ustnic.
- 3 na samoglasnikih (a) ozn. na splošno naglas; o čslš. *ā* gl. gori, o slovanskolitavskih muzikal-nonaglasnih znakih str. 20—21, 28.
- 4 na samoglasnikih (*i*, *ɛ* – *ɛ* str. 20) ozn. napetost muskulature pri izgovoru (artikulaciji), toda slš. *ô* = *uo* – *uo*.
- 5 pod samoglasniki (*e*, *o*) ozn. ozki izgovor; prim. lit., kaš.-sli. *e* = *e*; sle. *e* – *o* ozn. ozkost na začetku artikulacije, t. zv. prelivajoča se *ʼe* – *ʼo* proti *e* – *o*, pri katerih se zožuje konec *eʼ* – *oʼ*; o ozkem rus. dial. *ω* gl. str. 143.
- 6 pod samoglasniki (*e* – *o*) ozn. široki izgovor; prav široki *e* se označuje tudi z *ä* (prim. slš. *ä* str. 178).

- “ na samoglasnikih $\ddot{u} - \ddot{o}$ ozn. artikulacijo s srednjim delom jezika, t. j. $i - e$ z zaokroženjem ustnic; rus. $\ddot{e} = 'o$, io ozn. preglas $e v o$ (str. 174, 176); lit. $\ddot{e} = ie$ (ia).
- na samoglasnikih $\dot{u} - \dot{o}$ ozn. artikulacijo s srednjim delom jezika; z artikulacijo srednjega dela jezika, toda brez zaokroženja ustnic, tedaj kot i srednjega dela jezika se izgovarja polj. y , rus. $\mathfrak{y}$, stcksl. $\mathfrak{w}$ (str. 18).
- pod samoglasniki ($\varrho - \varrho$, polj. $\dot{a} = \varrho$) ozn. nosni izgovor, nazalne vokale; v litavščini je ta označba ($i - u$) le etimološkega pomena.
- pod sonornimi (zvočnimi) soglasniki ($m - n$, $r - l$, tudi stind. r) ozn. samoglasniški, sonantski izgovor, t. zv. sonante; o praslovanskih odtenkih $br - \mathfrak{r}$, $bl - \mathfrak{t}$ gl. str. 15 in 35.
- pod samoglasniki, zlasti $i - u$ ozn. diftongični izgovor, soglasniška i (stind. y) - u ; w je dvo-ustnični pripornik proti ustnično-zobniškemu v . Nepopolni diftongi, artikulatorno prelivajoči se vokali se označujejo s stavljenjem enega od samoglasniških znakov gori ob drugem, kakor $'e - e'$, $''o - o''$ i. pod. (prim. gori sle. $\varrho - \varrho$). Slš. $\acute{o} = ''o - uo$, lit. $\dot{u} = uo$ (ua), toda češ. $\dot{u} = \bar{u}$ (gl. str. 140, 142). Bolg. $^e a$ ozn. srednje nebni izgovor spredaj stoječih soglasnikov z dvignjenjem jezika do višine e (str. 171—172).
- pred samoglasniki ozn. palatalizacijo spredaj stoječega soglasnika (gl. dalje).
- “““ ob soglasnikih, ‘ ^ na soglasnikih ozn. različne vrste nebnega izgovora (ob trdem nebu, t. zv. palatalizacije, različne tudi po vrsti soglasnikov: ‘ ali ‘ ob labialih ($p' - p'$) ozn. palatalizirani izgovor z istočasnim dvignjenjem jezika v smeri $k i$; ‘ ali ‘ ob dentalih ($t' - t'$, $s' - s'$, $n' - n'$) in ‘ na šumevcih $\acute{s} - \acute{z}$, $\acute{c} - \acute{ž}$ (t. j. enotnih $t\acute{s} - d\acute{z}$) ozn. palataliziran izgovor s še koronalno arti-

- kulacijo konca jezika z dvignjenim in vzbočenim jezikom, medtem ko se navadni, trdi šumevci $\bar{s}$, $\bar{c}$ različne trdote artikulirajo koronalno-alveolarno, ozir. supradentalno, rus.-polj. $\bar{s} - \bar{z}$ (str. 165) skoro $\bar{s} - \bar{z}$ (gl. doli), palatalizirana pa sta dvojna, dolga rus. $\bar{s} - \bar{z}$ (str. 165); v staroindijski transkripciji je $\bar{c} = \bar{s}$, $\bar{s} = \bar{s}$, $\bar{c} = \bar{c}$, $\bar{j} = \bar{z}$; ' na dentalnih pripornikih $\bar{s} - \bar{z}$ in afrikatah $\bar{c} - \bar{z}$ (t. j. enotnih $\bar{t}\bar{s} - \bar{d}\bar{z}$) ozn. nasprotno že dorsalno artikulacijo sprednjega dela (hrbta) jezika ob trdem nebu (prim. polj.-mrus. $\bar{s} - \bar{z}$, $\bar{c} - \bar{z}$, str. 162 sl., 169 ter shr. $\bar{c} - \bar{d}$ str. 37); ' ob dentalnih zapornikih $\bar{t} - \bar{d}$ in na $\bar{n}$ (češ. $\bar{r}$ je dandanes že le vibriran $\bar{z}$, prim. polj. $\bar{r}\bar{z} = \bar{z}$ str. 166 ozn. obrobne nebničke, praepalatale, čslš. $\bar{t} - \bar{d} - \bar{n}$ (str. 166 sl.), ' ob njih $\bar{t} - \bar{d} - \bar{n}$ (stind. $\bar{n}$), od katerih prehajata $\bar{t} - \bar{d}$ v $\bar{k} - \bar{g}$ (str. 37) pa artikulacijo pod trdim nebom, torej prave palatale, med katerimi je $\bar{j}$ fonetično zveneči pripornik (prim. ievr. $\bar{k} - \bar{g}$ str. 9 in maced. $\bar{k} - \bar{g}$ str. 37, stcksl. $\bar{n} - \bar{p} - \bar{n}$ so mogli biti le palatalizirani); ' ali ' ob velarih ($\bar{k}' - \bar{k}'$) ozn. artikulacijo ob zadnjem delu trdega neba, postpalatale, ' na hr. $\bar{g}$ pa $\bar{z}$ ($\bar{d}\bar{z}$).
- pod dentali (stind. $\bar{n} - \bar{t} - \bar{s}$, tudi $\bar{s} = \bar{s}$) ozn. t. zv. cerebralni ali kakuminalni izgovor s koronalno artikulacijo nad alveoli, prim. trde rus.-polj. $\bar{s} - \bar{z}$, polj. $\bar{c}$, rus. $\bar{t} - \bar{s}$ (gl. gori).
 - ^u ob velarih ($\bar{k}^u - \bar{g}^u$) ozn. labiovelare (o ievr. $\bar{k}^u - \bar{g}^u$ gl. str. 9, o sla. $\bar{g}^u$ str. 186).
 - $\bar{h}$ po soglasnikih ($\bar{b}\bar{h}$, gluž. $\bar{k}\bar{h}$) ozn. aspiriran izgovor.
 - pod soglasniki ($\bar{r}$ i. dr. str. 126–127, 197, 133) ozn. nezvoneč izgovor, redukcijo zvonečnosti.
 - $\bar{x} - \bar{\gamma} - \bar{n} - \bar{t}$ ozn. velarne glasove: $\bar{x}$ = sle. $\bar{h}$ nemi, a $\bar{\gamma}$ zveneči velarni pripornik (str. 125, 190) in temu odgovarjajoče $\bar{x}'$ nemi, a $\bar{\gamma}'$ zveneči postpalatalni pripornik (gl. gori), $\bar{n}$ velarni $\bar{n}$ z artikulacijo ob mehkem nebu, $\bar{t}$ rusko-poljski trdi,

Trubarjev „debeli bizjaški“ *l*, pri katerem se z zadnjim delom jezika tvori dvostranski zapor že ob mehkem nebu in s končkom jezika ob zobeh in poleg katerega sta še srednji *l* in mehki (palatalizirani, palatalni) *l* s prvimu nasprotnima artikalacijama (gl. str. 36 in 161).

^o – *h* (nem. *h*, gr. ^o) – *h* (češ. *h*) so grleni, laringalni (faringalni) glasovi, ^o zapornik, *h* ali ^o nemi, *h* zveneči pripornik (gl. str. 183 sl., 190).

O favkalni artikulaciji skupin *tn*, *bm* z zaporom ob zadnji strani golta gl. str. 164.

Tabelo praslovanskih samoglasnikov gl. str. 35, soglasnikov str. 42.

Pregled slovanskih latinskih abeced

Z n a k i		
prosti latinski	dvoznaki	diakritični
<i>a</i>		<i>a</i> polj. = <i>o</i> <i>ā</i> slš. = <i>e</i>
<i>b</i>	<i>bi</i> polj. = <i>b'</i> (str. 163) <i>bj</i> gluž. = <i>b'</i>	<i>b'</i> dluž.
<i>c</i>	<i>ci</i> polj. = <i>ċ</i> <i>cz</i> polj. = <i>ċ</i>	<i>c</i> hrv., polj., luž. <i>č</i> češ., hrv., sle., luž.
<i>d</i>	<i>dz</i> polj., slš., luž. = <i>ž</i> <i>dž</i> polj., luž. = <i>ž</i> <i>dzi</i> polj. = <i>ž</i> (str. 163) <i>dž</i> hrv., luž. = <i>ž</i> <i>dž</i> polj. = <i>ž</i>	<i>d'</i> češ., slš. = <i>d</i> <i>đ</i> hrv. = <i>ž</i>
<i>e</i>		<i>e'</i> češ. = <i>ie</i> , <i>'e</i> <i>e'</i> luž. = <i>i'</i> <i>e</i> polj.
<i>f</i>	<i>fi</i> polj. = <i>f'</i> <i>ff</i> gluž. = <i>f'</i>	<i>f'</i> dluž.
<i>g</i>	<i>gi</i> polj. = <i>g'</i>	<i>g'</i> hrv. = <i>ž</i>
<i>h</i> sle., hrv. = <i>χ</i> <i>h</i> čslš., polj., luž. = <i>h</i>	<i>ch</i> čslš., polj., luž. = <i>χ</i>	
<i>i</i>	<i>ia</i> slš. dift. (str. 178) <i>ie</i> slš. dift. (str. 142 sl.)	
<i>j</i> = <i>i</i>		
<i>k</i>	<i>ki</i> polj. = <i>k</i> <i>kh</i> gluž.	

Z n a k i		
prosti latinski	dvoznaki	diakritični
<i>l</i> <i>l</i> =polj. <i>l</i> (str. 161)	<i>lj</i> sle. <i>lj</i> hrv. = <i>l</i>	<i>l</i> hrv., slš., <i>l</i> hrv. <i>l</i> polj., luž.
<i>m</i>	<i>mi</i> polj. = <i>m'</i> <i>mj</i> gluž. = <i>m'</i>	<i>m'</i> dluž.
<i>n</i>	<i>ni</i> polj. = <i>n̄</i> <i>nj</i> sle. <i>nj</i> hrv., gluž. = <i>n̄</i>	<i>n</i> hrv., polj., dluž. <i>n̄</i> češ., slš.
<i>o</i>	<i>ou</i> češ., slš. dift.	<i>o</i> polj., luž. = <i>u</i> (str. 140) <i>o</i> slš. = <i>u</i> (str. 142)
<i>p</i>	<i>pi</i> polj. = <i>p'</i> <i>pj</i> gluž. = <i>p'</i>	<i>p'</i> dluž.
<i>r</i>	<i>rj</i> gluž. = <i>ṙ</i> <i>rz</i> polj. = <i>ž</i>	<i>ṙ</i> luž. <i>ṙ</i> češ., slš. <i>ṙ</i> gluž. = <i>š</i>
<i>s</i>	<i>si</i> polj. = <i>ṡ</i> <i>sz</i> polj. = <i>š</i>	<i>ṡ</i> polj., dluž. <i>š</i> češ., hrv., sle.
<i>t</i>		<i>ṫ</i> češ., slš. = <i>t</i>
<i>u</i>		<i>ũ</i> češ. = <i>ū</i> (str. 136, 142)
<i>v</i>		
<i>w</i> polj., luž. - <i>v</i>	<i>wi</i> polj. = <i>w'</i> <i>wj</i> gluž. = <i>w'</i>	<i>w'</i> dluž.
<i>y</i> polj., luž. <i>y</i> češ. = <i>i</i>		
<i>z</i>	<i>zi</i> polj. = <i>ž</i>	<i>ž</i> polj., dluž. <i>ž</i> češ., shrv., sle. <i>ž</i> polj. = <i>ž</i> (str. 166)

Prip. ´ na samoglasnikih v češčini, v slovaščini tudi na so-
nantih *r*—*l* (str. 136), a v srbohrvaščini ^ po naglasu označu-
jejo dolžino. O srbskohrvatskih naglasnih znakih gl. str. 20.

Pregled slovanskih cirilskih azbuk

Z n a k i	
skupni	različni
а = <i>a</i>	
б = <i>b</i>	
в = <i>v</i>	
г = <i>g</i> , mrus. г = <i>b</i>	
	г mrus. = <i>g</i>
д = <i>d</i>	
	ђ srb. = <i>ž</i>
е = <i>e</i> , rus. е = <i>'e, ie</i>	
	ѣ rus. = <i>'o, io</i>
	є mrus. = <i>ie</i>
ж = <i>ž</i>	
з = <i>z</i>	
и = <i>i</i> , mrus. и = <i>y (e)</i>	
	ѣ rus., mrus., bolg. = <i>i</i>
	і mrus. = <i>i</i>
	ї mrus. = <i>'i, ii</i>
	ј srb. = <i>i</i>
к = <i>k</i>	
л = <i>l</i>	
	љ = <i>l'</i>
м = <i>m</i>	
н = <i>n</i>	
	ѣ = <i>n̄</i>

Z n a k i	
skupni	različni
o = o	
п = p	
р = r	
с = s	
т = t	
	ћ srb. = ċ
y = u	
ф = f	
х = χ	
ц = c	
ч = ċ	
	ѣ srb. = ž
ш = š	
	щ rus., mrus. = šc̃, bolg. щ = št
	ѣ bolg. = ѣ (str. XXIII)
	ы rus. = y
	ѣ rus., mrus. mehki znak', bolg. ѣ hist. nemi znak
	ѣ rus. = 'e, ie, bolg. ѣ = e, 'a, ea
	ѣ rus. = e
	ю rus., mrus., bolg. = iu
	я rus., mrus., bolg. = ia
	ѣ bolg. = ѣ

Prip. Opuščeni so rus. i, trdi nemi znak ѣ, ѣ (gr. *ῥ* = f, v (gr. *v*) = i ter bolg. ѣ starejšega pravopisa. Rus. съѣсть, izg. *sjet'*, „sneŭti“ se piše tudi с'ѣсть kakor srb. гр'оце.

Stara glagolska in cirilska azbuka

tek. štev.	ime	štev. vredn.	glag. znaki	glas. vredn.	štev. vredn.	ciril. znaki
1	azъ	1	Ⳛ	a	1	Ⲁ
2	buky	2	Ⳛ	b		Ⲃ
3	vedě	3	Ⳛ	v	2	Ⲅ
4	gtagoli	4	Ⳛ	g	3	Ⲇ
5	dobro	5	Ⳛ	d	4	Ⲉ
6	iestъ	6	Ⳛ	e, ie	5	Ⲋ, ⲋ
7	živete	7	Ⳛ	ž		Ⲍ
8	dzěto	8	Ⳛ	z, ž		Ⲏ(ⲏ)
9	zemla	9	Ⳛ	z	7	Ⲑ
10	ize	10	Ⳛ, Ⳛ	i, e, u, i	10	Ⲓ, ⲓ
11	ı	20	Ⳛ	i	8	ⲕ
12	ŕ	30	Ⳛ	ŕ(ŕ)		ⲏ, Ⲑ
13	kako	40	Ⳛ	k	20	Ⲓ
14	ludbie	50	Ⳛ	l	30	Ⲕ
15	myslite	60	Ⳛ	m	40	Ⲗ
16	našъ	70	Ⳛ	n	50	Ⲙ
17	onъ	80	Ⳛ	o	70	Ⲑ
18	pokoizъ	90	Ⳛ	p	80	Ⲓ
19	rъci	100	Ⳛ	r	100	Ⲕ

20	stovo	200	𐌸	s, ś	200	𐌸
21	tṽrdo	300	𐌹	t	300	𐌹
22	v	400	𐌺	v	400	𐌺
23	ukz		𐌻	u		𐌻
24	h̃rtz	500	𐌼	f	500	𐌼
25	h̃erz	600	𐌽	χ	600	𐌽
26	ω	700	𐌾	ω	800	ω
27	p̃e	800	𐌿	ð (f)	9	𐌿
28	ci	900	𐍀	c, ć		𐍀
29	č̃brṽb	1000	𐍁	č		𐍁
30	śa		𐍂	(št'gt doli)		𐍂
31	ier̃z		𐍃	z		𐍃
32	ier̃y		𐍄, 𐍅	y		𐍄
33	ier̃b		𐍆	b		𐍆
34	iatb		𐍇	glag. ā, ā'a ciril. ē, ja		𐍇, 𐍈
35	iū		𐍈	iū, 'u		𐍈
36	iŋ		𐍉	iŋ, ŋ		𐍉
37	osz		𐍊	ŋ		𐍊
38	iesz		𐍋	ē, iē		𐍋, 𐍌

Prip. Poznejši glag. znaki : 𐌹 = ṽ, 𐌺, 𐌻 = št', 𐌼 = ē;
 opuščena glag. znaka : 𐌸 h̃rt̃m̃z = χ in 𐌹 p̃e = ð;
 gr.-cir. štev. znaki : S = 6, 𐌹 = 90, 𐌽 = 900, 𐌺 = 600, 𐌻 = 700;
 glag.-cir. transkripc. znaki : 𐌹 = s, 𐌺 = h, 𐌽 = l, 𐌻 = i, 𐌼 = h

UVOD

Slovanske jezike delimo po jezikovnih posebnostih dandanes navadno na tri skupine: I. južno — s slovenskim, srbskohrvatskim z dvema odtenkoma književnega jezika in bolgarskim, II. vzhodno — z ruskim (velikoruskim), ukrajinskim (maloruskim) in beloruskim ter III. zahodno — s češkim, slovaškim, poljskim, in lužiškosrbskim v dveh oblikah (gornje- in dolnjelužiskim). V zadnji, zahodni skupini se razlikuje še ožja leška (lehitska) podskupina, ki jo tvori poljščina s kašubskim in slovinskim narečjem (zahodno od Gdanskega), ostankom nekdanjega pomorjanskega jezika, ter zač. XVIII. stol. izumrlo polabščino. Med posameznimi skupinami in jeziki so najrazličnejši prehodi in najraznovrstnejše vezi. Vsi naštetí jeziki se goje tudi književno, pa je tedaj slovanskih književnih jezikov sedaj v rabi, ako se štejeta srbski in hrvatski odtenek s celó drugačno pisavo posebej, dvanajst. Po številu je pripadnikov posameznih slovanskih narodov v milijonih:¹

I. Slovencev	1·61	Belorusov	6·60
Srbohrvatov	10·60	III. Poljakov	23·92
Bolgarov	6·20 ²	Luž. Srbov	0·12
II. Velikorusov	81·79	Čehov	8·72
Ukrajincev	38·81	Slovakov	2·90

skupaj torej: 181·27.

¹ Prim. A. Boháč, „Statistika Slovanstva“ v zborniku „Slované“ III 91. Praga „Vesmir“ 1929. Številke gl. str. 122 in za Srbohrvate še 120.

² St. Mladenov, ki šteje k Bolgarom ne le prebivalce Macedonije, temveč tudi vzhodne in južne Srbije, podaja v История на българският езикъ (София 1935, str. 15) za Bolgare število okrog 7 milijonov.

Najstarejši slovanski književni jezik, t. zv. staroslovenski ali starocerkvenoslovanski, nekateri ga imenujejo tudi starobolgarski, — sam se je imenoval *slověnskъ* —, jezik v Solunu rojenih slovanskih apostolov Konstantina-Cirila († 869) in Metoda († 885), ki nam do malega lahko služi kot historični predstavnik praslovanščine, ker ima še vse njene bistvene znake, je kot tak prenehal že v XI. stol., iz katerega so še zadnji prepisi starocerkvenoslovanskih spomenikov. Ustvarjen po iniciativi genialnega Konstantina za utrditev in razširjenje krščanstva na Velikem Moravskem — začetek misije je bil l. 863 — je od tam prešel k vzhodnim (panonskim) Slovencem in Čehom ter Hrvatom in Bolgarom, a od teh zadnjih k Rusom in Srbom, ki so ga seveda mogli prejeti tudi še po drugih potih. Pri Slovencih so s tem pismenstvom v zvezi slovenski brižinski spomeniki s konca X. stol., poleg kijevskih glagolskih listov starocerkvenoslovanskega misala z moravsko-češkimi jezikovnimi črtami in starocerkvenoslovanskega glagolskega Zografskega evangelija najstarejši slovanski spomenik sploh. Pri Čehih je bil najstarejši znani originalni spis na starocerkvenoslovanskem jeziku legenda sv. Václava († 929) iz srede X. stol., ki pa se je ohranila le v poznejših hrvatsko-glagolskih in staroruskih prepisih. Pri Hrvatih je prvotno glagolsko pismo ostalo v cerkvi do današnjih dni. V starobolgarski državi pa je starocerkvenoslovansko pismenstvo, ki že zelo rano ni služilo samo ožjim cerkvenim potrebam, doživelo z ene strani v južnozahodni Macedoniji po Klimentu, učencu obeh apostolov († 916), z druge na vzhodnem Bolgarskem pod carjem Simeonom († 927) velik razmah in razcvet, odkoder se je dalje razširilo v sosedne južne srbskohrvatske zemlje, kijevsko i. dr. Rusijo ter meniška središča kakor na goro Atos. Stari prvotni pismeni jezik se je seveda povsodi

prilagodil novi jezikovni okolici in v takih izpremenjenih oblikah se od XI.—XII. stol. imenuje že le cerkvenoslovanski češke, hrvatske (hrvatsko-glagolske), srbske, bolgarske (srednjobolgarske) in ruske recenzije ali redakcije. Zadnja ima najstarejše datirane spomenike že iz XI. stol., kakor ohranjeni staronovgorodski Ostromirov evangelistar iz l. 1056. Ta izpremenjeni cerkvenoslovanski jezik je še danes v rabi v pravoslavni, unijatski in hrvatsko-glagoljaški cerkvi, v starejših stoletjih pa je bil jezik kulture celo pri slovanskih sosedih kakor Romunih i. dr. V srednjem in v začetku novega veka je na vzhodu Evrope sploh igral vlogo kakor latinščina na zahodu.

Od današnjih živih slovanskih književnih jezikov se je samostojno najprej tekom XIII. stol. razvil češki v območju osrednjega narečja okrog Prage, za njim od XIV. stol. poljski v Krakovu, toda na podlagi že starejšega oblikovanja kulturnega narečja na kraljevem dvoru v Gnezu v Veliki Poljski in v starejši dobi XIV.—XV. stol. precej pod vplivom staročeščine. V stari Rusiji se je bil prevzeti južnoslovanski cerkveni jezik že v XII. stol. precej ponarodil in zelo visoko povzpел, tako da je n. pr. koncem XII. stol. nastal prvi slovanski umetniški ep, znamenito, svetovni literaturi pripadajoče *Slóvo o polku I'gorově* (*Povest o bojnem pohodu kneza Igorja* l. 1185), ki ne nudi samo krasnih poetičnih mest, temveč se dviga na višino polnega umevanja in toplega zavzemanja za vserusko usodo.³ Pozneje pa je prišel radi turških navalov na Balkanu nov južnoslovansko-cerkveni pritok in čeprav je Moskva v približno isti dobi, v XIV. stol., postala močno in odločilno politično in kulturno središče Velikorusov, je vendar še dalj časa trajalo, da

³ V slovenščini v sedaj že zastarelem prevodu M. Pleternika (*Cvetje iz domačih in tujih logov*, zv. 19. V Celovcu 1866).

se je v okviru moskovskega srednjevelikoruskega narečja mešani rusko-cerkvenoslovanski književni jezik osvobodil cerkvenoslovanske primesi ter popolnoma ponarodil, kar se je izvršilo zlasti za časa Petra Velikega (1672—1725) in pesnika in učenjaka Mihajila Lomonosova (1711—1765) zač. in sredi XVIII. stol., predvsem pa zač. XIX. stol. z nastopom prvih velikih ruskih pisateljev, kakor največjega med njimi Aleksandra Sergejeviča Puškina (1799—1837). Kljub temu je ostalo in zraslo z novodobnim ruskim književnim jezikom še mnogo cerkvenoslovanskih, po poreklu južnoslovanskih elementov. Sodobni ukrajinski književni jezik se pričenja s koncem XVIII. stol., beloruski s sredino XIX. stol., toda z večjim razmahom še le v povojni dobi. Seveda imata tudi ta dva jezika svojo starejšo cerkvenoslovansko dobo za seboj. Izoblikovali pa so se vsi trije vzhodnoslovanski jeziki iz starejših občeruskih narečij šele po XII. stol. Lužiška književna jezika je tako kakor slovenskega vzbudila k življenju reformacija v XVI. stol. Na to, za razvoj slovanskih književnih jezikov srečno stoletje so se ob preporodu na prelomu XVIII.—XIX. stol. oprli tudi Čehi (na Kralicko biblijo iz l. 1579—1593) po zaslugi ustanovitelja slovanske filologije in historika češkega jezika, Josipa Dobrovskega (1753—1829), in Poljaki (na svoj t. zv. „zlati vek“), med njimi n. pr. Adam Mickiewicz (1798—1855) na Jana Kochanowskega (1530—1584). Deloma že v XVI. stol., posebno pa od XVII. stol. dalje se piše tudi že novobolgarski, ali književni jezik na podlagi vzhodnobolgarskega narečja so porodile še le borbe za osvoboditev v XIX. stol. Prvi polovici XIX. stol. pripada tudi — seveda po dobah različnih pokrajinskih srbskih in hrvatskih literatur kakor predvsem slavne dubrovniško-dalmatinske od XV.—XVIII. stol., med Srbi pa neke čudne „slavenoserbske“ mešanice („makaronizma“) iz srbsčine in pod ruskim vplivom sto-

ječe cerkvenoslovanske recenzije — ustvaritev enotnega srbsko-hrvatskega književnega jezika po Vuku Stefanoviću Karadžiću (1787—1864), učencu našega Jerneja Kopitarja (1780—1844), na podlagi narodnega jezika in sicer središnjekavskega narečja (gl. str. 7). Po „književnem dogovoru“ iz l. 1850 so namreč tudi Hrvati sprejeli južnojekavsko narečje⁴, toda ustanovljena enotnost je od tedaj zadobila v obeh glavnih kulturnih središčih, Beogradu in Zagrebu, njim lastna posebna odtenka, v Beogradu tudi ekavsko podlago. Končno se je pri Slovaki po nekih starejših poizkusih (A. Bernolák 1762—1813), sprejelo sredi preteklega stoletja po prizadevanjih Ljudevita Stura (1815—1856) in Martina Hattale (1821—1903) srednjeslovaško narečje za podlago sedanjega književnega jezika.

Stara delitev Evrope na dve veliki kulturni območji, zahodno latinsko in vzhodno grško, je v slovanskih književnih jezikih zapustila sled v rabi dveh popolnoma različnih pisav, cirilske in latinske, kar deli, kakor znano, Srbe in Hrvate. T. zv. cirilsko pismo ni neposredno delo sv. Cirila, temveč je nastalo poleg prvotne tako imenovane glagolske azbuke Konstantina - Cirila v vzhodni Bolgariji za časa carja Simeona († 927) koncem IX. stol. iz združitve grških uncialnih ali majuskulnih (velikih) in glagolskih pismenk, prvih za skupne, drugih za le slovanske glasove. Konstantinova glagolska azbuka pa je na genialni fonetični analizi slovanskega glasovnega sestava sloneča, originalna stilizacija grških minuskulnih (malih) in, kjer ti niso v fonetičnem pogledu zadoščali, orientalnih, hebrejsko-samaritanskih in koptskih znakov. Glagolica se je ohranila v izpremenjeni oglati obliki le pri hrvatskih glagoljaših, drugod pa jo je izpod-

⁴ Narodne novine. Zagreb 1850, 28. marca, štev. 76. Ponatis v *Iuridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroat, serb. und sloven. Separat-Ausgabe.* Wien 1853, predgovor str. V-VIII.

rinila cirilica, ki jo prikrojeno za potrebe svojih jezikov pišejo še sedaj Srbi, Bolgari in Rusi, t. j. vsi vzhodni ruski Slovani. V Bosni, kjer se je najbolj naslonila na glagolico, se je razvil poseben tip, t. zv. bosanska cirilica. Sedanje navadno, od cerkvenega različno cirilsko pismo, t. zv. graždanica, je nastala po prizadevanju Petra Velikega. Ostali, zahodni Slovani in od južnih Slovenci in Hrvati so sprejeli latinsko pismo, ki so ga ravno tako morali prilagoditi posebnostim svojih jezikov. Sedaj rabljene prikrojitev se naslanjajo v glavnem na princip uporabe diakritičnih znakov pri črkah, ki ga je radi racionalnega izražanja slovanskih glasov s pomočjo latinice postavil in izvel Jan Hus († 1415) in ki služi dandanes tudi primerjalnemu jezikoslovju za znanstveno fonetično transkripcijo glasov sploh. Najbolj fonetični pravopis imajo Srbohrvati v cirilski in latinski obliki, medtem ko prihaja pri ostalih več ali manj tudi historični in etimološki princip do veljave.

Po svojem sestavu so si slovanski jeziki drug drugemu še danes jako sorodni, bolj nego germanski ali romanski, dasi so vezi med njimi za časa selitve iz pradomovine onstran Karpatov v dobi od V.—VI. stol., kjer je bil jezik z razmeroma redkimi dialektičnimi razlikami v glavnem še enoten, oslabele ali se pozneje deloma celo popolnoma pretrgale, kakor med južnimi in severnimi Slovani; pač pa so oboji vsak zase, ne glede na nova delna preseljevanja v poznejših časih, brez presledka strnjeno naseljeni (odcepitev lužiških Srbov je razmeroma pozna) in ostali so tudi ali pa so se po vplivu od sosedu do sosedu na novo pojavili mnogovrstni jezikovni prehodi. Jezikovni razvoj je šel v mnogem še v historični dobi v smeri predhistorične, vzniknila pa so seveda tudi povsem nova ali celo nasprotna stremljenja. Najbolj so se slovanski jeziki oddaljili med seboj

v glasovnem oziru in v tvorbi besed za nove kulturne pojme ter s sprejetjem mnogoterih tujk pod različnimi tujimi vplivi, medtem ko sta se jedro morfološke (oblikovne) in sintaktične strukture ter prvotni samobitni besedni zaklad ohranila mnogo enotneje. Zato se tudi preprosti ljudje med Slovani lažje sporazumevajo nego inteligenti.

Tudi posamezni slovanski jeziki so se tekom stoletij razčlenili v mnogotera narečja in podnarečja, tako da se dandanes v splošnem razlikuje v njih: v slovenščini po prof. Fr. Ramovša študijah sedem osnovnih dialektov ali dialektičnih baz (koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenjska, štajerska in panonska), v srbohrvaščini kajkavsko, čakavsko in štokavsko narečje z vzhodnim ekavskim, južnim jekavskim in zahodnim ikavskim podnarečjem (po izgovoru *ѣ*), v bolgarščini vzhodno z južnim in severnim podnarečjem, rodopska, središčno in severnozahodno, v Makedoniji prehodna severna in severnozahodna ter južnovzhodno in južnozahodno, v velikoruščini severno, srednje (Moskva) in južno, v maloruščini severno, južno (na meji med obema Kijev) in karpatsko, v beloruščini južnozahodno (Minsk) in severnovzhodno ter prehodna malorusko-južnovelikorusko, malorusko-belorusko in belorusko-južnovelikorusko, v poljščini velikopoljsko (Poznań) s kujavskim, mazovsko (Warszawa), malopoljsko (Kraków) in šlesko (o kašubščini in slovinsščini gl. gori str. 1), v češčini češka s srednjim (Praha), južnozahodnim, vzhodnim in češkomoravskim, moravska z moravskočeškim, hanaškim, laškim, šleskim in moravskoslovaškim, v slovaščini zahodno, srednje (Turčiansky Sv. Martin) in vzhodno, v gornji lužiščini vzhodno, srednje (Budyšin, nem. Bautzen), v dolnji „chóšobusko“ (Chóšobuz, nem. Cottbus) ob Sprevi in lubinsko v Blatih (Błota,

nem. Spreewald) z dvema prehodnima in več izumrlimi narečji.

Dobo, ko so Slovani govorili še več ali manj enoten jezik in ki ji je najbolj bistveni znak glasoslovni zakon brezizjemno odprtih, le na samoglasnik se glasečih zlogov, imenujemo predhistorično, praslovansko, sledečo, ko so zapadli zlasti z razdrobitvijo avarske premoči po Karlu Velikem (768—814) vedno bolj deljenemu historičnemu razvoju in je prenehal veljati omeñeni glasoslovni zakon, pa historično. Pojav novih zaprtih zlogov na soglasnik, kar je bilo preje za slovanski izgovor nemogoče, je povzročilo onemenje t. zv. polglasnikov, to je slabih skrajšanih (reduciranih) samoglasnikov na koncu in pred zlogom s polnim samoglasnikom ali ojačenim polglasnikom: n. pr. prvotno splošnoslovansko *sz-nz* „sen“, *dv-nv* „dan“ je dalo po onemenju slabih končnih polglasnikov *szn*, *dvñ* — *dñn* z različno vokalizacijo ojačenih korenskih *z* — *v* v novih zaprtih zlogih. Ta proces se je postopoma izvršil šele po IX. stol. Zato je meja med obema dobama IX. stoletje.

PREDHISTORIČNA DOBA

A. GLASOSLOVJE

a) Praslovanščina v odnosu do drugih indoevropskih jezikov

Kot indoevropsko narečje je praslovanščina pripadala vzhodnemu, t. zv. satemskemu⁵ delu indoevropske skupine jezikov kakor indoiranščina, armenščina, albanščina, baltski in še neki drugi že izumrli jeziki.⁶ V njih sta se indoevropska nebna (palatalna) soglasnika *k̑* – *ǵ* razvila v sičnika ali šumevca, v zahodnem t. zv. kentumskem (lat. centum) delu kakor grščini, italščini, germanščini in keltščini pa v goltnika (velara):⁷ ievr. **dek̑m*, sla. *desetъ* „deset“, lit. *dėšimtis*, stind. *dāça* proti gr. *δέκα*, lat. *decem* = *dekem*; ievr. **ǵnō-*, sla. *znati*, lit. *žinoti*, stind. *jñā-* proti gr. *γινώσκω*, lat. *cognosco*. V zvezi s tem prehodom je tudi delabializacija ustničnogoltniških (labiovelarnih) *k^u* – *g^u* v vzhodnem delu:⁷ ievr. **k^uo-*, sla. *kъto*, lit. *kās*, stind. *kas* proti lat. *qui*, *quod*, gr. *πόθεν* „odkod“; ievr. *g^uōu-*, sla. *govędo*, let. *gūovs* „krava“, stind. *gaūs* proti gr. *βούς*, *βούς*, lat. *bōs*, *bovis*. Dalje je prešel v vzhodnem delu pod sličnimi pogoji *s* v *š* in *v*

⁵ Po iranski (avestski) besedi *satəm* „sto“.

⁶ Nebistveno izjemo dela le na vzhodu ležeča kentumska toharščina.

⁷ Misli se tudi le na palatalizacijo velarov (goltnikov) *k* – *g* v vzhodnem in labiovelarizacijo (gl. dalje) v zahodnem delu (prim. V. Georgiev, Kuhn's Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 1937, LXIV 104).

slovanščini pozneje še v *h* (slovenske rabe, v znanstveni fonetični pisavi *χ*), in sicer po *i – u – r – k* pred samoglasniki: ievr. **pis-*, sla. *p̃bhati*, gr. *πίσσω*, lat. *pinso*, *pistum*; ievr. **vetus-*, sla. *vet̃h̃* „star“, lit. dial. *vētušas*, lat. *vetus*; ievr. **aus-*, sla. *uho*, lit. *ausis*, avest. *uši du.*, lat. *auris* iz **ausis*; ievr. **vrsu-*, sla. *ṽrh̃*, lit. *viršūs*, stind. *vars-*, lat. *verruca* iz *-rs-* „bradavica“; ievr. aor. **reks-*, sla. *rẽh̃*; 2. os. množ. *rēste*; stprus. *tisties* „tast“, češ. *tchān*, sicer sla. *tvstv* s s pred soglasnikom i. pod.

Daljš in v ožji zvezi nego z drugimi sosednimi indoevropskimi jeziki je slovanščina preživela neko dobo z baltščino, iz katere so izšli litavski, letski in staropruski jezik (izumrl v XVII. stol.). Z njimi skupaj je praslovanščina izgubila aspirirane zaporne soglasnike kakor *bh*, *dh* itd., ki so v indo-iranščini kakor tudi v grščini, italščini in venetščini ostali: ievr. **bhrater-*, sla. *bratr̃* „brat“, lit. *broter̃elis* „bratec“, stind. *bhrātar-*, gr. *φράτηρ*, lat. *frater*; ievr. **dhumo-*, sla. *dym̃*, lit. *dūmai* pl., stind. *dhumā-*, gr. *θυμός*, lat. *fūmus*. Najznačilnejša skupna črta baltoslovanščine pa je razpad indoevropskih sonantnih (samoglasniških) *m – n* in *r – l* v dvoglasniške skupine, pri nosnikih predvsem v *im – in*, pri jezičnikih pa v dvojna, po fonetičnem značaju nasprotna refleksa *ir – ur*, *il – ul*, kar je slovanščina pozneje po glasoslovnem zakonu odprtih zlogov individualno dalje izpremenila, *im – in* v nosni samoglasnik *e*, *ir – ur*, *il – ul* pa zopet v sonantna *r – l*, toda dvojnega, mehkega in trdega (palatalnega in velarnega) značaja: lit. *atmintis*, sla. *pam̃etv*; lit. *viršūs*, sla. *ṽrh̃* poleg lit. *turgūs*, sla. *tṽr̃*; lit. *vilkas*, sla. *ṽlk̃* „volk“ poleg lit. *tūlkas* „tolmač“, sla. *tṽlk̃* „tolmačenje“ (prim. doli pod b) I 5).

Druge skupne baltkoslovanske črte (o nekih izpremembah soglasniških skupin gl. še b) I 2) se tu kot nebistvene za oris nadaljnjega razvoja lahko opustijo.

b) Slovanskoindividualne značilne črte

I. Zakon odprtih zlogov

Najbolj značilna črta praslovanščine, ki jo razlikuje tudi od baltščine, kjer so se kakor v drugih indoevropskih jezikih zlogi mogli končavati na soglasnik ali dvoglasnik, je svojevrstno preoblikovanje besednih zlogov z uveljavljanjem glasoslovnega zakona brezizjemno odprtih, vseskozi na samoglasnik se glasečih zlogov. Vse nasprotujoče se je moralo ukloniti. To se je zgodilo na ta način, da se je pri zaprtih zlogih na soglasnik ali dvoglasnik vsled porasta sonornosti v izgovoru samoglasnikov kot nositeljev zlogovnega naglasa zlogovna meja premaknila za samoglasnik; dvoglasniki (diftongi) pred soglasniki in na koncu pa so se zlili še v enojne glasove (monoftonge). K njim je prištevati tudi zveze samoglasnikov z nosniki in skupine *ir – ur*, *il – ul*, obstati pa niso mogle tudi zveze *o – e* z *r – l* pred soglasniki ter soglasniki na koncu in v nanovo nastalih, za slovanščino nenavadnih soglasniških skupinah. Tako je cela vrsta glasoslovnih pojavov, ki se zde raznorodni, posledica opisanega zakona, pa se morajo zato pod tem skupnim vidikom pretresti.

1. Soglasniki na koncu so brez izjeme odpadli: lit. *mirtis*, sla. *smirtv*; lat. *hostis*, sla. *gostv*; stind. *tad*, lat. *istud*, sla. *to* itd. Predpone ali predlogi kakor *ob*, *ot*, *bez*, *vz*, *iz*, *raz* niso bile samostojne besede: prim. stcksl. lo. I 28 об онъ полъ „onkraj“, beri „o-bo-ně-po-tě“.

2. Soglasniške skupine. Zlog končavajoči soglasniki so se morali pritegniti k sledečemu zlogu in ker se je ta zvečine začel tudi s soglasnikom, so se morali soglasniki v tako nastalih nenavadnih skupinah, ki niso mogle stati na začetku besed, medsebojno prililiti (asimilirati), pri čemer so se

dvojni enaki ali izenačeni soglasniki (*geminatae*) poenostavili, pri neizenačljivih pa se je končni izid asimilacije navadno javil kot izpad, t. j. redukcija artikulacije prvega soglasnika: sla. **lēz-ti* > *lēsti*, praes. *lēzq*; sla. **vřz-stati* > *vřstati*; ievr. **ak̑si-*, lat. *axis*, gr. *ἄξων*, stind. *ak̑sa-*, sla. *osv*; lit. *vapsa*, lat. *vespa*, nem. *Wespe*, sla. *osa*; sla. **gōd-sli* > *gōsli*, prim. *gōdō* „godem“; **ot-hoditi* > stcksl. *оходити*; lit. *sapnas*, stind. *svāpna-*, gr. *ὑπνος*, sla. *sъnъ*, prim. *sъpati* in **u-sъp-nq-ti* > stcksl. *успыхати*, rus. *учуѣть* „zaspati“; sla. **těsk-nъ* > *těsnъ* „tesen“, prim. *soteska*, toda *ognъ* kakor *gnězdo*, *gnesti*, *gniti* itd.; sla. **vědmъ* > *věmъ* „vem“, prim. *vedeti*; ievr. **seup-*, lit. *supti* „zibati“, sla. *suti* iz **seupti*, praes. *sъpō*, sle. *osūti*, *ospem*, prim. *sypati*, sle. *sīpati* i. dr.

V nekaterih soglasniških skupinah asimilacija ni zajela vsega slovanskega ozemlja, tako da so v tem praslovansko-dialektične razlike. So to predvsem skupine *dl – tl* in *dn – (tn)* ter *(b)dm*. Zadnja se nahaja v števniku ievr. *sebdmo-*, gr. *ἑβδομος* „sedmi“, kar je dalo sla. *sedmъ* in po tem *sedmъ* „sedem“, v vsej vzhodni ruski skupini pa *семь*, mrus. *сім* in tudi *сѣмий*. V severni poljščini, kašubščini in slovinščini se je ohranil arhaizem *šetem*, kar spominja na običajne indoevropske oblike s *pt* kakor lat. *septem – septimus*, stprus. *septmas* itd. V drugih dveh dvojicah *dl – tl* in *dn – (tn)* se je asimilirala zobniški zapornik sledečemu sonornemu soglasniku v vzhodni in južni skupini razen ruskega severozahoda (tu se je *tl – dl* še izpremenilo v *kl – gl*) in slovenskega severa. V zahodni skupini je njih ohranitev značilna črta: češ. *rādlo*, polj. *radło*, toda rus. in jsla. (tudi stcksl.) *raťo*; češ., polj. *padli*, *pletli*, rus. in jsla. (tudi stcksl.) *pali*, *pleli*; češ. *modliti*, polj. *modlić*, rus. in jsla. (tudi stcksl.) *moliti*, prim. sle.-briž. *modliti se*, *vsedli*; češ. *vadnouti*, polj. *więdnać*, toda stcksl. *вѣнѣти*, rus. *вѣнѣть*, sle. *vē-niti*. Nekatere take asimilacije so lahko poznejšega

izvora in so mogle nastati tudi nefonetičnim, analogičnim potem kakor n. pr. rus. двинуть proti mrus. двигнути, sle. *dugniti* itd. Le starejši dobi pripada dialektično diferencirana asimilacija sičnikov s šumevci kakor *zš*, ki je dala v stari cerkveni slovanščini *š*, v stari ruščini, poljščini in češčini pa *štš* > *šč*: **iz-šbdŭ*, stcksl. ишкдѣ; **iz-šbŭlo*, strus. ищѣло, sed. вышло; **vŭz-šbdŭlo*, stpolj. *weszczdŭlo*, sed. *wzeszło*; **roz-šiti*, stčeš. *roščiti*, sed. *rozšiti*.

Izpremembe soglasniških skupin, ki se pojavljajo tudi na začetku besed, kakor n. pr. vrivanje zobniškega zapora v *sr* – *zr* (ievr. **sreu-*, gr. *δενμα*, sla. *struga*, *struja*, *ostrovŭ*, stcksl. вѣздрадѣвати сѣ, Mat. XIV 7 издрече i. pod.) ali opuščanje ustniškega pripora po *b* (**buehŭ* > stcksl. вѣхѣ, **ob-viti* > stcksl. обвити) i. dr. nimajo seveda nobene veze z zakonom odprtih zlogov in so starejše. V starejšo pred slovansko dobo spada tudi pojav priporne artikulacije med zobniškima zapornikoma *tt* > *tst* > *st*: **met-ti*, lit. *mėsti*, sla. *mesti*, praes. *metŭ* „metem“; **ved-ti*, lit. *vėsti*, sla. *vesti*, praes. *vedŭ* „vedem“; **ed-te*, lit. *ėste*, stcksl. ѣсте, „jeste“, 3. os. ѣдѣтъ „jedo“ itd.

3. Monoftongizacija diftongov je nastopila v istozlogovnem (tavtosilabičnem) položaju, t. j. pred soglasniki in na koncu, pred samoglasniki (heterosilabično) pa so dvoglasniki razpadli na sestavna dela in se je drugi združil s sledečim samoglasnikom: gr. *φέροιτε*, sla. *berēte*; gr. *λύχοι*, lit. *vilkaĩ*, sla. *vŭlci* proti gr. dat. sing. *λύχοι*, sla. loc. sing. *vŭlce* iz *-oĩ*, prim. gr. *οἶχοι* „domovi“ proti *οἶχοι* „doma“; gr. dat. sing. *τοῖς*, sla. dat.-loc. *vydrě* iz *-ai*; gr. *τοῖς*, sla. instr. sing. fem. *toiŭ* proti masc. *těmь* iz **toĩmi*; sla. *pojo* — *pěli*; lat. *avunculus*, stprus. *awis*, sla. *ujb* „ujec“, prim. lat. *avia* „stara mati“; sla. *kupovati* — *kupujo*, *plivati* — *plujŭ* z *-eu-*, toda *stavŭ* „stavim“ iz **sta-viŭ* po drugih oblikah, prim. 2. os. množ. *stavite*, inf. *staviti* itd.; gen. sing. lit. *sūnaūs*, got. *sunaus*, sla. *synu* „sinu“; sla. *ostrovŭ* — *struga*, *struja*.

Heterosilabično *ei* je postalo preko *iī* > *vi*, tautosilabično *i*, heterosilabično *eu* pa *ov*, tautosilabično *iu* (*u*): ievr. **treies*, stind. *trājas*, gr. *τρις*, lit. *trejī* „troje“, sla. *trije*; gr. *φειδος*, sla. *vidē*; gen. sing. got. *anstaīs* „milosti“, sla. *kosti* iz *-eis*; lit. *vejū* „vijem“, sla. *vbjo* — *viti*; gr. *πλέω* iz *πλέφω*, sla. *plowō* — *pluti*; gr. *πλευων*, sla. **plutja* „pljuča“; ievr. **leudh-*, stvnem. *liut*, nem. *Leute*, lit. *liūdis* „ljudstvo“, sla. *ludbie* iz **leudheies*; prim. še lit. *šiaure*, sla. *sēverē*.

4. Nastanek nosnih samoglasnikov *e* – *o*. Nosni *e* je nastal iz *en* – *em* in ievr. *n* – *m*, baltosla. *in* – *im* pred soglasniki ter *ēn* – *ēm* na koncu: lit. *penktas*, gr. *πένπτος*, sla. *petz* „peti“; gr. *έντερα* „drob“, sla. *jetro* „jetra“; lat. *semen*, sla. *sēme*, heterosilabično gen. *sēmene*; lit. *atmintis*, sla. *pamētb*, heterosilabično *pomēnēti*; 3. plur. aor. gr. *έδειξαν*, stcksl. *рѣхуа* iz **reksnt*. Nosni *o* je nastal iz *on* – *om* ali *an* – *am* pred soglasniki in *am* na koncu: gr. *φέροναι* iz *-οντι*, lat. *ferunt*, stind. *bharanti*, stcksl. *берѣтъ* „berō“; lat. *angustus*, sla. *ozzēz*; predpona *on-* v sla. *otēzē* „votek“, heterosilabično **onutja* „onuča, obujek“; acc. sing. fem. gr. *ῶδραν*, lat. *lutram*, lit. *ūdrā*, *raņkā*, stprus. *rankan*, sla. *vydrō*, *rōkō*. Pred *i* so se dvoglasniške skupine z nosnikoma zbog palatalizacije nosnikov (gl. tam) izgovarjale heterosilabično: **ze-mia* > *zemla*, *to-miō* > *tomlō* „lomim“. Po visokih samoglasnikih *i* – *u* se je nazalizacija izgubila, kar prihaja v poštev posebno pri končajih kakor accus. sing. in plur. osnov na *i* in *ū* ievr. *-im*, *-um* in *-ins*, *-uns* ter osnov na soglasnik ievr. *-m*, *-ns*, baltosla. *-im*, *-ins*, pri čemer se je kratki samoglasnik pred *s* v množini podaljšal: sing. stind. *agnīm*, lit. *ūgni*, prim. gr. *πόλιν*, sla. *ognb*; stind. *sunūm*, lit. *sūnų*, prim. gr. *πηχυν*, sla. *synz*; stind. *mātāram*, gr. *μητέρα*, lat. *matrem*, lit. *mōteri*, sla. *materb*; plur. got. *gastins*, prim. gr. kret. *πόλινς*, sla. *gostī*; got. *sununs*, prim. gr. kret. *υῖνς*, sla. *syny*; gr. *μητέρας*, lit. *mōteris*, sla. *materi*.

Pri osnovah na *-o-* se je *o* pred nosniki zožil v *u*: sing. gr. *λύκον*, stind. *vrkam*, lit. *vilka*, sla. *vьlkъ*; plur. gr. *λύκους* iz *-ovs*, sla. *vьlky*; enako pri osnovah na *-a-* gr. kret. *τιμᾶνς*, sla. *roky*; prim. še gr. *ἔκμων*, lit. *akmū*, sla. *kamy* in od deležniške osnove na *-ont-* nom. sing. *-on(t)s*, lit. *vedās*, stcksl. *вѣдъ* „vedoč“ od „vesti“ (v severnoslovanskih jezikih se je bila vdomačila oblika na *-a*, strus. *веда*, v češčini še sedaj *veda*).

5. Nastanek sonantnih *r-l* iz baltskoslovanskih *ir-ur* in *il-ul* pred soglasniki z razlikovanjem palatalnega in velarnega odtenka: lit. *mirtis*, lat. *mors*, *mortis*, sla. *smьrtь*, lat. *mortuus*, sla. *mьrtvъ*, heterosil. *мръ* „mrem“; lit. *gurklis*, sla. **gьrdto* „grlo“, prim. shrv. *grklān*; lit. *vilkas*, sla. *vьlkъ* „volk“; lit. *vilnis*, sla. *vьlna* „val“, heterosil. sorodno stcksl. *вѣлати сѧ* (Mat. XIV 24 Zogr. *корабъ же бѣ по срѣдѣ морѣ вѣлаа сѧ вѣтнами* „бѣ во противѣнѣ вѣтрѣ“); lit. *tulkas* „tolmač“, sla. *tьtkъ* „tolmačenje“ (gl. gori str. 10).

6. Izpremembra dvoglasniških skupin *or-ol* pred soglasniki na začetku besed (s formulo označeno *ort-olt*) s prestavitvijo (metatezo) samoglasnika. Pri tem se je pod rastočim naglasom (intonacija) samoglasnik splošno slovansko podaljšal v *a*, pod padajočo intonacijo pa le v južni skupini in v srednji slovaščini, medtem ko je na celem severu, v zahodni in vzhodni skupini ohranjen *o*: lit. *ārklas* iz *-tl-*, gr. *ἄρατρον*, lat. *arātrum*, sla. *rādlo* „rālo“, stcksl. *радо*, shrv. *rālo*, rus. *ра́ло*, češ. *rādlo*, polj. *radło*, heterosil. *orati*; lit. *alkti* „biti lačen“, sla. *tākomъ* „lākom“, stcksl. *лакомъ*, shrv. *lākom*, rus. *ла́ком*, češ. *lakomý*, polj. *łakomy*; **ōrlvja*, **ōrlv* (tudi od *orati*), sle. *rāl*, srsłš. *rała*, češ. *role*, polj. *rola*, mrus., brus., jrus. in strus. *ро́льѧ*; **ōrdt-*, prim. stind. *ardh-*, gr. *ἄρθωμα* „rastem, celim“, sle. *rāst* fem., shrv. *rāst* masc., stcksl. *растѣ*, srsłš. *rast*, sev.-sla. (češ., polj., rus.) *rost*; **ōlk-*, lit. *alkūnė*,

stprus. *alkunis*, sle. *lakāt*, shrv. *lākat*, stcksl. лакѣтъ, srsłš. *laket*, češ. *loket*, polj. *łokieć*, rus. локоть. Pri skupini *olt* se v starocerkvenoslovanskih spomenikih nahaja poleg *lat* tudi *alūt*: v oblikah glagola лалѣкати, вѣзалѣкати in drugih izvedenkah iz korena *alək-*, ter v samostalnikih алѣнини (češ. *laní*, polj. *łani*, rus. лань) in алѣдини (češ. *lodí*, polj. *łodzia*, strus. лодья, sed. лодка). To je prešlo tudi v ruske tekste in je pri izvedenkah iz *alək-* v ruščini (tudi maloruščini) še danes v rabi. V starocerkvenoslovanskih spomenikih je v tem dialektično ohranjena starejša stopnja razvoja prvotne skupine *olt*, in sicer vkljub алѣдини predvsem *ölt*. Isto pa najbrž velja tudi za ruska narečja.

7. Izpremembe dvoglasniških skupin *or – ol* in *er – el* sredi besed med soglasniki (s formulo *tort – tolt* in *tert – telt*). V končnem rezultatu so te skupine dale slovansko dialektično različne razvojne produkte, v južni slovanščini in čehoslovaščini *trat – tlat* in *tret – tlēt* s podaljšanjem samoglasnika in metatezo, v poljščini in lužiški srbščini *trot – tlot* in *tret – tlet* le z metatezo, v ruski skupini *torot – tolot* in *teret – tolot* z dvojnimi samoglasnikom, t. zv. polnoglasjem, in labializacijo *e* pred *t* (to zadnje tudi v kašubščini s slovinsščino in v polabščini): got. *garda*, stcksl. градѣ, sle. in shrv. *grād*, češ. *hrad*, polj. *gród*, rus. город; alb. *kať* iz **kals-*, stcksl. класѣ, sle. in shrv. *klās*, češ. *klas*, polj. *ktos*, rus. колос; stvnem. *berg*, stcksl. вѣргѣ, sle. *brēg*, shrv. *brēg*, *brījeg*, češ. *břeh*, stčes. *břeh*, polj. *brzeg*, rus. берег; got. *miluks*, stcksl. млѣко, sle. *mlēko*, shrv. *mleko*, *mlījeko*, češ. *mleko*, polj. *mleko*, rus. молоко; prim. tudi po imenu Karla Velikega († 814) sle. *krāl̥j*, shrv. čak. *kral* — štok. *krāl̥*, češ. *král*, polj. *król*, rus. король, kar priča o še živi dispoziciji za take vrste izpremembe. (O primerih kakor stcksl. жласти „plačati“, prim. nem. *Geld*, shrv. *člān*, prim. *kolēno*, češ. *člānek*, žlab, polj. *człōn*, *złōb*, rus. же-

леза, шелом i. pod. gl. doli.) Do navedenih produktov je prišlo seveda šele po daljšem času in vmesnih razvojnih stopnjah: mrus. город, колос kakor сон, мох za *sъnъ, mъhъ* „sên, mah“ proti гистъ, вил za *gostъ, volъ* kaže na nekdanje *torat — totat*; stpolj. *ze blota, we blacie* „iz blata, v blatu“ kakor *we dnie, we snie* za *vъ dbne, vъ sně* (gl. doli) proti stpolj. *w święta, w strumieniu* „o praznikih, v potoku“ govori za *tatot* i. pod.; isto predpostavlja dolnjeluž.-srb. *prog, trok, krotki* „prag, trak, kratki“ proti *pšoso, tšoji, kšaj* „proso, troji, kraj“ s prvotnimi začetnimi skupinami z *r*; v jeziku bolgarskega eksarha Ioana, vrstnika in prijatelja carja Simeona († 927) se nahajajo primeri kakor малъдичини od *mold-* > малдъ, prim. tudi grško-tesalsko *σάλομα* ali koroško-štajerskonemško *Talken* iz sle. **tatъkno*; v polabščini, kašubščini s slovinščino in v posameznih slučajih tudi v sosedni poljščini pa je *tort* dalo *tart*, kar seveda ne more biti od nekdanj, a ne mora biti tudi iz oblike z metatezo (morda je v zvezi s prvotnimi intonacijskimi razmerami). Ti slučaji pričajo, da se je v smislu zakona odprtih zlogov najprej splošnoslovansko razvil med jezičnikom in sledečim soglasnikom nekí prehodni samoglasnik, nadaljnji razvoj pa je bil dialektično in deloma tudi po jezičniku *r* ali *l* različen. Pred *i* sta se jezičnika palatalizirala, pa so se dvoglasniške skupine z jezičnikoma izgovarjale kakor skupine z nosnikoma (str. 14) heterosilabično: *gorě, vola, postela, ořq, sřtvořq, molq, melq*, „orjem, storim, molim, meljem“ i. pod.

8. V prvi dobi starocerkvenoslovanskega pismenstva v IX. stol. je bil zakon odprtih zlogov še tako zelo v veljavi, da se je izgovor prevzetih tujih besed in imen olajšal v duhu slovanskega jezika z vrinjenjem redukcijskega samoglasnika v soglasniške, za Slovane nenavadne skupine: арѣхнереи ἀρχιερεῖς, варѣварѣ βαρβαροίς, Марѣка

Μάρκον, олѣтарѣ *altare*, ꙗкоу ꙗкоу ꙗкоу ꙗкоу, Ἰησοῦς, Ἰησοῦς, ἀγγελος, εὐαγγελιον, εὐαγγελιον, κλημεντος, Ζαχαριαν Ζαχαριαν, χρῆμα χρῆμα
itd. Prim. hrv. *agenat, kōncerat* i. pod.

II. Kvantiteta samoglasnikov. Redukcijska samoglasnika (polglasnika) *υ - υ*

V praslovanskih zlogih so bili prvotno dolgi a) ustni samoglasniki: *a* za ievr. *ā - ō* (lat. *mater*, sla. *mati*; lat. *duo*, sla. *dŭva*), dvojno *ē*, s cirilskim znakom *ѣ* in z azbučnim imenom „*jat*“, za ievr. *ē* in kratke in dolge diftonge *ai - oi* (lat. *semen*, sla. *sēme*; gr. *λαῖος*, lat. *laevus*, sla. *lěvъ*; gr. *οἶδα*, sla. *vedě* „vem“), *i* za ievr. *ī* ter kratki in dolgi diftong *ei*, deloma tudi *-oi, -er* i. dr. (lat. *triginta*, sla. *tri desęte*; gr. *χειμα*, sla. *zima*; gr. *λύχοι*, sla. *vlci*; gr. *μήτηρ*, sla. *mati*), *y*, t. j. *i*, izgovorjen s srednjim delom jezika, označen po Husu⁸ z *y*, stcir. *ѣ*, sed. rus. *ѣ*, z azbučnim imenom „*jery*“, za delabializiran ievr. *ū* in *-um, -ōn, -uns, -ons* (lat. *securis*, sla. *sekyra*; lat. *mus*, sla. *myšъ*; lat. *tu*, sla. *ty*; dr. gl. gori str. 14 sl.) in *u* za kratke in dolge diftonge z *u* (lat. *auris*, sla. *uho*; got. *sunau* loc. sing. iz *-ou*, sla. *synu*; gr. *ακούω*, sla. *čuti, čujō* „čujem“ iz **kiu-*; b) oba nosna samoglasnika *e - o* in c) jezični sonanti (o njih postanku in primere gl. gori str. 15). Kratka sta bila v praslovanščini *o* za ievr. *a - o - ə* (lat. *axis*, sla. *osъ* „os“; lat. *oculus* „oko“, stind. *sthitās*

⁸ Hus je v svojem traktatu o češkem pravopisu podal tudi že pravilno fonetično definicijo izgovora *y*: „Circa *i* et *y* simul habenda est differentia; sunt enim duae vocales circa Bohemos... Qui ergo vult bene loqui bohemicę... discat eam formare ponendo principium linguae sub inferioribus dentibus, et in medio elevando linguam per modum circuli; et simili modo fomabit *i* (t. j. polj. *ī*), et poterit dicere *lyko, mlyn, tyn, hyn*“ (Slavische Bibliothek 1858, II 179–180). Danes se *y* v češčini historično še vedno piše, toda ne izgovarja več, pač pa se piše in izgovarja še v poljščini (gl. doli).

„stoječ“, gr. *στατός*, lat. *status*, sla. *stoję* „stojim“) in *e* za ievr. *e* (lat. *decem*, sla. *desętb*; lat. *veho*, sla. *vezę*, prim. „vozim“). Kratka indoevropska *i - u*, ki sta bila že zaradi ožje artikulacije po naravi krajša nego n. pr. tudi kratek *a*, pa sta v praslovanščini podobno kakor slovensko dialektično kratko naglašena *i - u* (*sit*, *kųp*) zapadla redukciji, s tem da se je zmanjšala napetost in znižala višina v artikulaciji jezika, a zmanjšala tudi sila glasu iz grla, pri *u* je nastopila še delabializacija, tako da sta nastala reducirana samoglasnika, ki sta bila krajša nego običajni kratki samoglasniki. Naziv „polglasnika“ za nju je običajen po tradiciji, fonetično pa neupravičen (v fonetiki sta to *i - u*). Po izgovoru se lahko primerja slovenski reducirani *a* (*sęn*, *pęs*, *kęs*, *vęs*), seveda ni ž njima istoveten; pač pa se enako izgovarjata ruska reducirana samoglasnika mehkega in trdega odtenka dva zloga pred naglasom ali po naglasu v primerih kakor *часовоѣ ѣбсавоѣ* „straža“ in *старики stęřiki* „starci“ ali *горечь gořęć* „bridkost“ in *город goręd(-t)* „mesto“ i. pod. Zaznamujeta se praslovanska reducirana samoglasnika s cirilskima znakoma *ѣ - ѥ* (v tem redu sledita v azbuki) in se imenujeta z azbučnima imenoma „jer“ (v ruskem izgovoru „jor“) in „jer“ (mehki, nebni „jer“, „jerek“ „jerčik“, medtem ko je prvi trd, velaren). Kot produkta redukcije ju nahajamo tudi sicer poleg ievr. *i - u*, ozir. *-m*, *-n* (str. 14): a) stind. *vidhāva*, lat. *vidua*, sla. *vędova*; lat. *hostis*, sla. *gostę*; stind. *dīnam*, lat. *nūndinae* „ob devetem dnevu“, sla. *dęnbę* „dan“; lat. *matrem*, gr. *μητέρα*, sla. *materę* iz *-m > -im*; stind. *snušā*, gr. *νύς*, lat. *nurus* iz **snusós*, sla. *snęha* „snaha“; stind. *mādhu*, gr. *μεθυ*, sla. *medę*; stind. *sup-*, gr. *ὑπνος*, sla. *sęnbę*; b) *plęvati* : *plųę* „plujem“ iz *-eu-*; *bęrati* : *berę*; *męrę* : **merti* in *sęmęrtę*; *pomęnę* : *pamętbę* iz *-ę-*; *žęnę* „žanjem“ : *žęti* iz *-en-*; *ręci* : *reęę* „rečem“; *šędę* - *šętbę* : **hed-*, prim. *hoditi*; *vęčęra* : *vęčęrę*;

gъnati : *ženq* „ženem“; *dъmq*, prim. „nadmemb se“ : *dqti* iz **domti*; *kъrb* (češ. *keř*, gen. *kře*, polj. *kierz*, gen. *krza*, strus. in dial. къръ — коръ) : *корењ* i. pod.

Po dvoglasniškem *i* (*j*), t. j. soglasniškem *i*, in pred njim sta se *ѣ* – *ь* izgovarjala bolj na *p e t o* (*ѣ* – *ь*) ter se zato akustično približala *y* – *i*, ne da bi se bil njun redukcijsko-kvantitativni značaj izpremenil. Na to kaže z ene strani starocerkvenoslovanska pisava (grafika) z ѣ – и (ДѢБРѢИ iz **dobrѣ-jb* „dobri“, БЛИЖѢИИ iz **blizъnb-jb* „bližnji“, nom. sing. краи za *krajb* „kraj“ proti nom. plur. s polnim *i* краи „kraj“, иго za **jъgo*, lat. *jugum*, имж za **jъmo* proti вѣзѣмж, имж iz **imēn*, acc. sing. и za **jъ* proti вѣиѣ за **ъenjъ* „vanj“, анце, rus. gen. plur. яиц iz *-jb-*), z druge nadaljnji svojevrstni razvoj v slovanskih jezikih, ki predpostavlja ne *y* – *i*, temveč redukcijska samoglasnika *ѣ* – *ь* (gl. doli).

O krajšanju iz indoevropsčine prevzetih dolžin in daljšanju istih kratčin, glej, ker je v zvezi z naglasnimi razmerami, v III. poglavju o naglasu.

III. Naglas (akcent)

Praslovanščina je že iz indoevropske in baltsko-slovanske dobe podedovala po kakovosti muzikalen naglas, sestoječ v glavnem iz naraščanja in padanja višine tona, podobno kakor pri grškem akutu in cirkumfleksu; zato se govori tudi o *ra-stoči* in *padajoči* ali *akutirani* in *cirkumflektirani* intonaciji.⁹ Pri tem se misli po navadi

⁹ Poleg gornjih terminov se uporabljajo za akut — cirkumfleks tudi drugi: sle. *potegnjen* — *potisnjen*, shr. *uzlazni* (ˊ) — *silazni* (ˋ) za dolga, *spori* (ˊ) — *brzi* (ˋ) i. dr. za kratka naglasa, češ. *přizvuk stoupavý* — *klesavý* ali *intonace ražená* — *tažená*, rus. долгота длительная — прерывистая, fr. *rude* — *douce*, nem. *gestossen* — *geschleift*, pri čemer se misli predvsem na litavsko akcentuacijo (ˊ in ˋ), ki je v fiziološkem oziru po gibanju tona, ne pa etimološko nasprotna slovanski.

na besedni naglas, t. j. glavni, druge nadkriljujoči ton na enem izmed zlogov besede; toda tudi vsak drug zlog je imel svoj zlogovni naglas, ker se je izgovarjal z eno ali drugo intonacijo, le da so se medsebojno morale podrediti zlogu z glavnim poudarkom, iz česar so se sčasoma razvili različni akcentološki zakoni in kar je ustvarilo gotov muzikalen ritem jezika. Po mestu je bil praslovanski besedni naglas kakor indoevropski svoboden, t. j. nevezan na en in isti zlog ali le na nekatere zloge v besedah, in gibljiv, t. j. v oblikah in tvorbah besed izpremenljiv po mestu in muzikalni kvaliteti (intonaciji). Vendar so se v tem v praslovanščini proti indoevropsčini izvršile bistvene izpremembe, ki so jih povzročili imenovani akcentološki zakoni, kateri so v mnogem premaknili mesto naglasa in izpremenili prvotne intonacije. Pri tem je poudariti, da so indoevropski dolgi samoglasniki, dvoglasniki in sonanti ter za zlog iz dvozložnih baz na *a* skrajšani koreni dali v praslovanščini po naravi praviloma rastoče, kratki pa padajoče intonacije, tako da so slovanski kratki samoglasniki prvotno mogli biti le padajoče intonirani, dolgi samoglasniki in sonanti pa po svojem postanku kot refleksi indoevropskih dolgih glasov rastoče, a kot refleksi indoevropskih kratkih glasov padajoče. Vendar so se pod gotovimi pogoji pojavili že rano v praslovanščini tudi rastoče intonirani kratki samoglasniki (glej doli). O razmerju vseh teh glasov do indoevropskih glej v II. poglavju o kvantiteti. Zbog fonetične sličnosti se označujejo praslovanske intonacije s srbskohrvatskimi, po V. Karadžiću in Đ. Daničiću vpeljanimi znaki, dasi historično odgovarja le padajoča intonacija: *˘* za dolgo padajočo, *ˉ* za dolgo rastočo, *˚* za kratko padajočo in *˘˚* za kratko rastočo intonacijo. Glede razmerja med indoevropsko kvantiteto in praslovanskima intonacijama prim. (po

redu glasov v II. poglavju)¹⁰: lat. *mater*, sla. *māti*, (sle. *mati*, shrv. *māti*, češ. *mati*); lat. *cognosco*, sla. *znati* (sle. *znati*, shrv. *znāti*, češ. *znāti*); lat. *verus*, sla. *věra* (sle. *věra*, shrv. *věra*, *vjěra*, češ. *víra*); gr. *κοῖλον*, sla. *cělv* (sle. *ceŭ*, shrv. *cěo*, *cio*, *cijel*, češ. *celo*); stind. *grīvā* „tilnik“, sla. *grīva* (sle. *grīva*, shrv. *grīva*, češ. *hrīva*); gr. *εἶδος*, sla. *vīdv* (sle., shrv. *vīd*, češ. *vid*); lit. *sietas* iz *ei*, sla. *sīto* (sle. *sīto*, shrv. *sīto*, češ. *sīto*), prim. sla. *sějati*, rus. *сѣять*, shrv. *sějati*, češ. *síti*); lat. *mus*, sla. *mýšv* (sle. *mīš*, shrv. *miš*); gr. kret. *λύκων* acc. plur., sla. *vŭlky* s padajoče intonirano končnico (rus. *волки*); stind. *rāuti* iz *-eu-*, sla. *rūti* (sle. *rjūti*); lat. *taurus*, sla. *tūr* (sle. *tūr*); gr. *ρόμφος*, sla. *zŭbv* (sle. *zōb*, shrv. *zūb*, češ. *zub*); lat. *anas*, gen. *anatis*, stvn. *anut* iz **anət-*, sla. *qty* (kajk. *ūtva*, shrv. *ūtva*); stind. *vŕkas*, lit. *vilkas*, sla. *vŭlk* (sle. *vōuk*, shrv. *vūk*, češ. *vlk*); stind. *dīrghas*, lit. *ilgas*, sla. *dŭlgv* (shrv. *dūg*, češ. *dlouhý*, slš. *dłhý* z dolгим *l*); got. *garda*, sla. *grādv* (sle., shrv. *grād*, češ. *hrad*, rus. *город*); gr. *ῥογάτος* „rogat“, sla. **korva* iz **korava* (sle. *krava*, shrv. *krāva*, češ. *kráva*); gr. *νεφός* „megla, oblak“, sla. *něbo* (sle. *nebō*, shrv. *něbo*); gr. *δῶμος*, sla. *dŏmv* (sle. *dōm*, shrv. *dōm*, gen. *dōma*) itd. Prim. tudi v I. poglavju (str. 15) razmerje med *rāto* iz **ōrdto*, **oratro-* in *rolb*, *rolbja* iz *ōrl-*.

¹⁰ Po današnjem stanju (gl. v II. delu) odgovarja prvotni rastoči intonaciji v srbohrvaščini kratki padajoči naglas ˘, v češčini nasprotno dolžina (ˊ), medtem ko se je tu skrajšaia padajoča intonacija V slovenščini je kratkost namesto nekdanje dolge rastoče intonacije ohranjena v končnem zlogu, a pod prvotno padajočo intonacijo se je naglas (kakor še v bolgarščini) pomaknil za zlog dalje. Sedanji srbskohrvatski rastoči naglas je nov in kaže na odtegovanje naglasa nazaj. V slovenščini velja to le za dolgi rastoči, v kolikor ne stoji za staro rastočo intonacijo v nezadnjem zlogu in v nekih drugih sekundarnih slučaji. V ruščini sta nekdanji intonaciji lepo razvidni v t. zv. polnoglasnih oblikah (str. 16). Tu in v čakavščini se je dobro ohranilo tudi staro mesto naglasa. Nena-glašena dolžina se v srbohrvaščini zaznamuje z ˘.

Praslovanski akcentološki zakoni segajo v mnogem že v baltskoslovansko dobo, toda njih nadaljnji razvoj je mogel biti paralelen, ni pa istoveten. Izmed njih je na prvem mestu imenovati zakona *a)* Saussura-Fortunatova in *b)* Hirta,¹¹ po katerih prehaja pri dvozložnih besedah mesto naglasa, ako so zlogi različno intonirani, s padajoče intoniranega na rastoče intoniran, bodisi *a)* s predzadnjega na končni ali *b)* s končnega na predzadnji, velja pa to še bolj splošno, za ves obseg besednih tvorb sploh (po Pedersenu¹¹ za dva kratka zloga pred rastočo intonacijo): *a)* gr. *χεῖμα* neutr., lit. *žiemā*, sla. *zimā* (rus. зимá, sle., shrv. *zíma*) proti acc. sing. *zîmq* (sle. *zîmo*, shrv. *zîmu*, rus. зиму); stind. *vidhava*, lat. *vidua*, sla. *vdova* (rus. вдова); gr. *νέφη* nom. plur. neutr. iz *-εσα*, sla. *nebesā* (rus. небеса, shrv. *nebēsa*) proti sing. *nēbo* (sle. *nebō*, shrv. *nēbo*, rus. néбо), gr. *νέφος*, stind. *nābhas* „megla“; stind. *vaç-* „poželeti“, sla. *vesela* fem. (rus. весела) proti *vēselt̃* masc. (sle. *veseu*, shrv. *vēseo*, rus. вѣсел); gr. *φέρω*, stind. *bharami*, sla. *berō* (rus. берѹ, sle. *berem*); *b)* stind. *dhumas*, gr. *θυμός*, lit. *dūmai* pl., sla. *dým̃* (sle. *dim*, shrv. *dîm*, gen. *dîma*, rus. дым, gen. дыма); stind. *nītis̃* „napeljava“, lit. *nītis* (pri statvah), sla. *nītṽ* (sle. *nīt*, shrv. *nīt*, plur. *nīti* „licia, konci pri tkanju“, rus. нить, gen. plur. нитей); gr. *δαίς* iz *δαίφης*, lit. *dieveris*, sla. *dēverb*

¹¹ F. de Saussure (za litavščino), Accentuation lituanienne (Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde VI 157—166. Strassburg 1896. Beiblatt zu den Indogermanischen Forschungen). — F. Th. Fortunatov, Критическій разборъ сочиненія Г. К. Ульянова, Значенія глагольныхъ основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ. Санктпетербургъ 1897, str. 62. Отчетъ о присужденіи Ломоносовской премии въ 1895 г. Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности petrograjskie akademije znanosti t. LXIV 1897). — H. Hirt, Über den Akzent der *i*- und *u*- Deklination im Indogermanischen (Anzeiger III 164, 1894). — H. Pedersen, Die Nasalpraesentia und der slavische Akzent (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVIII 307, 1905).

(shrv. *djēvēr*, rus. деверь за дѣ-); stind. *dīrghas*, lit. *ilgas*, sla. *dlǫgъ*, shrv. *dūg*, češ. *dlouhý*, rus. дол-гий); stind. *pyanas*, sla. *pъjanъ* (sle. *pijān*, shrv. *pjān*, rus. пьян); lit. *mintis*, sla. *paṃetъ* (sle. *pāmet*, shrv. *pāmēt*, rus. память).

Ako pa so bili v besedi *a*) le rastoče, oziroma *b*) le padajoče intonirani zlogi, potem je *a*) v prvem slučaju prešel besedni naglas na koren (Hirt, Pedersen¹²), oziroma predpono, *b*) v drugem na začetek besede, oziroma z njo zvezano naslonico (Šahmatov, Torbiörnsson¹³), tako da je prvotna padajoča intonacija - in č mogla stati le na začetku besede, oziroma njeni naslonici (proklitiki); to zadnje se je zgodilo vendar le tedaj, ako ni bil *c*) sufiks poudarjen. Prim. *a*) stind. *grivá*, sla. *gríva* (sle. *gríva*, shrv. *grīva*, češ. *hříva*, rus. грѣва); stind. *udra-*, lit. *ūdra*, sla. *výdra* (sle. *vídra*, shrv. *vīdra*, rus. выдра); gr. *κεράφι* fem., lit. *kārve*, sla. **kōrva* (rus. корова, sle. *krāva*, shrv. *krāva*, češ. *krāva*); gr. *κάλamos*, got. *halms*, sla. **sotma* (rus. солома, sle. *slāma*, shrv. *slāma*, češ. *slāma*); lat. *anat-*, stvnem. *anut* iz **anət-*, sla. *oty* (kajk. *útva*, shrv. *utva*); lat. *semen* z *-men*, sla. *sēme* (sle. *sēme*, shrv. *sēme*, *sjēme*, češ. *síme*, rus. сѣмя); stind. *bhutiš*, lit. *būti*, sla. *býti* z *-ei* (sle. *bíti*, shrv. *bīti*, češ. *býti*, rus. бытъ) proti *nesti* (rus. нести, shrv. *něsti*); gr. *τίζω*, dor. *τάζω*, lat. *tabesco*, sla. *tājati* (sle. *tājati*, shrv. *tājati*, rus. таятъ) proti *plvati* (rus. плевать); stind. *sthā-*, gr. *ἵσταναι*, sla. *stāviti* (sle. *stāviti*, shrv. *slāviti*, rus. ставить) proti *prosíti* (rus. просить, shrv. *prōsiti*); gr.

¹² H. Hirt, Akzentstudien (Indogermanische Forschungen X 43, 1899). — H. Pedersen l. c. str. 385.

¹³ A. A. Šahmatov v oceni M. Rešetar-ja „Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. Wien 1900“ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности петрограjske akademije znanosti VI, kn. 1, str. 347 sl., 1903. — T. Torbiörnsson (nekoliko drugače za podoben pojav v litavščini), Die litauische Akzentverschiebung und der litauische Verbalakzent. Heidelberg 1924 (Slavica 9).

πρω-, „spred“ in τηθη „stara mati“, sla. *prādedz* (sle. *ded*, *praded*, shrv. *dēd*, *djēd*, *prāded*, *prādjed*, rus. *прадѣдъ*), sla. *prababa* (shrv. *bāba*, *prābaba*, rus. *праба́бка*, *прабабина* „*dedščina*“; b) let. *skavards* „*raženj*“, sla. acc. sing. fem. **skōvordz* (rus. *сковоро́ду*) proti nom. **skovorda* (rus. *сковорода́*, polj. *skowroda*) kakor lit. *bārzda* proti *barzda*, sla. **bōrdz* (sle. *bradō*, shrv. *brādu*, rus. *боро́ду*) proti **borda* (sle., shrv. *brada*, rus. *борода́*) ali rus. *слобо́ду* proti *слобо́да* „*predmestje*“, shrv. (*lēpotu*), *ljēpotu* proti *lepota*, *ljepōta* (prim. sle. *lēp*, shrv. *lep*, *lijep*); lit. *prē*, strus. *prei* v sla. **pripovēstz* (shrv. juž. *pripovijest* „*pregovor*“); strus. in dial. *боло́го*, sle. in shrv. *blāg* v steksl. *благовѣ́сть* (shrv. *blāgovēst*, *blāgovijest*); sla. *pōvēstz* (sle. *povest*, rus. *повѣ́сть*); prim. pod. rus. *про́ровѣдъ* „*pridiga*“, *изгородъ* „*plot*“, *похороны* nom. plur. „*pogreb*“ proti *похоро́нам* dat., *облако*, dial. *оболо́ко*, proti *облака́* nom. plur. in s predlogi *dō neba*, *pō nebu*, *pōпусту* „*zastonj*“, *pōd goru*, shrv. *dō neba*, *pōd goru*, *pō vodu*, sle. *pod gōro* iz *pōd goro*, *po vōdo* iz *pō vodo*; shrv. *ōplete* aor. proti *oplēsti* inf. itd. Prim. tudi lit. *duktē* „*hči*“, acc. *dukterī* i. pod. c) Korenski samostalniki srednjega spola z le osnovnim končajem imajo naglas na korenu, izvedeni s sufiksom pa na sufiksu: prim. rus. *дере́во*, sle. *drēvō*, shrv. *drēvo*, *drījevo*; rus. *озе́ро*, sle. *jēzero* in *jezēro*, shrv. *jēzero*; rus. *про́со*, sle. *prosō*, shrv. *prōso*; rus. *о́ко*, sle. *okō*, shrv. *ōko*; rus. *не́бо*, sle. *nebō*, shrv. *nēbo*; rus. *сло́во*, sle. *slovō*, shrv. *slōvo*; toda rus. *окно́*, sle. *okno*, shrv. *ōkno*; rus. *се́ло*, sle. *sēlo*, shrv. *sēlo*; rus. *бедро́*, sle. *bedro*, shrv. *bēdro*; rus. *долото́*, sle. *dlēto*, shrv. *dlēto*, *dlījeto* itd. Poleg rus. *се́но*, sle. *senō*, shrv. *sēno*, *sījeno*, gr. *κοινά·χόρτος* „*krma*, *trava*, *seno*“, kaže tudi naglas rus. *гне́здо*, sle. *gnēzdo*, shrv. *gnēzdo*, *gnījēzdo* na ievr. **gnoi-zdo-*. Pri korenskih samostalnikih moškega spola osnov na -o- imamo z ozirom na prvotno različno pojmovanje že v indoevropsčini

tudi različno naglaševanje ali *a*) na korenu ali *b*) na končajih (prim. gr. *τόμος* „rezanje, rez“ proti *τομός* „ki reže“ i. pod., gl. še II. del.) So pa seveda tudi slučaji, ki se temu ne dajo podrediti. Prim. *a*) rus. город, sle., shrv. *grād*; rus. год, nom. pl. годы, sle., shrv. *gōd*; rus. волк, nom. plur. волки, sle. *vōuk*, shrv. *vūk*; rus. зуб, nom. plur. зубы, sle. *zōb*, shrv. *zūb*; toda *b*) rus. боб, gen. бобá, sle. *bōb*, gen. *bōba*, shrv. (*bōb*), gen. *boba*, čak. *bobā*; rus. двор, gen. дворá, sle. *dvor*, gen. *dvora*, shrv. *dvōr* iz *dvōr*, gen. *dvora*, čak. *dvorā*; rus. кол, gen. кола, sle. *kōl*, gen. *kōla*, shrv. *kōlac*; rus. стол, gen. столá, sle. *stol*, gen. *stola*, shrv. *stō* iz *stoo*, gen. *stōla*. Poleg rus. снѣг, plur. снѣги in снѣга, sle. *snég*, shrv. *sneg*, *snijeg* kaže zopet tudi naglas rus. грѣх, gen. грѣха, sle. *greh*, shrv. (*greh*, *gri̋jeh*), gen. *greha*, *gri̋jeha*, na ievr. **ghroi-so-* in ne morda *gre-*. Večina sufiksov samostalnikov moškega spola ima naglas na končajih: rus. орѣл, gen. орлá, sle. *orāu*, gen. *orla*, shrv. *orao*, gen. *orla*; rus. воробѣй, gen. воробѣя, sle. *vrabac*, shrv. *vrabac*; rus. конѣц, gen. концá, sle. *kōnāc*, shrv. *konac*; rus. комар, gen. комарá, sle. *komār*, shrv. *komār*, gen. *komāra*; rus. гусáк, gen. гусакá, sle. *gosak*; rus. калáч, gen. калачá, sle. *kolač*, shrv. *kōlač*, gen. *kolača*; sem spada tudi sle. *hudič*, gen. *hudiča* iz *-ā* s sufiksom *-ikjō-* proti *mladič*, gen. *mladiča*, kjer je *i* zaradi rastoče intonacije na sufiksu **-itjo-* že prvotno naglašen.

Ker rastoče intoniran besedni naglas ne odstopa več svojega mesta in je torej negibljiv, pri padajoči besedni intonaciji pa se naglas ob pristopanju rastoče intoniranih končajev ali besedotvornih obrazil (formantov) premika ter je torej gibljiv, moremo, oziraje se še na slučaj stalno naglašanih končajev, v slovanščini v oblikoslovju in besedotvoritvi v glavnem razlikovati tri naglasne tipe: I. negibljiv s prvotno rastočo intonacijo, II. gibljiv s prvotno padajočo intonacijo in III. slučaj stalno naglašanih končajev.

Slučaji odstopanja od zakonitega razmerja med praslovanskima intonacijama in indoevropsko kvantiteto se morejo razložiti z naliko (analogijo) po kaki besedni kategoriji, ki jih je pritegnila kakor n. pr. rus. ГОЛОВУ, sle. *glavô*, shrv. *glâvu* proti lit. *galvą* (nom. lit. *galva*, rus. ГОЛОВА, sle., shrv. *glava*) po dvozložnih samostalnikih ženskega spola s padajočo intonacijo ali sla. *sȳnъ*, *dārъ* (sle., shrv. *sîn*, *dār*, rus. сын, дар, nom. plur. -Ы, tudi СЫНОВЬЯ) proti stind. *sunūš*, lit. *sunūs*, acc. *sunų*, gr. *δῶρον* po običajnem akcentskem tipu samostalnikov na -ǃ- (sle., shrv. *med*, *bōr*, *sād*, *čīn*, *stān*), sla. *žīvъ* (sle., shrv. *živ*, rus. жив, fem. живā) proti lit. *gīvas*, stind. *īvās* po izpremambi v glagolskih oblikah rus. живу i. pod. O tem so tudi druge razlage: padajoča intonacija je nastala pri besedah z gibljivim naglasom ali pri prenosu naglasa s končaja oksitonov (pravilo Meillet-Wijk)¹⁴.

Ako odgovarja grškim kratkim akutiranim dvo-
glasniškim končajem v slovanščini padajoča intonacija, ni to proti pravilu, n. pr. acc. sing. fem. gr. -āv, lit. -ā, sla. -ǃ kakor gr. *θείαν*, rus. боро́ду, sle. *bradō*, shrv. *brādu*, ali nom. plur. masc. gr. -oī, lit. -aī, sla. -ī kakor gr. *θεοί*, lit. *vilkaī*, shrv. *vūci*, sle. *voucjē* proti loc. sing. gr. -oī, sla. -é (gr. *οἴχοι*, *ἰεθμοί*, sla. *vьlcě*), ali acc. plur. gr. kret. -όνς, -άνς, -ίνς, -ύνς, sla. -ŷ, -ī kakor gr. *τιμάνς*, rus. во́ды, sle. *vode*, shrv. *vōde* (po mehkih osnovah), rus. лю́ди, sle. *ljūdī*, shrv. *ljūdi* itd. Drugače je z dolgimi dvoglasniškimi končaji, n. pr. gr. -ήρ, -όν, sla. -ī, -ŷ kakor gr. *θυγάτηρ* (prim. *πατήρ*, *μήτηρ*, sla. *matī*), lit. *duktē*, sle. *hčī*, shrv. *kčī*, ali gr. *ἄκμων* (prim. *ἠδών*), lit. *akmū*, sla. *kāmy* z -ŷ, prim. rus. по́лымя za strus. по́ломя, steksl. пла́мь i. pod. Tu je že baltskoslovanska metatonija

¹⁴ A. Meillet, О некоторых аномаліях ударенія въ славянскихъ языкахъ (Русскій Филологическій Вѣстникъ, т. XLVIII 200, 1902. — N. v. Wijk, Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923, str. 52.

pri monoftongizaciji gotovih dvoglasniških skupin, pojav, ki je znan tudi sicer iz indoevropsčine.

Razmerje, kakor je med lit. *varnas* : *vārna*, sla. **vōrnъ* : **vōrna* (rus. *ворон* : *ворона*, sle., shrv. *vrān* : sle. *vrāna*, shrv. *vrāna*, češ. *vrán* : *vrāna*), ni metatonija v ožjem praslovanskem smislu, temveč je starega besedotvornega značaja. Pač pa imamo že v praslovanščini v gotovih besednih in oblikovnih kategorijah v njihovem medsebojnem odnosu nove izpremembe intonacij, t. zv. metatonije, prehod stare padajoče intonacije v novo rastočo (novokutirano) in stare rastoče v novo padajočo (novocirkumfektirano), ki sta bili, kakor kaže njun od starih intonacij deloma različni razvoj, druge narave nego stari; zato se tudi drugače zaznamujeta: dolgo rastoča z lomljeno črto akuta $\acute{}$, kratka z gravisom $\grave{}$, ozir. $\tilde{}$, dolga padajoča s cirkumfleksom $\bar{}$ ali strešico $\hat{}$. Njun postanek je v kljub mnogim poizkusom razlage ostal v bistvu še nepojasnen.

Z imenovanimi izpremembami je v zvezi pojav rastoče intoniranih kratkih samoglasnikov: gr. *ἑβδομος*, sla. *sedmъ* namesto pričakovanega *sēdmъ*, sle. *sēdmi*, češ. *sedmy*, polj. *siódmy*, mrus. *cémий*, rus. *самсѣм* „sam sedmi“, dial. *cěмый* (knjižno *седьмой*), enako sle. *sēdem* in *ōsem*, rus. *сѣмьдесят* in *вѣсемьдесят* proti *пятьдесят*, *шестьдесят* iz *-desetъ* z naglasom, ki predpostavlja v prvih dveh rastočo intonacijo na *семь* in *вѣсемь*, v drugih dveh pa padajočo na *пять*, *шесть*, prim. sle., shrv. *pēt*, *šest*. Pojav rastoče intonacije v *sedmъ* — *sedmъ*, ozir. *semъ* — *semъ* iz **sēbdmъ* (gl. gori str. 12) je mogoče povzročen po uveljavljenju zakona odprtih zlogov (Wijk¹⁵).

¹⁵ N. Van Wijk, Об ударении русских числительных пятьдесятъ, шестьдесятъ, сѣмьдесятъ, вѣсемьдесятъ (Slavie XIV 646 sl, 1937. Prim. tudi id., Zur sekundären steigenden Intonation im Slavischen, vornehmlich in ursprünglich kurzen Silben (Archiv für slavische Philologie XXXVI 321, 1916 in id. v oceni „T. Lehr-Splawinski, O prasłowiańskiej metatonji. Kraków 1918“ (Rocznik slawistyczny IX 103, 1930).

Ne sme se pa pozabiti, da imamo tudi v grščini neko razlikovanje v naglaševanju teh števnikov: *επτά, ὀκτώ* proti *πέντε, ἑξή*. To je treba zato pripomniti, ker ni mogoče drugih slučajev z asimilacijo soglasniških skupin ali brez nje tako razložiti zaradi nasprotujočih primerov. Tak slučaj je pri samostalniki ženskega spola z *-ja*, ievr. morda tudi *-jē*, kjer se pojavlja metatonija pri kratkih in dolgih samoglasnikih (pri kratkih le pri korenskem samoglasniku *o*): **kōz-ja* (od *koza*) > *kōža*, sle. *kōža* z drugim *o* nego v *kōza* ali *bōg*, gen. *bogā* iz *bōg, bōga*, shrv. *kōža* z izenačenjem tega *o* z *o* v *bōga*, toda *kōza*, rus. *кожа* in *козā*, dial. (Lēka v Jegorjevskem okraju rjazanske gubernije z ozkim ali dvoglasniško izgovorjenim *ω* kot sledom novoakutiranosti) *kōža*, češ. *kůže*, polj. *koža*; **vōl-ja* > *vola*, lit. *vale*, sle. *vōlja*, shrv. *vōla*, rus. *воля*, dial. (Lēka) *vōla*, češ. *vůle*, polj. *wōla*; **stōrg-ja* > **stōrža*, sle. *straža*, čak. *straža* s posebno svojo rastočo intonacijo, štok. *strāža*, češ. *straže*, polj. *stroža*, stpolj. z *-a*, rus. *сторожа* proti *сторож* masc., sle. *strāž*, gen. *straži* fem.; **teg-ja* > *tēža*, sle., čak. *teža*, štok. *tēža*, češ. *tíže*, polj. *cięża*, strus. *тяжа* proti *тянуть* i. pod. Čakavska intonacija je ista kakor v *krālǵ* iz **korl-jǵ*, sle. *krālǵ*, rus. *король*, medtem ko se je stara rastoča intonacija tudi v čakavščini skrajšala kakor sicer v srbohrvaščini in slovenščini (shrv. in čak. *brāt, krāva*, sle. *brat*). Navedenim primerom nasprotujejo slučaji kakor lat. *medīa*, gr. *μεση*, stind. *mādhya*, sla. **medjā*, rus. *межа*, sle. *mēja*, shrv. *mēda*, rus. *душā*, sle., shrv. *dūša*, rus. *земля*, sle. *zēmlja*, shrv. *zēmla* i. pod. Kakor pri stari rastoči intonaciji, tako je tudi pri novoakutirani naglas negiblјiv. O neki možnosti razlage gl. doli.

Oboje, novo rastočo in novo padajočo intonacijo nahajamo pri tvorbi določne (pronominalne) oblike pridevnikov. V primeri z nedoločno (nominalno) obliko se izpreminja ravno v nasprotno, poleg

tega je pri nominalni obliki s padajočo intonacijo mogoča tudi dubleta s premikom naglasa na končaj: rus. молод — молодой — dial. молодой, mrus. молодий, sle. *mlād* — *mladi*, čak. *mlād* — *mladi* in narobe sle. *stār* — *stāri*, čak. *stār* — *stāri*, češ. *stār* — *staryj*, rus. стар — старый. Pri padajoče intonirani nominalni obliki je dvojna akcentuacija morala biti že praslovanska: v ruščini se nahaja oboje, poleg дорог „drag“ — дорогой i. pod. je солон „slān“ — солоний, голоден „glāden“ — голóдный, (пять „pet“) — пятый „pēti“, toda шестой itd.; štok. je poleg *sveti* za čak. *sveti* v Dubrovniku *svēti* za *sveiti*; prim. še kaš. *cezē*, polj. *cudzy*, rus. чужой, čak. *tuji*. Češ. *skoupý* i. pod. z dolžino, polj. *skapy* s sledom dolžine kaže na naglas na končaju (prim. rus. скупой); bil bi pa lahko tudi refleks za novi akut. Podobno kakor pri dolgih samoglasnikih s padajočo intonacijo je tudi pri kratkih: sle. *bōs*, neutr. *bosō* — *bōsi*, čak. *bōs*, *bōso* — *bosī*, rus. бос, босо — босой; čak. *nōv*, *nōvo* — *novi*, rus. ново — нóвый, dial. (Lěka) *nōvaj*, mrus. новий (sle. *nov* — *nōvi* kakor *gou* — *gōli*, gl. doli); sle. *veseu* — *vesēli*, čak. *vēsel* — *vesēli*, rus. вéсел — весёлый. Ako je bil v nominalni obliki naglas na končaju, se je v pronominalni premaknil nazaj: rus. neutr. бѣлó — бѣлый, čak. *belō* — *bēli*, sle. *bēu* — *bēli*, češ. *bílý*, polj. dial. *b'aty*; rus. голó — гóлый, čak. *golō* — *gōli*, sle. *gōu* — *gōli* kakor *stār* — *stāri*.

Prehod naglasa na končaj pri padajoče intonirani nominalni obliki ob pronominalnem prirastku *ja* — *ja* — *je* ima analogije v drugih indoevropskih jezikih: v litavščini pri isti tvorbi sploh kakor *gīvas* „živ“ (stind. *jīvas*) — *gīvās-is*; v klasičnih jezikih pri enklitakah kakor gr. ἄνθρωπος *tuš*, lat. *mūsaque* i. pod. Zato je moral pri pridevnikih s stalno naglašeni končaji vplivati pri premiku naglasa nazaj nefonetičen povod potrebe po večji diferenciaciji kakor n. pr. v nom. plur. neutr. rus. сѣла, о́кна proti sing. селó,

окно, sle. *sěla*, *qkna* proti *sělo*, *okno*. Pri slučajih z rastočo intonacijo v nominalni obliki se je moral korenski vokal pred sledečima dvema zlogoma sufiksa ali končaja praviloma skrajšati (prim. češ. *mati* — *matice*, *kāmen* — *kamennyj*, shrv. *sîn* — *sîncvi*, dubr. *svět* — *světi*, gl. še doli), kar se je moglo potem ob skrčenju končajev določne oblike v zahodni in severozahodni južni skupini nadomestno ojačiti v novocirkumflectirano dolžino. Prim. analogno instr. sing. fem. *sîlq̃*, gen. plur. *sîl̃* od *sîla*, demin. *mîšbka* od *mîšb*, 2. os. sing. praes. *gŷnešb* od *gŷnoti* i. pod. po slovenščini, srbohrvaščini in češčini. Popolno izjemo dela v ruščini здоров „zdrāv“ — здоровый „zdravi“. Obratni slučaj proti opisanemu bi mogel biti pri padajoči intonaciji, toda tu imamo, ne glede na to, da daje tu ruščina pri pridevniki prednost naglasu na končaju, več besedotvornih kategorij, katerih tvorba je starejša nego pridevniška določna oblika in pri katerih se tako isto pojavlja pri izvedenkah iz korena s prirastkom novih, in sicer padajoče intoniranih zlogov izprememba padajoče intonacije v rastočo. Je to v komparativu kakor rus. *дорōже* k *дорого*, *корōче* k *короткō* ali pri kolektivnih samostalnikih kakor rus. *колōсья* plur. k *колос*, *дерēвья* plur. k *дерево*, sle. *drēvje* k *drevō*, *cvetje* k *cvēt* (o različnem *klasjē* in *klāsje* gl. v II. delu), čak. *lîstje* k *lîst* itd., ali drugih besednih tvorbah, kakor n. pr. rus. *молōзиво*, sle. *mlēzivo* k *mlēz*, gen. *mlezî* i. pod. Metatonije pri sestavljenkah tvorijo poglavje zase. O primerih kakor rus. *огорōд*, *потōк*, *оборōна*, sle. *ogrād*, *pōtok*, *otrōk* itd. gl. II. del. Metatonija v genetivu plur. rus. *волōс* k *волос*, sle. *lās* k *lās*, čak. *vlās* k *vlās*, sle. *nog*, shrv. *nōgā* i. pod. je nastala po premiku naglasa s prvotno naglašenega končaja *-č̣*. Isto, samo brez podaljšanja kratkih samoglasnikov (gl. ravno tam) je v nominativu sing. samostalnikov moškega spola

na -o-: sle. *grēh*, gen. *greha*, shrv. (*grēh*, *grijev*), čak. *gréh*, *grih*, gen. *greha*, *grijevha*, *griha*, rus. грѣх, gen. грѣха; sle. *bōb*, gen. *bōba*, shrv. (*bōb*), gen. *bōba*, rus. боб, gen. боба.

Metatonije pri glagolih kakor rus. МОЛОТИШЬ „*mlātiš*“ s padajoče intoniranim *i* proti infinitivu МОЛОТИТЬ z rastočim *i*, sle. *mlatiš*, *mlatīti*, čak. *mlatiš*, *mlatit*, češ. *mlatiš*, polj. *mlócisz* ali rus. НОСИШЬ, НОСИТЬ, sle. *nōsiš*, *nosīti*, čak. *nōsīš*, *nosit* je najbrž razlagati tako, kakor n. pr. skrčeno čak. *pītaš*, *pītāt*, rus. пытаешь, пытаются. Tu je jasno, da se je s padajoče intoniranega obrazila besedni naglas pomaknil nazaj in povzročil pri tem metatonijo. Mogoče je predvsem tako razložiti tudi tvorbe kakor **storža* iz **storgjê*, *vōla* iz **voljê* (prim. lit. *žolė* „zel“ i. dr.) s posplošenjem tipa naglasa na obrazilu; potem bi slučaj accus. sing. fem. *roqo* ne nasprotoval. Pri iterativih kakor rus. ворочать k воротить, shrv. *vrācati* k *vratiti* je rastoča intonacija po pravilu. Metatonije v sedanjiški spregatvi z -e- ali -je- po soglasnikih pri glagolih z infinitivom na -nq-ti (sle. *tōneš*, *tonīti*, čak. *tōneš*, *tonūt*, rus. ТОНЕШЬ, ТОНУТЬ, češ. *tūneš* iz prv. **topnešb*; sle. *potēgneš*, *potegnīti*, čak. *dosegneš*, *dosegnūt*, rus. ПОСЯГНЕШЬ, ПОСЯГНУТЬ i. pod.) in -ā-ti (sle. *vēžeš*, *vezāti*, čak. *vēžeš*, *vezāt*, rus. ВЯЖЕШЬ, ВЯЗАТЬ, češ. *vážeš*, polj. *wiążesz*; sle. *kōlješ*, čak. *kōlēš*, rus. КОЛЕШЬ, češ. *kūleš* i. pod.) ter pri glagolu praes. rus. МОГУ, МОЖЕШЬ, sle. *mōreš*, češ. *můžeš* se najbolj odtegujejo zadovoljivi razlagi, ker je v drugih primerih naglašeno -e- (n. pr. rus. нецѣшь, sle. *nēseš* iz *nesēs*), kar je bilo v gotovih slučajih kakor n. pr. rus. жрѣт, sle. *žrē* iz *žbrētz* ali -*tb* že v indoevropsčini (prim. stind. *girati*). Razlaga N. Wijka (gl. gori) s pojavom zakona odprtih zlogov ne velja vseskozi. Toda za nadaljnje razpravljanje o tem tu ni mesta.

Omeniti je še v glavnem razmerje med mestom naglasa in kvantiteto. Ze v praslovan-

ščini so se morale, kakor nam izpričujeta predvsem srbohrvaščina in češčina, skrajšati neke prvotne dolžine, a podaljšati neke kratčine, čemur so morali biti povod intonacijski in dinamični odnosi med posameznimi zlogi besed ali medsebojno izenačenje zlogovnih naglasov po ustanovljenem muzikalnem ritmu (n. pr. krajšanje dolžine v nizkem tonu pred nekončnim rastoče intoniranim besednim naglasom i. pod., gl. doli). Že rano se je skrajšala na koncu rastoče intonirana dolžina, ker imamo to isto tudi v litavščini: lit. *galva*, sla. **golvā*, čak. *glavā*, sle. *guba*. Izjeme so le pri enozložnicah kakor stčes. *jaz*, sed. *jā*, sle. *jaz*, shrv. *jā*, sle., shrv. *tī*, *mī*, *vī*, sle. *krī* i. dr. Končna padajoče intonirana dolžina se ni splošno izgubila, kar kaže zlasti slovenščina: *guba*, toda *bogā*, accus. sing. *gubō* i. pod. Na začetku in sredi besed pod naglasom (*a—b*) se je skrajšala rastoča intonacija, *a*) ako sta sledila še najmanj dva kratka, ozir. en dolg zlog, ali pa, *b*) ako je bil naglašeni zlog obdan od dveh kratkih: *a*) češ. *kravice* proti *krava*, *matice* proti *mati*, *jahoda*, shrv. *jāgoda*; *b*) češ. *kopyto*, shrv. *kōpito*, sle. *kopīto*, rus. копыто; češ. *rukami*, shrv. *rūkama*, rus. рука́ми, (sle. *rokāmi* po *roke*). Nenaglašeni zlogi so se skrajšali *a*) v prvem zlogu pred nekončnim rastočim naglasom večzložnih besed ali *b*) v drugem pred naglasom in po nekih primerih morda tudi *c*) v zlogu za njim: *a*) češ. *malina*, shrv. *mālina*, sle. *malīna*, rus. малина; češ. *bradatý*, shrv. *brādat*, sle. *bradāt*, rus. борода́тый; prim. tudi češ. *svatý*, shrv. *svēti*, rus. свято́й; *b*) češ. *tětiva*, shrv., sle. *tetīva*, rus. тетива́; češ. *vřeteno*, shrv. *vretēno*, rus. веретенó; *c*) češ. *vidětí*, shrv. *vīdjetí*, rus. видѣ́ть poleg češ. *zdvihnouti*, polj. *dźwignąć*, shrv. *dīgnutí*, rus. двину́ть itd. Ostala pa je dolžina pri dvozložnih pred kratkim ali skrajšanim naglasom: češ. *tráva*, stpolj. *trāwa*, shrv., sle. *trāva*, rus. трава́; češ. *mouka* „moka“, polj. *maķa*,

shrv. *muka*, rus. *мыка* poleg češ. *muka* „muka“, polj. *męka*, shrv. *mūka*, rus. *mŭka*, kar je nastalo pač radi razlike v pomenu. V položaju pred novorastočim naglasom nahajamo tudi neko daljšanje kratčin kakor n. pr. shrv. in sle. *prōrok*, rus. *про-рок*; češ. *prŭchod*, sle. *prehod* poleg *prehōd*, rus. *проход*. Marsikaj od teh pojavov pa spada že v razvoj posameznih slovanskih jezikov kakor n. pr. daljšanje kratkih vokalov v zvezi z onemenjem reduciranih vokalov ali izguba dolžin sploh (gl. doli II. del).

IV. Nebni (palatalni) značaj praslovanskega glasovnega sestava

Različno od drugih indoevropskih jezikov, zlasti n. pr. od nemščine, kjer je način tvorbe glasov v ustni duplini pomaknjen bolj nazaj proti mehjemu nebcu (velum), je praslovanščina razvila za svoj glasovni sestav v rezki ločitvi od velarnega izgovora izrazito nebno podlago, t. zv. palatalno artikulacijsko bazo, t. j. nagnjenje k nebni tvoritvi (palatalni artikulaciji), „mehčanju“ („mouilliranju“) skupin soglasnikov z nebним dvoglasniškim *i* (*j* v navadni pisavi) iz indoevropskega *i* ali monofongiziranega *eu* > *iu* (str. 14) in nebniimi samoglasniki ter sonanti, izgovorjenimi s prednjim delom jezika kakor *i* – *e*, kar se je zgodilo s sočasnimi približanjem, zaokroženjem jezika v smeri proti trdemu nebu (palatum). Ta vpliv, ki se vseskozi javlja v oblikoslovju in besedotvoritvi je bil obojestranski, 1) dvoglasniškega *i* in nebniimi samoglasnikov ter sonantov na soglasnike in 2) dvoglasniškega *i* in nebniimi soglasnikov na samoglasnike in sonante.

Po fonetičnem, nebniem ali nenebniem (palatalnem ali velarnem) značaju se v praslovanščini jasno ločita dve vrsti samoglasnikov, oziroma sonantov:

velarni:	palatalni:
<i>a</i> (ievr. <i>a</i> – <i>o</i>)	<i>e</i> ¹ (ievr. <i>e</i>)
<i>o</i>	<i>e</i>
<i>o</i>	<i>e</i>
<i>u</i> (ievr. dift. <i>z u</i>)	<i>e</i> ² – <i>i</i> ² (ievr. <i>ai</i> – <i>oi</i>)
<i>y</i> (ievr. <i>ū</i>)	<i>i</i> ¹ (ievr. <i>i</i> , <i>ei</i>)
<i>ɤ</i> (ievr. <i>ū</i>)	<i>b</i> (ievr. <i>i</i>)
<i>ɤr</i>	<i>br</i>
<i>ɤt</i>	<i>bl</i>

v sliki artikulacije		
palatalni (prednjejezični)	velarni (srednje- in zadnjejezični)	
<i>i</i> ¹ <i>i</i> ²	<i>y</i>	<i>u</i>
<i>e</i> ² <i>b</i>	<i>ɤ</i>	
<i>e</i> <i>e</i>		<i>o</i> <i>o</i>
<i>e</i> ¹		
<i>br</i> , <i>bl</i>	<i>a</i>	
	<i>ɤr</i> , <i>ɤt</i>	

Pri velarni vrsti je opaziti, da so se indoevroški samoglasniki *ō* – *ū* – *ū* v praslovanščini delabializirali v *a* – *y* – *ɤ* (že baltskosla. tudi *ō* > *a*). Sled labialnosti pri *y* – *ɤ* je v t. zv. protetičnem *u* na začetku besed: stind. *udrā*-, lit. *ūdra*, sla. *vydra*; ievr. **u*-, lit. *už*, sla. *ɤz*-; stcksl. *вѣзѣпнѣти* proti *вѣпнѣти*.

1. Palatalizacija soglasnikov. Soglasniški sestav, ki ga je praslovanščina sprejela iz indoevropščine, je bil zelo enostaven: poleg dvoglasniškega *i* za ievr. *i* in *j* (prim. gr. *ζυγόν*, lat. *jugum*, sla. *iōgo*; gr. *ζώνη* iz **ζωσ-va*, sla. *po-iasz*)

ustničniki (labiali): *p* *b* *v* (ievr. *u*) *m*
 zobniki (dentali): *t* *d* *s* *z* *n* *r* *l*
 goltniki (velari):¹⁶ *k* *g* *h* (ievr. dial. *š* > *χ* str. 9 sl.)

¹⁶ Fonetično manj dobro vdomačeno guturali – goltniki.

Od teh soglasnikov so bili za palatalizacijo radi svojega izgovora ob mehkem nebu najbolj občutljivi goltniki. Oni so se ne le pod vplivom *i*, temveč tudi nebnihi samoglasnikov in sonantov izpreminjali v palatalne glasove, medtem ko so se zobniki in ustničniki izgovarjali pred njimi le srednjepalatalno. Zato je z ozirom na palatalizacijo goltnike oddeliti od prvih dveh skupin.

a) Pri dentalih in labialih je nastal nov palatalen produkt le v zvezi z *i*, sicer pa je bil izgovor pred velarnimi vokali trd, pred palatalnimi srednjemehak. Tako se je pojavil trojni izgovor, ki se najbolj očitno kaže pri *l*: trdi *l* pred velarnimi vokali z njihovo artikulacijo, t. j. izgovorjen z nazaj proti mehкому nebu potegnjenim jezikom in s širokima stranskima prehodoma (prim. str. 18 Husovo definicijo o *y*), srednjepalatalni *l* pred palatalnimi samoglasniki, običajni srednji *l*, z artikulacijo proti trdemu nebu, prilagojeno sledečemu palatalnemu samoglasniku in mehki *l* iz zveze z *i*, izgovorjen z jezikom zaokroženim kakor pri *i* in ozkima stranskima prehodoma. Prim. edn. *sŕlŕ* — množ. *sŕli* — glagol *sŕlŕi*, v slovenskem odsevu *posel* (izg. *pösəu*) — *posli* — *pošljem*. Kakor pri *li* > *l* se je palatalizacija izvršila tudi pri drugih dveh sonornih (zvočnih) dentalih, *ri* > *r'* in *ni* < *n*: *zorŕ* — *zbrŕeti* — *zaŕa*, *raŕa* — *raŕiti* — *raŕenŕ*. Mehki *l* se je razvil tudi iz *i* po labialih: ievr. **(s)pieu-*, lat. *spuo*, lit. *spiauju*, sla. *plujo*, inf. *plvati*. Tradicionalni naziv *l* epentheticum (vrinjeni *l*) za ta *l* znanstveno ni pravilen. V zahodnoslovanski skupini se je v sufiksih izgubil (podobni pojav na jugu v bolgarsčini spada v poznejšo dobo): češ. *plvati*, polj. *plwać*, toda češ. *země*, polj. *ziemia* za *zemla* iz **zem-ia*, prim. lit. *žeme*, (lat. *humus*), rus. наземь, оземь „na tla, ob tla“, steksl. земьнѣ. Sika v *ca si* — *zi* sta se izpremenila v mehka šumevca *š* — *ž*:

pisati „pisati“ s sedanjiško osnovo **pis-ie-* > *piše-*, *kazati* s sedanjiško osnovo **kaz-ie-* > *kaže-*, n. pr. 2. os. množ. *pišete, kažete*; prim. tudi ievr. **k^uoslio-* > sla. *kašlb*, sle. *kašelj*, shrv. *kāšal*, rus. кашель, polj. *kaszel*, češ. *kašel* (lit. *kosulīs*, alb. *koṭə*, iz **koslə*, nem. *Husten* i. dr.); steksl. 3. os. imperf. мѣшѣаше, steksl. бѣж ѿго iz *bez nego* i. pod. Palatalizacija zobnih zapornikov *ti-di* je šla praslovansko dialektično različna pota. Najprej sta se zvečine razvili neke vrste mehki afrikati, t. j. spojitvi iz zapornika in pripornika, *c-ž* (*tš-dž*, hrv. *ć-d*, serb. *h-h*), v manjšini palatala, artikulirana pod trdim nebom, *t-d* ali *k-g* (blizu *k-g*), iz vsega pa je v končnem rezultatu nastalo n. pr. iz **svet-ia* — **med-ia*: sle. *svēča* (iz starejšega *svēča* s *c* iz *tš* ali *k*) — *mēja* (z *j* iz *g* > *ʝ*, t. j. palataliziranega zvenečega *h*, toda artikuliranega sredi trdega neba kakor *d-g*), shrv. *svijēča*, ozir. *svēča* — *međa* (cir. свећа — међа), maced. *sveka* — *mega* (*sveka* — *mega*), steksl. свѣшта — межда z mehкими *št-žd*, bolg. свѣща (-ѣ) — межда s trdimi *št-žd*, zahbolg. *sveča* — *medža*, rus. свѣча, mrus. съвѣча (*šviča*) — межа (za starejše *dž*), polj. *świeca* — *miedza* (iz starejših mehkih *ć-dž*), češ. *svíce* — *meze* (za starejše *dž*) s preglašenim *a* > *e*, kar kaže še na nekdanjo mehkost, slš. *svieca* — *medza*. V steksl. тѣжда, sle. *tūj*, shrv. *tūđ* iz **tīudio-* < **teudio-* (rus. чужой, polj. *cudzy*, češ. *cizí*, slš. *cudzí*, steksl. dial. tudi штожда, стожда, srbolg. чуждь, bolg. чужд) je že praslovansko dialektično pojav disimilacije. Isto kar *ti* je dalo tudi *kt-gt* (prim. franc. *nuit*), in sicer verjetno ne le pred palatalnimi samoglasniki, kakor je precej razširjeno mnenje: lat. *nox, noctis*, sle. *nōč*, shrv. *nōc*, steksl. нощь, bolg. нощь (izg. *noš* nam. *nošt*), rus. ночь, polj. in češ. *noc*; *mogq* „morem“, inf. **mogti*, sle. *mōči*, shrv. *mōci*, steksl. мошти, rus. мочь, polj. *mōc*, češ. *moci*. Proti etimologijam kakor **pok^u-to-* „pot, znoj“: **pek-ti-* „peč“ se upira naglas sle., shrv. *pōt*, rus.

в поту; narobe priča naglas (str. 26) sle. *kot*, shrv. gen. *kūta*, rus. кута, češ. *kout* za etimologijo **kamp-to-*, lit. *kāmpas* „kot“, gr. *καμπή* „zavoj“. Za *kt* > *ti* pred nepalatalnimi samoglasniki govorijo primeri kakor lat. *lactuca*, sle. *ločika*, shrv. *ločika*, češ. *locika*, polj. *łocyka*, zlasti pa ievr. **nig*-, gr. *νιττον*, cksl. *нѣщѣнѣ*, rus. нѣща, shrv. *nāčve*, sle. *nāčke*, češ. *necky*, dial. *necvičky*. V zvezi s *s* – *z* je bil razvoj skupin *ti* – *di* drugačen; *sti* – *zdi* se je splošnoslovansko razvilo v *šč* – *žž* (*ždž*), kar se je pozneje v starocerkvenoslovanščini, bolgarščini, štokavščini in novočeščini poenostavilo v *št* – *žd*, oziroma otrdelo *št* – *žd*; razen tega so pri *ždž* tudi sicer še neka poenostavljenja: *pustiti*, part. pass. praet. **pustien-* > *puščen*, sle. *puščen*, shrv. *pūšten*, stcksl. *поуштенѣ* (*št*), bolg. *пушен* (*št*), rus. *пушен* (*šč* > *šš*), polj. *puszczony*, češ. *pušten* (stčeš. *šč*); **ezditi*, iter. **ezdiati*, subst. **ezdia*, sle. *ježa*, shrv. *ježdēne*, cksl. *ѣжда*, rus. *заѣзжать* (*žž*) „zapeljati (se)“, mrus. *заїжджати*, polj. *zajeżdżać*, češ. *zajíždeti* (stčeš. *ždž*). Prim. še doli palatalizacijo skupin *sk* – *zg*.

b) Pri velarih (goltnikih), katere so na tri različne načine izpreminjali tudi sosedni palatalni samoglasniki, ozir. sonanti, razlikujemo zato trojno palatalizacijo, dve regresivni pri vplivu nazaj in eno progresivno pri vplivu naprej:

1. Prva, starejša regresivna palatalizacija. Izpremembe *ki* – *gi* – *xi* in *k* – *g* – *χ* pred palatalnimi samoglasniki in jezičniškima sonantom (izvzemši *e*² – *i*² iz indoevropskih dvoglasnikov) v mehke šumevce *č* – *ž* (*dž*, pozneje *ž*, sled morda še v stcksl. *вѣждѣлѣти* za **vžz-džēleti*, češ. *ždár* za **vz-džar*, stpolj. *ždžegt* „sežgal“ i. pod.) – *s*: gr. *ἀχέω*, *ἀκούω*, sla. *čujō* „čujem“ iz **kju-* < **keu-*; *ptakati* s sedanjiško osnovo *plakie-* > *ptače-*, 2. os. množ. *ptačete*, subst. *ptačb* z osnovo *ptakio-*; *rekō* „rečem“ s sedanjiško osnovo *reke-* > *reče-*, 2. os. množ. *rečete*; lat. *quid*, sla. *čb-to*, toda *kč-to*; stprus.

kirsna-, sla. *čьrntь* „črn“, rus. чёрный proti gr. *πούρνυ* „krmilo“, ievr. *kʾrm-*, sla. *čьrma*, *čьrmi(d)lo*, rus. корма, кормило; *čьgati* s sedanjiško osnovo *čьgie-* > *čьže-*, 2. os. množ. *čьžete* „lažete“; *čьgia*, steksl. лъжа poleg splsla. *čьgb* > *čьžb* „laž“; gr. *γέμω*, sla. *žeti* iz **gemti*, praes. *žьmь* „žmem“; lat. *vīvus* (gⁿ), lit. *gīvas*, sla. *živь*; lit. *gīrnos*, sla. *žьrny* „žrnev, žrmlja iz žrnlja“, rus. жёрнов „mlinski kamen“ proti lit. *gurklis*, sla. *gьr(d)to* „grlo“, rus. горло, shr. *grlo*, *gīklān*; *suьhь*, subst. *suša* iz **suhia*; lat. *mūs*, sla. *myšь* iz **myhь*; sla. *hoditi* proti *šьdtь*, *šьtь* itd.

II. Druga, mlajša regresivna palatalizacija. Izpremembe $k-g-\chi$ pred e^2-i^2 iz ievr. $ai-oi$ v srednjepalatalne sikavce $c-z$ (dz) - s: dat., loc. sing. fem. -*ai* (gr. $\chi\acute{o}\rho\alpha$, lat. *terrae*), stcksl. рѣцѣ, нѣстѣ, (сѣцѣтѣ), shrv. dat. *rūci*, *nōzi* (polj. še *nodze*), *snāsi*, loc. *rūci*, *nōzi*, *snasi*; loc. sing. masc. -*oi* (gr. $\iota\theta\theta\mu\omicron\iota$, $\omicron\iota\chi\omicron\iota$), stcksl. ѡтрѡцѣ, вѣстѣ, рѣкѣтѣ, sle. dial. *pri potoce*, *na praze*, *na trebuse*, češ. *v potoce*, *ve stoze*, *v kožiše*; nom. plur. -*oi* (gr. $\theta\epsilon\omicron\iota$, $\omicron\iota\chi\omicron\iota$), stcksl. ѡтрѡци, вѣсти, рѣкѣхъ, prim. sle. *otroci*, *voucje*, shrv. *vūci*, *rōzi*, *dūsi* (poleg -*ovi*); gr. opt. $\phi\acute{\epsilon}\rho\omicron\upsilon\tau\epsilon$, stcksl. рѣцѣте „recite“; gr. $\pi\omicron\iota\omega\eta\acute{\iota}$, (lat. *poena*), ievr. **k^uoina*, lit. *kaina*, stcksl. цѣна „cena“; lit. *gailūs*, stcksl. зѣло „zelo“; **hoido-*, stcksl. сѣдѣхъ, sle. *sēd* „siv“, shrv. *sijed*, *sēd*, rus. сѣдо́й, polj. *szadawy*, češ. *sedýj*, *šedivýj*. (O e^2-i^2 glej str. 13, 18, 27 in 35.)

III. Progresivna palatalizacija. Izpremembe $k-g-h$ po $v-i-e$ v mehke palatalne $\check{c}-\check{ž}$ ($d\check{z}$)- $\acute{s}$: $*otvk\check{v} > otv\check{c}v$, steksl. $otv\check{c}v$, mrus. отец (izg. $ot\acute{e}\check{c}$) poleg starejše I. palatalizacije voc. $*otvke > otv\check{c}e$, steksl. $otv\check{c}e$, shrv. $o\check{c}e$, mrus. отец ali cksl. $otv\check{c}im\check{v}$, sle. $o\check{c}im$, rus. $o\check{t}chim$, polj. $ojczym$, češ. $o\check{c}im$; got. $*kuning-$, steksl. $k\check{v}n\check{a}z\check{v}$ ($k\check{v}n\acute{e}d\check{z}v$) „knez“, rus. князь ($\acute{z}$); $*lv\check{g}-$, steksl. $pol\check{v}za$ ($d\check{z}$), rus. нельзя ($\acute{z}$, rus. польза z z je cerkvenoslovansko), (češ. lze je iz lze kakor Cloz. I 128 $lv\check{z}\check{v}$), stpolj. $ldza$; lit. $v\check{a}sas$, sla. $v\check{v}h\check{v}$ (prim. strus. acc. fem. $v\check{v}o\check{v}$) $> v\check{v}\check{v}\check{v}$, rus. $ves\check{v}$ ($\acute{s}$),

češ. *vše*, polj. *zawsze* adv. „vselej“ (gl. doli). Da bi bil tu še *i* po velarih potreben (Knutsson, Ekblom),¹⁷ ni dokazano. Različna so tudi mnenja o starosti progresivne in druge regresivne palatalizacije, ter o vprašanju, kateri sledeči samoglasniki so prvotno pred različnimi izenačenji ovirali to palatalizacijo (po Beliću *ɔ-y*)¹⁷: prim. strus. *вхоу* poleg steksl. *вѣж*, rus. *зги* iz *stgy*, steksl. *ѣгъа* i. dr.

Zadnji dve palatalizaciji sta se izvršili, ko so Slovani prišli v dotiko z Goti ok. III. stol.: got. *kaisar*, steksl. *цѣсарь*, got. **kuning*-, steksl. *кѣнѣсъ*, pa tudi got. **kiriko*, steksl. *црѣкъ* (*čbrky*), shrv. *crkva*.

Pri vseh treh palatalizacijah so neke dialektične razlike. Pri I. je palatalizirano *sk-zg* šlo isto pot kakor *sti-zdi* (str. 38): **piskelb*, ievr. *-el*, sle. *piščāu*, (shrv. *pīštati*), cksl. *пишталъ*, bolg. *пищѣлка* (*št*), rus. *пищаль* (*šš*), polj. *piszczel*, češ. *pīštal*; **duzgio*- (izvaja se tudi iz **duzdio*-, **duskio*-), sle. *dāž*, *dāžjā*, prekm. *dēždž*, shrv. *dāžd*, steksl. *дѣждъ*, bolg. *дѣждъ* (*džš*), rus. plur. nar. *дождѣй* (*žž*), knjiž. *дождѣй*, mrus. *дождж*, polj. (*deszcz*), gen. *dżdżu*, (češ. *dešť*, stčeš. *dešč*).

V staroruskih spomenikih je pri *ždž* iz palataliziranega *zg*, *zd* in iz *zž* (*zdž*) razlika med severom (Novgorod, Pskov) in jugom (gališko-volinski spomeniki). Medtem ko se v prvih piše *жг* za nekako *žd'-žd-žg*, imajo drugi *шч*, kar je še danes v maloruščini: pskovski apostol iz l. 1307 *дѣжгъ*, *рожгъ* (steksl. *розга*), *пригвожгыше* (part. praet. act. od *пригвоздити*) proti gališko-kristinopoljskemu XII. stol. *дѣшчъ*, *рожчинъ* ali gal. evang. iz l. 1144

¹⁷ K. Knutsson, Über die sogenannte zweite Palatalisierung in den slavischen Sprachen (Lund 1926). — R. Ekblom, Die Palatalisierung von *k*, *g*, *ch* im Slavischen (Uppsala 1935). — A. Belić, Најмлађа (трећа) промена задњенепчаних сугласника *к*, *г* и *х* у прасловенском језику. (Јужнословенски филолог II 18, 1921).

дѣжчѣ, рожчѣ, ижченѣтъ (stcksl. иждѣнетѣ „izžene“),
mrus. дощ, пище i. pod.

Pri II. se je v južni in vzhodni skupini palataliziralo tudi *kv - gv* v *cv - zv* (pozneje *zv*), medtem ko je v zahodni ostalo neizpremenjeno: **kuoito-*, stcksl. цѣкѣтъ, sle. *cvet*, shrv. *cvijet*, *cvet*, bolg. цвѣтъ (*cveat*), rus. цвѣтъ, polj. *kwiat*, češ. *květ*, a po tem tudi stcksl. цвисти, sle. *cvastí*, shrv. *cvasti*, rus. цвести, polj. *kwiść*, češ. *kvísti*; **guoizda*, (lit. *žvaigždė*), stcksl. звѣзда, sle. *zvezda*, shrv. *zvijězda*, *zvezda*, bolg. звезда, rus. звѣзда, polj. *gwiazda*, češ. *hvězda*; prim. tudi stcksl. вѣхѣтъ *vāγos*, nom. plur. вѣхѣхъ, voc. sing. вѣхѣше.

Po II. in III. palatalizaciji nastali s iz *h(χ)* je prešel v zahodni slovanščini v *š*: dat., loc. sing. fem. prasla. *muse* „muhi“ (prim. loc. sing. masc. stcksl. ѣркѣтъ), dubr. *mūsi* proti polj. *musze*, češ. *mouše*; stcksl. вѣсе (*věse*), sle. *vsē*, shrv. *svē*, bolg. (в)се, rus. вѣ (*vśo*) proti polj. adv. *zawsze* „vselej“, češ. *vše*, gen. *všeho*; stcksl. сѣдѣтъ, sle. *sed* „siv“, shrv. *sijed*, *sēd*, rus. сѣдойъ proti polj. *szadawy*, češ. *šedý*. Iz tega se ne more še, kakor uči predvsem starocerkvenoslovanska grafika, sklepati na istovetnost praslovanskih produktov II. in III. palatalizacije *h > š*, dasi je priznati, da je bila tu v izgovoru s neka praslovanska dialektična razlika.

Po II. palatalizaciji palatalizirano *sk - zg* se je starocerkvenoslovansko dialektično poenostavilo v *st - zd* (дѣска, loc. sing. дѣскѣ, дрѣзга, loc. sing. дрѣздѣ), v zahodni slovanščini in sosedni severozahodni ruščini (beloruščini) pa se je razvilo v *šč - žž* (češ. *vojsko*, loc. sing. stčeš. *vojščě*, sed. *vojště*, polj. *Polska*, stpolj. loc. sing. *Polszcze*; v listini iz Rige l. 1300 въ Смоленщѣ; nom. plur. masc. stcksl. небесѣхъ, stčeš. *nebešči*, sed. *nebešti*, stpolj. *polszczy*; češ. *mízha* „mezga“, dat., loc. sing. stčeš. *mieždě*. Pri predponkah in predlogih se v starocerkvenoslovansščini ohranja korenski

soglasnik: ицѣлѣти, и црѣкѣти „iz cerkve“ in enako и чрѣка, ичѣстѣти poleg иштѣстѣти i. pod.

Proces palatalizacije soglasnikov je v praslovanščini v primeri z indoevropsščino ustvaril množico novih, za slovanščino značilnih glasov, ki po številu dosegajo stare, iz indoevropsščine sprejete. Ti novi soglasniki so: $n - \acute{r} - l$ in trdo nasprotje t ; $c - \acute{z} - s$ ($se^2 - si^2$ dial. različno), $\acute{c} - \acute{z} - \acute{s}$, $\acute{c} - \acute{z} - \acute{s} - \acute{z}$, tesno spojeni skupini $\acute{s}\acute{c} - \acute{z}\acute{z}$, dial. $\acute{s}t - \acute{z}d$ in $k - g$ (γ). V sledeči tabeli praslovanskih soglasnikov so postavljeni v okvir:

Tabela praslovanskih soglasnikov (poleg i):

p	b	(f)		v	m		
t	d	s	z	n	r	l	
		c	$\acute{z}$	s (se^2/si^2)			
		c	$\acute{z}$	$\acute{s}$	$\acute{n}$	$\acute{r}$	$\acute{l}$
		$\acute{c}$	$\acute{z}$	$\acute{s}$	$\acute{z}$		
		$(\acute{s}\acute{c} > \acute{s}t) \ (\acute{z}\acute{z} > \acute{z}d)$					
(k)	(g)	(γ^j)					
k	g	χ (sle. h)				t	

2. Palatalizacija samoglasnikov (preglasi). Po i in delno po mehkih soglasnikih kakor $\acute{c} - \acute{z} - \acute{s}$, s slovanskega vidika seveda tudi produktih palatalizacije soglasnikov z i , so se palatalizirali tudi samoglasniki in preglasovali o v e , h^2 v i , y v i , v v e ter h^1 ($\acute{e}$) v a : steksl. dat. plur. masc. рѣдомѣ proti чрѣкѣмѣ izg. črěvīemъ , мѣжемѣ , отѣцѣмѣ , loc. sing. in plur.

въ родѣ (-oi), родѣхъ (-oisu), въ грѣхѣ, грѣсѣхъ
 proti въ кран, кранихъ (ji); instr. plur. съ рабы (*orby)
 „s sužnji“ proti съ мѣжи; lit. *siūti* proti шити; lat.
jugum proti иго (*jъgo); nom., acc. sing., gen. plur.
 рабъ proti мѣжъ (po analogiji); alb. *kohā* iz *kesa
 proti часъ; сѣдѣти proti лежати iz *legeti. Tako je
 najbrž umeti tudi steksl. жласти „plačati“ (prim.
 nem. Geld) iz neprvotnega *želd- poleg жлѣсти
 i. pod. (prim. bolg., shrv. *člān*, sle. *člen*; drugače pa
 je razlagati češ. *članek* poleg *člen* i. pod. gl. II. del).
 Padežni končaj -'ons acc. plur. masc. in acc., nom.
 plur., gen. sing. fem. se je dialektično različno razvil;
 proti splošnemu -y < -ons po trdih soglasnikih je
 po mehkih soglasnikih postal v južni skupini nosni
 -e, v severnoslovanskih jezikih pa z izgubo nazali-
 zacije dolg -ě: acc. plur. masc. steksl. *клячѣ* „ključe“
 proti strus. *клячѣ*, polj. *klucze*, češ. *klíče*; nom.,
 acc. plur., gen. sing. fem. steksl. *недѣля* „nedelje“
 proti strus. *недѣльѣ*, češ. *nedele*, polj. nom., acc. plur.
niedziele. V deležniku sedanjega časa se je izpre-
 memba -'on(t)s > -e v nominativu sing. izvršila splo-
 šno, v drugih oblikah, kjer je bil -'ont- pred zlogom
 s samoglasnikom, pa se je moral kakor v 3. os.
 sing. steksl. *дѣлаиштѣ* (ako se ne misli na analogijo
 po trdih osnovah) že prej razviti nosni o: steksl.
дѣлаишѣ poleg gen. *дѣлаишта* (*-iontia), prim. sle.
igráje poleg *delajōč*, rus. *дѣлая* in *знѣя* poleg *знѣючи*,
 polj. *dziatajác*, češ. *dělaje* masc. proti *dělajíc* fem.,
 neutr. (iz -jū-).

O vplivu sosednih *i* na izgovor redukcijских samoglasnikov, o t. zv. napetih *ě* – *ě* gl. str. 20.

3. Drugi, s palatalno artikulacijo zvezani pojavi. Iz nagnjenja k palatalni artikulaciji in obe-
 nem tudi zbog položaja v hiatu (zevu), ker so
 se vse besede glasile na samoglasnik, je razlagati
 pojav t. zv. protetičnega *i* pred samoglasniki,
 in sicer predvsem palatalnimi *e* – *e* – *ь* – *ě*¹, deloma
 tudi *a*, na začetku besed: gr. *ἐμί*, lit. *esmi*, sla.

nešmь skraćeno iz **ne-esmь* proti *jesmь*, stcksl. *нсмь*, shrv. *jěsam*, sle. *jē*; gr. *τὰ ἔντετα* proti sla. *jětra* „jetra“; lat. *emo*, sla. *vъzěti, vъzъmъ* „vzeti, vzajem“ proti *jěti, imъ < jъmъ*, stcksl. *вѣрѣти, вѣрѣти имъ*, sle. *verjěti, verjāmem*; lat. *edo*, perf. *edi*, lit. *ėdu*, sla. *sъněsti* proti stcksl. *ѣмь (jamь)*, *ямь*, prim. splošno *jasli < *edsli*, stcksl. *ѣли, яли*, sle. *jasli*, shrv. *jāsli*, bolg. *ясли*, rus. *ясли*, polj. *jasła*, češ. *jesle*; stcksl. *азъ*, enkrat *ѣзъ (jazъ)* proti sle. *jāz*, shrv. *jā*, bolg. sek. аз, яз, rus. я, strus. язъ, polj. *ja*, stpolj. *jaz*, češ. *ja*, stčeš. *jāz*; lat. *agnus*, stcksl. evang. *агньця* proti sle. *jagnje*, shrv. *jāgne*, rus. *ягненок*, polj. *jagnie*, češ. *jehně*, bolg. *jagne* poleg *agne*. Razvoj *e²* na začetku ni povzem jasen; zdi se, da je v končnem rezultatu navadno tudi *ja-*: lit. *aiža* „razpoka“, stprus. *eyswo (ai-)* „rana“, sla. *jazwa* „rana“, stcksl. *кзка, изка*, rus., bolg. *язва*, polj. *jaźwa* i. dr. O nasprotni, labializujoči protezi pred začetnimi *y – ʔ* iz ievr. *ū – ū* gl. gori str. 35, o pojavu proteze v slovanskih jezikih sploh pa v II. delu.

V nasprotju z južno- in zahodnoslovansko skupino se je v vzhodni, ruski, začetno *je-* pred palatalnimi samoglasniki sledečega zloga disimiliralo in labializiralo v *o-* (Fortunatov, Sahmatov¹⁸): stcksl. *ѣднѣ, ѣднѣ (je-)*, shrv. *jědan*, bolg. sek. *един*, češ., polj. *jeden* proti rus. *одін (ad in)*, mrus. *один (odyn)*; stcksl. *ѣзеро (je-)*, sle. *jezero*, shrv. *jězero*, bolg. *(j)ězero*, češ. *jezero*, polj. *jezioro* proti rus. *озеро (z)*, mrus. *озеро (z)*. Razlaga iz etimološkega *o – a* je manj verjetna. V absolutnem začetku govora je mogel protetični *i* prvotno tudi izostati (stcksl. *азъ*, sle. *ēn*,

¹⁸ F. Fortunatov, *Phonetische Bemerkungen*, veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen (Archiv für slavische Philologie, XII 102, 1890). — A. Sahmatov, *Изслѣдованія въ области русской фонетики* (Русскій Филологическій Вѣстникъ XXIX 5 sl., 1893). Z izpremembami id. Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка. Петроградъ 1915, str. 138 sl. (Энциклопедія славянской филологии выпускъ 11.1).

shrv. *e dā, ēda*, rus. *этот* (gl. še v II. delu). Slabost artikulacije *i* v bolgarščini je poznejšega izvora.

O druge vrste labializaciji *e > o* v ruščini, poljščini in lužiški srbščini, ki se je pojavila že praslovansko dialektično najprej po šumevcih zbog njihove posebne artikulacije, pri kateri se več ali manj zaokroglijo tudi ustnice (stcksl. *жена* proti rus. plur. *жѡны*, mrus. *жонѧ*, polj. *żona*, luž. *žona*; stcksl. *чело* proti rus. plur. *чѡла*, mrus. *чолѡ*, polj. *czoto*, gluž. *čoto*, dluž. *coto*) gl. doli v glasoslovju historične dobe, tam tudi o primerih kakor polj. *człon* „člen“ poleg *plon* „plen“, gluž. *čłōnk*, dluž. *ctōnk* ali polj. *złob* „žleb“, gluž. *žłob* poleg polj. *plewa*.

Med samoglasniki se je *i* v zahodni skupini in v severnozahodnem delu južne že prehistorično slabeje artikuliral, kar je dovelo do medsebojne asimilacije soglasnikov in končno do skrčenja (kontrakcije) v en dolg vokal. Ta pojav se je pozneje še dalje razširil, kajti slučaji v starocerkvenoslovanskih spomenikih (n. pr. v določnih pridevniških oblikah kakor *дѡбраго, дѡдѡроумоу* za *-aje-*, *-uje-* ali pri glagolu *дѣлаати* za *-aje-*, sporadično *рѧдѡроутѣ* za *-uje-*) ne pripadajo najstarejšemu tipu starocerkvenoslovanščine ter so mlajši nego na severozahodnem ozemlju, kjer so že skrčene oblike predzgodovinske in ima ves pojav vse drugačen obseg, a največji v češčini. Prim. stčeš. *čuš* za stcksl. *чѡуши* in *čuješь* drugih jezikov, kakor je sicer v sedanjiku *aje > ā* v vsem pripadajočem obsegu: češ. *dělaš*, polj. *dziatasz*, jsla. *dělaš* poleg stcksl. *дѣлаиши*, rus. *дѣлаешь* in tudi bolg. pri naglašenem *a* *играеш*; češ. *lāti* poleg polj. *łajać*, stcksl. in jsla. *лаяти*, rus. *лѧять*; češ. *bázeň* poleg polj. *bojaźń*, stcksl. in jsla. *воязнь*, shrv. *bōjazan*, rus. *бѡязнь* k glagolu češ. *bati se*, polj. *bać się*, sle. *bāti se* poleg shrv. *bōjati se*, stcksl. *вояти сѧ*, rus. *бѡяться*; češ. *věvoda* poleg polj. *wojewoda* „vojvoda“, toda tudi shrv. *zēc* poleg

sle. *zajec*, češ. *zajíc*, polj. *zajac*, rus. заяц, cksl. зайць. Razširjenje tega pojava ni bilo pri vseh kategorijah slučajev enakomerno in sočasno. Iz oblikoslovja je navesti tu posebno instrumental sing. fem. na *-oq*: češ. *ženou* iz *-u* za *-q* (acc. *ženu* iz *-q*), polj. *ženą* iz *-q* (acc. *ženę* iz *-q*), sle. *ženo* (odgovarjajoče oblike so tudi v kajkavščini in čakavščini) poleg stsrb. женовь in srsłš. *ženou* iz *-ou* za *-oq* ter stcksl. женоѡ, rus. женою, mrus. жонóю. Star slučaj je tudi gen. plur. *-ub* osnov na *-i-*: češ. *lidí, kostí*, polj. *ludzi, kosci*, sle. *ljudí, kostí*, shrv. *lǫdǫ, kǫstǫ* poleg stcksl. людин, костин, rus. людей, костей, mrus. людій, костій. Od svojilnih zaimkov so skrčene oblike v rabi na zahodu in južnem severozahodu: češ. *ma, me, meho*, polj. *ma, me, mego* (neskrčene *moja, moje, mojega* so nove), sle. *bríž. me delo, mega posta* i. dr. poleg stcksl. моя, мон, монго in rus. моя, моё, моего; shrv. *mōga* itd. je po analogiji oblik določnih pridevnikov, na katere so zopet vplivali zaimki kakor „tōga“. Tak vpliv na pridevniško sklanjatev je bil nedvomno tudi v ruščini: gen. молодого „mladega“ poleg nom. молодой, masc. молодая fem., молодое neutr., молодые plur. in acc. sing. fem. молодую. Zato so očitni slučaji kontrakcije predvsem v nominativu: češ. *mladý, -ā, -ě*, polj. *mlody, -a, -e*, briž. sle. *večne veselje*, shrv. *mlādī, -ā, -ō*, sle. *mladi, -a, -o* proti stcksl. младши, -аи, -оѡ, rus. молодой, mrus. молодой, -ая, -ое. Iz besedotvoritve prim.: češ. *pās*, sle., kajk., čak. *pās* proti shrv. *pōjas*, stcksl. поясѡ, rus., mrus. пояс (kor. **-jōs-*, gr. ζωβτός „opasan“).

Dodatek

Pripomba o prevoju

V izvedenkah iz enega korena v širokem smislu besede, pa tudi v prefiksih, sufiksih in končajih oblik, je često najti neko kvalitativno in kvantita-

tivno izmenjavo nositeljev zlogovnega naglasa (samoglasnikov, sonantov, dvoglasnikov in dvoglasniških skupin), zlasti praslovanskih refleksov indoevropskega izpreminjanja dolgih in kratkih $e : o$ (n. pr. *bresti*, *bredq* : *brod*, *broditi*; **ked-* > *čadъ* „čad“ : **kod-* > *kaditi* i. pod.), *ei* : *oi*, *eu* : *ou*, *en* : *on*, *em* : *om*, *er* : *or*, *el* : *ol* in njih krajšanje (reduciranje) in daljšanje (tudi prehajanje $\bar{u}$, $\bar{i}$ pred samoglasniki v *uu*, *ii*, n. pr. stcksl. *свекръти* : *свекрътве*, *забъти* : *забътень*, *вити* : *вътень* i. pod.), ki segajo v prastaro indoevropsko dobo, in ki zato v praslovanščini niso več fonetičnega, temveč le še oblikoslovnega in besedotvornega značaja, oblikovalni element (formant) za tvorbo besed in oblik. Zato tudi njihov podrobnejši pretres ne spada sem. Kolikor se je to nadaljevalo na slovanskih tleh, je bilo le po analogiji starih izprememb. Te izmenjave (alternacije) samoglasnikov in sonantov, ki lahko gredo pri samoglasnikih v kvantitativnem oziru do polne izgube (prim. stcksl. *семъ* „sem“ proti *сѣтъ* „so“) in pri katerih zato govorimo o različnih stopnjah, imenujemo navadno s hrvaškim terminom *prevoj* (nem. *Ablaut*),¹⁹ ki ga ni zamenjavati s fo-

¹⁹ Franc. *alternation*, polj. *alternacija*, rus. чередование, češ. *stupnování*. Zadnji termin se naslanja na stari, iz indijske gramatike prevzeti nazor o dvojnem stopnjevanju samoglasnikov, ki sta se v starejšem jezikoslovju (prim. Fr. Miklošič, *Über die Steigerung und Dehnung der Vocale in den slavischen Sprachen*. Wien 1878, str. 3 sl. *Denkschriften der philosophisch-historischen Classe XXVIII dunajske akademije* znano) imenovali tudi z indijskima terminoma *guna* („krepost“) in *vrddhi* („porast“). Medtem ko v kvalitativnem pogledu, kar je prav za prav najbolj bistveno za prevoj, ni mogoče govoriti o stopnjah, je to v kvantitativnem povsem dopustno, pa se pri tem lahko razlikujejo štiri stopnje, normalna, podaljšana, skrajšana in skrajšana do polne izgube (nem. *Normal-, Dehn-, Reduktions- in Schwundstufe*), katere nastopajo v posameznih prevojnih vrstah kakor $e : o$, ei : oi itd., n. pr. $b - (i) - e - \bar{e} : (v) - o - a$, tavtosil. $b - i - ei > i : oi > e - \bar{oi} > \bar{e}$, heterosil. $bj - (ij) - bj - \bar{ej} : oj - aj$ i. pod.

netičnim pojavom preglasa (nem. Umlaut), t. j. samoglasniških izprememb čisto fonetičnega značaja, o katerih mora biti v glasoslovju govor. Z ozirom na različne, deloma gori našete odgovarjajoče si zlogovno-sonantne elemente razlikujemo tudi različne prevojne vrste, ki jih je toliko, kolikor je teh elementov.

V nauk o tvorbi besed spadata tudi predvsem vprašanji o bazah (Fick²⁰), podstavah prvotnih indoevropskih eno- in večzložnih variant korenov v medsebojni zvezi nahajajočih se besed ali tudi oblik (prim. ievr. **k^uuat-so-* : **k^uut-s-*, sla. *kvasz* : *kystv*, ievr. **dereuo-* : **druuo-*, sla. **dervo* „drevo“ : *drva* „drva“) ter o t. zv. korenskih determinativih (Curtius²⁰), različnem razširjanju prvotnejših korenov (prim. sla. *tręsti*, lat. *tremo*, gr. *τρεῦω*, stind. *trāsati*, gr. *τρέω* iz **treso*, sla. *trepetv*, lat. *trepidus* i. dr.). Iz navedenih primerov pa je razviden tudi pomen teh vprašanj zlasti za etimologijo.

²⁰ A. Fick, *Göttingische Gelehrte Anzeigen* 1881, 1427. — G. Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie*. Fünfte Auflage, str. 32 sl. Leipzig 1879. (1. izd. 1858—1862). Prim. tudi P. Persson, *Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation*. Upsala 1891.

*

V obširnejšem obrisu praslovanskega glasoslovja bi moglo slediti še posebno V. poglavje o soglasniških skupinah, ki pa se tu izpušča, ker je glavno povedano že v I. poglavju o zakonu odprtih zlogov, a drugo ne nudi nič tipičnega in v mnogih primerih zavisi tudi od ne vedno povsem dognanih etimologij, poleg tega pa se o izpremembah soglasniških skupin podrobno govori v II. historičnem delu.

B. OBLIKOSLOVJE

Praslovanska morfološka struktura, pri katere razvoju so delovali kakor pri vsaki drugi predvsem psihični faktorji po dušeslovnih zakonih, sami ali v zvezi z glasovnimi izpremembami, je bila v primeri s sedanjim stanjem v slovanskih jezikih bolj razvita ter imela več oblik. V starocerkvenoslovanščini prvotnega tipa je v vsem glavnem še ohranjena. Indoevropsko dialektično ima slovanščina skupno ne le z baltščino, temveč tu tudi z germanščino v obrazilih nekih sklonov (instrumentala ednine ter dativa-instrumentala dvojine in množine) *m* namesto *bh* drugih jezikov, kakor indoiranščine, grščine, latinščine in keltščine: instr. plur. stind. *sunúbhiš* proti got. *sunum*, lit. *sūnumis*, steksl. *сѣмнѣмъ*; dat. du. lat. *duobus* proti lit. *dviem*, steksl. *дѣвѣмъ*. Sled tega je v slovanščini pri osebnih zaimkih dat.-loc. *тѣбѣ*, *сѣбѣ*, stind. *túbhyam*, lat. *tibi*. Največ skupnih črt je seveda z baltskimi jeziki: a) indoevropski ablativ sing. osnov na *-o-* za genitiv kakor abl. stind. *vrkad*, lat. *lupo*, stlat. *-od*: gen. lit. *vilko*, sla. *vólka*; b) instrumental sing., dativ-instrumental du. in plur. ter lokal plur. osnov na soglasnik (izvzemši instrumental plur. samostalnikov srednjega spola) po analogiji (naliki) osnov na *-i-*, n. pr. loc. plur. stind. *-(n)su*, gr. *-(v)σι*, toda lit. *akmenisė*, steksl. *каменѣхъ* kakor *naktisė*, *гостѣхъ*; vendar so v slovanskih jezikih pri izrazih za prebivalstvo in iz njih nastalih krajevnih imenih z osnovo *-ian-* ohranjeni tudi arhaizmi kakor v lokalu plur. stčes. *Hořas*, *Dolās*, *Polās*, sle. *v Gorjah*, *Gorićah*, strus. *Поляхъ* z *-ahъ* za *-asъ*, v dativu stsrb. list. Kulina bana iz l. 1189 *грабамъ Дѣровѣчамъ*, srb.-cksl. arh. *Годомлѣамъ* poleg steksl. *Годомлѣнемъ* za *-ѣмъ*, v instrumentalu sle. z *Gorićami*, strus. *Полями*, *Древлями* i. pod.;

c) tvorba določne pridevniške oblike s pomočjo postpozitivnega člena, t. j. s spojitvijo oblik zaimka lit. *is* (*jis*), sla. *jь* z nedoločnimi, nominalnimi oblikami pridevnika: lit. *naūjas* masc. nedol. — *naujasis* dol., *naujā* fem. nedol. — *naujōji* dol. in enako stcksl. *ноѣъ* — *ноѣѣи* z *-ѣ* -*ib*, *ноѣа* — *ноѣаи*, *ноѣо* — *ноѣоѣ*, rus. *нов* — *новѣѣ* z *-oi*, *нова* — *новая*, *ново* — *новое*;
 d) podaljšanje deležniških osnov na soglasnik z obrazilom *-io-*, kakor je v grščini v ženskem spolu *φειροβα* iz *-ontia*, *ειδναι* iz *-usia*: tvornosedanji deležnik gen. sing. masc. in neutr. gr. *-ontos*, lat. *-entis* proti lit. *nesančio*, sla. **nesotia*, stcksl. *несѣиѣа*; tvornopretekli deležnik gen. sing. masc. in neutr. stind. *-ušas*, gr. *-otos* proti lit. *nešusio*, sla. **nesūhia*, stcksl. *несѣиѣа*; e) posplošenje zaimkove osnove *-to*: ievr. **so* masc., **sa* fem., **tod* neutr., stind. *sa* — *sa* — *tad*, gr. *ó* — *ή* — *τό*, toda lit. *tās* — *ta*, stcksl. *тѣ* — *та* — *то* i. dr.

I. Sklanjatev

1. Imenska sklanjatev

Po imenski (nominalni) sklanjatvi so se v praslavianščini pregibale samostalniške in nedoločne pridevniške besedne tvorbe. K prvim so pripadali poleg pravih samostalnikov tudi samostalniški števnik, k drugim poleg pravih pridevnikov in njih komparativne oblike še pridevniški števnik in deležnik ter neki zaimki kakor stcksl. *кѣѣрѣ*, *какѣѣ* i. pod.

Indoevropske deklinacijske razmere so v slovanščini ostale v splošnem stare: troje gramatičnih spolov in števil, sedem sklonov z vokativom, brez osmega, ablativa. V dvojini so bile le tri oblike: za nominativ — akuzativ — vokativ, genitiv — lokal in dativ — instrumental; v množini je nominativ tudi za vokativ. V srednjem spolu je za nominativ — akuzativ — vokativ v vseh treh številih ista oblika. Soglasniške osnove nimajo posebne oblike za vokativ. Sklanjatev je bila vezana na osnovo in se

je šele v drugi vrsti ravnala po spolu (prim. instrumental sing. *-biq* in nominativ plur. *-i* osnov na *-ž* ženskega spola po vplivu osnov na *-a-*); pač pa je bil tudi spol zvečine vezan na osnovo. Indoevropski atematični, korenski samostalniki so prešli med tematične s tem ali drugim osnovnim obrazilom, najčešče med osnove na *-i-*, s katerimi so imeli enake akuzative, ker je dalo ievr. *-m* in *-im* > sla. *-b* : ievr. **ghuer*, gr. *θηρ*, eol. *θηρ* proti lit. *žveris*, sla. *zvērb*; gr. *μυς*, lat. *mus* proti sla. *myšb*; gr. *ἄλς*, lat. *sal* proti sla. *solb*, toda prim. steksl. *сланъ* „slan“, polj. *stony*, rus. *солон* iz **sol-nъ*; prim. tudi stind. *bhruš* „obrv“, grš. *ὄφρως*, steksl. *бръкъ*, rus. *бровъ*, polj. *brew*, shrv. *ōbrva* proti enozložni osnovi na *-ū-* avest. *χrū-* fem. „krvavo, surovo meso“, stpolj. *kry*, sle. *krī*, steksl. *крькъ* z oblikami osnov na *-ū-* in *-i-*; ali pa se je pritaknil kak sufiks: lat. *cor*, *cordis*, sla. *sŕdŕće*; ievr. **gʷōu-*, stind. *gauš*, dat. *gāve*, gr. *βους*, *βοός*, lat. *bos*, *bovis*, sla. *govēdo*; avest. *zam-*, prim. gr. *χαμαί* „na tleh“ i. dr., sla. *zemia*, rus. *наземъ* „na tla“.

Osnov je bilo v slovanščini poleg nekih posameznih heteroklitičnih (raznosklanjanjih) slučajev I. pet samoglasniških in II. pet soglasniških:

I. 1. Osnove na a) *-o-* po trdih, b) *-e-* po *i* in mehkih soglasnikih s samostalniki moškega in srednjega spola, med katerimi je razlika le v nominativu — akuzativu — vokativu vseh treh števil, za kar služi v srednjem spolu le po ena oblika, v moškem pa je razlika med ednino in množino: v ednini sta nominativ in akuzativ (razlikovanja med izrazi za živa bitja in nežive predmete prvotno ni bilo), v množini nominativ in vokativ enaka. Edninski končaji v nominativu — akuzativu *o* — *b* — *iŕ* za moški, *o* — *e* — *ie* za srednji spol (masc. gr. *θυμός*, sla. *dymъ*, steksl. *отъкъ* s *ĉ*, *мъжъ* iz **mongi-*, *кранъ* z *-iŕ*; neutr. gr. *ζυγόν*, sla. *jŕgo*, steksl. *нго*, *сръдъце* za *sŕdŕće*, *pole*, *znamenie*) so se uveljavili po analogiji, ker je sicer *-om* > *-ъ* in *-os* > *-o*:

-o za srednji spol so povzročile oblike srednjega spola kakor **tod* > *to* in **nebhos* > *nebo* z osnovo -es-, -ъ za moški pa acc. sing. -om > -ъ osnov na -o- in nom.-acc. sing. **sunus* — **sunum* > *synъ* osnov na -ŭ- (druge razlage z -os > -ъ ali s pomočjo naglasa so manj verjetne). Prvotna osnova se jasno pojavlja v dativu plur: steksl. чловѣкомъ, мѣжемъ, краемъ, мѣстомъ, полемъ, знаменнемъ; prim. tudi dativ-instrumental du. -o-ma; ni pa prvoten instrumental sing. steksl. in jsla. чловѣкомъ, дворомъ, мѣстомъ, ki ne odgovarja indoevropskemu končaju -óm in za kar imajo severnoslovanski jeziki -ътъ, oziroma -ьтъ po osnovah na -ŭ- in -i-: češ. *dvorem, městem*, polj. *dworem, miastem*, mrus. дворомъ, містомъ z o iz ъ, strus. дворѣмъ мѣстѣмъ. Druga stara dialektična razlika med severom in jugom je končaj v akuzativu plur. mehkih osnov, jsla. -ę, sevsla. -ě (gl. str. 43). Razen fonetičnih razlik med mehкими in trdimi osnovami (kakor ъ za ъ, e za o, i za ě², i za y v instrumentalu plur. poleg omenjenega jsla. -ę, sevsla. -ě za -y v akuzativu plur.) je v vokativu sing. po prvotnem i tudi morfološka po analogiji osnov na -ŭ- (-iŭ-, n. pr. lit. *strijus* „starec“, cksl. стрѣхъ, sle. *stríc*): steksl. братре, češ. *bratře*, polj. *bracie*, shrv. *brāte* proti steksl. мѣжюу, shrv. *mūžu*, polj. *męžu*, češ. *muži* (iz -u) kakor *synu*. O razmerju med -i v nominativu plur. in -ě v lokalu sing. gl. str. 27. Slučaji s progresivno palatalizacijo (otbčъ, kŕnežъ) tvorijo vokativ s prvo regresivno palatalizacijo otbče, kŕneže, ker so ti produkti nastali iz *otbkъ, *kŕnegъ kakor *člověče* iz *člověkъ*, predno je progresivna nastopila. Kjer je velar pred osnovnim vokalom ostal, imamo tudi še drugo regresivno palatalizacijo: v lokalu sing. in plur. (steksl. чловѣцѣ, чловѣцѣхъ) obeh spolov, v nominativu plur. (чловѣци) moškega ter v nominativu — akuzativu — vokativu du. (*ktqbčē*, mrus. яблоцѣ) srednjega spola.

2. Osnove na -a- s samostalniki ženskega in naravnega moškega spola: gr. *ῥήχη*, sla. *mogla*;

gr. *νεανίας*, steksl. *юноша* „mladenič“, *σαῦρα* itd. Te osnove razpadajo tako isto kakor osnove na -o- na a) trde in b) mehke, med katerimi so v sklanjatvi iste fonetične in ena fonetično-dialektična razlika: *ь* za *ѣ*, *e* za *o*, *i* za *ě*²¹ ter jsla. -*e*. sevsla. -*ě* za -*y* v genetivu sing. in akuzativu plur., ki služi tudi za nominativ. Izpremembra velarov po drugi regresivni palatalizaciji je tu v dativu – lokalu sing. in nominativu – akuzativu – vokativu du. (steksl. *рѣцѣ, нѣсѣ*). Z mehkimi osnovami na -*a* so se združile tudi indoevropske osnove na -*ie* > -*ia* (lit. *valė*, sla. *vola*) in druge, ki so v nominativu sing. ohranile končaj -*i*, kateremu je v ostalih sklonih odgovarjalo -*ia*- ali -*īia*-: suf. -*yni* za prv. -*yni* po drugih sklonih (steksl. *господѣни*, polj. *gospodyni*); prv. suf. -*i*²¹ v obliki -*bi*, ki je nastala tako isto po -*īi*- drugih sklonov in poleg katere se je v starocerkvenoslovanščini, kakor kaže razmerje *k*-*ini*- v drugih sklonih, še nahajala tudi stara oblika na -*i*, ne da bi bilo treba povsodi misliti na kontrakcijo obeh *i*, kar je n. pr. predpostavljati za sle.-briž. *balī* in najbrže tudi Glag. Cloz. *бали*. Prim. steksl. *алѣни(и)* ali *лани(и)* „košuta“, stpolj. *łani*; steksl. *мѣни* poleg *мѣнини* „blisk“, shrv. *mūna*, rus. *молния*; steksl. *бали(и)* „zdravnik“, sle.-briž. *balī*; steksl. *сѣди* poleg *сѣдини*, shrv. *sūdiya*, rus. *судья*, češ. *sudí*, polj. *sędzia*; prim. tudi stind. *pātni*, polj. *pani* „gospa“, accus. *paniā* iz -*bio* ter stind. *vrki* „volčica“, shrv. *vūčica*, rus. *волчица* iz **vьlki*. Sem spadajo končno oblike ženskega spola deležnikov stind. *bhārantī*, *vidūṣi*, lit. *nešantī*, *nėšusi*, steksl. *нѣсѣшти* iz -*ontīi* za -*ontī*, *нѣсѣши* iz -*ūsī* > -*ūhī* ter komparativa steksl. *мѣниши* iz -*īsī* > -*ihī*. Oblika zaimka lit. *ši*, steksl. *си* pripada osnovi na -*i*-, samostalnika steksl. *мати* in *дѣшти* iz **dēkti* „hči“ (str. 27) pa imata končaj -*ti* iz -*ter* (gr. *μήτηρ, θυγάτηρ*). Obrazilo za

²¹ Prim. J. Lohmann, *Genus und Sexus*. Göttingen 1932, str. 56: Kapitel 8. Der Typus slavisch *sadi* m. „Richter“, *m/ni* f. „Blitz“.

instrumental sing. *-oiō, -eiō* je prevzeto od zaimkov kakor stcksl. *тоѣж, ѣѣж*; indoevropsko je bilo *-ām*.

Po osnovah na *o - a* so se sklanjale nedoločne oblike pridevnikov in drugih pridevniških tvorb, pri katerih je bilo tudi pregibanje po spolu (mocija): lat. *novus — nova — novum*, stcksl. *новоѣ — нова — новоѣ*; **tuskio-*, stcksl. *тѣштѣ — тѣшта — тѣште*; **bogijo-*, stcksl. *божинѣ „božji“ z -biv* (rus. *божий* že za *-ei*) — *божина — божинѣ*. Sploh le nominalno obliko imajo zbog svojega že samo po sebi določnega pomena svojilni pridevniki: prim. Mat. XXVII 7 *τὸν ἀρχὸν τοῦ θεράπεως*, stcksl. *село сѣждельниково* ali *сѣждельниче „lončarjevo njivo“ i. pod. s sufiksoma -ovo- in -ie-*. Take tvorbe so v starocerkvenoslovanščini še s sufiksi *-ino-*, *-bne-*, *-bie-*, *-bsko-*: *воеводниѣ*, *богородниѣ*, *господѣниѣ*, *матерѣниѣ* (prim. *отѣчѣ* iz **otbkie-* „očetov“), *божинѣ*, prim. sle.-*briz*. II 72 *pred stolom božijem* i. dr., *пѣсинѣ „pasji“*, *мѣжжскѣ*, *женѣскѣ* itd. Od drugih pridevniško rabljenih besed so le nesestavljeno obliko mogli imeti ločilni ali vrstni (distributivni ali kolektivni) števnik (stcksl. *дѣвон дѣвоѣ — дѣвона — дѣвонѣ* in enako *овон, трон* ter *четверѣ, четворѣ, пѣторѣ* itd.) in neki zaimki (stcksl. *нѣтерѣ „nekdo“, plur. нѣтерѣ „nekateri“* in morda *каковѣ* i. dr.). Obe obliki pa sta bili mogoči pri vrstilnih števniki (stcksl. *нѣркѣ, вѣторѣ, третѣнѣ „tretji“ z -biv*, prim. rus. *третий* poleg *самтретей „samtretji“, четврѣтѣ, пѣтѣ* itd.), pri zaimkih stcksl. *такоеѣ, сицеѣ* in deležnikih (trpnosed. gr. *θερόμενος*, stcksl. *веромѣ*, trpnopret. stcksl. *несѣнѣ, пѣтѣ*). Glagolsko-opisni na *-to* (stcksl. *несѣнѣ, пѣтѣ*) se je rabil le predikativno v nominativu nominalne oblike; pač pa so služile enake tvorbe tudi kot pravi pridevniki kakor n. pr. stcksl. *гниѣнѣ, зѣрѣнѣ* i. pod. Tvornosedanji in tvornopretekli deležnik (stcksl. *несѣнѣ, sevsla. nesa*, gen. sing. masc.-neutr. *несѣнѣшта*, fem. *-ѣ*, *несѣнѣ*, gen. *несѣнѣшта, -ѣ*) ter komparativ (stcksl. *мѣнѣниѣ, новѣнѣ*, gen. sing. masc.-neutr. *мѣнѣнѣшта, новѣнѣ-*

иша, fem. -а) so bili prvotno soglasniške osnove (gl. doli, o nominativu sing. fem. str. 53), toda s posplošenjem podaljška -io- k osnovi je sklanjatev postala zvečine samoglasniška po osnovah na o – a.

Po osnovah na o – a sta se končno sklanjala tudi samostalniška števnikasteksl. съто in тѣсѣшта (тысѣшта): дѣкѣ сътъ, три съта, пѣтъ сътъ; дѣкѣ тѣсѣшти, три тѣсѣшта, пѣтъ тѣсѣшты. Za „deset tisoč“ se rabi samostalnik тѣма.

O naglasnih razmerah osnov na o – a gl. v splošnem v poglavju o naglasu, zlasti str. 23–26.

3. Osnove na -ŭ- s samostalniki moškega spola s končajem -ъ, tudi za indoevropska neutra na -u: masc. stind. *sunūs*, lit. *sunūs*, sla. *synъ*; neutr. stind. *mādhū*, gr. *μέθυ*, lit. *medūs*, sla. *medъ*. Akuzativ cilja teh osnov je supin na -tъ: lat. *datum*, steksl. датъ. Osnovno obrazilo se v sklanjati pojavlja razen redukcijsko-prevojne stopnje ŭ (instr. sing. *synъmъ*, dat. plur. in dat.-instr. du. *synъmъ*, *synъma*, acc. sing. *synъ* iz -um, acc. plur. *synŭ* iz -ŭns, prim. sle. *dari*) in podaljšanja ū (nom.-acc. du. *syny*, prim. stind. *sunū*, rus. plur.-du. сыны proti rus.-cksl. acc. plur. сыны) tudi v dvoglasniški obliki, heterosilabično kot -ou- iz -eu- (nom. plur. *synove*, gen. plur. in gen.-loc. du. *synovъ*, *synovŭ* — misli se tudi na -ŭ, ker je ievr. -ou, stind. *sunvōš*, lit. *pusiaŭ* „na pol“ — shrv. *sīnovi*, *sinovā*, sle. *sinōvi*, *sinōv*, za dual prim. rus. cerkv. рѣкѣ, дѣю, междѣ, shrv. *rŭkŭ* z ŭ iz -oju po zaimkih kakor tudi v *dŭvoju*, češ. *rukou*) ali tavtosilabično kot monoftong u različne intonacije, s padajočo iz kratkega, z rastočo iz dolgega dvoglasnika (gen. sing. *synu*, sle. *sinū* proti loc. sing. *synŭ*, shrv., sle. *sinu*, prim. tudi voc. sing. *synu*, češ. *synu*). Je li bil diftong ou ali eu, ni za vse sklone dognano. Intonacijsko-naglasne razmere so tedaj, kolikor ne gre za naglas na padežnem končaju kakor n. pr. v genetivu plur. (str. 31) ali v instrumentalu plur. (*synmŭ*, sle. *sinmŭ*), v zvezi s prevojnimi stopnjami osnovnega

obrazila, a naglas je gibljiv le pri padajoči intonaciji korena (str. 26.). Pridevniškim osnovam na -*ŭ*- je zvečine dodan sufiks -*kъ*: lit. *glodūs*, stcksl. гла-дѣкѣ, polj. *gładki*, rus. гладкий; gr. *κρατός* „krepek“, stcksl. крѣпѣкѣ; prim. stind. *tanukas* demin., sla. тѣнѣкѣ; sklanjatev pa je seveda po osnovah na *o* – *a*.

4. Osnove na -*i*- so po večini samostalniki ženskega spola, zlasti pojmovni, v manjšini tudi moškega, poleg naravnega spola le v posameznih primerih: masc. lat. *hostis*, stcksl. гостѣ, lat. *ignis*, stcksl. огнѣ; fem. lat. *nox*, *noctis*, stcksl. нощѣ iz **noktъ*, ркѣ od kor. *rek-*, сѣмръѣ od kor. *mer-* in s suf. -*тъ* itd. Sem spada tudi dual очн, оуши (dat. -има); ednina (око, оухо) in množina se tvorita od osnove na -*es-*. Vpliv spola na sklanjatev se je tu v slovanščini pokazal v instrumentalu sing. fem. (lit. *naktimi*, stcksl. нощѣмъ) po osnovah na -*a*- (женѣмъ) in v nominativu plur. (gr. *τοeis* masc. in fem., stcksl. трѣмъ iz -*eies* masc., трн fem.-neutr., prim. lat. *fores*, stcksl. двѣри). Zadnja oblika je kakor pri osnovah na *a* nadomeščena z obliko akuzativa plur. (prim. sle. nom.-acc. plur. *kostī*). Poleg navedenega pridevniškega števnikar se sklanjajo kot osnove na -*i*- tudi samostalniški števnikar пѣтѣ, шестѣ, седмѣ, (rus. семь), осмѣ, девѣтѣ in десѣтѣ. Pri zadnjem so tudi neke soglasniške oblike (gl. doli). Analogno osnovam na -*ŭ*- nastopa tudi pri osnovah na -*i*- osnovno obrazilo v raznih prevojnih stopnjah in sklanjatev z intonacijsko-naglasnimi razlikami: *i* v instr. sing. *gostъmъ*, dat. plur. in dat.-instr. du. *ludъmъ*, *gostъmъ*, *kostъmъ* in *gostъma*, *kostъma*, acc. sing. *gostъ*, *kostъ* iz -*im*, acc. plur. *lūdī*, *kōsti* iz -*ins*, shrv. *lūdi*, *kōsti*, sle. *ljūdī*, *kostī*, rus. люди, кōсти; *i* v nom.-acc. du. *gostī*, *kostī*, prim. stind. *akšī* „oči“, lit. *aki*, *naktī* in dat.-instr. rus. cerkv. in mrus. очѣма, shrv. *očima* (nom.-acc. rus. oči, shrv. *ōči*, sle. *oči*, *kostī* je dubleta ali po pluralu); heterosil. *ei* > *vi* v nom. plur. *lūdviē*, sle. *ljudje*, gen. plur. *ludvīv*, rus. людѣй, shrv. *lūdī*, sle. *ljūdī*, gen.-loc.

du. *gostbǵjǹ, kostbǵjǹ*, shrv. *gostijǹ, kostijǹ, oċijǹ* (rus.-cerkv. *бчню*); tautosil. *ei* > *i* v gen. sing. *reċi, kōsti*, shrv. *rĭjeċi — reċi, kōsti*, sle. *reċi, kosti*, rus. *рѣчи, кости* proti *ei* > *i* loc. sing. *reċi, kosti*, shrv. *rĭjeċi — reċi, kosti*, sle. *reċi, kosti*, rus. *рѣчѣ, кости* (kot take vrste lokal oznaċujejo ravno naglasne razmere tudi infinitiv na *-ti*: rus. *нестѣ*, shrv. *nēsti*, sle. *nēsti*), prim. še *ei* > *i* v voc. sing. *gōspodi*, rus. *господи*, shrv. *stvāri, kōsti*. Neke osnove na *-i-* se v starocerkvenoslovanščini rabijo pridevniško - nesklanjano: n. pr. Io. VIII. 33 *ελευθεροι γενήσεσθε*, steksl. *свобода бѣдете*.

5. Osnove na *-ū-* s samostalniki ženskega spola s končajem *-ūs* > *-y*: stind. *švašrūš*, lat. *socrus*, gen. *-us*, steksl. *свекры*, shrv. *lūbi*, sle. *krī*, stpolj. *kry*. Ker prehaja osnovno obrazilo *-ū-* pred samoglasniki padežnih končajev praviloma v *-ūv-*, sla. *-zv-* (gen. sing. stind. *-uvas*, steksl. *-ѣвѣ*), so te osnove prav za prav soglasniške in so se jim tudi v mnogem pridružile (prim. acc. sing. steksl. *свекръкѣ* iz *-ūum* poleg arh. *любѣ сътворити* „prešustvovati“ iz *-ūm*), razen tega so pa v starocerkvenoslovanščini še druge heteroklitične (drugače sklanjane) oblike: dativ-instrumental-lokal plur. s končaji osnov na *-a-* (*-amъ, -ami, -ahъ*), instrumental sing. in nominativ-akuzativ plur. (*-vīq, -i*) ter plur. *кръви* po osnovah na *-i-*. V staročeščini so v imenovanih sklonih še oblike drugih soglasniških osnov: nom. plur. *svekrve*, dat. *svekrvem* itd. (voc. sing. *svekrvi*). Sicer imamo v slovanskih jezikih nadaljevanje starocerkvenoslovanskih razmer (gl. historični del). Osnovam na *u* so se pridružile tudi izposojenke iz germanščine na *-o*: germ. **bōkō* „črka“, steksl. **боукы*, Luk. XVI 6, 7 plur. tant. acc. plur. *боукѣи* „pismo“; got. **kiriko*, steksl. *цръкы* i. dr.

II. Soglasniške osnove so: 1. moškega spola z osnovnimi obrazili *-men-* (gr. *ἄνθρωπ, ἄνθρωπος*, steksl. *камъ, камене*), *-en-* (gr. *ἐλαφος* iz **elh-bhos*, steksl. *калень* z akuzativno obliko, gen. *каленѣ; корень*,

rus.-cksl. ко́раб, gen. ко́рене) in -n- v *дънь* „dan“ (stind. *dīnam*, lat. *nundinae*, *dies* je iz **div-*, stcksl. дѣнь z akuzativno obliko, gen. дѣне); 2. — 4. srednjega spola z osnovnimi obrazili -*men-* (lat. *semen*, *seminis*, stcksl. сѣмѣ, сѣмене), -*et-* (stcksl. отрочѣ, отрочѣте demin. k отрокѣ) in -*es-* (gr. νέφος, νέφους iz **neφeβos*, stcksl. нево, неведе); 5. ženskega spola z osnovnim obrazilom -*ter-* v le dveh primerih: gr. μήτηρ, stcksl. мати, матере in gr. θυγάτηρ, stcksl. дѣшти, дѣштере iz -*kt-*. Sklanjatev teh osnov se razlikuje samo v nekih padežnih, po analogiji po spolu sprejetih končajih: pri neutrih nom.-acc. du. -*e*, nom.-acc. plur. -*a* in instr. plur. -*y* po osnovah na -*o-* (razen tega je seveda akuzativ sing. enak nominativu); pri femininih instr. sing. -*biq* in kot slučajna, poznejša črta v starocerkvenoslovanskih spomenikih nom.-plur. -*i* po osnovah na -*ī-*, toda prim. češ. *materě*. O splošnem vplivu osnov na -*ī-* na soglasniške (dat. plur. -*ьmъ*, instr. -*ьmi*, loc. -*ьhъ*, dat.-instr. du. -*ьma* in instr. sing. -*ьmъ* ter o ohranjenih arhaizmih je bilo že gori (str. 49) govora.

Kot dodatek k soglasniškim osnovam je omeniti neke posamezne heteroklitične slučaje, zlasti nominativ in genitiv plur. samostalnikov moškega spola: a) samostalniki na -*ĕninъ*, -*ianinъ* kakor stcksl. Глѡбѣнинъ, гражданинъ (iz -*dj-*) odvržejo v množini sufiks -*inъ* ter se sklanjajo soglasniško: Глѡбѣне, граждане, Глѡбѣнъ, гражданиъ itd. z izjemo acc.-instr. -*ы*; b) samostalniki s sufiksoma -*tel-io-* in -*ar-io-* (stcksl. оучитѣль, мѣитарь) tvorijo soglasniško brez -*io-* nom. plur. -*e* in gen. plur. -*ъ* (оучитѣле, -*ъ*, мѣitare, -*ъ*), kar je dalo povod tudi za instr. plur. -*y*; c) povsem po tipu soglasniške sklanjatve se sklanja števnik stcksl. четыре masc., четыри fem.-neutr.; d) samostalniki s sufiksom -*ъtъ* (stcksl. локѣтъ, češ. *loket*; stcksl. негѣтъ, češ. *nehet* za *nohet*) so imeli prvotno, kakor pričata starocerkvenoslovanščina in češčina, soglasniško osnovo na -*ъt-*: stcksl. gen. plur. локѣтъ,

пoгътѣ in zato tudi instr. локѣтъ, погѣтъ; stčes. in sed. gen. sing. *lokte*, dat. *lokti*, morda tudi nom. plur. *lokte* i. dr.; prim. še druga dva samostalnika na *-t-*: nom. plur. steksl. печатѣ, четыре десатѣ, gen. патѣ десатѣ, sle. *peideset*, shr. *pedēsēt*, čes. *padesat*, polj. *pięćdziesiąt*, rus. пятьдесят, (instr. десатѣ), loc. sing. едннѣ на десатѣ; e) soglasniško so se sklanjali v indoevropsčini tudi tvorna deležnika in komparativ, prvima sta bila formanta *-nt-* in *-ūs-* (steksl. nom. sing. masc.-neutr. берѣ < **beronts*, несѣ < **nesūs*), drugemu *-iīs-* in *-eiīs-*, v srednjem spolu nom.-acc. sing. *-ios*, *-eios* (steksl. masc. мѣиин z *-vib* iz **mьn-ibs* z dodanim *-ib* po старѣи z *-ějъ* iz *-ēib*; neutr. мѣиѣ iz **mьn-ios*, старѣ iz *-ēios*). O obliki ženskega spola gl. gori str. 53. Očiten sled soglasniške sklanje je še nom. plur. *-e*: steksl. берѣште za *-qte*, gr. *φέρωντες*; несѣше iz *-ūse* > *-ūhe*; мѣиѣиѣ iz *-iīse* > *-iīhe*, lat. *minores*. Tudi akuzativ sing. masc. je izvajati iz soglasniške sklanjatve *-m* > *-b*: steksl. мѣиѣиѣ iz *-iīsm* > *-iīhb*, lat. *minorem*; несѣиѣ iz *-ūsṃ* > *-ūhb*; берѣштѣ za *-qtb* iz *-qtm*, gr. *φέροντα*. V akuzativu sing. neutr. deležnikov je v nasprotju z nominativom, ki je enak moškemu spolu — несѣ, несѣ —, navadno steksl. несѣше, несѣште.

Sestav oblik samostalniške sklanjatve naj nazorno pokaže tabela: iz nje se jasno vidi, kako je še v mnogih sklonih lahko ločiti padežna obrazila od osnovnih. Od prvih se nekatera ponavljajo pri vseh ali večini osnov: gen.-loc. du. *-u*, gen. plur. *-ъ*, dat.-instr. du. *-ma*, dat.-instr.-loc. plur. *-mъ*, *-mi*, *-hъ*, instr. sing. masc.-neutr. *-mъ*, fem. *-o*, acc. sing. **-m*, acc. plur. **-ns*. Vokativ se ponavlja brez obrazila v normalni prevojni stopnji osnovnega formanta: *e* za *o* in *eu* — *ei* pri osnovah na *ū* — *ī* (za *a* je *ā*). Nasprotno je nom.-acc. du. *-a* moškega spola osnov na *-o-* ter *-y* in *-i* osnov na *ū* — *ī* njega podaljšanje. Nom.-acc. plur. neutr. *-a* je isto obrazilo kakor nom. sing. fem. *-a*, le s kolektivnim pomenom. Največ raznolikosti je v nom. ednine.

Tabela praslovanske samostalniške (imenske) sklanjativne

Osnove: I. samoglasniške				II. soglasniške				I. - II. samogl. - soglasn.
1. -o- (-'o-)		2. -a- (-'a-)		3. -i/-		4. -i/-		5. -ter-
masc.	neutr.	fem.	masc.	masc.	fem.	1. -men-, -en-, -n- masc.		5. -ter- fem.
Število		-		-		2. -men-, 3. -et-, 4. -es-		samogl. 5. -i/-
Skloni		-		-		neutr.		fem.
Sing.		-		-		-		fem.
nom.	-o (-'e, i'ē)		-a (-'a, i'a) -i		-		-i	-ij
acc.	-o (-'e, i'ē)		-ō		-		-ter-b	-v-b
gen.	-ā		-y (-'e/-ē)		-i		-e	(i)
loc.	-ē* (-'i)		-ē* (-'i)		-		-	-
dat.	-u		-ov-i		-		-	-
instr.	-omb/-emb/-bmb)		-oīō (-'ēīō)		-bmb		-bīō	-
voc.	-e (-'u) (ot'ēē)		-o (-'e)		-i		-	-v-i

Du.	-ā	$\overbrace{\ddot{e}^*(-i)}$	-ī	-i, neutr. -ĕ
nom.-acc. (voc.)				
gen.-loc.	-u	-u	-bī-u	-u
det.-in str.	-o-ma (e-ma)	-a-ma	-b-ma	-bma (-ama)
Plur.				
nom. (voc.)	-ī*		-bī-e	-e } neutr. -a
acc.	-ī (-e/-ĕ)	-ā	-ī	-i
gen.	-b (-b)	-ī (-e/-ĕ)	-bī-b	-b
loc.	-ĕ-ī* (-i-ī*)	-a-ī*	-b-ī*	-b/ī
dat.	-o-mī (-e-mī)	-a-mī	-b-mī	-bmī (-amī)
instr.	-ī (-i)	-a-mī	-b-mī	-bmī, neutr. -ī

Prip. Naglasni znaki na navidezno enakih končajah označujejo intonacijo. Končaji z vzvzdico mehčajo velare po drugi reg-resivni palatalizaciji v c—z—s'/š. Pri soglasjih osnovah moškega spola g ej spredaj še dodatek. Ob poševnih črtah so označene dialektične razlike. Znak / je h slovenske vejjave.

2. Zaimenska sklanjatev

Zaimenska sklanjatev razpada na sklanjatev a) osebnih zaimkov brez razlikovanja spola, b) neosebnih z razlikovanjem spola in c) določne oblike pridevnikov, ki je nastala iz spojitve nedoločnih, imenskih oblik z oblikami zaimka *it*.

a) Sklanjatev osebnih zaimkov (stcksl. азъ, ты in nenominativne oblike osebno - povratnega zaimka accus. еа itd.) tvori neki prehod med samostalniško (imensko) in zaimensko sklanjatvijo. Več kot tretjina oblik spominja na sklanjatev osnov na -a-, v čemer je lahko slutiti vpliv jezika mater: dat.-loc. sing. -e (stcksl. мѣиѣ, тѣѣ, сѣѣ), instr. -oiq (мѣиоѣ, тоѣоѣ, соѣоѣ), dat.-instr. du. in plur. -ama, -amъ, -ami (мама, мамъ, мамн; вама, вамъ, вamn), nom. du. -e (ѣѣ „midva“), nom. in acc. plur. -y (мы, вы, prim. stprus. *mans*, въ). Značilna za zaimensko sklanjatev je enakost genetiva in lokala plur.: насъ, васъ iz ievr. *-sōm > *-sōm in *-sū. Oblika genetiva in lokala du. маю, ваю je po neosebni zaimkih kakor тою. V splošnem je sklanjatev osebnih zaimkov ohranila stare črte: nom. sing. ievr. *eǵhom, stind. *ahām*, avest. *azəm*, lit. *ež-am*, āš, gr. *ἐγώ*, lat. *ego*, stcksl. азъ, v drugih slovanskih jezikih v starejši dobi *iazъ*, sed. *ja* (s še nepojasnenim *a*); lat. *tū*, stcksl. ты *ty*; acc. sing. ievr. *mem, stind. *mām*, lat. *me*, stcksl. ма, та, еа; gen. sing. stind. *mana*, *tava*, lit. *tavė*, stcksl. мене, тебе, себе (z *b* po dativu); dat. sing. stind. *tū-bhyam*, lat. *tibi*, stcksl. тебѣ, себѣ, toda stind. *mā-hyam*, lat. *mihi* proti lit. dial. *mūn*, stcksl. мѣиѣ (z *n* po genitivu; мѣиѣ je sekundarna oblika s preglasom); acc. du. gr. *νó*, *σφώ*, stcksl. на, ва; gen. plur. ievr. *-sōm, lat. *quōrum*, stprus. *nouson*, loc. ievr. *-su, stcksl. насъ, васъ. V ednini je bil naglas na končajih: gen. sle. *mēne*, shrv. *mēne*, dat. sle. *tebi*, shrv. *tēbi*, rus. тебѣ, instr. sle. *z menoj*. Posebnost te sklanjatve je bila razlikovanje med

povdarjenimi in nepovdarjenimi, enklitičnimi oblikami (naslonicami), v slovanščini spočetka le v dativu sing.: gr. *μοι, σοι, οι* z akutirano intonacijo: steksl. *ми, ти, си*. Pozneje so nastale še druge: steksl. dat. plur. *иѣ, ѣѣ* i. dr.

Tabela sklanjatve osebnih zaimkov

Sing.				
nom.	<i>azъ</i>		<i>ty</i>	—
acc.	<i>mę</i>		<i>tę</i>	<i>sę</i>
gen.	<i>men-e</i>		<i>teb-e</i>	<i>seb-e</i>
loc.-dat.	<i>mъn-ě</i>		<i>teb-ě</i>	<i>seb-ě</i>
dat.-encl.	<i>mi</i>		<i>ti</i>	<i>si</i>
instr.	<i>mъn-oiq</i>		<i>tob-oiq</i>	<i>sob-oiq</i>

Du.			Plur.		
nom.	<i>vě</i>	} <i>va</i>	nom.	<i>my</i>	} <i>vy</i>
acc.	<i>na</i>		acc.	<i>ny</i>	
gen.	} <i>na-ju</i>	} <i>va-ju</i>	gen.	} <i>nasъ</i>	} <i>vasъ</i>
loc.			loc.		
dat.	} <i>na-ma</i>	} <i>va-ma</i>	dat.	<i>na-mъ</i>	<i>va-mъ</i>
instr.			instr.	<i>na-mi</i>	<i>va-mi</i>

b) Posebnosti sklanjatve neosebnih zaimkov so: 1. z izjemo nominativa in akuzativa, ki ju je v slovanščini po oblikovni strani smatrati kot glavna sklona, skupnost dvojinskih in množinskih oblik drugih, postranskih sklonov (*casus obliqui*) za vse tri spole; 2. enakost genetiva in lokala plur. kakor v dvojini, ker sta se končaja ievr. gen. **-sōm* >

-som in loc. *-su, sla. -sʷ glasovno strnila; 3. s slovanskega stališča dvojnost osnove v sklanjatvi, na eni strani izhodna v obeh glavnih sklonih vseh spolov in števil in v genetivu-lokalu-dativu sing. masc.-neutr., na drugi z diftongičnim prirastkom *i* v instrumentalu sing. masc.-neutr. in vseh ostalih postranskih sklonih, t. j. dvojine in množine vseh spolov in ednine ženskega; pri tem se pojavlja dvoglasnik pred samoglasniškimi končaji kakor v ednini ženskega spola in genetivu-lokalu dvojine heterosilabično kot -oi-, -ei-, sicer tautosilabično kot monoftong -ē-, -i-, n. pr. instr. sing. masc.-neutr. *toimi > tēm̃b, *seimi > sim̃b (gl. doli), fem. toĩq, seĩq; kot končaj imamo diftongični *i* še v nominativu plur., kjer je akutirani -oi dal -ī (gl. str. 27); 4. zaimenski sklanjatvi svojstveni (naglašeni) končaji v genetivu-lokalu-dativu edn. moškega in srednjega spola: gen. -go, loc. -m̃b, dat. -mu (v zadnjih dveh sklonih je bilo ievr. -sm-, stind. loc. tāsmin, dat. tāsmai); pri zaimku čbto se je v genetivu ohranil arhaizem s končajem -so, prim. stvnem. ṇwes. nem. wessen, stcksl. чѣсо, sle. čěsa, zahsla. co < čbso. Med posameznostmi bi bilo omeniti, da se je pri zaimku k̃to v dvomljivih primerih zbog svobodnega besednega reda v stavku že v praslovansčini nadomeščal akuzativ z genetivom kogō, pri čemer se je sintaktično po mnogih glagolih upravičena raba te oblike posplošila (prim. zahsla. co „kaj“). Sestave vprašalnih zaimkov z nē- ali nikalnim ni- prvotno niso bile tesne, ker so se predlogi stavili (v ruščini še sedaj) med predpono in zaimke: stcksl. ни о комъже, rus. ни о ком, sle. o nikom̃ar; polj. (w) niwecz „v nič“. Pomen zaimkov so izpreminjale tudi različne členice, ki so se pritikale oblikam: stcksl. тѣждѣ „taisti“ s partikulo *die, izražujočo istovetnost, gen. тогождѣ, nom. plur. тижѣ, briž. tije; кѣтоже „kdor“, gen. когоже „kogar“ (z r iz že); кѣждо „vsak“, gen. когождо, briž. kiždo, dat. komuždo, prim. shrv. kō göd i. dr. Ojačevalno to pri k̃to, čbto se v drugih

sklonih ne pristavlja; poleg *čbto*, lat. *quid*, gr. *ti*, je tudi še stcksl. *ничьже* „nič“, čak. *čā* „kaj“, češ. *zač* (po predlogih sploh), polj. *zacz*, *niwez* i. pod. Pri nikalnih in oziralnih zaimkih je običajno *že*: stcksl. *ничьтоже*, *ничьтоже*, *ничьже*, briž. *ničže*, sed. sle. *nihče*, *nikogar*, *ničesar*; stcksl., strus. *иже* „kir“. Končni *n* predlogov *kъ*, *sъ*, *въ* iz **kom*, **som*, **on* > **kъn*, **sъn*, **vъn* se je pri zaimku *ib*, gen. *iego* razširil tudi na zveze z vsemi drugimi predlogi: stcksl. *на нѣмъ*, *иъ нѣго*, *иъ нѣа* „na njem, iz njega, iz nje“ kakor že prv. *къ нѣмоу*, *въ нѣ* „k njemu, vanj“. Vprašalna zaimka *kъto* masc.-fem., *čbto* neutr. in iz njiju izvedeni *někъto*, *nikъtože*, *něčbto*, *ničъže*, *kъžbdo* i. dr. se rabijo samostalniško in le v singularu. Ostalo stoji v zvezi z osnovami.

Osnove so: 1) kakor pri pridevnikih a) trde in b) mehke na -o-, ozir. -e- za moški in srednji, -a-, -a- ženski spol. Pri dveh zaimkih *vъsb* iz **vъxъ*, lit. *vīsas*, in *sičъ* poleg *sikъ* je zbog pojava progresivne palatalizacije (gl. str. 39 sl.) v nekih sklonih, kjer je to zahteval sledeči samoglasnik, zastopano oboje. V sklonih z *ē²* iz *oi* in v nominativu plur. masc. z -i² iz -oi so se uveljavile posledice druge regresivne palatalizacije s srednjenebnima *s* – *c* (instr. sing. masc.-neutr. *vъsēmъ*, *sičēmъ*, nom. plur. *vъsi*, *sici*, stcksl. *вѣсѣмъ*, *сицѣмъ*, *вѣси*), v ostalih pa progresivne z nebnima *s* – *č* (loc. *vъsēmъ*, *sičēmъ*, nom. neutr. *vъše*, *siče*, prim. sle. *sicer*, stcksl. *вѣсѣмъ*, *сицѣмъ*, *вѣсе*, *сице*, prim. tudi *сицевѣ*). V staroruščini nahajamo še obliko *s*χ: acc. sing. fem. *вχоу*, neutr. *вχѣ*. V zahodni slovanščini imamo vseskozi *š* (gl. str. 41): češ. *vším*, *všem*, *vše*, polj. *ze wszech stron*, *owszem*, *zawsze*.

a) Kot trde osnove se sklanjajo: vprašalni zaimek *kъto* in z njim sestavljeni (str. 64 sl.), kazalni zaimki *tъ* „ille“, sest. **tъdie*, stcksl. *тъждѣ* „idem“ (briž. plur. *tije*), *онъ* „ille“, *овъ* „hic“, *инъ* „unus, alter“, *самъ* „ipse“, *sikъ* „talīs“ s posplošenim *k* in drugi kakovostno-korelativni na -ak- *takъ*, sest.

stcksl. такъждѣ „ravnotak“ (prim. shrv. *tākôder*), *kakъ*, sest. stcksl. никакъже „nikakršen“, *iakъ* relat. „kakršen“, *vsakъ*; pri njih prehaja *k* pred $\bar{e}^2$ in i^2 v *c* kakor tudi pri *kъto* v instr. sing. stcksl. цѣмъ. Koli-kostno-korelativni na *-lik-* kakor *tolikъ*, sest. stcksl. толикъждѣ, *kolikъ*, *ielikъ* relat. „kolikršen“, *selikъ*, „tantus“ ter *mъnogъ* so tvorili po zaimenski sklanjativi le sklone z $\bar{e}^2$ (stcksl. толицѣмъ, мѣносеѣмъ i. pod.), sicer imajo imenske oblike kakor nedoločni pridevniki. Kot trde zaimenske osnove se sklanjajo tudi števniki *iedinъ* in du. *dvъ*, *oba*; prim. še obliko stcksl. двоу҃гмомоу i. pod. Intonacija na *-a* v *dvъ*, *oba* je padajoča (sle., shrv. *dvâ*, sle. *oba*, shrv. *ôba*, rus. оба) in je bila nasprotna končaju *-a* v dualu osnov na *-o-*moškega spola (str. 59 sl.), prim. rus. du.-plur. бѣпера proti gen. sing. бѣпера. Razlika kaže na dublete, kakor so bile tudi ievr. **duuou*, **ambhou* poleg **duuo*, **ambho*, stind. ved. *duvaû*, *ubhaû* poleg *duvâ*, *ubha* (prim. str. 27 sl.); le zadnje je lat. *duo*, *ambo*, gr. δῦω, ἄμφο.

b) V sklanjativi mehkih osnov se pojavlja za *-y* trdih ista praslovansko-dialektična razlika jsla. *-e* proti sevsla. *-ē* kakor v imenski; sicer so v primeri s trdimi osnovami še običajne fonetične izpremembe *ь* (*ь*) za *ъ*, *e* za *o* in *i* za $\bar{e}^2$. K tem osnovam pripadajo: oziralni zaimek *ibže*, gen. *iegože*, stind. *yas*, gr. ὅς; ž njim se je oblikovno strnil t. zv. anaforični (povzemajoči) zaimek, navadno imenovan zaimek tretje osebe z osnovo *i-*, lat. *is*, got. *is*, nem. *er*, lit. (j) *is*, sla. *iъ*, gen. *iego*, brez nominativov (za to služijo oblike zaimka *onъ*), toda acc. *iъ* v enklitični rabi in za predlogi (*vъnъ*); osebni svojilni zaimki *moib*, *tvoib*, *svoib*, *našb*, *vašb*, vprašalno svojilni *čibъ* ter svojilni pridevnik stcksl. тоу҃ждѣ iz **tiudio-* (gl. str. 37 in 54), pri katerem pa so se rabile tudi imenske oblike; morda vrstni (ločilni, distributivni) števniki *dvъojъ*, *oboib*, *troib*; končno vprašalno-oziralni zaimek *kъib* „ki, kateri“, češ. *ký*, shrv. *kôji*, sest. *někъib* „neki“, *nikъibže* „nullus“, „noben“, s svojevrstno zlo-

ženo sklanjatvijo. Oblike za glavna sklona so jasno zložene iz oblik zaimkov *kъ* in *iъ*: nom.-acc. sing. masc. *kъiъ*, fem. *kaia* – *kqiъ*, (neutr. *koie*), du. masc. *kaia*, fem. *cъiъ*, plur. masc. *ciii* – *kyiъ*, fem. *kyiъ*, neutr. *kaia*; v sklonih z *e*² pa nadomešča oblike s *cъ* (*cъmъ* itd.) analogno zaimenski sklanjati pridevnikov *ky* (*kyimъ* itd.), ki je tu mogel imeti izhodišče v *kyiъ*. Oblike vseh drugih sklonov (gen. *koiego* masc., *koieie* fem.) pa je z ozirom na gr. *ποιος*, lat. *cuius* iz **quoi-ios*, sla. *koi-* v *cъmъ* verjetneje razlagati iz zaimenske osnove *koie-*, *koia-* nego s skrajšanjem zloženih oblik *kogoiego* i. pod. Oblike kakor stcksl. Zogr. *кoiхъ*, briž. *koihъ* i. pod. so mogle nastati tudi pozneje.

2) na *-i-*, *-e-*: vprašalni zaimek *čbto*, ievr. **kuid*, lat. *quid*, gr. *τι*, in ž njim sestavljeni (str. 64 sl.), gen. arh. *česo*, kar služi za podstavo tudi stcksl. dat. *чесоу*, loc. *чесоу* (poznejša oblika *čbso*, zahsla. *co*, je razložljiva fonetično in po vplivu nominativa); kazalni zaimek *sb* „ta“, ievr. *ki-*, lit. *šis*, prim. sle. *danes* iz *dbnb sb* i. pod., gen. *sego*, sest. stcksl. *сѣжде* „ta isti“; anaforični zaimek *ib*, lat. *is* itd., gen. *iego*, se je, kakor je bilo rečeno, strnil z oblikami oziralnega zaimka z osnovo *ic-*. V sklanjati zaimka *sb* se iščejo različni analogni vplivi po mehkih osnovah na *-o-*. Končnice so enake, dasi ni za to zbog s nobenega povoda. Zato je potrebna druga razlaga, katera je v skladu s strukturo slovanske zaimenske sklanjatve in z indoevropskimi oblikami, da je tudi tu poleg osnove na *-i-* še osnova na *-e-*, *-ei-*, ki se sklanja povsem analogno kakor osnova na *-o-*, *-oi-*: kakor je lat. *is* – *eius* iz *ei-ios* (sla. prv. **b* – **ego* – **eię*), sla. *čbto* – *česo*, stvnem. *hwes*, sla. *tъ* – *togo* – *toię* – *tъmъ* < **toimъ*, tako je tudi *sb* – *sego* – *seię* – *simъ* poleg stcksl. acc. sing. fem. *чиѣ*, nom.-acc. plur. fem. in acc. plur. masc. *чиѣ* z *-bi-* proti *ѣ* – *ѣ*, *тѣ* – *тѣ*, nastalo iz osnov *si-*, *se-* in dvoglasniškega *sei-* s heterosilabičnim *se-ię* in tautosilabičnim *ei* > *i* v *simъ*. Oblike z *-bi-* so umevne iz *i* pred osnovnim *-o-*, *-a-*, prim. fem. *si*, lit. *ši*, ter str. 47 in 53, a za osnovo z *e* frigt. dat. *semu*.

Tabela sklanjanje neosebni^h zaimkov

Osnove: 1							2				
Številio	-o, (-'e-) in -a-			z'ložena s'klanjatev			s'i- (sbi ^o -, s'i ^a -), se-			č'i-, č'e-	
Skloni	masc.	neut.	fem.	masc.	neutr.	fem.	masc.	neutr.	fem.	neutr.	
Sing.											
nom	{ -b(-b, i ^b)	-o (-'e-, -ie)	-a(-'a-, -ia)	{ k ^e -i ^b	ko- <i>ie</i>	{ ka- <i>ia</i>	{ sb (s ^b i ^b)	se	{ si ⁱ	{ čb- <i>io</i>	
acc.			-o								
gen.	-o-go (-e-go)		ko <i>ie</i> go	ko <i>ie</i> i ^e -ē		se-go	s ⁱ - <i>e</i> / <i>i-ē (č<i>bs</i>o)</i>		č ^e - <i>so</i> (č <i>bs</i> o)		
loc.	-o-mb (-e-mb)		ko <i>ie</i> mb	{ ko <i>ie</i> i ⁱ		se-mb	{ sei- <i>i</i>		č ^e - <i>mb</i> , č <i>so</i> -mb		
dat.	-o-mu (-e-mu)		ko <i>ie</i> mu			se-mu			č <i>so</i> -mu, (č <i>emu</i>)		
instr.	*-oi- <i>mb</i> > -ē <i>mb</i> (-i-mb)		-oi- <i>o</i> (-ei- <i>o</i>)	ko <i>ie</i> i ^q		*sei- <i>mb</i> > si- <i>mb</i>	sei- <i>o</i>		č <i>i</i> -mb		

Du.		—		ka-la		—		cē ii		sāi-a		—		si	
nom.-acc.	-a	-ē (-i)		ka-la		—		cē ii		sāi-a		—		si	
gen.-loc.		-oi-u (-i-u)				koieiu						sej-u			
dat.-instr.		-ēma (-i-ma)				ky-īma						si-ma			
Plur.															
nom.	-i	-a		cī-ii		ka-ia		ky-īe-īē		sāi-i (si)		si		sāi-e-ē	
acc.	-y (-e/-ē)			-y (-e/-ē)		ky-īe/-īē				sāi-e/-ē					
gen.-loc.		-ē-χχ (-i-χχ)				ky-īχχ						si-χχ			
dat.		-ē-mχ (-i-mχ)				ky-īmχ						si-mχ			
instr.		-ē-mi (-i-mi)				ky-īmi						si-mi			

Prip. V sklonh z ē' in nom plur. masc -i' (z -oi) osnov na -o; -a- se izpreminjajo goltniki po drug negre-sivni palatalizaciji (cēm̃b k kōto, tacēm̃b, faci, mēnožēm̃b) Iste oblike s srednjem-bnima s—s imata tudi zamka vob̃b in sič̃a, ki se sicer sklanjata mehko, ker s'a se v ostalih sklonih vjavljavila nebna š—ć, ki sta nastala po progresivni palatalizaciji: a bēm̃b, vbsi' poleg vbs̃a, vbs̃go itd. Pri zaim'cu tretje osebe (anafoničnem) i' in ozi-ralnem ič̃z, pristopa pred oblike za predlogi n, ki se pr. tem meča (u nēgo, sē nīm̃b); acc. i'b se rati inkli-tično in za predlogi (z vōb̃b). Končnica -i' je južno-slovenska, -ē severno-slovenska. Končaje kačor -oi-ē je brati seveda -o-i-ē. O oblikah kačor kōčgo i. pr. gl. spodaj.

c) Zaimenska sklanjatev določne oblike pridevnikov, ki ima svoj začetek že v baltsko-slovanski dobi (gl. str. 50), je nastala iz spojitve nedoločnih imenskih oblik pridevnikov z oblikami zaimka *iv*. Ta spojitev je v starocerkvenoslovanščini, ki predstavlja s tem praslovansko stanje, še jasno vidna v obeh glavnih sklonih vseh spolov in števil (nom.-acc. sing. masc. **новѣи** za *novъ-iv*, neutr. **новѣи**, fem. nom. **новѣа**, acc. **новѣѣ**; du. masc. **новѣа**, fem.-neutr. **новѣи**; plur. masc. nom. **новѣи** za *-i-ii*, acc. **новѣѣа**, fem. nom.-acc. **новѣѣа**, neutr. **новѣа**), od postranskih pa v genetivu-lokativu-dativu sing. masc.-neutr. (gen. **новѣѣго**, loc. **новѣѣмѣ**, dat. **новѣѣмоу**) in instrumentalu plur. masc.-neutr. (**новѣѣими**). V ruščini je to deloma ohranjeno: nom.-acc. sing. masc. **новѣй** za *novôi*, neutr. **новѣе** (*-ie*), fem. nom. **новѣа**, acc. **новѣю**, plur. nom.-acc. (za vse spole) **новѣѣ** iz *novyiě*, kar je stari akuzativ plur. masc. in nominativ-akuzativ plur. fem. Po vplivu zaimenske sklanjatve drugega dela zložene tvorbe so se v postranskih sklonih dvojine in množine izenačile oblike za vse tri spole (n. pr. instr. plur. masc.-neutr. **новѣѣими** tudi za ženski spol) in genetiv-lokal plur. (**новѣѣихѣ**); razen tega pa so se dvozložni končaji imenskega dela kakor *-omъ* itd. poenostavili po primeru enozložnih samoglasniških, pri čemer se je mesto njih posplošil *y*, ki ga nahajamo sicer v splošnem instrumentalu plur. (**новѣѣими**), nominativu-akuzativu plur. in genetivu sing. ženskega ter akuzativu plur. moškega spola (**новѣѣа**), pa tudi kot *ъ* (*y*) v splošnem genetivu plur. (**новѣѣихѣ**) in v nominativu sing. moškega spola (**новѣѣи**). Druge vrste izenačenje, enozložnost zaimenskih končajev, se je po primeru glavnih sklonov izvedlo v postranskih sklonih ednine ženskega spola in v splošnem genetivu du.: gen. sing. fem. **новѣѣа** mesto **novy-ietę* kakor nom. **новѣа**, pa tudi nom.-acc. plur. **новѣѣа**; gen.-loc. du. **новѣѣю** mesto **novu-ietu* kakor

покази, поєкти. V instrumentalu sing. fem. поѣжжъ tiči morda v imenskem delu novq- še stara oblika na -am, ki se je sicer v imenski sklanjatvi zamenjala z zaimensko na -ojo (gl. str. 54). Z navedenimi izpremembami v tvorbi določne pridevniške sklanjatve je bil dosežen popolni paralelizem z zaimensko sklanjativijo: tudi tu imamo kakor pri zaimkih iste skupine oblikotvorno med seboj ožje povezanih sklonov: a) glavnih sklonov in genetiva - lokala - dativa sing. masc.- neutr., b) instrumentalu sing. masc.- neutr. in postranskih sklonov dvojine in množine razen genetiva du. ter c) postranskih sklonov ednine ženskega spola in genetiva du. Dvojnost trdih in mehkih osnov (поѣжи: оѣжити) se pojavlja seveda tudi tukaj kakor v imenski in zaimenski sklanjatvi z istimi samoglasniškimi in so-glasniškimi izpremembami (b za ъ, e za o, i za ē² ter jsla. -e. sevsla. -ē za -y v nominalni obliki pridevnika in dodani pronominalni zaimka ter c — з — s za k — g — h pred ē² v imenskem delu), le da se tu še pridruži i za posplošeni y, kakor je to v instrumentalu plur. masc.-neutr. imenske sklanjatve. Sklanjati pa se morejo po tej sklanjatvi vse pridevniško rabljene besede, ki ne izključujejo določne oblike (gl. str. 54), med njimi tudi neki zaimki kakor steksl. таковъ, сицевъ, а zaimki которыи, итъ-, ни-, другыи in verjetno вьскучьскыи vsāčbskčīb, iz katerega so se razvile zahodnoslovanske oblike za vsb̃ (češ. všetek, polj. wszystek, gl. doli), so sploh le v določni obliki v rabi. Komparativi in deležniki ohranjajo v določni sklanjatvi svoje posebne imenske oblike: nom. plur. masc. -e-iī, nom. sing. fem. -i-ja, le v nominativu -akuzativu sing. neutr. je poleg imenskega, moškemu spolu enakega ведъ, ведъ в določni obliki веджштѣ, ведъшнѣ, tudi дражышнѣ; nominativ sing. masc. pri komparativu je v obeh slučajih enak na -iū, ker je -iū že v nominalni obliki (prim. steksl. мѡйни, дражни z -ōib) pristavljeno po analogiji daljše komparativne tvorbe z -ē⁻¹, steksl. новѣи за novēib (gl. str. 59).

Tabela zaimenske (določne) sklanjatve pridevnikov

Stev., skloni	masc.	neutr.	fem.
Sing.			
nom.	- <i>ě-ib</i> (- <i>ib-ib</i>)	- <i>o-ie</i> (- <i>e-ie</i>)	- <i>a-ia</i> (- <i>'a-ia</i>)
acc.			- <i>o-iŋ</i>
gen.	- <i>a-iego</i>		- <i>y-ię/-iě</i> (- <i>e-ię/-ě-iě</i>)
loc.	- <i>ě-iemŋ</i> (- <i>i-iemŋ</i>)		- <i>ě-ii</i> (- <i>i-ii</i>)
dat	- <i>u-iemu</i>		
instr.	- <i>y-iimŋ</i> (- <i>i-iimŋ</i>)		- <i>o-iŋ</i>
Du.			
nom.- acc	- <i>a-ia</i>	- <i>ě-ii</i> (- <i>i-ii</i>)	
gen.- loc.	- <i>u-iu</i>		
dat.- instr.	- <i>y-iima</i> (- <i>i-ima</i>)		
Plur.			
nom.	- <i>i-ii</i>	- <i>a-ia</i>	- <i>y-ię/-iě</i> (- <i>e-ię/-ě-iě</i>)
acc.	- <i>y-ię/-iě</i> (- <i>e-ię/-ě-iě</i>)		
gen.- loc	- <i>y-iixŋ</i> (- <i>i-iiixŋ</i>)		
dat.	- <i>y-iimŋ</i> (- <i>i-iimŋ</i>)		
instr.	- <i>y-iimi</i> (- <i>i-iimi</i>)		

II. Spregatev

Praslovanski sestav glagolskih oblik zavzema nekako sredino med indoevropskim in sedanjim stanjem.

V primeri z indoevropsčino je praslovanščina izgubila posebne oblike za spregatev trpnega in t. zv. srednjega načina (passivum in medium genus). Neki ostanek medija je lahko v osebilu za drugo osebo *-si* iz *-saí*, v starocerkvenoslovanščini splošno (верешъ kakor видиши s *s* iz *-sī* > *-hī* > *-šb* po *i*, prim. rus. берёшь, видишь, gl. doli), v drugih slovanskih jezikih le deloma (stcksl. *си* „*si*“, sle.-briž. *jesi*, sed. *si*, shrv. *jesi*, bolg. *si*, češ. *jsi*, strus. *си*, mrus. *си* kakor stprus. *assai*; stcksl. *даси*, strus. in mrus. *даси*, stind. *datse*, gr. *διδόσαι*, *φύραι* iz *-σαι* proti Kij. list. *подасъ*, sle.-briž. *ves* „*veš*“, stind. *dadhasi*) in v obliki *vedě* „*vem*“ (stcksl. *вѣдѣ*, sle.-briž. *ispovede*, stčes. *vedě*, strus. *вѣдѣ*, sedrus. *вѣдѣ* iz *-ě* „*vendar*“, v tem pomenu tudi v staročeščini in celo že v Supraselskem rokopisu). V zadnji obliki je *-ě* najbrž medialni končaj konjunktiva perf. *-ai* (za indikativ prim lat. *vidi*, *dedi*, stind. *vivide*, *dade*, a za aktiv gr. *οἶδα* iz *φοῖδα*, stind. *veda*, got. *wait*). Opuščene posebne oblike so se nadomestile z opisanimi (perifrastičnimi), zloženimi iz trpnosedanjega in trpno-preteklega deležnika in oblik pomožnega glagola *byti*, ozir. glagolskih oblik in povratnega zaimka *se*, ne glede na to, da se je mesto pasiva raje uporabljal aktiv.

Od časovnih oblik je praslovanščina izgubila stari, aoristu podobni imperfekt kakor gr. *ἐλειπον* proti *ἐλιπον* (po pomenu spominja na to še aoristni imperfekt stcksl. *вѣхъ*, gr. *ἐφύη*), perfekt, pluskvamperfekt, futurum in futurum exactum, ohranila pa je aorist v več različnih tvorbah. Ostanek oblike perfekta je že navedeno *vedě*; ostanek sigmatičnega, iz osnove s soglasnikom *s* tvorjenega futura (gr.

ꙗꙋꙋ k ꙗꙋꙋ, lit. *būsiu*, 1. plur. *būsime* k *būti*) pa se je ohranil v ruskocerkvenoslovanskih spomenikih XI. stol. starocerkvenoslovanskega izvora od glagola *byti* v obliki deležnika БЫИШИТЕ (lit. *būšes*, gen. *būsenčo*), s čimer se lahko primerja še stčes. *probyšúcnj* „koristen“ (tudi v ruskih spomenikih je dvakrat ꙗ). Za stari imperfekt se je v slovanščini razvila nova tvorba (gl. doli), perfekt in pluskvamperfekt kakor tudi futurum in futurum exactum pa so se opisovali: pretekli, predpretekli in predprihodnji čas s posebnim tvornopreteklim opisovalnim deležnikom na -*лъ* in oblikami pomožnega glagola *byti*, in sicer pretekli čas — sedanjika (stcksl. БЫМЪ), predpretekli — imperfekta (stcksl. БЫАХЪ ali perfekta stcksl. БЫАЪ БЫМЪ), predprihodnji — futura (stcksl. БЪДЪ), medtem ko se je v prihodnosti trajajoče dejanje ali stanje izražalo z nedoločnikom nedovršenega (imperfektivnega) glagola in raznimi pomožnimi glagoli (stcksl. ИМАМЪ, ХОШТЪ, НАЧЫНЪ, БЪЧЫНЪ, po drugih jezikih tudi *bodo*, *stanō*, *imō* i. dr., prim. rom. *habeo*, nem. *werde*), a v prihodnosti dovršeno dejanje ali stanje že z obliko sedanjega časa dovršenega (perfektivnega) glagola, ki sama po sebi ni mogla pomeniti prave sedanjosti, temveč le nastop dovršitve dejanja ali stanja. Tako je tudi umevno *bodo* v obliki sedanjika dovršenega glagola kot futurum pomožnega glagola *byti*.

Kategorijo vrst glagolskih tvorb s pomenom različne trajnosti dejanja ali stanja (lat. *actio*, rus. вид, češ., shrv. *vid* po ruskem, franc. *aspect*, polj. *aspekt*, nem. *Aktionsart*) je slovanščina silno, do natančnosti razvila, s čimer je mogla izraziti raznovrstne like dovršenega in nedovršenega dejanja ali stanja — zato se lahko govori o glagolskem liku —, zlasti pa nadomestiti tudi pomenske odtenke opuščenih starih časovnih oblik. Pri tem je posebno pomembna tvorba opetovalnih (iterativnih) glagolov za izraz ponovnega dejanja ali stanja (*vesti* – *voditi*,

bežati – *běgati*), pa tudi nedovršenega, oziroma ponovnega dejanja ali stanja k dovršnim glagolom, prostim (*byti* – *byvati*, *dati* – *dajati*, *pasti* – *padati*, *pustiti* – *puščati*) in s predponami sestavljenim, ki so s tem postali dovršni in izpremenili pomen prostega glagola (*pokryti* – *pokryvati*, *ubiti* – *ubijati*, **pomogti*, sle. *pomoči* – *pomagati*, *naložiti* – *nalagati*, *pokloniti se* – *poklaňati se*). Poleg njih je omeniti inhoativno - imperfektivne (prehajanje v neko stanje) kakor *sъhnъti* „sahniti“, *bogatěti*, in povzročevalne glagole (causativa, factitiva) kakor *saditi* k *sěsti*, *buditi* k *bъděti*, *vъskrěsiti* k *vъskrěsnъti*, *věsiti* k *visěti*, *pojiti* k *piti* i. pod.

Od naklonov se je izgubil konjunktiv. Ostanek je v končaju 1. osebe edn. sed. *berę*, rus. беру (s prvotno rastočo intonacijo na končaju) iz **bheram* (indoevropska indikativna končnica je bila -o, gr. φέρω, lat. *fero*; domnevano **bherom* bi dalo drug rezultat, gl. str. 14–15), v gori navedenem perfektu *vědě* in v obliki 3. osebe množ. velelnika glagola *byti* stcksl. БѢДѢ „lat. *sunto*, gr. εἶπωσαν, γενήσονται“ iz -ant (prim. lat. *fiant*). Dvomljivo pa je, da bi bili tudi velelniki kakor stcksl. БѢДИМЪ, покажете i. pod. stari konjunktivi (Oblak, Kul’bakin).²² Druga, obliki БѢДѢ podobno se glaseča oblika 3. osebe množ. stcksl. БѢ pripada k oblikam pogojnika glagola *byti*, 1. oseba edn. stcksl. БИМЪ (tudi sle. -briž. in čak.), pri katerih se kažejo sledovi indoevropskega brezavgmentnega preterita (injunktiva) in ι- optativa (prim. lit. *bit* „je bil“, 1. množ. *sūktum-bime* „sukali bi“, lat. *fio*, *fis* i. dr.). Z zvezo te oblike pomožnega glagola in deležnika na -tъ je slovansčina ustvarila novo opisno tvorbo t. zv. kondicionala (pogojnika), ki je po potrebi nadomestila indoevropske naklone

²² V. Oblak, Ein Beitrag zum slavischen Imperativ (Archiv für slavische Philologie X 143, 1887. — St. Kul’bakin, Le vieux slave. Paris 1929, str. 342. — id., Старословенска грамати́ка. Белград 1930, str. 135.

konjunktiva in optativa. Poseben, za slovanščino značilen pomenski razvoj se je vtisnil v izpremembni indoevropskega optativa (želelnika) v imperativ (velelnik): gr. *φείρομεν, φείροιτε*, stcksl. *вѣрѣмъ, вѣрѣтѣ, глаголимъ, глаголите* z *i* iz *oi* (*ē*²) po meh-kem soglasniku sedanjiške osnove na *-ie-*; lat. *simus, sitis*, stind. *dadi-*, stcksl. *дадимъ, дадите*. Ostanek starega injunktiva je pri glagolih s sedanjiško osnovo na *-e-* v 2. in 3. osebi ednine končaj *-i* s prvotno rastočo intonacijo (rus. *неси*, sle. *nesì*, shrv. *nēsì*): tak končaj ni mogel nastati iz optativnega *-oi*, temveč kaže na že indoevropski imperativ *-ei*, kakor je v gr. at. *πίει*, dor. *ᾠει*, prim. tudi lit. ind. *nešì* poleg opt. *te nešìē*; vendar je podlaga od optativa, kakor pričajo pri goltnikih produkti druge regresivne palatalizacije: *rvci, pomozi*. V ednini glagolov brez osnovnega obrazila v sedanjiku, t. zv. atematičnih, (stcksl. *вѣждъ*, sle. *pověj*, shrv. dial. *poujed*, češ. *věz*, polj. *wiedz*, rus. *ѣшь* „jej“ za *ѣжь*, mrus. *идж*, iz *-dib*) se vidi kontaminacija (strnitev) indoevropske optativne osnove *-ie-* (stlat. *siem*, stind. *syam, dadya-, vidya-*) z imperativnim končajem *-dhi* (stind. *viddhī*, avest. *zdi*, gr. *ἔειπε, γινώθει*). V starocer-kvenoslovanščini in drugih starih spomenikih, pa tudi v starejši srbohrvaščini nahajamo še ostanek optativa za 1. osebo ednine: v glagolskem sinajskem psalterju (ps. VII 5) *отъпадѣмъ* za gr. *ἀποπεποιμι*, v starejšem prevodu komentarja k psalterju (ps. CI 3) *не мръзокъ ти вѣждѣмъ* za gr. *μή βδελύξῃς με* „ne mrzi me, naj se ti ne studim“ (V. Jagić, Psalterium Bononiense str. 478, Supplementum str. 202) ter v srbskohrvaških rokopisih XV. stol. *možěmъ, mozim*.

Od nedoločenih, imenskoglagolskih oblik se pridevniško oblikovani deležniki, tako tvornosedanji (stcksl. *несы*, sevsla. *nesa*, gen. stcksl. *несѣшта*, množ. *-e*, češ. *nesa*, množ. *nesouce*) in tvornopretekli (stcksl. *несѣхъ*, gen. *несѣша*, množ. *-e*, češ. *nes*, množ. *nessě*) kakor trpnosedanji (stcksl. *несомъ*) in trpnopretekli

(stcksl. несеиѣ, прииатиѣ) naslanjajo na indoevropske tvorbe (gl. str. 50, 59, 54 in doli). Od trpnopreteklega deležnika se izvajata s pripono *-bnъ* pridevnik s pomenskim odtenkom možnosti, ozir. zanikano nemožnosti (stcksl. неиздреченииѣ „neizrečen“, неисписанииѣ „nepopisen“, прииатиѣ v stavku Luk. IV 24 некоторыиже пророкѣ прииатиѣ естъ въ отъчествии своемъ), s pripono *-ѣ* samostalnik-glagolnik, nomen actionis (stcksl. движениѣ, зѣданиѣ, питиѣ i. pod. s prehodi h konkretnim pomenom). Nov je v slovanščini razvoj opisovalnega deležnika na *-tъ*, ki izhaja iz indoevropske pripone *-lo-* s pomenom vršilca dejanja (nomen agentis), prim. lat. *figulus* „lončar“ k glagolu *figo*, *factum* „oblikujem“. Od samostalniško-glagolskih oblik je namenilnik (supin) na *-tъ* iz *-tum* (str. 55) kot akuzativ cilja pri glagolih premikanja že stara indoevropska tvorba (prim. stind. *hōtum eti* „gre darovati“, lat. *ire aratum*, sla. *iti oratъ*); nova, toda že baltskoslovanska pa je tvorba nedoločnika (infinitiva) na *-tī* s prvotno rastočo intonacijo (rus. нести, sle. *nesti*, shrv. *něsti*), kar kaže na lokal sing. osnove na *-tī-* (gl. str. 57). Infinitiv, 1. oseba ednine sedanjika (str. 75) in 2. in 3. oseba ednine velelnika glagolov z osnovnim obrazilom v sedanjiku (str. 76) imajo tako v slovanščini pri padajoče intoniranem korenu, ozir. tudi predponi (prefiksu), zbog rastoče intoniranih končajeв enako naglas na teh končajih (gl. str. 23).

Praslovanščina je imela tedaj od prostih določenih oblik s tremi števili in tremi osebami (*verbum finitum*) določni naklon (indikativ) sedanjika, imperfekta in aorista, od naklonov velelnik in pogojnik *bimъ*, od nedoločenih, imensko-glagolskih (*verbum infinitum*) pa nedoločnik, namenilnik, opisovalni deležnik na *-tъ* ter po dva deležnika, sedanji in pretekli tvornega in trpnega načina. Te oblike so se tvorile v splošnem iz dveh gla-

golskih osnov, t. zv. sedanjiške in nedoločniške: iz prve sedanjik, velelnik, sedanja deležnika, prosti aorist in deloma imperfekt, iz druge nedoločnik, namenilnik, opisovalni in druga dva pretekla deležnika, sigmatični aorist pri osnovi na samoglasnik in deloma imperfekt, poleg tega pa je bila še neka ožja zveza med prostim aoristom, opisovalnim in obema preteklima deležnikoma.

Sedanjiška osnova je bila tematična z osnovnim samoglasnikom *-e-*, ki je bil v nekih oblikah v prevojnem razmerju z *-o-* (prim. 2. osebo množ. *nes-e-te* poleg 3. **nes-o-nt-*, stcksl. *несѣтъ*, gr. prv. *φέρουντι*, lat. *ferunt*), ali *-i-* (*vid-i-te*), ali pa so se oblike tvorile atematično, brez vsakega osnovnega obrazila (*věste* iz **vĕd-te*, 3. os. stcksl. *вѣдѣтъ* iz *vĕd-nt-* ali *-ent-*). Med atematičnimi in primarnimi (prvotnimi, ne izvedenimi) glagoli z osnovo *-i-* so bile neke ožje veze, tako da so prešli nekateri od prvih k drugim: prim. atemat. imper. stcksl. *виждѣ* „glej“, shrv. *vīd(i)*, češ. *viz*, stpolj. *widz*, (rus. *ишь* interj.) poleg oblik iz osnove *vid-i-*; dvojina in množina velelnika in 3. oseba množine sedanjika pa so v obeh skupinah sploh enaki, stcksl. *виждѣте* – *виждѣтъ* kakor *вѣждѣте* – *вѣждѣтъ*. Glagola *videti* – *vĕdĕti* sama po sebi izhajata od le prevojno različnih glasovnih oblik istega korena *ueid* – *uoid* (gl. še doli). Mesto samega *-e-*, pred katerim kakor tudi pred *-i-* goltniki prehajajo v šumevce (**mog-e-te* > *može-te*, **leg-i-te* > *leži-te*), je osnovno obrazilo lahko tudi kak soglasnik z *e* kakor *-ne-* (*dvig-ne-te*, *mi-ne-te*), zlasti pa *-ie-*, kar je predvsem po samoglasnikih (*zna-ie-te*, *dĕl-a-ie-te*), ali nastopa tudi po soglasnikih, s katerimi *i* tvori produkte prve palatalizacije: **mel-ie-te* > *mele-te*, **pis-ie-te* > *pīše-te* (gl. str. 36 sl.). Ker se te osnove praviloma pojavljajo, se razlikuje pet vrst sedanjiških osnov: I. *-e-*, II. *-ne-*, III. *-ie-*, IV. *-i-*, V. atematičini glagoli. Z indoevropskega stališča so mogla biti seveda še druga obrazila, ki pa so za slovansko oblikoslovje

zvečine že brez pomena, ker so zrasla s korenem kakor n. pr. *-te-* v **ardh-te-*, jsla. *raste-te*, češ. *roste-te* itd. (prim. gr. ὀρθός „pokončen, navpičen“, lat. *arduus* „strm, visok“, *arbor* „drevo“), *-se-* v *trese-te* (stind. *trasati*, gr. τρέ(σ)ει, τρέμει, lat. *tremi*t, gl. str. 48), *-ske-* v *pase-te* (lat. *pasco*, perf. *pavi*, *pabulum* „krma“, *panis* „kruh“, prim. lat. *nosco*, gr. γινώσκω, sla. *znaiq*), *-ske-* v **is-ske-te* > *išče-te* (stind. *ešati*, avest. *išaiti* „išče“ s *-sk-*, lat. *aerusco* „prosjačim“); pač pa se je ohranil sled obrazila *-de-* v *i-de-te* proti *i-ti*, sup. *i-tz*, subst. verb. stcksl. сѣнити (prim. gr. εἶμι, lat. *eo*, *ire*, lit. *eimi*, *eiti*), in v analognem **iē-de-te*, stcksl. ѣд-, rus. ѣдете, polj. *jedziecie*, češ. *jedete* proti **iē-ti* „peljati se“, češ. *jeti*, stčes. *jėti*, stpolj. *jać*, stcksl. part. praet. act. ꙗѣхъ (stind. *ya-*, lit. *jō-*, lat. *janua* „vrata“); očitvidno je *-de-* tudi v *bq-de-te* proti *by-ti*. Elementi oblikovanja sedanjiške osnove so pa mogli biti še drugačni. Tako imamo v nekih že redkih slučajih nazalni infiks (nosni vstavek) kakor v lat. *vinco* proti perf. *vici* ali gr. λαμβάνω proti aor. ἔλαβον: sla. sedanjiška osnova **lenge-* proti nedoločniški *leg-* (stcksl. лѣгъ proti лѣшту, rus. лягу, shrv. *ležēm*), enako **sende-* proti *sed-* (stcksl. сѣдъ proti сѣкти), **rentie-* proti *-ret-* (stcksl. ѡбръштѣ, сѣрѣштѣ iz *-ti-* proti ѡбрѣкти „najti“, сѣрѣкти „srečati“) in očitvidno tudi v *bqđq* (stcksl. вѣдѣ). Vsi ti glagoli so kakor *bqđq* dovršni. Reduplikacijo (podvojitve) korena nahajamo v *damv*, *daste* iz *dad-* (prim. stind. 1. os. množ. *dadhmās* od ievr. **dhe* „deti“) proti *da-ti*, lit. *dūmi*, *dūste* proti *dū-ti*, gr. διδωμι proti aor. ἔδων ali ἔδωκα, in v stcksl. деждаж, деждете iz **ded-ie-te* (prim. tudi samostalnika ꙗдежда, ѡдежда „obleka“) proti дѣ-ти poleg дѣжъ, дѣкте *dē-ie-te*, lit. *dēmi*, *dēste* proti *dėti*, gr. τιθημι proti aor. ἔθην ali ἔθηκα.

Nedoločniška osnova je izoblikovana pred nedoločniškim končajem *-ti* (isto je seveda tudi pred namenilniškim *-tz*) in je, enaka glagolskemu

korenu ali pa tvorjena s posebnim obrazilom, t. zv. vrstno spono. V I. korenski vrsti se zbog glasovnih izprememb, ki so v zvezi s končnimi glasovi korenov, razlikuje sedem pododdelkov, razredov, a) šest na soglasnik in b) en na samoglasnik, ozir. prv. dvoglasnik. Sedanjiška osnova je po soglasnikih in prv. dvoglasnikih (z neko izjemo) praviloma na *-e-*, po samoglasnikih *-ie-*.

a) Koreni na soglasnik: 1. *t-d* (**plet-ti*, **ved-ti* > *plesti*, *vesti* : *plet-e-te*, *ved-e-te*), 2. *s-z* (*nes-ti*, **vez-ti* > *vesti* : *nes-e-te*, *vez-e-te*), 3. *p-b-v* (**tep-ti*, **greb-ti*, **živ-ti* > stcksl. *тѣти*, *грѣти*, *жити* : *tep-e-te*, *greb-e-te*, *živ-e-te*, prim. rus. *жить* : *живѣте*, sle. *brīž*., Dalm. in dial. *žiti* : *živete*, prim. *pleti* : *plēvete* i. dr.), 4. *k-g-h* (**pek-ti*, **mog-ti*, **verh-ti* > stcksl. *пѣшти*, *мошти*, cksl. *врѣшти*, shrv. *peći*, *mōci*, *vrijēci*, *vreći* „vršiti žito“ i. dr.: 1. os. edn. stcksl. *пекж*, *могж*, cksl. *врѣхж*, rus. *пеку*, *могѹ*, shrv. *vršēm*, opis. del. *vřhao* i. dr., 2. os. množ. **pek-e-te*, **mog-e-te*, **vrh-e-te* > *peče-te*, *može-te*, *vrše-te*), 5. *n-m* (**na-čēn-ti*, **vъz-em-ti*, **dom-ti* > stcksl. *начати*, *възати*, *дѣти* : *na-čēn-e-te*, *vъz-ēm-e-te*, *dēm-e-te*, toda **žen-ti* > stcksl. *жати* : **žbn-ie-te* > *žbne-te* „žanjete“ (prim. gr. *θείνω* iz *θένω* „tepem, bijem“) poleg poznejšega rus. *жну*, bolg. *жѣна*, češ. *žnu*, polj. *żnę* proti stčes. *žñu*, shrv. *žñēm*, *žñāēm* in poleg **žem-ti* > stcksl. *жати* : *žēm-e-te* „žmete“), 6. *r-l* (**merti* > stcksl. *мрѣти* : *mъr-e-te*, toda **mel-ti* > stcksl. *малѣти* : **mel-ie-te* > *mele-te*, **koł-ti*, **bor-ti* > stcksl. *клати*, *крати* *сѧ* „boriti se“ : **kol-ie-te*, **bor-ie-te* > *kole-te*, *boře-te* i. pod.). Ti slučajji kažejo (prim. *mъr-e-te* proti *mele-te*), da se *-ie-* pojavlja predvsem tam, kjer ni v sedanjiški osnovi redukcijske stopnje proti t. zv. redovni (normalni) v nedoločniku, kar je v tej korenski vrsti že stara indoevropska skupina glagolov: stcksl. *чисти* „častiti i. dr.“ — *чѣтж*, *цвисти* — *цѣтж*, *соѹти* — *сѣпж*, *врѣшти* — *врѣгж*, *тлѣшти* — *тлѣкж*, *пѧти* — *пѣпж*, *мрѣти* — *мърж* i. pod.; razen tega prim. še strus. *рѣчи* — *рѣкоу*, tvorsed. del. *рѣка*,

češ. *řeci* — *řku*, *řka*, *bresti*, stčeš. *přebidu*, strus. (Izbornik 1073) *нѣпрѣрѣдомъи* i. dr. Obrazilo *-ie-* po soglasnikih praviloma pripada skupini primarnih (neizvedenih) glagolov z nedoločniško osnovo *-a-* in obratnim razmerjem prevojnih stopenj (gl. doli) kakor *pvs-a-ti* : **pis-ie-te* > *piše-te*, *stbt-a-ti* : **stel-ie-te* > *stele-te* (prim. *mele-te*). Sonant in ne *er* v nedoločniku imata le stcksl. *жрѣти* „žrtvovati“, ki je drugega postanka kakor *жрѣти* (prim. lit. *girti* „hvaliti“ proti *gerti* „piti“, lat. *gratus* proti *vorare*) in *трѣти*, ki je bilo in enako pač tudi *жрѣти* v nasprotju z drugimi glagoli tega razreda rastoče intonirano (prim. shrv. *tr̥ti*, *tr̥la*, rus. *těp̥la* proti shrv. *mrijeti*, *mr̥eti*, *mrla*, rus. *мерла*).

b) 7. Koreni na samoglasnik, ozir. prv. dvo-glasnik, ki ni vedno, posebno pri *i*, jasen. Prim. *zna-ti* : *zna-ie-te*, *dě-ti* : *dě-ie-te*, *my-ti* : *my-ie-te*, stcksl. *мыти* : *мыѣте*, rus. *мыть* : *моете* iz **m̥i̯i̯ete*, *ču-ti* (gr. *ἀκούω*) : *ču-ie-te*; **poi-ti* > *pē-ti* : *poi-e-te*, **pleu-ti* (gr. *πλέω*) > *plu-ti* (z *l* po sedanjiku) : *plou-e-te*, prim. rus. *плыть* (z *ū*) : *плывѣте* (z *y* po nedoločniku), **reu-ti* > *ruti*, stcksl. *рюти* poleg *роүти* (po sedanjiku), sle. *rjuti* : **rov-e-te*, stcksl. *ровѣте* poleg *рѣвѣте*, rus. *ревѣте*, sle. *rjovete* (z *ř* po nedoločniku); *bi-ti* (ievr. baza **bheia-*) : *bī-ie-te* z rastočo intonacijo na korenu, prim. rus. praet. fem. *бѣла*, v nasprotju s *pi-ti* (ievr. **po(i)-* poleg *pī-*, gr. *πιῖνω*) : *p̥ī-e-te* s padajočo intonacijo na korenu nekih oblik, prim. rus. praet. fem. *пила* (o drugih, s tem v zvezi se nahajajočih razlikah v tvorbi oblik gl. doli), enako *vi-ti* (lit. *vī-ti* : *vej-ū*) : *v̥ī-e-te*, rus. del. *вила*, toda *ši-ti* (**siū-*, prim. trppret. del. stcksl. *шывенъ*) : *š̥ī-ie-te*, rus. del. *шила*; stcksl. *бикѣте*, *пикѣте*, rus. *бѣете*, *пѣете* i. pod.

Vrstnih spon, s katerimi se sicer tvori nedoločniška osnova, je pet, po običajnem redu glagolskih vrst: I. —, II. *-no-*, III. *-ē¹-*, po mehkih soglasnikih *-a-*, IV. *-i-*, V. *-a-*, VI. *-ova-*, po mehkih soglas-

nikih *-eva-*. Vse so bile rastoče intonirane (prim. str. 23 sl.). Neke izmed njih kakor *e* osnov na *-i-* ali *a* primarnih glagolov (n. pr. *vide-*, *p̃sa-*, *b̃bra-*) so pripadale t. zv. dvozložnim korenskimi bazam (podstavam); prim. tudi atematični glagol *ima-m̃v*.

II. vrsta s spono *-nq-* in sedanjiško osnovo *-ne-* obsega korenske glagole s koreni, glasečimi se kakor v I. vrsti na soglasnike ali samoglasnike, ozir. prv. dvoglasnike in javljajočimi se praviloma v redukcijski stopnji: steksl. *oŋk̃zñj̃ti* „obtičati“, prim. I 2 Io. XVIII 18 *в̃к̃н̃з̃н̃* „vtakni“, nedol. **nesti* ali po analogiji cksl. *в̃к̃н̃н̃ст̃н̃*, prim. tudi subst. *nož̃* in verb. steksl. *в̃к̃н̃оз̃ит̃н̃*; *в̃к̃ск̃р̃к̃н̃ж̃ит̃н̃*, shrv. *uskr̃snuti*, prim. *kr̃eš̃*; *г̃к̃н̃ж̃ит̃н̃* „zganiti“, prim. *guba*, itd. Soglasniki pred *n* so prvotno zvečine izpadli, in sicer zaporni ustničniki splošno, zobniki le dialektično na jugu in vzhodu (za zahodno *dn* ni neobhodno potrebno misliti na poznejšo analogično vzpostavitev *d*), goltniki pa v zvezi s *s* (gl. str. 12 sl.): steksl. *oŋsk̃ñj̃ti* iz *-s̃p̃-nq-* „zaspati“, *в̃к̃н̃ж̃ит̃н̃* iz *ṽeđ-nq-* „veniti“, rus. *в̃я̃н̃у̃тъ*, češ. *ṽad̃nouti*, polj. *w̃iẽdñać*, *д̃в̃и̃г̃н̃ж̃ит̃н̃* „dvigniti“, rus. pozneje *д̃в̃и̃н̃у̃тъ*, cksl. *т̃ис̃н̃ж̃ит̃н̃* „stiskati“, rus. *т̃и̃с̃н̃у̃тъ*, polj. *c̃is̃nać*. Po pomenu so ti glagoli ali momentani, hipni kakor *ziñq̃ti*, *kos̃ñq̃ti* „dotakniti se“, *dṽigñq̃ti* ali inhoativno-imperfektivni (gl. str. 75) kakor *gyñq̃ti* „giniti“, *s̃ṽhñq̃ti* „sahniti“. Poleg sedanjiške osnove *-ne-* se je v trpno-preteklem deležniku ohranilo tudi *-nou-* (steksl. *oŋt̃k̃-rĩññõṽeñk̃* „odrinjen“). V teh obrazilih se zrcalijo preostanki iz indoevropske spregatve: prim. stind. *-no-* iz *-neu-* v ednini sed., ohranjeno tudi v glagolski tvorbi steksl. *ми̃ноу̃ж̃*, rus. *ми̃но̃в̃а̃тъ*, sed. *ми̃ну̃ю* poleg steksl. *ми̃н̃ж̃ит̃н̃*, sed. *ми̃н̃е̃т̃к̃*, prim. gr. *π̃ĩ-ṽe-* i. dr.; ni pa jasen postanek spone *-nq-*. Obrazilo *-nq-* ni vedno tesno spojeno z glagolskim korenom. V vseh oblikah iz nedoločniške osnove se nahaja le pri korenih na samoglasnik (steksl. nedol. *ми̃н̃ж̃ит̃н̃*, aor. *ми̃н̃н̃ж̃х̃*), a tudi pri nekih dovršnih glagolih na

soglasnik (stcksl. nedol. коснѣти, aor. коснѣхъ), sicer pa nastopa pri korenih na soglasnik le v nedoločniku in namenilniku, medtem ko se druge oblike iz nedoločniške osnove kakor aorist in deležniki tvorijo naravnost iz korena: prim. stcksl. poleg dublet вѣсти — вѣгнѣти nedol. двѣгнѣти, toda aor. двѣгъ in двѣгохъ, opis. del. двѣгъ, tvorpret. двѣгъ in trppret. двѣгнѣ, enako sevsla. češ. *zdvihnouti*, toda *zdvihl*, *zdvih*, *zdvížen*, rus. двѣнуть poleg *воздвѣг* itd.; v srbohrvaščini se tudi v nedoločniku nahaja *dići* poleg *dignuti*, sed. *dīgnem*, *māci* poleg *maknuti*, sed. *māknēm*, *pōbjeći* poleg *pōbjegnuti*, sed. *pōbjegnem*, rus. бѣгъ, sicer pa enako le *ōgrezoh*, *ōgrezao* poleg *ogreznuh*, *ōgreznuo*, *pōgiboh* poleg *pōgīnuh*. Pri glagolu *sta-ti* je že praslovansko samo v sedanjiški osnovi *sta-ne-*, pri *de-ti* pa samo na jugovzhodu (brez starocerkvenoslovansčine): sle. *dēnem*, shrv. *dēnem*, *djēnem* (*denuti* je novejša poleg *děti*), bolg. дѣна, rus. дѣну, mrus. дѣну.

III. vrsta s spono -ě-, -'a- dvojnega porekla razpada tudi po sedanjiški osnovi -ie- in -i- na dva razreda. 1. razredu, v katerem je sedanjiška osnova -ie- na podlagi nedoločniške, pripadajo predvsem izimenske izvedenke (denominativa), zlasti od pridevnikov z inhoativnim pomenom (gl. str. 75) kakor *bogat-ě-ti* : *bogatě-ie-te*, **ubog-ě-ti* > *uboža-ti* : *uboža-ie-te*, iz samostalnikov *um-ě-ti*, *bol-ě-ti*, *vъz-mož-a-ti* „dorasti“ itd.; *stūšati* iz **sluh-ě-ti* se rabi iterativno k *stýšati*. Izglagolska izvedenka (deverbativum) iz *jěti* – *imō* se zdi *imě-ti*, h kateri se tvori sedanjik poleg *imě-ie-te* tudi atematično *ima-mъ*, *ima-te*; so pa to že stare besedotvorne razlike. Za korenski glagol I 7 se je smatral *sъmě-ti*, toda spada sem radi češ. 3. osebe množ. *smněj* po živi govorici (po korenski vrsti I 7 bi bilo *smnějou*), pa je tudi sicer verjetneje, da je prvoten denominativ, ozir. tvorba z bazo na -e- (prim. stind. *čami* fem. „trud“).

2. razred obsega primarne glagole s sedanjiško osnovo *-i-* z rastočo intonacijo mesto nedoločniškega *-ē-*, *-a-* (*séd-ē-ti* : *séd-ī-te*, **leg-ē-ti* > *lež-a-ti* : *lež-ī-te*, prim. opis. del. I 4 *legtē* „legel“) in praviloma z redukcijsko stopnjo v korenu: stcksl. *грьмѣти*, *сѣѣти*, *бѣдѣти*, *мѣнѣти*, *зѣрѣти*, *мръзѣти*, *плъзѣти*, *кыпѣти* i. pod. Poleg *хотѣти* iz **hvuot-* se nahaja tudi reducirano *хѣти*, kar je v nedoločniku najbrž starejša oblika. Prim. tudi *sto-i-a-ti* : *sto-i-ī-te* s *sto-* iz ievr. *stā-* kot redukcije korena *sta-*, sla. *sta-ti* (stind. *sthitas*, gr. *στατός*, lat. *status*), toda *boi-a-ti sę* : *boi-ī-te sę* z dvoglasnikom (stind. *bhāyate* „boji se“, lit. *baime* „strah, bojazen“, *bajūs* „strašen“). Pri glagolu *vedeti* so ohranjene atematične sedanjiške oblike (stcksl. *вѣмѣ*, *вѣждѣ*), le velelnik pa v glavnem pri *videti* (stcksl. *виждѣ*, gl. str. 78) in *hoteti* (stcksl. *хотѣти*, cksl. *хотѣтъ* v optativnem zmislu, a rabljeno tudi indikativno kakor sle. *hōč*, shrv., stsrb. *hōč*, češ., polj. *choc*, mrus. *хоч*, rus. *хотѣ*, kar se je še drugače razlagalo kot stara ali nova skrajšana indikativna oblika²³; prim. analogno stsrb. *možb*, shrv. *mōž*, stčeš. *mož*). Sicer je sedanjiška osnova k *hoteti*, ozir. *hъteti*, razen 3. osebe množ. (stcksl. *хотѣтъ*, rus. tudi 1. in 2. *хотѣм*, *хотѣте*) **hot-ie-* v stcksl. *хотѣте-те*, sle. *hōčete* (sle.-briž. *choku*, *chocu* ne odloča), kar je morda v zvezi z glasovno stopnjo *hot-* poleg nedoločniške *hъt-*. Podobne heteroklitične pojave kakor pri *hoteti* je najti še pri stcksl. *довѣлѣти* „zadostiti“: sed. 2. os. množ. *довѣлѣте* *dovъlete*, 3. *довѣлѣтъ* poleg nav. *довѣлѣхте* itd. Odtegovanje naglasa z *i* imajo po analogiji izglagolnih osnov na *-i-* IV. vrste (gl.

²³ Glej Fr. Ramovš, K zgodovini slovanske konjugacije (Časopis za slovenski jezik, knjiž in zgodov. II 128, 1920). — Drugo literaturo o tem gl. P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik (Heidelberg 1932, str. 281, prip. 19) in Ив. Лековъ, Праславянскитѣ глаголни форми и отраженията имѣ въ днешнитѣ славянски езици (Списание на Българската Академия на наукитѣ, кн. L 174 sl., 1934).

doli) v ruščini le trije glagoli: дёржишь, смотришь in тёрпишь proti сидишь, лежишь itd.

V IV. vrsti s spono in sedanjiško osnovo *-i-* različnega značaja (*lub-i-ti* : *lub-i-te*) je po postanku in pomenu razlikovati izglagolske, iterativne in kavzativne izvedenke (gl. str. 74 sl.) z *o*-jevsko prevojno stopnjo in padajoče intoniranim *i* v sedanjiku (gl. str. 32) ter izimenske glagole z rastočim *i* : iter. *voditi* : *vodite* k *vesti*, *hoditi* k **hed-* (prim. opis. del. *šed-tě*, *šetě* i. dr.), *nositi* k *nesti*, *goniti* k *gъnati* : *ženete*, **volkiti* > steksl. влачити k **velk-ti* > steksl. влѣхти „vleči“, *tāziti* k *lēsti* itd. (z indoevropskega stališča *prositi* v razmerju k lat. *precor* i. pod.); caus. *saditi* : *sādite* k *sēsti*, *vъskrēsiti* k *vъskrēsnoti*, *buditi* k *bъdeti*, *poiiti* k *piti* itd.; denom. *gostiti* : rus. *gostite*, čak. *-iš*, toda *-itě* k *gōstě*, *govoriti* : rus. *govorite*, čak. *-iš*, *-itě* k *gōvorě*, torej z *i*, *hvaliti* k *hvalā*, *siliti* k *sīta*, *lubiti* k *lubě* itd. V posameznih primerih se je prvotno naglasno razmerje po analogiji izpremenilo: n. pr. rus. хвалишь, любишь z ene, пойшь z druge strani i. pod. V 1. osebi edn. se pretvori osnovno *-i-* IV. in 2. razreda III. vrste v *i* ter mehča spredaj stoječe soglasnike: steksl. хождж, пошж, вѣлж, трѣплѣж itd.

V. vrsta s spono *-a-* se po značaju glagolov in njih sedanjiški osnovi deli na štiri razrede. K 1. razredu se prištevajo izimenski in izglagolski, iterativno-imperfektivni glagoli s sedanjiško osnovo *-ie-* na podlagi nedoločniške z *-a-* *dět-a-ti* : *děta-ie-te* k *děto*, *pomag-ā-ti* : *pomagā-ie-te* k **po-mog-ti* > steksl. помогти, sle. *помоћи* itd. Pri iterativih te vrste se daljšajo kratki samoglasniki (*e*, *o*, *ь*, *ѣ*) korena izvirnega glagola, in sicer njegove redukcijske stopnje, ako se nahaja: steksl. оуѓиѣтати k оуѓиѣсти „tlačiti“, прѣрѣккати poleg нарицати (*с*) k рѣшти, prim. imper. рѣци, strus. рѣкоу, češ. *řku*, вѣжжати iz **gēg-* poleg вѣжжати (*ж*) k вѣжжати „vžgati“, sed. жѣг- in жѣг- (predvsem жѣж-), imper. жѣзи, aor. зажжѣ, rus. жгу, polj. *žge*, češ. *žhu*, sle. *žgem*, избадати k изѣсти,

заканнати к заклати, заклѣнж, оумирати к оумрѣти, оумѣрж, постилати к постѣлати, постѣлѣж, читати к чисти, чѣтж, сѣзывать к сѣзывать, сѣзовж i. pod. Po samoglasnikih je običajno obrazilo -*va-* (вѣли-вати, сѣгрѣвати, помавати к поманѣти „pomigati“, подѣкпоавати itd.), ki se je razširilo od slučajev z dvo-glasniškim *u* (сѣзывать — сѣзывать), ali pa *u* na koncu korena (бѣити, забѣити, trppret. del. забѣивѣнж „pozabljen“ — бѣивати, забѣивати kakor оубити, trppret. del. оубивѣнж за -*bievъ* — оубивати z -*ia-* poleg оубивати), morda tudi imenskih tvorob s pripono -*v-* (iter. обавати к овати „očarati“ po обавѣнникъ „čarodej, bajalec“ i. pod., prim. gr. *φη-μι*, lat. *fa-ri*). Neko obrazilo -*ha-* (prv. -*s-*) nahajamo v nedoločniku stcksl. ѡхати, rus. ѡхатъ, polj. *jachać*, češ. *jechati* poleg korenskega *ja-* v tvorpret. del. stcksl. прѣхѣвѣж, nedol. polj. *jač*, češ. *jeti* in sedanjiške osnove **ie-de-* (gl. str. 79); v mahati (prim. gori *pomanoti* — *pomavati*) je -*ha-* že zraslo z -*ma-* v vseh oblikah (prim. sle. *mah*, shrv. *māh*, češ. *māch*) kakor v sedanjji južni slovanščini pri *jahati*; prim. še sle. *zehati* poleg *zévati* k *zínoti* i. dr. Sedanjik se tu tvori tudi z -*ie-*: shrv. *jāšem*, sle. *jāšem* poleg *jāham*.

2. razred obsega v slovanščini pretežno primarne glagole s koreni na soglasnik, ki tvorijo sedanjiško osnovo brez nedoločniškega -*a-* z -*ie-*, tako da je to glagolska skupina s sedanjiškim -*ie-* po soglasnikih, kar je sicer najti le v posameznih primerih (gl. str. 80 sl.): *pъs-ā-ti* : **pis-ie-te* > *pīše-te*, *stbl-ā-ti* : **stel-ie-te* > *stēle-te*, *or-ā-ti* : **or-ie-te* > *ōr'e-te*. Iterativna tvorba je *jъm-ā-ti* : **jem-ie-te* > *jēmle-te*, stcksl. имати : имаете; oblike kakor *nariče-te* mesto *nariča-ie-te* so poznejše. V indoevropsčini so bile v tej skupini zlasti tudi izimenske izvedenke gr. *ἀγγέλλω* iz -*io* k *ἄγγελος*, ki v slovanščini temu razredu že ne dajejo več značilnega obeležja: stcksl. доухати — доушж „diham“, рѣпкѣтати, рѣпкѣштѣж „mrmram“, morda глаголати, глаголѣж „govorim“ i. dr.

Med sedanjiško in nedoločniško osnovo posebno primarnih glagolov je tu razlika tudi v prevojni stopnji, le v nasprotni smeri nego v I. korenski vrsti: I. *čisti* : *čbtete* proti V 2 *pbsati* : *pišete*; I. *vzēti* : *vzēmete* proti V 2 *imati* za *jbm-* : *jemlete*. To isto je tudi v 3. in 4. razredu V. vrste, ki vsebujeta enake korenske glagole kakor I. korenska vrsta, tako da 3. razred s koreni na soglasnik odgovarja 1.—6. razredu, 4. razred s koreni na samoglasnik ali prv. dvoglasnik pa 7. razredu korenske vrste. Razlike so le v nedoločniški osnovi, medtem ko je sedanjiška enaka, in v nasprotni smeri prevojne stopnje korena: I. **mer-ti* : *mbr-e-te* proti V 3 *bbr-a-ti* : *ber-e-te*; I. **žem-ti* > *žę-ti* : *žbm-e-te* proti V 3 *gwn-a-ti* : *žen-e-te*; I. **čit-ti* > *cisti* : *čbt-e-te* proti V 3. *žbd-a-ti* „čakati“ : *žid-e-te*; I. *li-ti* : *lbi-e-te* proti V 4. *lbi-a-ti* : *lei-e-te*, enako *zi-nq-ti* : *zi-ne-te* proti *zbi-a-ti* : *zei-e-te* (prim. *zēv*), *smbi-a-ti* *sę* : *smei-e-te* *sę* (prim. *smēh*), stcksl. *лнѣти* : *лнѣте* proti *лнѣти* : *лѣѣте*, *знѣти* : *зѣѣте*, *смнѣти* *сѣ* : *смѣѣте* *сѣ*. Koreni na samoglasnik 4. razreda imajo seveda medsamoglasniško *i* pred *a* in sedanjiško osnovo *-ie-* : *sē-ia-ti* : *sē-ie-te* kakor *sē-ti* : *sē-ie-te*; *dē-ia-ti* : *dē-ie-te* kakor *dē-ti* : *dē-ie-te*; *ta-ia-ti* : *ta-ie-te* itd. Iterativni tvorbi sta *da-ia-ti* : *da-ie-te* k *da-ti* in *-sta-ia-ti* : *-sta-ie-te* k *sta-ti* poleg *davati*, *-stavati*, rus. *давать*, *вставать*, sed. *дайю*, *встаю* (gl. str. 75). Glagoli na dvoglasnik z *u* kakor *plw-a-ti* : *plu-ie-te* ali *kov-a-ti* : *kov-e-te* (prim. I 7 *plu-ti* : *plw-e-te* in češ. *kouti* poleg *kovati*, polj. *kuć* poleg *kować*) se kakor *zov-a-ti* : *zov-e-te* s slovanskega stališča zbog nedoločniškega *a* prištevajo k tretjemu razredu. Glagol *isk-a-ti* je imel prvotno sedanjiško osnovo *iske-*, prim. stcksl. *искѣ*, sle. *-briž. isko* „iščem“; poleg te pa se je po analogiji z *išče-* uveljavilo tudi *iščę*, stcksl. *иштѣ*, rus. *ищу* itd. Osamljeno stoji *šwp-a-ti* : *šwp-i-te*, ki se da sicer navezati na indoevropske tvorbe, ki pa se je v slovansčini ustanovilo morda le zbog tega, ker bi

bilo pričakovano *svp-ě-ti* (prim. *bed-ě-ti*) enako se glaseče (homonimno) s *svpěti* in zato dvoumno.

VI. vrsta s spono *-ov-a-*, *-'ev-a*, in sedanjiško osnovo brez *a*, toda s tautosilabičnim, rastoče intoniranim *ou > u* (*eu*) pred *-ie-* (*dar-ov-a-ti* : *dar-ú-ie-te*, *vrač-ev-ā-ti* : *vrač-ú-ie-te*) predstavlja izimenske in izglagolske nedovršne tvorbe : stcksl. *вѣждовати*, *раддовати* *сѧ*, *коуповати* i. pod. Prvotno izhodišče so bila mogoče nomina agentis na *-ou-*, *-eu-* (prim. gr. *ἵππεύς* „konjenik“ — *ἵππεύω* „jezdim“); v gotovih primerih pa je moglo biti obrazilo *-ou-* tudi drugega izvora: prim. gori rus. *миновать* (str. 82) in *strus. търговать* k *търгъ* (lit. *turgùs*), po analogiji tudi stcksl. *цѣловати* poleg *цѣлѣвати* „pozdravljati, poljubiti“ k *цѣлѣ* „zdrav“ (gr. *τὸ χοῖλον*), *цѣлѣ* fem. „zdravljenje, pozdrav, poljub“. Omembe vreden je glagol stcksl. *имѣштивати* „meniti“.

K redkim preostankom atematičnih glagolov, t. zv. glagolov na *-mi*, ki se v slovansčini omejujejo na najnavadnejše pojme vsakdanjega življenja (zato so se tudi ohranili), kakor stcksl. *ѣмѣ*, *имѣ* „jem“, *вѣмѣ*, *дамѣ*, *имамѣ* poleg posameznih oblik veljnika *виждѣ*, *хотѣ* (str. 84), se tvori nedoločnik ali s čistim korenem (*ѣсти* „jesti“, *дати*, *бѣти* od korena **bhū-* proti sedanjiškemu **es-*), ali pa s spono *-ě-* (*имѣти*, *вѣдѣти*, *видѣти*, *хотѣти* ozir. *хѣтѣти*).

Klasifikacija slovanskega glagola ni enotna in tudi ne izvedljiva brez težav in nekega natezanja, ker je treba vpoštevati dve osnovi, ki si ne odgovarjata vzporedno. Umevno je, da sta v veljavi doslej predvsem dve, ki izhajata od ene obeh osnov. Pri tem je zanimivo, da si je starejša, slovansko-filološka (Dobrovský, Miklošič²⁴) izbrala za

²⁴ (V končni obliki:) I. Dobrowsky, Lehrgebäude der böhmischen Sprache, 2. izd. (Prag 1919, str. 92 sl.). — Id. Institutiones linguae slavicae dialecti veteris (Vindobonae 1822, str. 346 sl.). — Fr. Miklosich, Vergleichende Gram-

izhodišče v svoji celokupnosti nedvomno pristno slovansko tvorbo, nedoločnik, novejša, primerjalno-jezikoslovna (Schleicher, Leskien²⁴) pa na že indoevropskem stanju slonečo sedanjiško osnovo. Obe sta enako upravičeni. Njiju razmerje naj pokaže sledeča tabela.²⁵

matik der slavischen Sprachen. Zweiter Band. Stammbildungslehre (Wien 1875, str. 420 sl.) in Dritter Band. Wortbildungslehre Zweite Ausgabe (Wien 1876, str. 97 sl.). — A. Schleicher, Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache (Bonn 1852, str. 285 sl. in 345 sl.). — Id. Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen (Weimar 1866, str. 790) govori tudi o odvisnosti slovanskih glagolskih oblik od druge, ne sedanjiške, t. j. nedoločniške osnove in zato potrebi stalnega ozira na to osnovo. — A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Sechste Auflage (Heidelberg 1922, str. 121 sl. in 138 sl.)

²⁵ V pregledu razmerja med nedoločniško in sedanjiško osnovo pomenijo: *N-R-P* prevojne stopnje kot praviloma nastopajoče značilne črte glagolske vrste ali razreda, in sicer *N* običajno redno (normalno) z *e* v korenu, *N^o* z *o*, *R* skrajšano (redukcijsko) in *P* podaljšano; *K-D-V* končne glasove glagolskega korena ali osnove, *K* soglasnike (konzonante), *D* prvotne dvoglasnike (diftonge) in *V* samoglasnike (vokale); *T* nosni vstavek v korenu (nazalni infiksi); *Rdp* podvojitve korena (reduplikacijo); htk. raznospregavne (heteroklitne) glagole; def. nepopolne (defektivne) z omejitvijo korena ali osnove na le nekatere oblike; den. in dev. iz imen in glagolov izvedene (denominativne in deverbativne), torej neprvotne (sekundarne, derivata) v nasprotju s kor. in prim., t. j. korenskimi in prvotnimi (primarnimi), neizvedenimi iz drugega glagola ali imena; pf. dovršne (perfektivne), impf. nedovršne (imperfektivne), mom. hipne (momentane), iter. opetovalne (iterativne), inh. s pomenom prehajanja v neko stanje (inchoativne) in caus. povzročevalne (kauzativne) glagole (gl. str. 74 sl.); pr. aor. je prosti aorist. Črtica pred korenem ali osnovo označuje, da se glagol pojavlja le v sestavah s predponami (prefiksi). Soglasniške izpremembe z ene strani skupin z nedoločniškim *t* in začetnimi soglasniki *t-s-m-v* osebil atematičnega sedanjika, z druge zbog palatalizacije pred *i* (tudi v 1. osebi edn. sedanjika osnov na *-i-*), *e*, *e²* (goltnikov v velelniku I 4) i. dr., v kolikor niso razvidne iz pregleda, glej v glasoslovju str. 12 sl., 36 sl. ter str. 78 sl. in doli. Iz tiskovnih razlogov v tabeli ni označena mehkost na šumevcih, ne dolgi novi akut na primerih sedanjiških osnov na *-i-* IV. vrste (gl. str. 85) i. dr.

Pregled razmerja med nedo- (o pomenu kratice

Nedoločniške osnove	Sedanjiške		
vrste in razredi	-e-	-ne- /-de-/	
	K - D	K - V (D)	K
I. korenska N K 1 plet-, ved- bod-, pad- čit-, bred- sed-, -ret-, *ed-	R - N N plete-, vede- bode-, pade- R čbte-, brbde- J sede-		J *-retie-
2 nes-, vez- lež-, pas- (*nez-), *melz-	N nese-, veze- léze-, pase- R nbze-, mblze-		
3 tep-, greb- živ-, sup-	N tepe-, grebe- žive-, R šbpe-		
4 pek-, mog- sěk-, strig- *velk-, *verg- *verh-, rek-, leg-	N peče-, može- seče-, striže- R vlbče-, vbrže- vbrše-, rbče, J leže-		
5 *pen-, *jem- *dom-, *žem- : *žen-	R pbne-, jbmē- dōme-, žbme-		žbne-
6 *mer-, *per- *žer- : R žbj-, tbr- (ter-) *mel-, *kol-, *bor-	R mbre-, pbre- žbre-, tbre-		N mele- kole-, boie-
V 7 D pľu- (pľy-), řu-, ču- pē-, vi-	N pľove-, rove- poi-e-, vbi-e-		
zna-, sta-, da- dē-, sē- bi-, ši- by-, my- i-, *ie-		stane- jvzh. dēne- J bōde- R ide-, *iēde-/	Rdp *-dedie-
II. kor. z vrst. sp. -nq/- R K - V (D) pf. mom. dvigno-, minq- R vbr(t)nq-, gō(b)nq- impf. inh. R nbznq- sōhnq-, mbrkno- gy(b)nq-, vq/d/nq- rinq-	(pr. aor. dvize- i. dr.)	dvigne-, mine- R vbrne- gōne- nbzne-, sōhne- mbrkne- gyne- N vq/d/ne- rine-	

ločniško in sedanjiško osnovo

i. dr. gl. prip. 25)

osnove			
-ie-		-i-	atemat. (1. os. edn.)
$\mathcal{V} (D)$	$\mathcal{V} (D)$ nedol. osnov	$K (D - \mathcal{V})$	$K (\mathcal{V})$
			* $\check{e}d-mb > jamb$ »jem«
			def. * $es-mb >$ $j esmb, R s\check{o}tb/\check{z}$
			(možb str. 84)
čuie- (eu)			
znaie- dēie-, seie- bb-ie-, šb-ie- myie- (-č-)			Rdp * $dad-mb >$ $damb$

Nedoločniške osnove	Sedanjiske		
vrste in razredi	-e-	-ne- /-de-/	
	K-D	K-Ų (D)	K
III. -e- (-'á-) 1 izvedene den. <i>ume-</i> , <i>už-mqža-</i> inh. <i>bogate-</i> , <i>uboža-</i> iter. <i>sluša-</i> , dev. <i>ime-</i>			
2 kor. R <i>K</i> <i>subte-</i> , <i>bžde-</i> , <i>mbržē-</i> <i>grbmē-</i> , <i>mbnē-</i> , <i>zbrē-</i> <i>N</i> <i>sede-</i> , <i>leža-</i> , <i>V-D</i> <i>stoja-</i> , <i>boia-se</i> htk. <i>vide-</i> , <i>vēde-</i> <i>hžte-</i> (-o-), <i>dovblē-</i>			* <i>hotie-</i> <i>dovblē-</i>
IV. -i- N ^o iter. <i>hodi-</i> , <i>nosi-</i> , <i>łazi-</i> caus. <i>sadi-</i> , <i>budi-</i> , <i>poii-</i> den. <i>govori-</i>			
V. -ā- 1 izvedene den. <i>deła-</i> dev. iter.-impf. P <i>K</i> <i>po-maga-</i> , <i>sž-zyva-</i> <i>Ų</i> <i>-va-</i> (-ia-) <i>o-grēva-</i> <i>konbčava-</i> <i>byva-</i> , <i>u-biia-</i>			
2 prim. R <i>sibla-</i> , <i>pbsa-</i> , <i>zbda-</i> <i>N</i> <i>meta-</i> , <i>ora-</i> iter. <i>ibma-</i> st. den. <i>duha-</i> , <i>głagoła-</i>			<i>N</i> <i>stele-</i> <i>piše-</i> , * <i>zidie-</i> * <i>metie-</i> , <i>ore-</i> <i>iemle-</i> <i>duše-</i> , <i>głagołē-</i>
3 kor. K-D R <i>K</i> <i>bbra-</i> , <i>gžna-</i> <i>žbda-</i> , <i>iska-</i> htk. <i>sžpa-</i> <i>D</i> <i>žbva-</i> , <i>kova-</i> , <i>p[žva-</i>	<i>N</i> <i>bere-</i> , <i>žene-</i> <i>žide-</i> , <i>išče-</i> <i>zove-</i> , <i>kove-</i>		(iščo)
4 kor. V-ia- <i>sčia-</i> , <i>džia-</i> , <i>taia-</i> iter. <i>daia-</i> , <i>staia-</i> <i>D</i> <i>lbi-a-</i> , <i>smbi-a-se</i>	<i>P</i> <i>lei-e-</i> <i>smei-e-se</i>		
VI. izvedene -ov-ā (-'ev-ā) den. <i>darova-</i> <i>radova-</i> , <i>voieva-</i> dev. impf. <i>kupova-</i>			

osnove			
-ie-		-i-	atemat. (1. os. edn.)
$\mathcal{V}$ (D)	$\mathcal{V}$ (D) nedol. osnov	K (D- $\mathcal{V}$)	K ($\mathcal{V}$)
	umeie-, -možaie- bogaie-, ubožaie- slišaie-, imeie-		imamb
	doubleie-	-i- subti-, bōdi-, mbrzi- grbmi-, mbni-, zbri- sedi-, leži- stoi-, boii- se vidi- hotētb/č, doublētb/č	*vēdm̃b > vemb *vidib (*hotib str. 84)
		dev. -î- hōdi-, nōsi-, lāzi- sādi-, būdi-, poi- den. -î- govori-	
	delaie- pomagaie-, sčzyvaie- ogrevaie- konbčavaie- byvaie-, ubiiaie-		
N plū-ie-		sčpí- (III 2)	
seie- deie-, taie- daie-, staie-			
	-ü- daruie- raduie-, voiuie- kupuie-		

Razen dveh različnih osnov sta pri določenih glagolskih oblikah v ednini in 3. osebi množine tudi dve različni vrsti obrazil za izražanje osebe, t. zv. prvotna in drugotna (primarna in sekundarna) osebila, od katerih sestojе v splošnem prva iz soglasnikov in samoglasnikov, druga, rabljena v velelniku in prostih preteklih časih, aoristu in imperfektu, pa le iz soglasnikov, ki so seveda na koncu odpadli (str. 11), toda zapustili svoj sled v razvoju končaja (n. pr. 3. os. množ. aor. **neso-nt* > *nesq* proti 1. edn. **neso-m* > *nesъ*). Poleg tega je še razlika v 1. in 2. osebi ednine sedanjega časa med tematičnimi in atematičnimi glagoli, kjer imajo prvi v 1. osebi mesto ievr. -o (gr. *φέρω*, lat. *fero*) iz konjunktiva prevzeti končaj -am > -q (gl. str. 75), drugi pa indoevropskemu končaju -mi (gr. *δίδωμι*) odgovarjajoče -mъ : stcksl. *верж* proti *дамъ*. Končaj -q nastopa pri osnovah na -e- mesto -e-, pri osnovah na -i- po -i- osnove, zbog česar se s spredaj stoječimi soglasniki pojavijo produkti prve palatalizacije (*mele-* : *meľq*, *moli-* : *moľq*).

V 2. osebi je v večini slovanskih jezikov pri tematičnih glagolih končaj -šъ iz ievr. -šī, ki se je po sedanjisko-osnovnem obrazilu -i- moralo izpremeniti v -hъ (str. 9 sl.) in dalje -šъ, kar je prešlo tudi k osnovam na -e- (strus. *видишъ*, *берешъ*, sle. *vīdiš*, *bēreš* itd.), pri atematičnih pa se razen *имамъ*, *имаšъ* s korensko bazo na samoglasnik pojavlja sla. -si, ki se razlaga na različne načine: mrus. *есі*, *дасі*, *ісі*, strus. *ѣси*, *даси*, shrv. *jěsi*, sle. -briž. *jesi*, sle. *sì*, bolg. *си*, češ. *jsi*, moravo-panon. Kij. list. *jesi*, vendar z izjemo briž. I 20 *věs* poleg I 26 *zaděneš*, I 32 *vzoveš*, III 56 *prideš* in III 50 *poštediši* (st za šč) ter Kij. l. III a 7 *podasъ* poleg Ib 5 *veseliši* in III a 5 *sъtvoriši*. V starocerkvenoslovanščini je splošno -si, ozir. -ši (*ѣси*, *даси*, *видиши*, *береши*, *имаши*). Posplošenje končajev se nahaja tudi že v drugih starih indoevropskih jezikih kakor v staroindijščini -si

(*asi*, *dadhasi*, *bhārasī*) in v litavščini *-i*, ki kaže na prvotno rastočo (akutirano) intonacijo (*neši*, *esi*) in je enako slovanskemu velelniškemu *-ī* (*nesī*, gl. str. 76). Razlike pa so v starogrščini in staroprusščini, in sicer v grščini pri tematičnih *-eis* (*φέπεις*), pri atematičnih *-si* (homer. *ἔσσι*, *διδωσι*), medtem ko ima staroprusščina *assai* „si“ z medialnim končajem *-sai* poleg *giwassi* „živiš“ s *-si* (prim. strus. *живеши*) in z razširjenjem končaja *-ai* po *assai* tudi *tūlninai* „množiš“ i. dr. Staroprusko stanje najbolj odgovarja slovanskim razmeram. Tudi tu je v *-si*, in sicer predvsem v *jesi* enako stprus. *assai* videti medialni končaj iz *-sai* (gl. str. 13), kakor je bila stara razlaga; pri tem pa sta briž. *vēs* poleg *jesi* in Kij. list. *podasv* poleg *jesi* lahko še stari, niti po *jesi*, niti po *-šv* tematičnih glagolov izenačeni obliki s *-sī* > *-sv*. Da bi v končnem *-i* oblik kakor *jesi* i. dr. tičal ievr. končaj *-ēi*, kar je poskus novejše razlage, ne zadošča naglas na *-i* (mrus. *есі*, shrv. *jesi*), ker imamo v Kijevskih listkih v 8 od 12 primerov nom. plur. masc. shrv. *vūci* (str. 27) odgovarjajoče zaznamovan naglas *jesi* ter je *-i* vkljub lit. *esi* verjetno po analogiji drugih naglašanih končajev: prim. gr. homer. *ἔσσι* proti stind. *āsi* in mrus. *ісі*, *імо*, *ісѣтє* pri rastoči intonaciji na korenu, shrv. *jěsti*, *jěla*, rus. *ѣсть*, *ѣла*. Razlaga z *-ei* > *-i* zahteva — ne glede na to, da se že dejansko stanje temu upira — tudi vse bolj zapletene medsebojne analoške vplive, z ene strani prenos *-i* od tematičnih glagolov k atematičnim in izpremembo *-sī* v *-sī*, z druge narobe prenos *-sī* od atematičnih k tematičnim in izpremembo *-s* v *-š*.

V 3. osebi ednine in množine je v starocerkvenoslovansščini *-tŕ* (sedanje rusko *-t* je poznejša otrditev prv. *-ti*), v malorusščini, južni velikorusščini, starorusščini, staropoljščini i. dr. je pa še sled ievr. *-tī* (prim. sed. rus. *есть*, *вѣсть*, *цуть* „je, ve, so“, stpolj. *ješč* i. dr.); stcksl. *-tŕ* ni glasoslovnega izvora, temveč

mora imeti oslombo že v kakšnem indoevropskem končaju. Odpad končaja *-t-*, ki se pojavlja tu in tam že v starocerkvenoslovanskih spomenikih (prim. tudi briž. *jest*, *sqt* poleg *je*, *vsedli*, *dostoji*, shr. *jěst* poleg *je*), — *-t* se je ohranil le v ruščini in deloma v maloruščini in bolgarščini — ni stara dialektična črta s sekundarnim *-t*, temveč poznejši pojav; pač pa se v starocerkvenoslovansščini v 2. in 3. osebi aorista korenskih glagolov na *m-n*, *r-l* in samoglasnike s padajočo intonacijo na korenu pritika še *-tē* (начѣтъ, оумръкътъ, питъ proti ѡуби z rastoče intoniranim *i*; о даѣтъ, даѣтъ, быѣтъ gl. doli), kar spominja na gr. impf. *φῆ* proti medialnemu *φάτο*. Razlike v končajih 3. osebe množine v sedanjiku stcksl. *-qtē* pri osnovah na *-e-*, ozir. prevojno *-o-*, *-etē* pri osnovah na *-i-* in atematičnih (песѣтъ, знаѣтъ, видѣтъ, вѣдаѣтъ) so v zvezi z osnovami: *-qtē* iz *-o-ntē*, (verjetno starejši prehod *io* > *ie* govori za analogijo *-iqtē* po *-qtē*, prim. part. **znaionts* > *znaie*), *-etē* atematičnih glagolov in najbrže tudi osnov na *-i-* pa iz *-ntē* ali *-ent-* nekih indoevropskih oblik kakor nem. *sind*, osk. *sent*, gr. dial. *ἐντί*, jon., at. *εἰδί*). Stcksl. *имѣтъ* je lahko iz **imā-ntē*; сѣтъ „so“, shr. *jěsu*, češ. *sou*, polj. *są* i. dr. pa je tvorjeno podobno tematičnim oblikam s prevojno stopnjo *-ont-* končaja *-ent-* (prim. lat. *sunt*), poleg katerega je morda ohranjena tudi navadna atematična oblika v slš. *sa* in maced. *set*, *se*. Korenski samoglasnik *e-* (**es-*) je tu že v indoevropsščini reduciran do onemenja (str. 47).

V dvojini in v 1. in 2. osebi množine (morda z neko izjemo v 1. osebi) se ni razlikovalo med prvotnimi in drugotnimi končaji. Ti so bili v dvojini stcksl. *-vē*, *-ta*, *-te* (pozneje *-ta*), v množini v 1. osebi dialektično različni *-mē*, *-mo* in *-me* (pozneje tudi *-my* po zaimku), v 2. osebi *-te*. Končaji 1. osebe množ. se lahko vsi razlagajo iz indoevropsčine: prim. gr. *-μεν*, gr. dor. *-μες*, lat. *-mus* iz *-mos*, stind. perf. *-ma* iz *-mo* ali *-me* (lit. *-me* ni

jasno, ker je lahko kakor povratno *-mes* iz *-me*), pa se more predpostavljati tudi **-mon*, ki bi dalo sla. *-mъ*. Ta zadnja končnica je bila v praslovanščini najbolj splošna: nahaja se v starocerkveno-slovanščini, v brižinskih spomenikih (1. os. množ. sed. *nesem, pijem, klanam se, modlim se, jesm*, velel. *ostanēm* i. dr.), v ruščini, staropoljščini in deloma češčini in bolgarščini. Razlikovanje je bilo pozneje potrebno, ko sta po onemenju polglasnikov (prim. steksl. 1. os. edn. *дамъ* in 1. os. množ. *дамъ*), a zlasti po razširjenju končaja *-m* 1. osebe edn. atematičnih glagolov tudi pri tematičnih (gl. doli) sovpadla končaja za ednino in množino. Končaj *-mo*, ki se je posplošil in razširil v slovenščini, srbohrvaščini, zahodni bolgarščini, maloruščini in delu slovaščine je prv. imel najbrž svoje izhodišče v perfektu, katerega sled je *véde* (gl. str. 73) in v katerem se je ravno radi tega verjetno glasila 1. oseba množ. ind. act. stind. *vidmá* s prv. *-mō*, sla. *věmo* (prim. v maloruščini spočetka zlasti pri atematičnih glagolih *дамō, імō, вимō*), a *-me* je bila morda indoevropska drugotna končnica (stind. *abharama*), kot je še sedaj v bolgarščini v aoristu in imperfektu 1. os. množ. aor. *чѣтохмѣ, ходѣхмѣ*, impf. *четѣхмѣ, хѣдѣхмѣ* proti praes. *четѣмъ, ходимъ* (1. os. edn. *чета* „berem“, *ходя*) in deloma v staročeščini v primerih kakor aor. *vedechme*, condic. *abychme* proti praes. *vedem* (1. os. edn. *vedu*). Sčasoma so pa seveda ti končaji razširili svoje območje, dobili druge funkcije ter se tudi dialektično diferencirali.

Od določenih oblik se iz sedanjiške osnove s prvotnimi osebili tvori določni naklon (indikativ) sedanjika, z drugotnimi velelnik, ki je v zvezi z indoevropskim optativom in deloma injunktivom (gl. str. 76). Ker so za njune oblike že po gornji analizi (gl. tudi str. 78 sl. o sedanjiški osnovi) podana potrebna pojasnila, naj tu le sprege-
gategv v celoti predoči tabela:

Pregled spregatve

	T e m a t i č n a			
	sedanjiške osnove:			
	-e-	-ne-	-ie-	
n. pr.	nes-e-	dvig-ne-	*pis-ie- > piš-e-	zna-ie-
Sed. edn. 1.	nes-o'	dvig-no	piš-o'	znā-iō
2.	nes-e-šb/-ši	-ne-šb/-ši	piš-e-šb/-ši	zna-ie-šb/-ši
3.	-e-tb -t̃	-ne-tb t̃	^l -e-tb -t̃	-ie-tb -t̃
dvoj. 1.	-e-ve	-ne-vě	^l -e-vě	-ie-ve
2.	-e-ta	-ne-ta	^l -e-ta	-ie-ta
3.	-e-te	-ne-te	^l -e-te	-ie-te
množ. 1. (gl. prip.)	-e-m̃	-ne-m̃	^l -e-m̃	-ie-m̃
2.	-e-te	-ne-te	^l -e-te	-ie-te
3.	-a tb/-t̃ (*o-nt-)	-nā tb/-t̃ (*no-nt-)	^l -o tb -t̃ (*iō-nt-)	-iō tb -t̃ (*io-nt-)
Vel. edn. 2-3	-i	-ni	^l -i	-ii
dvoj. 1.	-e-ve	-ně-ve	^l -i-vě	-ii-ve
2.	-ē-ta	-ně-ta	^l -i-ta	-ii-ta
množ. 1. (gl. prip.)	-ē-m̃	-ně-m̃	^l -i-m̃	-ii-m̃
2.	-ē-te	-ně-te	^l -i-te	-ii-te

Prip. V 1. os. množ. so še dial. končaji *-mo*, *-me* in *-my*. V 2. in 3. os. edn. sed. je drugi končaj ob črti steksl. in v prasl. manj običajen. Produkti I. palatal. so pri osnovah na *-ie-* (proti nedoločniku, n. pr. *p̃bs-atī*) in v 1. os. edn. osnov na *-i-* (proti drugim osebam in oblikam), izpremem-

sedanjika in velelnika

		Atematična		
		koreni		
-i-		jes-	vėd-	ima-
sɔp-i-	pros-i-			
*sɔp-i-o > sɔpl'-o'	*pros-i-o > pros'-o'	jes-mb	ve-mb	ima-mb
sɔp-i-šb/-ši	pros-i-šb -ši	je-si	vě-si	ima-šb/-ši
-i-tb/-tɔ		jes-tb/-tɔ	ves-tb/-tɔ	ima-tb/-tɔ
-i-ve		-vė	ve-ve	-ve
-i-ta		-ta	ves-ta	-ta
-i-te		-te	ves-te	-te
-i-mɔ		-mɔ	ve-mɔ/-mo	-mɔ
-i-te		-te	ves-te	-te
-etb/-tɔ (*nt- ali *-ent-)		sɔtb/-tɔ, sɛ- (*ont-in *-ent)	vėd-etb/-tɔ (*nt-ali *-ent-)	imɔtb/-tɔ (*ā-nt-)
-i			*vėd-ib stcksl. вѣжаа	
-i-vė			vėd-i-ve	
-i-ta			-i-ta	
-i-mɔ			-i-mɔ	
-i-te			-i-te	

ba gołtnikov v šumevce pri osnovah na -e- pred e (*rečėši, možeši*), v sičnike v velelniku (*rbcı, pomozi, lęzi*). 1. os. edn. sed. in 2. in 3. veleln. imajo pri padajoči intonaciji korena naglas na končaju. Mehkost šumevcev ni označena. Črtica pri osn. na -ie- po sogl. pomeni njih palatalizacijo.

Časovni obliki z drugotnimi osebili, aorist in imperfekt, (o naklonu velelniku gl. str. 97) slonita sicer na obeh glavnih glagolskih osnovah, vendar so pri njuni tvorbi še vrh tega neke posebnosti. Aorist, gr. *ᾠριστος* „neomejen čas“, izraz za nastop dejanja ali stanja v preteklosti, se je tvoril prosto in sigmatično z obrazilom *s*: zadnji v splošnem od vseh glagolov, prosti pa le od korenskih na soglasnik (razen *n-m* in *r-l* z neko izjemo) s sedanjiško osnovo *-e-* (*-ie-*) in *-ne-*, ki jo tu nadomešča *e* (toda *idē*, *jadē*). Pri tem se v II. korenski vrsti pri korenih na soglasnik ta pojavlja, ako je bil v nedoločniku in sedanjiku pred *-n-* izpadel: prim. Kij. I. V b 13 *zaklepe* k *zaklenōti* kakor I b 19 *utēže* k *utegnōti* i. pod. Od sedanjiške se osnova prostega aorista razlikuje v tem, da nastopa *-o-* poleg 3. osebe množ. tudi v 1. os. vseh treh števil: 1. os. edn. **neso-m* > *nesē*, dvoj. *neso-vē*, množ. *neso-mē*, 3. os. množ. **neso-nt* > *nesō* (prim. sle.-briž. *poido*, stčes. *jidū*) proti 2. os. edn. **nese-s* > *nese*, 3. **nese-t* > *nese* (prim. steksl. *оживе*), 2. in 3. os. dvoj. *nese-ta* in *nese-te*, 2. os. množ. *nese-te*. Kjer je v sedanjiku redukcijška stopnja, se pojavlja tudi tu (prim. gr. aor. *ἔλιπον* proti impf. *ἐλείπον*): steksl. *чѣтѣ*, *цѣкѣтѣ*, *отѣръзѣ*, *кѣкѣръзѣ* i. pod.; taka oblika je izjemno tudi od rastoče intoniranega korena glagola *трѣти* (gl. str. 81) na *r* *отѣре*, *сѣтѣре*. Sedanjiškega nosnega vstavka v aoristu ni: steksl. *лѣгѣ*, *сѣдѣѣ*, *оѣрѣтѣѣ*.

Sigmatični aorist, ki ima več inačic, se je tvoril iz nedoločniške osnove in z izjemo prvih oseb, ki so mogle nastati po analogiji oblik prostega aorista, atematično (v grščini prim. tudi v 1. os. edn. *ἔδειξα*, *ἔλυσα* iz *-m* itd.); je pa tudi nazor, da more biti *-z* naravnost iz *-m*. Poleg tega se je v korenih na soglasnik kratek samoglasnik podaljšal, *s* pa po starem glasoslovnem zakonu (str. 9 sl.) po prv. *i-u-r-k* pred samoglasniki izpremenil v *h*, ki se je posplošil po vseh samoglasnikih, (tudi v pri-

merih indoevropskega asigmatičnega, t. zv. koren-kega aorista kakor n. pr. gr. 1. os. *ἔγνων* „*znah*“), tako da je ostal s le po soglasnikih razen *r* – *k*, a soglasniki sami so izpadli: **rek-s-(om)* > *rěh* (*kh* je dalo *h*), shrv. *rijev* k **rek-ti* „reči“, **geg-s-(om)* > *žah* k **žeg-ti* „žgati“, **mer-s-(om)* > jsla. *mrěh*, shrv. *mrěh*, *mrījeh*, stčes. *mřech* k **mer-ti* „mreti“, **by-s-(om)* > *byh* (gr. *ἔφυσα*) k *by-ti* iz **bhu*-, **bi-s-(om)* > *bih* k *bi-ti*, **pros-i-s-(om)* > *prosih* k *pros-i-ti* in po takih slučajih tudi *zna-h* k *zna-ti*, *mi-nq-h* k *mi-nq-ti*, *um-ě-h* k *um-ě-ti*, *dět-a-h* k *dět-a-ti*, *pvs-a-h* k *pvs-a-ti*, *bvr-a-h* k *bvr-a-ti*, *sě-ia-h* k *sě-ia-ti*, *kup-ova-h* k *kup-ova-ti*, toda **ved-s-(om)* > *věš* k **ved-ti* „vesti“, **bod-s-(om)* > *bas* k **bod-ti* „bosti“, **keit-s-(om)* > *čis* k **keit-ti* > *čisti* „spošтовati“, **nes-s-(om)* > *něš*, prim. shrv. *dōnjev*, k *nes-ti*, **ot-verz-s-(om)* > *otvřes* k *otvřes-ti* „odpreti“, **greb-s-(om)* > *grěš* k **greb-ti* „grebsti“, **vřz-em-s-(om)* > *vřzēs* (po analogiji pozneje tudi *-h*) k **vřz-em-ti* > *vřzeti* „vzeti“ itd.

2. in 3. oseba edn. je bila v rabi od osnov, ozir. korenov na samoglasnik, pri katerih pa je z indoevropskega stališča seveda mogoče videti tudi gori omenjene asigmatične oblike (2. os. **zna-s-s* ali **zna-s* (gr. *ἔγνω*) > *zna*, 3. **zna-s-t* ali **zna-t* (gr. *ἔγνω* iz *-τ* > *zna* i. pod. pri 2., 3. *umě* itd.); od korenov na soglasnik se je rabila pri zvočnih *n* – *m* – *r*, le da se je tu in pri korenih na samoglasnik pri padajoči intonaciji na korenu praviloma pritikal tudi obrazilo *-t* (gl. str. 96): 2. in 3. os. steksl. *вѣзатъ*, *оумрѣтъ* (*оумрѣ*) proti Io. XII. 3 *отрѣ*, Supr. *пожрѣ* ali bolje *отрѣ*, *пожрѣ* za *отвѣ*, *пожѣ* (gl. str. 81), *повитъ*, *питъ* proti *ви*, *оуви*, *вѣспѣтъ* „je zapel“ proti *вѣск* „je prisejal“, morda tudi *сѣтъ* „φησιν, *inquit*, *ρεχε*“ (prim. češ. aor. *vece* „rekel je“) in *измѣтъ* *сѣ* „izpremenilo se je“. Pri drugih soglasnikih je preostanek sigmatične tvorbe samo 3. os. *изѣ* > **ed-s-t* „pojedel je“ poleg *ѣтъ*, kjer ni s po

sedanjiku *истъ*, temveč je verjetneje pri atematičnih glagolih arhaistično aoristno *s*, ker je to isto še v *дастъ* in tudi *вѣстъ* poleg *прода*, *забѣ* i. pod.; *отвѣкъ* „odgovoril je“ (*отвѣкътъ* „odgovor“) bi moglo biti tudi od korena na samoglasnik. Iz oblik kakor *вѣстъ* poleg *вѣ*, kar je lahko gr. *ἔφυσ* — *ἔφυσ(τ)*, bi se dalo sklepati, da so tvorbe kakor *питъ* z medialnim formantom *-tъ* brez *-s-*, ako so stare, v glavnem asigmatične. Kjer se ni rabila v 2. in 3. osebi ednine sigmatična oblika, jo je nadomestila oblika prostega aorista kakor *vēde*, *nēse*, *grēbe*, *rēče* itd. V 3. osebi množine se je izvršila tudi dialektična izprememba, da se je pri aoristih na *-hъ* v zahodni slovanščini in bolgarščini po primeru imperfekta (gl. doli) namesto atematičnega končaja *-šę* < **-h-nt* ali **-h-ent* uveljavil tematični *-hъ* < **-h-o-nt* : stčeš. *řechu*, *pichu*, stpolj. *wzdachę*, *poczęchę*, bolg. *владѣха* iz *-хъ* i. pod. proti stcksl. *рѣша*, *пиша*, *вѣдѣша*, *почѣша* k *почѣсъ*, *владѣша* in enako tudi v srbohrvaščini ter starejši slovenščini (prim. briž. *delāše*, *stvorīše*) in staroruščini.

Oblike sigmatičnega aorista so potemtakem: temat. 1. os. edn. *něs-tъ*, *vъzęs-tъ*, *rěh-tъ*, *znah-tъ*, *uměh-tъ*, dvoj. *něs-o-vě*, *vъzęs-o-vě*, *rěh-o-vě*, *znah-o-vě*, *uměh-o-vě*, množ. *něs-o-mъ*, *vъzęs-o-mъ*, *rěh-o-mъ*, *znah-o-mъ*, *uměh-o-mъ*, atemat. 2. in 3. os. edn. (po samoglasnikih in *n-m-r*) *zna*, *umě*, *bi* proti *pi-tъ*, *vъzę-tъ*, **umer-(s)-tъ* poleg **umer-(s)-t* (stcksl. *оумрътъ*, *оумрък*), *by-s-tъ*, 2. os. dvoj. *něs-ta*, *vъzęs-ta*, *rěs-ta*, *znas-ta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *něs-te*, *vъzęs-te*, *rěs-te*, *znas-te*, *uměs-te*, 3. os. množ. **něs-nt* (*-ent*), **vъz-ems-nt* > *něs-ę*, *vъzęs-ę*, **rěh-nt*, **znah-nt*, **uměh-nt* > *rěš-ę*, *znáš-ę*, *uměš-ę*, zahsla. in bolg. *-hъ* za *-šę*.

Pri glagolih, ki so tvorili prosti aorist, se je v praslomanščini na podlagi osnove na *-o-*, a v zahodni slovanščini *-e-* (po 2. in 3. osebi ednine), po vzorcu samoglasniškega sigmatičnega aorista (samo brez 2. in 3. osebe ednine) razvila nova tvorba

razširjenega prostega aorista (osigmatičeni prosti aorist), ki je sčasoma povsodi izpodrinila prosti aorist, tako da je v slovanskih jezikih končno zagospodovala le ena tvorba samoglasniškega sigmatičnega aorista na *-hъ*. Za postanek aorista na *-o-hъ* po samoglasniškem priča tudi naglas na *-ô-* pri padajoči intonaciji korena, ki ga enako izpričujeta ruska cerkvenoslovanščina in srbsko-hrvatski jezik (rus.-cksl. неcо́хъ, shrv. *něsoh*, toda 2. in 3. os. edn. *nese*): 1. os. edn. *nesô-hъ*, dvoj. *neso-hově*, množ. *nesô-homъ*, 2. os. dvoj. *nesô-sta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *nesô-ste*, 3. os. množ. *nesô-še* kakor *pъsâ-hъ*, *pъsa-hově*, *pъsâ-homъ*, *pъsâ-sta*, *pъsa-ste*, *pъsa-še*. Redukcijska stopnja nastopa tudi tu kakor pri prostem aoristu: *čъtohъ*, *čvъtohъ*, *otvъr-zohъ*, *vъvъrgohъ* i. pod. V zahodni slovanščini je poleg osnove *-e* seveda tudi tu v 3. osebi množine *-hъ* mesto *-še* (gl. str. 102): stčes. *vede-chu*, stpolj. *idzie-chø*. V najstarejšem tipu starocerkvenoslovanščine aorista na *-ohъ* še ni bilo, pač pa je bil v tedanjem vzhodnobolgarskem narečju, jeziku pismenosti carja Simeona (str. 2).

Imperfekt, t. j. pretekli čas nedovršenega dejanja ali stanja, je v praslovanski obliki nova tvorba, sestavljena iz posebnih glagolskih osnov na *-e-* (po mehkih soglasnikih *'-a-*) ali *-a-* in starega imperfekta pomožnega glagola **esom*²⁶ (prim. gr. ἦν, ep. ἦα, lat. *eram* in *monebam*, *laudabam*, ali tudi severnoalbanski geški imperfekt na *-še*, n. pr. *hapše* „odprl sem“ k *hap* „odprem“, slovanski obliki podobno s formantom od pomožnega glagola **es-*). Poleg te in drugih mnogih je omembe vredna še razlaga, ki veže slovanski imperfekt in litavski preteritum (lit. *minėjau*, sla. *mъněahъ*, lit. *raudójau*, sla.

²⁶ A. Meillet, Напомене о имперфекту (Глас Срп. Кр. Академије CXII 88, 90, 1924). — I. Baudiš, Das slavische Imperfektum (Indogermanische Forschungen XXIII 135, 1908-9). — Drugo literaturo gl. pri I. Lekovu str. 136 sl. (prim. tu str. 84).

rydaahz) z indoevropskim injunktivom (preteritom) na *-e* in *-a*, h kateremu bi bil v slovanščini pristopil sigmatični končaj *-hz* (Baudiš²⁶). Naj je to tako ali drugače, drugi del imperfekta se je spregal z osnovo *-e-*, *-o-* kakor prosti aorist in, ako je bilo **esom*, se je *s* v sestavi kakor vseskozi po vseh samoglasnikih v sigmatičnem aoristu zamenjal s *h*, a začetni *ē* izpremenil v *a*: 1. os. edn. *-ahz*, dvoj. *-ahovē*, množ. *-ahomz*, 3. os. množ. **-ahont* > *-ahō*, 2. in 3. os. edn. *-ase*, 2. os. dvoj. *-asetā*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *-asete* (pozneje po aoristu *-asta*, *-aste*). Kjer je bila že vrstna spona, ozir. koren z *-ē-* ali *-a-*, se je imperfekt tvoril iz nedoločniške osnove, ozir. korena, sicer pa iz podaljšane sedanjiske osnove, *-e-* (po šumevcih iz goltnikov in prvotnem dvoglasniškem *i* *-a-*), *-ne-*, *-ie-* > *-ia-*, a pri osnovah na *-i-* iz novooblikovane *-ie-* > *-ia-*, kakor je tudi nekaterim drugim oblikam podlaga soglasniški *i* mesto osnovnega *i* (1. os. edn. sed. *molō* in pretekla deležnika *molb*, *molent*). Prim. lat. *laudabam*, *monebam*, *legebam*, *audiebam*. Tako so nastali imperfekti: *nes-ē-ahz*, *mvr-ē-ahz*, *plov-ē-ahz*, *dvig-nē-ahz*, **mog-ē-ahz* > *moža-ahz*, **pbi-ē-ahz* > *pbia-ahz*, stcksl. *пиаахъ*, **bi-iē-ahz* > *biia-ahz*, **kry-iē-ahz* > *kry-ia-ahz*, **mel-iē-ahz* > *mela-ahz*, **mol-i-ē-ahz* > *mola-ahz*, toda *zna-ahz*, *sē-ahz* k *sē-ti*, *umē-ahz*, *mōnē-ahz*, *dēla-ahz*, *p̃sa-ahz*, *z̃va-ahz*, *sēia-ahz* k *sēia-ti*, *besēdova-ahz*. Redko se nahajajo v starocerkvenoslovanščini pri druge vrste primerih, kjer je sedanjiška osnova različna od nedoločniške z *-a-*, neprvotne oblike po sedanjiški osnovi kakor *приѣмаахъ* poleg nav. *примаахъ*, *вѣѣдоуаахъ* poleg *вѣѣдоваахъ*, *зовѣахъ* poleg *зѣваахъ*. Pri pomožnem glagolu *byti* je bil poleg stare aoristne oblike stcksl. *бѣхъ* (gl. str. 73) v rabi tudi novi imperfekt *бѣахъ*, ki naj služi za primer spregatve: 1. os. edn. *bē-ah-z*, dvoj. *bē-ah-o-vē*, množ. *bē-ah-o-mz*, 3. os. *bē-ah-q* (iz **-ont*) proti 2. in 3. os. edn.

bě-aš-e (iz **-ah-e*), 2. os. dvoj. *bě-aš-e-ta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *bě-aš-e-te*.

Pregled spregatve imperfekta in aorista s pripadajočimi pripombami glej na str. 106 — 7.

Z načinom spregatve aorista ima zveze praslovanska oblika pogojnika (gl. str. 75), ki ima sicer v 1. osebi edn. *bimъ* končaj atematičnih glagolov kakor ohranjeni ostanki optativa steksl. *отъпадѣмъ*, cksl. *вѣдѣмъ*, stshrv. *mozēm* (gl. str. 75), toda v drugih oblikah steksl. 2. in 3. os. edn. *би*, 1. os. množ. *бимъ*, 2. **бите*, 3. *бж* (dvojina ni zabeležena) je morala biti za jezikovni čut veza z aoristom, ker imamo v 2. osebi množ. po analogiji samoglasniškega sigmatičnega aorista že le *бите*, a v 1. in 3. poleg starejših oblik tudi *бихомъ* in *биша*. Sčasoma pa je tudi te oblike izpodrinil aorist pomožnega glagola *быхъ*, 2. in 3. os. edn. *бы* (ne *бытъ*) itd. Obliki *бж* (prim. poleg *fiant* tudi lat. *-bant* v impf. *legebant*) podobno se glaseča oblika *бждж* je 3. oseba množ. veleznika pomožnega glagola *бжди*, po obliki stari konjunktiv (gl. str. 75).

Od nedoločenih oblik so se tvorili od sedanjiske osnove oba sedanjiska deležnika, vse drugo kakor nedoločnik, namenilnik, opisovalni deležnik in oba pretekla deležnika pa od nedoločniške.

Tvornosedanji deležnik je imel i glede osnovnega samoglasnika i glede sledečih soglasnikov isti obrazili kakor 3. oseba množ. sedanjika (prim. gr. gen. masc. *φείροντ-ος* : 3. os. *φείροντ-ι*), le da so pristopili še imenski končaji, v imenovalniku ednine *-s* za moški (ista oblika je sla. služila tudi za srednji) in *-ī* za ženski spol: masc. **nesont-s* > steksl. *несѣ* (gl. str. 15), genetiv z imenskoosnovnim podaljškom *-io* **nesont-ia* > steksl. *несѣшта*, fem. **nesont-ī*, po drugih sklonih steksl. *несѣшти*, enako *двигнѣ* itd. (gl. str. 50). V severnoslovanskih jezikih se je za moški spol uveljavila po postanku ne povsem jasna oblika na *-a* (češ. *nesa*, *řka*, stpolj. *rzeka*,

Pregled spregatve imperfekta

	Imperfekt		I. prosti (temat. -o/-e-)			
	osnovi na -e- in -a-: podaljš. sed. <i>e</i> , <i>ně</i> , <i>iě</i> > <i>ia</i> in enako pri osn. na <i>i</i> ; nedol. <i>e</i> in <i>a</i> , kor. na <i>ě</i> in <i>a</i>		nedol. kor. na sogl. (razen <i>n-m-r</i>), sed. osn. -e-; nedol. -nq- po istih sogl., aor. osn. -o/-e-		na stari	
	<i>nese-ah-o/-e-</i>	<i>pbsa-ah-o/-e-</i>	<i>nes-o/-e-</i>	<i>dvig-o/-e-</i>	<i>*nes-s- *nes-so-</i>	<i>*jě-s- *jě-so-</i>
Edn. 1.	<i>nese-ah-ъ</i>	<i>pbsa-ah-ъ</i>	<i>nes-ъ</i>	<i>dvig-ъ</i>	<i>ně-sъ</i>	<i>jě-sъ</i>
2	<i>-aš-e(-s)</i>		<i>-e(-s)</i>	<i>dviž-e(-s)</i>	—	<i>jě-tъ</i>
3.	<i>-aš-e(-t)</i>		<i>-e(-t)</i>	<i>dviž-e(-t)</i>	—	<i>jě-tъ</i>
dvoj. 1.	<i>-ah-o-ve</i>		<i>-o-ve</i>	<i>dvig-o-ve</i>	<i>ně-so-ve</i>	<i>jě-so-ve</i>
2.	<i>-aš-e-ta</i>		<i>-e-ta</i>	<i>dviž-e-ta</i>	<i>ně-s-ta</i>	<i>jě-s-ta</i>
3.	<i>-aš-e-te</i>		<i>-e-ta</i>	<i>dviž-e-te</i>	<i>ně-s-te</i>	<i>jě-s-te</i>
množ. 1. (gl. prip.)	<i>-ah-o-mъ</i>		<i>-o-mъ</i>	<i>dvig-o-mъ</i>	<i>ně-so-mъ</i>	<i>jě-so-mъ</i>
2.	<i>-aš-e-te</i>		<i>-e-te</i>	<i>dviž-e-te</i>	<i>ně-s-te</i>	<i>jě-s-te</i>
3.	<i>-ah-o</i>		<i>-o</i>	<i>dvig-o</i>	<i>ně-s-e</i>	<i>jě-s-e</i>
	(*-o-nt)				(*-nt)	

Prip. V prvi os. množ. je bil dial. tudi končaj *-me*. Razširjeni prosti aorist je bil v zah. slovanščini na *-eh-*. Kakor *rehъ* se je spregalo tudi **mer-s* > steksl. *мръхъ*, le da je tu 2. in 3. os. edn. *мръ* mogoča; pri padajoči intonaciji korena je kakor *jěъ* tudi *оумрътъ* in pri samogl. *прътъ*, *пштъ* proti *ен* z rast. inton. Nedostajajoče oblike sigm. aorista 2. in 3. osebe edn. nadomeščata obliki prostega; ohranjeno je *нзъ* poleg *нстъ* in enako *дстъ*, *вмстъ*. V glasovnem pogledu se pojavljajo produkti I. palatalizacije pri osnovi imperfekta na *-iě-* > *-ia-*

in aorista (gl. str. 105)

A o r i s t					
sigmatični (v neprvih osebah atematičen)					
nedoločniška osnova					
soglasnik			na samoglasnik		
	II. prosti razširjeni (gl. prip.)				
*rek-s- *rek-ho-	nesò-s- nesò-ho-	dvigo-s- dvigo-ho-	zna-s- zna-ho-	pbs-á-s- pbs-a-ho-	ved-ě-s- ved-e-ho-
rě-hŕ	nes-ò-hŕ	dvíg-o-hŕ	zna-hŕ	pbs-á-hŕ	ved-ě-hŕ
—	—		zna(-s-s) zna(-s)	-a (-s-s)	-e (-s-s)
—	—		zna(-s-t) zna(-t)	-a (-s-t)	-e (-s-t)
rě-ho-vě	-o-ho-vě		-ho-vě	-a-ho-vě	-ě-ho-ve
rě-s-ta	-o-s-ta		zna-s-ta	-a-s-ta	-e-s-ta
rě-s-te	-o-s-te		zna-s-te	-a-s-te	-ě-s-te
rě-ho-mŕ	-o-ho-mŕ		-ho-mŕ	-a-ho-mŕ	-ě-ho-mŕ
rě-s-te	-o-s-te		zna-s-te	-a-st-e	-ě-s-te
rě-š-ę	-o-š-ę		zna-š-ę	-a-šę	-ě-š-ę
(*-h-nt)					

(*me/aaht* kakor v sedanjiku *me/ete* in enako *mo/aaht* proti *molite*); pred -e- imperfekta in -e- aorista se goltniki izpreminjajo v šumevce (prim. *možaahô*, *dviže*), v 3. osebi množ. sigmatičnega aorista pa *h* pred sonantnim *n* > *sl*. *e* v *š*. Mehkost šumevcev ni označena. Pri padajoče intoniranem korenskem delu glagola je naglas v imperfektu na osnovnih obrazilih *ê* – *a*, v sigmatičnem aoristu na nedoločniških vrstnih sponah, v razširjenem prostem na *ô*. O zvezi pogojnika *EHMA* z aoristnimi oblikami glej dalje str. 105.

strus. *иеса, рѣка*), ki naj bi bila stavčnofonetična dubleta na **-o* poleg *-on*, kakor je v gr. *φῆρον* (Zubatý²⁷); mogoč pa je tu takisto neke vrste dialektično različen razvoj kakor pri padežnih končajih jsla. *-e*. sevsla. *-ē* (gl. str. 43). Pri mehkih osnovah na *-ie-* imamo z izjemo imenovalnika moškega spola sicer 3. osebi množ. *знаѣтъ* odgovarjajoče oblike gen. masc.-neutr. *знаѣшта*, nom. fem. *знаѣшти*, toda v imenovalniku moškega spola *знаѣ* se je dvo-glasniška skupina *io* še pred nazalizacijo palatalizirala v *ie*, medtem ko se je v notranjosti končaj izenačil s trdimi osnovami (prim. str. 96). Pri osnovah na *-i-* ima *-e*, ki ostaja v vseh oblikah (stcksl. *сѣпа, видѣ, хѣта, молаѣ*, gen. *сѣпашта, видѣшта, хѣташта, молаѣшта*), isti postanek kakor v 3. osebi množ., t. j. iz *-ns* ali verjetneje (str. 96) *-ens* (gr. *παῖς*, lat. *praesens*). Tako se je po končaju tvoril tudi ostanek deležnika sigmatičnega futura rus.-cksl. *бѣшѣштѣ* poleg dublet z *-o-* (gl. str. 73 sl.). Atematični glagoli imajo v starocerkvenoslovanščini oblike z *-on-*: *сѣ* (prim. *сѣтъ*), *имѣ* (prim. *имѣтъ*), toda tudi *нѣдѣтъ, дѣдѣтъ* in *вѣдѣтъ*. V glagolskih polnih evangelijih so pri teh in nekih glagolih z osnovo na *-e-* tudi nekatere, z analogijo po mehkih primerih razlagane oblike na *-e* s posebnim, ne povsem jasnim znakom, ključico ob levem, spodnjem delu glagolskega poznejšega *ę* (*є*), n. pr. *гѣдѣи*, prim. sle. *gredę*. O sklanjatvi s sledovi soglasniških oblik gl. str. 59.

Trpnosedanji deležnik se je tvoril z obrazilom *-mъ* (lit. *-mas*) masc., *-mo* neutr., *-ma* fem., ki se je pritikal sedanjškim osnovam, pri osnovah na *-e-* kakor pri tvornosedanjem na prevojno stopnjo *-o-*: *nes-o-mъ, dvig-no-mъ, *zyb-ie-mъ > zyble-mъ, zna-ie-mъ*, toda *lub-i-mъ, vid-i-mъ* poleg *vid-o-mъ*

²⁷ I. Zubatý, Zur Declination der sog. *-ia-* und *-io-* Stämme im Slavischen. (Archiv für slavische Philologie XV 503 sl., 1893.)

kakor *ved-o-mъ*, rus. вѢДОМЫЙ, tematično kakor pri tvornosedanjem. Prim. tudi pridevnike kakor **ólko-mъ* > *takomъ* (lit. *álkti*), stcksl. Luk. XV 30 *питомъ* „pitan“, shrv. *pitom*, rus. ПИТОМЫЙ i. dr.

O nedoločniku z obrazilom *-ti* in *námenilniku* z obrazilom *-to* in njuni osnovi je bilo že govora o priliki pretresa nedoločniških osnov (str. 79 sl.), tam so prišle do omembe tudi razne glasovne izpremembe v zvezi s spredaj stoječimi soglasniki; dodati je le, da se v *namenilniku* korenskih glagolov na goltnike po mehčanju goltnikov s *t* (gl. str. 37 sl.) trdi polglasnik izpremeni v mehki: **pek-to* > stcksl. *пештъ* „peč“, **leg-to* > *лештъ* „leč“.

Opisovalni deležnik se tvori iz nedoločniške osnove s pripono *-to* za moški, *-to* srednji in *-ta* ženski spol ednine in *-li* za moški, *-ta* srednji in *-ty* ženski spol množine (gl. str. 77); vendar nastopajo korenski glagoli na soglasnik v redukcijski stopnji kakor pri prostem aoristu (str. 100): stcksl. *чѣлъ* iz *čvt-to* „spoštoval“, prim. tudi defektivno *шѣлъ* iz *švd-to* „šel“, rus. *цвѣл* iz *cvvt-to* „cvetel“, *отѣкрылъ*, *обѣлѣлъ* „oblekel“, shrv. *obukao*, *пожрылъ*, *сѣтрылъ* (str. 81) in tudi *оумрылъ*, v poljščini celo *metl* masc., *metla* fem. „mlel, mlela“. Kakor pri prostem aoristu se je tvoril ta deležnik tudi od glagolov s spono *-no-* po soglasnikih brez spona: stcksl. *двигѣлъ* i. dr. (gl. str. 83). V glasovnem pogledu je omeniti dialektično razliko pri skupinah *dl*–*tl*, ki ostaneta le v zahodni slovanščini in njenem sosedstvu (o poznejši analogični vzpostavitvi se za staro dobo ne more govoriti), drugje na jugu in vzhodu pa sta se *d*–*t* asimilirala glasu *t*: stcksl. *вѣлъ*, *плѣлъ*, rus. *вѣл*, *плѣл*, shrv. *uveo*, *pleo*, toda češ. *vedl*, *pletl*, polj. *wiodł*, *plottł* (gl. str. 12).

Tvornopretekli deležnik se je tvoril iz nedoločniške osnove s pripono *-ts* po soglasnikih, *-vts* po samoglasnikih ter je bil prvotno kakor

tvornosedanji soglasniška osnova, potem pa podaljšan še z obrazilom *-io-* (gl. str. 50): masc. - neutr. **séd-ʒs* > stcksl. сѣдѣ „usedši se“, gen. **séd-ʒs-ia* > сѣдѣша, fem. **séd-ʒs-i* > **séd-ʒh-i* > сѣдѣши in enako знавѣ, знавѣши, prim. nom. plur. прѣлѣвѣше „ko so se prepeljali“ proti velelniku вѣзѣди „odrine“ (str. 79) in češ. *přejev*, *přejevši* poleg *předjed*, *předjedši* kakor *nes*, *nessši* po *sed. přededu*. Kar se sicer tiče tvorbe, velja to isto, kar za opisovalni deležnik, tvorba brez spona *-no-* po soglasnikih (двигѣ, gen. двигѣша) in redukcij-ska stopnja: stcksl. шѣдѣ, почѣтѣ, отвѣрѣзѣ (z *r*), почѣрѣ, shrv. *српавši*, небѣрѣгѣ (rus. неберѣгши) od небѣрѣшти „zanemarjati“, отвѣрѣгѣ, овлѣкѣ (z *l*), сѣтѣрѣ, пожѣрѣ k жѣрѣти (str. 81), оумѣрѣ, опѣрѣ, простѣрѣ i. dr. Od nedoločniških osnov na *-i-* se je starejša oblika tvorila kot od soglasniških (**prosi-ʒs* > прошѣ, gen. прошѣша, prim. impf. прошаахѣ), pri čemer so morali nastati produkti I. palatalizacije kakor v imperfektu ali tudi 1. osebi ednine sedanjika (1. os. прошѣ, 2. просиши); pozneje se pojavlja tudi oblika s pripono *-vʒ* po samoglasnikih (masc. просивѣ, gen. просивѣша, fem. просивѣши, češ. masc. *prošiv*, fem. *prošivši*, rus. попросив ali попросивши.)

Trpnopretekli deležnik se tvori z dvema priponama na *-nʒ* in *-tʒ* (prim. nem. *getan*, *gemacht*). Tvorba s *-tʒ* se nahaja v stari dobi le pri korenskih glagolih in je bila prvotno bolj razširjena. Praviloma je bila v rabi pri padajoči intonaciji korena, s čimer je podana neka veza z obliko 2. in 3. osebe sigmatičnega aorista s končajem *-tʒ* (gl. str. 101). To so bili zvečine glagoli s korenem na *n - m*, *r* in dvoglasniški *i*: stcksl. начѣтѣ, вѣзѣтѣ proti надѣмѣнѣ; пожѣтѣ „požrt“ proti пожѣренѣ „žrtvovan“, простѣтѣ proti сѣтѣренѣ (str. 81); пѣтѣ, литѣ, питѣ proti бивѣнѣ (str. 81) Od drugih korenov so v starocerkvenoslovanščini še sledovi v

отврѣстѣ „odprt“ k отвръзж, оуѣастѣ „ovenčan“ k оуѣазж (prim. gr. *ζωστός* „opasan“), извѣстѣ, извѣстѣнѣ „znan“ od kor. *věd-*, prim. *nevěsta*, шѣстнѣ „potovanje“ k шѣстѣ od kor. *švd-*, prim. sle. *pošast* fem. Pri glagolnikih gre ta tvorba sploh preko prvotnih mej (житнѣ, жрътнѣ „žrtvovanje“, бытнѣ, слоутнѣ itd.), pa jih je treba spravljati v neposredno vezo z obliko nedoločnika.

Glavna navadna tvorba trpnopreteklega deležnika pa je bila s pripono *-nъ*, ki se je pritikala na samoglasnik nedoločniške osnove: steksl. да-нѣ, зна-нѣ, оум-ѣ-нѣ, трѣп-ѣ-нѣ, дѣла-д-нѣ, пѣс-д-нѣ, бѣр-д-нѣ, сѣ-ла-нѣ, бѣсѣд-ова-нѣ. Toda pri nedoločniški osnovi na *-i-* in pri korenskih glagolih se tvori od osnove na *-e-*: **prosi-e-nъ* > прошенѣ (prim. imperfekt) kakor несенѣ, реченѣ k рекж, pa tudi коленѣ, коренѣ, poleg katerih se pozneje pojavijo oblike клапѣ, бранѣ po nedoločniku клати, брати iz **kol-ti*, **bor-ti*. Isto pripono imamo po dvoglasnikih in rastoče intoniranih samoglasnikih *i* in *ū* > *y*, ki razpadata *i* v *ii* in *ū* (*y*) v *ѣv*: отровенѣ k троутн — трѣжж, prim. tudi обоуѣвенѣ, shr. *čūven*; биѣнѣ z *-bi-* k *bi-ti*, забѣѣвенѣ k забѣити за **-bū-*, шѣвенѣ od kor. **siū*, prim. sle. *šivati* i. pod. Korenski glagoli, ki morejo imeti redukcijsko stopnjo, jo imajo tudi tu: чѣтенѣ, отвръзенѣ poleg отвръстѣ, отѣврѣженѣ, облаченѣ, prim. shr. *obūčen*, тѣченѣ, shr. *tūčen* k тѣштн „tolči“, shr. *tūči* i. dr. Ta pojav in opuščanje spono *-nъ-* pri glagolih na soglasnik (trppret. del. движенѣ), ki ju nahajamo pri istih glagolih in istih oblikah na enak način, kažeta na ožjo zvezo oblikovanja prostega in razširjenega aorista ter opisovalnega in obeh preteklih deležnikov v nasprotstvu s tvorbo nedoločnika, namenilnika in sigmatičnega aorista. Sled posebne indoevropske glagolske osnove *-nov-* se je ohranil pri nekih glagolih s spono *-nъ-* (str. 82), zlasti v tvorbah glagolnikov: отѣрѣженѣ

„odrinjen“, прикосновенъ „dotaknjen“; мановенин „miglaj“, въдъхновенин „navdihnjenje“ itd.

Od oblik trpnopreteklega deležnika se tvori s pripono *-vie*, stcksl. -иѣ, glagolski samostalnik, glagolnik (nomen actionis), a s pripono *-bnъ* glagolski pridevnik za izraz možnosti (adjectivum possibilitatis) dejanja ali stanja (gl. str. 77). So pa še druge tvorbe te vrste kakor n. pr. s pripono *-t-io-*, stcksl. *-t-vio-* iz nedoločniške osnove, oziroma naravnost iz nedoločnika: sle. *ješč*, shrv. *ōraća zemla* „arvum“, prim. rus. пахатная (nav. -от-) земля „iz-orana, še neposejana zemlja“, češ. *křesaci kamen* „kresilni kamen“, stcksl. питиѣи вода „pitna voda“ poleg rus.-cksl. четъѣи минѣи „Vitae Sanctorum po mesecih“ s tvorbo iz korena i. dr. pod.

HISTORIČNA DOBA

A. GLASOSLOVJE

I. Postanek zaprtih zlogov in izpremembe glasovnih produktov predhistoričnega zakona odprtih zlogov

Praslovanskemu nasprotno oblikovanje zlogov je nastalo z onemenjem redukcijskih samoglasnikov (polglasnikov) *ъ* – *ь* v t zv. slabi poziciji, na koncu in v zlogih pred polnimi samoglasniki, oziroma tudi ojačenima polglasnikoma, v splošnem tedaj v lihih zlogih besed ali vez s proklitikami, štetih od konca proti začetku (Havlikovo pravilo²⁸). V takem položaju se je njun samoglasniški element praviloma izgubil, medtem ko se je v močni poziciji, v zlogih pred slabim redukcijskim samoglasnikom (v splošnem torej sodih), ali z drugimi besedami, v novonastalih zaprtih zlogih ojačil ter so se iz njiju razvili različni samoglasniški refleksi, t. zv. gibljivi samoglasniki, ker se nahajajo le v gotovih oblikah in izvedenkah iste besede, pa naj je to koren, pripona ali predpona: prasla. in stcksl. *ъnъ*, gen. *ъna* (prim. tudi glagol *ъpati*) — *дъnъ*, gen. *дъne*, toda sle. *сѣnъ*, *snā* (*spati*) — *dān* (*ā* radi dolgega zloga, ki je tu nastal iz kratkega padajoče naglašene), *dnē*, shr. *sān*, *snā* (*spāti*) — *dān*, u oči *Đurđeva dnē* (*dāna* po nominativu), bolg. *ъnъ* — *den*, maced. *son* — *den*, rus.

²⁸ A. Havlik, K otázce jerové v staré češtině. (Listy filologické XVI 45, 1889).

сон, сна (спать) — день, дня, polj. *sen, snu, (spać)* — *dzien, dnia*, češ. *sen, snu (spati)* — *den, dne*; prasla. *žьnьcь*, gen. *žьnьcа*, toda češ. *žnec* — *žence*, stpolj. *žniec*, sed. *ženiec* po drugih sklonih — *ženca*, rus. жнец — strus. жница, sed. жнеца po nominativu, sle. dial. *žnjec*, knjiž. *žanjec* po drugih sklonih — *žnjca*, shrv. *čatac* po drugih sklonih — *čaca* za prasla. in stcksl. *čьtьcь* — *čьtьcа*, češ. *čtec* — *četce*, rus. чтец — strus. чѣтца; prasla. in stcksl. *ovьca*, gen. plur. *ovьcь*, toda sle. *ovca* — *ovac* (*a* v dolgem zlogu v roditeljski množini), shrv. *ovca* — *ovacā* (s pozneje pridodanim *-a*), rus. овца — овец, polj. *owca* — *owiec*, češ. *ovce* — *ovec* poleg anal. *ovci*; prasla. in stcksl. *swto*, gen. plur. *petь swь*, toda sle. i. dr. *sto*, gen. plur. sle. dial. kor. *pet set*, stshrv. *pet sat*, rus. пять сот, polj. *pięćset*, češ. *pět set* itd. Refleksi ojačenih polglasnikov so tedaj: sle. (knjiž.) *ə* v kratkih in *a* v podaljšanih zlogih za *ʈ* in *ʋ* in ravno tako tudi shrv. *a* za *ʈ* in *ʋ*, dial. čak. tudi *e, o* (o sovpadu *ʈ – ʋ* v slovenščini in srbohrvaščini gl. doli), bolg. *ʈ* za *ʈ* in *e* za *ʋ*, rus. in maced. *o* za *ʈ* in *e* za *ʋ*, polj. in češ. kakor sle. dial. sev.-vzh. *e* za *ʈ* in *ʋ* (o sledovih palatalnosti *e*, zlasti v poljščini, gl. doli). V označenem pravcu se je izgovor polglasnikov najpreje (kmalu po IX. stol.) razvil na jugu, kjer je v slovenskih brižinskih spomenikih iz druge polovice X. stol. že splošno tako stanje, medtem ko se v ohranjenih prepisih starocerkvenoslovanskih spomenikov s konca X. in iz XI. stol., izvzemši starejše Kijevske liste glagolskega misala, ki še natančno beležijo oba polglasnika, v večji ali manjši meri pojavlja novo stanje poleg starega le kot drugotna jezikovna črta zadnjih prepisovalcev, n. pr. v Zografskem glagolskem polnem evangeliju s konca X. stol., ki se sicer odlikuje s precejšnjo fonetično natančnostjo, v še redkih primerih: poleg dvanaajstkratnega *тъмьница* le enkrat Mat. V 25 *темьницѣ*, t. j. *temnicę*, prim. briž. II 52 *timnicah*;

poleg več kot stokratnega кѣто le desetkrat кѣ; Mark. IV 38 i. dr. сѣпѣ, briž. III 32 *spe*; pogostokrat дѣнѣ, briž. I 9, 12 *den* i. pod. Dalj sta se polglasnika obdržala na severu, v Rusiji do XII. stol. Mnogotere izjeme iz pravila o razmerju med slabo in močno pozicijo sta povzročila predvsem ali analogija ali pa odpor proti nenavadnim in pretežkim soglasniškim skupinam, oziroma njihovim izpremembam kot posledicam onemenja polglasnikov. Je tudi nazor, da sta se polglasnika obdržala predvsem pod naglasom.

Pri napeto artikuliranih polglasnikih v zvezi z *i* (str. 20) imamo, izvzemši slučaj skrčenja (prim. str. 45 in sle. *sāmānji* iz **sēmymnibib*), v ruščini v močni poziciji v nekaterih primerih *i*, ki spominja na starocerkvenoslovansko pisavo za *iĭ*, medtem ko je drugod običajni refleks za polglasnik: stcksl. аице „jajce“ za *aivce*, gen. plur. аиць, rus. яйцо (jejcō) — яиц (jejic), demin. яйчко (jejičko) proti češ. *vejce* — *vajec*, *vaječko*, polj. *jajeczko*; stcksl. достоинѣ, rus. достоин proti shrv. *dōstōjan*, sle. *dostōjan*. Pri začetnem *iĭ*- je predvsem v zahodnoslovanskih jezikih α) v močni poziciji navadni refleks za polglasnik, β) v slabi poziciji pa pri nenaglašnem *iĭ*- odpada tudi *i*:- α) stcksl. игѣлинѣ оуши „šivankino uho“, češ. *jehla*, polj. dial. *jegla*, čak. *jāgla*, sicer je *i*-; cksl. (Act. XXVII 41) исѣпѣнѣ за *iz-sēp*, češ. gen. *jespu*, (nom. *jesep* po drugih sklonih), fem. *jespa*, „sipina“; β) stcksl. игръ, cksl. игръ, stčes. *jhra*, sed. *hra*, stpolj. *igra*, sed. *gra*; stcksl. имамѣ, stčes. *jām*, sed. *mām*, stpolj. *imam*, sed. *mam* (tu tudi mrus. *māю*); stcksl. из, češ. in polj. *z*, n. pr. stcksl. избавити, češ. *zbaviti*, polj. *zbawić*. Tudi tu so se pojavile seveda kakor drugod različne izravnave. V položaju pred *i* se razlikuje velikorusčina ne le od jezikov, kjer se je izvršilo krčenje (str. 45 sl.), temveč zlasti tudi od malorusčine, v kateri imamo za ojačena napeta *ĭ* – *ĭ* neke

vrste *y* (v pisavi и, prv. *i* je namreč otrdel in se strnil z *y*): vrus. молодой — mrus. молодой, vrus. людей — mrus. людей, vrus. свиней — mrus. свиний; ista razlika je v sedanjiku pri glagolih z rastočo intonacijo na korenu (po začetnih dveh soglasnikih pri *i*): vrus. крою — mrus. крйю, vrus. брею — mrus. брйю proti vrus. бую — mrus. бю, toda v močni poziciji v velelniku vrus. бей — mrus. бий; prim. tudi samost. vrus. шея — mrus. шйя „vrat“ in enako v drugih slovanskih jezikih (stcksl. шина, bolg. шйя, shrv. šija, sle. sija, češ. šíje, polj. szyja zbog otrdelega š) ter strus. воя, dial. завой i. dr. „vrat, tilnik“, mrus. вйя kakor stcksl. вйна. V besedi **prviateľ* je tudi vrus. прйатель.

Tudi o nemen je polglasnikov, zvezano z uveljavljenjem zaprtih zlogov, je povleklo za seboj, zlasti v izgovoru soglasnikov, mnoge glasovne izpremembe, ki se pa v zvečine etimološkem in kompromisnem pravopisju slovanskih književnih jezikov ne izražajo vedno v pisavi. Sledeči pregled omenjenih izprememb se iz razlogov potrebne omejitve gradiva ozira v prvi vrsti le na glavne književne jezike v sedanji obliki. Razpredelba 1.—8. sledi razvrstitvi v I. poglavju o zakonu odprtih zlogov v prvem delu.

1. Zveneči soglasniki, ki so po onemenju polglasnikov prišli na konec, so postali, razen zvočnih (sonornih) *m* — *n* in *r* — *l*, nemi: prim. sle. *bōb*, *dēd*, *rōg*, *vōz*, *nōž* v izgovoru kakor *bop*, *det*, *rok*, *vos*, *noš* in podobno tudi v drugih slovanskih jezikih. Razlike so bile in so le v jakosti izgovora (fortis — lenis). Na severu je izgovor dandanes bolj jak, medtem ko se n. pr. v srbohrvaških in macedonskih narečjih približuje zvenečnosti (reducirana zvenečnost). V ruščini in zlasti v poljščini se celo zvočni soglasniki po nemih izgovarjajo nemo, t. j. z izgubo zvenečnosti (*r*, *l*, *m* i. dr.), nasprotno so se v češčini razvili v sonante (*r*, *l*, *m*), v južni slovan-

ščini pa v skupine z drugotnim gibljivim samoglasnikom, kar je seveda mogoče tudi drugod: stcksl. вѣтрѣ, toda polj. *wiatr*, rus. вѣтр enozložno s *r* poleg *wiater*, вѣтер, češ. *vítr* dvožložno z *r*, sle. *vetar*, shrv. *vĕtar*, *vjĕtar*, bolg. вѣтър; stcksl. Петръ, toda polj. *Piotr*, rus. Пётр s *r*, češ. *Petr* z *r*, sle. *Petar*, shrv. *Pĕtar*; stcksl. gen. plur. вѣтрѣ, toda polj. *siostr* (izg. *śustr*), rus. сестѣр, stčes. *sestr(r)*, sed. *sester*, sle. *sĕstar*, shrv. *sestarā*; stcksl. нѣсѣ, toda polj. *niošt* (izg. *nust*), rus. нѣс (izg. *nōs*) z odpadom *t*, češ. *nesl* z *l* in tudi brez *l*, sle. *nēsau*, shrv. *nesao*, bolg. нѣсѣ; stcksl. мыслѣ, toda polj. *myśl* (*!*), rus. мысль (*!*), češ. *mysl* (*!*), sle. *misau*, shrv. *mīsao*, bolg. мѣсѣль (-*ŕl*); prasla. gen. plur. **pasmŕ*, toda polj. *pasm* z *m* (*pasmo gor* „gorski hrbet“) poleg *ośm* (izg. *osem*), rus. вѣсем (izg. *vośm*), češ. *osm* (izg. *osm* ali *osum*), sle. *qsam*, shrv. *ōsam*, bolg. осемъ (izg. *osem*) za stcksl. осмѣ; stcksl. нѣсмѣ, toda polj. *jeśm* poleg *jestem*, češ. *jsem*, sle. *briž. iezem*, *gezim*, sed. *sām*, shrv. *jĕsam*, bolg. съм. Splošno se pojavljajo drugotni gibljivi samoglasniki, da ločijo nenavadne ali težko izgovorljive soglasniške skupine: prasla. **okno*, gen. plur. **oknŕ*, ali verjetneje zbog mrus. вѣкно (gl. doli) in fin. *akkuna* **okŕno* – **okŕnŕ*, polj. *okien*, rus. окон, češ. *oken*, sle. *ōkan*; prim. cksl. окън(ъ)цѣ, polj. *okienko* (s pripono -*ŕko*), rus. оконце, češ. *okénce*, sle. *ōkance*; stcksl. огнь, toda rus. огонѣ, polj. *ogien*, češ. *ohen*, sle. *ōganj*, shrv. *ōgañ*, bolg. огънѣ; stcksl. ѡгъль, toda rus. уголь, polj. *węgiel*, češ. *úhel*, sle. *ōgau*, shrv. *ūgal*; cksl. грѣло „veslo“, gen. plur. грѣла, toda rus. грѣбел, polj. *grzebel* „češljev“, češ. *hřebel* „grebelj“, sle. *grēbal*. Novejša je črta v bolgarščini in srbskohrvatskih južnozapadnih narečjih odpad končnih *t* – *d* v starih skupinah *st* – *zd* in *št* – *žd*: мостѣ, гвоздѣ, шесть, костѣ, ношѣ, дѣждѣ itd. izg. *mōs*, *gvōs*, *šēs*, *kōs*, *nōš*, *džš*. Onemenje končnih polglasnikov je vplivalo tudi na kvantiteto in s tem kakovost

samoglasnika novega zaprtega zloga (n. pr. sle. *dān*, gen. *dne*, *mōst*, *mostū*, shrv. *mōst*, *mōsta*, češ. *vůz*, izg. *vūs*, *vozu*, polj. *rog*, izg. *ruk*, za stpolj. *rog*, *rogu*, mrus. pik za st. *rok* „leto“, poky), kar pa je bilo v posameznih slovanskih jezikih odvisno še od različnih drugih pogojev in o čemer bo podrobneje govor v II. poglavju.

Poleg polglasnikov so se v severnoslovanskih jezikih tekom historičnega razvoja XIII.—XIV. stol. na koncu reducirali in onemeli tudi nenaglašeni samoglasniki po enostavnih soglasnikih, kar je šlo najdalje v ruščini (prim. onemenje 'a pri povratnem zaimku po samoglasniških glagolskih končajih, stcksl. *бѣжѣа*: rus. *боюсь* (-s) iz *bojŭša*, ali instr. sing. fem. *женой* poleg *женою* itd.), sicer se pa najbolj razširilo pri *i*: stcksl. *мати*, rus. *мать* (-t'), stpolj. *mać*, slš. *mať*, češ. *mati*; stcksl. *поустыѣни*, rus. *пустынь* (-n), prim. polj. *gospodyni*; velelnik stcksl. *вѣди — неси*, rus. *будь — неси*, polj. *bądź — nieś* (prvotno naglašeni končaj se je dalj časa držal), češ. *bud' — nes*; nedoločnik stcksl. *бѣти — нести*, rus. *быть — нести*, polj. *być — nieść*, slš. *byť — niest*, češ. *býti — něsti*. Kratki nedoločniki brez *i* se nahajajo tudi v severno-zahodni južni slovanščini (slovenščini, čakavščini in zahodni srbohrvaščini). Prim. še v slovenščini, kjer je ta pojav posebno v narečjih silno razvit, prislove kakor *věč*, *mānj*, *bōlj*, *đelj* itd. iz -e i. dr.

2. V notranjosti ali na začetku besed so po onemenju polglasnikov nastale soglasniške skupine, ki so mogle biti popolnoma navadne in enostavne, lahko pa tudi nenavadne, težko izgovorljive, katerih sestavni deli so se morali medsebojno prienačiti (prilikovati) ali razenačiti (asimilirati ali disimilirati, ozir. diferencirati), kar se je v posameznih jezikih, pa tudi v gotovih slučajih često izvršilo na različne načine. Prevelikim izpremembam v primeri z drugimi oblikami so se zlasti

nekateri jeziki tudi izogibali in po analogiji obdržali refleks polglasnika, ali pa niso šli pri pretvorbi povsem do kraja. Najbolj dosledno je prvotni pravec razvoja izvedla poljščina: prim. steksl. дѣждѣ, gen. дѣждѣ, verb. дѣждитѣ proti polj. *deszcz* (za *deždž*) – *dždžu* – *dždzy*, češ. *dešť* – *deště* – *dšti*, rus. дождѣ – дождѣ, дождит, bolg. дѣжд – plur. дѣждовѣ – дѣждѣ, shrv. *dāžd* – *dažda* – *daždī*, sle. *dāž* – *dāžja* – *dāži*.

Izpremembe soglasniških skupin po onemenu polglasnikov v notranjosti besed. a) Enaki soglasniki, naj so bili to že prvotno, ali pa šele nastali po asimilaciji, so se strnili v en, dvojnosti odgovarjajoč podaljšan, dolg soglasnik, toda ohranili so se le v poljščini in ruščini, medtem ko se je drugod uveljavil običajni kratki soglasnik, dolgi pa pridržal le v dvomljivih slučajih radi razlikovanja pomena (mnogo tega je seveda tudi novejšega izvora): n. pr. češ. *poddaný* „podložnik“ z dolgim *d* radi *podaný* „podan“, toda *oddíl* „oddelek“ z enostavnim *d*, prim. sle. nar. *podēt* ali *podet* iz *poddet* (pri obutvi, vozu, plugu i. dr.), shrv. *odāvno* iz *od davna*, toda briž. *zakonnik* proti sed. češ. *zakonnik* „menih“ z *n*. Poljščina in ruščina sta ohranili dolge soglasnike na začetku in med samoglasniki, ne pa na koncu ter pred soglasniki in po njih kakor **rusbskъ*, rus. русский izg. z enim *s*, polj. *ruskí*. Prim. steksl. съсати proti polj. *ssać* z dolgim *s*, rus. dial. ссать poleg knjiž. сосать, vendar tudi knjiž. ссыпать za *vsypati*, toda češ. *ssati* z nav. *s* poleg *sesati*, sle. *sasati* (gl. pod *c*), shrv. *sāti*; steksl. съзати proti rus. сзати z dolgim *z*, toda sle. *zādaj* iz *s zada*; steksl. kompar. gen. вѣнѣша, (нижѣша) proti polj. *wiższy*, *niższy*, rus. вѣнѣшій, нѣнѣшій (pisava *s*, z po pozitivu) z dolgim *š*, toda češ. *vyšší*, *nižší* z nav. *š* (v južni slovanščini je druga, stara tvorba); polj. *panna* „gospica“ z dolgim *n* proti češ. *panna* „devica“ z nav. *n* za **panъna*, ki je izvedeno iz polj. *pani*, češ. *paní*

„gospa“ s pripono *-bna*; rus. ранний „rani“ z dolgim *n* proti češ. *ranní* z nav. *ň* iz **ranъnъjъ*; polj. *dzienny* „dnevni“, rus. *денной* z dolgim *n* proti češ. *denní* z nav. *ň* iz **dъnnъn-* itd. Prim. tudi velel. rus. *будьте* z dolgim *t* proti češ. *budte*, *pustte*, izg. *bute*, *puste* i. pod. V slovaščini je najti tudi dolge soglasnike.

Neenaki soglasniki so se po možnosti prilicili drug drugemu, in sicer je šla smer asimilacije zvečine regresivno, kar kaže na dalj trajajoče nagnjenje, izgovarjati notranji zlog na samoglasnik.

b) Nemi soglasniki so postali pred zvenečimi (razen *v* in del. zvočnih) zveneči in narobe zveneči pred nemimi nemi (v pravopisu, izvzemši srbskohrvatski fonetični, le redko označeno): α) stcksl. сѣдрѣкъ proti sle. *zdrāv*, shrv. *zdrāv*, češ. *zdrāv*, polj. *zdrōw*, rus. *здоров*; cksl. просѣба proti češ. *prosba* (z), polj. *prośba* (ż), rus. *просьба* (z'), prim. sle. *glāsba* (z), shrv. *zadužbina* iz *-dušbb-*; stcksl. свѣтъкъ proti sle. *svātba* (d), shrv. *svād̥ba*, češ. *svatba* (d), polj. *swadzba*, rus. *свадьба* (d'); stcksl. лѣтъкъ proti *dž* (ž, cir. ц) v rus. *лечбѣ*, češ. *lečba*, polj. *liczba* „števílo“, sle. *določba*, shrv. *òtadžbina*; β) stcksl. жѣтъкънн proti *s* v sle. *òzki*, shrv. *ùskî*, češ. *úzký*, polj. *wązki* (prim. *bliski*), rus. *узкий*; zahsla. **nebožъčikъ* „pokojnik“ (od *nebožъcъ*, *nebogъ* „miser“, sle. *neborē* za *nebožę*) proti polj. *nieboszczyk* (šč) in češ. *nebožtík* iz stčes. *šč*; stcksl. вѣздѣхнѣти „vzdihniti“ proti polj. *westchnąć*, stčes. *vezdchnūti*, sed. *vzdechnouti* kakor rus. *вздохнуть*, shrv. *uzdāhnuti* po opisnem deležniku **vъzdъhъ* in samostalniku češ. *vzdech*, rus. *вдох*, shrv. *ūzdāh* iz **vъzdъhъ*; prim. še **dъhъ*, polj. *dech* „dih“ proti gen. *tchu*, češ. *dech*, gen. *dchu* (t), *natcha* „nahod“ ter **dъhořъ* proti polj. *tchorz*, češ. *tchoř*, rus. *хорёк* iz *th-*, shrv. *tvôr* za *thôr*, sle. *dihûr* za *dāhôr* po *dih-* i. dr.

c) Sičniki so se v splošnem prilagodili šumevcem in narobe šumevci sičnikom, vendar je v prvem slučaju (pri *sš*, *zž*) na jugu in v češčini, kjer ni

dolгих soglasnikov, pravilo razlikovanje obeh glasov (prim. str. 119 sle. *sasati*, češ. *sesati*), a v drugem (*šš*, *žž*, *čs*) zlasti zopet na jugu progresivno prevladanje šumevcev, kar pa je oboje nastalo bolj po analognem, nego fonetičnem potu (v slovenščini se je posplošilo *šk* – *št* iz *sk* – *st* po šumevcih ne le za starejše in še sedanje vzhodno *čk* – *čt* iz *čsk* – *čst*, temveč tudi za prv. *sk*, n. pr. *nebēški* za stcksl. *нѣбѣскѣ*, v srbohrvaščini le za *čt*): α) sevsla. **sčestvie* proti polj. *szczęście* (*šč*-), češ. *štěsti* za stčeš. *šč*-, rus. счастье (*šč*, izg. kot dolgo mehko *s*), prim. sle. *sčasoma* (*šč*), *peščen*, shrv. *pěšcan*, *pješcan* s *šč* in ne *št*, ki je sicer za staro *šč* (n. pr. *pūšten* za *puščen*), tu pa je *-sč-*, cksl. *пѣсѣчанѣ* od stcksl. *пѣсѣкъ* „pesek“; stcksl. *сѣшити* proti rus. *сшить*, polj. *zszyć* z dolgim *š*, oddeljeno češ. *sešiti*, sle. *sášiti*, shrv. *sašiti*; stcksl. *сѣжити* proti polj. *zżec*, rus. *сжечь* z dolgim *ž*, oddeljeno češ. *sežehnouti*, sle. *sážigati*, shrv. *sažecí*; β) stcksl. *мѣнишѣскѣ* proti polj. *mniski*, češ. *mníšský* (*s*), toda sle. *meniški*, shrv. *mōnāškī*, (rus. монашеский je po cerkvenoslovanščini); pračeš. **česъskъ* proti sed. češ. *český*, polj. *czeski*, prim. *włoski* „laški“, rus. чешский (*s*), toda sle., shrv. *češki*; stcksl. *мѣжѣскѣ* proti polj. *męski*, češ. *mužský* (*s*), prim. stčeš. in dial. *praský*, rus. мужской, prim. strus. *мѣнѣство* za *мѣножѣство*, toda sle. *moški*, *mnōštvo*, vendar verjetno briž. III 36 *uzmaztue* s *-stve* iz *us-mažbstvĕ* (proti sicer domnevanemu korenu *maz* govori tvorba, ki je ni enake v nobenem slovanskem jeziku, in pomen, zlasti pa poleg drugega še sedanje sle. dial. štaj. *smagati*, *posmagati* v podobnem pomenu), shrv. *mūški*, *mnōštvo*; stcksl. gen. *чѣсо* proti polj., češ. *co* iz starejšega *čso*, prim. sle. *nocój* iz **noć-so*; *нѣмѣѣскѣ* proti polj. *niemiecký*, češ. *německý*, rus. нѣмецкій, toda sle. *nēmški*, shrv. *nēmačkī*, *nēmačkī*; (briž. II 11 *zlovuezki*, stcksl. *чловѣчѣскѣ*, bi bilo z ozirom na II 30 *zlouuezi*, stcksl. *чловѣци*, mogoče brati s *-ck-*, toda nasprotuje I 16 *v ziništue* „v nečistosti“

z verjetnim čt za **sъničъstvě*, prim. III 34 *zniciŕstvo* in starejše ter še sedanje vzhodno čk – čti); stcksl. пророчѣство proti polj. *prorocstwo*, češ. *prorocství*, toda sle. *prorôštvo*, shrv. *prorostvo*, (rus. пророчество); stcksl. чѣстъ, gen. чѣсти proti češ. *čest* – *cti*, polj. *cześć* – *czci* (čči iz čsti), rus. честь – чести, strus. чти, prim. sed. учтивый „vljuden“, češ. *ucta* „spoštovanje“; verb. stcksl. чѣстити, praes. чѣшѣж proti češ. *ctiti* – (*ctím*), polj. *czcić* – *czcze* iz čšče, rus. чтить – (чты), mrus. ччѣ iz čšču (sle. in shrv. je vse po nom. čāst). Oblike kakor rus. мнѡжество, челоѡѣчество, отчество „ime po očetu“ poleg отчество „domovina“ itd., starejše sle. *človečastvo* in shrv. dial. *čovječastvo* (*človječastvo*, *človičastvo*) ne nadaljujejo prasl. *v*, temveč so v ruščini iz cerkvene slovanščine, na jugu pa se je *ə* vrinil še le drugotno. Stcksl. кѣѣство (v evangeliju) ni že morda iz **bežъstvo*, ampak iz starejše tvorbe **beg-stvo* po že praslovanski asimilaciji (str. 11 sl.); prim. got. neutr. *waurstw* „nem. Werk“ iz **waürh-stwa* – *kwaürkjan* „nem. wirken“, pod. avest. *varštva* – (z *ǵ*) „dejanje“ in stcksl. шѣѣтѣннѣ iz **švd*.

d) O izenačevanju palatalnosti in nepalatalnosti soglasnikov prim. str. 37 in še doli: stcksl. посѣлати, praes. посѣлаж proti rus. послать – пошлѡ, polj. *posłać* – *poszłę*, češ. *poslati* – *pošlu*, sle. *poslati* – *pōšljem*, shrv. *pōslati* – *pōštem*; stcksl. зѣклѣ „zlo“ proti polj. *zle*, shrv. jek. *žlē*; stcksl. сѣ ѡнѣмъ proti sle. *ž njīm*, shrv. izg. *š nīm*; s suf. -*bie*, -*bia* shrv. *vesele*, *zdrāvle*, *brāća* i. dr.; češ. *konský* h *kůň* „konj“, *klištky* h *kleště*, *projížďka* „voznja“ k **jíždě*, prim. sle. *jěža* i. pod.

e) Izenačenja po mestu artikulacije soglasnika nahajamo pri nosnikih: stcksl. тѣнѣко proti sle. *tānkō*, shrv. *tānko*, češ. *tenko*, polj. *cienko* z velarnim *n* pred velarom, toda rus. тѡнѣко in morda tudi bolg. тѣнѣко z ohranjenim zobniškim *n*; s pripono -*ьba* po -*n*- prim. sle. *brāmba* proti shrv. (zah.) *ženba*, češ. *hanba* z *m* proti polj. *hańba*, rus. гонѣба (*n*) i. pod.

Zobniška zapornika *t-d* sta se predvsem na severu zlila z zobniškima pripornikoma *s-z* v afrikato *c*; na jugu se pojavlja tudi redukcija zobniškega zapora: stcksl. богатство proti polj. *bogactwo*, češ. *bohatství* (*c*), rus. БОГАТСТВО (*c*), shrv. *bôgatstvo* (*c*) poleg *bogastvo* kakor sle. *bogaŕstvo* z redukcijo zobniškega zapora; stcksl. людскъ proti polj. *ludzki* (*c*) in enako češ. *lidský*, rus. ЛЮДСКОЙ, shrv. *ludskî*, sle. *ljûdski* (*c*) poleg *sosëska* (*j* v *grâjski* je drugoten, prim. *grasčak*). Prim. še: sle. *precej*, češ. *přece* „vendar“ iz *prědz se*; rus. скатерть „prt“ iz **dъska-*; strus. цѣтя, sed. тѣтя „tasta“ proti stcksl. тѣтъ; polj. *ckny* poleg *teskny* nam. *teskny*, češ. *cný* poleg *teskný* „tesnoben“ (prim. rus. тошный) iz **tъsk-* i. pod. Poenostavili sta se zvečine tudi zvezi s *c*: stcksl. отъца, gen. отъца proti shrv. *ôtac* – *ôca*, sle. briž. I 33 *otza* in II 61 *otzu* s popravo *t* po imenovalniku, toda *deca* iz **dětъca*, češ. *otec* – *otce* (*c*), rus. отѣц – отца z dalj trajajočim zaporom; stcksl. срѣдѣце proti sle. *srce*, shrv. *srce*, češ. *srdce* (*c*), polj. *serce*, rus. сердце; prasla. **dъkter-* proti zahsla. polj. *cora*, *corka*, češ. *dcera* (*c*), stčes. *dci*. Podobno je s *tč-dč*: prim. stcksl. voc. отъче proti shrv. *ôče*, sle. briž. I 2 *otze* (sed. *oče* je novejšje po *ôca*), češ. *otče* (*c*); prasla. **kostъčica* proti sle. *koščica*, shrv. *kôštica* iz *-šč-*, češ. *košťal* iz *-šč-* „kocen“; prasla. **sърдъчъnъ* proti sle. *srčen*, shrv. *sърчан*; prasla. **sърдъчъbъa* proti shrv. *sърдъbъa* (срѣба) „jeza“ i. dr.

Prilagoditev soglasniških skupin individualnemu izgovoru se je dosegala tudi z opuščanjem (redukcijo), dodajanjem (epentezo) in razenačenjem (diferenciacijo) artikulacijskih elementov, kar se je pri posameznih slučajih videlo že gori. Seveda v književnem izgovoru tu kakor v nekih gornjih primerih lahko optična slika jezika, oziroma neke vrste etimološki čut zaslanja pravi narodni fonetični izgovor.

f) Redukcijo zobniškega zapora imamo a) pri afrikatah pred zaporniki, v srbohrvaščini

tudi afrikato in β) v raznih zvezah zobniških zapornikov z drugimi soglasniki kakor sle. (*d*)*n*, zahsla. (*d*)*l* še s tretjim soglasnikom, prim. (*t*)*nc* ali (*t*)*mc* v slovenščini in ruščini, splošno v položaju med sičniki in *n* – *l*, ozir. zaporniki i. dr.: α) stcksl. чкѣто proti rus. что (*što*), bolg. що (*što*), shrv. štō, sle. *nīštrc*; stcksl. почкѣтиъ proti sle. *poštēn*, shrv. *pošten*; prasla. **tšščeta*, stcksl. тѣштѣта proti shrv. *štēta* „škoda“; stcksl. чѣванъ, cksl. чѣванъ „vrč“ proti rus. жбан, shrv. *žbān* poleg *džbān* (цбан), češ. *žban* poleg *čbān* (*dž*), (polj. *dzban*) i. pod.; prasla. **svr-dybčce*, **ličbce* proti shrv. *sřdašce*, *lišce* poleg *rečca-riječca* za **rečbca*; β) stcksl. ѣдѣниъ, fem. ѣдѣна proti sle. *ēdan* – *ēna* in potem tudi *en*; stcksl. срѣдѣнииъ proti sle. *sřēja* za *srednja*; prasla. **švdlъ*, fem. *švdlā* proti polj. *szedł* – *szła*, stčeš. *šedł* – *šla* in po takih oblikah sedaj tudi *šel*; prasla. **tškadlbčv*, gen. **tška-dlbca* proti češ. *tkadlec* (*kadlec*) – *tkalce*; prasla. *szlnbce* proti sle. *sōnce*, rus., mrus. *sōnce*, prasla. **hōlmyca* proti sle. *hōmca*; prim. tudi prasla. **gr-nbčarъ* (Supr. 396. 20 грѣньчарѣмъ) „lončar“ proti rus. гончар, toda polj. *garncarz*, češ. *hrnčř*, bolg. грѣньчар; sevsla. **szčęstynъ* proti češ. *šťasnř*, polj. *nieszczęsny*, rus. несчастный (*sn*) „nesrečen“, prim. shrv. *rādostan*, fem. *rādosna*, bolg. чѣстен, fem. чеснā; stcksl. поздѣно proti češ. *pozno*, polj. *pōžno*, rus. поздно (*zn*), shrv. *pōžno*, sle. *pōžno*, prim. *brēžno* za *brez dēna*; stcksl. чкѣтѣниъ proti češ. *cnř*, v pisavi tudi *ctnř*, polj. *cny*, stpolj. *czsny* „pošten“, samost. češ. *cnost* (*ctnost*), polj. *cnota*, stpolj. *czsnota* „čednost“; prasla. **lēščbnikъ* proti sle. *lēšnik*, bolg. лѣшник poleg лѣшник, prim. rus. тошно iz **tšščbno* „slabo“ in *čbn* > *šn* v primerih kakor конечно „seveda“, скучно „dolgčas, pusto“ i. pod.; stcksl. ѣстѣлиъ proti rus. ѣсли, polj. *jeřli*, češ. *jestli* (*sl*); sevsla. *szčęstblyvъ* proti češ. *šťastlivoř* (*sl*), polj. *szczęřliwy*, rus. счастливый, prim. shrv. *boleřliv*, polj. *stāc* iz *stbtati* kakor *stłati* i. dr.; cksl., strus. ѣстѣла proti

rus. избѣ, polj. *izba*, češ. *jizba*, demin. *jistebka*, sle. *izba*, shrv. *izba*, bolg. избѣ; prasla. **gostьba*, cksl. гостѣба proti shrv. *gōzba*, bolg. гостѣба, izg. in tudi pisano гѣзба, prim. z istim pomenom shrv. *čazbina* iz **čьstьbina* k *častiti* „gostiti“; shrv. *vězba* iz **věšьbba*, *užba* „ščip“ iz **uščьpьbba*; prasla. **stьbto*, cksl. стѣбло proti češ. *zblo* poleg *steblo*, polj. *zdzьbto* iz *šьbto*, sicer rus. стѣблѣ, bolg. стѣблѣ, shrv. *stablo*, sle. *steblo* za *stəblo*; prasla. *stьkto*, cksl. стѣкло proti češ. *sklo*, polj. *szklo* iz *šьkto*, toda rus. стекло poleg склянка za steksl. стѣклѣница, bolg. стѣклѣ, shrv. *staklo* poleg *sklō*, *cklō* (enako slš. *cklo*) z raznimi izvedenkami, sle. *steklo*, *staklo* poleg dial. *sklěnica*, *sklěnika*; steksl. стѣса < **stьga* proti rus. зга згою, ни зги не видѣть „tema kakor v rogu“.

Redukcija velarnega zapora se pojavlja predvsem v ruščini in slovenščini pred velarnima ali zobniškima zapornikoma in afrikato *č* (*tš*): steksl. макѣко proti rus. мягко (*hk*), sle. *mehko*, toda shrv. *měko*, bolg. *meko*, češ. *měkko* (*k*), polj. *miękko*; steksl. лѣгѣко proti rus. легко (*hk*), sle. *lahkō*, tu tudi češ. *lehko* (*chk*), ker se je *g* že prej izpremenil v *γ*, toda shrv. *lāko*, bolg. леко, polj. *lekko*; prim. sle. *hkrātu*, *h komū*, rus. к комѣ (*hk*) ter z zvenečim *γ* sle. *h glavi*, rus. к головѣ (*γg*); steksl. лѣкѣтъ proti rus. лѣкотѣ, gen. лѣктѣ (*hʔ*), sle. *lākat* – *laktū* poleg *dve lahti*, toda shrv. *lākat* – *lākta*, češ. *loket* – *lokte*, (polj. *łokieć* – *lokcia*); steksl. ногѣтъ proti rus. ноготѣ, gen. ногтѣ (*hʔ*), sle. *nōhat* – *nōhta*, (češ. *nehet* – *nehtu*), toda shrv. *nōkat* – *nōkta*; steksl. кѣто proti rus. кто (*ht*), prim. к томѣ (*ht*); steksl. кѣде proti rus. гдѣ z zvenečim *γ*, toda shrv. *gdē*, *gdjē*, češ. *kde* (*gd*), polj. *gdzie*, (bolg. *de* z redukcijo velara); tudi po *kde* narejeno sle., češ. *kdo* se izgovarja *gdo*; steksl. кѣ чѣ-сѣмѣ proti rus. к чѣмѣ (*hč*); steksl. никѣтоже proti sle. *nihčē*; prasla. **dьkti* proti sle. *hčī* iz disimiliranega **tci* > **kci*, shrv. *kčī* (oblike v drugih slovanskih jezi-kih gl. pod *e* str. 123, o disimilaciji pod *h*).

Redukcijo ustničnega zapora, ozir. pripora nahajamo v primerih kakor češ. *korotev* poleg knjižn. *koroptev*, slš. *kuroptva* iz **kuropty* „jerebica“; sle. *tič* poleg *ptič* proti stcksl. ꙗтиштѣ; češ. *včela*, shrv. *čela* poleg *pčela*, sle. dial. *včela*, *čela* proti stcksl. вѣчела in вѣчела, prim. sle. *čēr* iz **pečer*, cksl. пѣшѣра; sle. *šen* iz **pšēn-* > *všen*; sle. *kraljēstvo*, polj. *krolestwo*, češ. *kralovství* (-*oství*) s suf. -*ovstvo*; sle. *torek*, rus. полтора „poldrug“, polj. *póttora*, češ. *voltura* fem. „vrsta denarja“ proti stcksl. вѣторѣ; bolg. сѣчки, se poleg всѣчки, vse proti stcksl. вѣсъ; češ. *zníti*, slš. *znief*, dluž. *znies* iz *zvnēti* itd.

g) Dodaten prehod en artiklacijski element nastopa kakor v pradobi (str. 13) predvsem pri skupini *sr* > *str*: stcksl. сѣрѣсти „najti“, сѣрѣшта proti rus. встрѣтитъ „srečati“, встрѣча, češ. *střetnouti*, *střet*, adv. *stříc*, *vstříc* iz **sřetj-* „nasproti“; stcksl. сѣrebro proti češ. *stříbro*. Podobno je kajk. *pondrėti* iz *ponrėti* in po tem *pondîrek*. Sicer so te vrste pojavi bolj redki, prim. polj. *pszczoła* za вѣчела — вѣчела i. dr.

h) Razenačenje (disimilacija) artiklacijskih elementov prim.: shrv. *młogo* poleg *mnōgo*; sle. *dekla* iz **dētla*; shrv. *kćī*, sle. **kćī* > *hćī* iz **dękti*; polj. *wiekszy* iz **većvš-*, češ. *vešší*, prim. rus. по́тчиватьъ „gostiti“ iz **počvščivati* i. pod.; polj. *ojca*, *zdrajca*, *miejsce*, *wiejski*, *ujzreć*, *sejmu* za *oóca*, *zdradzca*, *mieśće*, *wieśski*, *uźrzeć*, *senmu* iz *otbca*, **bzdradbca* „izdajalec“, *měštce*, *všvskv* „vaški“, *uzbrėti*, *sъnъma* (nom. *ojciec* nam. *ocięc* za *otbcb* ali *sejm*, stcksl. сѣньмѣ i. pod. je po drugih sklonih).

i) Progresivna asimilacija je v slovanskih jezikih omejena le na neke posamezne slučaje in se tiče predvsem zvenečega ali nemega izgovora, in tu zopet zlasti nemega dvoustničnega *ψ* po nemih soglasnikih (prim. daleč razširjen izgovor *sevs*la. in shrv. *sfoj* proti sle. *soj*), kar je vse lahko zvezano še z drugimi, pri regresivni asimilaciji navedenimi

artikulacijskimi izpremembami, a največ tega je v poljščini in maloruščini: stcksl. оуиѣвати proti polj. *ufać*, češ. *ufati*, *doufati*, shrv. pokr. *ũfati se* poleg sle. *upati*, rus. уповѣтъ; prasla. **optviti* (prim. stčes. *plveti* „fluere“ o vosku, polj. *plynać* „plavati“ i. dr.) proti polj. *obfity* (*pf*) „obilen“, stpolj. *optwity*; stcksl. пѣвати proti polj. *plwać*, izg. nezv. *plwać* poleg češ. *plvati* z *l*; stcksl. крѣвъ, gen. крѣве, adj. крѣвавъ proti polj. *krw* – *krwi*, *krwawy*, izg. *krwi*, *krwawy* poleg češ. *krv* – *krve*, *krvavý* z *r*; sevsla. **remeslnikъ* proti polj. *rzemieślnik* (*l* ali brez *l*) poleg češ. *řemeslnik* z *l* ali brez *l*, rus. ремесленник, toda prim. str. 116 sl. in rus. надсмѣтрщик „nadzor-nik“ z *r*; cksl. 2. os. plur. тѣрете proti češ. *třete* (z nezvenečim *r*), polj. *trzecie* (*tš*) kakor *tři* – *trzy* „tri“; stcksl. сѣроуѣти proti češ. *šoreti* s češ. *sch*; **svgoda* proti češ. *shoda* (*sch*), toda polj. *zgoda* „soglasje“; prasla. *ištъba* proti sle. dial. *išpa*, gluž. *špa*; stcksl. compar. nom. plur. masc., redkeje nom. sing. neutr. -ѣше, n. pr. stcksl. лѣчыше, rus. лѣче proti rus. глѣбже, слабже poleg слабѣ; stcksl. вѣчела (-ѣ-) proti mrus. бджола, бжола; stcksl. рождѣство „rojstvo“ proti mrus. рѣзвѣ iz **rožstvo*; stcksl. чѣсо proti mrus. in rus. dial. що iz **ššo* < **čšo*; stcksl. кѣнига proti polj. *księga*, demin. *książka*, iz **knęg*- z nemim izgovorom *n* in oddajo nosnosti sledečemu samoglasniku z opuščanjem zapora; enako stcksl. кѣнасък proti polj. *ksiądz* „duhovnik“, demin. *książe* „knez (kneže)“. V maloruščini se v ukrajinskem narečju pri sufiksu -ѣie podvoji mehki soglasnik жѣття, весѣлля, камѣння itd.

j) Premena (metateza) soglasnikov je pri dveh redka (n. pr. stcksl. вѣсъ proti shrv. *sāv*, stcksl. кѣто proti shrv. *tkō*, stcksl. вѣчела (-ѣ-) proti sle. *čabelā* iz *čbela*), češča pa pri skupinah iz treh ali več soglasnikov in tu posebno z *v*, sonornikoma *r* – *l* in *s*: stcksl. цвѣтъж proti stčes. *ktvu* iz **kvtu*, prim. stpolj. *kwcie* (sed. češ. *kvetu* je po *kvetl*); stcksl. свѣтъкти

proti stčes. *stviēti*, sed. *skvīti* iz in poleg *stkvīti*; stcksl. двѣри proti polj. *drzwi*, stčes. *dřvi*, sed. *dveře* po instr. *dveřmi*, (sle. *dūri* iz **duri* po vokalizaciji *u*); stcksl. сквернѣти proti sle. in kajk.-čak. *skruniti* iz **skrun-*; cksl. чръствѣ, strus. чръствѣ, rus. черствый proti bolg. чевръст, shrv. *čvřst*, sle. *čvřst*; cksl. лъжица, rus. ложка proti sle. *žlica*, shrv. pokr. *žlica* poleg knjiž. *lažica* in pokr. *ožica*, *lōžica*, češ. *lžíce* poleg *žlice*; stcksl. ослъпнѣти, češ. *oslnouti* (*l*) proti polj. *olsnać* za **ošlnōć*; stcksl. aor. оуглѣжъ „vdrli so se“, sle. Trub., Krelj *ugolbniti* „zagrezniti“ proti polj. *ulgnać*, stpolj. *uglnać*; prasl. *mьgta*, češ. *mhla* poleg *mlha* (*mha*), slš. *hmla*; cksl. влѣха „bolha“ proti polj. *pchta*, gen. plur. *ptech*; lat. *scutella* (rom. -*d-*), nem. *Schüssel* proti sle. *sklēda* poleg vzh. *zdēla*, shrv. *zdēla* – *zdjēla* – *zdīla* z asimilacijo *sk* k sledečemu *d*; cksl. костька proti shrv. *kōcka* poleg *kōska* „koščica“, sle. *kōcka*; stcksl. къскнѣти, cksl. къскнѣти „*kasen*“ proti shrv. *zadocniti* „zakasneti“ iz **do-ksn-* > **dockn-*, adv. *dockan*, *docne* iz **do-kъsna*, **do-kъsnē*.

3. Z onemenjem polglasnikov po *i* po samoglasnikih so nastali zopet tudi dvoglasniki: stcksl. краи, izg. dvozložno *kra-iъ* kakor *krajī*, je po onemenju postalo splošnoslovansko enozložno *kraj* z dvoglasniškim končajem; stcksl. достѣпнѣти za -*o-iъ-nъ-iъ*, izg. *dostojnījī*, toda rus. достѣпный (-*ōj*), polj. *dostojny*, češ. *důstojný* itd. Isto se je zgodilo s končajem -*ii* v velelniku: stcksl. дѣлаи za trozložno *dētaijī*, po redukciji in onemenju -*i* splošnoslovansko dvozložno *dēlaj* z dvoglasniškim končajem. V ruščini, kjer ni bilo skrčenja, odpadajo tudi drugi samoglasniki (str. 118): stcksl. instr. женѣи „z ženo“, rus. женѣю poleg женѣй; stcksl. gen. sing. fem. тоѣ, нашеѣ, strus. тоѣ, нашеѣ za *tojē*, *našejē* (gl. str. 66 in 43), sed. той, нашей in po tem tudi pri pridevnikih доброй, синеѣ; stcksl. compar. скорѣи „hitreje“, rus. скорѣе poleg скорѣй i. dr.

V zahodni in knjižni slovenščini in maloruščini nahajamo po onemenju polglasnikov po *v* in *t* zbog opuščanja zapora tudi dvoglasnike z *u*: steksl. *цѣдравъ* je sle. *zdrāv*, izg. *zdrāu*, mrus. *здорѡв*, izg. *zдорѡu*, dočim je vzhsle. *zdraf*, vrus. *zdarof*; steksl. *правѣда*, sle. *prāvda* (*au*), mrus. *правѣда* (*au*), vzhsle. in vrus. *prāvda* z ustničnozobniškim *v*; opisni deležnik steksl. *знаѣъ*, sle. *znāu*, mrus. *знаѣв*, izg. *znāu*. Širši dvoglasniški izgovor se je razvil v srbohrvaščini, kjer se je *t* po onemenju polglasnika vokaliziral v *o*: *znāo*, *seōce* iz *selbce* demin. k *selo*, *seoskī* iz *selbsky*, *seōba* iz *selbba* „selitev“ itd.; prim. tudi sle. *umrū*, shrv. *umr'o*, sle. *grlce* (z izgovorom po *grlo*), shrv. *gr'oce*.

O druge vrste dvoglasnikov, ki so se razvili iz dolgih samoglasnikov, gl. v II. pogl. o kvantiteti.

4. Nosna samoglasnika, produkt praslovanskega zakona odprtih zlogov, imata z novim stanjem le ta stik, da je njun izgovor razpadel tu pa tam v dvoglasniške skupine, sicer pa je šel njun razvoj svojo pot, po večini denazalizacije. Ako izvzamemo dialektične arhaizme kakor v slovenskem podjurskem narečju nosno *a* za prasla. *ę* v dolgih zlogih ali sledove t. zv. rinezma (gr. *ρίς*, gen. *ρίνός* „nos“) na slovenskem severu (ziljsko *srenča* i. pod., sevsle. *venč* i. dr.) ter v južni in vzhodni Macedoniji (*pēnt*, *rēnka*, *zēmp*, *pēntok*, *menkū* „pôt, roka, zob, petek, mehko“), sta se nosnika ohranila le v leški (lehitski) skupini zahodnoslovanskih jezikov, t. j. v poljščini s kašubščino in sosedno slovinščino kot preostankoma nekdanje pomorjanščine in v že od polov. XVIII. stol. izumrli polabščini. Vendar ni današnje stanje v poljščini z nosnima samoglasnikoma *o* (v pisavi *ą*) in *e* neposredno nadaljevanje praslovanskega; kajti prasla. *o* – *ę* sta se v poljščini najpreje (v XIII.—XIV. stol.) strnila v en širok nosni samoglasnik, neke vrste *ą* (v pisavi spomenikov nav. *ϕ*), ki se je potem pod novimi fonetičnimi pogoji razvoja kvantitativnih

razmer (gl. doli) razcepil v tedanjih dolgih zlogih v današnje *o* (*a*), v tedanjih kratkih pa v sedanje *e*, a razlika prasla. *o* – *e* je ohranjena le v posledicah mehkosti prasla. *e* (gl. doli): stcksl. рѣка, gen. pl. рѣкъ, polj. *ręka* – *rąk*; stcksl. рѣдъ, gen. рѣдоу, polj. *rząd* – *rzędu* (*rz*, izg. *ž*, iz *ř* > *ř*). Nosni izgovor v poljščini ni vedno enak, temveč se ravna po sosednih glasovih, pred zaporniki in zlitimi soglasniki (afrikatami) prehaja v sledečemu soglasniku odgovarjajoč nosni soglasnik (*ręka*, *rząd*, *ząb*, *pięta*, *w pięcie* izg. kakor *ręnka*, *żont*, *zomp*, *pęta*, *fpięće*), pred *t* – *l* in pri *-e* na koncu ter v slučajih nena-glašenosti kakor *piętnaście* „petnajst“ pa nazalnost sploh izginja. V drugih slovanskih jezikih se je nosni izgovor, izvzemši gori navedene dialektične pojave, povsem izgubil. Denazalizacija je nastopila v splošnem ok. 1000, tu prej, tam nekaj pozneje. Slovenski brižinski spomeniki pričajo za že slabo nosnost (n. pr. *zodni*, *imoki*, *choku* poleg *mogoncka*, *poronfo*; *zueta*, *zpe* poleg *vuenjih* i. dr.), a staroruski Ostromirov evangelij iz l. 1056–7 zamenjuje znaka za nosna samoglasnika z *ou* – *ю* in *ia* – *а*, v pripisu pa piše *молю* in *почахъ* za stcksl. *молихъ* in *почасъ*. Zamena nosnih samoglasnikov z njih refleksi, torej historični pojav denazalizacije, je sploh glavna črta razlikovanja posameznih, po jezikih ločenih t. zv. cerkvenoslovanskih recenzij ali redakcij (str. 3) od prvotnega starocerkvenoslovanskega tipa spomenikov s še pravilno rabo nazalnih znakov.

V drugem, neleškem delu zahodne slovanščine in v ruski vzhodni skupini so nastali enaki refleksi, širok *'e* (rus. *'a*, češ. *'a* pred trdimi soglasniki) za *e* in *u* za *o*, iz katerih so se pod raznimi fonetičnimi vplivi, kvantitete, naglasa in palatalnosti, razvili različni odtenki (gl. doli), toda izhodišče je bilo *'e* – *u*: češ. *řad*, slš. *riad*, gluž. *řad*, dluž. *řed* iz *řed*, rus. *ряд* (*r'ad*); češ. i. dr. *ruka*, rus. *рукá*. Na jugu

imamo za *e* splošno *e*, za *o* pa v srbohrvaščini *u*, v slovenščini in sosednem delu kajkavščine *o*, v bolgarščini *ѣ*, ki se piše v knjižni bolgarščini v korenih še z *ѣ*, na koncu pa po osrednjem narečju piše in izgovarja z *a*: sle., shrv. *red*, bolg. ред; sle. *roka*, shrv. *ruka*, bolg. рука, izg. *rѣka*, toda неса „nesem“ za stcksl. неса.

Ze v stari cerkveni slovanščini, zlasti še v poljščini se nahajata tudi pojava z ene strani drugotnih, najčešče po vplivu predhodnega nosnega soglasnika nastalih nosnih samoglasnikov (stcksl. *mōd-*, *nōd-*, *gnōs-* poleg prv. *mud-*, *nud-*, *gnus-*, prim. sle. *muditi*, *nūja*, *gnūs*, polj. *nedza*, *między* proti stcksl. междоу i. dr.), z druge pa denazalizacije po disimilaciji zbog sledečega nosnega soglasnika (stcksl. сѣмѣнѣти poleg соу-, polj. *sumienie* poleg stpolj. *sąmnienie* in tudi sle. *sūmnja*, *sumiti*; stcksl. помѣнѣти poleg -мѣн-, sle. *spomeñiti* od korena **mьn-*).

5. Jezičniška sonanta *r-l* obojnega, velarnega in palatalnega odtenka (str. 15) sta v ruščini in poljščini in v majhni meri tudi v češčini razpadla na dvoglasniške skupine samoglasnikov s soglasnikoma *r-l*, v katerih se je barva samoglasnikov razvila odvisno od značaja sonanta, pa tudi sosednih soglasnikov v palatalnem oziru (gl. doli), ohranila pa sta se v čehoslovaščini in južni slovanščini, toda izgubila tu in, z izjemo prehoda *trtl* v *tlut*, tudi v češčini razlikovanje prvotnega palatalnega in nepalatalnega odtenka (str. 35 in doli). V splošnem prim.: prasla. **sm̥r̥t̥* – **gr̥d̥l̥*, rus. смерть – горло, polj. *śmierć* – *gardło*, toda češ.-slš. *smrt*, ozir. *smrt* – *hrdlo*, sle. *smrt* – *grlo*, shrv. *smrt* – *grlo*, bolg. смъртъ (izg. *sm̥rt̥*) – гърло (pred dvema soglasnikoma navadno s spremeno prehodnega samoglasniškega elementa смрътник, pa tudi na koncu pred enim soglasnikom пръв poleg първи); prasla. **vol̥k̥* – **golt̥k̥*, rus. (izenačeno) волк – голк, polj. *wilk* – (z) *gietk* (gl. doli), češ. (različno) *vlk* – *hluk*, jsla. (izenačeno)

vŭk – *gŭk*, sed. sle. *vōuk* – *gōuk*, shrv. in vzhsl. *vŭk* – *gŭk*, vzhsl. *guč*, bolg. българин, вѣлк, слѣнце, плѣх poleg плѣхѣт „podgana“ (prim. gori rečeno). Od drugih posebnosti razvoja sonantnih *r* – *l* je omeniti prehod *l* po zobniških zapornikih *d* – *t* v *lu* v češčini, poljščini in dolnji lužiščini, ne pa v gornji in v slovaščini (prim. prasla. **dblgr*, češ. *dlouhý*, polj. in dluž. *dlugi*, toda slš. *dľhý* z dolgim *l*, gluz. *dołhi* „dolgi“) ter izogibanje skupini *čr* v čehoslovaščini in večjem delu južne slovanščine (češ.-slš. *černý*, bolg. чѣрен, fem. чѣрна, shrv. *cŕn*, že Supr. 119.19 црѣноризѣцѣ, prim. tudi češ. *žerd* „žrd“, *žernov*, bolg. жерно́вен камѣк „mlinski kamen“, toda sle. *žŕnev*, *žŕmlja*, shrv. *žŕvan* „ročni mlin“ i. pod.). V slovenščini prim. *skrúñiti* h korenu **skvrŕ*-, shrv. *oskvŕñiti*, rus. осквернѣть proti steksl. скврѣнѣти z *vr* (str. 128). V ruščini se je posebno v narečjih skupno s pojavom novih gibljivih samoglasnikov razvilo t. zv. „drugo polnoglasje“: rus. dial. мо́лонья, сто́лоб, верѣх за молнія, столб, верх i. pod.; rus. spl. верѣвка „vrv“ proti Ostr. lo. II 15 стѣкѣ вѣрки. Pisava kakor *пѣрѣси* poleg *пѣрси*, *пѣрѣсин* poleg *пѣрѣсин* v staroruskih spomenikih (že Ostr.) nima s tem veze, temveč predstavlja združitev starocerkvenoslovanske pisave z ruskim izgovorom.

V čehoslovaščini in južni slovanščini pa se nista ohranila samo stara sonantna *r* – *l*, temveč sta nastala še nova iz praslovanskih skupin jezičnikov *r* – *l* z *č* – *č* med soglasniki, t. j. *trčt* – *trčt* in *tlčt* – *tlčt* preko *trčt* itd., v češčini praviloma le v slučajih z *č* – *č* v slabi poziciji in z izjemo *trčt*, medtem ko imamo v ruščini posplošene oblike z *č* – *č* v močni poziciji, v poljščini pa izveden jerovski zakon ojačenja, ozir. onemenja polglasnikov: steksl. крѣкѣ, gen. крѣкѣ proti rus. кровь (*krof*) – кро́ви, polj. *krew* – *krwi* (enzložno *kŕwi*), toda češ. *krev* – *krvi* (dvozložno *krvi*), slš. sed. *krv* – *krvi*, sle. (arh. *krī*) – *krvī*, shrv. *kŕv* – *kŕvi*, bolg. крѣвъ (*krčf*); steksl.

трѣстѣ, izv. prasla. **tr̥stina* proti rus. тростѣ (*trost'*) – трості́на, polj. *tresć* – *trzcina* (izg. *čćina*) iz **tr̥ščina*, toda češ. *tresť* – *trstina* (*tr̥tina* je lahko iz *tr̥stb*, prim. Euch. sin. трѣстѣ), slš. sed. *trst'* – *trstina*, sle. *tr̥st* – kajk. *trstina*, shrv. *tr̥st* – *trstina*, bolg. трѣстѣ (*tr̥s*) – трѣсті́на; stcksl. крѣстѣ, gen. крѣста proti rus. крест – креста, polj. *chrzest* – *chrztu* (*h̥štu*), češ. *křest* – *křtu*, toda slš. sed. *krst* – *krstu*, sle. *křst* – *křsta* (prim. briž. dat. *creztu* po nominativu), shrv. *křst* – *křsta*, bolg. крѣст; stcksl. грѣмѣти proti rus. гремѣть, polj. *grzmieć*, češ. *hřmět*, toda slš. *hrmet* (z *r*), sle. *gr̥mět*, shrv. *gřmeti*, ozir. *gřmleti*, bolg. грѣмѣ, perf. грѣмне (radi dveh soglasnikov); stckl. скрѣжѣти proti rus. скрежет, polj. *zgrzyt* (*zgžyt*), češ. *skřehot* (iz **skr̥gžetb*), toda sle. *skr̥žetati*, shrv. *škřgūt*; stcksl. поглѣштати proti rus. глотать, stpolj. *kłtać* z *ł*, toda češ. *hl̥tati* z *l*, sle. *goutati*, shrv. *gūtati*, bolg. гѣлтам; stcksl. пѣтѣ, gen. пѣти „meso“ proti rus. плоть (*płot'*) – плоти, polj. *płeć* – *płci* (izg. (*p̥ci*)), toda češ. *pleť* (*płť*) – *płti* (*płeti*), sle. *pōut* – *pouti* (prim. briž. *pulti* z *ł*), shrv. *put* – *pūti*, bolg. плѣть (*pł̥t*); rus.-cksl. блѣха proti rus. блоха, polj. *pchła* (z metatezo soglasnikov), toda stčeš. *blcha* (sed. *blecha* je po genetivu plur. *blech*), slš. *blcha*, sle. *bōuha*, shrv. *būha*, *būva*, bolg. бѣлха; stcksl. нѣкѣти proti rus. плевѣть, polj. *płwać* (enozložno *płwać*), toda češ. *plvat* z *l* (drugod kakor sle. *pljūvat* po sedanjiku); stcksl. клѣнѣти proti rus. клѣнѣ (*kłenū*) nam. клѣнѣ по inf. клѣсть (stcksl. клѣти), a s v клѣсть proti praeter. клѣл по primerih kakor пасть proti пал, polj. *kl̥nē* (enozložno *kłne*), toda češ. *kl̥nu* z *l* (poleg *kleji* po nedoločniku), *kl̥nouti*, slš. *kl̥nūt* (poleg *klajem* po nedoločniku), sle. *kōunem*, shrv. *kūnēm*, bolg. кѣлнѣ; stcksl. слѣза proti rus. слезѣ, polj. *łza*, toda češ. in slš. *slza*, sle. *soūza*, shrv. *sūza*, bolg. сѣлзѣ. Stcksl. вѣрѣнѣ, rus. бревнѣ je dalo sle. *brūno* iz **bruno* kakor stcksl. скѣрѣнѣти za **skv̥r-*, sle. *skr̥niti* (str. 132).

Na začetku besed se iz skupin jezičnikov s polglasnikoma tudi v čehoslovaščini in južni slovanščini nista praviloma razvila sonantna *r-l*; pri tem je iz začetnega *l* v slabi poziciji v srbohrvaščini o kakor iz *l* po samoglasnikih (str. 129): steksl. рѣжъ, gen. рѣжи proti rus. рож – ржи, polj. *rež* – *rzy*, češ. *rež* – *rži* (enozložno), slš. *raž* – *rži*, sle. *ərž* – *ərži*, shrv. *rāž* – *raži* poleg *rž* – *rži*, bolg. рѣжъ (*r^čž*); prim. prasla. **sprwžica*, rus. суржѣнка proti polj. *są(r)życą*, češ. *souržice*, sle. *soržica*, shrv. *sūr'-žica*; steksl. лѣжа proti rus. ложь – лжи, polj. *leż* – *lzy*, češ. *lež* – *lži* (enozložno), slš. *lož* – *lži*, sle. *lāž* – *laži* i. dr. dialektično, shrv. *lāž* – *lāži*, toda prim. *ōžujak* „marec“ kakor *dāo*, bolg. лѣжа; steksl. лѣнѣнѣ, cksl. лѣнѣ, gen. лѣна proti rus. лён – льна, polj. *len* – *lno*, češ. *len* – *lno* (enozložno), sle. *lān* – *lanū*, shrv. *lān* – *lāna*, bolg. лѣн; steksl. прилѣнѣти „prijeti se“ proti rus. льнуть, polj. *lgnąć* iz **l(d)nąć*, češ. *lnouti* (dvozložno), shrv. *prìdnuti* i. pod. O razvoju skupin na koncu gl. gori str. 116 sl.

V pojavu novih jezičniških sonantov v čehoslovaščini in južni slovanščini je v končnem rezultatu opaziti slično razvojno smer, kakor se je pričela z *ōrt-* > *rāt-*, *ōlt-* > *tāt-* (južnoslovansko-slovaško) ter nadaljevala s *tort* > *trat* itd. in ohranitvijo sonantnih *r-l* (južnoslovansko-češkoslovaško), medtem ko se poljščina in ruščina gibljeta v tem oziru v povsem drugem pravcu.

6.—7. Pri slučajih z jezičniško metatezo so nastale tudi nove soglasniške skupine z jezičnikom, od katerih pa so se šele sčasoma podvrgle izpremembi zlasti zveze *r s č*, priporniki *s-z-ž* in neke druge: prim. v slovenščini dialektično redukcijo *r* v primerih kakor *čēda* nam. *čreda*, steksl. чрѣда, kar je deloma tudi v knjižnem jeziku v rabi, n. pr. *čez*, *češnja*, *čevelj* poleg *čreva*, *črepina* itd.; v srbohrvaščini se v štokavščini od XVI. stol. pojavlja kakor pri *čr* redukcija šuma (*crēvo* – *crijēvo*, pa tudi

trěšna), a v bolgarščini ruskemu polnoglasju (str. 16) podobna dvozložnost (черево poleg vzh. чѣрво). V češčini in poljščini je morala iti diferenciacija skupine *čr* še dalje, ker je *r* pred *ě*, ozir. *e*, tudi sam postal šumevec: stcksl. чрѣда proti stčš. *črieda*, *trieda*, sed. *třída* (izg. z nezvenečim *r*) poleg *střída*, polj. *trzoda* (izg. *tšoda*) od srede XV. stol. iz **črěda* > *čšoda*, toda slš. *črieda*; prim. tudi stcksl. трѣзѣкъ proti čes. *strízvy*, polj. *trzežwy*. V zvezah s sičnikoma (in *ž*) se v češčini, srbohrvaščini in bolgarščini po starem načinu vriva zobniški zaporni element (str. 13): stcksl. чрѣда proti čes. *středa*, toda polj. *šroda*; stcksl. зрѣкѣкъ proti sle. Krelj., dial. *zdr̥el*, shrv. *zdr̥eo* poleg *zr̥eo*, bolg. здрѣл poleg nav. зрѣл; stcksl. жрѣкѣкъ proti shrv. *ždr̥ebe*, *ždrijebe*, bolg. ждрѣбѣ, toda čes. *hříbě*; prasla. **svorka* proti čes. *straka*, sle. dial. *stráka*. V južni slovanščini že v predzgodovinski dobi izpremenjeni skupini *tl* – *dl* (str. 12) sta se sedaj v nekaterih primerih, zlasti dialektično, diferencirali v *kl* – *gl*: jsla. *dl̥eto*, shrv. *dl̥eto*, *dl̥ijeto* poleg *gleto*, *gl̥ijeto*, bolg. дл̥етó poleg гл̥етó, sle. dial. *gleto*; sle. dial. *klačiti* za *tlačiti* i. dr. V slovenščini odpada *v* pred *l*: *l̥ást* iz **vołst̥v*, *Lah* iz **voth̥v* itd. Primer disimilacijske redukcije *r* je v sle. *sved̥ar*, čes. *svíder*, *svědrík* iz *svr̥edr̥v*, prim. bolg. свр̥едел poleg свърдел, cksl. свр̥ѣдѣкѣкъ, rus. сверло, shrv. *sv̥r̥dao* poleg *sv̥rdlo*, a polj. *świder* iz **sv̥r̥dr̥v*. O nekih preglasih samoglasnikov teh skupin gl. doli.

8. Vrtnjeni polglasniki v tujih besedah v starocerkvenoslovanskih spomenikih, ki že v teh niso dosledno v rabi, v poznejših cerkvenoslovanskih popolnoma izginejo. Prim. naslov evangelija sv. Marka v starocerkvenoslovanskem glagolskem Marijinskem četveroevangeliju ЕВАНГЕЛИЕ ОУМЪ МАРКА proti naslovu starosrbskega evangelistarja kneza Miroslava s konca XII. stol. ЕВАНГЕЛИЕ, pač pa stoji pri sliki na prvi strani po tradiciji še МАРКА, sicer kratica м^ра, мр̣а toda na str. 108 levo м^рка.

II. Kvantiteta

Praslovansko razlikovanje dolgih in kratkih zlogov se je ohranilo le na jugu v srbohrvaščini in slovenščini ter na zahodu v čehoslovaščini in kašubščini s slovinščino, a bilo je tudi v izumrli polabščini; izgubilo pa se je razmeroma pozno v XV. — XVI. stol. v lužiščini (XVI. stol.), poljščini (XV. stol.), ruščini (dolžine se zaznamujejo še v XIV. stol.) in bolgarščini, vendar so ostali neki sledovi v kvalitativnih izpremubah samoglasnikov, ki n. pr. za poljščino izpričujejo podoben razvoj kvantitativnih razmer kakor v čehoslovaščini, a kašubščina predstavlja še danes staro poljsko-leško stanje.

V slovenščini morejo biti dolžine le pod naglasom, v srbohrvaščini in čehoslovaščini tudi v nenaglašanih zlogih, toda le po naglasu, kar je za knjižno srbohrvaščino treba posebej poudariti, medtem ko je za čehoslovaščino radi stalnega naglasa na prvem zlogu samo po sebi umevno. Takih dolžin je lahko več (po dve), a zaznamujejo se v srbohrvaščini z znakom dolgega padajočega naglasa, v čehoslovaščini pa razen *û = ū* iz *ō* in dvoglasniškega *ou* iz *ū* z znakom akuta: češ. *mladého*, shrv. *mlādôga*, sle. *mlādega*; češ. *pět palcův*, shrv. *pět pālâcâ*, sle. *pēt pâucev*; češ. *nakupování*, shrv. *nakupôvâne*, sle. *nakupovânje*. Dolžine obeh jezičniških sonantov pozna še slovaščina, ne pa več češčina: slš. *trň*, *stl̥p*, *vr̥ba*, *vl̥ca* za *-e* „mlad volk“, *mr̥tovy*, *dl̥hy*, gen. plur. *zr̥n*, *sl̥z*, inf. *br̥st*, *tl̥cť*, *odtr̥hat*, *stl̥kat*; češ. *trn*, *sloup* (st. *stl̥p*), *vr̥ba*, *vl̥ce*, *mr̥tový*, *dlouhý*, *zrn*, *slz*, *br̥ísti* „bresti“, *tlouci*, *odtr̥hati*, *stloukati*. V slovenščini in srbohrvaščini je to še pri *r* (*l* se je izpremenil, gl. str. 131—2): shrv. *k̥rv*, *k̥rvi*, *v̥rh*, *v̥rha*, sle. *vrh* in *v̥rh*, *vrha* i. pod.

Praslovanske dolžine so se ohranile a) pred starim naglasom na koncu besed, ki ga ima razen

ruščine v prvi vrsti še čakavsko narečje (gl. doli), *b)* pod naglasom pa v nasprotujoči si smeri, na jugu le pod staro padajočo, na severu staro rastočo intonacijo: *a)* čak. *kral* iz *kralb*, gen. *kralā*, prim. rus. король — короля, shrv. knjiž. *krāl* — *krala*, sle. *kralj* — *kralja*, češ. *kral* — *krale*, slš. *kral* — *krala*, prim. polj. *król* (izg. *krul*) — *króla* z *o* za *o*; čak. *vīnō*, rus. вино, shrv., sle. *vīno*, čslš. *vīno*; čak. *hvalā*, rus. хвала, shrv., sle. *hvala*, čslš. *chvala*; prasl. 3. os. množ. **nesotb*, **sēdetb*, rus. несут, сидят, sle. *nesō*, *sede*, shrv. *nesû*, *sede*, *sjēde*, češ. *nesou* (1. os. edn. *nesu*), *sedí*, slš. *nesû*, *sedia*, polj. *niosa* (1. os. *niose*), *siedzą* (1. os. *siedzę*); *b)* shrv., sle. *grād* proti češ. *hrad*, nasprotno shrv. *grāh*, sle. *grah* proti češ. *hrāch*, prim. rus. город in город; shrv., sle. *vrān* proti češ. *uran*, nasprotno shrv. *vrāna* (sle. *vrāna* je pozneje podaljšano) proti češ. *urana*, prim. rus. вѣрон in вѣрона; prim. shrv. *vōla* za *voła* (str. 29) proti češ. *vŭle*, slš. *voła* (izg. *v^ooła*), polj. dial. *wolā*. Mnoge izjeme iz pravila zlasti pod *a)* v češčini in slovaščini (tu tudi pod *b)* kakor *hlava*, *brada*, *ruka* proti čak. *glavā*, *bradā*, *rukā*, shrv., sle. *glava*, *brada*, *rŭka* — *rōka*, rus. голова, борода, рука, so nastale po analogiji po oblikah s padajočim naglasom na korenu kakor acc. sing. in nom.-acc. plur. shrv. *glāvu*, *brādu*, *rŭku* in *glāve*, *brāde*, *rŭke*, rus. голову, бороду, руку in головы, бороды, руки i. dr.

Nove dolžine so nastale *a)* po skrčenju samoglasnikov (gl. str. 45) in *b)* po onemenju polglasnikov, posebno v novih zaprtih končnih zlogih (str. 117sl.) ter v nekih posameznih, po jezikih različnih slučaji, deloma slonečih na analogiji. *a)* Slučaji skrčenja samoglasnikov spadajo po svojem začetku še v predzgodovinsko dobo pred onemenjem polglasnikov. Pomembni so predvsem za oblikoslovje, ker je bilo za to največ prilike v končajih oblik: instr. sing. fem. steksl. жѣнож, rus. женою poleg женой proti sle. *ženō*, češ. *ženou* (srslš. *ženou*

ni isto, temveč kakor stshrv. *женовъ* za *ženou* iz **ženō*, sed. *ženōm*), polj. *ženą* z refleksom dolgega nosnika proti acc. *ženę*, čslš. *ženu*, shrv. *ženu*, sle. *ženō*, rus. *жену*, stcksl. *женѣ*; stcksl. *люди* za *ludbiv*, rus. *людей* proti sle. *ljudi*, shrv. *lūdi*, češ. *lidí*, slš. *ludí*, polj. *ludzi*; stcksl. *младѣи* za *mladiv*, rus. *молодой* proti sle. *mladi*, shrv. *mlādi*, čslš. *mladý*, polj. *młody*; 2. os. množ. stcksl. *страдаѣте* „trpite“, *оумѣѣте*, rus. *страдаете*, *умѣете* proti shrv. *strādāte*, *ūmēte* – *umi-jete* (in po teh pri vseh glagolih kakor *nesete*, *pīšēte*, *činīte* itd.), češ. *stradate*, *umíte* (in po tem *prosíte*, *dasi* je slš. *prosíte* poleg *umiete*, toda tu je tudi *nesiete*, *miniete* posplošeno, vendar ne do te mere kakor v srbohrvaščini); sicer prim. še v besedotvoritvi stcksl. *базѣнѣ* proti češ. *bazeň*; stcksl. *пѣасѣ* proti čslš. *pās*, polj. *pas* iz *pas*, sle. *pās*; stcksl. *въ очѣ* proti češ. *vůči* „spričo“ (gl. doli) i. dr.

b) Ob onemenju polglasnikov so se kratki samoglasniki, stoječi v zlogih pred njimi, posebno na koncu, nadomestno podaljšali, splošno v genetivu plur., o čemer gl. doli, sicer pa po jezikih različno v zvezi še z drugimi pogoji, na jugu predvsem s padajočo naglašenostjo samoglasnikov, na severu kakovostjo sledečih soglasnikov, v češčini pred zvenečimi priporniki, v poljščini, kakor kažejo sledovi v izpremembah kvalitete samoglasnikov, pred vsemi zvenečimi soglasniki, v malorusščini pa pred soglasniki sploh, toda z izjemo refleksov za polglasnike; v slovaščini razmere niso povsem jasne, opaziti pa je prehod k poljskemu in maloruskemu stališču. Na jugu prim. **vbsv*, sle. in sos. shrv. *vās* proti **vbsv̄*, sle. *vās*, shrv. *sāv* (sle. *ūs* ali *ūs̄* za **všsv̄*, shrv. *vāš*, je po oblikah s sledečim samoglasnikom kakor gen. **vššī* > *ušī*); **dēnv*, shrv., sle. *dān* proti **sēnē*, shrv. *sān*, sle. *sān*; **bōgъ*, shrv., sle. *bōg*, gen. shrv. *bōga*, sle. *bogā* proti *bobē*, shrv. *bōb*, sle. *bōb*; **mōstъ*, shrv., sle. *mōst*, gen. shrv. *mōsta*, sle. *mostū* proti **postv̄*, shrv. (deloma) *pōst*, sle. *pōst*, rus. *пост* –

постѧ; **medъ*, shrv., sle. *mêd*, shrv. *meda*, sle. *medû*; **nôktъ*, shrv. *nôč*, sle. *nôč*, gen. shrv. *nôči*, sle. *noči*; **pěktъ*, shrv. *pěč*, sle. *pěč*, gen. shrv. *pěči*, sle. *pečī*; **krěvъ*, shrv. *křv*, gen. *křvi* itd. V srbohrvaščini so podaljšani tudi nenaglašeni padajoče intonirani zaprti končni zlogi: *gōvôr*, *kāmen*, *žālôst*, gen. *gōvora*, *kāmena*, *žālôsti*. V notranjosti besed pa se daljšajo samoglasniki pred zlog zapirajočimi zvočnimi soglasniki, jezičniki (*r*, *l*, *l*) in nosniki (*m*, *n*, *n*) ter *j* – *v*: *Crnôgorac* – *Crnogôrca*, *pōmenak* – *pōmēnka*, *lovac* – *lōvca*, *dōjka*. Na koncu prim. slučaje kakor *krāj*, *bōj*, gen. *krāja*, *bōja* proti sle. *kraj*, *bōj* (gen. *bōja*), toda *mōj* (fem. *mōja*). Pod naglasom je v notranjosti daljšanje pred pripono *-vie*: *snōple*, *perje* in *perje*, *stvorenē*. V teh primerih je bil naglas nazaj odtegnjen. Druge vrste daljšanje je že str. 34 omenjeno, shrv. in sle. *prōrok*. V knjižni slovenščini so v notranjosti dandanes vsi samoglasniki praviloma dolgi, tudi iz dolgih rastoče naglašениh skrajšani kakor *brat* – *brata* ali pa pod novejšim nazaj odtegnjenim naglasom s širokima *o* – *e* kakor *boba* k *bōb*, rus. боба, *noga*, *žena*, rus. нога, жена, *bōsti*, *nēsti*, rus. бості́, несті́. Pri starejšem nazaj odtegnjenem naglasu, ki je prešel s končnih polglasnikov (lahko tudi drugih, prim. *pōšlješ*, shrv. *pōšleš* iz **posělešъ*) na zlog pred njimi kakor v **bo-bě* > *bōb* (gl. str. 31–32), zavzema posebno stališče genitiv plur. kakor n. pr. *otrōk* z dolгим ozkim *o* iz **otrokъ* proti nom. sing. *otrōk* s kratkim *o*, gen. *otroka* z dolгим širokim *o*, kažočim na naglas **otrokā*, ozir. *-ā*. Ta posebnost genetiva plur. pa je, kakor je že bilo rečeno (prim. str. 31), splošnoslovanski pojav in gl. o njem dalje doli. V slovenščini se daljšajo tudi končni samoglasniki pod naprej pomaknjenim padajočim naglasom: shrv. *prōso*, *nēbo*, *pōle*, rus. прѡсо, нѣбо, поле, sle. *prosō*, *nebō*, *poljē* z ozkima *o* – *e*. Se drugi neki posamezni primeri spadajo v podrobni slovniški opis slovenskega jezika.

Na severu v češčini in deloma slovaščini se v nasprotju z jugom pojavlja danes v končnem zaprtem zlogu podaljšanje le kratkega *o*, češ. *ů* preko *uo*, slš. *ů*, izg. *uo*, pred zvenečimi priporniki: češ. *vůz*, *nůž*, slš. *ůž*, gen. *vozu*, *nože*, slš. *noža*, proti *nos*, *koš*, toda slš. *koš*; prim. dalje *stůl*, *sůl*, *dvůr*, *dům*, *kůň*, gen. *stolu*, *solí*, *dvoru*, *domu*, *koně*; *tvůj*, *bratrův* (ne pa pri samostalnikih na *-ov* kakor *krov*, *lov* i. pod.), fem. *tvoja*, *bratrova*; gen. plur. masc. *-ův*, ozir. *-ů* brez *v*, dat. plur. masc. - neutr. *-ům*, n. pr. *bratrů(v)*, *bratrům*, *měštům*; prim. tudi slučaje s podaljšanjem v notranjosti besed kakor *lůžko* „ležišče“, *slůvko* „besedica“, *semínko* „semen-ce“ i. dr. Neke izjeme iz pravila (*půst*, gen. *postu*, *vůdce* „voditelj“, ali v odprtih zlogih *sůva*, rus. *COBA*, *důvod* „razlog, povod“, inf. *něsti* i. dr.) brez vidne zveze z rastočo intonacijo (metatonijo) kakor v *kůže*, *vůle* (str. 29) niso še docela pojasnjene ali pa so nastale po analogiji, kakor n. pr. dolžine v korenskih nedoločnikih po primeru mnogih drugih z upravičeno dolžino pred nekdanjim naglasom na končaju ali pod rastočo intonacijo, n. pr. *housti*, *kvísti*, *krásti*, *kryti* itd., rus. *густѣ*, *цвести*, *красть*, *крыть*. V poljščini je sled podaljšanja v zoženih samoglasnikih *ó* (izg. *u*) in *ą* (*o*): *bob* (tudi slš. *bob*), *rod*, *róg*, **gordz* > *grod*, **verdz* > *wrzod* iz preglašenega *vřed* > *vřod* „tvor, vřed“, *rědz* > *rząd*, *mąž*, gen. *bobu*, *rodu*, *rogu*, *grodu*, *wrzodu*, *rzędu*, *męża* proti *snop*, *kot* „mačka“, *rok* „leto“, **mottz* > *młot* „klatdivo“, *letz* > *lot*, *prętz* > *pręt* „šiba, prot“, *sękz* > *sęk* „grča“. Izvzemši razne analogične izravnave je pravilo izvedeno tudi v notranjosti: *łóžko*, *łódka* „čoln“ proti *kropka* „kaplja“, *trószka* „troha“ i. pod. Kakor v češčini so tudi v poljščini slučaji v odprtih zlogih, n. pr. *góra*, *wtóry*, toda *sowa* proti *sówka* i. dr. V maloruščini sta se prvotna *o* – *e* v zaprtih zlogih splošno zožila v *i* – *ĩ*, ozir. *i* (*ĩ* za *e* po palataliziranih zobnikih, *i* po ustničnikih in *r*), ne pa refleksa

za *ѣ* – *ѵ*: prim. снѣп, рѣк, плѣт, нѣс, бѣг (*bih*), мѣд, камѣнь, gen. снопѣ, року, плота, нѣса, бога (*boha*), мѣду, каменѣ, toda сон, день, город „mesto“ in город „vrt“, instr. sing. чоловѣком iz *snъ, dnъ, *goradъ, *četovekъ*тѣ; кѣстѣ, нѣч, вѣсь, сѣль, пѣч, gen. кости, нѣчи, осѣ, сѣли, пѣчи; мѣи, fem. моѣ; gen. plur. синѣв (*-iъ*); opisni deležnik нѣс (*nīs*), тѣк (*tik*), мѣг, fem. несѣ, текѣ, моглѣ; prim. tudi v notranjosti besed вѣвцѣ (*viŭca*) „ovca“, nom. отѣць, gen. вѣтцѣ (*otec – vitca*), рѣздвѣ iz *rožbstvo* „rojstvo“, зѣлѣ (*žile*) „zelje“, камѣнѣ, значѣнѣ. V južnoruskih spomenikih se piše že v XII. stol. знамѣнѣ, камѣнѣ – камѣнѣ, v XIII. воовцѣ, зач. XIV. воотцѣ i. pod., kar je označevalo dolga *ě* – *o*.

Podaljšanje v genetivu plur. pod starim s polnoglasnikov nazaj odtegnjenim naglasom je moralo biti, kakor pričajo še različni slovanski jeziki vseh treh skupin (slovenščina, srbohrvaščina, slovaščina, poljščina in maloruščina) splošno: sle. *otrok, kōnj, sinov, nog, gōr, žen*; shrv. *konā, sinovā, nogā, gōrā, ženā, imenā, otacā*; slš. *nōh, hōr, žen* in po teh ter metatoniranih slučajih padajoče intoniranih dolgih korenskih samoglasnikov kakor *hlāv*, rus. голѣв, *rūk, zīm* posplošeno tudi pri metatoniranih oblikah rastoče intoniranih korenov (gl. doli) kakor *rŭb, žiab, hodín* (v češčini se je nasprotno posplošila kratkost, toda stčes. prim. še *boh, vōz, rŭk* in tudi *do tēch čas*); polj. *nōg, rōl* od *rola* „njiva“ in podobno slovaščini poleg *rak* proti *reka* tudi *jagniat* proti *jagnjeta* z rastoče intoniranim *ě*; mrus. кѣнѣ, нѣг i. dr. Neenako obravnavanje genetiva plur. proti nominativu sing. je moralo biti v zvezi z drugačnim značajem končaja genitiva plur., ki se v Kijevskih glagolskih odlomkih redoma zaznamuje s posebnim znakom (strešico) nad polglasnikom. Druga razlaga je, da se je ali nom. sing. *kōn* s kratkostjo ali gen. plur. *kōn* z dolžino uveljavil po analogiji drugih oblik, oziroma primerov.

Podaljšani in tudi že prvotno dolgi samoglasniki so radi bolj napetega, ožjega izgovora izpremenili v celi vrsti slovanskih jezikov razen srbohrvaščine in velikoruščine ter bolgarščine samoglasniško kakovost ter se zvečine razvili v dvoglasnike, iz katerih so pozneje pōtem novega zoženja zopet postali samoglasniki. Taki izpremenjeni zoženi samoglasniki se imenujejo poljski „samogłoski pochylone“ ali „ściśnione“ (vpognjeni, stisnjeni) ter so povsod tam, kjer se niso ohranile dolžine, kakor v poljščini in maloruščini, sled teh dolžin. V češčini se je podaljšani *ō* (*dom*) najpreje in to v XIV. stol. diftongiziral v *uo* (*duom*), kar je še slš. *ó* (*nož*), v XVI. stol. pa zožil v *ū*, v pisavi *ũ* (*dũm*). Dolgi *ū* (prvotni in iz dolgega *ō*) se je tako isto v XIV. stol. diftongiziral, toda v *au*, v XV. stol. pa zožil v *ou*, le na začetku se v knjižnem jeziku še danes rabi *ū*, kar je v slovaščini splošno ostalo (*múka* „moka“): češ. *újezd* „odpeljanje, odjezdenje“, *úhel* „ogel“, toda *moucha*, *koupiti*, *mouka*, *minouti*, instr. *ženou*, 3. os. množ. *nesou*. Stari dolgi dvoglasnik *ie* iz dolgih *ē* (ѣ), *e* pred zlogi s palatalnimi samoglasniki in na koncu, preglašenega *a* (gl. doli) ter skrčenega *-bie*, ozir. *-bia* se je v XV. stol. zožil v *ī*, v slovaščini pa je *ie* ostal: prim. z dolгим *ě* (ѣ) češ. *hřích* „greh“, *bída*, *víra*, slš. *hriech*, *bieda*, *viera*; z *e* češ. *vziti* „vzeti“, *říditi* „upravljati, urejati“, *sedíc* fem.-neutr. „sedeč“, 3. os. množ. *sedí*, slš. brez preglasa *vziat*, *riadiť*, *sediac*, *sedia*; s preglašenim dolгим, prvotnim ali skrčenim *a* češ. *číše* „čaša“, *sveží* fem. „sveža“ iz **svěžaia*, rus. свѣжая, 2. os. množ. *sázíte* „sadite, posajate“ iz **sadiaiete*, rus. сажаете, slš. brez preglasa *čaša*, *svieža*, *sádzate*; s skrčenim *-bie*, ozir. *-bia* > *-ie* *znamení* nom. in gen. iz *-bie* in *-bja*, *paní* „gospa“ iz *-bia*, *přítel* iz *prĕiatelb*, slš. *znamenie*, gen. *znamenia*, *priatel*. Tudi podaljšani *e* se je od XVII. stol. dalje zožil v *i*, vendar je v knjižnem jeziku praviloma le po mehkih soglasnikih (*řici* „reči“ proti

peci, večírek), sicer pa le v posameznih primerih iz ljudske govorice (*kamínek*); v slovaščini ostaja *ie* (*riecl, piecl, večierky*). V *mleko* (*mlíko*) iz **melko* se je zbog razvoja izgovora *l* izgubil dvoglasnik *ie*. Poljščina, ki je stala glede dolžin na istem stališču kakor češčina, pozna dandanes le „*pochylone*“ ali „*šcišnione*“ *ó* in *ą* (prim. str. 140 *rod, rząd, gen. rodu, rzędu* i. dr.), v starejši dobi pa je razlikovala *e* in *a*, ki sta se izgovarjala zoženo v smeri *i* in *o*. V maloruščini, kjer so bile dolžine še v XIV. stol., se je podaljšani *o* – *e* zožil preko dvoglasniških *uo* – *ie* od XVI. stol. dalje v *i* – *i* (primere gl. str. 140 sl.). V severnih maloruskih in sosednih beloruskih narečjih se nahajajo dvoglasniki še danes. V velikoruščini imamo sledove nekega zoženja v narečju Leke (str. 29), kjer se metatonirani *o* v primerih kakor *kóža, vóla, nóvyj, dóbryj, kwń, snop, skot* izgovarja bolj zaprto, ože nego drugi *o*. V slovenščini je v glavnem razpoznavati posebno v izgovoru podaljšanega *o* tri pojavná razdobja: za metatonirani *ó* (z izjemo genetiva plur.) ozki *o*, dolenjsko *o* (*kóža*), pod padajočim naglasom in v genetivu plur. ozki *o*, dolenjsko *u* (*bóg, móst, otrók, nóg*), pod novim rastočim naglasom široka *o* – *e* (*nóga, žena, bōsti, nēsti*, gl. v III. pogl.).

O različnem krajšanju starih dolžin v zvezi z intonacijo v južni in zahodni slovanščini je bilo str. 137 govora, o starem krajšanju v zvezi z mestom naglasa pa v prvem delu (str. 33). Na to zadnje se naslanja pojav krajšanja, če sledita za dolgim zlogom dva zloga ali druga dolžina, vendar je to že v mnogih slučajih prekršeno po analogiji. Važen je ta pojav posebno za medsebojno kvantitativno razmerje oblik v srbohrvaščini in čehoslovaščini, a nastopa v slovaščini proti češčini ali srbohrvaščini danes v splošnem ravno nasprotno s krajšanjem druge dolžine: shrv. *grád*, toda plur. *grádovi, vūci*, toda *vūkovi, gōlūbi*, toda *gōlubovi*; prim. tudi *svētī* (str. 30),

češ. *svatý*, slš. *svátý*, 3. os. množ. *sěde*, *sjedé*, češ. *sedi*, slš. *sedia*; češ. *trava*, *díra* „luknja“, toda instr. sing. *travou*, *děrou*, dat.-loc.-instr. plur. *travám* — *travách* — *travami*, *děřám* — *děřach* — *děřami*, sicer že po analogijah izpremenjeno kakor *louka*, instr. sing. *loukou*, toda še *lukam* itd., ali adj. *krásný*, verb. *sazím* i. dr.; slš. *lúka*, dat.-loc. plur. *lukam* — *lúkach*; *piaty*, *krasny*, gen. *krásneho*; *sadzam* poleg *vraciam* i. pod. V primerih kakor instr. sing. *kravou*, *věrou* s prvotno rastočo intonacijo v korenu je kratkost lahko zbog metatonije, prim. sle. *s krávo*, *z věro* (str. 31 in doli).

V jezikih, ki nimajo več dolžin, pač pa še po mestu svoboden, ali po kvaliteti že ekspiratoren naglas kakor v ruščini in bolgarščini, se pojavlja reduciranje samoglasnikov z izpreminjanjem njihove kakovosti. V imenovanih jezikih so naglašeni zlogi poldolgi, nenaglašeni pa ne le kratki, temveč v gotovih položajih z ozirom na mesto naglasa tudi krajši od kratkih, t. j. reducirani, s čimer je seveda v zvezi tudi redukcija intenzitete izgovora in drugih artikulacijskih sestavin. V maloruskih narečjih in v vzhodni bolgarščini se opaža pri nenaglašnih *e* – *o* izgovor kot zelo kratkih *i* – *ü*: za mrus. неcé, ходіти — *nise*, *hudýty*, za bolg. cerá „sedaj“, година „leto“ — *sigá*, *gudína*. Bolgarščina je deležna zlasti tudi v balkanskih jezikih običajne redukcije samoglasnika *a*, v izgovoru enako bolg. в: майката, градина „vrt“, страна, izg. *májkv̥t̥*, *gr̥dín̥*, *st̥rna* i. pod.

V velikoruščini imajo samoglasniki poleg naglašnih le še v zlogih pred naglasom jasnejši, toda kratek izgovor, s čimer je v zvezi t. zv. „akanje“, t. j. izgovarjanje samoglasnika *o* pred naglasom kot *ā* (Толсто́й, Москв́а, вод́а, izg. *Tatstó̃j*, *Maskv́a*, *vad́a*), pa tudi izpreminjanje *a* po mehkih soglasnikih v *ě* (пять, часы, izg. *p'eṭí*, *česý*); na vseh drugih mestih se samoglasniki več ali manj, celo do onemenja,

reducirajo, tako da je glavno razmerje zlogov v treh stopnjah razen intezivnosti izgovora tudi v kvantitativnem oziru 1 : 2 : 3 : 1, kjer število 3 zaznamuje naglašeni zlog (prim. doli v poglavju o naglasu o ritmu jezika). Na najnižji, redukcijski stopnji (1) izgube samoglasniki, zlasti srednje in nizke lege kakor *o - a* in *e - 'a* po mehkih soglasnikih svoj jasen izgovor ter se, ker razlikuje ruščina velarni in palatalni odtenek samoglasnikov (gl. doli), izgovarjajo kot stara redukcijska samoglasnika *ʷ - ʋ*, reducirana *ǫ - ǐ* (str. 19) *говори́тъ, город „mesto“, množ. города, izg. gʷʷar'it', gʷrʷt', gʷrada* poleg *часовой „straža“, начал „začel“, izg. čʷsawoj', načʷt'*. Večzložne besede kakor *колокола* plur. k *колокол kotʷkʷt'*, *веретено* itd. se izgovarjajo skoro trozložno *kʷtʷkata, v'ʋr'ʋteno*.

Izmed drugih jezikov se nahajajo redukcijski samoglasniki predvsem v slovenskih narečjih, kjer že ekspiratorni element prihaja do večje veljave. Govori se lahko tudi o slovenskem „akanju“. V ekspiratornem in kvantitativnem razmerju zlogov pa je tu najslabše mesto pred naglasom: *narediti*, izg. *nar^ədit*, proti rus. *наряди́тъ*, izg. *nʲr'edit'* „lepo obleči, ozaljšati“. V knjižnem jeziku je *a* seveda kratko naglašeni ali nenaglašeni refleks za praslovanska redukcijska samoglasnika *ʷ - ʋ*. Omembe vredni so končno še redukcijski samoglasniki v srbohrvaščini v črnogorskih narečjih, kar bi (prim. podobno v sosedni severni albanščini) kazalo na zvezo tega pojava tudi z goratostjo ozemlja.

III. Naglas

Praslovanski muzikalčni naglas (str. 20) sta ohranili le srbohrvaščina in slovenščina, v vseh drugih pa ga je zamenil po kakovosti nasprotni ekspiratorni, dinamični, katerega bistvo je v izpreminjanju jakosti, sile zračnega toka pri izgovarjanju, toda sledovi

prejšnjega muzikaličnega so ostali: v ruščini v različnem, dvojnem naglaševanju t. zv. „polnoglasnih“ (str. 16) besednih oblik (город — город, shrv., sle. *grād* — *grāh* iz **grahъ*) in v gibljivosti naglasa (str. 26) deklinacijskih in konjugacijskih oblik (nom. рука — acc. руку, čak. *rūkā* — *rūku*, dat. береры — loc. на береры, shrv., sle. *bregu* — *na bregu*, jek. *brijegu* — *brijegu*, prim. tudi gen. берега — plur. (du.) берега (str. 66); несу, неси, нести (str. 77) — сяду, сядь, сѣсть, shrv. *nēsēm*, *nēsi*, *nēsti* — *sēdēm*, *sēdi*, *sēsti*, jek. *sjedēm*, *sjedi*, *sjesti*); v češčini v nasprotju kračine in dolžine prvotne padajoče in rastoče intonacije (*hrad* — *hrāch*, *uran* — *urana*, rus. ворон, ворона, shrv. *vrān* — *vrāna*); v poljščini v „stisnjenem“ izgovoru nosnih samoglasnikov, odgovarja jočem češkim dolžinam, za staro in novo akutirano intonacijo (*dzieciątko*, češ. *děťatko*, rus. дитя; *gaska*, češ. *hčuska*, shrv. *gūska*; *stroža*, češ. *straže*, rus. сторожа; *piąty*, češ. *patý*, rus. пятый; gen. plur. *rāk*, slš. *rúk*, shrv. *rūkā*, sle. *rōk*); v bolgarščini in polabščini v premiku padajočega naglasa na sledeči zlog, pojavu, nahajajočem se tudi v slovenščini (bolg. градът proti грахът in стóлът iz prasla. **stoľъ*, sle. gen. *gradū* — *graha*, *stōla* iz **stoľā*, rus. столъ; bolg. морѣ proti лѣто *l'ato*, sle. *morjē* — *lęto*, shrv. *mōre* — *lēto*, ozir. *lęto* iz **lēto*; s premikom za dva zloga na konec prim. bolg. plur. синоvé, градовѣ proti столóве ali рāци, sle. *sinōvi* — *stōli*, *rākí*, shrv. *sīnovi*, *stōlovi*, *rāci*; polab. nom. *nūgə* — acc. *nūgō*, sle. *nōga* — *nogō* proti shrv. *nōga* — *nōgu*, rus. нога — нōгу; polab. *nebū*, sle. *nebō*, bolg. небѣ proti shrv. *nēbo*, rus. нѣбо; polab. *dōlōb*, sle. *golōb* proti shrv. *gōlūb*, rus. гōлубъ; polab. *dūmō*, sle. *domā*, bolg. домā proti shrv. *dōma*, rus. дōма). Za bolgarščino se oblika instr. гласом (tudi pri Trubarju *glasum* za *glasōm*, rus. гōлосом) lahko navede že iz rokopisa XV. stol. (srednjebolgarski Hludovski psalter).

Po mestu je naglas poleg srbohrvaščine in slovenščine svoboden, gibljiv še v ruščini in bolgarščini ter deloma v kašubščini s slovinščino in polabščini, sicer pa v čehoslovaščini, lužiščini in poljščini stalen, vezan: v poljščini na predzadnji, v čehoslovaščini in lužiščini pa na prvi zlog, pri čemer tvorijo proklitike začetni zlog (češ. *na zemi*, *prēs hodinu*), a nikalnica se celo skupno piše z glagolskimi oblikami (češ. *neujde*, *nechodi*). Tudi na jugu se je dialektično v zahodni in južni Macedoniji uveljavil neke vrste stalen naglas, na zahodu (Ohrid-Debar) na tretjem, predpredzadnjem, na jugu (Kostur) predzadnjem zlogu. Za jezike z gibljivim naglasom je vprašanje naglasa tako važno, da n. pr. ruščine brez znanja naglasa, po katerem se ekspiratorna sila in z njo kvantiteta ter kvaliteta samoglasnikov ravna po medzlogovnem razmerju 1 : 2 : 3 : 1 (str. 144 sl. in doli), sploh ni mogoče pravilno izgovarjati, a mutatis mutandis velja to tudi za druge. Najbolj arhaistično se je staro mesto naglasa ohranilo v srbsko-hrvatskem čakavskem narečju in v ruščini ter je njuna soglasnost glavni vir za določitev praslovankega naglasa. Pripomniti pa je, da so v akcentuaciji z ene strani med ruskimi narečji, tudi v jeziku znamenitih ruskih pesnikov in pisateljev, posebno še med maloruščino in velikoruščino večje ali manjše razlike, z druge pa v štokavskih (Boka, Crna gora, vzhodna Srbija) in slovenskih govorih tako isto gotove arhaistične črte. Izmed jezikov s stalnim naglasom je v poljščini še v XIV. stol. ohranjeno razlikovanje med oblikami z naglašeni in nenaglašeni končaji kakor v velelniku *dowiedzi* proti *bądz*, rus. доведи – будь, medtem ko je v češčini stalen naglas moral nastopiti že pred XIII. stol. Misli za to na tuj, nemški ali madžarski vpliv, ni potrebno, ker je tudi v kašubščini, ki sicer kaže starejše leško stanje, opazati na češčino spominjajoče razvojne pojave, tako da je povsem mogoče, da se je vezani naglas

po vrhu še v tako velikem delu zahodne slovanščine razvil iz lastnih pobud. Odtegovanje naglasa nazaj poznata v precejšnji meri tudi srbohrvaščina in slovenščina, ki sta si s tem ustvarili celo nov rastoč naglas, shrv. „dugi uzlazni“ in „kratki spori“ (gl. doli): rus. молоко, čak. *mlikō* proti shrv. *mleko*, jek. *mlijeko*, sle. *mlēko*; rus. вода, čak. *vodā* proti shrv. *voda*, sle. *voda*. Med češkoslovaškolужиškim in poljskim naglaševanjem so tudi razni prehodi, od katerih je ne glede na češkoslovaškopoljska obmejna, ozir. prehodna narečja najbolj zanimiv v doljnji lužiščini poleg glavnega naglasa na prvem zlogu še postranski (zaznamovan s črtico za zlogom) na predzadnjem (*drugi|mi*, *powoła|nje*). Vprašanje o postranskih naglasih tvori za čehoslovaščino naravnost poseben problem. Nov, slabši porast ekspiratornega vala je tu pri tro- in večzložnih besedah zlasti pri dolžinah na tretjem in petem zlogu (*zakladní|ho*, *vetričkach|*), sicer pa ne čez več nego dva zloga, kar je najčešče pri sestavljenih besedah (*Celakov|ský*, toda *Celakovské|ho*, *neobyčej|ný*, *vysokomy|slný*). Tudi v ruskem jeziku se slišijo pri mnogozložnih besedah z naglasom na začetku postranski naglas na koncu (всёмилостивѣйшемѹ, складывающиеся. V primerih povratnih preteritov (он) завелся nam. завёлся „omisli si je“ iz **zaveť* se i. pod. je seveda le prenos naglasa na zaimek po analogiji drugih oblik s končnim naglasom fem. завелась, neutr. завелось, plur. завелись (prim. brez povratnega zaimka вёл — вела — вело — велѣ), a po teh in fem. kakor (она) взялась, занялась „lotila se je, začela se je baviti“ tudi masc. взялся, занялся, neutr. взялось, занялось, plur. взялись, занялись, dasi se sicer brez povratnega zaimka naglašuje masc. взял, нанял, neutr. -о, plur. -и. Iskati v naglaševanju нанялся, нанялись podoben povod kakor n. pr. v молодой (str. 30), je manj verjetno, dasi je na začetku stavka enklitična

oblika povratnega zaimka *se* že prvotno sledila glagolu. Označba v srednjobolgarskem psalterju aor. *въмѣниѣ* in *възвратиѣ* nima s sprednjim nič opraviiti, temveč je tu naglas na zaimku kakor v *гласѣм* (gl. gori str. 146) zbog premika padajoče intonacije v 2. in 3. osebi aorista, prim. shrv. *menî*, ozir. *mî-jenî*, *vrâtî* proti 1. os. *menih*, ozir. *mijênih*, *vratih* i. pod., prim. bolg. plur. *синовѣ*, *градовѣ* (str. 146).

V srbohrvaščini in slovenščini je, izvzemši slučaje metatonije, ostal padajoči (dolgi in kratki) naglas neizpremenjen, medtem ko se je prvotni rastoči skrajšal, ozir. prešel v kratki padajoči: *grād* — *grāh* (sle. v pisavi *grah*), *vrān* — *vrāna* (sle. pozn. *vrana*). V severozahodnem delu, slovenščini, čakavščini in kajkavščini, v posameznih primerih tudi dalje na jugu, sta nastala nova dolga naglasa — padajoč in rastoč — pōtem skrčēnja samoglasnikov (str. 45 sl.), ki s tem, da je intonacija padajoča, kadar je stal naglas na prvem samoglasniku, a rastoča, kadar je bil na drugem, lepo izpričujeta značaj starih, vendar se ta rastoči na koncu ni več skrajšal, temveč ostal kot dolžina, kakor je tudi v zahodni slovanščini ta padajoča intonacija ohranjena kot dolžina: čak. *pās* — *opāsati*, sle. *pās* — *opāsati*, shrv. *pōjas* — *ōpasati*, rus. *пояс* — *поясать*; sle., čak. *znāš* — *bati se*, shrv. *znāš* — *bójati se*, rus. *знáешь* — *бóяться*; sle., čak. *gospā*, čak. tudi *gospojā*, dubr. *gospōda*, rus. *госпожá* iz **gospodiā*; instr. sle. *gorō*, čak. *gorún* (z *m > n* po samostalnikih moškega spola), steksl. *гороуж* za **gorojō*; sle. *kostí*, čak. *kostíh* (s *h* po lokalu), shrv. *kōstî*, steksl. *костини* za **kostviŭ*; gen. sing. sle., čak. *té*, rus.-cksl. *тоѧ* in po tem sle., čak. *mejé*, *žene*, shrv. *mēdē*, *žēne*.

Druge vrste nova naglasa sta se pojavila ob prehodu, odtegovanju poudarka s polglasnikov, posebno na koncu, na spredaj stoječi zlog. Ohranjen pa je n. pr. v prislovni zvezi rus. *намедни*, shrv. *onomādne* „óndan“ iz **onomŭ dbne*. Ob odtego-

vanju se je izvršila hkrati t. zv. metatonija, ki se je v gotovih slučajih tudi sicer razvila že v praslovanščini in o kateri je bilo govora v I. delu (str. 28 sl.). Verjetno je, da sega ta proces s svojim začetkom še v dobo pred polnim onemenjem polglasnikov. Poseben rezultat je dala pri tem dolga novoakutirana intonacija, ki se je ohranila v čakavščini, slavonski Posavini in severnovzhodni Bosni poleg skrajšane staroakutirane in za katero je fiziološki najbolj značilen skok tona v podobi [(Ivšić) ali $a^{\text{J}a}$ (Belić)²⁹. Za razliko od starega akuta se zaznamuje ali z znakom grškega cirkumfleksa (~ po Ivšiću) ali pa z zlomljeno črto akuta (˘, prim. str. 28). V štokavščini je ta novi dolgi akut izpremenjen v dolgi padajoči in ne morda enako starorastočemu v kratki padajoči naglas (prasla. **korlǫ*, gen. **korlā*, rus. король – королѣ, čak. *kral'* – *kralā*, sle. *kralj* – *kralja*, toda štok. *krāl'* – *krala* s poznejšim *a*), kakor je to tudi v drugih slučajih praslovanske metatonije starocirkumfektirane intonacije v novoakutirano (str. 29 sl.): štok. *strāža* proti čak., sle. *straža*, rus. сторо́жа poleg masc. сторож; štok. *lišće* proti čak., sle. *listje*; štok. *drāgi* proti čak. *drāgi*, sle. *drāgi*; štok. *vrātiš* proti čak., sle. *vrātiš*, rus. вороти́шь; štok. *pitāš* proti čak. *pītaš*, sle. *pītaš*; štok. *pīšeš* proti čak., sle. *pīšeš* i. dr.; prim. tudi štok. gen. *te* proti čak., sle. *tē*. Pri prehodu naglasa s končnega polglasnika na kratek samoglasnik imamo nasprotno povsod kratek padajoč naglas (prasla. **bobǫ*, gen. **bobā*, rus. бо́б – бо́ба, čak. *bōb* – *bobā*, štok. *bōb* – *bōba*, sle. *bōb* za *bōb* – *bōba*), na dolgem samoglasniku pa se je pri odtegovanju naglasa nazaj

²⁹ St. Ivšić, Prilog za slavenski akcent (Rad Jugoslavenske akademije knj. 187, razr. histor.-filol. 77, str. 131, 146 sl. U Zagrebu 1911. — A. Belić, За́мѣтки по чакавскимъ говорамъ (Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ т. XIV, кн. 2, стр. 180, 204 sl. Санкт-петербургъ 1910).

na prednaglasno dolžino namestil z izjemo štokavščine isti muzikalnodinamični porast intonacije, ki je bila prej razdeljena na dva zloga, pojav, ki se pri odtegovanju naglasa nazaj še pozneje ponovi, le da se je tam tudi na kratkih, toda nekončnih zlogih razvil kratki rastoči naglas (gl. doli). K slučajem prehoda končnega naglasa na dolgi samoglasnik spada 3. os. množ. sed. čak. *nesú, sidé*, sle. *nesó, sedé*, shrv. *nēsū, sede*, ozir. *sijéde*, rus. несут, сидят iz **nesotě, *sedetě* ali -*tě*. V opisnem deležniku kakor prasila. **tręstę* se je razvila dvozložnost, pa imamo po metatoniji čak. *trēsāl*, štok. *trēsao*, sle. *trēsau*, na kratkem samoglasniku pa čak. *znēsāl*, štok. *nēsao*, sle. *nēsau*. Izpremembra intonacije, metatonija je posebno opazna v genetivu plur.: nom. sing. sle. *lās*, rus. волос proti gen. plur. čak. *vlas(ih)*, sle. *las*, rus. волос; nom. sing. čak. *glavā*, sle. *glava* iz **gotva*, rus. голова (str. 23), acc. shrv. *glāvu*, sle. *glavó*, rus. голову proti gen. plur. sle., čak. *glāv*, rus. голов in enako tudi sicer nom. sing. čak. *rukā*, sle. *roka* iz **rōkā*, rus. рука, acc. shrv. *rūku*, sle. *rokō*, rus. руку proti gen. plur. čak. *ruk*, sle. *rōk* itd. Stokavske oblike gen. plur. *vlāsā, glāvā, rukā* itd. s posplošenim končajem gen. plur. -*a* od XIV. stol. dalje proti nom. sing. *vlās*, acc. sing. *glāvu, rūku* kažejo s svojim „uzlaznim“ naglasom na poznejše odtegovanje in torej zameno prvotnih, slovenskim in čakavskim odgovarjajočih oblik po analogiji osnov na -*ī* kakor *lūdī* (prim. staro zubi in doli). S primeri z dolgim samoglasnikom v korenu so se, kakor je že bilo omenjeno (str. 141), izenačili tudi samostalniki s kratkim samoglasnikom: nom. sing. čak. *nogā*, shrv. *nōga*, sle. *nōga* s poznejšim širokim *o* iz *nogā*, rus. ногā, acc. shrv. *nōgu*, sle. *nogō*, rus. ногу, toda gen. plur. čak. *nōg*, sle. *nōg* s starim ozkim *o* (str. 139), shrv. *nōgā*; nom. sing. shrv. *kōñ*, sle. *kōñj*, gen. čak. *kōnā*, shrv. *kōña*, sle. *kōnja*, rus. коня, toda gen. plur. sle. *kōñj*, shrv. *kōnā*; čak. *otrōk*, sle. *otrōk*,

gen. čak. *otrokā*, sle. *otroka*, toda gen. plur. sle. *otrok* (čak. pri kratkih samoglasnikih tudi posplošeno *otrōk* po slučajih kakor *čas*, gl. doli); steksl. *сынѡвъ*, sle. *sinov*, shrv. *sinovā*, rus. *сынов* iz **synovъ*; steksl. loc. plur. на тѣлѣхъ, sle., čak. gen. plur. *tal* iz **tālō*.

V sestavljenkah (kompozitih) kakor čak. *potōk*, shrv. *potok*, sle. *potok*, rus. *поток*, gen. prv. spl. **potōka*, ni morda metatonija radi prehoda naglasa s končnega polglasnika, temveč je že v praslovanščini rastoča intonacija na korenu, katera stoji v razmerju k podobnim tvorbam s padajočo intonacijo, ozir. naglasom na končaju kakor rus., cksl. *отрок* za **ōtrokъ* poleg čak., sle. *otrōk* iz **otrokъ* (prim. še rus. *пропѡк*, shrv. *prorok*, sle. *prōrok* iz **proro'ъ*, shrv. *uzrok*, sle. *vzrok*, gen. *vzrōka* iz **vzrōkъ*) ali shrv. *pōvod*, *pōvod*, sle. *povod*, gen. *povōda* iz **povōdъ* proti rus. *повод* za **pōvodъ* i. pod. ter je v zvezi z razlikovanjem prvotnega pomena, z ene strani aktivnosti ali pasivnosti (mesta), z druge dejanja ali vršilca dejanja po mestu naglasa, kar sloni že na indoevropski diferenciaciji takih besednih tvorb (prim. gr. *φύρος* „prinašanje, prinos, davek“, shrv. *zbōr*, gen. *zbōra*, proti *φορός* „nesoč, ugoden“, podobno stind. *bhāras* — *bharās* i. dr., prim. gori str. 25—26 in 31). Zato spada podrobnejši pretres o tem v oris besedotvoritve.

Kratki padajoči poudarek na novih enozložnih besedah se je v srbohrvaščini in slovenščini podaljšal (str. 138 sl.): **bōgъ*, shrv., sle. *bōg*, gen. shrv. *bōga*, sle. *bogā*. Za padajoči naglas vobče je v srbohrvaščini značilna stara črta, da more stati le na začetku besed, za katerega je šteti tudi proklitike (str. 25); v slovenščini je tudi v tem slučaju naglas kakor sicer (str. 146) pomaknjen za zlog naprej: acc. shrv. *rūku*, *vōdu*, *ū rūku*, *pō vodu*, sle. *rokō*, *vodō*, *v rōko*, po *vōdo* kakor shrv. *pōmōc*, sle. *pomōc*, shrv. *zāpoved*, ozir. *-ije*, sle. *zapōved* i. pod.

Tudi rastoča intonacija se je v gotovih slučajih in pod gotovimi pogoji po metatoniji izpreminjala v nasprotno, novocirkumflektirano. Splošni glavni fonetični povod je bil sledeč težek zlog, oziroma večzložnost, podobno kakor z ene strani pri krajšanju dolžine dvozložna pripona ali dolgi končaj (str. 33), z druge pri že praslovanski metatoniji zaimenski prirastek pri tvorbi določne pridevniške oblike z rastočo intonacijo na korenu (str. 29 sl.): shrv. *stār*, sle. *stār*, češ. *stār* proti shrv. *stāri*, sle. *stāri*, češ. *staryj*. Ker tudi druge take, že v prvem delu str. 31 omenjene metatonije, ki so v zvezi ali s sledečim težjim obrazilom, ali z onemnjenjem polglasnikov, češčina potrjuje, ni izključeno, da sega ta ali oni slučaj, četudi le dialektično, že v praslovansko dobo: shrv. *sīla*, sle. *sīla*, češ. *sila*, rus. сила, toda gen. plur. shrv. *sīlā*, čak., sle. *sīl*, shrv. *sīlā*, češ. *sīl* in instr. sing. steksl. *силѡѡ*, sle. *sīlo*, (shrv. *sīlōm*, čak. *sīlun* je izenačeno z drugimi oblikami ednine), češ. *silou* (tu tudi še dat.-loc.-instr. plur. *silām* — *silāch* — *silami*); shrv. *dělo*, ozir. *djělo*, sle. *delo*, češ. *dílo*, toda gen. plur. shrv. *dělā*, ozir. *djělā*, čak. *dīl*, sle. *děl*, češ. *děl*; čak. *čas*, toda gen. plur. *čas* (stčeš. *čas* je izravnano po drugih oblikah ali pa tudi primerih genetiva plur. z dolgim ali podaljšanim samoglasnikom (gl. gori str. 141); čak. *nīt*, sle. *nīt*, toda instr. sing. in plur. steksl. *нитѡѡ*, *нитѡми*, sle. *nītjo*, *nītmi*, gen. plur. steksl. *нитѡи* za **nītbiŭ*, sle. *nīti*, čak. *nīt*, shrv. *nītā* masc. (sle. gen. sing. *nīti* je posplošeno, toda prim. *miš*, gen. *miši*); steksl. *мыслѡ*, rus. gen. plur. *мыслей*, toda shrv. *mīsau*, čak. *mīsal*, sle. *mīsau*; shrv. *brītva*, sle. *brītau*, češ. *brítva*; shrv. *bāba*, sle. *baba*, češ. *bāba*, toda sle. *bābka*, *bābstvo*, *bābski*, *bābji*, češ. *babka*, *babstvo*, *babskij*, *babí* proti shrv. *bābskī*, *bāblī*; shrv. *slāma*, sle. *slāma*, češ. *slāma*, toda shrv., sle. *slāmka*, češ. *slamka*; shrv. *krāva*, sle. *krāva*, češ. *krāva*, toda sle. *krāvar* poleg *kravār* po analogiji, *krāuji*, češ.

kravař, *kraví* proti shrv. *krāvār*, *krāvlji*; shrv. *rība*, sle. *rība*, toda sle. *rībič* proti shrv. *rībār*; shrv. *grāh*, sle. *grah*, češ. *hrāch*, toda sle. *grāšak*, *grāšac*, *grāšica*, *grāšnat*, češ. *hrašný* proti shrv. *grāška*, *grāšac*; shrv. *brāt*, sle. *brat*, toda sle. *brātac* proti shrv. *brātac*; shrv. *lēto*, ozir. *ljetō*, sle. *lēto*, češ. *léto*, toda sle. *lētñi*, *letos*, češ. *letní*, *letos* proti shrv. *lētñi*, ozir. *ljetñi*, *lētos*, ozir. *ljetos*; shrv. *zdrāv*, sle. *zdrav*, češ. *zdrav*, toda sle. *zdrāvje*, shrv. *zdrāvle*, češ. *zdraví* kakor sle. *zdrāvi*, shrv. *zdrāvī*, češ. *zdravý*; shrv. *uži*, toda sle. *ožji*, češ. *užší*; sedanjiki z rastočo intonacijo na korenu, ozir. obrazilu -ú-, shrv. *budēš*, *krījēš*, *vēnēš*, *vīdīš*, *mīslīš*, *bēgāš*, *māžēš*, *kupujēš*, prim. rus. *топгыешъ*, toda sle. *bōdeš*, *krīješ*, *vēneš*, *vīdiš*, *mīslīš*, *begaš*, *mažeš*, *kupuješ*, češ. *budeš*, *kryješ*, *vadneš*, *vidiš*, *mislīš*, *bēhaš*, *mažeš*, *kupuješ*; enako trpno-pretekli deležniki shrv. *jēden*, nedol. *jēsti*, toda sle. *pojeden*, nedol. *jesti*, češ. *jeden*, nedol. *jísti*, prim. še sle. *dvīgnjen*, *vīden*, *mīšljen*, *zdēlan*, *pomāzan* i. dr.; velelniško obrazilo -i- pred osebili in enklitikami pri padajoče intoniranih korenih, torej z naglasom na obrazilu sle. *nesi* pa je le podaljšano v *nesīte*, *nesī ga*, *zgodī se*, *trēsī* iz *tresī*, toda *tresīte*, *želi* poleg *želi*, toda *želīte* (sed. *želīte* je iz **želītē*, čak. sed. *želītē*, vel. *želīte*). Supin sle. *sēst* je po analogiji primerov s padajočo intonacijo kakor *trēst*, *plēst* iz **trēstē*, **plēstē*; supini kakor sle. *spāt*, češ. *spat*, sle. *zvonīt*, *kadīt* proti *žēt*, *orāt*, *kupovat* s sicer enakimi nedoločniki sle. *spāti*, *zvonīti*, *kadīti*, *žēti*, *orati*, *kupovati*, shrv. *spāti*, *žēti*, čak. *zvonīt*, *orāt*, češ. *spati*, *žiti*, so omejeni na slučaje z naglašenim obrazilom v sedanjiku. Analogičen naglas z metatonijo po takih oblikah se nahaja v shrv. *bēseda* poleg *bēs-jeda* ter v sle. *besēda*, prim. čak. *besīda*, rus. *бесѣда*; to dokazujejo tudi ohranjeni naglasi v *malīna*, *kopīto* in slične akcentološke analogije kakor sle. *sīrōta*, *dobrōta* (po oblikah s padajoče intoniranimi končaji), čak. *sīrotā*, *dobrotā*, rus. *сиротā*, *добротā*.

Radi diferenciacije med ednino in množino je pač sle. plur. neutr. *dela* proti sing. *delo*, gen. *dela*, prim. shrv. *dělo* — *děla*, ozir. *djělo* — *djěla*, češ. *dílo* — *díla*; v ruščini je plur. дѣла po primerih s padajočo intonacijo kakor слово — слова, поле — поля, toda sle. *pólja*. Že praslovanska je diferenciacija pri naglasu na koncu: rus. село — сѣла, shrv. *sělo* — *sěla* (čak. *selā*), sle. *sěla* in enako *plěča*, *ōkna*. Največ metatonije rastoče intonacije je bilo zlasti ob onemenju polglasnikov v slovenščini, medtem ko je ruščina to sploh izravnala (kakor здоров tudi здоровый, здоровье, коровий, горошек, sle. *zdrav*, toda *zdrāvi*, *zdrāvje*, *krāvjī*, *grāšak* itd). Naglas здóрово „zelo, jako“ poleg nav. здорóво „zdravo“ je v zvezi z izpremembo pomena. Za slovenščino se navaja celo praktično pravilo, da odgovarja srbskohrvatskemu „brzemu“ naglasu (dvojnemu gravisu) v zaprtih zlogih potisnjeni naglas: prim. shrv. *cāpla*, češ. *čap*, toda sle. *cāplja*; shrv. *sūkna* (izv. iz **suknō*, shrv. *súkno*, sle. *suknō*, rus. сукно), toda sle. *sūknja* in tudi češ. *sukně*. Obojna metatonija se podobno sestavljenim oblikam pridevnikov pojavlja pri nekih besednih tvorbah s priponami s polglasnikom na začetku kakor neutr. -*ěie*, fem. -*čka* i. dr.: sle. *drevō* — *drěvje*, rus. дѣрево — дѣрѣвья in nasprotno sle. *zdrāv* — *zdrāvje*, shrv. *zdrāv* — *zdrāvle*; rus. голова — головка, češ. *hlávka*, rus. рука — рýчка, polj. *raçzka*, češ. dial. *roučka* in nasprotno sle. *baba* — *bābka*, *miš* — *mīška* i. pod. Vendar nastopa pri priponi -*ěie* (prim. stind. *svāp-n(i)yam*, gr. (ἐν)ύπνιον, lat. *somnium*, steksl. сѣнник) pogosto naglas na končaju, kar izhaja pač predvsem od tvorb, izvedenih iz besed z naglasom na končaju: sle. *pošténje*, prekm. *počtenjē*, shrv. *pošteńe*, prim. rus. part. сочтѣн, fem. сочтенā, neutr. -ó, plur. -Ы; sle. *stvarjēnje*, prekm. *stvorjenjē*, shrv. *stvorēńe*, prim. rus. part. сотворѣн, fem. сотворенā, neutr. -о, plur. -Ы in po takih primerih tudi sle.

pítje, shrv. *píće*, čak. *piće* nam. *pití*, rus. питьё, prim. sle. *cvtje* iz starejšega *-e* zbog onemenja polglasnika i. pod.; moglo pa je vplivati tudi nagnjenje h končnemu naglaševanju samostalnikov srednjega spola s priponami (str. 25), manj verjetno pojav kakor v rus. молодой (str. 30). Že prvotno naglašen sufiks kakor *-bstvō* (prim. stind. *devatvām*, stcksl. божѣство) je v skladu z akcentološkimi zakoni praviloma obdržal naglas: sle. *moštvo*, čak. *božanstvo*, божество i. dr. Pač pa je v posameznostih in tudi dialektično različno mnogo analogičnih izravnav: sle. *klāsje* poleg *klasjē*, shrv. *klāsje* toda rus. колосья; sle. *veselje*, shrv. *vesele* iz *-ē*, toda rus. веселье; čak. *zeli* za *-ē*, prim. sle. *zelenje* iz *-ē*, poleg shrv. *zēle* toda sle. *zelje*, rus. зелье; shrv. *perje* in *pērje*, toda sle. *pērje*; shrv. *snōple*, toda sle. *snopje* poleg *snopje*, *snopje* itd. Padajočo intonacijo v srbskohrvatskih oblikah moramo smatrati za metatonično v razmerju čak. *listje* proti štok. *lišće* (gl. str. 31 in gori str. 150). Sicer pa spada podroben pretres tudi o tem (prim. str. 152) in drugem v oris besedotvoritve in popoln opis pojedinih slovanskih jezikov.

V mnogo poznejši dobi, katero za srbohrvaščino lahko natančneje določimo (gl. doli), sta se v srbohrvaščini in slovenščini zbog odtegovanja naglasa za zlog nazaj, in sicer najpreje na ohranjene dolge samoglasnike, pridružila še nova rastoča naglasa, dolg na dolgih, kratek na kratkih samoglasnikih pred starim naglasom, ki se zaznamujeta tudi z znakoma grškega akuta in gravisa in v srbohrvaščini imenujeta „dugi uzlazni“ (prim. sle. *mleko*, shrv. *mleko*, jek. *mlijeko* proti čak. *mlīkō*, rus. молоко) in „kratki spori“ (shrv. *gōra*, sle. *gōra* proti čak. *gorā*, rus. ropā). V slovenščini se je pozneje kratki kakor tudi skrajšani stari rastoči podaljšal (str. 139), dialektično pa sta še ohranjena (na vzhodu i. dr.). V srbohrvaščini je odtegovanje splošno, tudi na proklitike s prvotno rastoče into-

niranega zloga, n. pr. *kôd brata* iz *kod brāta*, v slovenščini pa le z zadnjega kratko naglašeneega zloga, če so v predzadnjem zlogu dolgi samoglasniki ali pa kratka *e – o*, ki zadobita pod tem naglasom širok izgovor (*e – o*), ne pa polglasnik ali *ě*, tudi *u*, torej samoglasniki, ki so v slovenščini najbolj dostopni redukciji. Prim. čak. *rukā*, *nogā*, *ženā*, rus. рука, нога, жена, toda shrv. *rūka*, *nōga*, *žēna*, sle. *roka*, *nōga*, *žēna*; čak. *junak* iz **junakĕ*, gen. *junakā*, rus. дурак — дуракā, toda shrv. *junāk* — *junaka*, sle. *junak* — *junaka*; čak. *čovik*, rus. человек, toda shrv. *čovek*, ozir. *čovjek*, sle. *člōvek*; čak. *kopīto*, rus. копыто, sle. *kopīto*, toda shrv. *kōpito*; sle. *okrōgau*, toda shrv. *ōkrūgao*; sle. *kupovati* — *kupūjem*, toda shrv. *kupōvati* — *kūpujēm*; sle. *enājst*, toda shrv. *jedanaest*; sle. *zapāmetīm*, toda shrv. *zapāmtīm* iz *zapāmetīm*; sle. *za čas*, *od brata*, toda shrv. *za čas* iz *za čas*, *ōd brata* iz *od brāta*. Ne odteguje se pa dalje ta novi rastoči naglas, govori se le *u rūci*, *na nōzi*, tako da ima srbohrvaščina pri proklitikah trojno, po dobah različno naglaševanje: že praslovanski padajoči naglas s sledečega padajoče intoniranega zloga besede (*ū ruku*, *pō vodu*), novi rastoči s prvotno rastoče intoniranega zloga (*kôd brata*) in breznaglasnost pri sledečem novem rastočem (odtegnjenem) naglasu (*kod krāla*, *u rūci*, *na vōdi*). Nepričakovani srbohrvaški dvozložni samostalniki ženskega spola z *ǫ – ē* pred trdimi soglasniki kakor *dōba* (tudi rus. дѡба), *kōra* (češ. *kūra*, polj. *skōra*), *sōva* (češ. *sūva*), *čēta* i. dr. niso enaki praslovanskim slučajem mehkih osnov na -*a*- z metatonirano kratko rastočo intonacijo kakor shrv. *kōža*, temveč se je tako naglaševanje pri njih moglo razširiti iz oblik s padajočo intonacijo. Težje razložljivi so primeri v češčini in poljščini (prim. še češ. *hōra* poleg *hora*, polj. *gōra*, češ. *hrūza*, *smūla*, polj. *cōra* morda zbog *cōrka*), kjer bi bili mogli vplivati le genetiv plur. (str. 141) ali izvedenke.

Kjer je v slovenščini v predzadnjem zlogu polglasnik ali drug redukciji dostopen samoglasnik, je mogoče dvojno naglaševanje, na koncu in odtegnjeno; v tem slučaju ostane rastoči naglas na predzadnjem zlogu kratek: rus. мгла, тѣма, shrv. *magla, tãma* proti sle. *māgla, tãma* in *māgla, tãma*; shrv. *svētao*, jek. *svijetao* iz **svētvtl̥*, prim. neutr. *světlo*, jek. *svijetlo* proti sle. *svet̃au (svet̃au)* in *svēt̃au*; rus. тогo, shrv. *tōga* proti sle. *tega* in *tēga* poleg anal. *tega*; sle. *gubā, sukno* i. pod. Staro mesto naglasa je v slovenščini tudi sicer še v več slučajih, zlasti v gotovih oblikah s končnim zaprtim zlogom, ohranjeno, posebno pa je to v narečjih, kar se n. pr. vidi iz Prešernovega jezika: *voda, vrstā, sebē, njegā, en`ga, bledgā, mrtvih, rastē, drovita, pijemo* za starejše *pijemo*. Na staro mesto naglasa pa kažejo primeri s širokim *e – o*: sle. *človek, jelen, kotel, potok, otroka, boba, česna, okno, čelo, tele, voda, žena, v pečī, v noči, mēne, tebe, nēse, nēsla, nesti, bode, bodla, bosti*, prim. rus. человек, олень, котѣл, потѣк, (čak. *otrokā*), бобā, чеснок, окно, чело, теля — телѣнок, вода, жена, в печи, в ноцѣ, меня, тебѣ, несѣт, неслā, нестѣ, бодѣт, болā, бостѣ itd.

Kedaj se je ta prehod naglasa izvršil, se za slovenščino ne da dognati, pač pa za srbohrvaščino. Ker se za nekdanje **selbbā* dandanes izgovarja in naglašuje *seōba* ter je *l* prešel v *o* koncem XIV. stol., se je moral tedaj naglas premakniti šele po tej dobi in sicer že v XV. stol., kakor pričajo neke označbe naglasa v rokopisih in tudi tiskanih knjigah s konca XV. stol. Zaznamovanje naglasa se je sicer pričelo v Bolgariji v XIII. stol. v zvezi z reformo cerkvenih knjig patriarha Evtimija, pri čemer pa je seveda bila vplivna tradicija.

O premiku padajočega naglasa proti koncu besede v slovenščini (shrv. *blāgo, mēso, gen. grāda, plur. grādovi, gōlūb, večer, pōkora, pōd glavu* proti sle. *blagō, mesō, gradū, gradōvi, golōb, večer, pokōra,*

pod glāvo itd.) je bilo že govora (str. 146). Dialektično prehaja v slovenščini kakor v nekdanji polabščini tudi prvotno rastoči naglas na sledeči zlog (sle. dial. *kravā*, *babā*, polab. *korvō*, *bobō*, podjun. *babīca*, *jagoda*), kar je moglo v slovenščini nastati iz tega, da je bil, kakor je še ponekod, potegnjen naglas raztegnjen na oba zloga (gl. doli): *kravā*, *baba*, *blato*, *bratā* in enako tudi *brada*, *ruka* s prvotnim naglasom na koncu. Drugo so v slovenščini skrčene ali sestavljene besede z dvojnim naglasom kakor *vëndār* iz „vem da že“, *mëndā* iz „menim da“, *dokaj*, *prabābica* i. pod. V polabščini je mogla vplivati tudi analogija, ker je vsak naglas prehajal na padajoče intonirane končaje in takih je bilo več v okviru deklinacije teh besed. V srbohrvaščini je posamezen slučaj kakor *krava* iz **kravā* poleg navadnega *krāva* objasniti psihološko kot hipokoristično (ljubkovalno) besedo; bolg. липа proti rus. липа, shrv. *līpa* i. dr. pod. pa je pripisovati različnim analogijam. Prim. rus. поутру, shrv. *jūtro* poleg поутру po analogiji samostalnikov z naglašenim sufiksom in поутру po analogiji primerov s padajočo intonacijo.

Psihološki povod nefonetičnega naglaševanja je viden tu in tam tudi pri besednih tvorbah duševno emocionalnega pomena, kakor so deminutiva - hipokoristika (pomanjševalno - ljubkovalne) in augmentativa - peiorativa (povečevalno - poslabševalne). V ruščini spadajo sem n. pr. zmanjševalne besede na *-ik*, pri katerih je naglas vedno na prvem zlogu, kakor je to bilo v indoevropsčini v vokativu (gr. δεσπότης, voc. δέσποτα, shrv. *jūnāk*, voc. *jūnače*): rus. столик, ножик, вóзик izvedeno iz **stoľb*, **nožb*, **vōzъ* proti ученик, gen. *-a* iz **učēnъ*, sle. *učenik*, ali мужик, gen. *-a*, iz **mōžb*. V nekih primerih je naglas dvojen radi razlikovanja pomena, n. pr. pri že starem *mōkā* „moka“ in *mōka* „muka“ ali rus. дýхи „duhovi“ in духи „parfum“, здорóво in здóрово (str. 155) i. mn. dr.

Na naglasnokvantitativnem razmerju zlogov ekspiratorne enote, t. zv. govorilnega takta, sloni ritem jezika. Pri ekspiratorno naglašanih jezikih je poleg kvantitete zlogov odvisen od gibanja sile ekspiracije, pri muzikalno naglašanih pa od razlik v višini tona. Zato je umevno, da je v ruščini čisto drugačen nego v srbohrvaščini. V ruščini se ekspiratorno-kvantitativno razmerje zlogov ravna, kakor je že bilo pojasnjeno (str. 147), po formuli 1 : 2 : 3 : 1, v kateri število 3 pomeni naglašeni zlog. V srbohrvaščini je najnižji ton po padajoči in pred rastočo intonacijo, medtem ko je zlasti po rastoči prehoden, sredinski ton. V podobi bi to bilo (razdeljeno na tri zloge): -|[^]- (v govorilnem taktu — odstavku) srednji, visoki in nizki pri padajočem in -|[^]- nizki, visoki in srednji ton pri rastočem naglasu. V slovenščini prihaja v poštev tudi ekspiratorna stran, ki je po sili najslabša neposredno pred naglasom (1 : 3), kar je pa najbrž v zvezi z nizkim tonom. V češčini z dolžinami i. dr. so za to važni t. zv. postranski naglasi (str. 148).

IV. Nadaljnji razvoj palatalnega značaja slovanskih jezikov. Dispalatalizacijski pojavi

Praslovansko nagnjenje k palatalizaciji je šlo na severu, izvzemši šumevce in sičniški afrikati ter dispalatalizacijski vpliv sosednih trdih zobnikov (gl. doli), v obeh smereh vplivanja, samoglasnikov na soglasnike in narobe soglasnikov na samoglasnike, dalje in se razširilo preko prvotnih mej; južnoslovanska narečja pa je zajel nasprotni val dispalatalizacije, otrditve glasov. Neko sredinsko stališče zavzemajo, oziroma neke prehode tvorijo z ene strani čehoslovaščina in maloruščina, z druge vzhodna in južnozahodna bolgarščina. Z razvojem na severu je v zvezi tudi ohranitev razlikovanja po palatalnostnem značaju odgovarjajočih si trdih in mehkih samoglasniških

odtenkov kakor trdega srednjejezičnega *y* (*jery*) in mehkega sprednjejezičnega *i* ter refleksov trdega in mehkega polglasnika *ʔ* – *ʔ* in trdih in mehkih jezičniških sonantov (str. 35), kar se je na jugu zabrisalo in strnilo v enojne trde nepalatalizujoče zastopnike: steksl. бѣти — бити, rus. быть — бить, polj. *być* — *bić*, toda shrv. *biti*, sle. *biti* za oboje; steksl. лѣжа — дѣнь, rus. ложь — день, polj. *lež* — *dzien*, toda shrv., sle. *lāž* — *dān* enako; prasla. **gʷrdto* — **smʔrtʔ*, rus. горло — смерть, polj. *gar-dto* — *śmierć*, toda shrv. *gr̥lo*, sle. *grlo* enako.

1. Vpliv samoglasnikov na soglasnike in razvoj produktov praslovanskih palatalizacij, šumevcev in afrikat v razmerju k novemu soglasniškemu sestavu, nastalemu po tem vplivu. Na severu, predvsem v ruščini in poljščini, je radi ojačene prilagoditve v artikulaciji vsak palatalni samoglasnik palataliziral pred njim stoječi, v praslovanščini le srednjepalatalizirani soglasnik (z izjemo seveda šumevcev in afrikat), tako da je namesto nekdanje trojnosti v izgovoru soglasnikov (str. 36) nastala dvojnost, n. pr. za *l* – *l* – *l* samo *l* – *l* brez srednjega *l*: rus. лѣмеш, polj. *lemiesz* „lemež“ z *l* kakor rus. поле, polj. *pole* „polje“ s prv. *l*; rus. лисѣца, polj. *lisica* z *l* proti rus. лысина, polj. *łysina* „pleša“ z *ł*. Dandanašnji polj. *l* je najmečji pred *i*, sicer prehaja že v srednji *l* (prim. nom. plur. *mili przyjaciele*). Toda ruščina in poljščina sta šli še dalje in sta s premikom artikulacije proti trdemu nebu palatalizirali celo skupine goltnikov z *y* (razen polj. *chy*), v poljščini tudi z *ʔ* > *e*, kar se je zgodilo že rano, pred XII. stol.: steksl. nom. plur. рѣкы, ногы, мѣхы, toda rus. рѣки, ноги, мухи, polj. *rzeki* (*žeki*), *nogi*, ali *muchy*; steksl. локѣтъ, ногѣтъ, rus. локоть, нѣготь, toda polj. *łokieć*, *paz-nogieć*; sevsla. instr. sing. **ʋʔlkʔmʔ*, **bogʔmʔ*, **stra-hʔmʔ*, rus. вѣлком, бѣгом, стрѣхом, toda polj. *wil-kiem*, *bogiem*, ali *strachem*; prim. tudi polj. *zgiętk* za

prasla. **gŭtkŭ* in analogično posplošenje mehčanja *k - g* v poljski pridevniški sklanjatvi kakor *wielki*, *drogi* iz *-ky*, *-gy*, gen. *wielkiego*, *drogiego* itd., ali *cichy*, *cichego*. Vrh novopalatalizacijske sile je v poljščini, kjer so se mesto ruskih samo palataliziranih, t. j. z vzbočenjem jezika (koronalno) izgovorjenih zobnikov razvili palatali, iz *t' - d'* že v XI. stol. nebni afrikati *č - dž* (*ž*), po razvoju in izgovoru enaki shrv. *č - đ* (*h - ħ*) za prasla. *ti* (*kt*) - *di* (str. 37), iz *s' - z'* že s šumom s povrhnostjo jezika (dorsalno) artikulirana palatalna pripornika *ś - ź*, iz *r'* pa skupno s češčino, a ne s slovaščino, dorsalno, s šumom oblikovan *ř*, ki ga pozna še kašubščina, medtem ko je v poljščini v XVIII. stol. prešel v *ž* (v pisavi *rz*): steksl. *дѣтѣ* *dete* s srednjepalataliziranimi (do višine *e*) *d - t*, toda rus. *дитя* (*dita*) s palataliziranimi (do višine *i*) *d' - t'* proti polj. *dziecię* (*džeće*) s palatalnima afrikatama *ž - ċ*; rus. *двинуть* proti polj. *dźwignąć*; rus. *сила*, *зима* s *s' - z'* proti polj. *sita*, *zima* s *ś - ź*; rus. *рѣка* (*r'*) proti polj. *rzeka* (*žeka*), češ. *řeka*, slš. *rieka*; inf. rus. *дать* (*t'*) proti polj. *dać*; imper. rus. *будь* (*d'*), *плети* (*t'*), *неси* (*s'*), *вези* (*z'*), *проси* (*s'*), *вѣрь* (*r'*) proti polj. *badź*, *pleć*, *nieś*, *wieź*, *proś*, *wierz* itd. Na ta način imata ruščina in poljščina z izjemo šumevcev in afrikat, ki poteka že iz praslovanskega značaja njihovega postanka, dvojne, trde in mehke odtenke do malega vseh ostalih soglasnikov: trde in mehke ustničnike *p - p'*, *b - b'*, *f - f'*, *v - v'*, *m - m'*, trda in mehka goltniška zapornika *k - k'*, *g - g'*, ruščina tudi pripornika *χ - χ'* ter *γ - γ'* kot produkt asimilacije in v cerkvenih izrazih z izgovorom južnoruskega porekla (polj. le *χ mucha*, nom. plur. *muchy* proti rus. *муха* poleg *мухи* s *χ'*, rus. *когда* *kayda* poleg *гдѣ* *γ'de*, *бог* *boχ*, gen. *бога* *boγa*, loc. *богѣ* *boγ'e*), pri zobnikih pa, poleg trdih *t - d - s - z - n - r - l*, ruščina palatalizirane *t' - d' - s' - z' - n' - r' - l'*, poljščina palatalne *č - dž - ś - ź - ñ*, ozir. *n' - stpolj. ř* in *l*.

Rusko-poljski dvojni (trdi in mehki) soglasniki
(ob vodoravnih črtah je prvi glas ruski)

p/p' b/b' f/f' v/v' m/m'
t/t' ċ d/d'-ž s/s'-ś z/z'-ż n/n' ł/l' r/r'-ż
k/k' g/g' χ/χ' (rus.) γ(rus.)/γ' (rus.)

V pisavi je mehkost soglasnikov pred samoglasniki označena v ruščini po sledečem mehkem samoglasniškem znaku, kar ima svoj začetek v staro-cerkvenoslovanski grafiki, v poljščini z *i* (razen pred *i* in pri *l* v nasprotju z *t*, kar je v zvezi s Husovo označbo *l-l*, gl. str. 18), na koncu in po potrebi pred soglasniki pa v ruščini z znakom mehkega polglasnika *ʋ*, torej tu le še nemim znakom palataliziranosti soglasnikov, v poljščini z diakritičnimi znaki na soglasniku (*ċ-dž-ś-ż-n*). Obojni samoglasniški vrsti se moreta, čeprav sta se razvili vsaka iz drugih virov in po drugačni poti, v gotovem oziru primerjati:

samoglasniški znaki

	ruski		poljski
trdi	а э ы о у :		a e y o (ó) u ą ę
mehki	я е(ѣ) и ѳ ю :		ia ie i io (iö) iu ią ię

Prim. (po redu palataliziranih soglasnikov): (*p'*) rus. пять — пятый, polj. *pięć* — *piąty*; (*b'*) rus. быть — бить, polj. *być* — *b.ć*; (*v'*) rus. вѣтр вѣет (inf. вѣять), polj. *wiatr wieje (wiał)*; (*m'*) rus. мѣка — мягкий, polj. *meka* — *miękki*; rus. мѣд, polj. *miod*; (*t'*) rus. телѣта, polj. *cielęta*; rus. вмѣстѣ „skupaj“, polj. *w mieście*; rus. гость, gen. гостя, plur. гости, polj. *gość, gościa, gości*; rus. дѣть, polj. *dać*; (*d'*) rus. дождь — день, polj. *deszcz* — *dzień*; rus. будѣ „bodi“, polj. *bądź*; (*s'*) rus. сѣто — сѣто, polj. *syto* — *sito*; prasl. **sodjo* — *sedo*, rus. сужу — сяду,

polj. *sądzę* — *siąde*; rus. нос — ось, polj. *nos* — *os*; (z) rus. земля, polj. *ziemia*; rus. воз — слѣзь „zlezi“, polj. *wóz* — *zleż*; (n') rus. нести, praeter. нес, polj. *nieść*, *niost*; rus. пѣснь — пѣсенка, polj. *pieśń* — *piosenka* (n); (l') rus. блуд „nečistost“ — люди, polj. *bląd* „zmota“ — *ludzie*; rus. лоб, gen. лба „čelo“ — лён, gen. льна „lan“, polj. *teb*, gen. *tba* „glava“ — *len*, gen. *lnu*; rus. op. del. дал — subst. даль „dalja-va“, polj. *dał* — *dal* itd.

Od onemelega polglasnika *v* je v ruščini in poljščini sled mehkosti ostal le pri zobnikih pred ustničniki in goltniki, medtem ko se je (z izjemo *l* in v poljščini tudi *s* – *z*) pred trdimi zobniki in na koncu izgubil, kjer pa se je po analogiji drugih oblik razen izoliranih končajev in v poljščini ustničnikov zopet vzpostavil; a poseben fonetičen slučaj tvorita skupini *tn* – *dn* za *tbn* – *dbn* z le favkalno eksplozijo na zadnji strani golta (tudi v poljščini): stcksl. тѣма, prv. rus.-polj. **vedьma*, rus. тѣма, вѣдьма, polj. *ćma*, *wieǰma*, toda prasla. **lētbn̥*, stcksl. gen. днѣ, rus. лѣтний, дня, polj. *letni*, *dnia* proti nom. *dzien*; prasla. **svatьba*, **pro-sьba*, rus. свадѣба, просьба, polj. *swadźba*, *prośba*, toda stcksl. правѣда „pravičnost“, rus. правда, polj. *prawda* „istina“; stcksl. горькѣ „grenak“, rus. горький (izg. *gor'kěj* iz -*ój*), polj. *gorzki*, češ. *hořki*, toda stcksl. горьнѣ „goren, gorski“, rus. горный, polj. *górny* ali stcksl. орѣлѣ, gen. орѣла, rus. орёл — орла, polj. *orzeł* — *orła* (češ. tudi *orel*) in enako zbog poznejše otrditve stcksl. старѣцѣ, gen. старѣца, rus. старец — старца, polj. *starzec* — *starca* (češ. *stařec* poleg *star-rec*), stcksl. отѣцѣ, gen. отѣца, rus. отец — отца, polj. *ojciec* s starejšim gen. *ojca* iz **oćca* (str. 126); stcksl. лѣнѣ „lanen“, силѣнѣ, rus. льняной, сѣльный, polj. *lniany*, *siłny* proti *siła*; polj. *przenośny* „prenosen“, *oboźny* „nastanjevalec“ proti rus. переносный, обозный „pripadajoč k prtljažnim vozovom“; prim. tudi polj. *żeński* proti rus. женский

(-ѣ); steksl. сѣдмѣ, дамѣ, instr. сѣмѣмѣ, rus. семь (s'em') po семѣ (s'em'i), toda дам, сыном, polj. *siedm (-em), dam, synem*; rus. деревня, gen. plur. деревень, toda пѣсня (пѣснь) — пѣсен; steksl. гостѣ, костѣ, данѣ „davek“, дѣнѣ i. pod., rus. гость, кость, дань, день s palataliziranimi soglasniki na koncu, polj. *gość, kość, dan, dzien* i. pod. vzpostavljeno po drugih sklonih: steksl. голѣбѣ, крѣвѣ, gen. голѣби, крѣве, rus. голубь — голубя, кровь (-f') — крови, polj. *gotab — gotębia, krew (-f) — krwi*; imper. rus. греби, polj. *grzeb* itd.

Od šumevcev in afrikat, ki so kot produkti praslovanskih palatalizacij (str. 36 sl.) prešli v ruščino in poljščino z enojnim izgovorom, so č, šč, š, ž (I. palatalizacije) in c (II. in III. palatalizacije) skupni obema, le poljščina pa ima poleg tega še 1) *ždž* za palatalizirano *zd — zg* (*ježdže, miazdžić* „zmeti“, prim. sle. *mężiti* k *mężga*), 2) *c — dz* za *ti (kt) — di* (*świeca, noc — miedza*) ter 3) *dz* in *ś* II. in III. palatalizacije (dat.-loc. sing. *nodze*, steksl. нодѣ, *ksiądz*, steksl. кѣнѣсѣ, *zawsze*, steksl. вѣсе), za kar je v ruščini 1) do'gi, mehki *ž* (ѣзжу, размозжитъ „raztreščiti, zmeti“, prim. prekm. *moždžiti* k *mozg*), 2) *č' — ž* (свѣча, ночь — межа) in 3) *z' — s'* (друзья iz друзи, steksl. друѣси, князь, весь, все). Razen rus. *č* (чисто), skupin *šč* in *ždž*, ki sta v velikoruščini dala dolge mehke *š — ž* (шѣка iz **ski*, pozже iz **pozdie*), mehkih *z' — s'* III. palatalizacije (князь, нельзя, prim. tudi stpolj. *nielza* z *l* proti *łza* iz *slbza*, весь, neutr. все, polj. *wsze*) in po asimilaciji deloma omehčanih *ž — š* (прежний, здѣшний) so v ruščini in poljščini vsi drugi šumevci in afrikate otrdeli. Izvršilo se je to razmeroma pozno, v velikoruščini v XIV. stol., medtem ko pozna maloruščina še danes palatalni *č* (отѣць, izg. *otěč*, gen. вѣтцѣ izg. *vítěa*), ki s *ś — ž* (сѣмя за сѣмя, зѣле за зѣлье) odgovarja poljskim že s šumom (dorsalno) oblikovanim glasovom (gl.

str. 162). Otrdel je tudi rus. *c* iz *ts'* in potem sploh *s'* v oblikah povratnega glagola (мыться kakor мѹется *s tc*, to je *c* z dalj trajajočim zaporom, мылся *s s* itd.) ter polj. *ř* > *ž*, ne pa produkta poljske palatalizacije *č* – *dž* iz novopalataliziranih *č* – *d'* (*dziecię*). Otrdenje šumevcev in afrikat je povzročilo tudi izpremembo sprednjejezičnega *i* v srednjejezični *y*, dasi se v ruščini (razen pri *c*) piše historično *i*: rus. шило, уши, жила, мужи z *y* kakor polj. *szydło, uszy, wszystkim* „ves“, *żyła, wierzyć* za *věriti*, *dobrzy* za *dobri* nom. plur. pri osebah, *trzy* za *tri*; rus. купцы, polj. *wielcy kupcy, Polacy*; polj. *czysto, oczy*, toda rus. чисто, очи z *i*; polj. *szczyt, miazdżyć, dżdży*, toda rus. щит, размножить, дождёт z *i*; polj. gen.-dat.-loc. sing. *miedzy, świecy, nocy*, nom. plur. *drudzy*, steksl. дрыси itd. Razlika v poljski pisavi *ż* proti starim zvezam *sz* za *s* in *cz* za *c* je umevna, ker bi se sicer pisal dvojni *zz*; znak *ż* s piko pa je iz Husove pravopisne reforme (prim. gori str. 163 *t* in str. 6, 18).

Cehoslovaščina se v mnogem razlikuje od rusko-poljskega stanja. Sicer so tudi tu vplivali palatalni samoglasniki na spredaj stoječe soglasnike, vendar se je to v češčini poleg prehoda prv. *ř* in *r* pred palatalnimi samoglasniki v dorsalno s šumom oblikovan *ř*, ki ga slovaščina ne pozna (češ. *moře, řebro, řeka, věriti*, nom. plur. os. *dobří, tři, stařec*, toda gen. *starca, řku* iz **rbkq* „rečem“, *řka* „rekoč“ proti slš. *more, rieka, verit, dobří, tři, starec, rečiem* in po tem *rečū, rečūc*), omejilo na zobniške zapornike, ustna *d* – *t* in nosni *n* pred refleksi za prasla. *i* – *ě* (t. j. *ѣ*) in *e* ter produktom skrčenja *i* (torej *i, í, ě, 'a, 'ä*), ne pa morda *e* ali *ь*. Iz teh tako palataliziranih soglasnikov pa so se razvili obrobnopalatalni glasovi *d' – t' – n'* z zaporom ob prednjem robu trdega neba: steksl. *Дѣта* proti češ. *dítě*, plur. steksl. *Дѣти*, češ. *deti*; plur. *niti* (sing. *niť* i. pod. v starejši pisavi in v izgovoru po ana-

logiji drugih oblik); stcksl. БѢДАА proti češ. *bde* masc., *bdíc* fem.-neutr. „bedeč“; stcksl. БѢДАА proti češ. *jehně* „jagnje“, plur. *jehnata*, demin. *jehnátko*; prasla. suf. *-bie* proti češ. *znamení* v vseh oblikah s samoglasniškim končajem; toda za cksl. ТЕЛАА, stcksl. ДЕСАТЬ, НЕБО češ. *tele*, *deset*, *nebe* „nebo“ s trdimi *t - d - n*; enako za stcksl. ТѢМНѢА, ДѢНѢА češ. *temný*, *deň* (z *ň* po analogiji) itd. Nčes. *šť* *žď* v slučajih kakor *čišťen*, *shromažděn* „zbran“ ni mehko radi *e*, temveč po svojem postanku iz *šč - zdž* (str. 38, 40). Pač pa se v slovaščini soglasniki *d - t - n* ter še *l* (*r* je vedno trd, prim. doli) mehčajo tudi pred *e - v*: kakor v gornjih iz češčine podanih primerih slš. *dieťa*, *deti*, *niti*, *niť*, *bdiac*, *jahňa*, *jahňata*, *jahniatko*, *znamenie* se v slovaščini palatalizirano izgovarja tudi *budete*, *nenesieš* ter *letiet*, *lest* „zvijača“, gen. *l'sti* (*l'* se znanjuje pred soglasniki, na koncu in drugimi samoglasniki razen *e - i*, n. pr. slš. *nedel'a*, dat.-loc. *nedeli*, izg. *nedel'a*, *-l'i*). Po ustničnikih je v češčini od *e* ostal dvoglasniški *i*: češ. *pěna*, izg. *pěna*, *pět*, toda *patý*, slš. *pena*, izg. *pěna*, *păt* — *piaty* z dvoglasnikom *ia* za dolgi *e*. Za razlikovanje dvojnega *t - l* obenem s samoglasnikoma *y - i* se je pote goval še Hus v traktatu o pravopisu, kjer je ustvaril tudi diakritično označevanje *lyko* proti *lich*o (str. 18). Ze tedaj se je, kakor pravi Hus, „more Teutonico- rum“ izgovarjal *y* kot *i* in *t* kot *l* za prvotni srednje- palatalni *l* in mehki *l'*, ki se je bil že zgodaj v star- ejši dobi v izgovoru približal srednjemu *l*, čigar sled pa so slučaji s preglassi: češ. *vůle*, *klíč*, slš. *voľa*, *kluč*. Tako je danes v književni češčini le *i* in eden *l*, dialektično pa so ohranjeni še starejši glasovi. Radi analogije po primerih s fonetično ve- ljavo *ty - dy - ny - ry*, izg. *ti - di - ni - ri*, proti *ti - di - ni - ři*, izg. *fi - di - ni - ři* (*ty* „ti“ — dat. encl. *ti*, *dým* — *div* „čudež“, *nýti* „medleti“ — plur. *niti*, *ryba - řipa* „repa“, *chudý* „reven, suh“ — *hadí* „gadji“, praed. *chudy* masc. neos. in fem. — *chudi* masc. os.),

pa tudi radi diferenciacije enako se glasečih besed in oblik se je razlikovanje *y* – *i* v pisavi splošno obdržalo: *býti* — *biti*, *syto* — *síto*, *lysina* — *liška* „lisica“, praeter. plur. *daly* masc. neos. in fem. — *dali* masc. os. Goltniki z *y* so v čehoslovaščini ostali: češ. *kyj*, *hynouti*, *chytij* „zvit“, slš. *kyjak*, *hýbat*, *chytrj*; češ. *velikj* poleg *velkj*, slš. *velkj*, češ.-slš. *mnohj*, *hluchj*; slš. plur. masc. os. *velki*, *mnohi*, *hluchi* je po analogiji mesto prvotnega češ. *velci*, *mnozí*, *hluší*. Šumevci in *c* niso otrdeli na ru ko-poljski način, vendar niso tudi več mehki (nebni) kakor v stari dobi. Sledovi mehkosti so se ohranili v preglasih samoglasnikov (gl. doli) pri šumevcih (nom. *duše*, gen. *muže*, *orače*, slš. *duša*, *muža*, *orača*), pri *c* – *z* za *tí* (*kt*) – *di* (*svíce* — *meze*, slš. *svieca*, *medza*), pri *c* – *z* – *š* III. palatalizacije (gen. *otce* — *kňeze*, slš. *otca* — *kňaza*, stčes. *vše* fem. „vsa“), ne pa severnoslovanska palataliziranost pri prv. *s* – *z* (dat.-loc. *rose*, *koze*, stčes. *rosě*, *kozě* od *rosa*, *koza* proti *víře* od *víra*, *rané* itd.). Rezultati II. palatalizacije v končajih oblik so v češčini ostali, ne pa njih palatalizirani izgovor: nom. plur. *vlci*, *boží*, *lenoši* „lenuhi“, *velcí*, *mnozí*, *hluší*; dat.-loc. *ruce*, *noze*, *mouše*. Še danes pa sta po svoji narodi brez ozira na sledeči samoglasnik mehki skupini *št* – *žd* iz stčes. *šč* – *ždž* (str. 167): ne le nom. plur. *slovenští*, loc. *ve vojště*, slš. *slovenskí*, *vo vojsku*, *štěstí* — *šťastný* „sreča, srečni“, slš. *šťastie* — *šťastný*, temveč tudi *puštěn*, *hyžděn* „spačen“ pred prv. *e* (slš. anal. *pusten*, *hyzden*).

Maloruščina je po svoji podlagi istovetna z velikoruščino in poljščino. Kakor pričajo najstarejši južnoruski spomeniki (že XII. stol.), so bile n. pr. skupine goltnikov z *y* omehčane. Deloma že tudi rano, a zlasti pozneje pa je maloruščina izvedla depalatalizacijo pred kratkim *e*, ki je pod naglasom zelo širok *e* (бездна, небо, лебедь, реѡ „rjojenje“, a tudi день, днесъ „danes“, тепѣр „sedaj“), in *i*, ki se je skupno z *y* strnil v nižje in bolj spredaj nego *y*,

v smeri proti *e* artikuliran samoglasnik (v pisavi и), n. pr. ходѣти skoro kakor *hodate*: rus. сын — сѣнный, toda mrus. син — синий, rus. сѣто — сѣто, mrus. oboje сѣто, rus. лысина — лисѣца, mrus. лысина — лисѣця (inf. *byti* je po analogiji z буду izpremenjen v бути in tako ločen od бѣти). Ta depalatalizacija je zajela pred *e* in *i* celo prvotne *r* — *l* — *n* — *c* (*r* > *r* že od XII. stol. in obsega tudi beloruščino): море kakor shrv. *mōre* in slš. *more*, dial. на мори; поле, dial. на поли; instr. дѣнею od дѣня „tikva“; нѣва (izg. *neva*), prim. stcksl. нѣва, shrv. *nĭva*, sle. *njĭva*; trp-pret. del. вѣрений, хвалѣний, ранений; сѣнце itd. V drugih položajih je pri *l* — *n* — *c* mehkost ostala, *r* pa je kakor v slovenščini pred samoglasniki razpadel v *ri*, a na koncu otrdel: rus. лѣкаръ (*r*) proti mrus. лікар, gen. лікаря (izg. *likar* — *likaria*); rus. пѣрѣя, mrus. піре (*pīrie*) iz **pervie*; gen.-dat. sing. моря — морю (*moria* — *moriu*), toda поля — полю, gen. plur. піль z *l*, сѣнца — сѣнцю — сѣнць s *c* kakor отѣць, gen. вѣтця, dat. вѣтцю itd. Podaljšani *e* se je razvil enako *ē* v palatalizujoč *i* (v pisavi ѣ): rus. сѣмь, лѣд, нѣс, тѣк proti mrus. сѣм (*s*), лѣд, нѣс, тѣк kakor rus. лѣс, снѣг proti mrus. лѣс, снѣг (*sn*). Po *r*, šumevcih in ustničnih ostane ta *i*, toda brez palataliziranja: rus. рѣчь, морѣй, шесть, человѣк, мѣд, toda mrus. річ, морів iz **mořev*, шіст, чоловік, мід. Mehki *c* — *s* — *z* so enaki poljskim palatalnim, dorsalno oblikovanim glasovom (str. 165). Tako se izgovarjajo dandanes seveda tudi produkti II. palatalizacije pred refleksom za *e*, medtem ko so produkti III. najbrže že prvotno imeli podoben izgovor: loc. sing. бозѣ, яблоцѣ, dat.-loc. sing. мѣцѣ (nominativ plur. моškega spola je nadomestil akuzativ внуки, боги, дѣхи); отѣць, князь, весь.

Južna slovanščina se je (z delno izjemo bolgarščine, gl. doli) v palatalnostnem oziru sploh odmaknila od prvotne smeri in ta njen depalatalizacijski pravec izpričuje že izguba razlikovanja med polglas-

nikoma *ʋ* – *ʋ*, ki sta se strnila v en srednji *a*, in *y* – *i*, ki sta dala sicer prednjejezični, toda nepalatalizujoč *i* (str. 161). Že v brižinskih spomenikih nahajamo tako stanje, le da je v II. spomeniku še ohranjen sled *y* po ustničnikih (*buiti*, *mui*, *muzlite*), kar srečujemo tudi v starosrbskih spomenikih (v listini Kulina bana 1189. l. кѹти, примысла poleg тисѣска) in kar spominja na bolj zadnjejezično artikulacijo rus. ы po ustničnikih, a pred sledečim mehkim soglasnikom se izgovarja celo s prehodnim samoglasniškim elementom kot dvoglasniški *ʋy* (пыль „prah“, izg. *pʷyt*). Depalatalizacija je na jugu zadela tudi prvotni mehki *i*, iz katerega se je le v slovenščini pred samoglasniki razvil dvoglasniški *i*: shrv. *mōre*, bolg. морѣ, sle. *morjē*. Ta pojav sega tudi v slovaščino in maloruščino ter beloruščino (str. 167 in 169), ne more pa biti že praslovanskodialektičnega postanka. Mehka *l* – *n* sta se ohranila (v slovenščini sta tudi razpadla v *lj* – *nj*, o bolgarskih gl. doli). Ohranila se je dolgo, v srbohrvaščini do XIV. stol., v slovenščini še dalje (Trubar v Abecedariju „*l* časi debelu po beziašku izreči“) celo stara razlika trojnosti *l* – *l* – *l̥*, toda z izpremembami, da je *l̥* pred *y* prešel v *l*, kar je umevno, ako je *ty* postalo *li* (prim. polj. *tysina* – *lisica*, toda sle. *lisa* – *lisica*, shrv. *lisa*, *lisina* – *lisica*, bolg. лиса, лисина – лисица), nasprotno pa je *l* pred nekdanjim polglasnikom *ʋ* v slabi poziciji, torej na koncu in pred soglasniki postal *l̥*, ki se je v srbohrvaščini že v XV. stol. vokaliziral v *o*, v slovenščini pozneje enako maloruščini in beloruščini v *u*, dialektično pa tudi ostal kot *l̥*: steksl. волъ – солъ, rus. вол – соль, polj. *wol* – *sol*, toda sle. *vou* – *sou*, shrv. *vô* – *sô*, bolg. вол – соль (izg. *sol̥*); s suf. -*ьсѣ* rus. владѣлец, gen. владѣльца, toda shrv. *vlādalac* – *vlādaoca*, bolg. владѣлец, plur. владѣлци, sle. *tkālac*, gen. *tkāuca*. Sumevci imajo neki srednji izgovor, niso več mehki kakor rus. *ĭ* (najmeče se izgovarjajo v bolgarščini), pa tudi ne trdi

kakor rus.-polj. *š* – *ž*. Produkti III. palatalizacije so izgubili mehkost in se s produkti II. enako glase kakor staro *s* – *z*: sle. *konec*, *knez*, *vēs*, shrv. *kōnac*, *knēz*, *sāv*, bolg. конѣц, витѣз, весь (izg. *ves*, prim. ведѣнь, izg. *vezdēn*); nom. plur. masc. sle. *otroci*, shrv. *junaci*, *rōzi*, *dūsi*, bolg. юнаци, ковчѣзи, кожyси; dat.-loc. sing. fem. shrv. *k rūci* — *na ruci*, *k nōzi* — *na nōzi*, *snasi* kakor *na lozi*, *rōsi*. Mehka z nebno, dorsalno artikulacijo pa sta shrv. *ċ* – *đ* (cir. *h* – *ḥ*) za *ti* (*kt*) – *di*, medtem ko je bolg. *št* – *žd* proti stekl. *šṭ* – *žḍ* otrdelo, kakor je tudi shrv. *št* – *žd* iz *šč* – *ždž* trdo. Dialektično so se v slovenščini in posebno v srbsko-hrvatskem jekavskem narečju v novejšem času pojavile neke posamezne palatalizacije soglasnikov, v slovenščini goltnikov pred palatalnimi samoglasniki, v obeh razni produkti za drugotno *tj* – *dj* (sle. *tjeden*, jek. *čérati* za *tjērati*, knjiž. *brāca*, *cveće*, ozir. *cvŕjeće*, *prédgrāde* s suf. *-vi-*) i. dr., kar pa v celoti ne izpreminja prvotnega glasovnega značaja južne slovanščine.

Bolgarščina zavzema v splošnem južnoslovansko stališče (*y* = *i*), vendar so tu neki pojavi, ki spominjajo na sever kakor maloruščina na jug. K tem spada zanimiv slučaj, da se je v refleksih ohranila razlika *ъ* – *ѣ*: bolg. knjiž. дѣждѣ — дѣнь, izg. *děš* z reduciranemu *ä* podobnim *ъ* — *den*, maced. sevvzh. od Soluna (Suhó) *děš* — *dēn*, sev. *dōš* — *dēn*, prim. že v starocerkvenoslovanskih spomenikih, n. pr. v Marijinskem evangeliju дождѣ — дѣнь za *dožd* — *den* (*dēn*) in prv. дѣждѣ — дѣнь, rus. дождѣ — дѣнь, mrus. дощ — дѣнь. Na vzhodu in jugozahodu se dialektično srečuje tudi do neke mere palataliziran izgovor soglasnikov pred palatalnimi samoglasniki. Od tega pa je razlikovati neko posebno bolgarsko palatalizacijo, ki se v književnem jeziku tako isto naslanja predvsem na vzhodno in v manjši meri sredinsko narečje, pri kateri sta izvzeta samoglasnika *e* – *i* in katera ne dosega ruske palatalizacije,

temveč ostaja na neki srednji stopnji vzbočenja jezika do višine *e*, vendar odvisno tudi od vrste soglasnika, pri zobnikih z jačjo mehkostjo, pri ustničnikih in *r* z dvoglasniškim *e*. S tako palatalizacijo se izgovarjajo soglasniki pred široko izgovorjenim Ѣ=я, ako je naglašen in stoji pred trdim soglasnikom, ozir. zlogom z nepalatalnim samoglasnikom, ne pa sicer, ako se izgovarja *e*: снѣгъ, izg. *sn'eak* proti мѣсто, izg. *measto*, рѣдко, izg. *reatko*, toda plur. *snegove*, *mesta* in subst. *redkosta* (рѣдкостѣта); enako imperf. четѣхъ proti бѣхъ, берѣхъ in 2.—3. os. -ѣше; imperf. — aor. щѣхъ, видѣхъ proti търпѣхъ, горѣхъ (2.—3. os. aor. -ѣ=-я); op. del. видѣлъ, четѣлъ, plur. -ели itd. V istem razmerju je izgovor končaja -a po prv. *n* — *l* proti *r* in nadomestilu za opuščeni t. zv. epentetični *l*: воня „smrad“, plur. поля in enako поляна (toda поле) proti вечера, plur. моря (toda морѣ) in сабя, shrv. *sābla*, toda s *t^e* братя, shrv. *brāca*; prim. še pred členom конѣтъ poleg коня, izg. *kon'et* — *kón'a*, кралѣтъ (tudi *l*ъ) poleg крăля proti царѣтъ kakor царѣтъ poleg цăря. Pred *e* in *i* se izgublja palatalizacija: plur. коне, izg. *konē* in *konē*, prim. *polē*, *kralevič*, *kralīca* in seveda *more*, *carē* itd. V 1. osebi sedanjika se je pri osnovah na -i- na podlagi sredinskega narečja po primerih z zvočnimi soglasniki (съблăзня „zavedem“, мōля, горя) in ustničniki (търпя) posplošila tudi pri zobnikih nova palatalizacija: платя, гостя, сѣдя, бдя, нōся, пълзя itd. Pri oblikah steksl. орѣжъ, 2. os. орѣши je *r* otrdel kot opā, opēш kakor морѣ, shrv. *drēš*, *mōre*. Poleg te umljive otrditve pa imamo v bolgarščini, ne glede na slučaje na koncu kakor кралѣ, конѣ, izg. *krat*, *kon*, tudi нйва, ранѣна, чѣтене „branje, štetje“ z *n* (dial. *četeņe*) proti нйнка „prsi, dojilja“ z *n'a*- i. pod., kar zbližuje bolgarščino z maloruščino, le da se to tu ni do iste meje razvilo kakor tam. Iz novejših pojavov bi bilo omeniti dialektično mehčanje *h* po *i* (научѣхъ, izg. *naučīh*) in goltnikov pred *i* (хѣтър,

служѣня, кѣтка), razen tega so še neke vrste palatalni $k' - g'$ v tujih, turških izrazih, podobni maced. $k' - g'$ za *ti* (*kt*) – *dj*.

2. Vpliv soglasnikov na samoglasnike. T. zv. preglasi (nem. Umlaut). Z dispalatalizacijo v zvezi stoječi slučaji labializacije.

Kakor so že v praslovanščini vplivali mehki soglasniki na izgovor nekih nepalatalnih (nesprednjejezičnih) samoglasnikov $y - \text{э} - o$ in $\bar{e} > 'a$, so vplivali tudi v historični dobi, le da imamo tu poleg progresivnega še regresiven vpliv, ki ga je v praslovanščini najti le v posameznih, redkih primerih prehoda $\text{ь} > \text{э}$, pri katerem pa so mogli sovplivati tudi spredaj stoječi soglasniki (gl. doli): lat. *discus*, nem. *Tisch*, toda stcksl. дѣска, rus. доска; lat. *vidua*, stcksl. вѣдова. Regresiven vpliv je opazati predvsem tam, kjer je najbolj razvito nasprotje med trdimi in mehкими glasovi in palataliziranje soglasnikov po sledečih palatalnih samoglasnikih kakor v poljščini in ruščini in šele v drugi vrsti v češčini in bolgarščini, progresiven pa največ v češčini in deloma v slovenščini in bolgarščini.

a) Regresiven vpliv. Pri naravnavanju artikulacije za izgovor sledečih trdih ali mehkih soglasnikov, t. j. vzbočenja jezika pri zadnjih in nevzbočenja pri prvih, se samo po sebi stvari tudi širši ali ožji prehod za zvoneči zračni tok in s tem povod za širši ali ožji izgovor spredaj stoječih samoglasnikov. Najlepše se to čuti v ruščini pri $\bar{e}$ (ѣ) in $'a$ kot refleksu za $\bar{e}$, pri katerem se artikulacija za a pred mehкими soglasniki pomakne naprej v smeri proti $\bar{a} - \bar{e}$, kar se podobno pojavlja tudi v češčini (gl. doli): мѣсто — вмѣстѣ „skupaj“, izg. *m'ästo* — *vm'este*; пѣна — пѣнѣть *p'äna* — *p'enit'*; дѣд — дѣти *däd* — *defi*; enako этот — эти *ätot* — *eli* z $\bar{e}$ za e v absolutnem začetku (str. 45 in doli); пятый — пять *p'at'j* — *p'ät*; взят — взять *vz'at* — *vz'ät*; toda prim.

tudi блюдо „skleda“ — в блюдѣ *bl'udo* — *v bl'üde*; strus. луд, shrv. *lūd* „nor“ — люди *tud* — *lūdi*. Za e drugega porekla nego Ѣ ali Э velja pred mehkimi soglasniki isto, pred trdimi pa se je pod naglasom širokemu izgovoru pridružila še labializacija v *ō > o* (gl. doli): ель — ёлка „jelka“ *jel'* — *jotka*, семь — сам-сѣм „sam sedmi“ *s'em* — *sams'om*, день — лён „lan“ *den* — *lon*, чѣрти — чорт „vrag“ *čērli* — *čort*, беречь „varovati“ — берёза *b'er'eč* — *b'er'oza*, a tudi po analogiji na берёзѣ *na b'er'öz'e* ali тѣтя *tōta* po тётка „teta“.

V razvoju širokega izgovora je šla do krajnosti leška skupina, kjer imamo v poljščini pred trdimi zobniki ne le *ē > a* proti rus. *ē > e* (*ä*), temveč tudi otrdenje (dispalatalizacijo) palatalnega sonantnega *ʲr > ar* (redko *'ar*) z refleksom, enakim velarnemu sonantnemu *ʳ > ar*, kar govori za otdritev še pred razpadom sonanta v dvoglasniško skupino, torej še pred XII. stol.: polj. *miasto* — *w mieście*, *piana* — *pienić*, *dziad* — *dzieci*; *martwy* — *śmierć*, *czarny* — *czernić* i. pod.; prim. *garb* iz *gʳbъ*, rus. *горб*. Mehkost pred sonantom stoječega soglasnika se je predvsem pri *s*, a tudi sicer izgubila: polj. *sarna* poleg *ziarno*, rus. *сѣрна*, *зерно*; stpolj. *darski* poleg sed. *dziarski* „smel“, *darn* „drn, ruša“ poleg kaš. *dzarna*, rus. *дѣрзкий*, *дѣрн*. Goltniki in ustničniki so s svojo artikulacijo ovirali razvoj poljskega širokega izgovora in povzročili celo, v poljščini in ruščini, palatalizacijo *r'* pred njimi: stcksl. *кѣкѣ*, *рѣка*, *снѣгѣ*, *оуѣка*, *хаѣкѣ*, *хаѣвѣ*, *нѣмѣ*, cksl. *рѣка*, polj. *wiek*, *rzeka*, *śnieg*, *uciecha*, *chleb*, *chlew*, *niemy*, *rzepa*; polj. *wierzch*, *wierzba* z *ierz* iz *ir < ir* (prim. polj. *sierota* iz *sirota*), *pierwszy*, stpolj. *pirzwy*, rus. *верх* *v'er'h*, *вѣрба*, sed. *v'erba*, *пѣрвый*; prim. rus. *четвѣрт* z *r'*, polj. *czwartek* „četrtek“, in rus. *борьба* z *r'*, kar ni nujno po *судьба* z *d'* i. pod. Palatalni sonant *ʲl* je v poljščini pod istimi pogoji otrdel v *ʲt > et* le po ustničnikih: *petny* (lit. *pilnas*, Kij. listki II 6 *напальнени*)

kakor *chetm* (rus. холм, got. **hulma-*) proti *wilk* (lit. *vilkas*). Po zobnikih *t* – *d* – *s* pa sta se oba sonantna *l* splošno, tudi pred goltniki in ustničniki, v poljščini enako kakor v češčini, ne pa v slovaščini, že preje razvila v *uť* in po metatezi v *tu* (*tlut*): stcksl. тлѣхти, praes. prv. тлѣхх, v spomenikih pisano тлѣхх, toda polj. *tluc* (po sedanjiku) — *tluke*, češ. *tlouci* — *tluku* proti slš. *tlct'* — *tlčiem* „tolči — tolčem“; lit. *ilgas*, polj. *dtugi*, češ. *dlouhý*, slš. *dlhy*; lit. *stulpas*, polj. *stup*, češ. *sloup*, slš. *stlp*; prasla. **s^hltn̥ce*, polj. *stonce* iz *stunce* radi nosnika od XV. stol., češ. *slunce*, slš. *slnce*. Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor zlasti v Savini knjigi kaže morda pisava тлѣхх i. pod. proti влѣхх tudi na otrditev po zobnikih. V češčini se je refleks *lu* dalje razširil, zajel je vsak velarni *ʔt*, tako da je na ta način po ustničnikih razviden prv. *ʔl*, nahaja se pa tudi po šumevcih in dialektično celo za neprv. *l* v slučajih kakor *sluza* za *slza* iz *slza*: prasla. **p^hln̥s*, lit. *pilnas*, češ. *plný* proti prasla. **p^hl̥k̥s*, lat. *populus*, nem. *Volk*, češ. *pluk* „polk“, *Svatopluk*, toda polj. *petny*, *Świętopetk* poleg sed. *putk* za *potk* z labializacijo *et* > *ot* kakor še pri prasla. **m^hl̥v-*, češ. *mluva*, *mluviti* „govor, govoriti“, polj. *mowa*, *mowić* (*mówić*) iz *mełv-* > *mołv-*; **h^hl̥m̥s*, češ. *chlum*, slš. *chlm*, polj. *chetm*; prasla. **č^hln̥s*, češ. *člun*, slš. *čln*, polj. *czołn* z *o* iz *e* po šumevcu pred trdim zobnikom (gl. doli); prasla. **z^hl̥č̥s*, češ. *žluč*, slš. *žlč*, polj. *žołcz*. V ruščini je, z izjemo slučajev kakor желчь, челнок proti чолн, nastalo iz vsakega sonantnega *l* labializirano *ot*, mrus. *ou*: волк kakor холм. Isto se je zgodilo, z enako izjemo slučajev kakor железа „žleza“, tudi pri „polnoglasnih“ oblikah iz *telt*: молоко „mleko“ kakor полотно. Drugače in v drugi dobi nego rus. *ot* za oba *l*, in sicer naravnost iz *t*, se je razvilo sle. *ot* > *ou* (iz kratkega *ət* in dolgega *ot*) ter shrv. *u* za enojni južnoslovanski sonantni *t* (str. 161): sle. *vōuk*, *dōugo*, shrv. *vūk*, *dūgo* i. dr.

Pod istimi pogoji, kakor so se v poljščini dispalatalizirali *e* in palatalna jezičniška sonanta, se je tu pred trdimi zobniki izvršil tudi preglas z labializacijo samoglasnika *e* preko *ö* v *o*, medtem ko je v ruščini to mogoče pred vsemi trdimi soglasniki in na koncu, toda le pod naglasom, a maloruski progresivni preglas *e* > *o* po šumevcih predstavlja najbrž starejše stanje (str. 45): polj. *zona*, gen. *žony*, dat.-loc. *ženie*, plur. *žony*, rus. жена, gen. жены, dat.-loc. женѣ, plur. жѡны, mrus. жона ali polj. *czoło* (*na czole* je po analogiji), rus. челѡ, mrus. чоло, prim. še rus. человек, mrus. чоловік, toda polj. *zebro*, gen. in plur. *zebra*, rus. ребро, gen. ребра, plur. рѣбра, mrus. ребрѡ, plur. рѣбра ali polj. *świekie*, rus. свѣкор, mrus. свѣкор „sveker“; polj. *niose*, 2. os. *niesiesz*, praet. *niōst*, fem. *niosta*, plur. masc. os. *nieśli*, neos. in fem. *niostry*, rus. несy, 2. os. несѣшь po 3. несѣт in 1. množ. несѣм (zato tudi še несѣте), praet. нѣс, fem. несла, plur. несли, mrus. несѣш, нис, toda polj. *piekę*, *piekł*, rus. пеку, пѣк, mrus. пік, stpolj. *grzebę*, *grzebł*, rus. гребу, грѣб, mrus. гріб; polj. *lice*, *jeszcze*, rus. лицѡ, ещѡ, mrus. лицѣ, ещѣ itd. Slučaji z istim preglasom pri *ѣ* v ruščini kakor plur. звѣзды, гнѣзда, приобрѣл i. pod. so sledili enakim oblikam z *ě* kakor сѣстры, сѣла, плѣл, a nepreglašeni *e* se nahaja v besedah, sprejetih iz cerkvene slovanščine (нѣбо proti нѣбо „nebo“) in v ruskih besedah pred nekdanj mehkimi soglasniki (отѣц proti опѣл; v poljščini poleg *ojciec* tudi *orzel* radi *e* iz *ь*). Že v praslovansko dobo dialektičnega cepljenja pa spada občerуска disimilacijska labializacija početnega *ie*- > *o*- pred zlogi s sprednjima samoglasnikoma *e* – *i* kakor один, озеро, stcksl. ѣдинѣ, ѣзеро, proti ель, ёлка „jelka“ z *ie*- pred drugimi glasovi (prim. str. 44).

Že z malorusčino, ki pozna samo enoten, ikavski refleks za *jat* ѣ (місто, в містї, дїд, діти, снїг, сїмя z *i*, ki palatalizira spredaj stoječi soglasnik, str. 169)

se pričenja, z izjemo vzh. bolgarščine (in dial. čakavščine) vrsta jezikov, v katerih se je izgovor *ѣ* razvil le enosmerno brez vpliva sledečih soglasnikov, ozir. zlogov, in sicer, ali diftongično jekavski (*ē – ie > i*) v čehoslovaščini, ali poleg tega tudi zoženo ikavski in ekavski z več ali manj širokim izgovorom v srbohrvaščini in slovenščini. Prvotno je imel *ē*¹ iz ievr. *e*, kakor kaže praslovanski preglas *ē > 'a* po palatalnih soglasnikih (str. 42 sl.), splošno širok izgovor ter se je razlikoval, kakor priča različni vpliv na goltnike (str. 38 sl.), od *ē*², nastalega iz indoevropskih dvoglasnikov. Po poznejši strnitvi obeh pod enakim vplivom sledečih zlogov je pa prasla. dial. mogla prevladati tudi ena ali druga stran v izgovoru, široki, ali pa k razvoju v rastoči dvoglasnik *'e* nagnjeni *ē*. Zanimiv je prehod refleksov za *ē* v bolgarskih narečjih. Nadaljevanje srbskohrvaške ekavščine vlada še v zahodni bolgarščini in v macedonskih narečjih skoro do Soluna, a od tu severnovzhodno (Suhô, Kerečki) in v Rodopah prehaja ekavščina v jakavščino (*ѣ = ā, 'a* ali *ea*), ki je bila, kakor priča glagolski znak *Ѧ* za *ѣ* in *ia* (*'a*), podlaga starocerkvenoslovansščini. Tudi v cirilskem znaku *ѣ* je jasno viden sled glagolskega *a* (*†*). Dalje, v vzhodni bolgarščini, pa se je, kakor kaže ustroj Simeonove cirilice (prim. Supraseljski kodeks), razlikoval *ѣ* od *Ѧ*, a za današnjo bolgarščino velja naravnost drugi princip vpliva sledečih soglasnikov, ozir. zlogov na razvoj *ѣ*, ker je široki diftongični izgovor *ѣ* kot *'a – ea* ohranjen le pred trdimi soglasniki in pod naglasom, medtem ko se sicer zožuje v *e* (str. 172): мѣсто z *ea* proti мѣстен, мѣстеце z *e*; рѣпа *reāpa* proti рѣка *rekā*; дѣд z *'a* proti дѣдина z *e*; aor. видѣх, 2.—3. os. видѣ z *'a*. V zvezi s tem se na vzhodu izpreminja tudi etimološki *a* po šumevcih, *c* in *j* pred zlogi s prednjimi samoglasniki in pod naglasom v *e*: чаша, plur. чѣши; жѣба, plur. жѣби; цака „ukana“, plur. цѣки; яма, demin. ямичка z *ie-*, ozir. *e-*; Стоян,

voc. Стоёне; impf. стоях, 2.—3. os. стоёше kakor бѣх *beax*, 2.—3. os. бѣше *beše*.

V starocerkvenoslovanskin spomenikih, posebno z vzhodnobolgarskim jezikovnim ozadjem, je opazati kot neprvotno črto vplivanje sledečega zloga na spredaj (zlasti pred ustničniki) stoječi polglasnik: дѣва, toda fem. neutr. дѣвѣ, instr. мѣвою, toda dat.-loc. мѣмѣ (str. 62) in narobe тѣмѣмѣ, dat.-loc. тѣмѣ, toda nom. тѣма i. pod. V takih pojavih vidimo lahko tudi neke vrste vokalno asimilacijo, ki jo nahajamo zlasti pri drugih samoglasnikih in ki pri posebne vrste soglašanju prehaja v t. zv. vokalno harmonijo (gl. doli). Zamene polglasnikov so najti zlasti še v ruščini: prasla. дѣбрь „globel, dolina“, strus. Ostr. дѣврѣ, stpolj. *debrz*, toda stcksl. nav. дѣврѣ, rus. дѣбрь, mrus. дѣбр in narobe prasla. тѣнѣкѣ, lat. *tenuis*, cksl. тѣнѣкѣ, polj. *cienki*, toda rus. тонкий (prim. str. 173 že prasla. *děska* in verjetno tudi *vědovu*).

V češčini, ne pa v slovaščini, imamo podobno odgovarjajočemu, že gori omenjenemu ruskemu pojavu (str. 173) le zoženje širokega refleksa 'a za *e* v *ě*—*i* (str. 142) pred mehкими soglasniki ali zlogi s prednjimi samoglasniki in na koncu: *svatý*, *svatost* — *světiti*, slš. *svätý*, *svätif* z *ā* za kratki *e* po ustničnikih; *pátý* — *pet*, slš. *piaty* z dvoglasniškim *ia* za dolgi *e*, *pāt*; *tahnouti* — *težký*, *tíže*, slš. *tiahnuf*, *lašký*, *tiaž*; plur. *jehňata* — sing. *jehně*, gen. *jehnete*, slš. *jahňa*, gen. *-ťa*, plur. *-tā* itd. (prim. str. 167). V istih položajih kakor zoženje 'a za *e* se je v češčini izvršil tudi preglas etimološkega *a* po mehkih soglasnikih (gl. doli). Pozen regresivni preglas iz XV.—XVI. stol. je v češčini še prehod dvoglasnika *aj* v *ej*, kar srečavamo tudi v slovenskih narečjih (n. pr. gorenj. *krěj*, *zděj*): češ. *vejce*, toda gen. plur. *va-jec*, ker ni več dvoglasnika (prim. sle. Dalm. *od eniga jejca*, dial. *jejce* proti množ. *jájca*), superl. *nejmenši*, imper. *dej*, *volej* „kliči“; slš. *vajce*, *najmeněj*, *daj*, *volaj*; češ. *kraj* je po drugih oblikah kakor gen. *kraje* itd.

b) Progresiven vpliv palatalnih soglasnikov na preglas samoglasnikov, ki se je najjače razvil v češčini (slovaščina ga ne pozna), se javlja predvsem pri dotlej v praslovanščini nepreglašenih samoglasnikih *a - u*. Preglas '*a > ě*, ozir. '*a > ie > i* po šumevcih, *c - z, j* (tudi mesto t. zv. epentetičnega *l*), '*l - d - ŋ*, '*ř* in '*l* iz '*l* je starejši in se je izvršil sočasno in pod istimi pogoji kakor zoženje širokega refleksa '*a* za *ę*, t. j. na koncu in pred mehкими soglasniki, ozir. zlogi s palatalnimi samoglasniki, torej v zvezi z že opisanim regresivnim vplivom, medtem ko je pred trdimi soglasniki ostal neizpremenjen: *číše* iz stčes. *čiešē* „čša“ proti *žaba* ali *čāsek* iz *-čkč*; *čeled* iz stčes. *čelēd*, gen. *čeledi*, shrv. *čělād*, stcksl. *чѣлѣдѣ* „služinčad“ proti demin. *čeladko* ali *košatj*; gen. sing. masc. *muže, orače, tovaryše, plaště, měsice, kněze, kraje, zeře, koně, kolaře, krale, pritele*; gen. sing. in nom. plur. neutr. *lože, ohniště, vejce, moře, pole*; nom. sing. fem. *duše, svíce, meze, ovce, staje, země, koupě, vůně, zře, vůle*; instr. plur. fem. *dušemi* in po analogiji tudi *duším* za *dušam*; verba III 2 *mlčeti, slyšeti, držeti* (polj. *milczeć* itd. je po analogiji) in V 1 iter. *vraceti, sázeti, pouštěti, pokoušeti, klaněti* itd. Sledove tega preglasa nahajamo že v češkokercvenoslovanskih Praških glagolskih odlomkih iz druge polovice XI. stol.: nom. fem. *панѣтикоустиѣ*, gen. neutr. *цѣлєниѣ*; drugi slučaji so zaslediti od XII. stol. dalje. V splošnem spominja ta preglas na nemški „Umlaut“ *a - u - o > ā - ū - ö* pred *i (e)* v priponi ali končaju (n. pr. *Blätter — Bücher — Löcher*, morda tudi *Grätz* za sla. *gradčeb*); vendar je češki preglas nastal samostojno v zvezi z razvojem refleksa za *ę*, kakor se je to zgodilo v ruščini in kakor se je podobno zožil **k* (in po tem dialektično tudi *a* po mehkih soglasnikih) v bolgarščini (gl. str. 177). Tudi v slovenščini je še iz časa pred Trubarjem najti preglas *a > e* po *j* in drugih mehkih soglasnikih, toda brez ozira na sledeči zlog ali soglasnik: n. pr.

obhajel, s čestjo, „Raftzhitzher (za Raščičar) Crainez“ pri Trubarju, nav. *jěst* za *jaz* i. pod.

Brez ozira na sledeči zlog ali soglasnik, kar tako isto govori proti nemškemu vplivu, se je v češčini izvršil preglas *u* iz *u* in *o* po mehkih soglasnikih v *i*, ki se je pričel v začetku XIV. stol. s prejotacijo ali diftongizacijo *u* > *iu*, kakor se je to preje zgodilo tudi z *'a*, in završil na koncu stoletja s prehodom v *i*: *kosile*, shrv. *kōšula*; *klíč*, sle. *ključ*; dat. sing. masc.-neutr. *muži*, *moři*; acc.-instr. sing. fem. *duši* – *dušĩ* iz stčes. *dušiu* – *dušiũ*, stcksl. *доушѣ* – *доушѣѣ*; 1. os. sing. in 3. plur. *píši* – *píši*, stcksl. *пишѣ* – *пишѣтъ*; part. plur. *píšice*, stcksl. *пишѣштѣ*; enako *kupuji* – *kupujĩ* – *kupujíce* (*kryju* i. pod. je po analogiji drugih korenskih glagolov). Prehod sle. dial. *u* > *ũ* se je razvil sam na sebi iz značaja lastne artikulacije z izpremembo zadnjejezične artikulacije v prednjo.

Z dolgimi končaji, ki so nastali iz skrčenja samoglasnikov in dali zbog zoženja *ie* > *i* ter preglasov *ia* > *ie* in *iu* > *i* isti rezultat, so ti pojavi ustvarili v češčini poseben oblikoslovni tip s stalnim *i*, a v sklanjatvi tudi prevladanjem oblike na *-i*: prim. *zārĩ* iz stčes. *zariũj*, shrv. *rũjan*, stcksl. *рюинѣ* „september“, *znamenĩ* iz *-vie*, *panĩ* iz *-vĩ* ali *-via* s splošnimi oblikami na *-i* razen instr. sing. *zārĩm*, *znamenĩm* ter dat.-loc.-instr. plur. *-ĩm*, *-ĩch*, *-ĩmi* v vseh treh spolih; dol. obl. prid. *pěšĩ*, *boží* za vse tri spole; verb. iter. *sāzĩm*, *sāzĩš* s sedanjiško osnovo **sadiaie-* kakor *umĩm*, *umĩš* s sedanjiško osnovo **uměie-* proti *dělām*, *dělāš* s sedanjiško osnovo **dětaie-* itd. (gl. doli).

V XIV.—XV. stol. se je v češčini tudi preje rabljeni *o* v končajih po mehkih soglasnikih preglasil v *ě*, ozir. *o* > *ie*, pozneje pa z eno izjemo zopet izpremenil nazaj v *o* – *ó*: stčes. dat. sing. *oračěvi*, nom. plur. *oračěvě*, gen. plur. *oračěv*, dat. plur. *oračěm* iz *-ovi*, *-ové*, *-ov*, *-om*; verb. *bojěvati*, *pracěvati* i. pod. Ostal je le dat. plur. neutr. *morĩm*

in razen tega še *konim* iz *-iem* proti sed. dat. plur. masc. *oračum*.

Značilna črta t. zv. srednjobolgarske recenzije cerkvenoslovanskih tekstov (od XII. stol.), zamenjava nosniških znakov *ж – ѡ*, ki se v redkih primerih pojavlja že v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih (v Assemanijevem evangelistarju, Sinajskem psalterju in Evhologiju) in ima svoj odsev tudi v srednjemacedonskih (brez ostankov rinezma) in vzhodnobilgarskih narečjih, sloni na progresivnem preglaševanju že denazaliranih refleksov obeh nosnih samoglasnikov v dveh nasprotnih smereh in v neenaki meri, bodisi z ozirom na spomenike (neki, kakor Dobromirov, Dobrjšov in Dečanski evangelij ga sploh ne poznajo), bodisi z ozirom na sedanja narečja, in sicer z ene strani v smeri *α*) palatalizacije *q > ɛ* po mehkih zvočnih soglasnikih *n – r – l* in *j* nam. epentetičnega *l*, z druge *β*) depalatalizacije, zvezane z labializacijo, po šumevcih *š – ž, št – žd*, a v ohridskem okolišu tudi *č* in *j*: *α*) Assem. *примѡлѡтъ*, srbolg. 1. os. edn. *мѡлѡ, ѡѡдаѡѡ*, Evh. acc. sing. *вечѡрѡ* nam. prv. stcksl. *примѡлѡжтъ, мѡлѡж, ѡѡдаѡлѡж, вечѡрѡж* in kakor v srednjobolgarskih spomenikih enako še sedaj n. pr. v Razlogu v zahodnih Rodopah (Vuk³⁰) *mole, udave, večere*; *β*) srbolg. *жѡтва, шѡна* „pest polno“ (v Trojanski priči XIV. stol.), *чѡдо* (v Ohridskem apostolu s konca XII. stol. i. dr. spomenikih z istega ozemlja), *ѡзѡкъ* nam. prv. stcksl. *жѡтва, шѡпа, чѡдо, ѡзѡкъ* in srednjobolgarskim oblikam enako dialektično rodopsko *žtva, špa*, ohridsko *čvdo, jvzik*, debersko *jōzik* i. pod. Srmaced. (Veles, Stip, Prilep) *jāzik, jačmen* se je moglo razviti iz refleksa za *q > ʒ* in ni združevati

³⁰ Вук Стевановић (Караџић), Додатак к Санктпетербургским сравнительным рјечницима свију језика и нарјечија, с особитим огледима бугарског језика. У Бечу 1822. (Prim. Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића, кн. II 178. Београд 1894–5).

s čak. *jāzik* (sevčak. z metatezo *zajik*), kjer je *ja* neposredno iz *jē* > *je* (prim. prasl. *jē* > *ja*). Vpliv šumevcev se kaže tudi v prehodu *ь* v *ѣ*, in sicer tako isto že in v še večji meri v starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor v Savini knjigi, v enem delu Supraselskega zbornika in v Marijinskem evangeliju; vendar je v tem kakor v gornjem videti bolj depalatalizacijo, podobno rus.-polj. *žy* – *šy* iz *ži* – *ši* nego labializacijo po mehkih šumevcih v smislu prasl. dial. *že* > *žō* i. dr.

Neki primeri z *el* po šumevcih pred soglasniki skoro v vseh slovanskih jezikih navidezno pričajo za star skupen razvoj s preglasom v *ot* (str. 16): stcksl. жластѣ, srb.-cksl. чланъ, shrv. *člān*, češ. *članek*, *žlab*, polj. *człon*, *żłob*, rus. жолоб i. dr. Toda starocerkvenoslovanščina in češčina takega preglasa ne poznata in tudi češka Kralicka biblija, ki še razlikuje *t* od *l* (prim. *sptodit*, *byta* z znakom zgoraj zavitega *l* proti *kral*, *krale* z navadnim *l* po posnetku Mat. I 1–16 izdaje l. 1596), piše le *žlab*, a v južnoruskem Kristinopoljskem apostolu XII. stol. beremo Hebr. IV 12 челономъ, kjer stoji v starosrbskem Sišatovškem XIV. stol. чланомъ. To kaže na različen razvoj v posameznih jezikih: v južni slovanščini se je moralo *el* v gotovih primerih enako kakor prasl. *ē* izpremeniti v *a* (str. 43); v češčini se novejši prehod *e* > *a* po mehkih soglasnikih tudi sicer pojavlja (*žalud*, *jahla* poleg *jehla* in prim. tudi v Kralicki bibliji *šlapati* „stopati“ iz **slěp*); rus. жолоб poleg железа, шелом, edine izjeme pri *telt* > *toťot*, je v skladu z drugim ruskim preglasom *e* > *o*; le polj. *żłob* i. pod. mora biti po starem preglasu *žēlb* > *žōlb*-, ker bi po metatezi **žleb* radi ustničnika že ne moglo več dati *žtōb* (prim. *plewa* poleg *plon*). Sevsla. **doltō*, rus. долото, polj. *dtoto*, češ. *dlāto* in jsla. **deltō* (sle. *dleto*, shrv. *dleto*, ozir. *dlijěto*, bolg. длѣто poleg dial. длато) stoje v medsebojnem prevojnem razmerju. Splošna razlaga z vplivom sledečega trdega zloga ni verjetna.

V. Osamljeni, izven glavnih razvojnih smeri stoječi glasovni pojavi. Izpremembe posameznih glasov in glasovnih skupin. Nastanek novih glasov

1. Izgovor samoglasnikov na začetku besed. Protetični glasovi. Razlika med začetnima ruskima э (этот, этак, gr. ἐκεῖ „tam“, ἐκεῖνος „oni“, lat. *ecquis*, *ecce*) kot *e* in е (есть, gr. ἐστί, lat. *est*) kot *ie*, ali tudi v staroruskem Ostromirovem evangeliju veznik ѣда proti ѣтъ, sle. *en*, dial. *prekm. ete, etak, esi*, rez. *etako, esej*, shrv. *eto, ēvo, ēno*, veznik ēda proti *je*, splsla. *a* (stind. *at*, lit. *o*) proti stekl. акк (stind. *aviš* „očitno“), акити poleg ккк, ккити z *ia* v evangelijih, азк poleg enkratnega кзк v Marijinskem evangeliju i. pod. govori za to, da se je v praslovanščini, kjer se je vsaka beseda, izvzemši predslonice (proklitike), ki so tvorile začetni del sledeče besede (prim. **vъn iemъ* „v njem“, **sъn iimъ* „s njim“, gl. str. 65 in 11), končala na samoglasnik, t. zv. protetični *i* pojavil v zevu (hiatu) med končnim in začetnim samoglasnikom, medtem ko se v absolutnem začetku ali po pavzi ni razvil (prim. str. 44 sl., o protetičnem *i* pred palatalnimi samoglasniki v praslovanščini pa str. 43 sl.); iz tega pa sledi tudi, da sta se glasilki pri izgovoru začetnih samoglasnikov neposredno napeli, vglasili za zvenjenje (rahli zvenivni napon, rahlo vглаšenje, leiser Stimmensatz), ne da bi se bil predhodno izvršil še s prevelikim približanjem glasilk pripor s preprihavanjem ali celo zapor s sunkovitim otvorom (jaki nezvenivni napon, fester Stimmensatz), kar povzročuje grlene (laringalne) glasove (pridihe), pripornike in zapornike (prim. grška pridiha τὸ δαύν in ψιλὸν πνεῦμα, spiritus asper in lenis, nemški nezveneči *h*, češki zveneči *h*, slovensko nikalno *na'a* i. pod.).

V historični dobi se je radi nove možnosti besednega konca na soglasnik povod za hiat bistveno zmanjšal, zato pa razvil drugačen, po jezikih in narečjih

različen pristop k izgovoru začetnih samoglasnikov, česar posledica je bil pojav pravih protetičnih glasov, grlenih, pa tudi ustnih, nastalih iz ustne artikulacije samega samoglasnika. V praslovanščini se je protetično ohranila le labializacija pri *y < ū* in *ɤ < ŭ* (gl. str. 35 in 44). Jak nezvenivni napon z grlenim zapornikom (prim. sle. *ĕn*) se je uveljavil v češčini (posebno v književnem jeziku), tako da postanejo celo zveneči soglasniki proklitik pred sledečimi samoglasniki nezveneči kakor pred nezvenečimi soglasniki: *f'ohni*, *s'oka*, *ros'utikati se* „razbežati se“ poleg stare zloženke *rozuměti* za *v ohni*, *z oka*, *rozutikati se*. Po samoglasnikih prim. *na'ulici*, *vy'orati*, *črno'oký* itd. Dialektično pa se nahaja v češčini tudi pristop z grlenim (*hoheň*, *hen*, „tam“, tudi polj. *hen* „glej“) in z ustničnim priporom (*voheň*). Oboje tvori razliko med doljnjo in gornjo lužiščino: dluž. *hogeň*, *hob'ed*, *hucho*, *hutšoba* proti gluž. *woheň*, *wobjed*, *wucho*, *wutroba* itd. Sicer se laringalni pripor nahaja predvsem v zahodni slovanščini (toda prim. tudi sle. vzh. *hrzati* za *rzati*, shrv. *řzati*, enako *hrzgetati*, *hrž* i. dr.), ustničnoprotetični pa razen srbskohrvatske štokavščine v vseh drugih jezikih, vendar po samoglasnikih različno.

Najširši obseg je zajel pojav protetičnega *v* pred refleksi za nosni *o*, ki je v jezikih z drugim refleksom nego *u* kakor v poljščini in bolgarščini (dialektično tudi v slovenščini) splošen, v jezikih z refleksom *u* kakor v ruščini, srbohrvaščini in čehoslovaščini pa nepoznan, in le gornja lužiščina je posplošila *v*: steksl. *жгль*, *жгльк*, *ждица* „trnek, odica“, *жзккк*, *жтроба* „trebušna duplina“, *жткль* i. dr., cksl. *жгринк*, *жзлк*, *жтккк*, *жхати* „dišati“ i. dr.; polj. *węgiel*, *węgieł*, *wędka*, *waski*, kompar. *węższy*, subst. *wężina* „ožina“, *wątroba* „jetra“, *wąty*, *Węgier*, *węzeł*, *wątek*, *wąchać*, subst. *węch* itd., toda *jadro* iz *jędro*, kar kaže morda na pojav protetičnega

v še pred izenačenjem nosnikov, t. j. pred XIII. stol. (str. 129); bolg. вѣглен proti вѣгъл „ogel“, вѣдица, вѣзел, вѣтък, вѣхав „dišeč“ itd.; sle. knjiž. *vōgel*, *vogāl* poleg *ōgel*, *votel*, *vozel*, *votek*, *vohati*, *voh* proti praviloma rabljenemu *o* v *odica*, *ozek*, *Oger* itd.; češ. *uhel*, gen. *uhle*, *úhel*, gen. *uhlu*, *udice*, *uzký*, *utroba*, *utlý* „nežen“, *Uhry*, *uzel*, *utek*; slš. *uhol'*, *uhol*, *udica*, *úzky*, *útlý*, *Uhorsko*, *uzol*, *útok*; rus. уголь, угол, уда, узкий, (po cksl. *utroba*), dial. утлый, узел, (po cksl. благоухать); shrv. *ūgal'*, *ūgao*, *udica*, *ūzak*, *utroba*, *ūtli*, *ūzao*. V zloženkah s prvim delom na samoglasnik kakor cksl. пажкъ, stcksl. пажчина imamo deloma odstranitev zeva, in sicer v prvi skupini jezikov z *j* (polj. *pajak*, *pajeczina*, bolg. паяк za *pajok*, morda radi tega tudi sle. *pājek* iz *pajek*), v drugi pa le v čehoslovaščini z *v* (češ. *pavouk*, *pavoučina*, slš. *pavúk*, *pavučina*, prim. tudi sle. vzh. in kajk. *pāvok*, *pāvuk* proti shrv. *pāuk*, *pāučina* in rus. паук, паутина). Pri korenu *qz-* navidezno nahajamo *v* tudi v dveh sorodnih starocerkvenoslovanških spomenikih kakor v Clozovem Glagolitu I 533 сѣвѣзѣмъ любѣтъныма „z vezjo ljubezni“ poleg I 784 in 824 жъзъ „spone, vezi“ ter v Supraselskem zborniku 424. 1—2 къ любѣтъноуѣмѣ сѣвѣзѣ (sicer še 251. 24 in 507. 10) poleg 400. 14 сѣвѣзъ (prim. rus. союз) in enkrat 442. 27 вѣза poleg 28 kratnega жъзъ, po pomenu med dr. „ječa“ (prim. sle. *vōza*), toda že osamelost in posebnost primera v starocerkvenoslovanščini kaže, da ne gre za odstranitev hiata ali protetični *v*, temveč le za vpliv glagola вѣзати, сѣвѣзати in izvedenk iz njega (prim. desetkrat Supr. сѣвѣзѣны „zvezani, jetnik, suženj“, shrv. *sūžan* iz **svožьnъ*). Enako je najbrž razlagati sle. briž. II 54 *v železneh vožih* proti stcksl. жже (gl. doli), pa tudi češ. *přibuzný* iz stčes. *přivuzný*, *příuzný*, slš. *přibuzný* proti stcksl. жжика „sorodnik“ ter češ. *pavuz*, *pabuza*, slš. *pavuza* „žrd“, dasi se zadnje lahko primerja s *pavouk* — *pavúk*, medtem ko je

prvo podprto z nenahajanjem protetičnega *v* v čehoslovaščini in oblikami kakor češ. *příustí* i. pod.

Cksl. *г҃жжница* *λύγος*, *vimen* „prot, vitra“ v srbskem rokopisu kronike Georgija Hamartola XIV. stol. (Fr. Miklošič, *Lexicon palaeoslovenicum* str. 150) odgovarja splsla. *gōžbv-* s prvotnim in še sedaj razvidnim pomenom „zanka, vez iz protja, ki spaja dela raznega orodja, n. pr. cepec z ročnikom, enako pri volovskem jarmu, plugu, vratih, lesah, veslu i. pod.“: sle. *gōžva*, demin. *gōžvica*, *gōž* fem., *gōža* poleg *vōž*, *vōža*; shrv. *gūžva*, *gūžvica*; bolg. *г҃жжа*, *г҃жжа*; polj. *gążwa* sed. „usnjen jermen, ki spaja cepec z ročnikom“; slš. *hužva*, češ. *houžev*, *houž* fem. poleg *úž*; mrus. *гужва*, *гужов* poleg *ужва* „zanka, vez iz protja“ in *гуж* masc. „debela vrv, jermen pri komatu“; rus. *гуж* masc., *гужовка* isto. Beseda s podstavo *gōžbv-* (*gōžvva*, *gōžvvb*) in z značilnim specialnim pomenom je potemtakem že praslovanska in pripada praslovanskemu poljedelskemu gospodarstvu ter se da še dobro razmejiti proti *qž-*, *vōž-* (gl. doli). Zato se *g* ne more, kakor se misli, razlagati iz protetičnega *v*, iz katerega naj bi se bil dalje razvil labiovelarni *g^u* (prim. novejše sle. dial. *gūni* iz *ōni* > *vōni* > *gvōni* ali *zgūn*, *dgōr* za *zvōn*, *dvōr*), tem manj, ker imamo v praslovanščini, v kateri je opaziti ravno smer delabializacije (str. 35), celo narobe primere z izgubo prvotnega *v* pred labialnimi samoglasniki in tudi *q*: cksl. *жж* „brk“ proti stprus. *wanso* „prvi puh“, ir. *fes* < **uendhso* „lasje“, gr. *ῥογθος* < **ui-uondhos* „prvi puh“, zato morda tudi arhaično izjemno češ. *vous* poleg *fous*, slš. *fūs* kot edini primer „protetičnega“ *v* pred *q*, sicer polj. *wąs*, *Białowąs* v buli iz l. 1136, bolg. *вжж* plur., sle. dial. *vōs*, plur. *vōsi* in *vōse* iz *qs-*, rus. *усы*; sla. *osa* proti lit. *vapsā*, lat. *vespa*, nem. *Wespe*; prim. še sle. *apno* proti dr. sla. *vapno*, prasla. *vapno*. Ako se nahaja v nekaterih jezikih, kakor v češčini, maloruščini in slovenščini, torej nekako v jezikih

merju *věz-* : *vōz-*, ako seveda oddelimo od *věz-* koren *ōz-* v *ōzōkz*, lat. *angustus*, nem. *eng* i. dr. in ne smatramo, da je *v* v *věz-* kontaminacijskega izvora po kakršnemkoli glagolu z *v-* (*vrěsti*, *vīti* i. dr.) ali celo hiaten po primerih kakor *uvěsti* „ovenčati“, kar je malo verjetno (prim. steksl. *оуѣдрити*, *оуѣти*, a Sin. ps. 170 b 18 in 172 a 9, Supr. 249. 29 *ржковѣтъ*, sle. *rokovet*, shrv. *rukovet*, češ. *rukoveť* poleg Supr. 368.6 *ржковѣтъ*, češ. *rukojeť*, polj. *rękojeść*, rus. *рукоять* je iz **ronkou-ent-* z dualnim *-u* < **-ou*).

V prasla. *veprǃv*, steksl. *вепръ*, rus. *вепрь*, polj. *wieprz*, shrv. *vepar* proti lat. *aper*, nem. *Eber* je v že baltskoslovanski, torej indoevropskodialektičen, kakor dokazujejo poleg let. *vepris* krajevna imena lit. *Vepriai* in stprus. *Veppren*. V sla. *vatra*, shrv. *vātra* itd. proti av. *atarš* „ogjenj“ in *voña*, steksl. *вонѣ* „duh“, sle. *vōnja* itd. proti cksl. *ххати*, lat. *animus*, gr. *ἄνεμος* „piš, veter“ i. dr. je *v*, ako se privzemajo te etimologije, prevzet od drugih sorodnih besed, pri *vatra* od **vygnъ* „kovaško ognjišče“ (češ. *vyheň*, shrv. *vīgañ*, sle. *vīgənj*) ali **vǃtrv* „kovač“ (cksl. *вѣтръ*, stprus. *wutris*), pri *voña* morda od očitvidno starega glagolskega korena, ohranjenega v bolgarskem nomokanonu XIII. stol. *да зжѣтъ не сводѣтъ* „diši“, ako ni *voña* naravnost iz **vod-nia* (A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego* str. 631). Da se besede križajo in medsebojno tudi glasovnooblikovno vplivajo, naj pojasnjuje primer kakor shrv. *dǃbok*, bolg. *дѣлбѣк*, dluž. *dǃumoki* „globok“ po korenu **dǃib-* „dolbem“ i. dr. pod. Ni pa tudi izključeno, da je *vatra* izposojena beseda (prim. alb. *vatrə* i. dr.).

Pri že stčeš. *vajce* proti lat. *ovum*, gr. *ὄον*, steksl. *ауце* se misli na posplošen hiatni *v* poleg *j* v drugih jezikih (sle. *jájce*, shrv. *jáje*, bolg. *яйцѣ*, rus. *яйцо*, polj. *jaje*), vendar pa bi bila verjetnejša druga razlaga (str. 184 sl.). Novejše češ. *vískati*, stčeš. *jískati* „iskati uši“ ima *v* po nekaki ljudski etimologiji po **vyiskati*.

Pred *o*- je protetični *v* v splošni rabi v gornji lužiščini in polabščini (gluž. *wokno*, pol. *wąknū*), v ruski književni jezik so prešli neki primeri pred naglašenim *o* (вотчим „očim“, вотчина „dedno posestvo“ proti отец, восемь, вот, вон, shrv. *evo*, *ěno*, вострый poleg острый i. dr.), v maloruščini pa se je razvil iz *o* v zaprtih zlogih (вивця proti gen. plur. овѣць, gen. sing. вѣтця proti отѣць, він masc., вона fem. po masc., від „od“ itd).

Pri *u*- je protetični *v* praviloma v gornji lužiščini (gluž. *wuj*, dluž. *hujko* „ujec“) ter v vzhodni slovenščini in kajkavščini (*vujec*), v jezikih prve skupine pa le v posameznih primerih, n. pr. polj. *wuj*, bolg. in mrus. вуйко proti lat. *avis*, stprus. *awis*, nem. *Oheim*, cksl. leg. sv. Cir. pogl. XIV оуи, strus. оуи, češ. *ujec*, slš. *ujko*, shrv. *ujac*, sle. *ûjȁc*, toda polj. *ucho*, bolg. ухó i. dr. V ruščini je celo prv. *ju-* izgubilo *j*, pa so primeri z *ju-* v književnem jeziku po cerkvenoslovanskem vplivu: lat. *jus*, lit. *jūsze*, gr. ζωμός „juha“, cksl. юѡа, toda rus. уха; lat. *juvenis*, stcksl. юноша, bolg. юноша, юнак, toda strus. уноша, sed. knjiž. юноша. Stcksl. оутро poleg ютро (v drugih slovanskih jezikih *jutro*, rus. утро) kaže na etimološko *au-* v začetku, a *j* je hiaten, ki se je z *u* lahko družil (prim. ievr. *eu*, *iou* > *iu*).

Iz zveze s predlogi **szn* (str. 183), **szn* se je posplošil *n* (t. zv. „epentetični *n*“) v oblikah zaimka „njega“ in pri nekih samostalnikih kakor sle. *nědra*, shrv. *nědra*, ozir. *njědra*, češ. *ňadra*, polj. *nadro*, rus. нѣдро ali shrv. *nūtrak*, rus. нутрѣц „slabo rezan samec“, slš. *nutroba* i. pod. Pojav, ki se imenuje s staroindijskim izrazom *sandhi* „spojenje“ (prim. franc. *liaison*), lepo pojasnjuje raba v starocerkvenoslovanskih spomenikih (Ps. sin., Supr.): nom. plur. ꙗдра, ядра proti loc. plur. ꙗн ꙗдрѣхъ.

Pred soglasniškimi skupinami, zlasti s sičniki, so iz starejše dobe le navidezni protetični samoglasniki, kajti prasla. *istva* „izba“ iz germ. **stubbō* (misli

se tudi na vpliv *iz-*), cksl. исполнитъ „velikan“ proti steksl. Supr. сполнитъ, pri Jornandu gens Spalorum, ni primerjati z lit. *iškadā* „škoda“ i. dr.; verjetno je, da je bil v praslovanskih primerih povod za *i* predvsem v izposojevalnem jeziku. Pač pa se v poznejši dobi dialektično tu in tam pojavlja protetični *i* pred soglasniki, n. pr. rus. йклы plur. nam. клы, sle. *okli* „čekani“ i. pod. Shrv. *išao* ima *i* po *iči*.

2. Izpremembe, po večini oslabiljene artikulacije nekaterih soglasnikov. a) G. V čehoslovaščini, maloruščini in gornji lužiščini, dialektično tudi drugod kakor na slovenskem zahodu (prim. tudi kor.-rož. $g > h$ in $k > ^\gamma$) je jakost artikulacije *g* popustila, tako da se je zapor izpremenil v pripor, iz *g* postal γ , iz njega pa zveneči laringalni spirant *h* (na slovenskem zahodu je sedaj γ): čslš. in gluž. *hora*, *noha*, mrus. горā, ногā z *h* (zaporNIK *g* se piše *r*) itd. proti *g* v drugih slovanskih jezikih. Opuščenje zapora se je v čehoslovaščini moralo zgoditi še pred onemenjem polglasnikov *ѣ* – *ь*, ker se prehod že ni več raztezal na *g*, ki je nastal iz *k* pred zvenečimi soglasniki: steksl. кѣде, čslš. *kde*, izg. *gde* i. pod. Najstarejši primer Bohuslav je napisan l. 1169, a od konca XIII. stol. je praviloma *h*, t. j. *h*. Na starejši γ kaže velarni izgovor χ (sle. *h*) na koncu in po nezvenečih soglasnikih v starih zloženkah: *būh*, izg. *būχ*, *shoda* „soglasje“, *shořeti* s *sχ*- proti *shora* z *zh* (str. 127). V maloruskih spomenikih nahajamo pisavo осподаръ za *h.o-* tudi že v XII. stol. (1151).

V ruskem književnem jeziku je γ – γ' v pristnoruskih besedah le kot produkt asimilacije kakor когда, izg. *kayda*, ali гдѣ, izg. $\gamma' de$, iz *kde* (str. 125 in 162), sicer pa v cerkvenih izrazih kakor Господъ v pomenu „Bog“, Бог, izg. *boχ*, gen. бѣга z γ , loc. бѣгѣ z γ' , блāго i. dr. po južnoruskem izgovoru in podobno tudi v nekdanjih po nemškem vzorcu skrojenih imenih kakor Санкт-Петербург, izg. - χ , gen. - γa , loc.

-γ'e po severnonemškem izgovoru. Razen tega se nahaja v genetivnem končaju -go zaimenske in določne pridevniške sklanjatve poleg dial. sevvelrus. -go in -γo ne povsem dognana zamenjava g z v, ki jo je zaslediti še v slovinščini in kašubščini: gen. sing. masc.-neutr. rus. того, молодого, доброго, izg. *tavo, mładova, dobrzva*, kaš. (z navadno pisavo) *tevo, młodevo, duobrevo*. V pisavi se -vo v ruščini pojavlja v omejenem obsegu šele od XV. stol. Starejša, malo verjetna fonetična razlaga skuša -vo zvezati z indoevropskimi oblikami, in sicer z gr. homer. *τοτο* (Fortunatov³¹) ali, vkljub stcksl. *чесо*, sle. *česa*, z at. *τοῦ* iz **toso* > **to-o-* (Sahmatov³¹), iz česar naj bi se bilo preko **toho* – **toγo* razvilo z ene strani -go, z druge -vo. Po novejši domnevi je -vo nastalo v hitri, neizraziti, nepoudarjeni govorici (Meillet, Wijk³¹), kakor se je obrusilo n. pr. lat. *ego*, v romanščini v **eo*, sle. dial. *koa* za vprašalno *koga*

³¹ F. Fortunatov, Объ ударении и долготѣ въ балтійскихъ языкахъ (Русскій Филол. Вѣстникъ XXXII 288 sl., 1895). — Id. (nemško), Ueber accent und länge in den baltischen sprachen (Beiträge zur kunde der indogermanischen sprachen XXII 181 sl., 1897). — Id. Лекции по фонетикѣ Старославянскаго (Церковнославянскаго) языка. Посмертное издание. (Петроградъ 1919, str. 102 sl.). — A. Šahmatov, Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка (Петроградъ 1915, str. 33 sl. Энциклопедія славянской филологіи вып. II. 1). — Id. Замѣнники словенски наставак gen. sing. masc. и neutr. (Јужнословенски филолог I 21, 1913). — A. Meillet, Sur la prononciation du génitif togo en russe (Mémoires de la Société de linguistique de Paris XIX 115, 1916). — N. Wijk, Die grossrussische Pronominalendung -vo (Streitberg Festgabe, Leipzig 1924, str. 410). — B. Unbegaun, La langue russe au XVIe siècle. I 322 (Paris 1935). — L. Malinowski, Ueber die endung des genetiv sing. masc.-neutr. der pronominalen und zusammengesetzten declination im russischen und kaschubischen (Beiträge zur vergleichenden sprachforschung VIII 356, 1876). — G. Iljinskij, Patronymica na -ovo въ русскомъ языкѣ (Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности Имп. Акад. Наукъ XI, кн. 4, стр. 144). — Fr. Lorentz, Slovinzische Grammatik (St. Petersburg 1903, str. 143). Literatura o predmetu s tem ni izčrpana, navedeno je le važnejše.

„kaj“ ali rus. тебя, тебѣ dialektično v *teja*, *teje*, *будет*, *глядѣ*, *лошади* v *buet*, *gl'ai*, *tošai* i. pod. (gl. še doli). Toda izgovor *-a* na koncu v severnovelikoruskem narečju kaže na vpliv svojilnih pridevnikov (Unbegaun³¹), pa bi mogel ta biti še razsežnejši, na kar se je tudi že, vendar na ne povsem sprejemljiv način mislilo (L. Malinowski, Iljinskij³¹); saj so med dr. določnoprivedniški priimki često zadobili obliko svojilnih kakor Безухов nam. Безухий v Tolstega romanu Война и мир i. pod. Zdi se tudi, da je posebno *go* moglo sploh, zlasti pa v gotovem položaju, imeti nagnjenje v prehod *h* *ɣo*, za kar tudi sicer nastopa *vo*, n. pr. повост за погост „cerkev s pokopališčem in cerkvenimi poslopji“ i. dr. Brez dokaza je bila izrečena še trditev o enaki starosti *-go* in *-vo* (Lorentz³¹).

b) H. Kakor se je v romunščini lat. *h* izgubil (lat. *homo*, rom. *om*), a v grščini spiritus asper, tako se tudi v srbohrvaščini in bolgarščini v nasprotju s književnim jezikom in njegovim pravopisjem dialektično zvečine ne govori več prasla. *χ* (sle. *h*), in sicer v srbohrvaščini v središču in na vzhodu, medtem ko je v Dubrovniku, Boki in Črni gori še ohranjen. Medsamoglasniško ga po labialnih vokalih nadomešča *v*, po drugih pa le v srbohrvaščini *j*, a na koncu v bolgarščini *f*: shr. knjiž. in dubr. *hoću* (*ću*), *hladno*, *mūha*, *sūh*, *dāдох*, *tih*, fem. *tiha*, *snāha*, *prōmaha* „prepih“, dial. *ōcu*, *ladno*, *mūa* poleg nav. *mūva*, *sūv*, *dādo*, *tij*, *tija*, *snāja*, *prōmaja*; bolg. knjiž. (шта), хāпя „hapim, vgriznem“, хлāдно, мūха, сух, дадох, снаха, dial. *āpea*, *ladno*, *mūa* poleg *mūva*, *suf*, *dadof*, *snaā* itd.

c) Praslovanske zveneče afrikate *dz*, *dž*, *dž* kot produkt praslovanskih palatalizacij (str. 38. sl.) so se z opuščanjem zapora v večini slovanskih jezikov izpremenile v pripornike *z* (*z'*), *ž* (str. 38 sl.). Pri *dž* se je to zgodilo preje in skoro splošno, le v maloruščini so ostali sledovi kakor саджа, виджу iz *dj*

ali джарити, джерелó iz *ge*, *ge* i. pod.; izjemno polj. *dźgać* poleg *źgać* je drugotno. Sičniško afrikato *dz* raznega postanka poznajo še poljščina, slovaščina in macedonska narečja (str. 37, 39); početek izgubljanja pa je opaziti že v nekaterih starocerkvenoslovanskih spomenikih. Izven tega kroga so zveneče afrikate le slučajni, priložnostni glasovi kot produkt asimilacij (prim. shrv. *ótadžbina*), zlasti tudi v sestavljenkah in v medsebojnem stiku skupno izgovorjenih besed, t. zv. sandhiju, vendar ti niso vseskozi istovetni s starimi: prim. sle. *odzvóniti* in *od-zvóniti*, *star kot zémlja* (*dz*); češ. *leckdo* (*dzg*) „marsikdo“, *nic bych* (*dzb*) *za to nedal* poleg *odzvóniti*; rus. подзывать, отец болен (*dzb*) itd. Pa tudi v takih primerih so olajšave kakor v shrv. *ozgô*, *ozdô* proti sle. *od zgôraj*, *od zdolaj*. Temu nasprotno so se v skupini s starimi zvenečimi afrikatami pojavili še drugotni primeri, v prvi vrsti na začetku, v macedonskih narečjih tudi sredi besed po *n*, *l*, ki se tvorita z istim zobniškim zaporom: prasla. *zvon-* (stcksl. звонѣ), polj. *dzwonić*, *dzwonek*, mrus. дзвонѣти, дзвѣн, mac. *dzvōnec*; prasla. *zob-*, polj. *dziob* „*kljun*“, *dziobać*, mrus. дзюб, дзюбати; stcksl. звѣръ, mac. *dzver*; stcksl. змѣнѣ, mrus. дзміи; stcksl. слѣза, mac. *slǝza* proti polj. *łza*, toda *dłuż. łdza*; cksl. жзлѣ, mac. *vǝndzil* in enako stcksl. мѣжѣ, mac. *mǝč*, *mǝdžǝ* i. dr.

d) Nadomeščanje šumevcev s sičniki. Središče tega pojava je poljska pokrajina Mazowsze s plemenom Mazurov (v staroruski kroniki, t. zv. Nestorovem letopisu, Мазовшане), pa se radi tega tudi zove polj. *mazurzenie* „mazurjenje“. Na Poljskem obsega še Malopoljsko (Krakov), medtem ko ga Velikopoljsko (Poznanj) in književni jezik ne poznata: knjiž. *człowiek*, *szyć*, *żyto*, mazur. *ctowiek*, *syć*, *zyto*. Razteza pa se še dalje na zahod v doljnjo lužiščino in polabščino in na severovzhod v belorusščino in severnozahodno velikorusščino. Na obeh

krajih, na vzhodu in v doljnji lužiščini, je prehod omejen na *č* (rus. цоканье, cetacizem) ter se mešanje *č* – *c* nahaja že v staronovgorodskih četjiminejih (zbornikih življenjepisov svetnikov po mesecih) iz l. 1095—1097 in drugih starih spomenikih: steksl. коньчаѣ, коньца, Min. коньцаниѣ, преже коньча; Sin. ps. прѣмлаѣчиши, облаци, strus. ps. Tolstega iz XI.–XII. stol. прѣмлаѣцаѣши, облачи. Zadnje govori za posebno mehkost *c*. Zahodno v Pskovu je najti že tudi mešanje *š* – *ž* s *s* – *z*: steksl. желѣниѣ, искоуѣниѣ, Pskov. ap. iz l. 1307 зѣланиѣ, искоуѣниѣ. V ruski književni jezik je s *c* nam. *č* sprejeto цапля „čarplja“, toda prim. priimek Чаплин. Slučaji kakor цѣпъ „veriga“ poleg strus. чепъ niso v zvezi s cokanjem, temveč s starimi prevojnoprstnimi razlikami (*čep* – **koip*-, *čep* – **kep*-). Polj. nom. plur. os. *nasi*, *cisi*, nam. *naszy*, *ciszy* „tihi“ je po analogiji radi ohranitve *-i* in ne radi mazurjenja. Mazurjenju podobna zamenjava šumevcev s sičniki (cakavizem) se pojavlja tudi na jugu v čakavščini in na zahodnem robu Črne gore (tu predvsem pri *š* – *ž*), razen tega se drugod govori še za oboje, *š* – *s*, drug, poseben glas *ś*. Te zadnje izpremembe so brez dvoma nastale pod tujim, romanskim vplivom; o severnih, ki niso povsem istovetne z južnimi, pa se tega ne more trditi, dasi se je mislilo na finski in staropruski jezik, ki nista imela šumevcev. Toda takega sožitja kakor na jugu ni bilo na severu, ne s Prusi in še manj s Fini; zato moramo pripustiti tam tudi možnost samostojnega lastnega razvoja.

3. Izpremembe neposredno dotikajočih se glasov. a) Jezičniško-samoglasniške asimilacije. α) Vpliv jezičnika *r* na samoglasnike. Taki pojavi so predvsem v poljščini, slovenščini in najbrž tudi že v starocerkvenoslovanščini. V poljščini se asimilirata *i* – *y* glasu *r* tako, da se njuna artikulacija zniža do *e*: *sierota* „sirota“, *szeroki* „široki“; stpolj. *wirzch*, *pirzwie*, sed. *wierzch*,

pierwej; stcksl. *сѣрѣ*, stpolj. *syr*, sed. *ser* (*ser*). V slovenščini se je podobno zblížala artikulacija za *i* in *ē* pred *r*, ki je dala povod dvojnimi pravopisnim oblikam kakor sed. *zmérom*, *zmêraj* poleg *zmîrom*, *zmîraj*; prim. tudi *vêra* proti *repa*. Razen tega pa imamo v narečjih in že pri Trubarju prehod *ra* v *re*: Trub. *rezum*, *kreloval* i. dr. Na ta način je najbolje razložiti tudi neke oblike z *ra* in *rk* že v starocerkvenoslovanščini: poleg *splsla*. in tudi nav. stcksl. *подржати* „zasmehovati“ Zogr. (2), Sav. (2), Ass. (1) nahajamo *подрѣжати* Mar. (2), Ass. (1), prim. sle. goričan. *podrežit*; za *splsla*. *trava* pišejo starorocerkvenoslovanski spomeniki, z izjemo Sin. ps. *травѣ* (3) poleg *трѣва* (5), vseskozi *трѣва* Mar. (6), Euch. (1), Sav. (2), Supr. (4), toda strus. Ostr. in srb. Nik. *травѣ*. Tudi današnja bolgarščina pozna *трева*. Prim. še Zogr. Luk. I 65 *стрѣнѣ* in Euch. 17 b *прѣдѣда нам. странѣ* in *пра-* najbrž po vplivu sledečega *ѣ*. Še manjšega pomena so pisave Sin. ps. *праврати*, *-иша*, *пограваѣ* in *врава* nam. *прѣ-*, *-грѣ-* in *врѣма*. Zdi se, da je dvomljivo, le na podlagi stcksl. in bolg. *trēva* predpostavljati prevojno bazo **treue-* poleg **trou-*, zlasti še, ako naletimo tudi sicer v balkanskih jezikih na prehod *ra* > *re*, kakor v albanščini: lat. *bracae*, alb. *breka*, prim. sle. *brageše* poleg *bregeše*, it. *brachesse* i. dr. O tujem vplivu seveda ne more biti govora, pač pa o enaki fiziološki dispoziciji. Shrv. *ōrah*, cksl. *орѣхѣ*, je brez zveze s tem in kaže le na stari široki izgovor *ě*. Rus. *ребѣнок* „otrok“, plur. *ребѣта* iz *rob-* se razlaga z vokalno asimilacijo v sosednih zlogih (gl. doli), toda preglas *e* > *o* je že star in zato je verjetneje misliti tudi tu na vpliv *r*, posebno še v zvezi z *b'* in v nenaglašenem zlogu.

β) Povzročitev jezičniške artikulacije *r*, tresenje (vibriranje) konca jezika po samoglasnikih predstavlja t. zv. *rotacizem*: prim. ievr. **geneses*, lat. *generis*. V slovanščini se je to zgodilo v historični dobi na jugu z medsamoglasniškim *ž*, zlasti pred *e*, in sicer

pretežno na severozahodu. Artikulacija konca jezika proti alveolom in trdemu nebu je pri otrdelem *ž* in *r* podobna (prim. nasprotni prehod v zahsla. *ř* > *ř*) in zato prehod *že* > *re* po samoglasnikih z odpadanjem šuma posebno pri asimilaciji k legi *e* povsem lahak. Tako je tudi umljivo, da je najbolj splošen in najstarejši primer *tere*, ki ga je najti v starejši dobi na vsem jugu, v slovenščini že v brižinskih spomenikih II 32, 110 *tere* poleg *eže*, *ježe*, *nikakože*, *nikoliježe*, *možem*; *možete*, *bože* (sed. *ter*, *kar*, *nikakor*, *moremo*, *uboren* i. dr.). V srbohrvaščini nahajamo v listini Kulina bana iz l. 1189 *kire* nom. plur., *kakore*, *kolikore* (prim. sed. *jër* „ker“). V bolgarščini je v rabi *дорѣ* kot veznik, prislov in predlog iz *daže* i po vplivu *do*; prim. predlog *дорѣ* до „do, tja do“, shrv. čak. XV.—XVII. stol. *dari do*, *dori do*, sle. dial. *dar do* proti Supr. *дожн* и *до* за *доже* и *до*, strus. *даже* и *до*. V posameznih primerih se pojavlja *r* za *ž* tudi v slovaščini in sosednih moravskih narečjih kakor slš. *neborak* „ubožec“, prim. sle. *uborān*, *bōrān*, češ. *nebožak*.

Drugo je, ako se v bolgarščini v hitrem govoru medsamoglasniški *ž* izpušča in *že* nadomešča z *j*, kakor v *каже*, izg. *kaj*, „pravi“, не може, izg. *nemoj*, „ni mogoče“ (shrv. *němōj* iz *ne mōzi* stoji v zvezi tudi z obliko samoglasniškega vелеvnik); prim. podobno redukcijo še v bolg. *каквѣ* *правиш*, izg. *praiš*, „kako se imaš“, češ. *prý* iz *pravi*, slš. *praj* in enako *vrāj* „pravijo, baje“, sle. vzh. *prè* iz *prejo*, *pravijo* i. dr. (gl. doli in str. 191 sl.), pač pa je luž. in kaš. dat. sing. *-ovi* > *-oj* i. pod. nastalo po fonetičnem asimilacijskem prehodu.

b) Nove, bolj sporadično pojavljajoče se izpremembe starih soglasniških skupin.
 α) Asimilacijski prehod *sk* in *šk* v slovenščini in sosedni hrvaščini, čehoslovaščini in lužiščini: prasla. **skorъnъ*, polj. *skōrnia*, sle. rez. in Sommar. *skornice* proti sle. *škōrānj*, češ. *škorně*, slš. *škorne* plur. fem., gluz. *škorn*, dluž. *škornā*; prasla. *skvorъbъ*, srbolg.

скворци, bolg. скорци, shrv. dubr. *skvōrac*, rus. скворец, polj. *skorzen* proti sle. *škōrac*, hrv. *škōrec*, slš. *škorec*, gluž. *škorc*; prasla. **skrob-*, polj. *skrob*, gen. *skrobiu*, bolg. скробъ fem., shrv. *skrōb* poleg *skrōb*, češ. *škrob*, slš. *škrob*; cksl. скараѡѡъ „umazan“, rus. скаред tudi „skopuh“ proti čslš. *škaredŷ* „grd“, gluž. *škerjady* i. dr. Prim. tudi slučaje s *str* > *štr* na jugu: prasla. *strvk-*, češ. *strihati*, slš. *striekat'*, polj. *strzykać* proti sle. *štrikati*, shrv. *štrcati* „brizgati“, *štrčalka*; stcksl. Supr. стрѣкъъ proti sle. vzh. in shrv. *štrk*, bolg. щѣрк, sle. *štōrkļa* (po nem. *Storch*).

β) Progresivna asimilacija *v* po nezvenečih soglasnikih v poljščini in deloma ruščini, po pripornikih tudi na jugu, pri tem iz *hv* splošnobalkansko *f*: polj. *twardy*, *kwiāt*, rus. Тверь, mrus. квас, izg. *tf*, *kf*, ozir. *tf'*, *kf'*; polj. *chwala*, izg. *hfala*, stpolj. *fata*, knjiž. shrv. *hvala*, *uhvātiti*, bolg. хвала, хватя, v navadni govorici shrv. *fala*, *ufātiti*, bolg. *fala*, *fat'a* i. pod.; k polj. *świat* „svet“, izg. *śf'*, bolg. свет „svēt“ izg. *sf*, prim. pri dalmatinskih pesnikih *sfeť*, *sfoj* in v starocerkvenoslovanskih glagolskih evangelijih Mat. IX 3 Mar. власнимъѡѡѡѡъ, Zogr. власнимъѡѡѡѡъ, Ass. власѡѡѡѡѡѡѡѡъ za gr. βλασφημεῖ. Ta nezveneči *v* je bil najbrže bilabialen *w*. Po zapornikih v zvezi še z drugimi momenti se *v* na jugu, razen srbohrvaščine, zlasti v slovenščini, pod različnimi pogoji tudi reducira (prim. staro *bu* str. 13): stcksl. сътворити proti sle. *storiti*, bolg. сторя poleg творя; cksl. скворѣцъ proti sle. *škōrac*, bolg. скорѣц; prasla. **gvozd-*, stshrv. *gvozd* proti sle. *gōzd*, dluž. *gōzdž*, gluž. *hōzdž*; stcksl. тврѣѡѡъ, четврѣѡѡъ, shrv. *tvrd*, *četrťi* itd. proti sle. *trd*, *četrťi*. V zahodni slovanščini ostaja *v* celo po redukciji *e* v češ. *čtvrtŷ*, slš. *štvtŷ*, polj. *czwarty*, gluž. *štwtŷ*, dluž. *stwtŷ*.

K drugi progresivni asimilaciji češ. *krik*, *tri*, polj. *krzyk*, *trzy*, češ. *neshoda* i. pod. gl. str. 126 sl. O redukciji afrikat *šč* > *št*, *št* in *ždž* > *žd*, *žd* v starocerkvenoslovanščini, bolgarščini, štokavščini in novočeščini (gl. str. 38, 40).

4. Izpremembe nedotikajočih se glasov, medsebojno vplivanje zlogov. a) Zamenjava samoglasnika *o* z *e* i. dr. po vplivu sledečega zloga (prim. t. zv. vokalno harmonijo in gori str. 178.) Ze v starocerkvenoslovanskih spomenikih se nahajajo sporadični primeri očitvidne zamenjave *o* z *e*: дѣбрѣ Zogr. (3) poleg nav. доврѣ; оудѣлѣти, о- „premagati“ poleg prv. оудолѣти, о-. V drugih jezikih prim.: stcksl. нѣгѣтъ proti češ. *nehet*, bolg. dial. нѣкти plur. za нектѣ iz ноктѣ; stcksl. Supr. то прѣво proti rus. тепѣрь „sedaj“ i. pod. V mnogih slučajih pa je enakost samoglasnikov že praslovanska in v zvezi z besedotvornitvijo, prevojnim razmerjem ali tudi po vplivu drugih besed: stcksl. трѣпетѣ, кокотъ, рѣпѣтъ, rus. рѣпот „mrmranje“, sle. *ropôt* z etimološkim *o* itd.; stcksl. Supr. стѣжерѣ poleg cksl. стожерѣ, sle. *stežer*, *stežaj* poleg *stožér*, prim. lit. *stegerijs* poleg *stāgaras*; cksl. стѣборѣ poleg sle. *stābār* in *stēbār*, prim. *stāblo*, *steblo*; stcksl. стѣпенѣ „stopnja“ poleg стопа „stopinja“, shrv. *stēpen*, *stōpa* itd. (rus. ступень, češ. *stupeň* je po *stop-*). Razmerje reduplicirane besedotvornitve *popetъ* : *pepetъ*, ki jo je Dobrovský³² vključil kot osmi od desetih znakov svoje klasifikacije slovanskih jezikov za razliko med zahodno in južnovzhodno skupino, po svojem postanku ni povsem jasno: stcksl. попелѣ poleg Supr. пепелѣ (trikrat, enkrat z *o*), bolg. пѣпел, shrv. *pēpeo* poleg hrv. *pōpel*, sle. *perpēu* poleg *porpēu*, rus. пѣпел, toda češ. *popel*, slš. *popol*, luž. *popiet*, polj. *popiot*, mrus. попіл. Po bi moglo biti po vplivu prefiksa *po* (prim. sle. *pōpār*, gluž. *popieř*), pa tudi iz starega prevojnega razmerja *pel-* : *pol-*. Drugačna je razvrstitev tvorb iz *tepl-* : *topl-* v slovanskih jezikih: stcksl. топлѣ, топлота poleg Supr. теплостѣ, bolg. топѣл, shrv. *tōpao*, sle. *tōpāu*,

³² J. Dobrowsky, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (Vindobonae 1822, str. IV). — Prim. Fr. Metelko, *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache* (Laibach 1825, str. XVII).

toplice, toda čslš. *teplý*, *teplíce*, stslš. *toplice*, polj. *ciepły*, rus. тёплый. Na starejše *tep* kaže lat. *tepidus*, *top-* pa je moglo nastati po vplivu prevojnih oblik z *o*, kakor sla. *topiti* i. dr., ali pa je sploh pridevniška osnova na *-o-* s prevojno ojevsko stopnjo. Iz nejasnih besedotvornih razlik je menda poteklo stcksl. вѣтъпѣ „jama, brlog, vrt“, srbolg. вѣтопѣ, sed. вѣртоп „vrtinec“ proti rus. Ostr. вѣтъпѣ, sed. вѣртѣп. O asimilaciji pri skrčenju, kakor stcksl. подобаѣтъ, радѣѣтъ iz подобаѣтъ, радѣѣтъ gl. str. 45.

b) Medzlogovna asimilacija soglasnikov, predvsem prenos šuma s sledečega zloga, in sicer v prvi vrsti v ruščini in poljščini: stcksl. Mat. XXI 42 виждѣшѣи „zidajoči“ proti strus. Ostr. жиждѣще, prim. strus. Men. 1097 жижитѣль „ustanovitelj“ i. pod; lat. *crabro*, nem. *Hornis*, lit. *širšū*, gen. *-ens*, *širšlys* iz ievr. *k̄*, sle. *sršen*, shrv. *sršen* poleg *stršlên*, bolg. стършел, čslš. *sršeň* (dial. tudi *sršen*) proti rus. шершень, mrus. шѣршун, polj. *szerszen*, luž. *šeršen*; cksl. сочикѣ, sle. *sočivje*, polj. *soczewica* „leča“ proti stčeš. *šočovice*, sed. *čočovice*, *čočka*, rus. чечевѣца; polj. *gwizdać*, češ. *hwizdati*, shrv. *zviždati* proti sle. *žvižgati* i. dr. Nasprotno asimilacijo šumevca sikavcu prim. v mrus. залѣзо poleg желѣзо. Ni pa domnevane asimilacije v odnosu stcksl. залѣчѣ, залѣчѣ proti cksl. жалѣчѣ, sle. *žouč*, shrv. *žuč*, bolg. жѣлчка, rus. жолчѣ, polj. *zotć*, češ. *žluč*, slš. *žlč*. Glagolske tvorbe, kakor rus. жѣлкнуть, polj. *zotknać* „zeleneti“ ter subst. cksl. жалѣтъ „žolč“, ki je v zvezi s pridevnikom lit. *geltas*, cksl. жалѣтъ, sle. *žout* itd. in ki po besedotvornem obrazilu odgovarja lit. *tulžis* „žolč“ iz *žultis*, kažejo v zvezi z av. *zara*, gr. *χολη*, lat. *fel*, nem. *Galle*, da ima slovanska razlika *z* – *ž* svoj vir že v indoevropskem razmerju *ghel-* : *ghel-*.

c) Medzlogovna disimilacija se pojavlja posebno pri sledečih si enakih jezičnikih, pri čemer en jezičnik ali izpade ali pa se izpremeni. Prvo nahajamo že v starocerkvenoslovanskih spomenikih v pri-

merih z navidezno izgubo „epentetičnega“ *l*, kakor Io. XII 13 Zogr. *благословенъ* proti strus. Ostr. *благослованъ* in Sav. (11), Ass. (1) *ослабенъ*, Sav. (7), Ass. (2) *възлюбенъ* proti nav. Zogr. *ослабленъ*, *възлюбленъ*; prim. tudi stsrb. *Бладисав*, *Бладисава*, slš. mor. *pitvor* „veža“ poleg češ. *prítvor* i. dr. Izpremembe jezičnikov so česte pri imenih in tujkah: pisec starosrbskega Miroslovovega evangelija s konca XII. stol. se v pripisu imenuje *глаголи*, pisec Ostromirovega pa *григори*, prim. še v koledarju Assemanijevega kodeksa *глаголь*; polj. *Małgorzata* iz *Margareta*, *mularz* „zidar“ iz nem. *Maurer*; mrus. *лицар*, rus. *рыцарь* „vitez“, polj. *rycerz* iz nem. *Ritter*, *срібло* „srebro“; rus. *верблюдъ* z *r'bl'*, strus. *вельблудъ* po *blud-*, steksl. *вельбѣдъ* iz got. *ulbandus* po kontaminaciji z *вѣли*; rus. *прѣлубъ* fem. „v ledu iztolčena luknja“ poleg *прѣрубъ* masc.; gluz. *rjebto*, dluž. *řobto* za *rebro*; češ. *žebro*, *žebřík*, stčeš. *žebří* „lestvica“ za *ř-*, slš. *rebro*, *rebrík* itd. Že v praslovanščino sega razlika med polj. *przepiórka*, slš. dial. *preperica*, rus. dial. *перепер* in nav. rus. *перепел*, mrus. *перепелиця*, slš. *prepelica*, *prepelka*, češ. *přepel* i. dr., shrv. *prèpelica*, sle. *prepelica* iz prvotne reduplikacije korena **per-per-* „leteti“. V češčini imamo v podobnih primerih tudi disimilacijo prvega *p* v *k*: češ. *křepelka*, *křepelice* in enako *kapradí*, slš. *paprutie*, polj. *paproć*, mrus. *папороть*, rus. *папоротник*, bolg. *папрать*, shrv. *pāprāt*, sle. *prāprot* poleg dial. *práprat* in *pāprot* iz korena **por-* ter *kondrava* poleg *pondrava*, *ponrava* „podjed, ogrc“ iz korena **nvr*. Zahodnoslovanska disimilacija labialov je v češ. *nedvěd*, polj. *niedźwiedź* za *medvědъ*, nasprotno v nezahodnoslovanskih jezikih v *sloboda* z *l* za bilabialni *w* (shrv. *slobôda*, bolg. *слобода* poleg *свобода*, sle. *svoboda* poleg *slobôda*, rus. *свобода* poleg *слобода* „predmestje, večja naselbina“), slš. in mor. dial. *sloboda* proti češ. *svoboda*, polj. *swoboda*, stluž. *swoboda*.

d) Medzlogovno metatezo nahajamo kot prestavljanje posameznih soglasnikov, jezičnikov in

drugih, ali tudi celih zlogov. V primeru, kakor *ko-pri-va* poleg *kropi-va* (oboje srbsko-cerkvenoslovensko, slovensko, malorusko in deloma poljsko, le prvo zahodnoslovansko in bolgarsko, le drugo rusko) imamo opraviti z že praslovanskima dubletama, med katerima odloča prvotnost etimologija (*krop-* ali *kopr-*); pač pa je oblika z zameno zapornikov **po-kriva* (polj. *pokrzywa*, češ. dial. *pokřiva*, sla. rez. **pokriva*) očitno mlajša, kar dokazuje poljska raba od XV. stol. dalje. Z anticipacijo *r* je več primerov v češčini, poleg katerih so se uveljavile tudi kontaminacijske oblike: *provaz* „vrv“ poleg *povraz* in st. *provraz*, slš. *povraz*, sle. *povraz* (*provaz* se je moglo nasloniti na *vazati*); *prostranek* „zaprežna vrv“ iz *postranek*; *prostřed* adv., praepos. „sredi“ iz *posréd*, st. *proséd*, tu tudi slš. *prostřed*; *skřiván* proti slš. *škovran*, polj. *skowronek*, cksl. *сковранѣцъ*, rus. *жаворонок*, prim. sle. *škrjānac*, *škrļjac*, shrv. *čkvrl*. V slovenščini in srbohrvaščini je predstavljeno *m – g* v *mogyla* (cksl., bolg., rus., polj., čslš.): sle. *gomila*, shrv. *gomila* poleg *mogila*. Zlogi so predstavljeni v sle. *potica*, *potvica* iz *povitica*, češ. *ratolest* fem. iz *létorast* itd.

e) Z izrazom haplologija se označuje pojav izpada enako ali podobno se glasečih zlogov: stcksl. *ласкрѣдѣ* fem. „slast“ iz **laskosrědb*, prim. cksl. *ласкосрѣдѣ* in *ласкосрѣдѣ* „požrešen“, sle. *lāskrn* „sladkosneden“ iz **laskrdbn-*; sle. (Lašče, Fr. Levstika Zbrano delo, Napake V 131) *grenkožen* za *grenkokōžen*; shrv. *ikōnos* „podpora za sveto podobo (ikono)“ za *ikononos*; češ. *koště* poleg *chvoště* „metla“ iz *chvostiště*; polj. *sześcian* „kocka“ iz *sześciościan*, t. j. iz šestih sten; *książę*, gen. *księcia* za *książęca* (prim. češ. *kníže*, gen. *knížete*); rus. *близорукій* „kratkoviden“ iz *blizozorok-* z naslonitvijo na *рука* (shrv. *rāzrok* „škilav“ je iz **raz-zvr-ok-*); rus. *курно́сый* „toponos“ iz *kornonos-*, cksl. *крѣноносѣ* „z odre-zanim nosom“ itd. O izenačevanju oblik določne pridevniške sklanjatve gl. gori str. 70.

Od haplologije je ločiti pojav krajšanja mnogo rabljenih in nepovdarjenih besed v hitri in nepazljivi govorici. Pri tem izpadajo zlogi, ker α) zaneme fonetični elementi, nenaglašeni samoglasniki ali medsamoglasniški soglasniki (synkope), ali pa se β) besede brez ozira na to na svojevrsten način okrnejo: α) shrv. (Lika) *iz Gošća* za *iz Góspića*, *kóće* za *kod kuće*, sicer *doše* za *dodoše*, *pôh* za *pođoh*; mac. z izpadanjem zvenceh *d – g – ž* *da vime*, *koa*, *moiš* za *da vídime*, *koga*, *možeš*, prim. bolg. мой за мóже i. dr., rus. быет за бóдет i. pod. (prim. str. 191 sl. in 196); β) sle. *nāj* žel. členek iz *nehaj* (*naj* pri superlativu je že prasla., prim. stcksl. *наипаче* „najbolj“), shrv. *něka* iz **neh-ka*; sle. *ko* iz *kakor*, *mrčēs* iz *mirkaj* za *mārkaj*, gen. *mrčēsa*, *namreć* za *na ime reći*, *ampak* za *a na opak*; shrv. *čòvek*, ozir. *čòvjek*, *čòek*, bolg. човéк, чулéк i. dr., polj. *czlek* za že stcksl. *члэвккѣ* iz **čelověkѣ*; shrv. dubr. *gōspār* za *gospōdār*; češ. *prīj* za *praví* (gl. str. 196); polj. *Jegomość*, *Waszmość*, *Waszeć*, *Waść*, *Waćpan* za *Jego*, *Wasza miłość*; rus. naslonjeno съ, су, ста (дасъ, нѣтсѣ, пожалуйста) iz сударь за государь; rus. мол členek pri navajanju tujih besed ali tujega mišljenja za sing. *молвит*, *молвил*, -а in plur. *молвят*, *молвили*; rus. *дѣскать* „baje“ za združeno strus. *дѣѣ*, *дѣи* iz *дѣѣтъ* — *дѣѣтъ* ter *скажѣтъ* — *скажѣтъ* itd. Primere okrnjenih besed nudijo v vseh sedanjih slovanskih jezikih tudi števnik: stcksl. *дѣѣ* на *дѣсатѣ*, *дѣѣ* *дѣсати* proti sle. *dvānājst*, *dvājset* (*dvājst*), shrv. *dvānaest*, *dvadeset* poleg *dvāest*, bolg. дванайсе, двайсе, češ. *dvānāct*, *dvadcet*, slš. *dvānāst*, *dvadsať*, polj. *dwanaście*, *dwadześcia*, rus. двѣнадцатъ, двѣдцатъ i. dr.

Nekateri v zadnjih odstavkih navedeni i. pod. sporadični slučaji raznovrstnih izprememb posameznih besed ne spadajo prav za prav več v strogo glasoslovje, ki naj pokaže predvsem značilne, zakonite smeri razvoja; njih mesto je bolj v besedotvoritvi in orisih jezikovnih enačic (isoglos).

B. OBLIKOSLOVJE

I. Sklanjatev

1. Imenska sklanjatev

a) Samostalniki. Praslovanski princip razlikovanja sklanjatev po osnovah se je v historični dobi v glavnem zamenjal s principom razvrstitve po spolu, tako da so praslovanske paradigme po osnovah, ki so živele v jezikovni zavesti, kot take razpadle ter so se oblike sklanjatev zvečine zvrstile po spolih. Začetek tega procesa je opazati že v ohranjenih prepisih starocerkvenoslovanskih spomenikov v mešanju oblik različnih osnov istega spola, toda za prvotno starocerkvenoslovanščino in v bistvu tudi za spomenike novi princip še ne velja. Isto je reči za slovenske brižinske spomenike, kjer imamo še pretežno staro stanje: sing. voc. *rabe* (2), *Kriste*, *bože* (10), *otze* za *otbče* poleg *sinu*, *gospodi* (3); gen. *dine* (2) za *d̃ne* in *nebese*, *telese*; loc. *delě*, *blazě* poleg *dine* za *d̃ne* in *ogni*; dat. *bogu* poleg *gospodi* (2) in *dini* za *d̃ni*; du. instr. *očima* (4); plur. nom. *člověci*, *sinci* poleg *sinove*; loc. *refih* za *rěčbħz*, *circuvah* i. dr. Vendar pa nahajamo poleg starega gen. plur. *močėnik*, *zakonnik*, *zil* za *svt̃z*, *greħ* (2) že tudi *grehov* (5) po osnovah na -*ŭ*- in poleg acc. plur. *krovi*, *veki* (2), *grehi* že *grehe*, *grešnike*, *te* po mehkih osnovah na -*o*- (prim. tudi gen. sing. fem. *zlodejne*). V prvem slučaju se je očitvidno šele po onemenju polglasnikov pojavila potreba še bolj razlikovati genetiv plur. od nominativa sing. (gl. doli), in sicer

najprej pri enozložnih, po obsegu prvotnim osnovam na -*ŭ*- enakih samostalnikih osnov na -*ō*-, medtem ko za izpremembe enako se glasečih genitivov plur. neutr. in fem., kakor n. pr. briž. *del*, *duš*, *devic*, ni bilo povoda; v drugem pa kaže prenos bolj značilnega končaja -*e* mehkega tipa osnov na -*o*- k trdemu, ko je bila že podana možnost obstanka goltnikov pred *e*, na tendenco izenačbe trdih in mehkih oblik po že izvršeni depalatalizaciji. Na podoben način se je ob paralelnem razvoju tudi v drugih slovanskih jezikih pospešilo delovanje na psihološkoasociativnih zakonih sloneče jezikovne analogije, bodisi z izenačenjem oblik ob nepotrebnih razlikah, bodisi z uporabo razpoložljivih ob potrebi diferenciacije, kar je splošno vedlo do omenjenega dalekosežnega preustroja modernega slovanskega deklinacijskega sestava.

a) Vpliv kategorije spola. Z izjemo nekih, po svoji pogostni ali posebni rabi v jezikovnem spominu zasidranih arhaičnih oblik in številne skupine osnov na -*ī*- ženskega spola, po onemenju polglasnikov samostalnikov ženskega spola na soglasnik, ki se niso mogli združiti z oblikami osnov na -*a*-, so se samostalniki moškega in srednjega spola vseh osnov osredotočili okrog trdega in mehkega tipa osnov na -*o*-, osnove ženskega spola na -*ū*- in soglasnik pa predvsem okrog osnov na -*ī*-. Pri tem so se osnove na -*ī*- in na soglasnik moškega spola na severu v ruščini in poljščini (v češčini so poleg arhaizmov prehodi) zbog razvoja palatalnega izgovora soglasnikov pred palatalnimi samoglasniki pridružile mehkemu, na jugu pa — razen *ognь*, kjer je zaradi palatalizacije skupine *gn*³³

³³ Prim. posebno v srbohrvaščini in deloma v slovenščini: shr. *gnŭti* in dial. *gnŏj*, *gnŭda*, *gněsti*, *gněcati*, *gněčiti*, *gnāviti*, *gnāt*, dial. *gnus* i. dr.; sle. dial. *gnjiti*, *gnjěsti*, *gnjěča* itd., knjiž. *gnjěcati*, *gnjāviti*, *gnjāt*; prim. tudi češ. *hnětu*, *hnis* „gnoj“ poleg *hnus*; strus. Ostr. 101 а гнѣтѣть.

že v starocerkvenoslovanskih spomenikih, n. pr. Zogr. *огнь*, — zbog depalatalizacije trdemu tipu: stcksl. *зѣтъ, камъ*, gen. *зѣти, камѣнѣ*; sle. *zēt, kamen*, gen. *zēta, kāmna*; shrv. *zēt, kāmēn* poleg *kām*, gen. *zēta, kāmēna* proti rus. *зѣтъ, камѣнь*, gen. *зѣтя, камня*; polj. *zięć, kamień*, gen. *zięcia, kamienia*; češ. *zet* poleg *host, kamen*, gen. *zetě* poleg *hosta* in arh. *kamene, lokte*, toda z množino po trdem tipu (*kameny, lokty* kakor *hrady*, gl. doli, arh. tudi še *dva, tri lokte*). Ako se je ohranila stara, ozir. starejša sklanjatev po osnovah na -i-, tedaj se je (z izjemo rus. arh. *путь*, gen. -ѣ masc.) izpremenil moški gramatični spol v ženski: stcksl. *пѣтъ*, gen. -и masc., toda sle. *pōt*, gen. *poti* fem. poleg *pōta* masc. (arh. instr. *svojim pōtem* ima -em nam. -ѣтъ po mehkiem tipu), češ. *pouť*, gen. -ti fem.; stcksl. *печѣтъ* masc. (prv. soglasniška osnova), toda sle. dial. *pečāt*, gen. -i fem. poleg nav. -a masc., češ. *pečet*, gen. -ti fem. poleg *pečet*, gen. -u masc., polj. *pieczęć*, gen. -ci fem., rus. *печать*, gen. -и fem.; stcksl. *лакѣтъ* masc. (prv. soglasniška osnova) toda sle. du., plur. *dvē, trī lahtī* fem. poleg sing. *lākat*, gen. *lākta* masc.; prim. tudi shrv. *věčēr*, gen. *věčeri* fem., *věčē* neutr., češ. *zad*, gen. *zadi* fem. poleg *zad*, -u masc. (stcksl. *съ задѣ*) i. pod. Splošno je arhaično ohranjena množina samostalnika stcksl. *люди*: sle. *ljudjē*, gen. *ljudī*, acc. *ljudī*, instr. *ljudmī*; shrv. (*lūdī*), gen. *lūdī*; češ. *lidé*, gen. *lidí*, loc. *lidech*, dat. *lidem*, instr. *lidmi*; polj. *ludzie*, gen. *ludzi*, instr. *ludźmi*; rus. (*люди*), gen. *людей*, instr. *людьмй*. Enako se v češčini in poljščini sklanja tudi češ. *hosté*, polj. *goście*; rus. *гости*, gen. *гостей* pa pripada že današnjemu ruskemu mehkiemu tipu, toda prim. še stari acc. plur. *итѣ* v *гости*, kar je tudi na jugu v rabi, sle. *íti v gōsti* poleg *v gōsti* k izpremenjenemu gen. *gōsta*, shrv. *ići ũ gōsti*. Izmed osnov na -n- je precej arhaičnih oblik od *днѣ*: sle. gen.-loc. sing. *dnē*, acc. plur. *dnī* poleg *dnēva, dnēvu, dnēve*; shrv. gen.-loc. sing. *dnē*

v vezah, kakor *dne* 1 *septembra*, *podne* indecl. „pol-dne“, o *Petrovu dne*, *onomadne* „ondan“ poleg nav. *dāna*, *dānu*; češ. gen.-loc. sing. *dne*, acc. plur. *dni*, loc. plur. *dnech* (o sklanjatvi samostalnika *kāmen* gl. gori); rus. gen.-loc. sing. дни в третьеводни „pred včeranjim“, намедни „ondan“; polj. *południe* neutr. Le na severu se arhaično sklanjajo samostalniki s priponama *-ian-inъ*, *-en-inъ* v ednini: rus. мѣщанин, Славянин, plur. nom. мѣщане, Славяне, gen. мѣщан, Славян; polj. *mieszczanin*, *Słowianin*, plur. nom. *mieszczenie*, *Słowianie*, gen. *mieszczan*, *Słowian*; češ. *meštenin* poleg *meštan*, *Slovan*, plur. nom. *meštane*, *Slovane* z *é* po *lide*, toda gen. *-ů*, proti sle. *meščan*, plur. *meščani* poleg *meščanje* s končajem osnov na *ī* (gl. doli), shrv. *građanin*, plur. *građani*, prim. *Srbin*, plur. *Srbi*. V zahodni slovanščini nahajamo tudi še: plur. češ. nom. *přatelé*, gen. *-el*, polj. nom. *przyjaciele*, gen. *-ciot*, instr. *-ciotmi* in *-cioty* ter polj. nom. *stolarze*, toda gen. *-y* ali *-ow*, in po teh primerih *oracze*, *rodzice* „starši“ i. pod. Osnove na *-a-* naravnega moškega spola se v slovenščini lahko sklanjajo po moški sklanjatvi, v češčini v množini (*sluhové*), v ednini pa v dativu-lokativu (*sluhovi*), pri primerih, kakor *soudce*, tudi v instrumentalu (*soudcem*); v poljščini je pri *sędzia* (gl. doli) poleg drugega loc. sing. *sędziu*. Novonastali samostalniki moškega spola na *-o* hipokorističnega ali deminutivnega porekla (zlasti krstna imena in priimki), ki imajo zvezo z vokativom osnov na *-a-* (sle. *sínko*, *děčko*, *Mārko*, *Jénko*; shrv. *újo*, *újko*, *Mārko*, prim. *účo* poleg *úča* „učitelj“; bolg. вѣйчо, чѣйчо, дѣдо; mrus. вѣйко, Мārко, бāтенько „očka“, кравчѣнко „krojačev sin“, Шевчѣнко; polj. *wujcio*, *Stasio*, *Kościuszko*; češ. *Janko*, *Hromádko*, *Srdínko* itd.) se sklanjajo, izvzemši poljske in deloma češke priimke, po moški sklanjatvi, poljski priimki, kakor *Kościuszko*, ter ruske tvorbe pa po osnovah na *-a-*; tako se sklanjajo lahko tudi češki priimki, vendar

je v dativu-lokativu mogoče samo *-ovi* (*Jankovi*). Ruski priimki na *-ko* niso domačega izvora (Короленко n. pr. je malorusko), pa so zato ali nesklonljivi (Гурко), ali pa se sklanjajo kakor Королёнок po osnovah na *-a-*, k čemur je vedel široki izgovor nenaglašenega *o*; v lastnih besedah, ne priimkih, se tudi piše *-a* (батенька, Михайла poleg Михайло) in po tem tako sklanja; tvorbe kakor гнѣдкѣ „rjav konj, kostanjevec“ ali Садкѣ (v epskih narodnih pesmih „bilinah“) i. pod. se sklanjajo po osnovah na *-o-*. Moške osnove na *-ŭ-* so se popolnoma strnile z osnovami na *-o-*; kako pa so se uporabili padežni končaji, gl. doli.

Soglasniške osnove srednjega spola so šle v splošnem isto pot kakor moške, le da se je tu v množini zaradi končnega *-a* tudi na severu izvršil prehod k trdemu tipu, ednina pa se je v ruščini kakor deloma v češčini ohranila v starejši obliki; razen tega je v češčini pri osnovah na *-men-* nastala po množini tudi v ednini oblika na *-meno*, pri osnovah na *-et-* pa sta ruščina in srbohrvaščina opustili — ruščina, z izjemo дитя, ednino, ki jo je nadomestila tvorba z *-ѣнок*, a srbohrvaščina v starih tvorbah množino, ki se izraža navadno s skupnim, kolektivnim imenom ali tudi z množino druge besedne tvorbe, kar je oboje v posameznih primerih že star pojav, kakor kaže jsla. *děťca* proti sevsla. *děti* kot izraz množine k *děte*: sle. *imě, těle*, gen. *iměna, telěta*, plur. *imena, telěta*, shrv. *ime, těle*, gen. *imena, těleta*, plur. *iměna, toda tělād* ali *těoci* (prim. stcksl. тѣльцѣ) poleg *uže*, gen. *užeta, dŕvo*, plur. *dŕva*, „les“ in *drvěta* „drevesa“, *jáje*, gen. *jajeta*, plur. *jája*, proti polj. *imie, ciełę*, gen. *imienia, ciełecia*, plur. *imiona, ciełeta*, rus. *имя, дитя*, mrus. *тѣля*, vrus. *тѣлѣнок*, gen.-loc.-dat. *имени, дитя-ти*, mrus. *тѣляти*, plur. *именѣ, тѣлята*; češ. *ramě* poleg *rameno*, stčes. *jmě* poleg *jmeno, tele*, gen. *ramene, telete*, plur. *ramena, jmena, telata*. Osnove na *-es-* so se v nekih primerih že v indoevropsčini nahajale kot du-

blete osnov na *-o-*, kakor se vidi iz gr. *δένδρον* poleg *δένδρος* neutr., sla. **deruo-* (stekl. i. dr.) poleg **derues-* (sle., Supr., loan eksarh bolg.). Sem spada najbrž tudi *kolo*, ki s korenskim, prevojnim *o* priča za osnovo *-o-* (prim. gr. *πόλος* „tečaj, pol“ k *πέλω* „vrtil se“, lat. *colus*, *colūs* fem. „preslica“). Zato je plur. tant. Supr. *кола* „voz“, sle. *kōla*, shrv. *kōla* (plur. sle. *kolēsa*, shrv. *kolēsa* ima prvotni pomen), bolg. *кола*, polab. *kūōla* poleg stčes. *kolesa*, brus. *колѣсы*, *колѣски*, verjetno že staro praslovansko. (Polj. *kolasa* fem., *kolaska* dem. sloni morda na rus. dial. *коляса*, a rus. *коляска* je iz poljščine, je pa tudi dluž. *kolaso* „kolo“; iz slovanščine je prevzeto zahevr. frc. *callèche*, it. *calesse*, nem. *Kalesche*). Druge oblikovne diferenciacije zaradi razlik v pomenu, kakor n. pr. sle. *oči* poleg *rakova ōka* in *kurja očesa* i. pod. tudi v drugih slovanskih jezikih, so seveda novejšega izvora. Starocerkvenoslovanski tekst evangelija Mat. VII 3-5 Mar., Zogr. se izogiblje ponavljanju oblike gen.-loc. očese s tem, da rabi po trikrat v genetivu из očese, v lokativu pa въ оцѣ. Osnovno obrazilo *-es-* se je v večji meri ohranilo le v slovenščini, kjer se je kakor zlasti v nekdanji vzhodni bolgarščini (prim. jezik loana eksarha bolgarskega ali tudi Supraselskega kodeksa) razširilo celo na škodo osnov na *-o-* (prim. sle. *peres-*, Supr., lo. eks. *dēles-*, narobe sle. gen. sing. *čūda* poleg *-esa*, plur. *čreva* i. dr.). V srbohrvaščini je preostalo le nekaj množinskih oblik, kakor *nebēsa*, *čudesā*, *telēsa*, *ušēsa*, *kolēsa* poleg *čūda*, *tēla* in *ūši*. *Nebesa* je splošno-slovansko, tudi slovensko (gen. sing. *nebā*, nom. masc. *nēbes* „firmamentum“), plurale tantum. Edninsko češ. *nebe*, gen. *nebe* kakor *moře*, in bolg. *nebé* je nastalo po vplivu osnovnega obrazila. Rus. *небеса*, *чудеса*, gen. *небѣс*, *чудѣс* ima cerkvenoslovansko obeležje, pač pa je rusko po analogiji množine tvorjen sing. *колесо*, kar poznata tudi češčina in lužiščina (prim. gori češ. *jmeno*).

Od ženskih osnov na *-ū-* se **kry* (arh. še stpolj. *kry* in sle. *krî*) dandanes splošno sklanja po osnovah na *-î-* (prim. že steksl. nom. sing. *крькь* in sklanjatev v množini po osnovah na *-î-*), le v češčini je mogoča starejša sklanjatev z gen. sing. in nom. plur. na *-e*, poleg katerih so skloni po osnovah na *-î-* in *-ia-*. Druge osnove na *-ū-* se sklanjajo v češčini po istem arhaičnem tipu (*církev, tykev*, gen. *církve, tykve*), v slovenščini v ednini podobno, t. j. razen gen. *cérkve* kakor osnove na *-î-*, v množini pa enako osnovam na *-a-*, v ruščini in poredkoma v srbohrvaščini po osnovah na *-î-* (rus. *церковь, любовь*, shrv. *lúbav*, gen. *церкви, любви, lúbavi*), sicer pa v srbohrvaščini in poljščini, kakor kaže že nominativ na *-a*, po osnovah na *-a-* (shrv. *cřkva*, polj. *tykwa*, vendar shrv. gen. plur. *cřkvî* po osnovah na *-î-*). Soglasniški ženski osnovi **mater-* in **dokter-* se sklanjata v slovenščini kakor *cérkav*, v ednini arhaično, v množini enako osnovam na *-a-*, istotako shrv. *māti*, z izjemo instr. sing. *māterôm* po *žēnom* (gl. doli), *kčî*, gen. *kčēri*, pa sledi osnovam na *-î-*, kar je tudi v ruščini pri *мать* in *дочь*, gen. *матери, дочери*. V češčini in poljščini sta stari osnovi izpodrinjeni po novih tvorbah na *-a*: češ. in polj. *matka*, češ. *dcera*, polj. *córka*, prim. tudi nav. shrv. *mājka*, bolg. *майка*. V češčini in poljščini se je razvilo tudi neko mešanje osnov na *-ia-* in *-î-*, in sicer v češčini v večji meri nego v poljščini: ali odpade *-a* in se tako v češčini nominativ-akuzativ sing. glasi na soglasnik (*postel, straž, hráz* poleg *hráze*, prim. tudi *lod*, gen. *-e* itd.), medtem ko se redki poljski primeri vseskozi sklanjajo po osnovah na *-î-* (*pošciel*, gen. *-i*, *gródz*, gen. *grodzi, tódz*, gen. *łodzi*; prim. tudi rus. *постель*, gen. *-u*), ali pa prevzamejo prvotne osnove na *-î-* neke končaje osnov na *-ia-*, v češčini gen. sing. in nom.-acc. plur. *-ě* ter loc.-dat.-instr. plur. *-ích, -ím, -ěmi* (samostalniki na *-ň*, n. pr. *dlaň, síň, bāseň, kážeň, píseň* itd., ter neki drugi, kakor

tvař, housle i. dr.), v poljščini pa le nom.-acc. plur. *-ie* (*dłonie, sienie, baśnie, kaźnie, toda pieśni, twarze, gęśle* i. dr.).

Medspolno oblikovno vplivanje je redko in omejeno na neke posamezne slučaje, kakor shrv. instr. sing. fem. *-om* (*sa ženôm*) iz *-ou* (list. Kulina bana 1189 *правовъ кѣровъ* i. dr.) po vplivu instrumentala masc.-neutr. *-om*, shrv. *dānu* (*dānôm*) i *nōcu*, bolg. *деня и ношя* ali *дѣнем и нѣщем*, rus. instr. sing. *дитятею* in *дитѣю* k *дитя* neutr. namesto st. *дитятѣм*, češ. plur. fem. *dítky* k *dítko* neutr. i. dr.

β) Genus animale in virile. Že v praslovanščini se je zbog dvoumnosti akuzativ sing. zaimka *kto* nadomestil z genetivom (gl. str. 64). To isto se je sčasoma razvilo tudi pri izrazih za moške osebe in potem živa bitja sploh (genus animale). Prim. v starocerkvenoslovanskem prevodu evangelija Luk. XX 13 gr. *πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν*, Mar. *посълаѣ сынькъ мой възлюбленъ* poleg Io. III 35 gr. *ὁ πατήρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν*, franc. (z utrjenim besednim redom pri analitični strukturi) *le père aime le fils*, Mar. *отѣць любитъ сына*. Razširjenje take rabe se vidi n. pr. Io. IV 16 Mar. *иди призови мжжъ твои* poleg Zogr. *иди пригласи мжжа своего*, Ass. *иди и пригласи мжжа своего*, ali sle. briž. III 4—7 *veruju v bog vsemogoči i v jega sin i v sveti duh* poleg II 21 *bratra oklevetam*. V stalnih zvezah se je stari akuzativ arhaično ohranil do danes: sle. *zamož iti*, češ. st. *za muž* poleg sed. *-e jiti*, polj. *pójść za mąż*, rus. *выйти замуж*; polj. *siadać na kon*, češ. st. *sednouti na kůň* poleg sed. *kone*; polj. *przebóg*, češ. *probůh* poleg sle. *za boga*, shrv. *zâ boga*. Nasprotno je pri animaciji neživih predmetov lahko v rabi genetiv za akuzativ, kakor n. pr. pri in po izrazih igre s kvartami: shrv. *češlati kěca*, češ. *hrati touše*, polj. *ruszać tuza*, rus. *дать туза*, „udariti s pestjo“ i. pod. Na severu je, z izjemo češčine, nastopil genetiv za akuzativ tudi v množini, in sicer v ruščini splošno

pri izrazih za živa bitja (tudi ženskega in srednjega spola), v poljščini, maloruščini, beloruščini in lužiščini pa le pri izrazih za moške osebe: acc. plur. rus. дѣдов, отцов, королей, раков, голубей, жон, овец, телят, лиц, подмастерьевъ itd., toda mrus. дідів, вітців, королів проти раки, голуби, жони, вівці, телята, лица; polj. *dziadów, ojców, królów* proti *raki, gołębie, żony, owce, cielęta*; češ. *dědy, otce, krale, raky, holuby, ženy, ovce, telata*.

Genus virile s posebnimi oblikami za moške osebe se je najdalje razvil v poljščini in gornji lužiščini. Tu je v imenovalniku množ. skozi vso sklanjatev, tudi pri zaimkih in pridevniki, izvedeno nasprotje med moškoosebnimi in žensko-živalsko-predmetnimi izrazi (rodzaj męsko- osobowy i żeńsko-rzeczowy), medtem ko je v češčini in slovaščini pri moškem spolu le nasprotje med živim in neživim. Oblike za moške osebe, ozir. moška živa bitja so stari nominativi, ozir. tvorbe s starimi nominativnimi končaji, za drugo služijo akuzativi, kar je v ruščini razen arhaizmov splošno: polj. *ci dobrzy (wielcy) chłopi, sąsiedzi, panowie, krolowie* proti *te dobre (wielkie) koty, domy, żony, konie, niedźwiedzie, miecze, owce, kości, lica, cielęta*; češ. *ti dobří (velicí) chlapi (-ové), sousedé, pánové (páni), králové, koti (kocourí), nedvědi* (toda arh. *koně*) proti *ty dobrý (veliký) domy, ženy, meče, ovce* ter *ta dobrá lica, telata*; rus. тѣ (anal.) добрые рабы, паны, мужики, коты, столы itd. (холопы, сосѣди je arhaično). Nasprotje končajev se v poljščini in deloma tudi v češčini lahko uporablja stilistično: polj. *sąsiady* zaničljivo in narobe *orłowie, ptacy* poosebljeno (prim. tudi *dziady* „berači“ in *wnuki*), češ. *-ové* pri izrazih za predmete v vzvišenem slogu, *naši hříchové, národové* itd. Stara akuzativna oblika imen narodov v pomenu dežele nadomešča v poljščini in češčini danes tudi nominativ: polj. *Czechy, Węgry, Niemce* „Češko, Ogrsko, Nemčija“ proti *Czesi* nam. *Czeszy* (gl. str. 41 in 194), *Węgrzy*,

Niemcy „Čehi, Ogri, Nemci“; češ. *Čechy, Uhry, Němce* proti *Cechové (Češi), Uhři (Uhrove), Němci*.

V drugih sklonih moške sklanjatve se v češčini, lužiščini in poljščini razlikuje še v genetivu sing. trdega tipa med živim in neživim: polj. *gada* proti *grodu*, toda *miecza*, arh. *wołu*, češ. *hada* proti *hradu*, toda *meče*. Vendar je cela vrsta posameznih izrazov in skupin samostalnikov s pomenom neživih predmetov, ki imajo v genetivu stari končaj *-a* osnov na *-o-* in ki so deloma v obeh jezikih enaki: češ.-polj. *ducha, chleba, jazyka* (tudi *-u*) — *języka, kouta — kąta, komína — komina, kostela — kościoła, listopada, młyna — młyn, owsa — owsa, świata — świata, syra — sera, večera — wieczora, života — żywota*, toda različno *pondělka — poniedziałku, uterka — wtorku* itd., *dobytk — dobytka, chlewa — chlewu, nosu — nosa, ostrova — ostrowu, srp — sierpa, zakona — zakonu* i. dr. Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih se glasi genetiv sing. od *сынъ* navadno *сына*. V stari dobi je bila v poljščini in češčini tudi tu razlika med moškimi osebami in živalmi (prim. polj. arh. *wołu*). V ruščini se poleg arhaičnih in prislovno rabljenih genetivov na *-u* (свѣрху, из дому, от роду, без толку) oblika na *-u* sicer nahaja še pri snovnih imenih v partitivno-kvantitativnem smislu: дай те сыру, стакан чаю i. pod. kakor мѣду напиться i. dr. (O sle. gen. *-û*, kakor *gradû*, gl. doli). V češčini morejo dalje v dativu sing. imeti le izrazi za živa bitja končaj *-ovi* (*hadu* poleg *hadovi* proti *hradu*), ki se je v poljščini posplošil (*gadowi* in *grodowi*). Tudi ta se je že v starocerkvenoslovanskih spomenikih razširil pri izrazih za moške osebe, posebno pri tujih imenih: чловековъ, мъжеви, петровъ i. dr.; prim. tudi Supr. 412, 5–7 прѣдании . . . моревъ запрѣштажшатаго s smislom poosebljenja. Končno je v češčini pri izrazih za živa bitja lokal sing. enak dativu in le izrazi za predmete morejo imeti stari končaj *-ě* osnov na *-o-* (*na hradě, světě, stole, voze, v chlévě*,

domé itd.). O neke vrste razlikovanju med živim in neživim v obliki loc.-dat. sle. *sinu*, *môžu*, *golôbu*, shrv. *sinu*, *mûžu*, *gôlûbu* i. pod. proti sle., shrv. dat. *gradu*, loc. *gradu* glej doli.

γ) Numeri. Oslabitev razlikovanja gramatičnega spola v množini. Izguba dvojine. Kolektivni samostalniki s funkcijo množine.

V množini je kategorija spola oslabela. V ruščini je, z izjemo nekih posebnih oblik (gl. doli), nominativ plur. moškega spola in ženskih osnov na *-a* enak, pri trdem tipu stari akuzativni končaj *-ы* (рабы, зубы, волки kakor жоны, рýки), pri mehkem temu odgovarjajoč *-и* (краи kakor зéмли), ki se pri nenaglašenosti lahko izvaja tudi iz sevsla. acc. *-ѣ*. Pri zaimkih in pridevnikih je v množini sploh le ena oblika za vse tri spole (gl. doli). Zadnje je tudi v poljščini z razliko moškoosebne oblike, v češčini le za ženski in moškopredmetni spol z razliko oblike za živa bitja in srednji spol (gl. str. 211); pri samostalnikih pa je ista oblika v poljščini za neosebni moški in ženski, a v češčini kakor gori za moškoneživi in ženski spol. V stranskih, kosih sklonih, in sicer predvsem v lokalu-dativu-instrumentalu segajo izenačbe še dalje in so zajele tudi jug, toda le štokavski del srbohrvaščine, ki je soseda bolgarščine, v kateri so se pod balkansko-jezikovnim impulzom oblike za stranske sklone do malega sploh izgubile. Neki slovenski dialektični pojav (gl. dalje) ne spada sem. Med jugom in severom, ki se mu pridružuje omenjeni pojav, je namreč razlika, da je na severu v rezultatu izenačenje medspolno, na jugu pa medpadežno. V srbohrvaščini se od XVI. stol. pod vplivom dvojine, ki se je opustila in v XV. stol. začela uporabljati enako množinskim oblikam, pojavlja najpreje mešanje dativa in instrumentala plur., iz česar je pri osnovah na *-o* iz instr. *-i* z dodanim dat. *-m* in du. *-a* nastal končaj *-ima*, pri osnovah na *-a* *-ama*, pri osnovah na *-i* *-ima* poleg posa-

meznih *rečma* (-ijě-), *stvārma*, *teladma*, *zveradma* (-je-), tako da imamo dandanes za lokal-dativ-instrumental isto obliko, pri samostalnikih moškega in srednjega ter ženskega spola na soglasnik z *-ima*, pri samostalnikih na *-a* z *-ama*: shrv. loc.-dat.-instr. plur. *dānima* masc., *sēlima* neutr., *stvārima* fem. proti *kozama* fem. V slovenskih središčnih narečjih je po analogiji nominativa plur. srednjega spola v XVI. stol. že splošno tudi v dativu v rabi *-am*, kar je potem v XVII. stol. prešlo še v instrumental sing. in iste sklone moškega spola (na periferiji, na vzhodu in zahodu, v rezijanščini i. dr. je še *-om*). Podobno se je v ruščini v končajih za lokal-dativ-instrumental razširil *a*, tako da je razen nekih arhaičnih primerov instr. -ьмѣ (людьмѣ, дѣтьмѣ, дверьмѣ, лошадьмѣ i. dr.) sedaj pri vseh treh spolih loc. -ах, dat. -ам, instr. -ами. Tudi v poljščini sta se, z izjemo nekih arhaizmov (loc. *we Włoszech*, *na Węgrzech*, toda *w Czechach*, *w leciech* „prileten“, *w niebiesiech* v očenašu; instr. *dawnemi czasy*, *pełnemi stoty*, *przed laty*, „pred leti“, *pod niebiosy* v koledih, *ludźmi*, *gośćmi*, *końmi*, *kośćmi* poleg *kości*ami, *geśłmi* poleg *geśł*ami i. dr.), v lokalu in instrumentalu ustanovila končaja *-ach*, *-ami*, medtem ko se je v dativu uveljavilo *-om*: *królom*, *mieczom*, *ludziom*, *polom*, *imionom*, *cieleťom*, *żonom*, *duszym*, *paniom*, *kościom* itd. kakor *panom*, *Polakom*, *latom*, *wiekom* itd. V češčini je narobe raba novih končajev omejena. (O novem tipu sklanjatve na *-í*, ki je nastala po fonetičnem potu, gl. doli.) Nahaja se predvsem loc. *-ách* pri samostalnikih srednjega spola z guturalom pred *-o*, posebno pri *-ko* in *-čko*, kjer bi sicer morali nastopiti produkti druge palatalizacije: *v jablkách*, *ve jhách*, *v rouchách* „v oblačilih“ poleg *jablčích*, *jzích*, *rouších*, *v městečkách* i. pod., prim. tudi pri moškem spolu *v oblačkách* poleg *obláččích* k *oblaček*, sicer le še *ve snách* in pri imenih dežel, ki se poleg stare sklanjatve osnov na *-o* morejo sedaj sklanjati tudi

po osnovah na *-a-*, k čemur sta vedla nom.-acc. *-y* in genetiv brez končaja (*-ъ*): nom. *Uhry*, gen. *Uher*, loc.-dat.-instr. *Uhrach*, *Uhrām*, *Uhrami* poleg *Uhrīch*, *Uhrūm*, *Uhry* i. pod., vendar tudi tu le *Cechach* (prim. polj. *Czechach*), *Cecham*, *Cechami*. Zanimivo je razmerje novih oblik v slovaščini, kjer je pri neutrih *mestach*, *mestām*, *mestami* poleg *mesty* po nominativu, pri femininih na soglasnik *kostiam*, *kostiach*, *kostami* poleg *kostmi* pa po osnovah na *-a-*, medtem ko je pri maskulinih loc. plur. *-och* (*chlapoch*, *mužoch*, *sluhoch*, *sudcoch*) po analogiji dat. *-om* in gen. *-ov*, toda instr. *chlapmi*, *mužmi* poleg *muži*, *sluhami*, *sudcami*. H končaju *-oh* prim. steksl. Supr. 496, 7 жндѣхъ in stsrb. облакохъ, селохъ i. pod. V genetivu plur. je medspolna enakost v shrv. masc. *dānā*, neutr. *selā*, fem. *kozā* poleg masc. *sinōvā*, *gradōvā* in fem. *stvārī* le navidezna in prav za prav nadaljevanje starih oblik s splošno dodanim dolгим *-a*, ki seveda nima nič opraviti s prvotnim obrazilom *-ъ* in ki se je začel v XIV. stol. pojavljati poleg *-ī* po osnovah na *-ī-*, katerega je, z izjemo teh osnov, tudi izpodrinil; vendar je še danes v rabi fem. *svādbī*, *mōlbī*, *smetnī*, *vrstī*, *mlādī* in seveda *lādī*, prv. neutr. *tlī* poleg *talā*, masc. *mrāvī*, *mesēcī*, *satī* kakor *dēset pūtī*, *prstī* kakor *nōktī*, *gōstī* i. dr. Tudi v slovenščini je pri samostalnikih na *-a* pri prvotnem naglasu na končajih stranskih sklonov nastal gen. plur. *-ā* poleg redkejšega *-ī*: *gorā* poleg *besedī*, *stazā*, *osā* poleg *stazī*, *osī* i. pod. O tvorbi genetiva gl. doli pod δ).

Dvojina se je v glavnem ohranila le v slovenščini in lužiščini, in sicer v oblikah za nominativ-akuzativ in dativ-instrumental, ki se v lužiščini rabi tudi za lokal (v dolnji lužiščini je tudi gen. *-u*, ki pa se pritika na obrazilo *-ow-* celo pri fem. *rybowu*). V maloruščini je do neke meje nominativ še živa oblika. V drugih slovanskih jezikih so se v splošnem okrog XV. stol. začele dvojinske oblike mešati z

množinskimi ter se sčasoma opustile, vendar so se posamezne, posebno za parne predmete, povsodi obdržale, toda tudi z množinskim pomenom: sle. *oči* (drugo po osnovah na -i-), st. *uši*, steksl. *оуши*, je zamenila oblika *ušesi*; shrv. *ōči*, *uši*, gen. *ōčijū*, *ušijū* poleg *oči*, *uši*, loc.-dat.-instr. *očima*, *ušima*; bolg. *очи*, *уши*; rus. *очи*, *уши* (drugo po množini osnov na -i-); polj. *oczy*, *uszy*, gen. -u (loc. -ach), instr. -yma (dat. -om); češ. *oči*, *uši*, instr. -ima (drugo kakor *moře* plur.); sle. *roki*, *nōgi*, dat.-instr. -āma; shrv. gen. *rūkū*, *nōgū*, loc.-dat.-instr. *rūkama*, *nōgama* (splošno pri femininih na -a); bolg. *ръце*, *нозѣ*; polj. *ręce*, gen.-loc. *ręku*, instr. -oma; češ. *ruce*, (*nohy*), gen.-loc. *rukou*, *nohou*, instr. -ama; shrv. gen. *pr̥siju*, češ. gen.-loc. *pr̥sou*; sle. (*plęča*), *rāmeni*, *kolēni* itd.; shrv. *plęci* plur. fem. (st. du. neutr. k *plęce*) poleg *plęča*; bolg. plur. *плещи*, *колѣнѣ*, *раменѣ*, *крилѣ* z -e za -ѣ; rus. *плечи* (gen. *плеч*), *колѣни* z -и za -ѣ, gen. -ей; polj. *plecy*, (gen. -ow); češ. gen.-loc. *ramenou*, *kolenou* (prim. *gori pr̥sou*); bolg. plur. *крака*, *рога*; rus. *берегā*, *бока*, *глаза „oči“*, *око-рокā*, *рога*, *рукава* i. pod. Ruska oblika je dala povod k posebni, danes v ruščini zelo razširjeni tvorbi nom. plur. -ā. Prvotno jedro so bile moške osnove na -o- trdega tipa in predmetnega pomena s padajočo intonacijo na korenu, kakor sle. *breg*, rus. *бѣрег*, du.-plur. *берегā* (prim. *doli loc.-sing.* на *берегѣ*): sle. *grād*, *lās*, (*prepel-ica*), *lēs*, *lōg*, *gōd*, *vēk*, *pās*, *večēr*; rus. *город*, *волос*, *пѣрепел*, *лѣс*, *луг*, *год*, *вѣк*, *пояс*, *вѣчер*, gen. sing. -a, plur. -ā, *города*, *волосā*, *перепела*, *лѣса*, *луга*, *года*, *вѣка*, *поясā*, *вечерā* itd. proti sle. *prāg*, rus. *порōг*, plur. *порōги* ali sle. *stōu*, *grēh*, rus. *стол*, *грѣх*, gen. sing. -ā, plur. *столы*, *грѣхы* i. pod. Včasih je z obliko zvezana razlika v pomenu, kakor n. pr. *цвѣты* „cvetlice“ in *цвѣта* „barve“ i. dr. S tem vsem nimajo nobene zveze redke oblike, kakor plur. neutr. sle. *pōta*, *p̥rsa*, *kōta* (Stritar), shrv. *p̥rsa*, češ. *pr̥sa*, *zada* i. pod., pri

katerih se je zvečine gramatični spol zbog premijnjanja omajal ali iz drugih razlogov nevtraliziral. Pač pa je v ruščini nom. plur. -ья, (gen. -ей), pri nekih izrazih za moške osebe ista oblika z izpremembo prvotnega ali neprvotnega nom. plur. -bie osnov na -i- s padajočo intonacijo na korenu samostalnika: sle. *diûg*, *môž*, *knêz*, *sîn*; rus. друг, муж, князь, сын, plur. друзья iz **drûzbie* nam. strus. друзи (prim. sle. *voicje*), мужья (oženjeni) poleg мѹжи „možje“, князья, сыновья (v rodbini) poleg сыны (domovine) in po analogiji tudi зятья, sle. *zet*, plur. *zetje* ter деверья, shrv. *dever*, *djêvêr*, sle. *dêver* poleg *dever*. Oblike z naglašenim nom. plur. -ы (-й) pri prv. padajoči intonaciji na korenu, kakor сыны, чины, меды, верхи itd., sle. *sîn*, *čîn*, *mêd*, *vîh* (čak. gen. *vrhă*), imajo najbrž zvezo z nominativom duala osnov na -ă-, kajti akuzativ plur. je rusko-cerkveno сыны (str. 55). Ta oblika je tudi v stari poljščini in češčini še v večjem obsegu prehajala k osnovam na -o-: stpolj. *dwa barany*, stčeš. *du. chlapy* i. dr. Izven parnih predmetov se rabijo dvojinske oblike poleg množinskih še v srbohrvaščini v genetivu plur., razen posameznega *slûgû* zlasti -ijû od osnov na -i-: *gôstijû* poleg *gôstî*, *nôktijû* poleg *nôktî* ali *nokatâ*, *kôstijû* poleg *kôstî*, *kokôšijû* i. dr. Sledovi dvojine so ostali končno v zvezi s števniki, ne le na severu v češ. *dvěstě*, polj. *dwieście* (prim. še *dwie niewieście*, *dwie słowie*) in rus. двѣсти, temveč v ruščini, srbohrvaščini in bolgarščini tudi v rabi oblike na -a samostalnikov moškega spola, ki se je sčasoma strnila z gen. sing. -a (tudi srednjega spola) in razširila v ruščini in srbohrvaščini celo po sintaktično enako spojenih 3–4, v bolgarščini pa po števniki sploh; razen tega je to v ruščini vedlo še dalje do veze genetiva sing. vseh samostalnikov z 2–4: shrv. *dvâ*, *trî*, *čètiri čoveka*, ozir. *čôvjeka*, *grâda*, *stôla*, *kôna*, *mêsta*, ozir. *mjêsta*, *pôla*, *sêla*; rus. два, три, четыре челоѡѡка,

города (plur. города), стола (plur. столы), коня (plur. кони), мѣста (plur. мѣста), поля (plur. поля), села (plur. сѣла), двѣ, три, чѣтыре сестры (plur. сестры); bolg. петъ, стола, коня itd. O poljski obliki z dvojinskim končajem -u v stranskih sklonih pri glavnih števnikih od *pięć* dalje, v kosih sklonih *pięciu*, gl. doli pri števnikih.

Skupni, kolektivni samostalniki so v posameznih primerih že v praslovanščini nadomeščali množino: prim. lo. VII 3 gr. *ειπον οὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοί αὐτου*, steksl. Zogr., Mar. *рѣша же къ немѹ кратрѣи егѹ*, Mat. XXIII 8 gr. *πάντες δὲ υἱεῖς ἀδελφοί ἐστε*, steksl. *вси же вы кратрѣи есте* i. pod.; sle. briž. II 14 *i paki bratrija pomenem se*, 67 *i jesm bratria pozvani*, sed. sle. *bratje* kakor *zetje* po osnovah na -i-; shrv. *brāča* sing., bolg. брѣтя plur. in tako tudi na severu rus. братья, polj. *bracia*, češ. *bratři*. Razlika proti nekdanjemu in še današnjemu srbskohrvatskemu in deloma tudi slovenskemu stanju je v tem, da so tu skupna imena ostala neizpremenjena v ednini (prim. še sle. *gospoda*, shrv. *gospoda*, *vlastela* ter kolektivne samostalnice na -ād kakor *tělād*, *ždrěbād*, ozir. *ždrī-jebād*, *čelād* itd., o katerih gl. gori str. 207), na severu pa prešla v množinsko sklanjatev: rus. *господā*, gen. *господ*, dat. *господām* (zahsla. polj. *gospoda*, češ. *hospoda* pomeni sedaj „gostilna“, st. „gospod — gospa“, potem „mesto pogoščenja“); rus. брѣтя, лѣстья „listje“, дрѣвья „drevje“, gen. -ьев, dat. -ьям; polj. *bracia*, *księża* plur. k *ksiądz* „st. knez, sed. duhovnik“, gen. *braci*, *księży*, dat. *braciom*, *księżom*, instr. *braci*, *księżmi*; češ. *bratři*, *kněží*, gen. *bratři*, *kněží*, dat. -ím, instr. -ími. Strus. *кънажѣи* fem. coll. ali *подрѹжѣи* neutr. = *дрѹгѣи* ni zamenjavati s sed. plur. *кънзѣи*, *дрѹзѣи* (gl. gori str. 217).

δ) Skloni. Analogična izenačevanja. Novi tipi sklanjatev. Delna izguba vokativa. Indeclinabilia. Izguba deklinacije v bolgarščini.

V današnjih, po spolu razlikujočih se sklanjatvah, katerim so za moški in srednji spol podlaga osnove na *-o-* trdega in mehkega tipa, za ženski spol osnove na *-a-* obeh istih tipov ter osnove na *-i-*, so se v posameznih sklonih tudi izven že omenjenih vidikov dogodila razna analogična izenačenja ali prenašanja končajev predvsem fonetičnega značaja, tako da imamo sedaj v gotovih sklonih le eno izenačeno obliko za prejšnje različne, ali pa po več oblik, ki so v nekih slučajih tudi izraz različnih sintaktičnih razmerij.

Izenačevanja med trdim in mehkim tipom. V slovenščini in srbohrvaščini (z izjemo nekih čakavskih govorov) je prešel že v rani dobi, kakor kaže sle. briž. acc. plur. masc. *grehe*, *grešnike*, *te*, Glagol. Cloz. I 77 *тѣ* ali v list. Kul. b. 1189 gen. sing. fem. *члѣ*, *гладѣ*, od mehkega tipa k trdemu končaj acc. plur. masc. in gen. sing. ter acc.-nom. plur. fem. *-e*: acc. plur. masc. sle. *jelēne*, *rake*, shrv. *jelene*, *rāke*; gen. sing. fem. sle. *gorē*, shrv. *gōre*; acc.-nom. plur. fem. sle. *gorē*, shrv. *gōre*. Prešel je tudi *-i* za *-b* trdega tipa v loc.-dat. sing. fem.: sle. loc.-dat. *gori* proti briž. loc. *tatbe*, shrv. loc. *gōri*, dat. *gōri*, (o loc. sing. masc.-neutr. gl. doli). V nom.-acc. du. fem. in neutr. sle. *gōri*, *lētī*, loc. plur. masc.-neutr. sle. *jelēnih*, *rākih*, *lētīh* proti briž. *v železneh vožih*, *mnozeh* pa imamo le v slovenščini in tudi tu le v nenaglašenem končaju *i*, v naglašenem nasprotno splošno *e*: ne le arh. *v dve gubē*, *grobeh*, *stābrēh*, *tleh*, temveč tudi *možēh*, *dneh*, *ljudeh* in dalje *kostēh*, kar je analogno *nītih* – *nītim* povleklo za seboj še dat. *ljudēm*, *kostem*. Nasprotni vpliv trdega tipa nahajamo na jugu sicer še v shrv. instr. sing. fem. *svōjōm vōlōm*, prim. že v list. Kul. b. 1189 *свѣсѣхъ колѣхъ*, *повѣлохъ банѣхъ*, ter voc. *zēmlo* poleg *gōspodice*, *-ico*, toda le *kcērce*, kakor je tudi bolg. *робѣньо*, *госпѣжѣ* poleg *царѣце*, *дѣще* i. dr. Tudi v poljščini se glasi voc. fem. *ziemio*, *duszo* itd. Na severu se sploh redoma pojavlja vpliv

trdega tipa: gen. sing. fem. polj. *ziemi*, rus. земли poleg češ. *země*; rus. acc.-nom. plur. fem. статьи „članki“ in acc. plur. masc. ключи, pač pa nenaglašeni končaj gen. sing. fem. шеи „vratu“, acc. nom. plur. fem. шеи, зѣмли in acc. plur. masc. краи po primeru двѣсти lahko izvajamo tudi naravnost iz sevsla. -ѣ; rus. loc. sing. masc.-neutr.-fem. ключѣ, мужѣ, ружѣ, полѣ, землѣ, шѣѣ; masc. dat. sing. in nom.-gen.-dat. plur. polj. *mieczowi, krolowie, mieczow, mieczom* ter enak dat. plur. neutr. *morzom* in po njih fem. *ziemiom*, k čemur je vedel tudi zaprti izgovor -ām; češ. *oračovi, soudcovi, oračové, oračů, oračům* poleg *morím* za preglašeno stčeš. *o > ě* (gl. str. 180 sl.)

Opuščanje izpremembe goltnikov po II. regresivni palatalizaciji. V slovenščini (z izjemo posebno severozahoda, rezijanskega in zilijskega narčja) in ruščini so ostali od tega le redki sledovi: sle. nom. plur. masc. *otroci, voucjē* poleg nav. *junaki*, loc.-dat. sing. fem. *roki*, nom. du. fem.-neutr. *roki, jabauki*, loc. plur. masc.-neutr. *junakih, jabaukih* in tako tudi z *g* in *h* proti briž. *človeci, sinci, tacije, blaze, mnozech*; shrv. *junāci, rōzi, siromāsi*, loc. *rūci, nōzi, snāsi*, dat. *rūci, nōzi, snāsi* poleg *māčki, māzgi* i. dr.; bolg. юнāци, залози, сиромаси, du.-plur. ржцѣ, нозѣ; rus. nom. plur. masc. друзья (gl. str. 217) poleg nav. земляки (tudi mrus.), loc. sing. masc.-neutr., loc.-dat. fem. человекѣ, яблѣкѣ, рукѣ in tako tudi z *g* in *h* proti mrus. loc. sing. masc. чоловіці, вóрозї poleg ученику, верху (prim. še doli), neutr. яблѣцї poleg вїйську, үсї, fem. loc.-dat. руцї, кнїзї, мýсї (neutr.-fem. -ї tudi dual); polj. nom. plur. masc. *junacy, Norwedzy, Czesi* nam. *Czeszy* (str. 211), loc.-dat. sing. fem. *ięce* (tudi dual), *nodze, musze*, (o loc. sing. masc.-neutr. -u gl. doli); češ. nom. plur. masc. *vojāci, vrazi, Češi*, loc. sing. masc. *po roce* „po letu“, *na potoce* poleg *potoku, v dluhu, na břīše*, „na trebuhu“, neutr. *v mlēce, vojštē* (str. 41), *rouše* poleg *mleku, vojsku*,

rouchu, ve jhu, loc.-dat. sing. fem. *ruce* (tudi dual), *noze, mouše*, loc. plur. masc. *vojacích, oblačcích* poleg *oblačkách, dluzích, meších*, neutr. *jablcích, ve jzích, rouších* poleg *jablkách, jhách, rouchách* (gl. str. 214). V slovaščini so goltniki vseskozi zadržani. Poljščina pa se ogiblje izpremembe goltnikov poleg lokala sing. masc. (gl. doli) enako tudi v vokativu po I. palatalizaciji in nadomešča, z izjemo arh. *bože*, končaj -e z -u: *człowieku (człowiecze), ptaku* „ptič“, *chłopak* „mladič“, *zbiegu* „begunec“, *uchu* itd. Prim. v bolgarščini юнако, войнико kakor владико, нѣмецo radi razlikovanja od demin. момчѣ i. dr.

Analogija zbog intonacije in drugih fonetičnih značilnosti. V slovenščini so enozložni samostalniki moškega spola s padajočo intonacijo, pa naj so prvotno osnove na -o-, kakor *grād, pās* iz *pōjas*, ali -ī-, kakor *tāt* (stcksl. татъ), povzeli po osnovah na -ū-, kakor *sin, med, sād* itd., zbog enakih fonetičnih kakovosti v genetivu in lokalu sing. končaj -u, od katerih je bil prvi padajoče, drugi rastoče intoniran (str. 55): zato sle. gen. *sinū, medū, sadū, tatū, gradū, pasū* itd., (toda od *sīna, od grāda*), loc. *v mēdu, sadu, grādu, pasu* poleg *pri sīnu, tātu*, kar je enako *brātu, jelēnu* in izenačeno z dativom (gl. doli). Ta pojav je opaziti že v starocerkvenoslovanskih spomenikih, ne sicer evangelijih, pač pa v Sinajskem psalterju in Supraselskem zborniku: gen. Sin. ps. гласоу, Supr. дѣлоу, мироу, родоу (2), радоу i. dr., sle. *glasū, dolgā* (zbog goltnika), *mirū, rodū, redū*; loc. Sin. ps. станоу, Supr. дароу, дѣлоу (2), ледоу, мироу (3), радоу i. dr., sle. *dāru, dōbu, lēdu, mīru, rēdu*. V ruščini je pod istim pogojem, vendar samo v pravem lokalnem pomenu prevzet loc. sing. -ŭ, za katerega je baš značilno, da ima vedno naglašen končaj (o gen. sing. -u gl. str. 212): на берегѹ, в лугѹ, лѣсѹ, снѣгѹ itd., sle. *brēgu, lōgu, lēsu, snēgu*. V posameznih primerih je analogija sčasoma šla tudi preko prvotnega obsega: на дорѹ, во рѹ, в углѹ, на, в краю i. dr.,

gen. двора, рва, угла poleg угла, shrv. *üğla*, края, sle. nom. *kraj*. V poljščini so se ohranili arhaizmi loc. *synu, boru, domu in panu*; poleg tega pa se je na severu razen velikoruščine zbog ogibanja premembe goltnikov uveljavil, in sicer v poljščini vse-skozi končaj -u, tako da se je lokal strnil z vokativom (gl. str. 221): polj. loc. sing. masc.-neutr. *człowieku, bogu* (voc. *boże*), *strachu, wojsku, uchu* (o maloruščini in češčini gl. str. 220, a podobno je tudi v lužiščini).

Enaka intonacija je bila dalje v slovenščini povod prirastka -ov- v množini in dvojini enozložnih samostalnikov moškega spola vseh osnov s padajočo intonacijo: nom. plur. masc. *gradōvi, pasōvi, duhōvi, voukōvi, tatōvi* itd. kakor *sinōvi, sadōvi* i. dr. z *ō* proti *volī* od *vou* (prim. tudi pri Prešernu dat. sing. *možovu*). V srbohrvaščini pa so zajeti še enozložni samostalniki z naglasom na končajih: poleg *grādovi* po *sīnovi, sādovi* tudi *popovi* po *vīrhovi, volovi*, medtem ko so bili primeri z rastočo intonacijo, kakor *rāki*, izvzeti; vendar se nahajajo dandanes razne izjeme kakor *časovi, zēcevi, lābudovi* proti sicer umevnim *dāni, mrāvi*, pa tudi *vlāsi*. V bolgarščini je končaj -ove pri enozložnih sedaj splošen: брѣговѣ, градовѣ, звѣровѣ, pa tudi грѣхѣве, дворѣве, огньѣве in прѣровѣ (rus. порѣг, sle. *prāg*). V listini Asena II. (1186–1196) beremo že loc. plur. градѣхѣхъ. Primeri v starocerkvenoslovanskih spomenikih stoje na srbsko-hrvatskem stališču, v pretežni večini so padajoče intonirani, le tretjina ima naglas na koncu, medtem ko z rastočo intonacijo ni nobenega: prim. Supr. дѣрѣхѣве (2) proti поплѣхѣ i. dr. V severni slovanščini se je razširil končaj -ove le v poljščini in češčini, kjer pa je poleg še številnih oblik na -i vezan v poljščini na izraze za moške osebe, v češčini za živa bitja (gl. str. 211): polj. *krolowie, opiekunowie, chłopi, czarci*, rus. чѣрти, *prorocy, kupcy* proti *gady, grody*, ježe, *miecze*, češ. *chlapi* poleg -ovē, *Cechovē* poleg

Češi, Uhři poleg Uhrově, kralově, st. králi, hadi poleg hadove, ježi poleg ježově proti hrady, meče itd.; prim. tudi češ. poosebljeno *tmaví lesove* „mračni gozdovi“.

Poleg *-ovi* je v slovenščini pri enozložnih samostalnikih moškega spola z osnovo *-o-*, posebno še mehkega tipa, mogoč tudi nom. plur. *-je* po osnovah na *-i-*: *možjē, vovcje* (prim. rus. друзья) poleg *vovkōvi, lasje, zobje* poleg *zobōvi* kakor *ljudjē, tatje*. V tem slučaju je v rabi tudi instr. plur. *-mi*: *možmí, lasmí, zobmí* kakor *ljudmí*. Ako ni nom. plur. *-je*, je oblika v zvezi z osnovami na *-ŭ-*: *vozmí* k *vozōvi*, prim. arh. *volmí*. Isto je reči o acc. plur. *-i*, kakor *gradī, darī* (Prešeren); arh. se rabi tudi še *voli* (anal. *volī*), *drúge krati*; *na, v ogleđi* pa spominja na *v gōsti* (gl. str. 205). Nom. plur. *-je* se je v slovenščini razširil tudi izven enozložnosti in padajoče intonacije po drugih fonetičnih sličnostih v zvezi s končnim soglasnikom: *bratje, svatje, kmétje, očétje* kakor *zétje, gōstje* (*gostjē*); *sosédje* kakor *medvedje*, prim. tudi *gospōdje* i. dr. Pri obliki *meščanje* je končaj *-e* vedel k *-je*, prim. češ. *mešťané* kakor *lide*.

O ruskih analognih oblikah zbog padajoče intonacije pri tvorbi nom. plur. *-ā, -ья* in *-и* na podlagi starih dvojskih od osnov na *-o-* in *-ŭ-* gl. str. 216 sl.

Posebno mesto zavzema v moški sklanjatvi genitiv plur. Prvotna oblika osnov na *-o-* in soglasnik z obrazilom *-v* (*-b*) se je po onemenju polglasnikov glasila na soglasnik kakor nominativ sing.; vendar se, izvzemši slučaje z naglasom na koncu in dolgim samoglasnikom v korenu ali priponi (n. pr. **grehḥ, *junakḥ*) ter večzložne z rastočo intonacijo na začetku in morebitno metatonijo v korenskem zlogu (n. pr. sle. *pāstorak*, shr. *pāstorak*, sle. *rībič*), ni izgovarjala enako (prim. str. 151), kakor kaže arh. gen. plur. sle. *las*, rus. волос proti nom. sing. sle. *lās*, rus. волос ali sle. arh. gen. plur. *kōnj* proti nom. sing. *kōnj* i. pod.; pa tudi arh. gen. plur. rus. сто

человѣкъ ali stčeš. *soused*, stpolj. *sąsiad* od **sqsēdъ* (rus. сосѣд, sle. *sqsed*) s prvotno rastočo intonacijo pred končajem je bil najbrž po metatoniji padajoče intoniran **člověkъ*, **sqsēdъ* (str. 153). Vkljub temu se je ta oblika, s svojevrstno izjemo v srbohrvaščini, radi večje diferenciacije proti nominativu sing. (prim. njeno ohranitev v srednjem in ženskem spolu na -a, kjer je ravno nedostatek onemelega obrazila v nasprotju k drugim oblikam značilen za ta sklon) do malega razen nekih arhaičnih slučajev in posebnih sintaktičnih zvez opustila (gl. doli) in že zelo rano nadomestila predvsem z značilnim končajem -ov, abstrahiranim osnovnim obrazilom osnov na -ŭ- (str. 55). Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih nahajamo to obliko mnogo bolj razširjeno nego druge analogne po osnovah na -ŭ-; beremo jo tudi že v evangelijih (грѣхѣвъ kakor v brižinskih spomenikih *grechov*, родѣвъ in врачѣвъ poleg Assem. врачен po osnovah na -ŭ-), v Evhologiju (гѣдѣвъ, гродѣвъ i. dr.), zlasti pa v Supraselskem zborniku (градѣвъ, трудѣвъ i. dr.). Omejena je še na enozložne primere, in sicer pretežno padajoče intonirane (12—13), izpod polovice jih ima naglas na končajih (5—6), med katerimi so štirje z dolgimi samoglasniki v korenu (*grēhъ*, *vracъ*, *udъ*, *trudъ*), in le en primer *gadъ* je z rastočo intonacijo. Ker je tudi že v listini Kulina bana 1189 чѣстъникѣвъ in v slovenski Confessio generalis XV. stol. poleg *grejhu* še *svetikov*, *svetnikov*, moremo sklepati, da se je analogija po osnovah na -ŭ- v genetivu plur. raztegnila z ene strani kakor v gori imenovanih slučajih pri padajoče intoniranih primerih sploh, z druge pa pojavila najprej pri slučajih enakega izgovora v genetivu plur. in nominativu sing. kakor *greh*, *čvstnik* i. pod. V današnji slovenščini je, z izjemo nekih redkih arhaizmov, končaj -ov, ozir. -ev po prvotno ali danes funkcionalno mehkih soglasnikih (šumevcih, *c*, *j* in *nj*, *lj*, *rj*), že splošen. Končaj -i od osnov na -ŭ- kakor *ljudi* je

najti le dialektično v primerih, ki privzemajo v nominativu plur. *-je* (str. 223), n. pr. *lasí, zobí* i. pod. V srbohrvaščini je *-ov-* z dodavanim *-a* (str. 215) le tam, kjer je tudi v nominativu plur. *-ovi* (str. 222), sicer pa je oblika osnov na *-o-* in soglasnik pred splošnim končnim *-a* ohranjena (*rākā, dānā*). O danes redkih primerih z analognim *-ī* in razmerju do *-a* gl. doli. V ruščini je *-ov* končaj le trdega, *-eī* od osnov na *-ī* pa mehkega tipa moške sklanjatve, razen samostalnikov na *c* in *j*, pri katerih stoji *-ev*: рабѡв, столов; мѣсяцев, купцѡв, обычаев, воровѡв „vrabcev“ in kolekt. братьев, листьев; пней „štorov“ (prim. sle. *panjev*), коней, царей, королей, князей, товарищей, ключей, ножей in seveda tudi сыновей, друзей (str. 217), дней kakor людей, голубей, огней itd. Po arh. nom. сосѣди, холѡпи je tudi gen. *-eī*. Razen tega se je končaj *-eī* uveljavil pri mehkem tipu srednjega spola: полей, морей poleg платьев „oblek“ i. dr. samostalnikov s konkretnim pomenom na *-ě*, kakor kolektivno деревьев, medtem ko je pri *-ě*, kakor ружьѣ „puška“, in *-ьe* z abstraktnim pomenom, kakor веселье, stara oblika ружей, веселий; prim. tudi зеркальцев poleg колѣц „prstanov“. Pri samostalnikih na *-a* mehkega tipa je *-eī*, če so moškega spola (юношей), v ženskem spolu pa po šumevcih v zvezi z drugim soglasnikom in tu in tam po sonornikih (возжѣй „vajeti“, запей). O arhaizmih genetiva plur. masc. brez končaja gl. doli. V poljščini je zajel *-ow* širši obseg; dasi pri mehkem tipu prevladuje *-i*, je vendar posebno po funkcionalno mehkih soglasnikih (šumevcih in sičniških afrikatah *c, dz*) mogoč tudi *-ōw*: *synow, panōw, sasiadōw, ptakōw, wozōw; wojewodōw, starostōw* poleg *śług* in *mężczyzn* „moških oseb“, *sędziōw, wujciōw; ojciōw, rodziciōw* „starišev“, *krolōw; krai, uczni, pisarzy, towarzyszy, oraczy* poleg *krajōw, uczniōw, pisarzōw* itd.; *pni, koni, kowali* „kovačev“; *dni, kamieni, jeleni*; arh. *ludzi, gości, gwoździ, (liści), gołębi, czerwi* itd. ter kolekt.

braci, księży. V češčini se je končaj -*ŭ* iz -*ŭv* (str. 140) pri samostalnikih moškega spola skoro posplošil kakor v slovenščini (*synŭ, pānŭ, hadŭ, hradŭ; mužŭ, oračŭ, mečŭ; soudcŭ* poleg *sluh* in *sluhŭ*), tako da je -*i* le redek arhaizem: *lidi, hosti* poleg *hostŭ, dni* poleg *dnŭ, koni* poleg *koňŭ* (prim. tudi instr. *koňmi* in mrus. plur. *коні*, gen. *коней*, instr. *кинѣми*, sle. dial. *konjmi*, pa ni izključeno, da je **konŭ* le stara osnova na -*i*-, zlasti ker pripada v ruščini takemu naglasnemu tipu, nom. plur. *кони*, gen. *коней* kakor *люди*, gen. *людей*). Pri kolekt. *bratři, knězi* je gen. plur. fem. -*i* < -*ěi* (gl. doli). Razširil pa se je v češčini končaj -*i* pri mehkem tipu srednjega (*moři* poleg posam. *pastvišt*) in ženskega spola (*duši* poleg *ulic, neděl, bohyň* i. pod.).

Arhaična oblika osnov na -*o*- in soglasnik, danes brez končaja, se je v vseh slovanskih jezikih poleg nekih posameznih primerov (n. pr. gen. plur. češ. *Čech*, polj. *Czech* v pomenu dežele i. dr. str. 211 sl., 214 sl.) ohranila (v srbohrvaščini deloma z dodanim -*i*) predvsem v sintaktično - kvantitativnem razmerju v zvezi s števniki (stcksl. *пѣтъ дѣсѣтъ*, sle. *pętdeset*, shrv. *pedēsēt*, bolg. *петдесѣтъ*, rus. *пятьдесят*, polj. *piećdziesiąt*, češ. *padesāt*; sle. *pętkrat*, shrv. *pęt pŭti*, bolg. *петъ пѣти*, rus. *пять раз*, polj. *pieć razy* po *trzy razy, piećkroć*, češ. *pętkrát*) in zato posebno pri izrazih za mere (sle. *Stapl. sto čebar*, dial. *lonec*, rus. *сажѣнь, аршин, пуд* poleg -*ов*, polj. *sążon, pieć łokiet*, češ. *pět loket*, do *kořan*), čas (že stcksl. *дѣнь* po števnikih proti *дѣни* v drugih zvezah, enako rus. *дѣнь*, n. pr. pri Gorkem proti *дней*, sle. dial. *notr. danes osem dan, čez štirinajst dan* proti *dni*; shrv. *saťi, meseci*, ozir. *mjeseci*, stčes. *měsiec*, še sed. *do těch čas* ali *čas*, polj. *do tych czas, god* poleg *godow* od *gody* pl. t. „gostija i. dr.“, mrus. *пять год* „pet let“, час), denar (sle. dial. *penez, rajniš*, češ. *peněz*, rus. *алтын* „tri kopejke), pa tudi pri drugih, navadno v kvantitativnem razmerju rabljenih besedah, pri ka-

terih se seveda ne da vedno jasno dognati, ali ni katera oblika le prost arhaizem brez sintaktične podlage, n. pr. pri izrazih za osebe (sle. *mōž*, *mal' blagā*, *dost' otrok*, strus. *моужь*, rus. *человѣк* po števnikih i. pod. *солдат*, *Тѣрок* i. dr., stpolj. *sąsiad*, stčeš. *súsed*, *muž*), živali (sle. *kōnj*, shrv. *mravî*, mrus. *кнѣ*, polj. *skot*), predmete (sle. *vōz*, stčeš. *vōz*, polj. *woz*, lahko mišljeno tudi kot mera) ter dele telesa v množini in parna oblačila (sle. *las*, *zqb*, shrv. *přstî*, *nòktî*, rus. *волос*, *глаз* „oči“, *сапог* „škornjev“, *чулок* „noga-vic“, polj. *włos*, *zqb*, češ. *vlás*, *štrěvíc* „čevljev“ i. dr.).

V nekih oblikah lokal sing. moškega in srednjega spola nahajamo v slovanskih jezikih končaj -u, ki ni po analogiji osnov na -ŭ-, ampak po t. zv. sinkretizmu, strnitvi z dativom. To se vidi že iz tega, da imamo to obliko predvsem v srednjem spolu mehkega tipa, kakor je še danes v poljščini: polj. loc.-dat. *polu*, *morzu*, *licu*, *zdaniu* „mnenju“ proti loc. *stowię*, dat. *stowu* (češ. loc. *poli*, *moři* je lahko s starim -i za -ě). V slovenščini in srbohrvaščini je -u pri srednjem spolu posplošen: dat.-loc. sle. *pōlju*, *měsu*, *letu*, *oknu* (briž. še loc. *blaze*); shrv. *pōlu*, *selu* itd. Toda v isto smer kakor v poljščini kažejo tudi tu historični podatki. Tudi tu so namreč mogli posredovati prehod taki slučaji kakor n. pr. v listini Kulina bana 1189 по моему владанію. Tudi pri moškem spolu mehkega tipa je v poljščini loc. *mieczu* (dat. sekundarno -owi) proti *děbie* (dat. -owi). V češčini je poleg ne povsem jasnega loc.-dat. *meči* še druga vrsta skupne oblike pri izrazih za živa bitja (str. 212): dat.-loc. *orači*, *hadu* in *oračovi*, *hadovi*. Nekaj podobnega je v slovenščini in srbohrvaščini pri padajoči intonaciji: dat.-loc. sle. *pri sīnu*, *mōžu*, *dūhu*, *golōbu*, shrv. *sīnu*, *drūgu*, *mūžu*, *gōlūbu* proti dat. sle. *grādu*, *svētu*, shrv. *grādu*, *svētu*, ozir. *svījetu*, loc. sle. *grādu*, *svētu* (briž. *svete*), shrv. *grādu*, *svetu*, ozir. *svījetu* i. pod. (str. 221). V srbohrvaščini je zadnje celo pri prvotni rastoči intonaciji: dat. *kāmenu*,

měsecu, ozir. *mjěsecu*, loc. *kaměnu*, *mesecu*, ozir. *mjesecu* i. pod. Ako ni padajoče intonacije na začetku, je v srbohrvaščini posplošeno dat.-loc. *jělenu*, *oraču*, *koňu*, *māču*, medtem ko nastopa v slovenščini v lokalni metatoniji: dat. *jelěnu*, *kovaču*, *konju*, *meču*, loc. *pri jelěnu*, *kovaču*, *kōnju*, *meču*; vendar je po predlogih lahko tudi v dativu padajoč naglas: *k brātu*, *h kōnju* i. pod.

Različne izravnave so se izvedle v sklanjatvi osnov na -*ī*-, kjer je že prvotno gen.-dat.-loc. sing. -*i*-. Že v češkokercvenoslovanskih Praških odlomkih XI.–XII. stol. beremo tudi nom. sing. *кѣзѣи* „mislčnost, značaj“, a v srbohrvaščini je poleg starega instr. sing. *stvārju* v rabi *stvāri* z naglasom genetiva-dativa. V slovenščini imamo pri prvotno rastoči intonaciji plur. dat.-loc. *nītim*, -*ih* in v književnem jeziku pri več soglasnikih še instr. sing. *mīslījo* in enako *cērkvījo*, instr. plur. *mīslīmi*.

Po fonetičnem potu, zbog kontrakcije, preglasov in zoženja dvoglasnikov (str. 180) je nastal v češčini predvsem pri priponi -*bi*- (prasla. masc. -*bit*, fem.-masc. -*biti*, neutr. -*bie*, n. pr. masc. *pondělī*, *sudī*, stcksl. *сѣдни*, *podkonī* „konjušnik“ iz -*bie*, prim. rus. *подмастерье* „pomočnik“, fem. *pani*, neutr. *znamenī*, prim. tudi masc. *zārī* „september“ iz stčes. *zārūj* i. dr. ter kolekt. *bratři* in *kneži*, str. 218) poseben fonetičen tip sklanjatve s skoro splošnim -*i*-, tako da je v ednini ženskega spola vseskozi -*i*-, v moškem in srednjem spolu le instr. sing. -*im*-, v množini pa za vse tri spole poleg -*i* loc.-dat.-instr. -*ich*, -*im*, -*imi*. Zadnja oblika je lahko fem. -*ījami* ali pa tudi pridevniška. Ker se je namreč v pridevniški sklanjatvi mehkega tipa izcimil tako isti tip z -*i* (-*ī*-), ki je n. pr. v ženskem spolu popolnoma enak sklanjatvi samostalnika, so mogle sovpasti še druge oblike, a v sklanjatvi samostalnikov moškega spola so se pojavile tudi pridevniške oblike sing. gen.-dat.-loc. -*īho*-, -*īmu*-, -*īmu*-, plur. gen. -*īch*-, poleg ka-

terih so bili nom. *-i*, instr. sing. in dat. plur. *-ím* ter loc. plur. *-ích* itak tudi pridevniški. Kateri samostalniki imajo samostalniške, kateri pridevniške oblike, spada v specialno gramatiko češkega književnega jezika. V poljščini imamo podoben preustroj le pri *sędzia* in *pani*. Drugi izraz ima v ednini poleg acc.-instr. sing. *-ią* z refleksom dolgega nosnika sicer le *-i*, tudi za genetiv **panie* (sklanjatev v množini je običajna). Zato je *sędzia* prešlo deloma v pridevniško sklanjatev, pa je dandanes poleg starega instr. *sędzią* in voc. *sędzio* drugo pridevniško gen.-acc. *-iego*, dat. *-iemu*, loc. *-im* poleg *-i* in *-u* (str. 206); množina je običajna *sędziowie*, *-iów* itd. V slovenščini se je po kontrakciji poenostavila sklanjatev samostalnika *gospa* iz **gospoja*, prasla. **gospodia* (stekl. *госпожда*, dubr. *gospoda*, shrv. *gōspoda* po vokativu, rus. *госпожа*): v ednini je poleg acc.-instr. *-o* sicer *-e*, gen. *-ě*, v dvojini in množini pa nom.-acc. du. *-e*, plur. *-ě*, dat.-instr. du. *-ěma* in loc.-dat.-instr. *-eh*, *-ém*, *-ěmi* z *e*, razen tega je v rabi tudi gen. plur. *-a*.

Od sklonov se je izgubil v slovenščini in ruščini (ne pa v maloruščini) vokativ, ki sintaktično ni pravi sklon, ker ne izraža nobenega sintaktičnega razmerja (prim. tvorbo str. 59). Od njega so se v obeh jezikih ohranili le redki ostanki. Vokativi v slovenskih narodnih pesmih so po vplivu srbohrvaščine. V slovenščini nadomešča vokativ oblika za nominativ, toda z drugačnim naglasom. Indekl. *bōre* (*mōž*, *māti*, *dēte*) je iz *bōže*. V ruščini so vokativi predvsem v cerkvenih izrazih: *бóже*, *о́тче*, *влады́ко*, *госпо́ди*. V češčini je še ohranjen arh. voc. *synu*. Vokativ osnov na *-a* je dal povod novi tvorbi moških hipokorističnih in deminutivnih samostalnikov na *-o*, *-ko* (str. 206 sl.). V bolgarščini se je posebno razširil tudi voc. masc. *-o*: *юна́ко*, *нѣ́мецo* (gl. str. 221), *мѣ́жьo*, *кρά́льo*, *Бѣ́лгарино*, *гра́жданино* i. dr. O vokativu v poljščini prim. str. 221 in 222.

Nesklonljivost je, z izjemo posebnega razvoja v bolgarščini in sosednih srbskih narečjih, v slovanskih jezikih pri domačih izrazih zelo redka: prim. sle. *bōre*, shrv. *dōba*, *podne*. Pač pa je to v ruščini in poljščini navadno pri tujih imenih in besedah z neslovanskimi končaji. Pri tem so gotove razlike: rus. indecl. Гёте, polj. gen. *Goethego* kakor *Lindego* z ozirom na česte priimke v pridevniški obliki (*Tarnowski* i. dr.), češ. *Goetha*; polj. *idę do gimnazium*, *stoję przed muzeum*, rus. идѹ в гимназію, стою перед музеем, češ. *jdu do gymnasia*, *stojím před museem* i. dr.

Popolnoma svojevrstno mesto med slovanskimi jeziki zavzema s svojimi deklinacijskimi razmerami, t. j. izgubo starih oblik sklonov in uporabo postpozitivnega člena bolgarščina. Njen razvoj spada že tudi v okvir ne genetičnega sestava, temveč specifičnega geografsko-kulturnega bazena balkanskega polotoka. Ustroj, ki ga ima dandanes bolgarščina in ki se polagoma pojavlja v t. zv. srednjobolgarskih spomenikih od XII., zlasti pa XIV. stol., (od XVI. lahko govorimo že o novi bolgarščini), nahajamo namreč na podoben način tudi v sosednih neslovanskih balkanskih jezikih, romunščini, albanščini in grščini. Impuls je prišel nedvomno iz tuje sredine v ozkem sožitju in občevanju, toda razvoj se je izvršil z lastnimi sredstvi. Stare padežne oblike (z izjemo vokativa) so se deloma po fonetičnem, deloma funkcionalnem potu (prim. že v starocerkvenoslovanskih spomenikih pogostno rabo adnominalnega dativa, kakor n. pr. Mark. I 4 Mar., Zogr. отъпоуштение грѣхѡмъ proti Assem. оставление грѣхѡвъ in briž. *odpustik grehov*) izgubile ter se izražajo s t. zv. casus generalis, navadno nominativom, genetivom-akuzativom masc. ali prv. akuzativom fem. in predlogi (prim. že v napisu v cerkvi v Bojani loc. при царство вѣлѣгарское, sed. n. pr. instr. рѣжа със нож), prosta genetiv in

dativ s predlogom на, ki odgovarja rum. *a* (gen. *границѣтъ на България*, dat. *дай на момчѣто*). V moškem spolu, posebno pri izrazih za osebe, je casus generalis še oblika na *-a* (стиховѣте на Ивана Вазова poleg nav. *Вазов*, днес *видѣх царя*). V narečjih je arhaično najti še druge drobce starih oblik, v književnem jeziku pa kot prislove, n. pr. *дѣнем и нощем*. Poleg t. zv. analitičnega načina sklanjatve pa se je v bolgarščini razvil tudi postpozitivni člen, v književnem jeziku iz zaimka *тъ*, v narečjih tudi *онъ, онъ, съ* (prim. stcksl. Zogr., Mar. *родосъ* za gr. *τῆν γενεάν ταύτην*): sing. masc. *столѣтъ, дѣнѣтъ*, *краят*, fem. *женѣта*, neutr. *небѣто*, plur. *столѣвете* za *-тъ*, *днѣте*, *краѣвете*, *крайѣвете* poleg *краищата*, *женѣте*, *небесата* itd. (prim. v srbolg. Dobřejšovem evangeliju XIII. stol. *закѣтъ рабѣ*). Naglas *столѣтъ* proti *столѣвете* kaže, da se je člen priklopil šele po onemenju polglasnikov. Nahaja se sicer tak člen, posebno s splošnim neutr. *-то*, tudi v ruščini, v preprosti govorici in narečjih, toda bolgarski razvoj ne more biti samosvoje nadaljevanje podobnega stanja. Nominativne, zlasti tudi množinske oblike so se dobro ohranile; nastale pa so tudi nove, kakor n. pr. v lokalnem pomenu plur. *градѣща* poleg *градовѣ*, *пѣтища* poleg *пѣтъ пѣти*, *нѣви* poleg kolekt. *нивѣ* i. dr.

ε) Klasifikacija samostalniške sklanjatve. Razvrstitev novodobne slovanske sklanjatve se more ravnati predvsem le po spolu in ne več kakor za praslovanščino po osnovah; pač pa sta pri samostalnikih ženskega spola dve skupini, na *-a* in soglasnik, razen tega je razlikovati pri moškem in srednjem spolu ter samostalnikih na *-a* trdi in mehki tip, ki ima v češčini svoj odtenek z *i*. Pri vseh skupinah je več ali manj arhaizmov. V vsem pa tudi sedanje stanje slovanske sklanjatve z ene strani še vedno nazorno kaže sledove starega principa razlikovanja deklinacije samostalnikov po osno-

vah, z druge pa prehode od soseda do soseda. V jezikih, ki poznajo še gibljiv ali celo po intonacijah različen naglas, kakor v slovenščini, srbohrvaščini in ruščini, so jasni tudi posebni naglasni tipi, tako da so se n. pr. v ruščini v njih odtisnili stari osnovni tipi osnov na *-ĩ-*, *-ũ-* in *-o-*. V splošnem se v imenovanih naglasnih tipih zrcalijo stari akcentološki zakoni (str. 26 i. dr.), pa je zato treba pri njih v glavnem razlikovati slučaje z rastočo in padajočo intonacijo ter naglasom na končajih. Podrobnosti imajo predočevati posamezne gramatike slovanskih jezikov.

b) Pridevniki in pridevniško sklanjane besede (komparativ, participi i. dr.).

Razlika med kakovostnimi in svojilnimi pridevniki, od katerih so se mogli prvi sklanjati imensko in sestavljeno zaimensko, drugi pa le imensko (str. 54), je na splošno še povsod opazna, posebno pa v češčini in ruščini, kjer sicer ni več imenskih oblik v atributu od kakovostnih pridevnikov (v poljščini so se svojilni pridevniki do malega izgubili, a tudi v ruščini so v rabi predvsem kot lastna imena, gl. doli). Razlikovanje med določno in nedoločno, dandanes ne več vseskozi imensko obliko, v atributu, se je ohranila le v južni slovanščini, sicer pa je imenska oblika, enako opisnemu deležniku na *-to* ali le predikativno (z redkimi izjemami v cerkvenoslovanskih spomenikih) rabljenemu, duševno dogajanje zaznamujočemu pridevniku *rad* (stoksl. Luk. XXIII 8 радъ въстѣ „razveselil se je“, sle. *rād*, shr. *rād*, češ. *rad*, polj. *rad*, rus. рад, prim. še rus. ropázd „sposoben za kako delo“), vezana na predikat in je po svoji rabi (funkciji) postala zlasti v ruščini in deloma bolgarščini izrazito predikativna oblika, medtem ko je v zahodni slovanščini, v poljščini in češčini sestavljena, zaimenska, atributivna

oblika prodrla tudi v predikat ter je prosta imenska omejena zgolj na gotove pridevnike, in to v poljščini manj nego v češčini.

V srbohrvaščini, kjer je imenska sklanjatev najbolj ohranjena, so imenske oblike z izpremembami kakor pri samostalniki (loc. sing. masc.-neutr. -u, instr. sing. fem. -ōm, mehki končaj -e mesto trdega -y > -i) mogoče samo še v nominativu-akuzativu vseh spolov in števil ter genetivu in dativu-lokalu masc.-neutr., a instrumental fem. je v obeh slučajih enak: sing. masc.-neutr. nom. *mlād* — *mlādo*, gen. *mlada*, dat.-loc. *mladu*, fem. nom. *mlāda*, acc. *mladu*, instr. *mlādōm*; plur. nom.-acc. masc. *mladi* — *mlade*, fem. *mlade*, neutr. *mlāda*. Sicer pa so (lahko tudi v genetivu-dativu masc.-neutr.) končaji določne sklanjatve (sing. masc.-neutr. instr. -im, fem. gen. -e, dat.-loc. -oj, tudi po funkcionalno mehkih soglasnikih, kakor n. pr. *lošoj*; plur. gen. -ih, dat.-loc. -im, brez samostalnika -ima, jek. -ijeh, -ijem po zaimkih, kakor *tijem* < *těmъ*), toda z obdržano razliko v naglasu, kakor se javlja v imenskih oblikah, z delno izjemo nominativa sing. masc. pri padajoče intoniranem korenu, kjer se je proti nom. masc. *mlād* v drugih oblikah posplošilo naglaševanje z oblik s prvotnim prehodom naglasa na konec, kakor nom. sing. fem. *mlāda* < **mołda* (str. 23), instr. *mlādōm* (str. 138), nom. plur. neutr. *mlāda* (str. 59) in po analogiji loc. sing. masc.-neutr. *mladu* (str. 221). Vobče prim. nedol. instr. sing. masc.-neutr. *stārīm* kakor nom. sing. masc. *stār* proti dol. *stārīm* kakor *stārī* (str. 30, 153); nedol. *mlādīm* kakor nom. sing. fem. *mlāda* i. dr. (nom. sing. masc. *mlād*) proti dol. *mlādīm* kakor nom. sing. masc. *mlādī* z metatoničnim *ā* (str. 30, 150); nedol. *tūdīm* kakor *tūda* (masc. *tūd*) proti dol. *tūdīm* kakor *tūdī*; nedol. *svētīm* kakor *svēta* (masc. *svēt*) proti dol. *svētīm* kakor *svētī* (str. 30, 143); nedol. *hrabrīm* kakor *hrabar* proti dol. *hrābrīm* kakor *hrābrī*; nedol. *gōlīm* kakor

gola, *gòlo* (masc. *gò* iz *goo*) proti dol. *gòlim* kakor *gòlî*; nedol. *dobrîm* kakor *dôbra*, *dôbro* (masc. *dô-bar*) proti dol. *dobrîm* kakor *dôbri*; nedol. *visokîm* kakor *visôka*, *visôko* (masc. *visok*) proti dol. *visokîm* kakor *visokî*; nedol. *zelenîm* kakor *zelêna*, *zelêno* (masc. *zêlen*) proti dol. *zelenîm* kakor *zelenî* itd. So pa tudi mnogi primeri, v katerih ostaja naglas neizpremenjen: *nôv*, *bogat*, *strahovit*, *mîlostiv*, *slâvan*, pa tudi *čîst*, *dûg*, *zdrâv* z *zdrâvî* poleg prv. *zdrâvî* i. dr.

V slovenščini stoji sicer še pri Trubarju posamezno, n. pr. Catechismus 64 *v tim erdezhu moryei*, morda tudi 17 *modri na dobru*, *preprosti na hudu* (prim. briž. II 44 sl. *Oni bo lačna natrovehu*, *žejna napojahu*, *bosa obujahu*, *naga odeahu*, *malomogonču v ime božie posečaho*, *mrzna sigreahu*, *stranna pod krovi svoje uvedehu*), toda dandanes je, z izjemo edninskega imenovalnika in tožilnika moškega spola, razlika med določno in nedoločno obliko, podobno kakor v srbohrvaščini, le v naglasu, pa tudi ta vse-skozi samo pri rastoči intonaciji na korenu (nedol. *star* — *stara* — *staro* proti dol. *stârî* — *stâra* — *stâro* z novim cirkumfleksom, str. 30, 153). Pri padajoči intonaciji je v nominativih-akuzativih in instrumentalu sing. fem. ohranjeno staro naglaševanje (masc. sing. *mlâd*, plur. nom. *mladî*, acc. *mladê*, fem. sing. nom. *mlâda* proti acc. *mladô* in instr. *mladô*, plur. *mladê*, neutr. sing. *mladô*, du. *mlâdi*), oziroma razširjeno nagnjenje k analogičnemu padajočemu naglasu (masc. du. *mladâ* poleg *mlâda*, fem. du. *mladê* poleg *mladi*, neutr. plur. *mladâ* poleg *mlâda*), druge oblike pa se tudi v naglasu, novem akutu, ne ločijo od določnih (gen. sing. masc.-neutr. dol. in nedol. *mladega* kakor nom. sing. masc. dol. *mladi* itd.). Pri naglasu na koncu imajo nedoločne oblike naglas na končajih, določne pa na korenu (nedol. nom. sing. masc. *lahàk*, fem. *lahkâ* proti dol. masc. *lâhki*, fem. *lâhka*; nedol. gen. masc. *lahkagâ*, fem.

lahke proti dol. *lahkega*, *lahke* itd.), vendar je zadnje lahko tudi splošno (dol. in nedol. *lahkega* itd.). V sklanjativu je kakor pri samostalniki in v srbohrvaščini (str. 233) posplošen končaj *-e* mehkih osnov (gen. sing. fem. nedol. in dol. *mlade* i. dr.). Le nedoločno se rabi deminutivna tvorba *mājhan* proti dol. *mali* (prim. shrv. *mālahan* in *mālen* poleg *māo*, rus. мал māла меньше „eden manji od drugega“). V nekih primerih je v slovenščini in v sosednih srbskohrvatskih narečjih opazati prehod pridevniških besed v nesklanjavne in prislovne: sle. *tāšča ājda* (brez polnega zrnja) poleg *dekla je še tāšč*, toda shrv. adj. *tāšt*, češ. *tští*, polj. *czczy*, rus. тощій; sle. adv. *peš*, toda sevsla. adj. češ. *pěší*, polj. *pieszy*, rus. пѣшій i. dr.; v sle. *beseda žala* pri Prešernu poleg *žal besede* je narobe samostalniško *žalb* izpremenjeno v pridevnik.

V bolgarščini se nahaja nedoločna oblika (добър — добра — добрѡ, plur. добрый; синь — синя — сѣнь, plur. сини) samo v nominativu kot splošnem sklonu: има добър баща („očeta“). V ruščini pripada imenski obliki funkcionalno izraz predikativnosti. Poleg navadnega nominativa (добр — добра — добрѡ, plur. добры, toda praeter. были, несли s starim končajem nominativa moškega spola, синь — синя — сѣне, plur. сини) je kakor še v češčini (gl. dalje) mogoč, dasi že redko, tudi dativ pri infinitivu: можно быть увѣрену, быть вѣселу. Izven predikata je imenska oblika arhaično omejena na le neke stalne veze in reke: мал māла мѣньше (gl. gori), по бѣлу свѣту i. pod. Raba atributivne, sestavljene oblike v predikatu, kakor n. pr. Погода хоро́шая „Lepo vreme“ je vezana z nekim atributivnim pojmovanjem in ima drugačen pomen nego konstrukcija s predikativno obliko Погода хоро́шā „Vreme je dobro“, t. j. pripravno, n. pr. za ribolov.

V češčini in poljščini je imenska oblika tudi v predikatu le še izjema. Ohranjena je predvsem

pri izrazih, nanašajočih se na kako misel, dejavnost, oziroma duševno in telesno stanje ali lastnost; šele v drugi vrsti se more govoriti o gotovih priponah, kakor n. pr. *-iv-*, *-av-* i. dr. Deloma so isti češko-poljski primeri: *dlužen* — *dtužen*, *hoden* — *godzien*, *hotov* — *gotow* (poleg *gotowy*), *jist* — *ist* „resničen“, *laskav* — *taskaw*, *milostiv* — *miłościw*, *mocen*, *pln* — *pełen* (poleg *pełny*), *práv* — *praw*, *syť*, *vesel* — *wesoť* (poleg *brać wesoły*), *vinen*, *povinen* — *winien*, *powinien* (poleg *powinny*) „kriv, dolžan“, *zdrav* — *zdraw* (poleg *zdrowy*), *živ* — *żyw*. Le češčina ima še imensko obliko v primerih: *bled* — *blady*, *blízek* — *blizki*, *bohat* — *bogaty*, *bos* — *bosy*, *čist* — *czysty*, *dalek* — *daleki*, *dobrotiv* — *dobrotliwy*, *důstojen* — *dostojny*, *hladov* — *głodowy*, *hluch* — *gluchy*, *hněviv* — *gniewliwy*, *hrd* „ošaben, ponosen“ — dial. *gardy* „izbirčen“, *chud* — *chudy*, *churav* „bolehen“ — (polj. ni), *lačen* — *łaczny*, *mlad* — *młody*, *mrtev* — *martwy*, *pečliv* — *pieczotowity* „skrben“, *pilen* — *piłny* „marljiv“, *poslušen* — *posłuszny*, *přízniv* „naklonjen, ugoden“ — (przyjazny), *prost* — *prosty*, *raven* — *równy*, *samoten* — *samotny*, *schopen* „sposoben“ — (polj. ni), *silen* — *silny*, *sláb* — *słaby*, *slep* — *ślepy*, *smuten* — *smutny* „žalosten“, *spravedliv* — *sprawiedliwy* „pravičen“, sing. masc. *star* — *stary*, *svoboden* — *swobodny*, *šťasten* — *szczęsny* „srečen“, *tich* — *cichy*, *trpěliv* — *cierpliwy*, *účasten* „deležen“ — (polj. ni), *verěn* — *wierny*, *znám* — *znajomy* (trpnosed. del.), *zvědav* „radoveden“ — (polj. ni), *ženat* — *żonaty*, *žízniť* „žejen“ — (polj. ni). Nasproten slučaj je *pevný* „trden“ — *pewien* „zanesljiv“, ki ga pojasnjuje različni pomen. Razširjena pa je v poljščini kakor drugod oblika za srednji spol: *cicho* „tiho je“, *ciepło* — *zimno* „toplo — hladno je“ i. pod. Pri tem je svojevrstna brezosebna konstrukcija s trpnopreteklim deležnikom kakor *wszystkich postano do domów* „vse so poslali domov“ ali *wzięto się do pracy* „prišli so za delo“ i. pod. Med brezosebno in subjektno

konstrukcijo je razlika v pomenu: *wszystko drzewo spalono* „vsa drevesa so požgali“ proti *wszystko drzewo spalone* „vsa drevesa so bila požgana“. V ruščini prim. brezsubjektno vezo, kakor *грозом егò уби́ло* „strela ga je ubila“ (gl. še doli). V množini loči poljščina med moškoosebnim in nemoškoosebnim (*dlužni* za moške osebe proti *dlužny* za živali in predmete moškega spola ter za ženski in srednji spol), češčina pa v moškem spolu med živim in neživim, poleg katerega so ohranjene še oblike tudi za ženski in srednji spol (masc. *dlužni* — *dlužny*, fem. *dlužny*, neutr. *dlužna*). Enako je pri opisovalnem deležniku: polj. masc. pers. *byli* — masc. impers., fem. in neutr. *były*, češ. masc. živ. *byli* — masc. než. in fem. *byly*, neutr. *byla*. Prim. str. 211. V češčini se je kakor v ruščini (str. 235) ohranila še predikativna imenska oblika v dativu pri infinitivu, toda že popolnoma odrevenelo prislovno le v ednini moškega spola za vse spole in števila: *nelze mi (nām, ženě) byti veselu* i. pod.

Prvotna razlika v tvorbi načinovnih prislovov, kakovostnih v lokalu načina, kolikostnih pa v akuzativu mere srednjega spola se je obdržala samo v zahodni slovanščini in deloma bolgarščini, drugod pa se je posplošila oblika akuzativa: steksl. *добрѣ, злѣ* proti *многого, мало* in enako bolg. *добрѣ, зле* proti *много, мало*, češ. *dobře, zle* proti *mnoho, malo*, polj. *dobrze, zle* proti *mного, malo*, toda sle. *dobro, zło* kakor *mnogo, malo*, shrv. *dobro, zło* kakor *mnogo, mało*, rus. *хорошо, слабо*, prim. *добро пожаловать* „dobro došel“, *злѣнамѣренно* „shr. zlonamerno“ kakor *много, мало*; vendar prim. še drugače pojmovano sle. *mālce*, shrv. *malčicē*, bolg. *малѣ*, (strus. *по малѣ*). V vseh slovanskih jezikih so se ohranile imenske oblike seveda tudi v drugih prislovih v drugih sklonih, a zlasti v sintaktičnih zvezah s predlogi, kjer pa je bilo prvotno izhodišče substantivirani srednji spol: gen. sing.

stcksl. из давѣна, sle. *zdavna* (*j*), shrv. *izdāvna*, bolg. отдавна, rus. издавна, polj. *z dawna*, *z dawien dawna*, češ. *odedāvna*; loc. cksl. въ кратѣцѣ, stsrb. въ кратѣцѣ, bolg. вкратце, rus. (cksl.) вкратцѣ poleg вкоротѣ (*časovno*), polj. *wkrotce*, češ. *kratce*; dat. stcksl. по малоу, rus. мало по малу, polj. *po mału*, češ. *po malu*, sle. dial. *pomalu* in loc. *pomale*, (shrv. *pomalo*); instr. strus. малѣмъ, češ. *malem* „malone, skoro“ i. dr.

Od svojilnih pridevnikov sta dandanes produktivni (*živi*) tvorbi le s priponama *-ov* od izrazov za moške in *-in* od izrazov za ženske osebe. Pa tudi te sta v poljščini do malega izginili ter moreta imeti celo že določno, s poljskega stališča seveda atributivno, ozir. splošno obliko: *ojcowy* poleg že zastarelega *ojcow*, *matczyn syn* poleg *matczyny*, vendar še *siostrzyn*, *żonin*. Zvečine so te tvorbe v samostalniški rabi, posebno ženskega spola, ali s pridevniško sklanjatvijo: *bratowa* „svakinja“, gen.-loc.-dat. sing. *-ej*, nom. plur. *-e*, in enako *synowa* „snaha“, *krolowa* „kraljica“ (prim. tudi češ. *kralova* s pridevniško), toda *sędzina* „sodnikova žena“ (od *sędzia* „sodnik“), gen. *sędziny* itd. kakor rus. королева po samostalniški sklanjati. Tudi v ruščini so tvorbe z *-ov* in *-in* kot svojilni pridevniki v književnem jeziku dandanes že precej omejene, in sicer predvsem na sorodstvena imena in neke stalne zveze: отцов (iz *-év-*), материн, сестрин, pa tudi братнин, царѣв, царі́цын, бѣтюшкин сынѡк, Иванѡв день „o kresu“, Ильин день“ (20. julija) itd. Njihovo glavno torišče pa so sedaj osebna lastna imena: prim. Ломѡнѡсов (str. 4), Пѣшкин, Тургѣнев i. dr. Sklanjatev je pri pridevniki in lastnih imenih, z izjemo lokala sing. masc.-neutr., enaka, mešana, imenska s privzemanjem sklonov z *-ы-* (instr. sing. masc.-neutr. *-ым* ter plural gen.-loc. *-ых*, dat. *-ым*, instr. *-ыми* za vse tri spole) in gen.-loc.-dat. sing. fem. *-ой* (prim. gori polj. *-ej*) sestavljene pridevniške sklanjatve; v atributivni rabi ima še lokal sing.

masc.-neutr. pridevniški končaj -om. Tudi v češčini so v sklanjatev svojilnih pridevnikov kakor v ruščini privzeti skloni z -*y*- (instr. sing. masc.-neutr. -*ym* in plural gen.-loc. -*yčh*, dat. -*ym*, instr. -*ymi* za vse tri spole), ednina ženskega spola pa se sklanja imensko. V nasprotju s poljščino in ruščino so tu svojilni pridevniki še povsem v rabi: *bratrův*, *otcův*, *materin*, *sestrin*, a tudi sicer *pánův*, *zemanův*, „vlastelinov“, *nevěstin*, *holčín* od *holka* „dekle“ itd. V južni slovanščini, kjer je tvorba svojilnih pridevnikov v polni moči, je sklanjatev enaka nedoločni, o kateri je bilo gori govora (str. 232 sl.). K tvorbi prim. ne le sle. *bratov*, *stričev*, *očétov*, *sestrin*, *materin*, *žēnin* (tudi samostalnik), shrv. *brátov*, *stričev*, *očev*, *sestrin*, *mājčín*, *ženín*, bolg. братов, чичов, татков, сестрин, майчин, temveč tudi sle., shrv. *junakov*, sle. *kméto*, bolg. кмéтов „županov“, sle. *gospodínjin*, shrv. *gāzdaričín*, *āgin*, bolg. агов itd. od vsakega poljubnega samostalnika, označujočega osebo. Snovni pridevniki z -*ov*- imajo le na jugu imensko obliko: sle. *lipov*, shrv. *lipov*, bolg. липов proti rus. липовый, polj. *lipowy*, češ. *lipový*.

Pridevniki s pripono -*ivo*-, ki izražajo pripadnost (str. 54) in ki se tvorijo kot neindividualnosvojilni predvsem od izrazov za neosebna živa bitja (živali) — pri osebah je neindividualna generalna pripona -*vsko*- (prim. sle. *beráški* proti *berácev*) —, so v jezikih, kjer se je izvršilo skrčenje samoglasnikov, zadobili v moškem spolu po fonetičnem potu in potem splošno določno, oziroma atributivno obliko: steksl. *божи*, *овъчии*, cksl. *кравии* proti polj. *boży*, *owczy*, *krowi*, češ. *boží*, *ovčí*, *kraví*, sle. *božji* (z *j* po drugih oblikah, prim. briž. *boži*), *ovčji*, *krāvji*, shrv. *bōžji*, *ōvč(j)i*, *krāvlī*, bolg. бóжи, fem. бóжа poleg бóжия, овчи, neutr. овче, кравии, neutr. краве масло itd. V ruščini, kjer ni bilo skrčenja (бóжий, овчий poleg овечий, корóвий), pa so se v nominativu-akuzativu še ohranile prvotne imenske oblike: sing. masc. бóжий,

neutr. божье, fem. божья — божью, plur. божьи. Isto je tudi v obeh smereh pri vrstilnem številniku stcksl. трѣтѣи (prim. lat. *tertius*): polj. *trzeci*, češ. *třetí*, sle. *trétji*, shrv. *trěći*, bolg. трѣти proti rus. трѣтій, fem. третья, neutr. трѣтье. Pri vprašalno-svojiilnem zaimku z enakim končajem stcksl. чин se pa vidi v prvi skupini poleg češ. *či* vpliv svojiilnih zaimkov kakor мои (gl. doli): polj. *czyj*, sle. dial. *čij* (toda prim. *čigav* s *či*), shrv. *cij* poleg *čiji*, bolg. чий, fem. чия, neutr. чие. Rus. чей, fem. чья, neutr. чье ima staro zaimensko sklanjatev, ki pa se od sklanjatve pridevnikov, kakor божий, loči le v gen. sing. masc.-neutr. чьего proti божьяго.

Pri priponi *-io-* je ohranjena imenska oblika v krajevnih imenih (prim. v življenjepisu sv. Cirila IV. pogl. къ Царю граду), vendar je pridevniška tvorba od osebnih imen na severu že navadno le sama, substantivirano in deloma z otrdelim končajem v rabi: rus. Ярославль od Ярославъ proti Владимір за staro Володимѣръ, polj. *Jarostaw*, gen. *-ia*, *Przemysł* od *Přemyslъ*, češ. *Boleslav* za staro *-ů*; poleg tega pa prim. češ. *Kněž-most*, *Kněževs*, *Kněže-pole*, sle. *Rúperč vrh*, *Slovēnj grādec*, shrv. *Bān Dvōr*, toda *Bānā Luka*, st. Тодоръчъ долъ, sed. *Caribrod* (v *Carigrad* je *-i-* lahko iz lokala), bolg. Бѣльбоудъ, prim. strus. let. Дороговоужъ, iz **-bud-io-*, i. dr. Od tvorbe z istim sufiksom je v češčini postala nesklanjana oblika *Pāně* od *Pān* (v pomenu *Bog*): *Pāně chrām*, do *Pāně chramu*, *Pāně dívka*, *Pāně slovo*. Le krajevna imena imajo (posebno v ruščini in poljščini) tudi od pripone *-vsko-* imensko obliko, medtem ko se je sicer uveljavila sestavljena določna: rus. Смоленск proti Достоевский ali рѣсский, братский, polj. *Gdańsk* proti *Tarnowski*, *polski* ali *braterski*, češ. *Kladsko* proti *český*, *bratrský*, shrv. *Hrvātska* proti *sřpskī*, *hrvātskī*, *brātskī*, *jūnački*, sle. *Gomilsko* proti *slovēnski*, *bratovski*, *brātski*, *junaški*, bolg. български, братски, юнашки.

Vrstilni števniki (tudi третини) so se že v starocerkvenoslovanščini atributivno rabili navadno v določni obliki, v nedoločni pa prislovno s predlogom in v zvezah s samostalnikom полъ in zaimkom самъ, od katerih se je druga v imenski obliki ohranila le v ruščini in deloma v poljščini, prva pa še na vsem severu: stcksl. испрѣка, rus. сперва, češ. *zprvu*, shrv. *spřva* in *isprva*, sle. *spřva* in *izpřva*; stcksl. leg. sv. Met. pogl. IX полъ третина лѣта proti evang. Mat. XXVII 64 до третикаго дѣне ali Mark. XV 25 година третика, rus. masc.-neutr. полтора, (gen. полтора, toda instr. полторым), полтретья (gen. полутретья, toda instr. полутретьим), полчетверта poleg tri s половиною, полпятъ, fem. -ы, -и, polj. masc.-neutr. indecl. *poltora*, *poltrzecia*, *polczwarta*, *polpieta*, fem. -y, -i, toda gen.-dat.-loc. -ej, -iej, češ. (*poltura* fem., „neki novac“ in z enakim pomenom tudi sle. dial. prekm. *poltora*), *půltřetí*, *půlčtvrta*, *půlpata*; stcksl. Supr. 158. 1 бѣсть видѣти самого третина, rus. самтретей, самчетверт, сампятъ, polj. adv. *samotrzec*, *samoczwart*, *samopiat* in adj. -i, -y, enako češ. *samotřetí*, *samočturtý*, *samopatý* itd.

Pri ločilnih ali vrstnih števnikih (str. 54) pozna le še slovenščina oblike, kakor *dvōj*, *čtver*, češčina pa baš z izjemo nominativa sing. masc. in plur. masc. živ. le v drugih nominativih in akuzativih: češ. fem. sing. *dvoje* — *dvoji*, *čtvera* — *čtveru*, plur. *dvoje*, *čtvery*, toda masc. nom. sing. *dvojí*, *čtverý*, plur. živ. *dvojí*, *čtverý* proti rus. plur. adj. двои, четверы. Sicer se je tu zvečine uveljavila substantivnokolektivna oblika z raznimi posebnostmi v sklanjatvi (gl. doli): rus. двоѣ, четверо, polj. *dwoje*, *czworo*, češ. *dvoje* poleg skrčenega *dvě*, *čtvero* itd.

V primerniku (komparativu) se je ohranil nominativ masc. *-iviv krajše tvorbe (prim. str. 54 sl. in 59) poleg slovenskih zahodnih narečij le v srbohrvaščini v skrčeni obliki -i (*mānī*, *bōlī*, *gōrī*, *šīrī*, *vīšī*, *nīžī*, *vēcī*, *krācī*, *mlādī*, *slādī*, *jācī*, *dražī*, *tīšī*,

težji, dūbli) in po njej je tudi končaj *-ijī* za *-ēib* daljše tvorbe, ki nastopa v srbohrvaščini pri enozložnih pridevniki predvsem tedaj, kadar je nedoločna oblika moškega spola kratko naglašena (*nōvijī, starijī, slabiī, sicer plemenitiī* i. dr., prim. tudi *radij* za *-ijī*). S tem pa je zadobil komparativ določno obliko in novo podlago za sklanjatev (masc. *mānī*, gen. *mānega*, fem. *mānā*, gen. *māne* itd.). Podlaga *-ši* po nominativu sing. fem. (str. 53) in stranskih sklonih (str. 54 sl.) se nahaja le v treh primerih *lēpši, lākši, mēkši*, kjer se zadnja dva naslanjata na drugotno asimilirano *lāk* in *mēk* (str. 125).

V nasprotju s srbohrvaščino je v slovenščini, z izjemo zahodnih narečij, razširjen končaj *-ši* pri krajši in daljši tvorbi (*mānjši, bōljši, gōrši, širši, mlājši, slājši, lepši, slābši* ter *novējši, starējši* in od tega plur. t. *stārši, plemenītiši* za *-ej-* pri večzložnih itd.), *-ji* (z *j* kakor v *božji* str. 239) pa je razen posameznih arhaičnih primerov, kakor *glōblji*, ostal, kjer se je pri krajši tvorbi nahajal šumevec kot produkt palatalizacije iz *s – z, t* in goltnikov z *i* (*vīšji* poleg dial. *vīkši, nīžji, vēcji* poleg dial. *vekši, krāčji* poleg anal. adv. *krājše, jāčji, drāžji, tīšji, težji*). Oblika *rājši* se rabi lahko nesklanjavno, kar je v narečjih tudi sicer mogoče. Za prislove služi akuzativ srednjega spola, v slovenščini v stari obliki *mānje, bōlje*, z redukcijo končnega samoglasnika *manj, bōlj, vēc, vīše, nīže, jāče, drāže, tīše, tēže*, toda shrv. *mānē, bōlē* itd.

V zahodni slovanščini se je v komparativu vseskozi uveljavila oblika s *-ši, -ējši*: češ. *menši, horši, širši, vyšši, nižši, větši, kratši, mladši, sladši, dražši, tišši, težši, hlubši, lepši, starši, slabši*, ter *radši* poleg *raději, novější, bohatši* in *-ējši, pěknější* „lepši“, a tudi neki primeri s pripono *-k-* kakor *lehči, mēkcī* so le skrajšani iz *lehčejši, mēkčejši*; polj. *gorszy, szerszy, wyższy, niższy, większy, krótszy, młodszy, starszy, droższy, cichszy, głębszy, lepszy* k *dobry, nowszy, starszy, starszy, toda miększy*

poleg *miekkiejszy, lżejszy* poleg *lekkiejszy, mniejszy* (prim. adv. *mniej*), *bogaciejszy, piękniejszy* itd. Mnogo je v obeh jezikih dublet, pa more posameznosti, kar velja tudi sicer, podati le podrobnejša opisna slovnica. Prislovi so tudi tukaj stare oblike srednjega spola, vendar v češčini z delnim odpadom *-e* in izpremembo *-eje* v *-eji*, v poljščini pa s posplošenim končajem *-ej* iz *-eie*: češ. *méně, šíře, výše, více* poleg *vyš, víc* ter *bohateji, lehčeji*; polj. *mniej, gorzej, szerzej, niżej* (in enako *wyżej*), *więcej, krócej, stódeej, drożej, ciszej, głębiej, lepiej, słabiej, lżej, piękniej* itd.; prim. tudi poleg stpolj. *radziej* danes *raczej*, kar odgovarja stcksl. Cloz. I 143 acc. fem. рачьшж.

V ruskem književnem jeziku sta dve obliki komparativa, nesklanjavna, na srednji spol se naslanjajoča ruska na **-ie, -ьше (-ше)* in *-ѣ (-ѣй)* ter sklanjavna, iz cerkvenoslovanskega jezika prevzeta na *-ый (-ий)* in *-ѣйший (-айший)*, kakor to kaže tu in tam že glasoslovna stran, n. pr. младший proti моложе. Rusko sklanjavno sta se ohranila le dva primera большой in меньшей brez odtenka primerjanja s pomenom temeljne stopnje (pozitiva) „velik, majhen“, medtem ko je cksl. compar. больший, меньший „večji, manjši“. Iz cerkvenoslovanščine potekle sklanjavne tvorbe imajo navadno smisel visoke stopnje (absolutnega superlativa): добръѣйший „predobri (v nagovoru)“, любезнѣйший „preljubeznivi (v pismih)“, Высочайший манифест „Najvišji razglas“, богатѣйший человек „silno bogat človek“, чистѣйшая лож „gola laž“, лучший сорт „najboljša vrsta“ i. pod. Nesklanjavna ruska oblika komparativa ima neko podobnost s slovenskim. Kjer se je namreč pojavil pri krajši tvorbi šumevec kot produkt palatalizacije *s – z, t – d* in goltnikov, je kakor pri daljši tvorbi z *-ѣ* v rabi nominativ srednjega spola z **-ie*, sicer pa oblika na *-ьше (-ше)*: выше, ниже, богаче, короче, чище, моложе, рѣже k рѣдкий, дороже, тише in pri priponi *-ѣк-* po goltnikih in

ustničnikih лёгче, мягче, крѣпче, лѡвче k лѡвкий „okreten, spreten“, a tudi тягче k тяжкий, слаще k сладкий, жѡстче k жѡсткий „trd“ ter v nekih drugih posameznih primerih kakor шїре, тяжѣле poleg тяжѣлѣ, дешѣвле k дешѡвый „cenen“; sicer мѣньше, больше, лѣчше, старше, глубже, слабже (str. 127) in новѣе, бѣлѣе, умнѣе, tudi ловчѣе itd. Ako ni pri komparativu primerjanega predmeta, se pristavlja k obliki predpona по-, isto s primerjanim predmetom pa zadobi pomen „nekoliko“: эта бумага побѣлѣе „ta papir je bolj bel“, эта бумага бѣлѣе той „je bolj bel od onega“ in эта бумага побѣгѣе той „je nekoliko bolj bel od onega“. Za prislove sluŹijo iste oblike (мѣньше, лучше, хуже „huje“, учтївѣе „vljudnejše“), vendar se v knjiŹnem jeziku pri nekih supletivnih primerih razlikuje med compar. -ѣше (мѣньше, дольше, дальше, бѡльше) in adv. -ѣе (мѣнѣе, дѡлѣе, далѣе, n. pr. и так далѣе in бѡлѣе „bölj“ v opisnem primerniku, бѡлѣе прилѣжный „bolj marljiv“).

V bolgarščini se je stara tvorba komparativa izgubila. Dandanes se tvori s pristavljanjem predpone по-, ki ima tudi v ruščini svojo vporabo, k izrazu za temeljno stopnjo, katera pa obdrŹi svoj naglas: по-добѣр, иѡ-висѡк, по-богѡт itd. Posebnost vrhu tega je, da se morejo tako in s superlativnim нѡй- stopnjevati tudi samostalniki in glagoli: по-юнѡк, нѡй-юнѡк, по-обѣчам, нѡй-обѣчам „bolj, najbolj ljubim“.

PreseŹna stopnja (superlativ) se tvori v veĉini slovanskih jezikov s pristavljanjem predpone *naj* h komparativu, kar je najti Źe v starocerkvenoslovansĉini (n. pr. *наивѡшѣе*, *наипѡче* „najbolj“). V slovensĉini obdrŹi tudi komparativ svoj naglas. Prim. sle. *najmlajši*, shrv. *najmladi*, ĉeš. *nejmladši*, polj. *najmłodszy*. Poleg *naj* se javlja v slovanskih jezikih tudi *na* in sle. *nar* iz **naŹe*, kar kaŹe na poreklo *na* kakor v *nadž*. V ruščini se izraŹa preseŹna stopnja

v atributivni vezi s pridevniškim zaimkom *самый* in temeljno stopnjo ali tvorbo na *-ший* (*самый прилежный* „najmarljivejši“, *самый лучший* „najboljši“), predikativno pa z rusko obliko komparativa in komparativnim genetivom (prim. lat. ablativus comparationis) zaimenskih oblik *всего* ali *всѣх*: *это дороже всего* „to je najdražje“, *он лучше всѣх* „on je najboljši“ i. pod. Tudi to se najde že v starocerkvenoslovansčini: Supr. 358. 14–15 *сами сѣште всѣхъ нечестнѣше*.

V razmerju tvornosedanjenja in tvornopreteklega deležnika (str. 105 in 109), ki sta v prasllovansčini združevala imenskooblikovni značaj s predicirajočo silo glagola, je zadnja že zgodaj začela v vseh slovanskih jezikih prevladovati nad prvim, tako da je to vedlo z ene strani k izgubi deklinacijskih oblik in prehodu adjektivnih deležnikov v adverbialne, z druge pa ob ohranitvi adjektivnih oblik k prelevljenju deležniških tvorbo v pridevnike, kakor sle. *vroč*, Trub., Dalm. *mogoč*, sed. *mogóčan*, *rděč*, shrv. *vrúć*, *môguć*, *držec* „trden, čvrst“, bolg. *могъщ*, *горѣщ* „vroč“, rus. *могучий*, *горячий* „vroč“ poleg anal. *горючий* „gorljiv“, *кипучий* „kipeč“, polj. *gorący* „vroč“, subst. *gorąco* „vročina“, *służący* masc., *służąca* fem. „sluga, služkinja“, češ. *mohoucí*, *horoucí* „vroč“ poleg *hořící* „goreč“ i. dr. V književnih jezikih se pišejo sicer tudi deležniškopridevniške oblike, toda tesnejša zveza s staro živo rabo je le v zahodni slovansčini, kjer se je ob nesklanjanosti oblik vendar obdržalo razlikovanje mocije (spola) in tudi števila, v češčini do danes, v poljščini pa do sredine XV. stol. Nesklanjavno obliko deležnikov brez ujemanja (kongruence) s pripadajočimi samostalniki nahajamo že, in sicer na *-ше*, *-ше*, kar odgovarja pač nominativu plur. masc. in ne kaki nevtralni obliki, v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih, kakor posebno v Supraselskem zborniku in v Sinajskem evhologiju, ne pa še v evangeliju

ali prvotnem prevodu apostola: Supr. 191, 5–6 съ неѣсе кожии гласть слышахъ • вѣлаште (nam. вѣла) съннѣи изъ поустыни, ib. 408. 19–20 ꙗгда видѣши оученика прѣдаѣхъ (nam. -а), ib. 205. 13 подѣла ми хъсть сѣдѣти мѣлахъ (nam. -оу); Act. IX 37 stsrb. Sišat. ap. XIV. stol. бысть же въ дѣни тии болѣхъ (nam. -и) ни оумрѣти, toda Ohr. ap. konca XII. stol. бысть же въ дѣни тѣхъ болѣхъ же ни оумрѣти. Prim. tudi v sle.-briž. II 2—6 *v věki jemu bě žiti starosti nepřijemloki* (nam. dat. -u), *nikoliježe pečali neimy ni slzna telese imoki* (nam. dat. -u) ali I 8 *da mi je na sem svete beušī* (nam. -u); II 100 *prinizše* in 110 *prizvavše* se ujema, prvo brez navedbe oseb. Izhodišče take rabe so bili najbrž primeri, kjer ni bil imenovan vršilec z deležnikom izraženega dejanja. Poleg manj važnih, ali čestih primerov v glagolskem Sinajskem evhologiju, katerega začetek je tvoril nekdanji sinajski odlomek glagolskega služebnika, kakor Sin. služ. I a 1–2 молитва ꙗгда хоташте бѣ свѣтѣхъ храмъ вѣннѣи ali ib. I b 22 молитва ѿклоуѣхъ крѣсть, Sin. evh. 12 b 1 молитва ꙗгда хоташте сѣти, 19 a 1 молитва на конскѣхъ идѣхъ itd., so posebno značilni primeri zlasti v Supraselskem zborniku: Supr. 71. 26–8 повелѣ съказати ѿ • и вѣлахъ вѣсти ѿ тем'ницѣхъ ali ib. 76. 7–9 повелѣ же конькода • съказавъше за вѣхъ вѣсти въсѣхъ въкоупѣхъ къ ѿзероу. V latinščini bi se taki primeri prevedli z gerundijem: „iussit ligare eos et trahendo eos duci in carcerem“ in „iussit dux collis conjiciendo vincula (ligando colla) duci omnes simul ad lacum“. Zato je prišlo tudi v navado, da se nesklanjavna deležniška oblika v slovanskih slovnicaх именује gerundij; prim. franc. *gérondif en parlant* „govoreč“. Druga termina sta rus. дѣепричастіе in češ. přechodník po lat. *transgressivus*. Zadnje je za razliko od pridevniškega atributivnega deležnika (příčestí, rus. причастіе po gr. *μετοχικός*, lat. *participium*) označba za deležniško imensko obliko v vlogi predikativnega dopolnila.

Samo pri češkem „prechodníku“ se še dandanes ločijo oblike za ednino in množino in v ednini za moški in ženski, ozir. srednji spol: tvornosed. del. sing. masc. *nesa* (gl. str. 105 in 108), *řka*, *vezma*, *znaje*, *píše*, *trpě*, *prose*, fem.-neutr. *nesouc*, *řkouc*, *vezmouc*, *znajíc*, *píšíc*, *trpíc*, *prosic* iz oblike za ženski spol na *-ci*, plur. *nesouce*, *řkouce*, *vezmouce*, *znajíce*, *píšíce* *trpíce*, *prosíce*; tvornopret. del. sing. masc. *nes*, *vzav* po *vzal* k *vzítí* poleg stčeš. *vzem*, *znav*, *psāv*, *trpěv*, *prosiřv*, fem.-neutr. *nesši*, *vzavši* — *vzemši*, *znavši* itd., plur. *nesše*, *vzavše* — *vzemše*, *znavše* itd. V poljščini je tvornosedanjo obliko na *-a*, ki se v primeru *rzeka* še petkrat nahaja v Svetokriških pridigah (Kazania Swietokrzyskie) XIV. stol., najpreje nadomestila oblika na nosnik; razen tega je opazati do XV. stol. neko razlikovanje med moškim in ženskim spolom; že zgodaj pa je začela vse druge izpodrivati danes splošno veljavna nesklanjavna oblika na *-ąc*, ki ni, kakor se misli, akuzativ sing. masc., temveč po vsej verjetnosti iz oblike na *-i*, kakor je to zvečine v slovanskih jezikih in kakor je tudi v poljščini še arhaično ohranjen adverb *niechcący* „nehote“: *niosąc*, *znając*, *pisząc*, *cierpiąc* in *prosząc* po 3. os. množ. *proszą*, ki je nastala po analogiji 1. os. edn. *proszę*; za *sąc* je od XVI. stol. dalje *będąc*. V tvornopreteklem deležniku, ki se tvori le od dovršnih glagolov, se je najpreje posplošil končaj *-w* po samoglasnikih, a potem oblika na *-wszy*, ki po soglasnikih od XV. stol. privzema *ł* opisovalnega deležnika *-łwszy*, kar je danes brez *w* kot *-łszy*, pa tudi zvečine brez izgovarjanja *ł* v rabi: *przyniósłszy*, *wziąwszy*, *uznawszy*, *napisawszy*, *ścierpiąwszy* po *cierpiął* k *cierpieć*, *poprosiwszy*.

Staroruska oblika tvornosedanega deležnika na *-a* (ида, рѣка, мора), ki se že v spomenikih XII. stol. pojavlja prislovnodeležniško, se je v XIV.—XV. stol. po analogiji zamenjala z obliko na *-я* iz *-ę* sedanjšjih osnov na *-ie* in *-i* (идаѣ, рѣкаѣ, морѣѣ, повѣрѣѣ)

ter je danes v ruskem književnem jeziku sploh običajna oblika nesklanjavnega tvornosedanjega deležnika, t. zv. дѣепричастие: неся, идя, зная, дѣлая, пиша, терпя, прося itd. Poleg nje je posebno v narodni govorici v rabi tudi oblika na -учи (несучи, идучи, знаючи, играючи, а tudi глядючи, сидючи), v književnem jeziku будучи (n. pr. будучи болен) kot „dějepričastije“ sedanjega časa pomožnega glagola. Pri glagolih z naglašnim sedanjiškoosnovnim obrazilom -ѣ- (несѣт, идѣт, живѣт) se more naglaševati končaj -и (несучи, идучи, живучи, pa tudi могучи poleg может), kar kaže na rastočo intonacijo končaja -и v nominativu sing. fem. Naglas na padajoče intoniranih korenih pa je od oblik s padajoče intoniranimi končaji (gen. in dat. sing. masc.-neutr. -а in -и, acc. sing. masc. in fem. -ѣ in -ѣ, nom. plur. masc. -ѣ i. dr.). Končaj nom. sing. masc. -ѣ > -я je moral biti kakor prvotna oblika tvornosedanjega deležnika -у osnov na -ѣ- rastoče intoniran (prim. rus.-cksl. ведѣй, живѣи) in torej pri padajoči intonaciji v korenu naglašen, kar se zrcali v pravilu, da je naglas na zlogu kakor v 1. osebi ednine. V nekih izjemah, kakor глядя, молча, лежа, стоя, сидя mogel bi biti sled prvotne kratke končnice srednjega spola, oziroma naglasa oblik s padajoče intoniranimi končaji, v primerih, kakor ходя, смотря poleg ходя, смотря (z drugačno rabo несмотря „ne glede“, смотря почему) in дремля i. pod., pa lahko tudi vpliv izpreminjanja naglasa v sedanjiški spregatvi (ходит, смотрит, дремлет proti хожу, смотрю, дремлю). Tvornosedanjiška oblika od dovršnih glagolov (n. pr. увидя) je že v XIII.–XIV. stol. mogla nadomeščati tvornopreteklo. V „dějepričastiju“ preteklega časa je pri nedoločniški osnovi ali korenu na samoglasnik poleg -ѣ- mogoč tudi končaj -ѣши, le -ѣши pa pred povratnim zaimkom -съ: увидѣѣѣ – увидѣѣѣши – увидѣѣѣши, умѣѣѣ – умѣѣѣши – умѣѣѣши. Ta tvorba se je po analogiji razširila

tudi h glagolskim korenom na nosnik, jezičnik in zobnik, ki imajo v nedoločniku, oziroma opisnem deležniku samoglasnik pred obrazilom oblike: взявши k взять — взял, заперёв poleg заперши in оперши́сь k запереть, оперётся — запер, опёрся, упавши k упасть — упал i. pod. Oblike kakor расплывъ poleg strus. вѣзъмъ, вѣзъмъши je najti že v XI. stol. Nasprotno je v narodni govorici *m* za *v* (выпимши, услышамши, заплакамши itd.). Pri korenskih glagolih na soglasnik je namesto prvotnega -ъ poleg шед — шѣдши praviloma prišel v rabo končaj -ши, kar je že radi razlike z opisnim deležnikom moškega spola (brez *t*) umevno (унёсши proti opis. del. унёс), vendar pri dovršnih glagolih take oblike običajno nadomešča „dějepričastije“ sedanjega časa (унеся). Pri korenskih glagolih na soglasnik z vrstno spono -nq- > -nu- so pri prvotnih nedovršnih glagolih z nenaglašenim -nu- mogoče (kakor pri opisnem deležniku) še stare oblike brez -nu- (озябши, opis. del. озяб k зябнуть, увядши poleg novejšega завявши, opis. del. завял, увял k вянуть proti двинув, двинувши k двинуть i. pod.). Pri oblikah na -v je naglas kakor v nedoločniku, sicer pa kakor v opisnem deležniku.

Poleg prislovnih deležnikov, ki slone na razvoju živega ruskega jezika, so prešli v književni jezik iz starejšega ruskocerkvenega pismenega jezika tudi sklanjani pridevniški deležniki v sestavljeni atributivni obliki, tvornopretekli na -ший, -вший, tvornosedanji, pa na -щий (несущий, пишущий, знающий, умѣющий, сидящий, просящий itd.), kjer že rus.-cksl. -šċ- za stcksl. -šĭ- (prim. maced. dial. šč za *ti*) namesto rus. ě < *ti*, kakor v rus. adj. могучий, горячий (str. 245), priča za nerusko poreklo. Nekatere izmed teh tvorbo se rabijo tudi v navadnem govoru kot pridevniki kakor настоящий — будущий — прошѣдший „sedanji (tudi „pristen“) — prihodnji — pretekli“ ali сущий (n. pr. сущая правда

enako shrv. *sūšta istina*) i. dr. Naglas se ravna pri osnovah na -e- razen могущий po 3. osebi množine, pri osnovah na -i- pa razen любящий, губящий in nekih drugih po 1. os. ednine, je pa seveda v zvezi s tvorbo določne oblike kakor sicer (str. 30 i. dr.).

V južni slovanščini je najenostavnejše stanje v srbohrvaščini, kjer se prislovni deležnik sedanjega časa končava na -ći, redkeje -ċ, v starosrbskih spomenikih tudi -će (v listini Kulina bana z ujemanjem кире ходе по месам владанию торгоуке), prislovni deležnik preteklega časa pa splošno na -vši, redkeje -v, kjer tvori pri korenih I. vrste na soglasnik, z izjemo slučajev, kakor *pletāvši* poleg opisnega deležnika *plēo*, podlago opisni deležnik: sed. *nesūci*, *pletūci*, *mōgūci*, *mrući*, *kūnući*, *žmūci*, *žānūci* poleg *žnūci*, *pīsūci*, *znājūci*, *videći*, *prōseći* in *būdūci*; pret. *nēsāvši*, *pletāvši*, *išāvši*, *pošāvši*, *pāvši*, *rēkāvši*, *mōgāvši*, *ūzevši*, *ūmrāvši*, *znāvši*, *pīsāvši*, *vīdevši*, ozir. *vīdjevši*, *prosīvši* itd. V slovenščini se je v sedanjiškem prislovnem deležniku poleg najbolj splošne oblike na -ċ (prim. briž. -ċi), pri kateri se je posplošil naglas -qċ, -eċ (pri Trubarju in Dalmatinu še *vīdeċ*, *vēdeċ* i. pod.), ohranila pri glagolih s pretežno naglašeno sedanjiško osnovo na -i- in -aie- tudi oblika nominativa masc.-neutr. na -e > -e z razširitvijo z ene strani k atematičnim in njim podobnim glagolom, z druge pa h glagolom z nedoločniškim -ati 2. razreda V. ter VI. vrste: *nesqċ*, *gredqċ*, *rekqċ*, *mogqċ*, *kolnqċ*, *mrjqċ*, *pišqċ*, *pojċ*, *znajqċ*, *kupujqċ*, *trpēċ*, *vīdēċ*, *prosēċ*, *mislēċ*, *vedqċ* in prim. tudi adj. *bodqċ*; *sedē*, *mouċē*, (*žele*), *hotē*, *gledē* in enako *vedē*, *jedē*, *gredē*; *igrāje*, *smehljāje*, *spraševāje*, prim. *skrivāj* adv. iz -āje, pa tudi *dremāje*, *skakāje*, *trepetaje*, *kupovāje*, *poskakovāje* poleg *svetovaje*, *várovaje*, *pridigovaje*, *opotekaje* se i. dr. Tako slovensko stanje spominja na starejše srbskohrvatsko, le da je -e po trdih soglasnikih bil bolj razširjen (prim. v listini Kulina bana 1189 l. more), kar je v manjši, slovenščini bliže stoječi meri,

najti že v starocerkvenoslovanskih spomenikih in celo s posebno označbo v glagolskih (str. 108), v transkripciji podobno А: ꙗдѣи, градѣи, сѣи, несѣ, живѣи, чѣтѣи. Poleg nje pa se nahaja tudi pisava z ѡ: градѡи, сѡи, живѡи in стрѣрѡи, ki je mogla nastati pod vplivom kosih sklonov. Pretekli prislovni deležnik na -ši, -vši se je v slovenščini do malega izgubil. Metelko (Lehrgebäude der Slowenischen Sprache, str. 138 sl.) navaja: *padši, rekši, umrši, oprimši, pozabivši* poleg *pozablivši* (t. j. *pozabaljši*), *skrivši, omedlevši*. Razen te oblike se v ljudski govorici rabijo prislovno tudi še oblike na -v : (v) *pustiv iti, opřiv nēsti, prihūliv hoditi* i. pod. V bolgarščini se je pretekli prislovni deležnik, z izjemo posamezne oblike, kakor dial. adv. *nepitaš* za *nepitavši* „ne vprašavši“, t. j. „brez dovoljenja“ (prim. rus. не спросившись), do danes že popolnoma izgubil. Le književnemu jeziku pripadajo po ruskem vzorcu rabljeni pridevniški tvornopretekli deležniki kakor бивш, бѣвши masc., бѣвша fem., неслуживши itd., enako pa tudi tvornosedanji na -аш od glagolov s sedanjisko osnovo -*aie-*, 1. os. edn. -ам (gl. doli), kakor питащ, in na -ещ od vseh drugih, kakor нощещ s sedanjisko osnovo -*i-* in po teh, oziroma primerih s preglasom *o > e* (str. 181) tudi несещ, печещ, бѣдещ, пишещ, знаещ, пѣещ itd. V stari obliki je v pridevniški rabi s pomenom zaimka сѡщ „isti“. Kot sedanjiski prislovni deležnik se je udomačila v književnem jeziku dialektična macedonska oblika na -ки (-*kī*), ki odgovarja shrv. -*či*. Glasi se na -ейки, -айки, kar je nastalo s posplošenjem -*e* > -*e-* in kontaminacijo z -*ae* > -*ai* : нощейки (shrv. *nōsēcī*) in tako tudi несечейки (shrv. *nēsūcī*), четейки, печейки, бѣдейки z *by* > *bi* - nam. *bod-* (prim. shrv. *būdūcī*), пишейки, знаейки (shrv. *znājucī*), пѣейки, пѣейки, вѣкайки itd. Dialektično se pa nahajajo podobno tvorjene oblike tudi z značilnim bolgarskim -*št-*, južnomaced. -*šč-*, in z najraz-

ličnejšimi končaji: *-šti*, *-šte*, dat. *-štem*, *-štec*, *-štic*, *-štimica* (prim. shrv. adv. *hòtimice*), *-škôm* iz *-štkom*, kakor *мълчешкѡм* „molče“, *плачешкѡм* „jokaje“ i. dr.

Trpnosedanji deležnik, ki se je v nekih primerih že v praslovanščini nahajal le še kot pridevnik (gl. str. 108 sl.), je dandanes kot tak v rabi samo v ruskem in bolgarskem književnem jeziku. V ruskem je kakor oba tvorna prevzet iz starejšega cerkvenoslovanskega, v bolgarskem pa predvsem po ruskem vplivu: sicer se je kot deležnik izgubil v vseh slovanskih jezikih, ohranil pa v posameznih primerih kot pridevnik in v samostalniških izvedenkah: rus. *вѣдом*, *свѣдом*, *видим*, *любѣм*, *нелюдѣм* „odljuden“, *родѣмый* „ljub, domač“; polj. *wiadomy*, *świadomy*, *widomy*, *rzekomy*, *ruchomy* „premakljiv“, *znajomy*, *rodzimy* „naroden“; češ. *vědomý*, *svědomý*, *vidomý*, adv. *vidomě*, *znám*; sle. *žēnim*, *ôčim*; shrv. *lubímac*, *pôbratim*, *pôsestrima*, *poočim* (pripona *-im-* je v teh tvorbah manj verjetna); bolg. (pos. z odtenkom možnosti in nemožnosti, zvečine nikalno) *разтопѣм* „raztopljiv“, *невѣдим*, *незабравѣм* „nepozaben“ i. dr. Nekdanji trpnosedanji deležnik nadomešča dandanes trpnopretekli (str. 110 sl.), ki je s tem postal trpni deležnik sam po sebi ali izraz pasivnosti sploh. Pri njem se je tvorba s *-t-* korenskih glagolov I. vrste, 5.—7. razreda (str. 80 sl.) razširila, z izjemo korenov na *-a-* v severni slovanščini in slovenščini in poleg nekih posebnosti v srbohrvaščini in bolgarščini, zvečine tudi na rastoče intonirane korene ter glagole II. vrste z vrstno spono *-nq-*: rus. *бит*, *мыт*, toda *знан*, *дан*, *тѣрт*, *мѡлот* „mlet“, *кѡлот* „klan“, *двѣнут*, *затѣнут*; polj. *bity*, *myty*, toda *znany*, *dany*, *tarty*, *metty* poleg *mielony*, *ktoty*, *podźwignięty* poleg *dźwigniony*, *zaciągnięty* poleg *ciągniony*; češ. *bit*, *myt*, toda *znán*, *dán*, *třen*, *mlet*, *proklán*, *zdvihnut*, *zatahnut*; sle. *bit*, *mīt*, toda *znán*, *dán*, *stīt* poleg *zatrēn*, *zmlēt*, *zaklān*, *dvīgnjen*, *zatēgnjen*; shrv. *biven* poleg *bīt*,

miven poleg *mīt*, pa tudi *poliven* poleg *pōlīt*, *savijen* poleg *sāvīt*, *znān* poleg (*pō*)*znāt*, *dān*, fem. *dāna*, poleg (*prō*)*dāt*, *čūven*, *izūven* poleg *izūt*, *trven*, *trēn* poleg *trīt*, *mlēven*, ozir. *mlēven*, *klān* poleg *klāt*, *dīgnut*, *zātēgnūt*; bolg. бит poleg бѣен, subst. бѣене, мит poleg мѣен, subst. мѣене, па tudi пит poleg пѣен, subst. пѣене, чут poleg чуен, познат poleg знāен, продаден, трит poleg трѣен, subst. трѣене, к трія, млѣт, клан, дѣгнат, затѣгнат. Način tvorbe glagolov IV. vrste z vrstno spono -i- se je v srbohrvaščini prenesel tudi h glagolom III. vrste 2. razreda s sedanjisko osnovo -i- (n. pr. *vīden* kakor *sāden*), v bolgarščini pa je pri prvih opuščena stara palatalizacija (лѡвен, вѡден, нѡсен, гѡнен itd.). Ruska oblika z dvojnimi -nn- iz -nъn- je po vsej verjetnosti cerkvenoslovanska (prim. str. 77); v ruskih spomenikih se pojavlja za trpni deležnik od XIII. stol., poleg nje pa so v ruščini kot pridevniki in samostalniki v rabi tudi stare tvorbe z enim -n-: печѡная ветчина „gnjat v testu“, придāное „dota“, писаная красавица „lepotica (kakor naslikana)“, посажѡный отец „namestnik očeta pri poroki“, учѡный „učenjak“ itd.

2. Zaimenska sklanjatev

a) Sklanjatev osebnih zaimkov (primerjaj str. 62 sl.). Ze v starocerkvenoslovanskih spomenikih se kot poznejša črta nahaja raba genetiva za akuzativ (prim. starejše *kogō* str. 64), kar je danes v vseh slovanskih jezikih: gen.-acc. sing. sle. *mēne*, *tēbe*, *sēbe*, shrv. *mēne*, *tēbe*, *sēbe*, bolg. мѣне, тѣбе, сѣбе poleg мен, теб, себ, mrus. мене, тебѣ, себѣ, rus. меня, тебя, себя od XV. stol. s končajem strus. acc. **мѧ** = **мѧ** *m'a*, polj. *mnie*, *ciebie*, *siebie*, češ. *mne*, *tebe*, *sebe*; du. sle. *nāju*, *vāju*, luž. *naju*, *vaju*; plur. sle. *nās*, *vās*, shrv. *nās*, *vās*, češ. *nās*, *vās*, polj. *nas*, *was*, rus. in bolg. нас, вас. Stara edninska akuzativna oblika je postala enklitična, v južni slovansčini

tudi za genitiv: jsla. gen.-acc. enkl. *me, te, se*, zahsla. acc. enkl. češ. *me, te, se*, polj. *mię, cię, się*. V bolgarščini je enako nekdanji acc. plur. *ни, ви* iz steksl. *нѣ, вѣ* enklitičen, in sicer ne le za akuzativ, temveč po že stari rabi obenem za dativ (str. 63); za dativ se govori tudi v Crni gori enkl. *ni, vi*, za akuzativ pa enkl. *ne, ve*. V drugih jezikih se je ta oblika izgubila, nadomešča jo genetivna (gl. gori), je pa še sle.-briž. I 28 *da bi ni otel*, II 62 *dožda ni vsedli*. Ruščina ne pozna več enklitičnih oblik. Pri polnih padežnih oblikah je že stara dialektična razlika v genetivu sing. zahsla. češ. *mne*, polj. *mnie*, gluž. *mnje*, dluž. *mne* po dat. češ. *mně*, polj. *mnie*, gluž. *mnje*, dluž. *mne* iz *m̃nē* proti prv. *men-* (glej gori) v južni in vzhodni slovanščini. Gen. sing. *мнѣ* nahajamo že v glagolskih Praških odlomkih II a 18, a bere se tudi v obeh sinajskih glagolskih spomenikih, psalterju (16 *мнѣ* : 56 *мѣнѣ*) in evhologiju (17 *мнѣ* : 7 *мѣнѣ*). V zadnjem spomeniku je največ *мнѣ* v spovednem obredu 66 b – 88 b (8 *мнѣ* : 1 *мѣнѣ*), ki je, kakor kaže prevod vključene starovisokonemške molitve, moravsko-panonskega postanka; zato je *мнѣ* smatrati za moravizem, a psalter ima sploh več moravizmov. Druga dialektična razlika je sevsla. dat.-loc. češ. *tobě, sobě*, polj. *tobie, sobie*, mrus. *тобі, собі*, strus. *тоѣк, соѣк* po instr. -*ob-* proti sle. *tebi, sebi*, shrv. *těbi, sěbi* z *i* kakor pri samostalnikih (str. 219) in sed. rus. *тебѣ, себѣ*, na kar je zopet vplivala oblika za genitiv-akuzativ z -*eb-*; prim. mrus. dat. *менѣ*, sle. *mēni*, shrv. *mēni*. Isto se je zgodilo tudi pri nčeš. instr. *tebou, sebou* (od XV. stol.) in pri sle. *tebōj, sebōj*, a tudi *menōj* (poleg *māno* za *m̃n-* in po tem *tābo, sābo*) proti stčeš. *tobū, sobū*, polj. *tobą, sobą*, rus. *тобою, собою*, shrv. *tōbōm, sōbōm* z -*ōm* po samostalnikih (str. 210). K shrv. instr. *mnōm* se od XIV. stol. pritika -*e* (*mnōme*), kar je morda po *mene* ter se je v zaimenski sklanjatvi razširilo po -*m* tudi sicer (gl. doli). Kakor -*i* v shrv. dat.-loc. *mēni, těbi*,

sěbi, -*om* v instr. *mnōm*, *tōbōm*, *sōbōm* se je enako samostalnikom razvil še dat.-instr.-loc. plur. *nāma*, *vāma* z dvojskim končajem -*ma* (str. 213 sl.). Dvojina je ohranjena (str. 215) v slovenščini in lužiščini, le da je v nominativu pod vplivom množine sle. *mêdva*, *vîdva*, gluž. *měj*, *wěj* poleg *mej*, *wej*, dluž. *mej*, *wej* (končaj -*ej* je po pridevniki *dobrej*, -*ój* morda po *měj*) in da služi v lužiščini oblika za dativ-instrumental gluž. *namaj*, *wamaj*, dluž. *nama*, *wama* tudi za lokal. V slovenščini se dialektično razlikuje spol fem. plur. *mê*, *vê*, du. *mêdve*, *vêdve*. V bolgarščini se je pri zaimkih še precej padežnih oblik ohranilo: sing. gen.-acc. *méne*, *tebe*, *cebe* poleg *мен*, *теб*, *себ*, enkl. *ме*, *те*, *се*, vendar dat. *на méne*, enkl. *ми* itd., plur. gen.-acc. *нас*, *вас*, enkl. *ни*, *ви*, dat. *нам*, *вам*, toda poleg *на нас*, *на вас*, enkl. *ни*, *ви*. V nom. sing. bolg. *аз*, sle. *jāz*, stcksl. *азъ* sta le bolgarščina in slovenščina obdržali staro tvorbo z -*z*-, povsod drugod je *ja* (shrv. *jā*, češ. *ja* od zač. XIV. stol., polj. *ja*, rus. *я*). Pod vplivom kosih padežev se v srednjobolgarskih spomenikih (n. pr. v Dobromirovem evangeliju XII. stol.), zlasti pa od XIV. stol. pojavlja nom. plur. *ни*, *ви*, od XVII. *ние*, *вие*, kar je še danes poleg skrajšanega *ний*, *вий*. Obliko z *n* nahajamo tudi, in sicer izključno v Kijevskih listkih *нъи* (šestkrat) ter enkrat Glag. Cloz. I 58 *и* za *иы* poleg trikratnega *мы*. Ker Kijevski listki nimajo zveze z bolgarskim ozemljem, je morala ta oblika v njih imeti drugo dialektično ozadje, a to, po jezikovnem značaju spomenika sodeč, moravsko-panonsko, ako ne vidimo v njej celo stare oblike.

b) Neosebni zaimki in zaimek 3. osebe (prim. str. 63 sl.). Kakor pri osebnih zaimkih za 1. in 2. osebo ter pri povratnem in kakor je bilo že odprej pri vprašalnem gen.-acc. *kogo* (str. 64), se je uveljavil tudi pri zaimku gen. *iego*, ki je prevzel funkcijo zaimka za 3. osebo (za nominativ služi

kazalni zaimек *onъ*, str. 66), genetiv za akuzativ: jsla. in rus. masc.-neutr. sle. *njega*, enkl. *ga*, shrv. *ńega*, enkl. *ga* in tudi fem. enkl. *je* poleg acc. *ju* (gl. doli), bolg. *hero*, enkl. *ro*, rus. *erō* in po tem vplivu tudi fem. *eě* (v starejši pisavi gen. *ея*, izg. *eě*, iz cksl. *ѣа*, acc. *eě*) ter *самоѣ* za prv. *ieiě*, *samoieě*; zahsla. masc. polj. *jego*, toda češ. *jeho* le v zvezi z živim bitjem; plur. jsla. in rus. spl., sle. enkl. *jih*, shrv. *nih*, enkl. *jih*, bolg. *тѣх* poleg *них*, rus. *их*, toda polj. masc. os. *ich* proti neos. in fem.-neutr. gen. *ich*, acc. *je* iz *ie*; du. sle. *njū* poleg *njiju*, enkl. *ju*, luž. *jeju* poleg *njeju* — *neju*, enkl. *jej* poleg *njej* — *nej*. Stari akuzativ masc. sing. *ib* je ostal le v slovenščini, srbohrvaščini in češčini za predlogi: sle. *vanj* iz **vъn ib*, *zanj*, *predanj* in enako v srednjem spolu in v množini *vānje*, *zānje*; shrv. *zān* poleg *zānga*, *krōzān*; češ. *zañ*. V češčini je še oblika *jej* iz **ie-ib* brez ozira na zvezo z živim bitjem ali neživim predmetom. Shrv. acc. fem. enkl. *ju* se rabi pred pomožnim glagolom *je*: *vīdeo ju je* poleg *vīdī je*. Pri drugih zaimkih se ravna genetiv-akuzativ po samostalniki (str. 210 sl).

Kakor pri prvotnih osebnih zaimkih so se dalje pri zaimku za 3. osebo, z izjemo ruščine, v dativu in genetivu-akuzativu razvile tudi enklitične oblike, in sicer v južni slovanščini splošno, v zahodni pa le v singularu masc.-neutr.: sing. masc.-neutr. sle.-shrv. *mu* — *ga*, bolg. *my* — *ro*, polj. *mu* — *go*, češ. *mu* — *ho*; fem. sle. *ji* — *je* — *jo*, shrv. *joj* — *je* — *ju*, bolg. dat. и poleg polne oblike *нѣи* — (gen. *nī*) — acc. *я* poleg polne oblike *нѣя* (*я* odgovarja st. acc. *iō*, prim. str. 131); plur. sle. *jim* — *jih*, shrv. *jim* — *ih*, bolg. *им* — *ги* (z *g* iz ednine); du. sle. *jima* — *ju*.

T. zv. epentetični *n* po predlogih (str. 189) se je v južni slovanščini pri polnih oblikah posplošil: sle. *njega*, shrv. *ńega*, bolg. *hero* proti rus. *erō*, polj. *jego*, češ. *jeho*. V bolgarščini je stari imenovalnik *онъ* in dr. nadomeščeno z zaimkom sing. *той* — *тя* —

то, plur. тѣ poleg тѣе, тѣй, kar je v množini prešlo tudi v kose sklone gen.-acc. тѣх poleg них, dat. тѣм, ozir. на тѣх poleg ним; pač pa je zahodno in macedonsko še *on*.

Dvojina je tudi tu pri zaimkih kakor sicer ohranjena le v slovenščini in lužiščini: nom.-acc. sle. masc. *tā*, *ōna*, fem.-neutr. *te*, *ōni*, luž. splošno, gluž. *taj*, *tej*, *wonaj*, *wonej*, dluž. *tej*, *wónej*; gen.-loc. sle. Trub. *teju*, *tiju*, *dveju*, *njiu*, Preš. *niju*, sed. *njīju*, *njū*, gen. luž. *teju*, gluž. *njeju*, *jeju*, dluž. *neju*, *jeju*; dat.-instr. sle. *tēma*, *njīma*, dat.-instr.-loc. dluž. *tyma*, *nima*, *jima*, gluž. z -j. (O sedanji sklanjatvi števnikov *dva* in *oba* gl. doli pri števnikih).

Izpremembe v končajih sklanjatve neosebni zaimkov in zaimka za 3. osebo v skladu s samostalniško sklanjatvijo. V nominativu plur. masc. se v zahodni slovanščini kakor pri samostalniki (str. 210 sl.) razlikuje, v poljščini moškoosebno proti ostalemu, v češčini živo od neživega: polj. masc. os. *oni*, *ci*, *moji*, *nasi* nam. *naszy* (prim. str. 194) proti masc. neos., fem. in neutr. *one*, *te*, *moje* poleg *me*, *nasze*, pri trdih osnovah z -e pridevniške zaimenske sklanjatve (gl. doli), pri mehkih pa -ē akuzativa plur. masc.-fem. (str. 43); češ. masc. živ. *oni*, *ti*, *moji*, *naši* proti masc. neživ. in fem. *ony*, *ty*, *moje* poleg *mě*, *naše* z -e iz -ē (prim. Praški odl. II b 23 acc. plur. masc. снѣ), neutr. *ona*, *ta*, *moje* poleg *mā*, *naše*. V ruščini in bolgarščini je za vse spole le ena oblika, in sicer pri trdih osnovah zvečine s samoglasnikom kosih sklonov: bolg. онѣзи, тѣзи poleg онія (оніе), тія (тіе), мои, наши; rus. тѣ od XIII.–XIV. stol., эти за этѣ (prim. двѣсти), мой, наши, kar je lahko tudi iz strus. acc. нашѣ. Poleg sedaj navadnega оні, оніі, gen.-loc. оніх, je v spomenikih in v ljudski govorici tudi онѣ, онѣі, gen.-loc. онѣх. Pravilo starejših slovníc, da je prvo za moški in srednji, drugo za ženski spol, v jeziku ni utemeljeno. V akuzativu plur. masc., nominativu - akuzativu plur. fem. ter genetivu sing.

fem. je v slovenščini in srbohrvaščini pri trdih osnovah kakor pri samostalniki (str. 219) končaj mehkih: acc. plur. masc., nom.-acc. plur. fem. sle. *tê*, shr. *tê*, gen. sing. fem. sle. *tě*, shr. *tê*. Prim. za akuzativ plur. masc. že Cloz. I 77 тѣ in briž. II 56 *te*. Narobe je rus. instr. sing. чѣм po тѣм, кѣм (gl. doli) in shr. dat.-loc. sing. fem. *njòj*, *mòjòj* po *tòj*. V genetivu sing. masc.-neutr. je v slovenščini in srbohrvaščini po samostalniki končaj *-go* izpremenjen v *-ga*: sle. *tega* poleg *tega*, *koga* in tudi *česa*, shr. *tôgâ* in brez *-a* *tôg* (prvi tak primer *našeg* je iz XV. stol.), *koga*, *čega* poleg *štâ* (tudi nom.-acc. *štâ* poleg *štô*). Končaj *-ga* se v zvezi s srbsko-hrvatskim jezikovnim vplivom pojavlja že v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor Marijinskem evangeliju Mark. VI 14 сѣга ради in v Supraselskem zborniku 435, 22 кога, 509. 21 ѡга i. dr. Prim. tudi listino Kulina bana iz l. 1189 безъ зълога примысла ter sle. briž. I 25 *takoga greha* poleg III 39, 41 *togo* in I 18, 33 *mega* poleg II 68 *jegože*. Se druge padežne oblike so se zlasti v srbohrvaščini preinačile, oziroma razvile soglasno s samostalniškimi. Tako je instr. sing. fem. *tôm*, *môjôm* enako *ženôm*, *vôlôm*, toda v listini Kulina bana še сѡеѡкъ колѡкъ za sed. *svôjôm vôlom* (str. 210), briž.-sle. II 107 *to*, sed. *tô*. Za lokal in dativ sing. masc.-neutr. (prim. str. 227) je v rabi *čemu* poleg le loc. *čēm*, *môjemu*, *môjem* poleg *môme*, *môm*, ter od XV. stol. *tômê*, *tôm*, *ôvomê*, *ôvom*, *kômê*, *kôm* poleg le dat. *tômu*, *ôvomu*, *kômu*. V množini so se strnile oblike za dativ, instrumental in lokal (prim. str. 213 sl.): *tîm*, *tîma* poleg *tijem*, *ôvîm*, *ôvîma* poleg *ôvijem*, *môjîm*, *môjîma* poleg *môjijem*, toda le *nîma*.

Izravnave v zaimenski sklanjatvi sami (vštevši pridevniško) so se izvršile po nadomestilu za osnovni samoglasnik in po sklonilih. V prvem oziru je navesti sle. *têga*, *vsêga* poleg *tegâ*, *vsegâ* proti *njêga*, *kogâ*, briž. III 39, 41 *togo*, I 25 *takoga*, I 19 *mnogoga* in *tomu* (3), *potomu* (4), II 76 *vsakomu*

poleg I 18, 33 *mega*, I 19 *memu* ter III 29 *nepravdnega*, III 41 *dinišnjego*, I 3, 4 *svetemu*, II 60 *vrhnjemu* i. dr., Conf. gener. z *mejmi hudejmi dejli* poleg *tiga*, Trub. *zlejga*, sed. *zlega*, kar dokazuje, da je *e* iz skrčenih oblik, k čemur so, kakor pri *vsega*, lahko pripomogli tudi kosi skloni z *e* (*è*). Samoglasnik *e* je prešel tudi v dat.-loc. sing. fem. *těj, oněj, vsěj, njěj* (poleg *tì, vsì, nji*). Izpremembe goltnikov pred tem *e* v književnem jeziku praviloma sploh ni, pač pa se sičniki po analogiji s skloni s prvotnim *ě*² govore in so se tudi pisali (prim. redoma I. Cankar, Jakob Ruda 1900: *tacega, vsacega, družega*, tudi *dolzihi* i. pod.; o Cankarjevem tekstu glej Zbrani spisi I, str. V–VI); predvsem je to običajno in umevno v genetivu sing., da se je jezik izognil dvema sledečima goltnikoma. V poljščini gre soglasje med sklanjatvijo *tego, temu* (od XIV. stol.) in *mego, memu* z ene, ter pridevniške *dobrego, dobremu* z druge strani še dalje (a podobno je tudi pri mehkih osnovah), ker so razen nom. sing. masc., neutr. *ten – to* in acc. sing. fem. *tę* (toda *ja* in seveda *ma*, pri drugih so kolebanja z nagnjenjem k *-a*) vse ostale oblike, skloni z *ě* i. dr., izenačeni s pridevniško sklanjatvijo: instr. sing. masc.-neutr. *tym, mym, dobrym*, gen.-loc. plur. *tych, mych, dobrych* itd.; gen.-dat.-loc. sing. fem. *tej, mej, dobrej* in nom. plur. masc. neos., fem., neutr. *te, me, dobre*. Pri tem sta se v poljščini vseskozi strnila instrumental in lokal sing. masc.-neutr., katerega je najprej v XIV. stol. nadomestila oblika *tém* z *-ém* v *mém* in pri pridevniki, kar se je pozneje od XV. stol. pod vplivom ozkega izgovora izenačilo s pridevniškim instrumentalom na *-ym*; vendar se je *-em* obdržalo pri *czem*, kar je dalo povod slovniškemu pravilu razlikovanja med moškim in srednjim spolom v tej obliki: instr.-loc. masc. *tym, kim, mym, naszym*, (n)im, neutr. *tem, czem, mem, naszym*, (n)iem (o razliki instr. plur. *tymi – temi*, (n)imi – (n)iemi gl. doli pri pridevniki). Tudi v slovenščini

nahajamo strnitev loc.-instr. sing. *tēm* poleg *tēm* in *kōm*, v prvem primeru zbog nadomestila v loc. *tomъ* z *e* (prim. briž. I 59 loc. *svem*, III 54 *zudinem* in gori), v drugem pa v izogib izpremembi goltnika instr. *cēmъ*. To zadnje se je sploh povsodi opustilo: poleg instr.-loc. polj. *kim*, sle. loc.-instr. *kōm* prim. instr. rus. *към*, češ. *kým*, shrv. *kîm*, *kîme* proti loc. rus. *ком*, češ. *kom*, shrv. *kōme*, *kōm*. V teh zadnjih jezikih in bolgarščini, kolikor je še oblik, je tudi sicer ohranjen *o*: gen. rus. *тоо* (izg. *tavo*, str. 191), češ. *toho*, shrv. *tōga*, *tōg* in po tem tudi *mōga*, *mōg* poleg *mojega*, *mōjeg*, bolg. *тогѡзи*. Staro sklonilo gen. sing. -*so*, stcksl. *чѣсо*, sle. *čęsa*, zahsla. *co* in mrus. *що*, izg. *ščo*, iz *čbso* (str. 64) je razen slovenščine povsod drugod zamenjano z -*go*, česar v starocerkvenoslovanskih spomenikih še ni najti, pač pa dat.-loc. *чѣмоу*, *чѣмъ* (str. 67 sl.): shrv. *čęga*, češ. *čeho*, polj. *czego*, rus. *чего*.

Fonetično so nastale v zahodni in severozahodni južni slovanščini pri svojilnih zaimkih z -*oi*-skrčene oblike (str. 46), ki pa so, z izjemo češčine, pod vplivom nom. *moj* stopile v ozadje, tako da jih v slovenščini (proti briž. sing. nom.-acc. fem. I 26 *tva*, I 31 *tvo* poleg III 51 *tvoju*, I 30, 31 *mo* poleg I 11, III 66 *moju*, neutr. I 29 *me* poleg III 63, 64, 65 *moje* in II 63 *svoje*, cas.-obl. masc.-neutr. gen. I 18, 33 *mega*, dat. I 19 *memu*, loc. I 59 *svem* poleg instr. II 78 *svojim*, du. instr. III 55 *tvima* poleg instr. plur. I 32 *tvojimi*, II 77 *svojimi*, gen. I 7, 10, 11, II 21 *mojih*, acc. masc. III 26 *moje*, II 51 *svoje* in neutr. I 30, III 61, 62 *moja*, Conf. gener. 9 krat *mejga* poleg 1 krat *mojga*, 2 krat *mejmi*, 2 krat *mejh* poleg fem. *moja*, *moje* in 2 krat *mojo*) dandanes v književnem jeziku sploh ni, v srbohrvaščini je gen. *mōga*, *mōg* in dat.-loc. *mōme*, *mōm* poleg neskrčenih, v poljščini pa so razen *mój* vseskozi obojne oblike, vendar s prednostjo neskrčenih, in le v češčini se v kosih sklonih, torej razen *můj* in nom. plur. živ. *moji* ter obojnih oblik v nom.-acc.

plur. než., nom. acc. sing. in plur. fem. in neutr. sicer drže samo skrčene. Nekoliko spominja na to raba v brižinskih spomenikih. Skrčena oblika je nastala tudi v genetivu sing. fem., v južni slovanščini iz *-oię*, *-eię*, v zahodni *-oiě*, *-eiě*: sle. *iě*, *njě*, shrv. *tě*, *ově*, *ně*, *mějě*, *našě*, toda v listini Kulina bana neskrčeno *вѣзъ вѣсакое злѣди* (prim. gori *своевъ вѣдѣвъ*), češ. *tě*, *mě*, *jí*, *naší*, polj. *tej*, *mej* poleg *mōjej*, *našej* z *-j* iz dativa-lokala po reduciranem *-i* v *toii*, *jeii* (prim. str. 118). Rus. gen. sing. fem. *тоѣ* je lahko naravnost iz *toiě*. Isti končaj pa je povsod prevzet tudi pri pridevniki: gen. sing. fem. sle. *dǫbre*, shrv. *dǫbre*, češ. *dobre*, polj. *dobrej*, rus. *дѣброѣ*. Na ta način so se na severu pri zaimkih in pridevniki izenačile oblike za genitiv-dativ-lokal sing. fem. Rezultat skrčenja v instrumentalu sing. fem. sle. *tǫ*, *njǫ*, češ. *tou*, *jí*, polj. *tą*, *ją*, je isti kakor pri samostalniki, ki so končaj *-oię* itak sprejeli od zaimkov. Skrčeno *kǫib* in *čǫib* (str. 66 sl.) je dalo češ. *ký*, *čí* ter stpolj. (še XVI. – XVIII. stol.) in dial. *ki* s pridevniško sklanjatvijo, toda sed. polj. *czyj* s sklanjatvijo kakor neskrčeno *mǫj*; v slovenščini je dandanes neskl. *ki* (gl. doli) proti briž. II 80 *kiždo*, 69 instr. *nikimže* poleg 23 *kǫjže*, a *či* le še v izvedenkah *čigar* za oziralno *kǫgar* v svojilnem razmerju in svojilno *čigāv*. V srbohrvaščini se *kǫjī* po kosih sklonih (str. 66 sl.), z izjemo dolgih končajev v nominativih in akuzativih, sklanja kakor *mǫj*, torej tudi *kōga*, *kōg*, *kōme*, *kōm* poleg *kǫjega*, *kǫjeg*, *kǫjemu*, *kǫjem*, zaimek *čij*, *cijī* pa enako, toda brez skrčenih oblik in lahko tudi z vse-skozi dolgimi samoglasniki po *j* (*čijega* in *čijēga* poleg *čijeg*, *čijēg* itd. V bolgarščini nadomešča *кой*, *коя*, *коѣ*, plur. *кой* vprašalno *kǫto*, a *kóyto*, *kóyto*, *koéto*, plur. *който* služi kot oziralni zaimek; poleg tega je *чий*, *чия*, *чиѣ*, rel. *чийто*. V ruščini je le *чей*, gen. *чьего*, še živa beseda, *кой*, *нѣкий* pa le knjižno, z izjemo zvez, kakor *коѣ-кто*, *коѣ-что* poleg *кой*-ali *кой-чорт* i. dr. ter tvorbe *экой*.

Nove tvorbe so nastale pri svojilnih zaimkih v južni slovanščini in češčini za 3. osebo na podlagi genitivov, s katerimi se je svojilnost izražala ter se v ruščini, poljščini in zvečine v češčini, a lahko tudi v slovenščini še izraža: sing. masc. sle. *njegōv*, shrv. *negov*, bolg. *негов*, fem. sle. *njēn*, shrv. *nēn* poleg *nēzin*, bolg. *неин*, češ. *její*, rel. *jejíž*, plur. sle. *njihov*, shrv. *nīhov*, bolg. *тъхен* (gl. str. 257), du. sle. *nājin*, *vājin*, *njūn* poleg *njījin* in vpraš. sle. *čīgāv*. V češčini se razen tega gen.-plur. *jejich*, rel. *jejichž* rabi le svojilno (prim. sle. *čigar*). Sklanjatev češ. *její* je po mehkih pridevnikih kakor *pěši* (gl. doli); v srbohrvaščini je kakor pri svojilnih pridevnikih imenska, v slovenščini navadna pridevniška, v bolgarščini pa lahko pristopa k svojilnim zaimkom celo člen masc. *моят, нашият, неговият*.

Stevilne so druge neprvotne tvorbe, ki pa so lahko seveda že zelo stare. Ze v starocerkveno-slovanskih spomenikih je najti v nominativu sing. masc. pristavek *iv* določne oblike pridevnikov tudi pri zaimkih, kakor *съ, тъ*: prim. posebno Kij. *съ даръ, съ приносъ* poleg *даръ съ* (2), *приносъ съ* in sed. bolg. *той*, shrv. *tāj, ōvāj, ōnāj* z *-j* od XV. stol., rus. *сей* v *сейчас* „takoј“ i. dr. Za zahodno slovanščino je v isti obliki značilen pristavek *-n* po *on* in *jeden*: češ.-polj. *ten*, češ. rel. *jenž, vŕečen, vŕecken* „ves“, knjiž. *onen* i. dr. Briž. II 91 *ton* ni jasno, morda je za *to nъ*, ako ni pomota v zvezi s *tъ*; prim. sicer I 12 *po t den*. V ruščini je *tъ* podvojeno *тот, этот* in tudi stčes. *tet* (drugačno je sle. *vzh. tōti*). Omenjeni pristavki so do neke mere v zvezi tudi z omenjenjem polglasnikov. V srbohrvaščini in bolgarščini je navadno shrv. *tākav* poleg *tākvi, kākav*, bolg. *такъв, какъв, каквó* „kaj“ poleg *що*; prim. sle. *takšan, tólikšan* i. pod. Bolg. neutr. *това, оновá* poleg *туй, онуй* k masc. *този, ѓнзи* poleg *тоя, ѓня* ima *-va* od *ovъ* (gl. doli). V slovenščini je nova tvorba *kāj* iz *kaia* za staro *čv-to*, čak. *čā*, štok. *štō* (shrv. *kō* je iz

tka za kto, str. 127); češ.-polj. *nic* iz *ničb* ima *c* po *co*, toda za predlogi je še češ. *v níveč* „v nič“, zač „po čem“, *proč* „zakaj“ itd., polj. *w niwecz* „v nič“, *zacz* „zakaj“, stpolj. *przecz*, *ocz*. Od zaimka *všb* so se v češčini ohranili le kosi skloni, od obeh glavnih pa predvsem nominativ sing. neutr.; v poljščini so redke oblike dandanes omejene celo samo na prislove, kakor *zawsze* „vselej“, *owszem* „vsekako“ in genetiv plur. v stalnih zvezah *ze wszech stron*, *ze wszech miar* „v vsakem oziru“, *wszechmocny* i. pod. Nerabljene oblike nadoščajajo sedaj, v češčini izvedenka iz genetiva plur. *všečen*, v obeh jezikih pa izvedenke iz tvorbe neutr. sing. *všsačb*sko (prim. Praški odl. I b 2 *вѣщачьскаѣ*), češ. *všecko* in po tem *všecek*, *všecken* in *veškery*, v staropoljščini pa po vplivu množine *všicci* tvorjen sing. *wszytek*, poleg katerih je po daljši analogiji nastal še plur. *wszyscy* in k njemu sed. sing. *wszystek*. V poljščini je nova tvorba v prvi vrsti v množini v rabi (nom. plur. masc. os. *wszyscy*, neos. in fem.-neutr. *wszystkie*), v ednini pa v obeh glavnih sklonih (acc. sing. fem. *wszystkę*), medtem ko je v kosih navadno *cały*. V češčini se nove tvorbe rabijo tako isto predvsem v glavnih sklonih (n. pr. nom. plur. masc. živ. *všichni*, neživ. in fem. *všechny*, neutr. *všechna*), v množinskih kosih (n. pr. gen. plur. *všechněch*) pa bolj redko. Prim. tudi bolg. *всѣчки* poleg *всѣдѣнь* in adv. *vse* z redukcijo *v* pred *s* (str. 126). Stčeš. *všaký*, stpolj. *wszaki* je izpremenjeno v *všelický*, polj. *wszelki*, sed. češ. *však*, polj. *wszak* pa je veznik „vendar, toda“. Proti steksl. *къждо* „vsak“ (prim. briž. II 80 *kizdo*) je nastala na severu pridevniška tvorba rus. *каждый*, polj. *každy*, češ. *každý* z nepojasnjenim *a*. Zahsla. češ. *žadný*, polj. *žaden*, stpolj. *nizaden* „nobeden“, ki se tudi v poljščini sklanja pridevniško, gluž. *žadyn*, dluž. *žeden* je najbrž iz **ni-že-edbnz* in ne kakor rus. *жадный* „pohlepen“ iz *žed-* (prim. sle. *žējən*); v tem slučaju bi bilo polj. *žad-* po češkem nam. polj. *žad-*. Nova tvorba je tudi

sle. *nobeđen* za starejšo *ob-*; *nihče* je fonetično iz *nikčtože*.

Od starih zaimkov so nekateri prišli iz rabe, drugi pa izpremenili svoj pomen. V vseh slovanskih jezikih se je do malega izgubil kazalni zaimek *sv*, ki se v brižinskih spomenikih še nahaja: I 12, III 68 *na si svet*, I 8, 25, II 80 *na sem svēte*, 10 *po sem*, II 87 *sjo prjo*, I 22 *od sih počtenih grēh*, II 18 *sih mrskih děl*; prim. Krelj. *na sem svetu*. Ohranil se je le v prislovnih zloženkah in stalnih zvezah: sle. *danəs*, shrv. *dānas*, bolg. днес, češ. *dnes* (prim. stčes. *letose* „letos“, izguba je nastala v XV. stol.), polj. *dziś*, stpolj. *dzińś*, rus. сегодня; sle. *nocoj*, shrv. *nočas*, bolg. нощѣс, stčes. *nocis*; eksl. си нощи, sle. *sinoči*, *snoči*, shrv. *sīnōc*, bolg. снѡщи, češ. *snoci*, prim. rus. сейчас „takoј“; sle. *dosihdōb*, češ. *na si stranu*, polj. *do siego roku* „do tega leta“, rus. до сих пор „doslej, do sem“, по сию сторону v odnosu k по ту сторону „na tej — na oni strani“. V zvezi z oblikami od *tz* je zlasti v ruščini še cela vrsta po njih deloma izpremenjenih oblik od *sv* v rabi: и то и сѣ, ни то — ни сѣ, ни с того — ни с сего, ни к томѹ — ни к семѹ, о том — о сѣм, тѣм — сѣм „s tem in onim“, polj. *ni to — ni sio*. Raba v formulah in rekih, kakor быть по семѹ, in oblike, kakor fem. сия, acc. сию, neutr. сие i. pod. so iz cerkvenoslovanskega jezika; pač pa je narodno mrus. цей из отсѣй. Izvedenki steksl. сицѣ je sled v sle. *sicēr*, češ. *sice*, *sic*. Od drugih starih kazalnih zaimkov, ki v srbohrvaščini pomenijo *ōvāj* bližino prve, *tāj* druge in *ōnāj* tretje osebe, je v slovenščini *ov* danes le na vzhodu, *onč* pa je ali pridevniško *ōni*, ali pa *oni* poleg *onē*, gen. *onegā* poleg *onēga* za nekoga, ki se ga noče ali ne more imenovati; pri tem se *onegā* rabi tudi splošno nesklanjano (prim. Cankar fem. *njegova onega*). V bolgarščini je *tōzi* poleg *tōja* in *ōnzi* poleg *ōnja*, а *ōvoj* poleg oblik brez *o-* (*vo*, *va*) se nahaja v macedonskih narečjih. Na severu sta zaimka *ovč* in

onъ zvečine izginila: v ruščini je pridevniško *оный* iz cerkvene slovanščine in posebno v pisarniškem jeziku, v češčini *onen* samo v književnem, v poljščini pa oboje le v redkih primerih stalnih zvez, kakor *wowczas „tedaj“, na on czas, ten tak – ow inaczej, ni to – ni owo, o tem i owem, na tym świecie i na onym*. Sicer pomeni polj. adj. *owy* „oni“. Strnjeno z *a* je *on* v stari poljščini in češčini v vezniškem *an – ana – ano* „dočim, medtem ko, ker on itd.“ Tako pomeni češ., polj. *ten* „ta“, a za „oni“ je tvorjeno *tamten*, medtem ko je rus. *тот* „oni“ bliže staremu pomenu stcksl. *тъ*, a za „ta“ tvorjeno *этот*. Členek istovetenja **die*, ki se je pritikal kazalnim zaimkom in ki se še nahaja v brižinskih spomenikih II 41 *tije*, 42 *taje dela*, 106 *toje*, 31 *tacije* (prim. v Kijevskih listkih II a 11 *тъже*, II a 16 gen. sing. fem. *томаже*, petkrat o *томаже*, dvakrat *также*, kar je shrv. *takođe*, poleg Va 4 acc. plur. masc. *такъиже*), ima v slovenščini svoj sled le v *tědan* iz **těje dьnъ* proti češ. *týden*, gen. *tehodne*, polj. *tydzien*, gen. *tegodnia*; sicer se je razen rus. *тотже* povsod izgubil. V južni slovanščini se nadomešča z *istъ*: sle. *isti, tā isti, tísti*, shrv. *tāj istī*, bolg. *ист* poleg *сѣщ*, tudi polj. *ten isty* poleg drugega (gl. doli). Drugače pomeni adj. *istъ* na severu rus. *истый*, polj. *isty*, češ. *jistý* „resničen, pristen, zanesljiv“, a zaimek istovetenja se izraža s členkom *že* ali še zaimkom *samъ*: češ. *týž* in ne *tenže*, kar je enako *ten*, poleg tega *týž ten* in *ten samý*, polj. *tenže, ten sam* in tudi rus. *тот самый*. Oziralni zaimek *iže*, ki ga poznajo še brižinski spomeniki (sing. masc. *iže* dvakrat, *jegože, jemuže, jimže*, neutr. *ježe* dvakrat, fem. acc. *juže*, plur. acc. masc. *ježe*, neutr. *jaže*) in čigar sled je v sle. *kir* (prim. Conf. gener. instr. plur. *ja se dalžan dam vsejmi grejhi, s kemer*, t. j. *kimir, ta človek more grejšiti* in list. Kul. bana nom. plur. masc. *вси дворяне, кире ходе по моему владанию торгоуке*), je dandanes še v češkem književnem jeziku, v go-

vornem pa predvsem v svojilnem pomenu: *zemřeli mu otec a matka, jejichž zkušeností se mu nedostavalo proti zemřeli mu otec a matka, kteří oň pečovali* („ki so zanj skrbeli“). Sicer sta ga nadomestila vprašalna zaimka stcksl. *къи* in *которыи*: sle. neskl. *kì* (str. 261) z enklitičnimi oblikami zaimka 3. osebe in *kateri* za starejše *kwt-* (gl. *doli*), shrv. *kòjī*, bolg. *който*, rus. *который* (*кой*, gen. *кого* v pisarniškem jeziku je iz cerkvene slovanščine), polj. *ktory*, češ. *který* iz **kwt-*. Stcksl. *какъ* „kakšen, qualis“ je v južni slovanščini izpremenilo pomen, v ruščini se je pa izgubilo: sle., shrv. *jāk*, bolg. *як* adj. „močan“ proti češ. *jakyj*, polj. *jaki*, mrus. *який* pron. „kakšen“ (rus. *який* je cerkvenoslovansko). V južni slovanščini in ruščini je *i-* tudi sicer nadomeščen s *k-*: stcksl. *яко*, briž. III 48 *jelikože simisla imam* „kolikor sem si svest“, češ. *jelikož*, polj. adv. *ile* „koliko“ (prim. *tyl* poleg adj. *tyli*, *tylki*) proti rus. *сколький*, *сколь*, *сколько*, bolg. *колик*, *колко*, *колкав*, shrv. *kòlik*, *kòliko*, sle. *kòlik*, *kòlikšən* i. dr. Atributivne zveze rus. *какой*, polj. *jaki*, češ. *jakyj* z nominativom se nadomeščajo tudi s *čto* in predlogom *za*: rus. *что за* ali *что это за*, polj. *co za* ali *co to za*, češ. (z genetivom) *co je to za člověka* enako *jakyj je to člověk*. Ker se taka raba nahaja že v staroruskih minejih XV. stol. *что се есть намъ за плема*, se ne more govoriti o germanizmu kakor pri podobnem slovenskem neknjiževnem izraževanju. O *čbiv* in *všb* glej. gori str. 261 in 263. Zaimek *инъ* „unus“ se že v starocerkvenoslovanščini z ene strani redoma nahaja prislovno v stalnih zvezah, kakor *въ инъ* „vedno“, ali zloženkah in izvedenkah, kakor n. pr. *иночадъ* „edinorojeni“, *инокъ* „menih“, prim. shrv. *inòkos(t)an* „z ženo in otroki brez sorodstva“, z druge pa kot zaimek v pridevniški obliki v Savini knjigi Mat. XXVII 47 *ини* „*τινές*“ (Ass., Zogr. *єтери*, Mar. *єдини*). Enako glaseči se zaimek *инъ* v pomenu „*ἄλλος*, *alius*“, ki ga sedanja slovenščina ne pozna več, je pa še v brižin-

skih spomenikih I 19 *inoga*, 22 *ineh*, nastopa danes kakor *drugъ* le v pridevniški obliki: rus. иной, друго́й, polj. *inny*, *drugí*, češ. *jíný*, *druhý*, bolg. ин, друг, shrv. *in*, *ini*, *drŭgī*, sle. *drŭg*. Pač pa se skoro povsod razen slovenščine (in seveda bolgarščine) zaimensko kakor *tъ* sklanja stcksl. ꙗ́дѣнъ, shrv. *jēdan*, rus. одѣн, polj.-češ. *jeden*, medtem ko se sle. *eden* sklanja pridevniško, a bolg. едѣн, еднѣ, еднѡ sploh ne več. Obojno sklanjatev ima na severu *samъ*, zlasti v zvezi z različnim pomenom: češ. *sám*, nem. *selbst*, *allein*, zaimensko v glavnih sklonih, pridevniško pa v kosih (le redko gen.-dat. sing. masc. gen. *sama*, dat. *samu*) poleg adj. *samý*, nem. *lauter*; rus. сам, gen. само́го, nom. plur. сами pri osebah proti самы́й, gen. сама́го, nom. plur. самы́е pri predmetih, posebno pri prostornih in časovnih označbah, kakor у сама́го бере́га „tik pri bregu“, в са́мую пору „ravno v pravem času“, kar je enako polj. *przy samym brzegu*, *w samą* (sicer tudi *samę*) *porą*, *po samą szyć* „prav do vrata“ i. pod.; prim. še rus. сам друг proti тот самы́й (polj. *ten sam*) in superl. s самы́й (str. 245); shrv. *sám* poleg *sāmī*, gen.-dat.-loc. sing. masc. *sāma*, *sāmu* poleg *sāmog(a)*, dat. *sāmom(u)*, loc. *sāmom(e)*. Stcksl. то́уждѣ in мѣногѣ nimajo danes več oblik zaimkov, kakor je še n. pr. briž. I 19 gen. sing. *mnogoga*, 22 gen. plur. *mnozeh*, temveč so že pravi pridevniki: rus. чужо́й, polj. *cudzy*, češ. *cizí*, sle. *tuj*, shrv. *tŭđ*, bolg. чужд; rus. мно́гий, polj. *mnogi*, češ. *mnohý*, sle. *mnôg*, shrv. *mnōgī*, *mlōgī*.

V bolgarščini so se tudi pri neosebni zaimkih kakor pri zaimku za tretjo in prvi dve osebi (str. 253 sl. in 256 sl.) ohranile oblike za genetiv in dativ, vendar se zadnji izraža tudi z *na* in genetivom: sing. masc. gen. не́го, го, dat. не́му, му in на не́го, fem. gen. не́я, я, dat. не́й, и in на не́я, plur. gen. тѣ́х poleg них, ги, dat. тѣ́м poleg ним, им in на тѣ́х; masc. gen. тогѡ́зи, оногѡ́зи, neutr. тогѡ́ва, оногѡ́ва, dat.

z -my poleg na z genetivom; gen. когѡ, dat. кому in na кого in enako когѡто, нѣкого, никого, еди-когѡ (си) „koga (nedol)“ i. dr. Poleg te starine pa je balkanskojezikovna črta v povzemanju enklitičnih oblik za polnimi: мен не ми се харѣсва („dopada“) товѡ, него го вѣкат Иван i. pod.

Poleg starih sestavnih členkov pri sestavljenih zaimkih (str. 64 sl.) za izraz posebnih pomenskih odtenkov, predvsem pri vprašalnih za ojačenje, zlasti pa za tvorbo nedoločnih, nikalnih, oziralnih i. dr. zaimkov, kakor *ně-, ni-* na začetku, *-to, -že, -žbdo, *-die* na koncu, so se v slovanskih jezikih pojavili v različnih časih, ki jih ni moči vedno dognati, novi, ki so deloma lahko seveda že zelo stari in ki so zvečine zaimenskega in glagolskega porekla. V celoti jih je zelo mnogo in izčrpen njih pregled in pomen morejo podati le opisne slovnice posameznih slovanskih jezikov. Tudi stara *-to* in *-že* sta se razširila z deloma že povsem drugimi funkcijami: češ. *tento, tenže* „ta“ poleg *ten, jenžto* rel. poleg *jenž, kterýž, kterýžto* poleg *který, týž* „taisti“; polj. *tenže* „ta isti“, *ktož* (po soglasnikih *že*, kakor n. pr. instr. *kimže*), *któryž* poleg *kto, ktory*; rus. *ктѡто, чтѡто* „nekdo, nekaj“, *какоѡто* „neki“; bolg. *кѡѡто, какѡвто, чѡѡто* rel. Od novih se nekateri v nekih jezikih ponavljajo. Prim. na začetku (pokazano predvsem na primerih s *kžto*): shrv. *kojekō* „kdor koli“, *kojěšta* „kar koli, čenče“, rus. *кѡе-кто, кѡе-что* poleg *коѡ-* „po neki, nekaj“; shrv. *gděko*, ozir. *gdjěko, gděkojī, -jě-* „nekateri“, češ. *kde-kdo* „vsak“; češ., polj. *tamten* „oni“ poleg češ. *tu ten* „ta“; češ. *ledakdo, ledakdos', ledaskdo, leckdo* z *lec-* iz **le-č-si-* „kdor si bodi“, *ledaco* „vsakršno“, polj. *ladakto* iz *le-da-* „vsakršen (v slabem pomenu)“, *le-daco* neskl. „capin“; češ. *všelico, -s* „vsakršno, raz-notero“, *všelíjaký* poleg *všeliký* „vsakteri, vsakršen“, polj. *wszelki* „vsakteri, sleherni“; sle. *vsākdo*, shrv. *svāko, svāšta*, bolg. *всѣкоѡ*; sle. *malokdo*, češ. *ma-*

lokdo; rus. *этот*, sle. dial. prekm. *ete* i. dr. Posamezni primeri: sle. *le tā* poleg *tā le*, *mārsikdo* z *mār* in enkl. *si*, *sleherni* iz **slēaṛkṣter-*, *vās čīherni* iz **vās-čīt-kṣter-*; shrv. *iko* „le kdo“, *mā ko* „kdor koli“, *štoko*, „kdo indef.“; bolg. *эди-коѣ*, *эди-коѣси* „kdo indef.“; polj. *byle kto* iz *by-le-* adv. „kdorkoli“. Primeri s ponavljajočim se koncem: sle. *kdōr* (*kdōr*) *koli*, češ. *kdokoli*, -*v-*, -*věk* iz -*vě-kṣ*, *kdožkoli*, polj. *ktokolwiek*; skrv. *kogōd*, *kākaugōd*, bolg. *коѣ-годе*, prim. stcksl. -*жѣдо*; sle. *kdor si bodi*, rus. *кто ни будь*, polj. *kto-bądź*, prim. bolg. *коѣ да е*, rus. *кто бы ни был*; češ. *kdosi*, *cosi* in -*s'* (-*s*) „nekdo, nekaj“, polj. *ktoś*, *jakiś* „nekdo“; bolg. *този*, *онзи*, *такѣвзи*, shrv. *nōjzi* i. pod. Posamezni primeri: sle. *ta le*, češ. *ten hle*, rus. *кто-либо* i. dr. (prim. briž. II 81–2 *libo bodi* — *libo li si*).

Pri zaimkih, sestavljenih z nikalnico, se nikalnica v zvezi s predlogi v ruščini in srbohrvaščini še oddeli od zaimka in predlog postavlja vmes (prim. str. 64): shrv. *nī od kōga*, *nī za štō*, rus. *ни от когō*, *ни за што* i. pod.; v češčini in poljščini so le še sledovi: češ. *obratiti co v nič*, „v nič“, polj. *obrōcić co w niwecz*. V ruščini je to tudi pri stalno naglašenem *né-*, ki ga je po pomenu ločiti od *ni-* in ki stoji za *nēt*, stcksl. *нѣстѣ* „ni“: rus. *никогō не послать* „nikogar ne poslati“ proti *нѣ-кого послать за нѣт* *никогō*, *когō бы послать* „nikogar ni, ki bi se ga poslalo“, *ни о чōм не думать* „ne misliti o ničemer“ proti *нѣ о чōм думать* „ničesar ni, o čemer bi se moglo misliti“.

c) Zaimenska sklanjatev pridevnikov. Po razvoju zaimenske pridevniške sklanjatve (prim. str. 70 sl.), ki dandanes, z izjemo srbohrvaščine in slovenščine, ni več sklanjatev določne oblike (str. 232 sl.), temveč pridevniška sklanjatev sploh, je treba ločiti oblike za glavna sklona od oblik za kose. Oblike za nominativ in akuzativ so ostale v ruščini neskrčene (gl. str. 45 sl. in 137 sl.): sing. nom. masc. rus. *молодой* iz -*ѣb*, pri nenagla-

šenem končaju старый po cerkvenoslovanski pisavi za reducirano izgovarjano rus. -oi, (o mehkem tipu -ий, izg. -ěi, gl. doli), neutr. молодое, fem. молодая, acc. молодую, plur. spl. молодые, izg. -yii, kar odgovarja strus. masc. -yii in fem. -yiě (o slovniškem razlikovanju masc. -ые, fem.-neutr. -ыя gl. doli); temu nasprotno je sing. nom. masc. shrv. *mlādī*, sle. *mladi* (o naglasih gl. str. 233 sl.), češ. *mladý*, izg. -di, polj. *mtody*, neutr. shrv. *mlādō* in sle. *mlado* z vzpostavljenim -o srednjega spola proti češ. *mladé* in polj. *mtode* s skrčenim -oie > -e (-e), fem. shrv. *mlādā*, sle. *mlada*, češ. *mlada*, polj. *mtoda*, acc. shrv. *mlādū*, sle. *mlado*, češ. *mladou*, polj. *mtoda*, plur. nom. masc. shrv. *mlādī*, sle. *mladi*, acc. masc. ter nom.-acc. fem. shrv. *mlādē* in sle. *mlade* za -yię po vplivu mehkega tipa (prim. str. 219), neutr. shrv. *mlādā*, sle. *mlada* (dial. *mlade*) in tudi češ. *mladā*, sicer nom. masc. češ. živ. *mladí*, polj. os. *mtodzi* proti češ. neživ. ter acc. masc., nom.-acc. fem. *mladé*, polj. nom.-acc. neos., fem. in neutr. *mtode* za -yiě.

V oblikah za kose sklone so razen instrumental sing. fem., ki ima isti končaj kot neosebni zaimki in samostalniki (gl. doli), tudi v ruščini, kakor drugod že po skrčenju, dvojni samoglasniki ob *i* zamenjani po primeru zaimkov z enojnimi, tako da je v oblikah z -yii-, oziroma pri mehkem tipu -iii-, sedaj povsod -y-, -i- (n. pr. instr. sing. masc.-neutr. rus. молодым, shrv. *mlādīm*, sle. *mladīm*, prim. briž. II 74 *starīm*, češ. *mladým*, polj. *mtodym*), v ostalih pa se je poleg bodi že reduciranja ali skrčenja zlogov posebno radi izenačenja genetiva, dativa in lokala masc.-neutr. z -ate- > -a- (prim. steksl. Io. XIV. 17 Zogr., Ass. знаете, Mar. знаете, rus. знаете, shrv.-sle. *znāte*, češ. *znate*, polj. *znacie*), -uie- > -u- (gl. str. 45) in -ěie- > -ě- i. dr. uveljavil vpliv neosebnih zaimkov z istimi sklonili tudi po osnovnem samoglasniku. V ruščini, srbohrvaščini in v bolgarščini, kolikor je še sledov sklanjatve, so se kosi skloni

izpremenili po primeru zaimka *togo* za trdi in *jego* za mehki tip: sing. masc.-neutr. gen. rus. молодого, izg. -*vo* (str. 191 sl.), prim. третьеводни, pri nenaglašenem končaju po cerkvenoslovanski pisavi старого, сѣняго za reducirano izgovarjano rus. -*ovō*, -*ěvō* kakor -*ъvā*, -*ьvā*, shrv. *mlādōga*, *sīnega* s pridržano dolžino prejšnjega skrčenega samoglasnika in -*ga* po samostalnikih (str. 258), prim. list. Kulina bana зълога proti stcksl. evang. зълага, bolg. на светого Ивана; dat. rus. молодому, сѣнему, shrv. *mlādōmu* poleg loc. *mlādōm* in *mlādōme*, toda *sīnemu* le poleg *sīnēm*; loc. rus. молодом, сѣнем, shrv. *mlādōm* poleg *mlādōme*, toda *sinem* poleg dat. *sīnēmu*; fem. rus. gen.-dat.-loc. молодой, сѣней z genetivom iz -*oiē*, shrv. gen. *mlāde* kakor *te* iz *toiē*, toda prim. tudi nom.-acc. plur. *mlādē* poleg *tē* (str. 258); dat.-loc. *mladoj* in po tem tudi *sīnoj* (prim. *nōj* ib.). V je-kavskem narečju nastopa po *ijem* itd. (ib.) še -*ije-* za -*i-*: instr. sing. *mlādijem*, plur. *mlādi-jeh* in *mlā-dijem* poleg *mlādi-jema* (gl. doli).

V slovenščini se nahaja *e* (gen. sing. masc.-neutr. *zlega*, Trub. *zlejga*, Conf. general. *s mejmi hudejmi dejli*), ki je kot produkt skrčenja nastal v nekih oblikah v pridevniški sklanjatvi sami: prim. sing. nom.-acc. neutr. stcksl. glag. в чьнѡе, послѣднѣе proti briž. I 34 *věčne*, II 92 *posledinje*, sed. *Dobrépolje* i. pod., dial. kor. *dobre jutro*, loc. masc.-neutr. stcksl. Mar. list 44 a 2 о сѣднѣмъ днѣ proti briž. III 54 na *zudinem dine*, dat.-loc. fem. stcksl. неправдѣнѣи, свѣтѣи za -*ěi* proti briž. I 3, 24 *nepravdnej*, I 14 *svetej*, sed. dial. kor. -*ej* (knjiž. -*i* je lahko tudi po mehkem tipu). Poleg tega pa je *e* našel posebno podporo še v skrčenih oblikah sklanjatve svojilnih zaimkov *moib* – *tvoib* – *svoib* z -*oiō* > -*e-* (str. 260): briž. I 29, 30 acc. sing. neutr. *me*, I 18, 33 gen. sing. masc. *mega*, I 19 dat. *memu*, I 59 loc. sing. neutr. *svem*. Zahodnoslovanski -*e-*, ki razen goltnikov v poljščini (gen. *wielkiego* itd. str. 162) ne mehča

soglasnikov (prim. češ. *dobrého*, polj. *dobrego*), je mogoče tako razlagati kot slovenski v zvezi s svojilnimi zaimki (prim. še nadaljnjo vzporednost *-oī-* > *-y-*, instr. sing. masc.-neutr. steksl. *моимъ*, polj. *mym*, češ. *mým* itd.), lahko pa je pripomoglo k posplošenju *-e-* tudi *-yiē* > *-ē* v akuzativu plur. masc., nominativu-akuzativu plur. fem. in genetivu sing. fem.: češ. nom. neživ., acc. plur. masc., nom.-acc. plur., gen. sing. fem. *mlade*, polj. nom.-acc. plur. masc. neos. in fem. *młode*. Sle.-shrv. *-ę* < *-yię* v omenjenih sklonih, (shrv. *mlādē*, sle. *mlade*, briž. III 71 gen. sing. fem. *ot zlodejne oblasti*) ni jasnega značaja (gl. str. 261).

Oblika za genetiv sing. fem. se je na severu izenačila z obliko za dativ-lokal: gen.-dat.-loc. sing. fem. *молодой* (str. 271), češ. *mladē*, stčeš. tudi *-ěj*, polj. *młodej*. V instrumentalu sing. fem. je končaj kakor pri samostalnikih po zaimkih (str. 54) in torej v ruščini neskrčen: rus. *молодою, синею, пѣшею* poleg *молодой, сине́й, пѣшей* brez *-u* (str. 128) proti polj. *młoda, pieszą, tanią* k *tani* „cenen“, češ. *mladou, pěší, jarní* k *jarní* „spomladanski“, sle. *mlado, sínjo*, briž. II 107 *veliko*, II 104, 105 *pravdnu*, toda shrv. *mládôm, sínôm* z *-ôm* za *-ou* po samostalnikih moškega spola (str. 210), prim. list. Kulina bana *правовъ вѣровъ*.

Skrčenje, zoženje in preglasovanje je ustvarilo v češčini tudi pri mehkem tipu pridevnikov kakor pri mehkih osnovah samostalnikih (str. 228 sl.) posebni način sklanjatve z *ī*: poleg gen.-dat.-instr. sing. masc.-neutr. *pěšīho, pěšīmu, pěšīm* in gen.-loc.-dat.-instr. plur. spl. *pěšīch, pěšīm, pěšīmi* v vseh drugih sklonih vseh spolov *pěši*. V poljščini je razlika med trdim in mehkim tipom samo v *y* > *i* po mehkih soglasnikih, torej nom. sing. masc. *tani, pieszy* i. pod. (str. 166). V slovenščini pa je celo le v nominativu sing. neutr. *o* > *e* (*sínje* poleg *mládo*). V srbohrvaščini je ta замена v vseh oblikah z *o*, toda le v moškem in srednjem spolu, v ženskem ostaja *o* pač po vplivu in-

strumentala sing. tudi v ostalih sklonih dat.-loc. sing. fem. *sînoj*, *tûđoj* kakor instr. *sînôm*, *tûđôm* (str. 219). Razen tega nima dativ-lokal moškega in srednjega spola mehkega tipa *sîněmu*, *sîněm* oblike z *-me*, lokal trdega tipa *mlādôm*, *mlādōme* pa ne dativne oblike *mlādōmu*. Vseskozi je izvedena razlika med trdim in mehkim tipom v ruščini z izpremembo *o > e* in *y > i*. Izprememba *o > e* se nahaja tako isto v nominativu sing. masc. in genetivu sing. masc.-neutr. pri nenaglašenem končaju (prim. молодой poleg сам-третей, gen. молодого poleg третьёводни), dasi se piše po cerkvenoslovanskem načinu v nominativu старый, сѣний, a v genetivu старого, сѣняго (gl. str. 270). Ruskocerkvenoslovanska pisava *-ый* je povzročila *-ий* po goltnikih (крѣпкий, убогий, тихий) za izgovarjano *-oi*, ker za goltniki nikdar ne stoji *ы*, temveč le *и* (str. 161). Na cerkvenoslovanski obliki *-ыя* sloni tudi *-ыя* za nominativ-akuzativ plur. fem.-neutr. po starejšem slovniškem pravilu, ki pa ni utemeljeno v živem jeziku. Podobno ni v poljščini v živem jeziku po slovniškem pravilu zahtevanega, z ene strani razlikovanja med instrumentalom-lokalom ednine moškega in srednjega spola (instr.-loc. masc. *dobrym*, neutr. *dobrem*), v govoru je le *-ym*, z druge pa enakosti v instrumentalu množine (*dobrymi*), kjer je v skladu z nominativom na *-e* v rabi *-emi* proti *-ymi* pri moških osebah (prim. str. 259).

Povezanost pridevnikov s samostalniki, katerim služijo kot prilastki (atributi), je razvidna tudi iz popolnega ujemanja (kongruence), da stoji genetiv za akuzativ kakor pri samostalniki, n. pr. v množini pri moških osebah v poljščini *tych dobrych ojców*, v ruščini pri živih bitjih sploh, sicer pa le v ednini (str. 210sl.); v slovenščini se pri tem ne dela razlike med živim in neživim, ako se pridevnik nanaša na samostalnik v prednjem stavku. Zbog čuta za genus virile, oziroma animale so se v za-

hodni slovanščini v nominativu plur. masc. ohranile izpremembe goltnikov po II. palatalizaciji (str. 39, 41), ki so se pri pridevniki sicer, tudi v srbohrvaščini, vseskozi opustile (o neki dialektični izjemi v slovenščini gl. str. 259): češ. živ. *velicí, ubozi, tiši, češti, němečí*, polj. *wielcy, polscy, ubodzy, cisi* nam. *ciszy* (str. 194) kakor *bosi* pod vplivom poljske palatalizacije *bogaci, twardzi* i. pod. (str. 162).

K oblikovnim izgubam je štetih po večini dvojino, izenačenje nekih sklonov v srbohrvaščini in opustitev sklanjatve v bolgarščini. Dvojina se je v skladu z drugo sklanjativjo obdržala kakor sicer le v slovenščini in lužiščini: sle. nom.-acc. masc. *mlada*, fem.-neutr. *mladi*, dat.-instr. *mladima*, luž. nom. masc. *mtodaj*, dluž. *mtodej*, acc. *mtodej*, gen. *mtodeju*, dat.-instr. in loc. *mtodymaj*, dluž. *-yma* (prim. str. 257). V srbohrvaščini je dvojinsko še v rabi oblika za moški spol na *-â* (*mlādâ*). Kakor pri samostalnikih pa so se izenačili v srbohrvaščini dativ-instrumental in lokal plur.: *mlādīm* poleg *mlādīma* z dvojinskim *-ma* (str. 258); razen tega sta se v ednini skoro strnila dativ in lokal masc.-neutr. mehkega tipa, medtem ko pri trdem poleg druge enakosti ni v lokalu dativne oblike (gl. str. 273).

V bolgarščini je opuščena tudi pridevniška sklanjatev, poleg tega pa se določni obliki redoma pristavlja člen: masc. *младият*, fem. *младата*, neutr. *младото*, plur. *младитѣ*. V kosih sklonih moškega spola *-t* odpada: не кани („vabi“) *сѣтия гост*; prim. tudi voc. *мѣли тате*. Sledovi starih oblik so redki. Skloni se izražajo kakor pri samostalnikih (str. 230 sl.).

Nekatere pridevniške tvorbe morejo imeti tudi v slovenščini in srbohrvaščini ter ruščini, deloma po nagibu pomena, deloma zbog skrčenja v končaju (str. 239 in str. 242), le določno, oziroma atributivno obliko, kakor posamezni primeri (sle. *mālī, prāvi, zālī, qbči*, shrv. *mālī*, vzh. *vēlikī, prāvi, ōpči*

poleg *ōpšti*), s priponami *-ib*, *-tīb*, *-vskz* (sle. *govéji*, *božji*, *dtuji*, *bratovskī*, shr. *govedī*, *bōžjī*, *divlī*, *brāt-skī*), izrazi za čas in prostor, zlasti v srbohrvaščini in ruščini (sle. *sedanji*, *srednji* in sploh vsi na *-nji*, shr. *sādašnī*, *sřednī*, *zīmnī*, *dēsni*, *lēvī*, rus. зѣмний, здѣшний), snovni (rus. чайный, липовый), primerniki (sle. *vīšji*, *lēpši*, *starējši*, shr. *vīšī*, *lepši*, *stārijī*) in neki pridevniški zaimki (sle. *katéri*, *neki*, *oni*, *īsti*, *tīsti*, rus. который, такой, иной i. dr.). Pri zaimku, kakor *kotorēib*, je bilo to že praslovansko (str. 71).

Raba sestavljene pridevniške oblike s samostalniško funkcijo je posebno na severu razvita, kjer so taki priimki česti: rus. Толстой, Достоевский, портной „krojač“, лѣсничий „gozdar“, лёгкие plur. t. „pljuča“; polj. *Tarnowski*, *złoty*, *luty*, „februar“, *les-niczy*, *bliźni*, *podkoniuszy* „konjušnik“ (k sklanjatvi prim. *podskarbi* „zakladnik“, gen. *-iego*, plur. *-iowie*, o *sędziego* gl. str. 229), *złe*; češ. *Dobrovský*, *hostinský* „gostilničar“, *zlatý*, *bliźni*, *podkoni*, *ponocný* „nočni čuvaj“ itd.

3. Sklanjatev števnikov

Sklanjatev glavnih števnikov, ki so se v praslovanščini sklanjali ali kot zaimki (*iedbnz* masc., gen. *iedbnogo*, *dvva* masc. — *dvvē* fem.-neutr., gen. *dvvoiu* in enako *oba*, *obě*, str. 66), ali kot pridevniške osnove na *-ī* (*trīte* masc. — *tri* fem.-neutr., gen. *trīb*, str. 56), ozir. na soglasnik (*četyre*, gen. *četyrz*, str. 58), ali kot samostalniki osnov na *-ī* (*pět*, *šest*, *sedm*, *osm*, *devet*, *deset*, gen. *peti* itd., str. 56), ozir. *-o-*, *-a-* (*scto*, gen. *scta*, **tysōta*, *-e-*, gen. jsla. *-e*, sevsla. *-ē*, str. 55), se je v historični dobi po različnem medsebojnem vplivu v zvezi s sintaktičnimi konstrukcijami v večini slovanskih jezikov tako svojevrstno približala, ozir. izpremenila, da je odgovarjajoč posebni besedni kategoriji nastal deloma tudi poseben, nov, oblikovni tip sklanjatve.

Števniki *iedъnъ* (rus. один, polj.-češ. *jeden*, shrv. *jedan*, gen. rus. одного, polj. *jednego*, prim. tudi acc. sing. fem. *jedne*, češ. *jedneho*, shrv. *jednoga*) se razen sle. *ên*, gen. *ênega*, katerega sklanjatev se v ničemer ne loči več od pridevniške (str. 267), sicer še sklanja kot zaimek *tъ* (ib. in str. 66); števniki *dъva* — *dъvѣ* (češ. *dva* — *dvě*, sle. *dvā* — *dvē*, bolg. два — две proti ostalim z *dva* tudi za neutrum rus. два — двѣ, polj. *dwa*, masc. os. *dwaj* — *dwie*, shrv. *dvā* — *dvē*, *dvije*), *oba* — *obѣ* (kakor *dъva* — *dъvѣ* češ. *oba* — *obě*, sle. *obā* — *obē* proti rus. оба — обѣ, polj. *oba*, *obaj* — *obie*, shrv. *ōba* — *ōbe*, *ōbje*), *trъie* — *tri* (sle. *trije* — *tri*, sicer le shrv. *trî*, bolg., rus. три, polj. *trzy*, masc. os. *trzej*, češ. *tri*), *četyre* (rus. четыре, sle. *štirje* — *štiri*, shrv. *čētiri*, bolg. чѣтири, polj. *cztery*, masc. os. *czterej*, češ. *čtyři*), ki se v ruščini, srbohrvaščini in bolgarščini (tu tudi od петъ dalje) vežejo z isto na prvotnem dualu slonečo obliko samostalnikov (str. 217 sl.), so se pa medsebojno tako izenačili v oblikah — povod je bil opustitev dvojine ob enaki atributivni rabi v nasprotju s *pětъ* i. dr. —, da ima njihova sklanjatev zvečine povsem svoj značaj. Z ene strani so se pojavili pri *dъva* — *dъvѣ* množinski ali kontaminacijski, z množino vezani končaji, z druge pri *trъie* — *tri*, *četyre* dvojinski, ki so bili itak dobili množinski pomen (prim. str. 215 sl.): rus. gen.-loc. двух, dat. двум na podlagi po analogiji skrajšanega gen.-loc. *dъvoiu* > **dvu* (prim. skraćeno češ. *dvou* iz *dvu*, polj. arh. *przed dwu laty* in še sedaj *obu*) z množinskima končajema loc. трѣх, чѣтырѣх in dat. трѣм, чѣтырѣм, nasprotno po vplivu gen.-loc. двух tudi gen.-loc. трѣх, чѣтырѣх poleg tega pa instr. двумя in enako трѣм, чѣтырьмъ s kontaminacijskim dvojinsko-množinskim končajem -m'a iz -ma in -m'i; podobno polj. gen.-loc. *dwóch* nam. *dwuch* z *o* zbog dat. *dwom* nam. *dwum* (prim. str. 214 in 220) po loc. (-gen.) *trzech*, *czterech*, a končaj v dativu *dwom* po dat. *trzem*, *czterem*, nasprotno pa instr. *trzema*, *czte-*

rema po *dwoma* masc.-neutr. in *dwiema* fem., a razen tega je še arh. *przed dwu laty* z obliko genetiva-lokala tudi za instrumental ter gen.-loc., pa tudi dat.-instr. *obu* poleg instr. *oboma* masc.-neutr. in *obiema* fem.; shr.v. gen. *trījū*, *četrījū*, dat.-instr.-loc. *trīma*, *četrīma* po gen. *dvājū*, *obājū* masc.-neutr., *dvējū*, *obējū*, oziroma *dvījū*, *obījū* fem., dat.-instr.-loc. *dvema*, *obema*, oziroma *dvjēma*, *objēma* (prim. str. 213 sl.). V slovenščini je sklanjatev po starem, pri *dvā* — *dve*, *obā* — *obē* zaimenska, v skladu s *tā-te* (dat.-instr. *dvema*, *obēma*, gen.-loc. množ. *dveh*, *obeh*, pri Trubarju, Dalmatinu še *dveju*, gl. str. 257), pri *trijē* — *tri*, *štirje* — *štiri* po osnovah na *-i-* (gen.-loc. *treh*, dat. *trem*, instr. *treṃi*, gen. loc. *štirih*, dat. *štīrim*, instr. *štīrimi*, gl. str. 219 in 228). Povsem stari način sklanjatve pa se je ohranil v češčini: gen.-loc. *dvou*, *obou*, dat.-instr. *dvěma*, *oběma*; gen. *trī*, loc. *trech*, dat. *třem*, instr. *třemi*; gen. *čtyř* z *ř* po drugih oblikah, loc. *čtyřech*, dat. *čtyřem*, instr. *čtyřmi*, v govoru tudi s posplošenim *r* gen. *čtyr*, loc. *čtyrech* itd., a tudi nom. *čtyry*. V bolgarščini so t. zv. zborni števniki, kakor *двама* (tudi za *oba*), *тріма*, *четірма* in *четиріма*, *петіма* itd. poleg *дваміна*, *петміна* itd. v zvezi s prvotno dvojnisko obliko dativa-instrumentala števnik *два*; vendar je tvorba kakor *петміна*, *шестміна*, *деветміна* očitno po *седміна*, *осміна*, ki sta tvorjeni kakor *петіна*, *шестіна*. Distributivno, s členkom-predlogom *po* se rabi v češčini in poljščini lokal proti nominativu v drugih jezikih: češ. *po dvou*, *po trzech*, polj. *po dwoch*, *po trzech* proti sle. *po dvā*, *po trī*, shr.v. *pō dva*, *pō trī*, rus. *по два*, *по три*, bolg. *по двама*, *по тріма*.

Števniki od *petb* dalje. V poljščini se je dvojniski končaj *-u* razširil tudi za kose sklone števnikov od *pięć* dalje in celo splošnih kolikostnih izrazov (prim. gori *dwu*, *obu*): nom.-acc. *pięć*, gen.-loc.-dat.-instr. *pięću* in enako *jedenascie* — *jedenastu*, *dwa-*

dzieścia — *dwudziestu*, *pięćdziesiąt* — *pięćdziesięciu*; *sto* s samostalniki — *stu*, samostojno, brez samostalnikov gen. *sta*, instr. *stoma* (prim. *dwoma*, *trzema*), redko *przed stoma laty*, *ludźmi*; *dwieście* — *dwustu* poleg gen. *dwóchset*, *trzysta* — *trzystu* poleg gen. *trzechset*, *pięćset* — *pięciuset* itd.; *wiele* — *wielu*, *niewiele* — *niewielu*, *ile* „koliko“ — *ilu* i, pod. V češčini je pri *pět* i. pod. skupni stranski sklon z -i (ni instr. -i): *pět* — *pěti*, *jedenáct* — *jedenácti*, *dvacet* — *dvacíti*, *padesát* — *padesati*. V ruščini pa je ohranjena še popolna sklanjatev po osnovah na -i: nom.-acc. *пять*, gen.-dat.-loc. *пяти*, instr. *пятью* in enako tudi pri *одиннадцать*, *двадцать* in celo *пятьдесят* s sklanjanjem obeh delov, gen.-dat.-loc. *пятидесяти*, instr. *пятьюдесятью*, vendar v govoru tudi že *пятидесятью*. Temu nasprotno se v slovenščini v kosih sklonih uporabljajo vrstilni števnik: n. pr. instr. s *pětimi*, *pětdesetimi ljudmi*, a v srbohrvaščini je *pět* i. dr. z genetivom samostalnikov nesklanjavno, istotako lahko pa tudi zveze z *dva* — *dve* (*dvěje*), *tri*, *čtyři* (gl. str. 217): *sa pět lidí*, *sa čtyři človeka* (-je-) poleg *sa čtyřma lidma*. Razen srbohrvaščine je pri števnikih, kakor *pět*, v kosih sklonih povsod atributivno razmerje: instr. rus. с *пятью людьми*, polj. z *pięciu ludzi*, češ. s *pěti lidmi*, toda poleg rus. *пятьсот* — с *пятьюстами* in češ. *pět set* — s *pěti sty* nesklanjavno češ. s *pět sto*, sle. s *pět sto*, shrv. *sa pět sto* poleg *sa pět stōtînā*, bolg. с *пѣтстотин* proti polj. *pięćset* — z *pięciuset*. Pri štetju z enicami od dvajset dalje, se razen slovenščine in deloma češčine, kjer se je uveljavil nemški način, enice postavljajo za deseticami i. dr.: rus. *двадцать один*, polj. *dwadzieścia jeden*, shrv. *dvādeset i jēdan*, bolg. *двайсе(тъ) и един*, a tudi češ. *dvacet jeden* poleg *jedanadvacet* in sle. *edən in dvājset*.

Števník *szto* se v češčini lahko še vseskozi sklanja po osnovah na -o-, poleg tega pa je mogoča tudi nesklanjavna konstrukcija s sklanjanimi samo-

stalniki: *po stu lidí* poleg *po sto lidech*, kar je različno od zvez števnikov s *sto* kakor s *pěti sty* in s *pět sto* (gl. str. 278). V poljščini je v kosih sklonih s samostalniki splošno *stu*, samostojno pa tudi še gen. *sta*, instr. *stoma* (str. 278). V ruščini je oblika za kose sklone *ста*, enako pa tudi pri ne povsem jasnih po poreklu rus. девяносто devetdeset in сорок „štirideset“, v kosih sklonih девяноста in сорока. Glede postanka se pri prvem primerja gr. *ἑνενήκοντα* in lat. *nonaginta*, pri drugem pa misli na gr. (τεσ)ραράκοντα in normanski vir; vendar se je девяносто moralo izpremeniti po vplivu *sžto*, ki je s svoje strani verjetno prevzeto iz iranščine: prim. av. *satəm* „sto“, *dasa* „deset“ proti sla. *sžto*, toda *desetb* (prim. str. 9). V zvezi s *по* je v ruščini še v rabi dativ *по сту*, *по девяносту*, *по сороку*. Na jugu je sle. *stō*, *dvēsto*, *trīsto*, *štīristo*, *pēt sto*, shrv. *dvēsta*, *dvjēsta*, *trīsta* (poleg *dve*, *dvjje*, *trī*, *čētiri stōtine*), *pet stōtīnā*, bolg. *двѣсте*, *трѣста*, *чѣтиристотин*, *пѣтстотин* nesklanjavno. Kakor v ruščini *ста* se glasi v češčini oblika za stranske sklone od splošnih kolikostnih izrazov: *mnoho* — *mnoha*, *několik* — *několika* (*malo* je nesklanjavno), toda prim. v rus. с нѣсколькими людьми (o poljskih gl. gori str. 277 sl.).

Stevnik **tysqta*, *-e-* se samo v slovenščini navadno ne sklanja: *dvā tisoč* poleg *dvē tisoči* fem. in *trijē tisoči* masc.; shrv. *tisuća* poleg *hīlada* in bolg. хиляда po ngr. *χιλιάδα* fem.; rus. тысяча, polj. *tysiac* masc., plur. *tysiące*, gen. *tysięcy*, češ. *tisíc* masc., *dva tisíce*, *pět tisíc*.

Ločilni ali vrstni števniki *dwoiŭ*, *četvorŭ* — *čēterŭ* (gl. str. 54 in 241), ki se uporabljajo v zvezi z le množinsko rabljenimi samostalniki (pluralia tantum) ali samostalniki v množini, označujočimi osebe, ozir. predmete različnega spola, vrste, porekla ali tudi samostojno, kadar osebe niso imenovane, nastopajo v obliki zbornih (kolektivnih) samostalnikov srednjega spola, ali pa kot pridevniki. V prvem slu-

čaju se je v poljščini in srbohrvaščini razvila posebna sklanjatev, v poljščini na podlagi analognega, po zaimenski sklanjatvi tvorjenega genetivnega **dwojgo*, **czworgo*, v srbohrvaščini pa skrčenih oblik kakor pri svojilnih zaimkih *môga*, *mômu*: polj. nom.-acc. *dwoje*, *czworo*, *piecioro*, gen. *dwojga*, *czworga*, *pieciorga*, dat.-loc. *dwojgu*, *czworgu*, *pieciorgu*, instr. *dwojgiem*, *czworgiem*, *pieciorgiem* (n. pr. z *pieciorgiem dzieci* „s peterimi otroki“, iz česar je razviden čut za samostalnik); shrv. nom.-acc. *dvôje*, *oboje*, *četvero*, *pětoro* poleg *četvero*, *petero*, gen. (*dvôjega*) poleg *dvoga*, *čtvorga* (prim. polj. *czworga*), dat.-loc.-instr. *dvôma*, *čtvorma* poleg dat.-loc. *dvôme*, *čtvorme*. Kot pridevnik v množini se *dvôji* i. dr. sklanja kakor *moji*, gen. *dvôjih*, *môjih* itd. V ruščini se zbornо двоѣ, трѣе sklanja zaimensko, gen. двоѣх, троѣх in po tem tudi oba masc.-neutr., обѣ fem., gen. обѣих — обѣих, четверо, пятеро pa pridevniško, gen. четверѣх, пятерѣх; od pridevniških nom. plur. двоѣи, трѣи, четверѣи je v kosih sklonih drug naglas, gen. двоих, четверѣх itd. V češčini in slovenščini so vrstni števniki navadno v pridevniški obliki: češ. *dvôjî*, *trojî* (s sklanjativjo kakor *pěši*, gl. str. 272), *čtverý*, *paterý*, v glavnih sklonih razen nom. sing. masc. in plur. živ. lahko tudi z imenskimi končaji, n. pr. *dvoje* nom. plur. masc. neživ., acc. plur. masc. i. dr. (gl. str. 241); sle. *dvôj*, *trôj*, *čtvêr*, *petêr*. Samostalniško češ. *čtvero*, *patero* i. pod. se sklanja kakor *město*; v slovenščini pa privzemajo kosi skloni od zbornih *dvôje*, *trôje*, *čtvêro*, *petêro* pridevniško obliko (prim. *pět*, gen. *pětih*).

Vrstilni števniki (str. 54 in 241) se nahajajo dandanes z izjemo rus. трѣтий (str. 240) ter zvezo s *poľe* in *samъ* (str. 241) vseskozi v sestavljeni obliki; pri tem se je v slovenščini in srbohrvaščini *vъtorъ* nadomestil z *drugъ* — *drugъib* (sle. *drûgi*, shrv. *drûgî*), vendar kaže na nekdanjo rabo še sle. *tôrak*, shrv. *ûtorak*, enako polj. *wtorek*, češ. *ûterek*, rus.-bolg. втѣрник.

II. Spregatev

Od praslovanskih glagoskih oblik so se v večini slovanskih jezikov izgubile od določnih aorist in imperfekt, stari kondicional ter deloma pomožni glagol (kopula), od nedoločnih supin, trpnosedanji in sklanjavna tvorna deležnika, razen tega, kakor sicer, dual; pri ostalih oblikah pa so se razvile mnogotere izpremembe, a pojavile tudi neke nove tvorbe. V splošnem je zaznamovati pri določnih časovnih oblikah velik porast opisnega izraževanja, pri nedoločnih redukcija imenskega značaja.

Starejši obliki aorista, prvotni prosti, zlasti pa soglasniškosigmatični (od korenov na soglasnike tvorjeni), je najpreje povsodi izpodrinil razširjeni prosti na *-ohъ*, zahsla. *-ehъ* (gl. str. 100 sl. in 102–3), pri čemer se je v zahodni slovanščini in bolgarščini končaj 3. osebe množine pod vplivom 1. os. množ. *-homъ* izenačil z osebilom imperfekta *-hъ* (str. 102). V imperfektu se je v staroruruščini razširila oblika z *-’aa-*, skrčeno *-’a-* (v pisavi *-aa-*, *-a-*, oziroma *-aa-*, *-a-*), kakor steksl. *молѡахъ*, *ворѡахъ*, a končaje 2.–3. os. dvoj. in 2. os. množ. *-šeta*, *-šete* so kakor že v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih in drugod zamenjali končaji aorista *-sta*, *-ste* (str. 103 sl.): prim. Ostr. 3. os. edn. Io. VI 2 in Luk. XXIV 15 *идѡаше*, Io. VIII 59 *идѡаше*, 3. os. dvoj. Luk. XXIV 28 *идѡаста*, 3. os. množ. Io. VI 17 *ѣдѡахъ ѣдохомъ* (prim. rus. *ѣду — ѣхать*), Io. I 24 i. dr. *вѡахъ*, Io. XII 20 i. dr. *вѡахъ* za steksl. *-ѣа-* po analogiji primerov, kakor Io. IV 31 i. dr. *молѡахъ*, poleg katerega je že tudi Io. XII 21 (l. 41 d—42 a) *молѡахъ*. Podoben razvoj je je z neko izjemo doživel imperfekt tudi v srbohrvaščini (gl. doli). V bolgarščini pa se je narobe, z izjemo glagolov 1. os. sed. *-ам*, posplošila oblika z *-ѣа-*, skrčeno *-ѣ-* (v sedanji pisavi po šumevcih in samoglasnikih *-e-*), a podlaga je praviloma sedanjíška osnova: *печѣхъ*, *мѡжехъ*, *пѣшехъ*, *пѣхъ*

k пѣя „роjem“, сѣх, знаех, играех, живѣх, стоѣх, учех, молѣх, ходѣх, носѣх kakor несѣх, четѣх, pa tudi берѣх, зовѣх (prim. že Supr. зовѣахъ i. dr., gl. str. 104), toda пѣах, ѣсках, ѣмах (aor. -ах) i. pod. (gl. doli). Ohranila sta se aorist in imperfekt le v srbohrvaščini, bolgarščini in lužiščini, drugod pa sta izginila, in sicer na severu posebno v dobi XIV.—XV. stol., v ruščini prej nego na zahodu, kjer sta v lužiščini še danes. V slovenščini sta v brižinskih spomenikih seveda še povsem v rabi, aorist prosti in samoglasniškosigmatični, imperfekt v skrčeni obliki: aor. 2. os. sing. I 27 pride, 3. os. plur. II 12 poido poleg 1. os. sing. I 12, 13, III 40 bih, 2. os. I 27 da, 3. os. II 8 by, III 10 stvori, 3. os. plur. II 33 vzne-navideše, 34 vzlubiše, 44 delaše, 58 približaše, 108 stvoriše, prim. tudi aor.-impf. 3. os. sing. II 2, 7 be ter 3. os. plur. II 30 beše; impf. poleg oblik 3. osebe množ. II 45—56, navedenih na str. 234, prim. še II 98—103 stradaho, tepehu, pečahu, tnahtu „sekali“, vešahu, rastrgahu. Kot posamezni arhaizmi se nahajajo v Rezijskem katekizmu: aor. naleze, morda ide, povi, be; impf. 3. os. edn. beše, meše k imeti, moreše za prv. možaaše, 3. os. množ. beho, teho za hŕtēahŕ, čakaho. Oblika stojahu pri Krelju je lahko po hrvaškem vplivu. V srbohrvaščini in bolgarščini je sled soglasniškosigmatičnega aorista še za stcksl. ѣкѣх (str. 102) shrv. aor. dōneh, dōnijeh (poleg dōnēsoh) in dr. sestavljenke z -neh, -nijeh, iz česar je po analogiji vīdeh — vīdeti, ozir. vīdjeh — vīdjeti ali ūmeh — ūmeti, ozir. ūmjeh — ūmjeti nastal inf. dōnēti, dōnijeti ter opisni del. dōneo, dōnio in enako maced., zahbolg. донѣл, донѣвам. Slično je tudi shrv. dial. dubr. rījeti postalo iz aor. rijeh starejših pisateljev, skcksl. рѣхѣх. Običajna oblika aorista je dandanes od korenov na soglasnik shrv. in bolg. -oh, luž. -ech z 2. in 3. os. -e od prostega aorista, od glagolov s samoglasnikom pred nedoločniškim končajem pa 1. os. -h, 2.—3. os. — (str. 103): shrv.

něsoh — *něse*, *trěsoh* — *trese*, *digoh* — *džže*, *klěh* — *klě*, *mreh* — *mrě*, ozir. *mrjeh* — *mrjje*, *pisah* — *pisa* itd., bolg. *нѣсох* — *нѣсе*, *вдигнѣх* — *вдигнѣ*, *клѣх* — *клѣ* poleg *кълнѣх* — *кълнѣ*, *мрѣх* — *мрѣ*, *писѣх* — *писа*, luž. (le od dovršnih glagolov) *donjesech* — *donjese* (dluž. -*nja*-), *spisach* — *spisa*. Pri glagolu *damь* tvori v srbohrvaščini in bolgarščini podvojeni koren v sedanjiku (prim. steksl. 3. os. plur. *дадаѣтъ*, posplošeno shrv. *dadem*, *dadeš*, bolg. *дам*, *дадѣш*, gl. doli) podlago tudi za aorist: shrv. *dādoh* — *dāde* (in po tem še *imadoh* — *imade*, *stādoh* — *stāde* in *znādoh* — *znāde*), bolg. *дадох* — *даде* (toda *имах* — *има* in *знаях* — *зная*); prim. tudi shrv. *htedoh*, *smēdoh* (-*je*-) po *jēdoh*, bolg. *ядох*. V 1. osebi množ. aorista je v srbohrvaščini končaj -*smo* po 2. os. -*ste*, v starejši dobi tudi narobe 2. os. -*hote* po 1. os. -*homo*, v bolgarščini pa je po medsebojnem vplivu obeh končajev 1. os. -*xme*, 2. os. -*xte* (o 3. os. -*xa* gl. str. 281). O osebilih shrv. -*mo*, bolg. -*me* prim. str. 96 sl. V lužiščini je podobno kakor v bolgarščini 1. os. množ. -*chmy* z osebilo, v lužiščini tudi sicer navadnim, po osebнем zaimku *my*; 2. os. gluž. -*šće*, dluz. *ščo* je staro -*ste*, a 3. os. -*chu* je enaka bolg. -*xa*. V lužiščini je tudi še dvojina: 1. os. gluž. *donjesechmoj*, dluz. *donasechmej* (prim. gluž. *mōj*, *mej*, dluz. *mej* „midva“ str. 255), 2.—3. os. gluž. *donjeseštaj*, -*tej*, dluz. *donaseštej*. V imperfektu se je v srbohrvaščini skrčeno -*ah* (1. os. *glēdāh*, 2.—3. os. *glēdāše*, prim. impf. *znāh* proti aor. *znāh*) z neko izjemo prav za prav razširilo na vse glagole (prim. gori str. 281 v ruščini), tako z nedol. osn. -*ě*-, sed. -*i*- (*vīdāh* k *vīdeti*, -*je*-, kakor *vōdāh* k *vōditi*), nedol. -*nu*-, sed. -*ne*- (*tōnāh* k *tōnuti*), pa tudi korenske s korenem na soglasnik, kakor *plētāh* k *plēsti*, *jēdāh* poleg *jedāh* k *jēsti* in enako *īdāh* poleg *īdāh* k *īci*, *īdem* ter *īmadāh*, *znādāh*, *vējāh* k *vēsti*, *vējēm*, *kūnāh* k *kleti*, *žmāh* k *žeti*, *žmēm*, *mrāh* k *mreti*, *mrījēti* i. pod.; vendar pa je pri glagolih s korenem na soglasnik

običajna tvorba s podlago velelniške osnove: *pēcijāh* poleg *pēcāh*, *strízijāh* poleg *strīzāh*, toda le *mōgāh*, a enako tudi *plētijāh*, *vezijāh*, *kūnijāh* ter *dādijāh*, *smedijāh* (-je-) i. pod. Sled -ē- je le v vzh. *ūmejāh* poleg jek. *ūmijāh*, *hōtejāh*, *hotijāh* poleg *hōcāh*, *ščāh* iz **hvti-* ter *bējah*, *bījah*. V bolgarščini je posplošeno -ē- (gl. str. 281 sl.), v lužiščini je po starem oboje, -ē- in -a- (gl. str. 103). Končaji so v množini in v lužiščini tudi v dvojini isti kakor v aoristu, pri čemer so se končaji -šeta, -šete imperfekta že rano zamenjali s -sta, -ste aorista (gl. str. 281). V 3. osebi množ. je tu povsod stari končaj -h^q : shrv. -hu, bolg. -xa, luž. -chu (gl. str. 104).

Aorist pomožnega glagola *byti* je že rano zamenjal stari pogojniki (prim. sle. briž. 1. os. *bim* štirikrat, 2.—3. os. *bi* trikrat in str. 105). Razen jezikov, ki so ohranili aorist sploh (condic. shrv. *bīh* s 3. os. množ. *bī*, navadno enklitično, bolg. бих, luž. *bych*), je to še v češčini, poleg arh. 3. os. edn. *vece* „pravi, je dejal, -a“ z nekimi izpremembami edini preostali, spregani aorist: edn. *bych*, *bys*, *by*, množ. *bychom*, *byste*, *by*. Kakor v srbohrvaščini se je tudi v češčini v 3. osebi množine uveljavila edninska oblika; -s v 2. osebi edn. *bys* pa je prevzet od oblike pomožnega glagola *jsi* (*si*) po primerih, kakor *tys* „ti si“, *ty ses modlil* „ti si (se) molil“ in pod., vendar le *aby ses modlil* „da bi (se) molil“. Poljščina, v kateri je najti še v XVI. stol. aoristne oblike kakor v češčini, je razen obeh tretjih oseb *by* in seveda 2. os. množ. *byście* druge splošno izravnala s končaji pomožnika, kakor se javljajo tudi v preteklem času i. dr. (gl. doli): 1. os. edn. *bym*, 2. *byś* in 1. os. množ. *byśmy* s s po *byście*, *byś*. Pišejo se te oblike skupno z opisnim deležnikom (masc. *zwałbym*, fem. *zwałbym* proti češ. *zvał bych*, *zvała bych*) ali tudi drugo, spredaj stoječo besedo v stavku (*takbym odpowiedział* „tako bi odgovoril“); z vezniki tvori posebno *by*, kar je tudi v češčini in ruščini, n. pr. češ.-polj. *aby*,

rus. чтобы, чтоб, sploh enoto. V ruščini in slovenščini (z izjemo nekih narečij) je preostala le nespregovna oblika rus. бы, sle. *bi* kot pogojni členek v v zvezi z opisnim deležnikom.

Opuščeni aorist in imperfekt je nadomestil z opisnim deležnikom in sedanjikom pomožnika *jesmь* izraženi pretekli čas (prim. str. 74), in sicer aorist poleg drugega z opisnim deležnikom dovršnih, imperfekt pa nedovršnih glagolov. Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih nastopa ta opisna oblika radi boljšega razlikovanja najčesče v 2. osebi edn.: Io. XVII 2 Žogr. i. dr. ꙗкоже дааѣ емоу еси власть въсѣкоуа пакѣи • да въсѣко еже емоу еси дааѣ • да сѣгѣ имѣ жикота екчѣна(а)го (Ass. жикотѣ екчѣнѣи) καθώς ἔδωκας αὐτῷ ἔξουσίαν πάσης σαρκός, ἵνα παν ὃ δέδωκας αὐτῷ δώσει αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον. Razmeroma pogostna raba opisnih oblik v Kijevskih listkih in brižinskih spomenikih je lahko po vplivu zahodnih tekstnih izvirnikov. Pri omenjenem opisnem izraževanju pa se že v stari dobi v vseh slovanskih jezikih nahajajo v tretjih osebah primeri opuščanja pomožnika. Pri povratnem zaimku kakor v srbohrvaščini prim. že briž. I 16 *eže mi se tomu hotelo* „ker se mi je to hotelo“, kjer je se morda skrčeno iz *se je* kakor shrv. *sé – mé – té*, n. pr. *svoga brata udari malo buzdovanom u leđa da se odmah premetnuo* i. pod. Praviloma se je opustil pomožnik v 3. osebi na severu, kar se najbolj pojavlja v ruščini (za zaimki tudi v 1. in 2. osebi) in kar je tu končno po XVI. stol. vedlo k splošni izgubi kopule, pomožnika sedanjega časa *jesmь*; sed. rus. *есть* je izraz za eksistenco, bivanje, tudi z množino, n. pr. *есть люди* „so, nahajajo se ljudje“ (*есть*, *суть* v definicijah je le knjižno, cerkvenoslovansko). Izraz za predikativnost veže jezikovni čut z opisnim deležnikom in imensko, predikativno obliko pridevnika (str. 232 in 235): 1. os. masc. *я знал*, fem. *я знала*, plur. *мы знали* itd., a enako tudi *я здоров*, *я здорова*, vendar *мы здоровы* z *-ы* kakor pri samostalnikih

(str. 213); prim. še он дома, он начальник i. pod. V poljščini in češčini izgineta obliki 3. osebe pomožnika opisnega preteklega časa po XVI. stol. V drugih dveh osebah pa poljščina podobno pogojniku (str. 284) ali kakor češčina v 2. osebi edn. pritika enklitične oblike pomožnika k opisnemu deležniku, osebnim zaimkom in veznikom. S tem je poljščina ustvarila nekako novo tvorbo preteklega časa. Prim. češ. masc. sing. 1. *byl jsem*, 2. *byl jsi* poleg *byls*, 3. *byl*, plur. živ. 1. *byli jsme*, 2. *byli jste*, 3. *byli*, neživ. in fem. 1. *byly jsme* itd., z zaimki *já jsem byl*, *tys byl*, *on byl*, *my jsme byli*, ozir. *byly*, *vy jste byli*, *byly*, *oni byli*, *ony byly* (v 1. osebi redkeje tudi *já byl*, *my byli*, ozir. *byly*); polj. masc. sing. 1. *byłem*, 2. *byłeś*, 3. *był*, plur. os. 1. *byliśmy*, 2. *byliście*, 3. *byli*, neos. i. dr. 1. *byłyśmy* itd., z zaimki *jam był*, *tyś był*, *on był*, *myśmy byli*, ozir. *były*, *wyście byli*, *były*, *oni byli*, *one były*; prim. tudi *gdym był* „ko sem bil“ ali *radem*, ozir. *jam rad* za rus. я рад, češ. *rad jsem*, *já jsem rad* i. pod. Poudarjene oblike za 1. in 2. osebo sedanjika glagola *być* se tvorijo v poljščini s pritikanjem enklitičnih na 3. os. edn. *jest*: sing. 1. *jestem*, 2. *jesteś*, 3. *jest*, plur. 1. *jesteśmy*, 2. *jesteście*, 3. *są*. Tudi v maloruščini se izraža to z obliko 3. os. edn. *є* z zaimki: sing. я *є*, 2. ти *є* poleg *єсі*, 3. *є* poleg *єсть*, plur. ми *є*, 2. ви *є*, 3. вони *є*. Na jugu se praviloma rabi pomožnik *jesmь*, pri čemer srbohrvaščina razlikuje poudarjene in enklitične oblike, medtem ko je v slovenščini in bolgarščini razlika le v naglaševanju (slučaji opušcanja so najbolj mogoči v bolgarščini): shrv. poudar. sing. 1. *jěsam*, 2. *jěsi*, 3. *jěst* (vpraševalno *jě li?*), plur. 1. *jěsmo*, 2. *jěste*, 3. *jěsu* poleg enkl. sing. 1. *sam*, 2. *si*, 3. *je*, plur. 1. *smo*, 2. *ste*, 3. *su*; sle. sing. 1. *sà̃m*, 2. *sì*, 3. *jě*, du. 1. *svā*, 2. *stā*, 3. *stā* (fem. *svē*, *stē*), plur. 1. *smō*, 2. *stē*, 3. *sō*; bolg. sing. 1. съм, 2. си, 3. е, plur. 1. сме, 2. сте, 3. сж. Povsem svojevrstno opisno obliko za nedoločni ne nepo-

sredni izraz preteklega nedovršenega dejanja je ustvarila bolgarščina s tvorbo novega opisnega deležnika na *-l* iz imperfekta, s tem da pristopi *-l* na osnovo imperfekta namesto *-x* 1. osebe edn.: четѣл, нѡсѣл, пѣшел, пѣл itd. (prim. str. 281). Vzporedno s tem se izraža tudi določna, neposredna preteklost dovršenega dejanja z aoristom, nedoločna, ne neposredna pa s starim opisnim deležnikom na *-l*. Pred pretekli čas se v bolgarščini in srbohrvaščini še opisuje z bolg. бѣх, shr. *bějāh*, *bēh*, vendar lahko nastopi mesto tega tudi kakor v slovenščini in češčini opisno pretekli čas pomožnega glagola bolg. бил съм, shr. *bio sam*, sle. *bīu sām*, češ. *byl jsem*; v poljščini in ruščini tega sploh ni. Rus. было z opisnim deležnikom pomeni nameravano, ali neizvršeno dejanje, ki bi se bilo skoro zgodilo, n. pr. я хотѣл-было сказать, он упал-было i. pod.; veza z бывало pa more nadomeščati iterativ, n. pr. бывало мы сидѣли kakor мы часто сиживали i. pod.

Z ene strani izpremembra, z druge porast opisnega oblikovanja je najti tudi v izraževanju prihodnjega časa. Za dovršeno dejanje v prihodnosti je po starem predvsem na severu v rabi sedanjik dovršnih glagolov: rus. напишѹ, polj. *napiszę*, češ. *napíšu*. V južni slovanščini je tako le v stranskih, v slovenščini pa posebno v pogojnih in pogojnočasovnih stavkih; sicer prim. tudi briž. I 26 *akože ti mi zadeneš „kakor mi ti naložiš“, 32 ježe vzoveš „ki jih pokličeš“*. Trajajoče dejanje v prihodnosti se na severu opisuje s pomožnikom *bōdę* (ruski tudi стāну, mrus. *му*) in nedoločnikom: rus. буду писать, polj. *będę pisać*, češ. *budu psati*. V poljščini je poleg tega mogoča tudi veza kakor v slovenščini z opisnim deležnikom, kar je bilo v praslovanščini in je še v srbohrvaščini izraz za predprihodnost (str. 74): polj. *będę pisać* (z deležnikom navadno za pomožnikom), sle. *bōdem* in skrajšano *bōm pīsau*, a tudi z dovršnimi glagoli *bōm napīsau* proti *na-*

pîšem kot praesens effectivum in v stranskih stavkih. V srbohrvaščini je poleg *bûdem písao* za predprihodnost pri nekih glagolih tudi tvorba z nedoločnikom: *imadbudem* poleg *bûdem imao* in enako še pri *dâti*, *znâti*, *htêti*, *smêti(-je-)*; podobno *môgbudem* se naslanja na *bûdem môgao*. V slovenščini in češčini se v starejši dobi za prihodnost trajnega dejanja uporabljajo podobno kakor v starocerkvenoslovanščini (str. 74) drugi pomožniki z nedoločnikom nedovršnega glagola: stčeš. *hcu*, *jmām*, *jdu*, sle. *načno*, *hočo*, *imam*. Prim. briž. II 43 *eće taje dela načnem delati*, III 48 *rad se hoću kajati*. Oboje bi se moglo sicer dobesedno razumeti, ne pa Trub. Mat. VII 16 *na njih sadû je imate spoznati*, gr. ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτοὺς, lat. a fructibus eorum cognoscetis eos, steksl. познаєте, ali često *hočo*, n. pr. Mat. X 32 *kateri mene spozna pred ljudmi, tîga jest tudi hočo spoznati pred mojîm očetom*, gr. οὗτις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου, lat. qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, steksl. же исповѣсть ма прѣдъ чловѣкы. исповѣмъ и азъ прѣдъ отцѣмъ моимъ. Poleg tega pa prim. Mat. XIX 21 *bodeš imel*, gr. ἔξεις, lat. habebis, steksl. имѣти имаш. Poseben, sličen razvoj pod balkanskojezikovnim impulzom pa je doživelo oblikovanje prihodnosti v srbohrvaščini in bolgarščini z okrajšanimi oblikami pomožnega glagola **hotiq* — **h̃tiq* in posebno v bolgarščini tudi okrnjenim nedoločnikom. Ako sledi pomožnik nedoločniku, se strne z njim, pa nastane tako nova časovna tvorba: shrv. *písacu*, *písaceš* itd. (hrv. tudi *pisat ću*), bolg. (časovno nedoločno) *писаща*, *писащеш* itd. in enako tudi *нѣща*, *плѣща*, *пѣща* „nesel, pletel, pekel bom“. Pomožnik more biti tudi pred nedoločnikom, vendar je v bolgarščini s tem načinom vezan različni pomen časovne določnosti: shrv. *jā ću pisati* poleg *hoću da pîšem*, *hōčeš li pisati* i. pod.,

bolg. ща да пиша, щеш да пишеш navadno pa nespregavno ща ali ще пиша, ща ali ще пишеш itd. Pri tej tvorbi futura je kakor v slovenščini seveda tudi možnost veze z dovršnimi glagoli. Neki pogojni futurum za pretekla dejanja, za katera je dvomno, ali so se izvršila, se v srbohrvaščini izraža s futurom pomožnika *biti* in opisnim deležnikom: *bīču mētnuo, ti češ bīti glēdao* i. pod. V bolgarščini je ще бѣда писал, ще бѣдеш писал poleg ще съм писал itd. predprihodnik, pogojnik za preteklost pa imperfekt щѣх да s sedanjikom: щѣх да пиша, щѣше да пишеш itd.

Od praslovanskih prostih določenih oblik sta splošno do danes ostali le sedanjik in velelnik. Izpremembe v sedanjiku (prim. str. 78 sl. in 98–9) se tičejo osebil (gl. str. 94 sl.), različnih analogičnih izenačenj v glasovih ter med sedanjiško in nedoločniško osnovo, ali pa so posledica fonetičnega razvoja. Najznačilnejša izprememba pri osebilih je istosmerno, toda neenakomerno analogično razširjenje končaja 1. osebe edn. *-m* atematičnih glagolov, ki so bili ostali v praslovanščini za pet najnavadnejših življenjskih pojmov (*jesmь, *ēmь, vēmь, damь, imamь* gl. str. 88), v južni in zahodni slovanščini proti staremu stanju z *-q > -u* v vzhodni, ruski skupini. Prenos se je pričel s skrčeno sedanjiško osnovo *-aie- > -a-* (po *damь, imamь*), a nadaljeval pri *-ēie- > -ě-* (po *jēmь, vēmь*). V bolgarščini je še danes le *-am* pri glagolih z nenaglašenim *-a-*: дѣлам „obsekavam“ — дѣлаш, купувам — купуваш proti играя — играеш, зная — знаеш, живѣя — живѣеш, вѣдя — видиш, прося — просиш, неса — несеш, пиша — пишеш itd. Že v Trojanski priči XIV. stol. nahajamo про-анкамъ, оставакмъ za *ostavlām*. V poljščini je *-m* pri sedanjiški osnovi *-aie-* splošno in tudi že od XIV. stol., poleg tega pa še v dveh primerih z *-ēie-*: *działam, gram*, pa tudi *znam* ter *umiem, śmiem* proti *siwieję, mdleję, oniemieję* i. pod. ali *kupuję*,

žyje, pisze, widze, prosze, niose itd. V češčini, kjer je poleg *-aie-* > *-a-* iz *-ěie-* > *-ie-* > *-i-* in enako iz preglashenega *-aie-* > *-a-* > *-ie-* > *-i-* iterativnih glagolov od nedoločniških osnov na *-i-* nastal v končnem rezultatu *-ī-* kakor iz *ě* v *jím, vím*, se je *-m* (od XIV.–XV. stol.) raztegnil tudi na sedanjiško osnovo *-i-*: *dělam* in tudi *znám*, toda *hrají, zrají* „zorim“ kakor *kají se* (rus. *каюсь*, toda polj. *kajam się*) poleg *hram, zrám*; *umím, šedivím* „sivim“, *oňěmím, mdlím* in po analogiji *dím* k *díti* „reči, dejati“ proti *nadějí se k nadíti* (prim. še doli); *sazím* (rus. *сажаю*, polj. *sadzam*, sle. *posájam*), *přemýšlím* (polj. *przemysłam*, sle. *premišljam*), *stavím* (rus. *поставляю*, polj. *stawiam*, sle. *postavljam*) i. pod.; *prosím, vidím* proti *nesu, živu* poleg *žiji, biji, kupuji, piši* itd. S skrčenjem, preglasom in zoženjem pri iterativih se je v češčini ustvaril kakor sicer v oblikoslovju (prim. str. 228 in 272) poseben tip sedanjika V 1 (gl. str. 85 sl. in 92–3) z *-i-*, ki se od spregatve starih sedanjiških osnov na *-i-* razlikuje le v 3. osebi množ.: *sážejí* (rus. *сажают*, polj. *sadzajo*, sle. *posájajo*) proti *vidí, prosí* (rus. *видят, просят*, polj. *widzą, proszą*, sle. *sedě, rosě*). V slovaščini, slovenščini in srbohrvaščini (z nekimi redkimi izjemami), a tudi v macedonskih narečjih je splošno *-m*. V srbohrvaščini se najpreje od XIII. stol. pojavlja *-am* (v listini Kulina bana 1189 je še *присезаю*), od XV. stol. *-im* pač v izogib izpremembe soglasnika v 1. osebi edn. proti drugim, od konca XV. stol. splošno. Maloštevilne izjeme so še *hoću, mogu* in redkeje *vīdu, vēlu, vōlu* poleg navadnega *vīdím, vēlim, vōlím*. Za slovenščino imamo v brižinskih spomenikih še stari končaj: 1. os. edn. III 42 *bodo*, 11 *isko*, 1 *zaglagoło*, 46 *kaju se*, 18 *veruju*, 17 in III 48 *hoću*, 113 (dvakrat) *pomnju*, 129 *porončo* in III 61 *poručo*, 121, 24 *tvorju* proti III 49 *imam* ter 12, III 26 *ispovědě* (gl. str. 73). V stiškem rokopisu (Conf. gener.) nahajamo le *bodem* poleg *sam* (*səm*), *dam*, *odpovem*, *ispovem* proti *molo*,

prošo, oblublo, odpuščo torej pri osnovah na *-i-*. Pri Trubarju je nasprotno stari končaj *-o* že izjema: *mogo, hočo, verujo* poleg nav., n. pr. Mat. XIX 16 *morem* ali *vzamem* itd. (prim. dial. zilj. *čo*, ben. *con*). Po analogiji *jedō — jēm, vedō — vēm, dadō — dam* je skrajšano tudi *bōdo — bōm* poleg *bōdem* in *gredō — grem* za *grēdem*.

S končajem 1. osebe edn. je, z izjemo ruščine, ki je v 1. osebi edn. ohranila stari končaj, in morda tudi jezikov, ki imajo v 1. osebi množ. *-mo*, sicer, kakor v poljščini, češčini, slovaščini in bolgarščini, jasno vezano osebilo za 1. os. množ. (gl. str. 96 sl.). Proti sle., shrv. in mrus. *-mo* in rus. *-m* (tudi v brižinskih spomenikih je le *-m*: II 32 *jesim*, 66 *jesm*, 24 *pasem*, 39 *nesem*, 43 *načnem*, 17 *narečem se*, 41, 68, 106, *možem*, 38 *pijem*, 21 *oklevetam*, 25 *prestopam*, 36 *klanam se*, 20 *tvorim*, 37 *modlim se*) se je v ostalih jezikih radi razlikovanja od končaja *-m* v 1. osebi edn., za kar je pri atematičnih nastal povod že po onemenju končnih polglasnikov in otrdenju končaja *-m*, v množini uveljavil končaj *-me*, v poljščini *-my*: polj. *dam — damy* (prim. rus. дам — да́йм, ѣм — ѣ́йм), *dziatam — dziatamy* proti *niose — niesiem* poleg *niesiemy*; češ. *dám — dāme, dělām — dělāme* proti *nesu — nesem* poleg *neseme*; slš. *nesem — neseme*; bolg. дѣлам — дѣламе proti неса — несѣм in tudi дам — дадѣм.

O osebilu 2. os. edn. je moralo biti razpravljano že v prvem delu (str. 94–5). Dandanes je razen *jesi* (sle. *sî*, shrv. *jěsi, si*, bolg. си, slš. *si*, češ. *jsi*, stpolj. *ješ*, sed. *jesteš* iz *sî*, luž. *sy*) in mrus. еси́, даси́, їси́ (poleg даш, їш, поєиш, маєиш) ter dluž. *jěs, wěs* (poleg *daš, maš* in *jěš, wěš*), sli. *jies, jēs, vjes* sicer vseskozi, tudi pri atematičnih glagolih, končaj *-š*: sle. *daš, jěš, věš, imáš*; shrv. *daš, jeděš* poleg *jěš, їjěš, imáš*; bolg. дадѣш, ядѣш, їмаш; rus. дашь, ѣшь; polj. *dasz, jesz, wiesz, masz*; češ. *daš, jíš, víš, máš*; slš. *daš, jěš, vieš, máš*; gluz. *daš, jěš, wěš, maš*.

O praslovanskem osebilo za 3. osebo edn. in množ. *-tv*, stcksl. *-tv* gl. str. 95 sl. Mehki *t* se nahaja poleg južne velikoruščine še v maloruščini, a to pri osnovah na *-i-* in atematičnih glagolih v ednini in množini, pri drugih pa le v množini: *видѣть* — *видѣть*, *идѣть* — *идѣть*, *повѣсть* — *повѣдѣть*, *дасть* — *дадутъ*, *естъ*, toda *несѣ* — *несутъ* itd. V bolgarščini je končaj vezan vseskozi na množino ter je lahko nadaljevanje stcksl. *-tv*: *види* — *видят* (po 1. os. edn. *видѣ*), *ядѣ* — *ядат*, *дадѣ* — *дадат*, *несѣ* — *несат* itd., toda *e* — *сж*. V ruščini je sekundarno otrdeli *-t* (prim. str. 164 sl.) splošno v ednini in množini: *видит* — *видят*, *ѣст* — *ѣдят*, *даст* — *дадут*, *несѣт* — *несут*. Mehkost je ohranjena še v *естъ* in *вѣсть*, toda tudi tu prim. *нѣтъ*, stcksl. *нѣтъ* „ni“. V drugih jezikih je *-t* odpadel (prim. že briž. II 62 *vsedli*, 95 *dostoji* ter osemkrat *je* proti štirikrat *jest* in II 19 *sunt* za *sot*), ostala pa je v 3. osebi množ. dolžina, ozir. njen sled na končnem samoglasniku (gl. str. 137), s čimer se v češčini in poljščini razlikuje od 1. osebe edn.: sle. *neše* — *nesō*, shrv. *nēsē* — *nēsū*, češ. *nese* — *nesou* (1. os. edn. *nesu*), polj. *niesie* — *niosā* (1. os. edn. *niose*). V slovenščini je stari samoglasnik v 3. osebi množ. le pod naglasom in pri glagolih, pri katerih nastopa v drugih oblikah skrčenje v sedanjiški osnovi (*nesō*, *pojō*, *sedē*, *bade* ter *smejo*, *znājo*, *delajo* i. pod.), sicer pa je po analogiji zadnjih pridodano *-jo*: *sedejo*, *grējejo*, *kupūjejo*, *pišejo*, *vīdijo*, *sōdijo*, pa tudi pri naglašanih oblikah *nēsejo*, *tārejo* poleg *trō*, *pōjejo*, *sedījo* itd., prim. še *jējo*, *vējo*, *dājo* (*dajō*) poleg *jedō*, *vedō*, *dadō*.

Slovenščina in lužiščina imata še dvojino, v kateri so osebila za 1. os. sle. *-va*, gluž. *-moj*, dluž. *-mej*, za 2.—3. os. sle. *-ta*, gluž. *-taj*, *-tej*, dluž. *-tej*.

Izpremembe sedanjiške osnove (str. 78 sl.). V sle. *umrjem*, *umrjēm* poleg *umrēm* ni, kakor kažejo drugi slovanski jeziki (shrv. *ūmrēm*, bolg. *умра*, rus. *умру*, polj. *umrē*, češ. *umru* poleg *umřu* po *umřēš*,

luž. *umru*), nahajati arhaizma s sedanjiško osnovo *-ie-* (prim. stind. *mārate* poleg *mriyate*); povod tej osnovi je bil zbog posebnega pomena glagola najbrž poudarek na korenu (str. 32 in 80 sl.). Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih so imeli iterativni glagoli, izvedeni od korenskih na goltnike z izpremembo goltnikov po progresivni palatalizaciji (str. 39 in 85 sl.), nagnjenje, tvoriti sedanjik po 2. razredu V. vrste: stcksl. нарицати — нарицаѣъ poleg наричѣъ, подвижати — подвижѣъ poleg подвижѣъ, bolg. наричам, shrv. *naricati* — *narîčem* proti rus. нарицать — нарицаю, sle. *podvîzati* — *podvîzam*. Stcksl. гывати — гываѣъ in прѣгываѣъ je po pomenu različno, prvo je, „poginiti“, drugo „pregibati“, k prvemu prim. sed. rus. погибаю, k drugemu rus. сгибаю, sle. *gîbam* poleg *gîbljem*, shrv. *gîbām* poleg *gîbljem*, češ. *hýbu* poleg *hýbām*, sicer prim. še polj. *skubać* — *skubię*. Podobna, tudi že stara dvojnost je pri izimenskih glagolih kakor stcksl. оклѣветати — оклѣветѣъ poleg оклѣветѣѣъ, prim. sle.-briž. II 21 množ. 1. os. *okleve-tam*, shrv. *klêvečem* poleg *klevetām*, češ. *kleveci* poleg *klevetām* ali stcksl. трепѣтати — трепѣштѣъ, sle. *trepetati* — *trêpêčem* poleg *trepetām*, shrv. *trêpê-tati* — *trêpečēm*, češ. *třepetati* — *třepetām*, polj. *trze-piotać* „mahljati s perotmi“ — *trzepioce* poleg *trze-piotam*. V ruščini so oblike sed. клеветѣу, трепещѣу cerkvenoslovanske; drugotno bolg. клеветѣ je izpremenilo tudi drugo sedanjiško spregatev, 2. os. клеветѣишь (gl. doli). V zvezi s skrčenjem *-ěie-* > *-ě-* je v slovenščini in srbohrvaščini, a tudi v češčini (prim. gori str. 290), prehod sedanjika 1. razreda III. vrste v 2. razred: sle. *živeći* — *živim*, *želeći* — *želim*, shrv. *živeti* (-je-) — *živim*, *želeći* (-l-) — *želim*; prim. tudi sle. *zdeći se* — *zdím se* (češ. *zaati se*, polj. *zdać sie* se je preobrazilo po vplivu glagola *dati* po *dětati* > češ. *díti*, praeter. *dal*, *nadal se*, polj. zast. *dziati*). Od 1. razreda III. vrste se je ohranilo v slovenščini le *uměti* — *umejem* in *štetí* — *štejem*, dialektično pri-

morsko tudi drugo (prim. Gregorčič *živejem*) proti shrv. *ûmeti*, *ûmjeti* — *ûmem*, *ûmijêm*; sle. *zreli* „zoreti“ — *zrejem*, *zrêm*, shrv. *zrêm* poleg *zrîm* je prešlo kakor sle. *smeti* — *smem*, shrv. *smêm*, *smijem* (str. 83) i. pod. v I 7. Onemenje polglasnika je povzročilo za prasla. *zbr̥eti* — *zbr̥q̥*, *zbr̥iši* sle. *zreti* — *zrêm*, shrv. *zr̥eti* — *zrêm* poleg *zrîm*, toda češ. *zřiti* — *zřim*; pod. je za prasla. *vr̥eti* — *vr̥fo*, *vr̥iši* sle. *vr̥eti* — *vrêm* poleg *vr̥ejem*, češ. *vřiti* — *uru*, *vřeš*, polj. *wrzeć* — *wru*, *wrzesz*, shrv. *vr̥eti* — *vrîm* i. dr., nasprotno za prasla. *tl̥eti* — *tl̥eiq̥* sle. *tl̥eti* — *tlîm*, češ. *tlíti* — *tlîm*, toda polj. *tleć* — *tleję*, rus. тлѣть — тлѣю, bolg. тлѣя.

Posebno često je nastala nova sedanjška oblika na podlagi nedoločnika (prim. str. 79 sl. in 90 sl.): sle. *pozabîti* — *pozabim*, trp. del. *pozabljen*, polj. *zabyć* — *zabyję* poleg *zabędę* proti rus. забыть — забуду, češ. *zabyti* — *zabudu* (shrv. *zabōraviti* — *zabōravîm*, bolg. забравя); sle. *dobîti* — *dobîm* poleg *dobōdem*, *dobōm*, shrv. *dōbiti* — *dōbijem* proti polj. *dobyć* — *dobędę*, rus. добыть — добуду, češ. *dobyti* — *dobudu*; polj. *pleć* — *pielą* „plevem“ kakor *mleć* — *mielą* „meljem“ (str. 80), toda češ. *pliti* — *pleji*; češ. *žiti* — *žiji* poleg *živu*, *plouti* — *pluji* poleg *plovu* (enako *slouti*), *kouti* — *kuji* (enako *snouti*, *se-souti*), prim. sle. *kovāti* — *kujem* (in enako *snovāti*, *sovati*) ter rus. плыть — плыву, слыть — слыву; češ. *klíti* — *kleji* poleg *klnu*; češ. *pěti* — *pěji* „pojem“ in enako bolg. пѣя; bolg. купувам под naglasom za *kupuivq̥*, nenagl. обѣдвам, препи́свам (praes. -uivq̥ bolgarščina nima več, a tvorba z -va-, kakor писвам, мо́гвам, я́двам služi tudi za neki hipotetičen futurum-eventuale, n. pr. я́двам, ако́ има); bolg. ѝскам, shrv. *gnāti* — *gnām* poleg *ženēm*, sle. *tkāti* — *tkām* poleg *tkām*, *tājati* — *tājam* poleg *tājem*, *smējati se* — *smějem se* poleg *smējam se*, prim. pri Prešernu *zija* poleg *ziје* pri Jenku i. dr. pod.

Raznospregovni primeri, kakor shrv. *pōbeći* (-je-) — *pōbegnēm* (-je-), polj. *biec* — *biegnę* proti

sle. *pobegniti* — *pobegnem*, češ. *poběhnouti* — *poběhnu*, (bolg. побѣгна) so že stari (str. 82 sl.) ter so se v zahodni slovanščini, na jugu pa v srbohrvaščini in bolgarščini zlasti pri glagolskih korenih na goltnike in zobnike, posebno še, kjer se je dovršnohipni pomen glagola pridružil, zelo razširili, pri čemer se je predvsem v češčini *-nŋ-* raztegnilo tudi na nedoločnik: češ. *lehnouti* — *lehnu*, polj. *lec* poleg *legnać* — *legnę*, shrv. *leći* — *lēgnēm* poleg *ležēm*, bolg. лѣгна; češ. *sednouti* — *sednu*, (polj. *usieść* poleg *usiaść* — *usiede*, gl. doli), shrv. *sěsti* — *sēdnem*, bolg. сѣдна; češ. *padnouti* — *padnu*, polj. *paść* — *padnę*, shrv. *pāsti* — *pādnem*, bolg. падна; polj. *kwiść* — *kwitne*, *rość* — *rosnę* i. dr.; prim. tudi shrv. anal. *dādnem*, *htjēdnem* i. pod. Posebne vrste analogija je shrv. *uleći* za *ulesti* — *ulegnem*, aor. *ulegoh* (*-l*): po zvezi imper. *pomozi* — inf. *pomoći* — praes. *pomognēm*, aor. *pomogoh* tudi *ulezi* — *uleći* (*-l*) itd. Drugotno z *-yva-* (*-iva-*) tvorjeni iterativni glagoli imajo v srbohrvaščini, poljščini in redko v ruščini staro sedanjiško osnovo *-uie-*: shrv. *kazivati* — *kazujem*, *potpisivati* — *potpisujem*, *oplakivati* — *oplakujem*, *posadivati* — *posadujem*; polj. *pokazywać* — *pokazuje*, *podpisywać* — *podpisuje*, *popłakiwać* — *popłakuje*; rus. показы-вать — показываю, toda tudi испытывать — испытую, проповѣдывать — проповѣдую i. dr. V slovenščini so dvojne tvorbe *srečevati* — *srečujem* poleg *srečavati* — *srečavam* in enako *nakupovati* poleg *nakupavati*, *premišljevati* poleg *premišljavati*, *izpovedovati se* poleg *izpovedavati se*. Iterativni glagoli z *-ava-*, ki so v rabi posebno pri Cankarju, so tvorjeni po analogiji starih iterativov kakor steksl. подѣковати. Poleg njih so še dialektični (pos. notar.) frekventativni glagoli z *-ěva-* kakor *seděvati* (prim. steksl. одѣквати) in po teh *hojěvati*, *poprašěvati* poleg *popraševati* — *poprašujem* (Levstik so *govorevali*, Jurčič je *potrpeval*). V bolgarščini so podobne tvorbe явявам, освободявам, оравам, ковавам i. dr.

Novejši supletivni primeri: rus. 1. os. edn. in 3. množ. ter vel. бѣгѹ, бѣгѹт, бѣгѹи proti 2. os. edn. бѣжѹишь itd., nedol. бѣжать, arh. tudi побѣчь, pod. polj. 1. os. edn. *biegę* poleg *biegnię* (gl. gori str. 294), 2. os. *bieżysz*; rus. гнать — гоню, polj. *gnać* — *gonię* proti shrv. *gnāti* — *ženēm* in *gnām*, sle. *gnati* — *ženem*, češ. *hnati* — *ženu*; rus. реву „rjovem“ — ревѣтъ, ошибусь „zmotim se“ — ошибѣться i. dr.

Analogične izpremembe glasov: rus. не сѣте i. dr. по не сѣм, nasprotno polj. *niesiemy* po *niesiecie* i. dr.; polj. 3. os. množ. glagolov s sedanjiško osnovo *-i-* *widzą*, *proszą* nam. *dż*, *ś* po 1. os. edn. *widzę*, *proszę* proti rus. видят — ви́жу (mrus. ви́джу), просят — прошу́, stcksl. ви́дѣтъ — ви́ждѣ, просѣтъ — прошѣ (str. 85); nasprotno se opušča izprememba soglasnikov v 1. os. edn. v bolg. видя, прося in po tej se glasi tudi 3. oseba množ. видят, просят, a enako izpremenjena 1. os. edn. клеветя (prim. str. 293) je potegnila za seboj celo spregatev z *-i-* клеветѣиш i. dr.

Različnih, na najrazličnejše strani prepletenih, vendar v splošnem nebistvenih analogičnih izmenjav je tu kakor tudi sicer pri glagolu mnogo, toda izčrpen pregled vseh posameznosti morejo dati le podrobne opisne slovnice poedinih slovanskih jezikov.

Velelnik (str. 76, 97 sl.). Ruščina, z izjemo maloruščine, in bolgarščina nimata več oblike za 1. osebo množ., v ruščini se to izraža s 1. osebo množ. sedanjika dovršnih glagolov, n. pr. пойдѣм in celo z dodanim *-te* 2. osebe пойдѣмте „pojdimo“; dvojina pa je le v slovenščini in lužiščini s končaji kakor v sedanjiku (str. 292). Končaj 1. osebe množ. je v slovenščini in srbohrvaščini *-mo* kakor v sedanjiku, v maloruščini pa *-m* kot v starocerkveno-slovanščini in brižinskih spomenikih (II 15 *pomenēm* se, 18 *ostanēm*); v češčini je *-me*, v poljščini *-my*. Tudi 3. oseba edn. se navadno ne izraža z isto

obliko kakor 2. oseba, temveč opisuje s sedanjikom in členkom (velelnikom i. dr.) velelnega, ozir. želelnega pomena: rus. пусть, polj. *niech*, *niechaj*, češ. *necht*, *ať*, sle. *nāj* iz *nehaj*, shrv. *něka*, bolg. *нека*. Končaj 2. osebe edn. *-ji* po samoglasnikih tematičnih glagolov se je splošno reduciral v dvoglasniški *-i* (str. 128, prim. briž. III 50 *dai*, v češčini s preglasom *dej*, *sazej*, str. 178), kar ostaja tudi v drugih oblikah. Končaj *-i* po soglasnikih je na severu odpal po enojnih soglasnikih in lahko izgovorljivih soglasniških skupinah, vendar v ruščini samo pri nenaglašenosti, kar je bilo tudi v staropoljščini (str. 147). Reducirana edninska oblika je podlaga za ostale: rus. будь „*bŏdi*“ — бѹдѹте in enako s *-te* сядь „*sędi*“, двинь „*romakni*“, брось „*vrzi*“ k бросить proti vedi, несѣ, взгляни „*poglej*“, просѣ in выжми „*izžemi*“; polj. *bądź — bądźmy — bądźcie* in enako z *-my*, *-cie siądz*, *wiedź*, *nieś*, *proś* proti *dźwignij* s pridodanim *-j* po samoglasniških oblikah, *wzglądnij*, *wyźmij*, *mrzyj* „*mri*“; češ. *buď — budme — budte* in enako z *-me*, *-te veď*, *jeď* „*pelji se*“, *meť*, *žeň* „*žęni*“ (palatalizirajo se *d — t — n*, str. 166), *beř* poleg *ber*, *nes*, *pros* proti *sedni*, *zdvihni*, *vzhledni*, *vyždmi* (z *d* po **ŭz-žbm*- str. 38), *vyžni*, *mři*, *jdi* „*idi*“, *křti* „*krsti*“, *modli* ter s poudarjajočim *-ž prosiš*, *nesiš* itd., vendar pri prvih z *-ě (-e)* nam. *-i-* v drugih oblikah *sedněme*, *jděme*, *křtěme* poleg *prosmež*, *nesmež* (gl. doli).

Osnovni samoglasnik *-i* ednine je v slovenščini, srbohrvaščini in ruščini izpodrinil *-ě* glagolov s sedanjiško osnovo *-e-*: *prĭdi — prĭdimο — prĭdĭte* proti briž. I 11 *primi*, 28 *otmi*, 73 *spasi*, toda 1. os. množ. II 15 *pomeněm se*, 18 *ostaněm*, 2. os. I 33 *prĭdĕte*, 34 *primĕte* (prim. še kajk. *zemetē* i. pod.), II 111 *počtĕte*, 113 *bodĕte* poleg I 1 *glagolĭte* in III 72 *uhrani* — II 84 *muzlĭte*, III 20 *račĭte*; shrv. *idi — idimo — idite*; rus. *идѣ — идѣте*. Nasprotno je *-ě* v bolgarščini, maloruščini in češčini prešel h glagolom v sedanjiško osnovo *-i-*: bolg. *сидѣ — сидѣте*, *просѣ — просѣте*

kakor иди — идёте, неси — несёте; mrus. сиди́ — сиди́м — сиди́тъ z reduciranim -e, проси́ — проси́м — проси́тъ kakor иди́ — иди́м — иди́тъ, неси́ — неси́м — неси́тъ; češ. *bdi* — *bděme* — *bděte*, *msti* „maščuj“ — *mstěme* — *mstěte* kakor *jdi* — *jděme* — *jděte*, *rci* — *rceme* — *rcete*.

Opuščena je izpremembra goltnikov po drugi palatalizaciji (str. 39) v ruščini, posplošena pa izpremembra po prvi v sedanjiku v poljščini, maloruščini in bolgarščini: rus. пеки́, помоги́, ляг „*lězi*“, polj. *piecz*, *pomoż*, (*legni*), bolg. печи́, помóжи́ poleg arh. помози́, (лѣгни) proti shrv. *pěci*, *pomози*, *lězi* poleg *legni*, sle. *pěci*, *potózi*, *lězi*, toda dial. tudi *ostrži* i. pod., kajk. *peči*, *leži*; češ. *piec*, *pomoz*, (*lehni*, arh. *lez*).

Od velelnikov atematičnih glagolov (str. 76) so se ohranili še: sle. *jěj*, *pověj* poleg *vedi*, shrv. *jědi*, *vědi* poleg *jědi*, *vědi*, bolg. яж, виж z odpadlim *d* (str. 117) in po njih дрѣж, леж k дрѣжа, лежа ter бѣж poleg бѣгай (rus. бѣги́), mrus. ідж, повідж, rus. ѣшь, interj. ншь, polj. *jedz*, *wiedz* „*vedi*“, stpolj. *widz*, češ. *jez*, *věz*, *viz*, luž. *jěz*, *wěz*.

Kakor v velelniku je v ruščini, poljščini in lužiščini tudi v nedoločniku (prim. str. 57 in 79 sl.) odpadel končni *i*, v ruščini ob nenaglašenosti, v poljščini splošno: rus. лѣзть, печь, мочь, дать, дѣлать proti нести́, везти́, вести́, плести́; polj. *leżć*, *piec*, *móc* (v starejši pisavi *mōdz* pri korenih na *g*), *dać*, *dziatać*, *nieść*, *wieźć*, *wieść*, *pleść* (o palatalizaciji *t > ć* gl. str. 162); luž. *lězć*, *pjec* — *pjac*, *móc*, *dać* — *daś*, *dželać* — *dželaś*, *njesć* — *ńasć*, *wjesć* za *wjasć* za *vez-* in *ved-*, *plesć* — *plasć*. Drugod, tudi v maloruščini je ostalo -*ti*: mrus. лѣзти, печь, мочи́, дати́, дѣлати́; češ. *ležti*, *pěci*, *moci*, *dati*, *dělati*; sle. *lěsti*, *pěci*, *mōci*, *dāti*, *dělati*; shrv. *ùlesti*, ozir. *ùlesti*, *pěci*, *mōci*, *dāti*, (*dělati*), ozir. *djělati*. V slovenskem pogovornem jeziku in dialektično, kakor tudi v čakavščini (ne pa v kajkavščini), prim. tudi shrv. fut. *písaću*, bolg. пи-

сѧща, se takisto nahaja okrajšani nedoločnik in ne morda druga stara tvorba nedoločnika na **-tīm*, podobno supinu na **-tūm* (str. 55); to dokazuje čakavski naglas *trēst*, rus. трястѣ, *rast*, rus. растѣ poleg *znēst*, rus. нестѣ, *plēst*, rus. плестѣ, *bōst*, rus. бостѣ, *pēč*, mrus. печѣ i. pod., kar kaže na naglas na koncu, medtem ko bi sicer morala biti dolga padajoča intonacija na korenu, kakor v *kōst*, *pēc* i. pod. V slovenščini je po primerih s kratkim in prvotno rastoče intoniranim samoglasnikom danes kratki naglas posplošen: *trēst*, *rāst* kakor *nēst*, *plēst*, *bost*, *pēc* in *lēst*, *sēst*, *trēt*, *bīt*, *bādēt*, *oživēt*, *igrat* itd. V češčini in poljščini s sledom v stisnjenih *ó – ą* (str. 140 in 143) so se nasprotno pri korenskih glagolih kratki samoglasniki po primeru dolžin iz rastoče intoniranih in pred prvotno naglašanim *-tī* podaljšali: *nēsti*, *plesti*, *būsti*, *rūsti*, *pēci* (toda *moci*) kakor *lezti*, *trīti*, *bīti* in *trāsti*, *housti* i. dr.; polj. *móc*, *wziąć*, *kłać*, češ. *vzítí*, *klítí*. Pri korenskih glagolih na ustničnik I3 (str. 80), od katerih je v sedanji zahodni slovanščini le še češ. *zabsti*, sicer se tvorijo oblike od teh korenov po drugih vrstah, se je v slovenščini in srbohrvaščini kakor v češ. *zabsti* po I1 po ustničniku vrnil *s*: sle. *zēbsti*, *grebsti*, shrv. *zēpsti*, *grēpsti* i. pod. V ruščini je v drugem primeru v pomenu „grebsti“ tudi *гребѣтѣ*, v pomenu „veslati“ pa *гребѣтѣ* — *гребѣу*, kar je povsem po I1 *вѣстѣ* — *ведѣу* in kar je v ruščini ter je bilo v poljščini tudi sicer pri teh korenih: rus. *скрѣсть*, stpolj. *grześć* „veslati“, *skuść*, sed. *skubać* — *skubię* i. dr. Pri korenu *zēb-* je tudi ruščina opustila tvorbo po korenski vrsti in jo nadomestila po II z *-nō-* kakor poljščina in tudi češčina: rus. *зѣбнуть*, polj. *ziębnać*, češ. *záb-nouti*. Po glagolih kakor *пасть* pa je v ruščini s prešel celo v *клясть* „kleti“ — *клянѣу* z *я* po nedoločniku. V slovenščini se je vrstna spona II. vrste *-no-* izpremenila po IV. vrsti v *-ni-*, na vzhodu je

še *-no-*, poleg tega je dial. *minuti*, in tudi pri Krelju *minuti*, *trenutje*.

V več primerih se je tvoril nedoločnik na podlagi sedanjika: v češ. *pnu* — *pnouti*, nam. **píti* kakor *tnu* — *títi* „usekati“, *mnu* — *mnouti* nam. *míti*, *jmu* — *jmouti* „ujeti“ nam. **jiti*, prim. *vzíti*, po analogiji *-nou-*, se pojasnjuje izprememba samo na sebi radi diferenciacije od *píti*, *jíti*, *míti*; sicer prim. še *dmu* — *dmouti* poleg *duji* — *douti*; polj. *gne* < *gno* „upognem“ — *giąc* kakor *pne* — *piąc* in pod., *odpoczne* k stpolj. inf. *odpocz(y)nać* „odpočiti“ — *odpocząc* kakor *rozpoczne* — *rozpocząc* „začeti“, polj. *siede* „sedem“ — *siaśc* „sesti“ (str. 79); polj. *ide* — *iść*, rus. *иду* — *итти*; shrv. jzah. *djedēm* poleg *djenem* — *djēsti*. Po sedanjiku je pri nekih korenskih glagolih, posebno v srbohrvaščini, prenesena redukcijska stopnja (gl. str. 80) tudi v nedoločnik: stcksl. *тлѣкъ* — *тлѣшти*, rus. *толкъ* — *толочь*, toda shrv. *tučem* — *tući*, sle. *toučem* — *toući*, češ. *tluku* — *tlouci*, slš. *tlcl*, polj. *tluke* — *tluc*; cksl. *мѣкъ* — *мѣксти*, toda shrv. *mūzem* — *mūsti*, sle. *mouzem* — *mousti*; stcksl. *отвѣкъ* — *отвѣксти*, toda shrv. *otvřzem* se — *otvřsti* se; stcksl. *врѣкъ* — *врѣшти*, sle. *vřzem* — *vřěci*, toda shrv. *vřgnēm* — *vřěci*; stcksl. *цвѣтъ* — *цвѣсти*, češ. *kvísti*, polj. *kwiśc*, toda shrv. zast. *cvātem* — *cvāsti*, sle. *cvātem* — *cvāstí*, rus. *цвѣтъ* — *цвѣстí* po vplivu subst. *цвѣт*. Prim. še stcksl. del. *влѣкъ* proti *влѣккъ* — *влѣкшти*, sle. *vlečem* — *vleći*, bolg. *влѣкѣ*, rus. *волокъ* — *волочь*, polj. *wloke* — *wlec*, češ. *vleku* — *vleci*, toda shrv. *vūčem* — *vūci*. Shrv. nedol. *dōnēti*, ozir. *dōnijeti* poleg *donēsti* k *donēsēm*, dubr. *rjēti* poleg *rěci* k *rěčem* je izvedeno iz aor. *dōnēh*, ozir. *dōnijeh* in *rjeh* (str. 282).

Po vplivu balkanskojezikovnega okoliša se je nedoločnik izgubil v bolgarščini in sosednih srbskohrvatskih narečjih. Izraža se s sintaktično podredno konstrukcijo z veznikom *da*. Vendar je tako isto podobno drugim balkanskim jezikom najti

v bolgarščini v nekaj stalnih zvezah tudi še okrnjeni nedoločnik brez *-ti*: не мѡга зе („vzeti“), мѡжеш ли испї тѡзи цѣр („zdravilo“), недѣй писѣ, shrv. *němōj pīsati*, недѣй прави така „ne delaj tako“ i. dr. Na posebni skupni medsebojni balkansko-jezikovni vpliv kaže pri glagolih razširjenje formanta *-sa-*, *-isa-* po grškem aoristu: gr. ἐμίσησα, bolg. мирѣша, shrv. *mīrišem* „dišim“ — *mīrisati*, bolg. жигѡс(у)вам, shrv. *žigošēm* — *žigosati*, prim. že steksl. evang. власкимисати poleg власкимати *βλασφημειν*.

Supin (str. 55 in 109) se je ohranil po glagolih gibanja le v slovenščini, dolnji lužiščini in v nekaj primerih tudi češčini: češ. *jdi spat*, *přijde soudit živých i mrtvých*, prim. sle. briž. III 57 *prideš sodit živim i mrtvim*, dluž. *spat*, *sužit*, *nast*, *brat*, *kupowat* proti nedol. *spaš*, *sužiš*, *našč*, *braš*, *kupowaš*; sle. *trest*, *něst*, *spāt*, *zvonīt* (prim. str. 154) proti kratkemu nedoločniku *třest*, *něst*, *spāt*, *zvonīt* (str. 298), toda enako oboje *brat*, *kupovat*, *sōdit* i. pod.

O deležnikih, od katerih sta tvornosedanji in tvornopretekli izgubila pridevniški značaj ter se izpremenila v prislovno deležniško tvorbo, t. zv. gerundij, gl. gori pri pridevniških besedah str. 245 sl. Od trpnih se je ohranil trpnopretekli kot edina oblika za pasiv (str. 73 in 76 sl.), ki pa se tudi le v omejenem obsegu uporablja, predvsem pri dovršenem dejanju, katerega izvršilec ni imenovan, n. pr. sle. *ubīt je*, polj. *zostať zabitym*, rus. он убіт itd., kar pa je mogoče izraziti tudi brezosebno kakor sle. *ubīlo ga je*, polj. *zabito go*, rus. егѡ убіло грѡмом (prim. str. 236 sl.). Ako trpni osebek ni oseba, temveč predmet, je mogoča raba povratnika, ako ni dvoumja, n. pr. sle. *hīša se po-dīra*, toda sle. *hīša se zīda*, polj. *dom buduje się*, rus. дом стрѡится i. pod. V ruščini se povratni zaimek ся, po samoglasnikih съ (gl. str. 118) pritika glagolskim oblikam. Sicer pa se, če je vršilec dejanja

imenovan ali če gre za sedanje dejanje, daje prednost aktivnemu izraževanju. Različna je brezosebna izrazna možnost, ako ni ne vršilec dejanja, ne nosilec trpnosti imenovan: sle. *govorí se*, *govorě*, polj. *mówią* „govore“, *mówiono* „govorili so“, rus. *говорят*, *говорили*, как *мало* *прожито*, как *много* *пережито* itd. Razlike so seveda tudi z ozirom na dovršeno ali nedovršeno dejanje, toda podrobnejša razpravljanja o tem in o mnogovrstnih funkcijah in pomenih slovanskega povratnika spadajo v nauk o skladnji.

*

O splošnem razvoju oblik v historični dobi se more vobče reči, da je ogrodje praslovanske strukture ostalo v glavnem staro, da pa se tudi vkljub mnogim izpremembam ni pretrgala ožja sorodnost slovanskih jezikov, ker so se na etnološko zagoneten, zanimiv način deloma nadaljevale, deloma še pozno v različnih časih in brez neposredne medsebojne zveze vedno znova tu in tam ponavljale bistveno iste ali podobne razvojne smeri, ki jih je pa seveda ločiti od splošnih psiholoških asociativnih motivov. Zato tudi ni vsaka analogična izprememba enako značilna za posamezne jezike in jo je mogoče, zlasti dialektično, zaslediti na raznih krajih.

Primerjava teksta slovanskih jezikov

Prilika o usmiljenem Samarijanu (Luk. X 30—35) po skupinah: cerkvenoslovanski (starocerkvenoslovansko po glagolskem Zografskem četvero-evangeliju iz X. stol. in v rekonstrukciji izvirnika po še drugih starih spomenikih, ruskocerkvenoslovansko ter hrvatsko-glagolsko), sedanji južnoslovanski (slovensko, srbskohrvatsko jekavsko po Karadžiću in hrvatskem cerkvenem tekstu ter bolgarsko), zahodnoslovanski (češko, slovaško, poljsko ter gornjelужиško) in vzhodnoslovanski (rusko ter malorusko). Starocerkvenoslovanski primer lahko služi tudi kot primer za praslovansščino, ker razen že praslovansko-dialektične, južne in zahodne oblike besede чловѣкъ (sle. *člověk*, shrv. *čovjek*, bolg. човѣк i. dr., češ. *člověk*, slš. *človek*, gluž. *čłowjek*, dluž. *čłowjek* proti vzhsla. rus. чело-вѣкъ, mrus. чоловѣкъ) ter južnovzhodnega refleksa *žd'—šl'* za *di—ti* v primerih съхощааше, такожде, въсажда, сѣшѣ, възрашѣтъ сѣ (str. 37) in *zdž* v приидиши (str. 38) je vse drugo, kakor je pisano, seveda z izjemo tujih, iz grškega izvirnika prevzetih, toda s praslovanskimi končaji oblikovanih imen in izrazov (отъ иерусалима, въ иерихъ, иереи, левѣитѣ, самарѣнинѣ), popolnoma praslovansko. Z ozirom na izgovor bi bilo omeniti le južnovzhodni široki *ѣ* (str. 177). V rekonstrukciji starocerkvenoslovanskega teksta ni nobena oblika le teoretično dognana in vstavljena; vse se nahajajo v starocerkvenoslovanskih, glagolskih ali cirilskih spomenikih, tudi v istem Zografskem kodeksu na drugih mestih, ter zamenjujejo oblike podanega teksta iz Zografskega četveroevangelija, ki je zlasti v fonetičnem pogledu še zelo arhaičen in stoji po starosti na čelu drugih starocerkvenoslovanskih evangelijev, po načelih običajne znanstvene filološke tekstne kritike. Teksti se glase:

Starocerkvenoslovansko (Zogr.)

30. Чкъ етеръ съхощааше . етъ ама въ ериѹж . ѿ
въ развоиникъ въпадѣ . еже ѿ свѣтъкъше ѿ . ѿ кзвѣ въ-
зложше отидоша . ѿ оставше ѿ елѣ живѣ сѣштъ .
31. по приклѹчаю же . ерѣи етеръ . съхощааше пѣ-
тъмъ тѣмъ . ѿ видѣвъ ѿ мимо иде . 32. такожде же ѿ
левѣтъ . бѣвъ на томъ мѣстѣ . пришѣдъ . ѿ видѣвъ
ѿ мимо иде . 33. самарѣнинъ же етеръ грады . приде
надъ ѿ . ѿ видѣвъ ѿ милосердова . 34. ѿ пристѣплъ
оказа стрѣпы его . възливая масло ѿ вино . въсажда
же ѿ на своѣ скотъ . приведе же ѿ въ гостиницѣ . ѿ
прилежа емъ . 35. ѿ на оутрѣкъ изшѣдъ . изѣмъ двѣ
пѣлава дастъ гостинникоу . ѿ рече емоу . прилежи
емъ . ѿ еже аште приидѣши . азъ егда възвращѣсѣ
сѣ въздамъ ти .

V. Jagić, Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus, characteribus cyrillicis transcript(us). Berolini 1879, str. 104. (Grški znak za pridih na samoglasnikih na začetku in po drugih samoglasnikih je opuščen).

Ruskocerkvenoslovansko

30. Человѣкъ иѣкій съхощааше ѿ Іерѣйма ко Іері-
хѹнъ, и въ развоиники впадѣ, иже совлѣкъше егѡ, и
пѣзвы возложше ѿидоша, оставъше едѣ живѣ сѣща.
31. По слѣчаю же свѣщенникъ иѣкій съхощааше пѣтѣмъ
тѣмъ, и видѣвъ егѡ, мимоиде. 32. Такожде же и ле-
вѣтъ, бѣвъ на томъ мѣстѣ, пришѣдъ и видѣвъ ми-
моиде. 33. Самарѣнинъ же иѣкто грады, прїиде надъ
егѡ, и видѣвъ егѡ, милосердова. 34. И пристѣплъ
оказа стрѣпы егѡ, возливая масло и вино: всаждаетъ
же егѡ на своѣ скотъ, приведе егѡ въ гостиницѣ,
и прилежа емъ: 35. и настрѣа изшѣдъ, изѣмъ двѣ
сѣбренника, даде гостинникѣ, и рече емъ: прилежи
емъ: и, еже аще прїидѣши, азъ, егда возвращѣсѣ, воз-
дамъ ти.

Новый Заветъ. Въ Санктпетербургѣ 1861. I, str. 293. (Из tiskovnih razlogov so nepotrebni brezpomembni znaki opuščeni).

Rekonstrukcija izvirnika v cirilski transkripciji

30. Чловѣкъ ѿ етерѣ съхощааше отъ иерусалима въ иерихъ¹. ѿ въ разбойникѣхъ² въпаде . ѿже ѿ съвѣкъше³ ѿ ѿвѣти възложше отидѣ⁴. оставѣше⁵ ѿ елѣ живѣ съшѣ . 31. по приключая же иереѣ⁶ етерѣ съхощааше пѣтьмѣ тѣмѣ . ѿ видѣвъ ѿ мимо иде . 32. такожде же ѿ левѣнтѣхъ⁷ въневъ на томѣ мѣстѣхъ пришѣдѣ ѿ видѣвъ ѿ мимо иде . 33. самарѣнинѣхъ же етерѣ градѣхъ приде надѣ ѿ ѿ видѣвъ ѿ милосердова⁸. 34. ѿ пристѣплѣ⁹ оваза строупѣхъ его възливашѣ¹⁰ масло ѿ вино . въсажда же ѿ на свои скотѣхъ приведе ѿ въ гостиницихъ¹¹. ѿ прилежа емѣ . 35. ѿ на оутриѣхъ¹² ишѣдѣ изъмѣ двѣ¹³ пѣназа¹⁴ дастѣ гостиницихъ¹⁴ ѿ рече емоу . прилежи емѣ . ѿ еже аште приждивеши азѣ егда възвратиѣ сѣ въздамѣ ти .

¹ Zogr. Luk. XIX 1 — ² Assem. -ѣхъ — ³ Sav. -ѣхъ — ⁴ Assem., Mar. — ⁵ Assem., Mar. — ⁶ Assem., Mar. -ѣхъ — ⁷ Zogr. Io. I 19 — ⁸ Ostr. -ѣхъ — ⁹ Assem., Mar. въз- — ¹⁰ Assem. — ¹¹ Assem. -ѣхъ — ¹² Assem., Mar. — ¹³ Assem., Mar. -ѣхъ — ¹⁴ Mar. — (Za „iže“ je uporabljen samo ѿ).

Hrvatskoglagolsko

30. Človek jeter shodaše ot Jerusolima v Jerihu, i upade v razbojniki, iže i svlkše-i, i jazvi stvorše otidu, ostavaļše-i jele živa. 31. Priključi že se jerēju jeteru shoditi putem tem: i viděv-i mimo ide. 32. Takođe i levgit, biv pri tom městě, i viděv-i mimo ide. 33. Samaraniñ že jeter, gredi putem tēm, pride nada-ñ: i viděv i milosrdova. 34. I pristupaļ obeza rani jeho, vzlivaje olěj i vino: i vsad-i na kljuse svoje, privede v gostinnicu i prileža jemu. 35. V drugi že dan iznese dva pēneza, i dast gostinniku, i reče: Prileži jemu, i ježe ašče priiždiveši, az jegda vazvraču se, vzdam ti.

Rimski misal slovenskim jezikom ... izdan. Romae 1927, str. 355.

Slovensko

30. *Neki človek je šel od Jeruzalema v Jeriho in je padel med razbojnike; ti so ga opleni in mu zadali ran, ter so odšli in ga pustili napol mrtvega. 31. Primerilo se je pa, da je šel po tisti poti neki duhovnik; in ga je videl in šel mimo. 32. Prav tako je tudi levit, ki je prišel na to mesto in ga videl, šel mimo. 33. Ko je pa neki popoten Samarijan prišel do njega in ga videl, se mu je v srce zasmilil. 34. In pristopil je in vлил v njegove rane olja in vina ter jih obvezal; in posadil ga je na svoje živinče, peljal do gostilnice in zanj poskrbel. 35. Drugi dan je vzel dva denarja in dal gostilničarju ter rekel: „Poskrbi zanj, in kar boš več potrošil, ti jaz nazaj gredē povrnem“.*

Sveto pismo Novega zakona I 199 (Ljubljana 1925).

Srbskohrvatsko (jekavsko)

30. Један човјек силажаше из Јерусалима у Јерихон, па га ухватише хајдуци, који га свукоше и изранише, па отидоше, оставивши га пола мртва. 31. А изненада силажаше онијем путем некакав свештеник, и видјевши га прође. 32. А тако и Левит, кад је био на ономе мјесту, приступи, и видјевши га прође. 33. А Самарјанин некакав пролазећи дође над њега, и видјевши га сажали му се. 34. И приступивши зави му ране и зали уљем и вином; и посадивши га на своје кљусе доведе га у гостионицу, и устаде око њега. 35. И сјутрадан полазећи извади два гроша те даде крчмару, и рече му: Гледај га, и што више потрошиш ја ћу ти платиги кад се вратим.

Нови зајет, превео В. Ст. Караџић. У Берлину 1857, str. 163. У Биограду 1935, str. 62 sl.

Hrvatsko

30. *Neki je čovjek silazio iz Jerusalema u Jerikon i dođe među razbojnike, koji ga svukoše i izraniše, pa otiđoše ostavivši ga pola mrtva. 31. Slučajno je onim putem silazio neki svećenik, i vidjevši ga prođe mimo. 32. Tako i Levit, kad dođe na mjesto te ga pogleda, prođe mimo. 33. A neki Samaritanac i vidjevši ga, sažali mu se. 34. I pristupivši zavi mu rane i zali uljem i vinom i posadivši ga na svoju magaricu, dovede ga u gostionicu i pobrinu se za njega. 35. I sutradan izvadi dva dinara, dade krčmaru i reče: Pobrini se za njega, i ako što više potrošiš, ja ću ti platiti, kad se vratiš.*

Sveto Pismo Novoga Zavjeta. Zagreb 1925, str. 133.

Bolgarsko

30. Нѣкой си човѣкъ слизаше отъ Ерусалимъ въ Ерихонъ; и налетѣ на разбойници, които го съблѣкоха и нараниха и отидоха си, като го оставиха полумъртъвъ. 31. А случайно нѣкой си свещеникъ слизаше по оня пѣтъ, и, като го видѣ, замина си отъ срещната страна. 32. Сѣщо и единъ Левитъ, като стигна на това мѣсто и го видѣ, замина си отъ срещната страна. 33. Но единъ Самарянинъ, като пѣтуваше, дойде на мѣстото дето бѣше той, и като го видѣ, смили се, 34. и се приближи та превърза ранитѣ му, като изливаше на тѣхъ масло и вино. После го качи на собственото си добиче, закара го в една гостилница, и се погрижи за него. 35. И на утрешния день извади два динари та ги даде на гостилничаря и рече: Погрижи се за него; и каквото повече иждивишъ, на връщане азъ ще ти заплатя.

Библия или Свещеното писание на Стария и Новия завѣтъ. София 1924. Новия завѣтъ, str. 70.

Češko

30. *Člověk jeden šel z Jeruzalema do Jericho i upadl mezi lotry. Kteržž obloupiuše jej a zranivše, odešli, odpolu živého nechavše. 31. I přihodilo se, že kněz jeden šel touž cestou a uzřev jej, pominul. 32. Tež i Levita přišel až k tomu místu a uzřev jej, pominul. 33. Samaritán pak jeden, cestou se ubíraje, přišel až k němu a uzřev jej, milosrdenstvím hnut jest. 34. A přistoupiv, uvázal rány jeho, naliv oleje a vína a vloživ jej na hovado své, vedl do hospody a péči o něj měl. 35. Druheho pak dne odjiti maje, vynav dva peníze, dal hospodáři a řekl jemu: Měj o něj péči, o cožkoli nad to vynaložíš, já když se vrátím, zaplatím tobě.*

Bibli Svata. V Praze 1920. Nový zákon, str. 59.

Poljsko

30. *Człowiek niektóry zstępował z Jeruzalemu do Jerycha, i wpadł między zbójców, którzy złupiwszy go i rany mu zadawszy, odeszli, na pół umarłego zostawiwszy. 31. I przydało się, że kapłan niektóry szedł tą drogą, a ujrawszy go, pominął. 32. Także i Lewita, dostawszy się na ono miejsce, a przyszedłszy i ujrawszy go, pominął. 33. Ale Samarytanin niektóry jadąc, przyjechał do niego, a ujrawszy, uzałił się go. 34. A przystąpiwszy zawiązał rany jego, a nalawszy oliwy i wina, i włożywszy go na bydlę swoje, wiódł go do gospody, i miał staranie o nim. 35. A nazajutrz odjeżdżając, wyjął dwa grosze, i dał gospodarzowi, mówiac mu: Měj o nim staranie, a cokolwiek nad to wynatożysz, ja, gdy się wrócę, oddam ci.*

Biblija Świeta. Berlin 1889. Nowy Testament, str. 74.

Slovaško

30. *Istý človek išiel z Jeruzalema dolu do Jericha a upadnul medzi lotrov, ktorí ho i vyzliekli i zranili a odišli zanechajúc ho polomrtveho.* 31. *A nahodou išiel tiež dolu jakýsi kňaz, tou istou cestou, a keď ho zazrel, obišiel druhou stranou.* 32. *A podobne aj nejaký Levita, ktorý idúc tiež dolu prišiel na to miesto, a keď prišiel a videl, obišiel druhou stranou.* 33. *No, potom prišiel k nemu istý Samaritán, uberajúci sa cestou, a keď ho videl, milosrdenstvom bol hnutý.* 34. *a pristúpil a poobväzoval jeho rany a polial olejom a vínom a vyložiac ho na svoje vlastné hovädo zaviedol ho do hostinca a postaral sa o neho.* 35. *A druhého dňa, keď odchádzal, vyňal dva denare, dal hostinskému a povedal mu: Maj na neho starosť, a čo by si nad to viacej vynaložil, ja ti, keď zase príjdem, zaplatím.*

Svätá Biblia. Praha 1936. Nový zákon, str. 84–85.

Gornjelužiško

30. *Jedyn čłowjek dźeše z Jeruzalema do Jericho, a padže mjez rubježnikow, kotriž jeho wurubiwši a zraniwszi wotendžechu, jeho napoť mortweho wostajiwši.* 31. *Sta pak so, zo mešnik po tom samym puću dźeše, a wuhladawši jeho, přendže nimo.* 32. *Tak tež lewita, jako tam porno přindže a jeho wuhlada, přendže nimo.* 33. *Jedyn Samaritan pak tam pućujo přindže porno njemu, a wuhladawši jeho bu z miłosću hnuty.* 34. *A pristupiwszy, zawjaza jeho rany, wolij a wino na nje linywši, a sadži jeho na swoje skočo, dowjedže jeho do hospody, a zastara jeho.* 35. *A nazajtra wučahnywši dwaj dżesatnikaj da jej hospodarjej a praji: Staraj so za njeho, a štožkuli wjacj wułożiš, ja, hdyž so wroću, zaptaću tebi.*

Nowy Zakon. Budyšin 1887, str. 104.

Rusko

30. Нѣкоторый человѣкъ шел из Іерусалима в Іерихон, и попался разбойникам, которые сняли с него одежду, изранили его, и ушли, оставив его едва живым. 31. По случаю один священник шел тою дорогою, и, увидѣвъ его, прошел мимо. 32. Также и левит, быв на том мѣстѣ, подошел, посмотрѣлъ, и прошел мимо. 33. Самарянин же нѣкто, проѣзжая, нашел на него и, увидѣвъ его, сжалился. 34. И подошедши, перевязал ему раны, возливая масло и вино; и, посадив его на своего осла, привез его в гостинницу, и позаботился о нем. 35. А на другой день, отѣзжая, вынул два динарія, дал содержателю гостинницы, и сказал ему: позаботься о нем; и если издержишь что болѣе, я когда возвращусь, отдам тебѣ.

Святое Евангеліе. Издание девятое. Санктпетербургъ 1870, str. 287—8. Новый Завѣтъ. Берлинъ 1926, str. 71. (V ponatisu je opuŝčen končni trdi znak ъ starega pravopisa).

Malorusko

30. Чоловік один йшов з Єрусалиму в Єрихон, і попав ся розбійникам, котрі, обдерши його й рани завдавши, пішли, zostавивши півмертвого. 31. Случаєм йшов якийсь священник дорогою тією, і, побачивши його, пройшов мимо. 32. Так само ж і левит, лучившись на те місце, приступивши й подивившись, пройшов мимо. 33. Самарянин же один, ідучи дорогою, прийшов до него й, побачивши його, милосердував ся, 34. і, приступивши, обв'язав рани його, ллючи оливу та вино, й, посадивши його на свою скотину, привів його в гостинницю, і пильнував його; 35. а на завтра, отходячи, вийняв два денари, дав гостинникові, та й каже йому: Доглядай його, і що над се видаси, я, вернувшись, оддам тобі.

Святе Письмо Нового Завіту. London 1930, str. 70.

SEZNAM GLAVNIH DEL IN SPISOV O SLOVANSKIH JEZIKIH*

I. Primerjalno jezikoslovje.

1. SPLOŠNO IN INDOEVROPSKO TEORETIČNO.

- Paul H., Prinzipien der Sprachgeschichte.⁵ Halle 1920.
 Saussure F. de, Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft. Übersetzt von H. Lommel. Berlin 1931.
 Томсонъ А. И., Общее языковѣдение² Одесса 1910.
 Delbrück B., Einleitung in das Studium der indogermanischen Sprachen.⁶ Leipzig 1919.
 Porzeziński V., Einleitung in die Sprachwissenschaft. Übersetzt von E. Boehme. Leipzig 1910.
 Schrijnen J., Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft. Übersetzt von W. Fischer. Heidelberg 1921.
 Güntert H., Grundfragen der Sprachwissenschaft. Leipzig 1925.
 Jespersen O., Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung. Heidelberg 1925.
 Baudiš J., Reč. Uvod do obecného jazykozpytu. Bratislava 1926.
 Младеновъ С., Уводъ въ общото езикознание. София 1927.
 Oberpfalzer F., Jazykozpyt. Praha 1932.
 Živković S., Uvod u opću lingvistiku. Zagreb 1933.
 Marouzeau J., Lexique de la terminologie linguistique. Paris 1933.

2. FONETIKA.

- Sievers E., Grundzüge der Phonetik.⁵ Leipzig 1901.
 Jespersen O., Lehrbuch der Phonetik.² Leipzig 1913.
 Sütterlin L., Lehre von der Lautbildung.³ Leipzig 1925.
 Fouché P., Études de phonétique générale. Paris 1927.
 Grammont M., Traite de phonétique. Paris 1933.

3. AKCENT.

- Hirt H., Der indogermanische Akzent. Straßburg 1895.
 Hirt H., Indogermanische Grammatik. V: Der Akzent. Heidelberg 1929.

* Številke vrh vrst označujejo izdaje. Okrajšane besede so same po sebi umljive. Posebna dela o sintaksi in besedotvoritvi niso upoštevana, ravno tako tudi ne spisi, navedeni v knjigi.

4. PRIMERJALNA GRAMATIKA IN SLOVAR.

Brugmann K., Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. I 1—2, II 1—3.² Strassburg 1897—1913.

Brugmann K., Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1904. (Anastatischer Neudruck. Berlin 1922.)

Фортунатовъ Ф. Ф., Краткій очеркъ сравнительной фонетики индоевропейскихъ языковъ. Посмертное издание. Петербургъ 1922.

Saussure F. de, Memoire sur le systeme primitif des voyelles. Leipsick 1879.

Saussure F. de, Cours de linguistique générale. Paris 1916.

Meillet A., Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes.⁷ Paris 1934.

Meillet A., Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Übersetzung von W. Prinz. Leipzig 1909.

Meillet A., Les dialectes indoeuropéens. Paris 1908.

Hirt H., Indogermanische Grammatik. I—VII. Heidelberg 1927—1937.

Meringer R., Indogermanische Sprachwissenschaft. Leipzig 1897. (Sammlung Goschen No. 59.)

Kretschmer P., Die indogermanische Sprachwissenschaft. Eine Einführung für die Schule. Göttingen 1925.

Kiekers E., Einführung in die indogermanische Sprachwissenschaft. I. Lautlehre. München 1933.

Baudiš I., Struktura jazyků indoevropských. Bratislava 1932. (Práce učené společnosti Šafárikovy sv. 12.)

Walde A., Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Herausgegeben und bearbeitet von J. Pokorný. I—III. Berlin 1930—1932.

5. BALTOSLOVANŠČINA.

Эндзелинъ И., Славяно-балтійскіе этоюды. Харьковъ 1911. (Рес.: Шахматовъ А., Извѣстія отдѣлення русс. языка и словесн. XVII. 1., стр. 281 сл.)

Rozwadowski J., O pierwotnym stosunku wzajemnym języków bałtyckich i słowiańskich. (Rocznik slawistyczny V, 1912, str. 1 sl.)

Wijk N., Balties-slaviese problemen. Groningen. 1913.

Otrębski J., Przyczynki słowiańsko-litewskie. Serja 2. Wilno 1935.

Trautmann R., Baltisch-Slavisches Wörterbuch. Göttingen 1923.

Wiedemann O., Handbuch der litauischen Sprache. Grammatik. Texte. Wörterbuch. Strassburg 1897.

- Senn A., *Kleine Litauische Sprachlehre*. Heidelberg 1929.
 Kurschat F., *Wörterbuch der litauischen Sprache*. I—II. Halle 1870—1883.
 Wörterbuch der litauischen Sprache. Bearbeitet von M. Niedermann, A. Senn, F. Brender. Heidelberg 1926 sl. (A - nolis, še nedokončan.)
 Endzelin J., *Lettische Grammatik*. Riga 1922.
 Berneker E., *Die preussische Sprache*. Strassburg 1896.
 Trautmann R., *Die altpreussischen Sprachdenkmäler*. Göttingen 1910.

II. Balkanistika.

- Sandfeld K., *Linguistique balkanique. Problemes et resultats*. Paris 1930.
 Meillet A., *Linguistique balkanique*. (Revue des études balk. 1934.)
 Batowski H., *Problemat balkanski*. Warszawa 1933.
 Књига о Балкану. I. Београд 1936 (izd. Балкански Институт)
 Revue internationale des études balkaniques. Belgrad 1934 sl.
 Balkan-Archiv. Fortsetzung des Instituts für rumanische Sprache. Leipzig 1925 sl.

III. Starocerkvenoslovanščina.

1. SLOVNICE.

- Leskien A., *Handbuch der altpulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*.⁶ Heidelberg 1922.
 Leskien A., *Grammatik der altpulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*.²⁻³ Heidelberg 1919.
 Фортунатовъ Ф. Ф., *Лекции по фонетикѣ старославянскаго (церковнославянскаго) языка*. Посмертно издание. Петроградъ 1919
 Pastrnek F., *Tvarosloví jazyka staroslověnského s úvodem a ukazkami*. V Praze 1909.
 Vondrák V., *Altkirchenslavische Grammatik*.³ Berlin 1912.
 Kul'bakin S., *Le vieux slave*. Paris 1929. (Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves. V.)
 Кульбакин С., *Старословенска граматика*. Београд 1930.
 Wijk N., *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*. I. Laut- und Formenlehre. Berlin 1931.
 Diels P., *Altkirchenslavische Grammatik*. Mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch. I—II. Heidelberg 1932, 1934.
 Lehr-Splawinski T., *Zarys gramatyki języka starocerkiewno-słowiańskiego*.² Lwow 1930.

2. PISMO (PALEOGRAFIJA).

- Ягичъ В., Глаголическое письмо Санктпетербургъ 1911. (Энциклопедія славянской филологии. Вып. 3).
 Vajs J. Rukovet hlaholske paleografie. Uvedení do knižního pisma hlaholského. V Praze 1932.
 Nahtigal R., Doneski k vprašanju o postanku glagolice. V Ljubljani 1923. (Pos. odtis iz Razprav ZDHV I.)
 Лавровъ П. А., Кирилловское письмо. I. У Болгаръ. Петроградъ 1915. (Энциклопедія славянской филологии. Вып. 4, I.).
 Карский Е., Славянская кирилловская палеография. Издание Академии Наук. Ленинград 1928.

3. SPOMENIKI.

A. Glagolski.

- Ягичъ В., Зографское евангеліе. Berolini 1879.
 Ягичъ В., Памятникъ глаголической письменности Маринское четвероевангеліе съ примѣчаниями и приложениями. С.-П. 1883.
 Jagić V., Glagolitica. Wien 1890. (Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien. Philos.-histor. Klasse. Bd. XXXVIII). Facsimilia Kijevskih odlomkov so le pri posebnih odtisih.
 Vondrak V., Glagolita Clozuv. V Praze 1893.
 Северьяновъ С., Синайская псалтырь, глаголическій памятникъ XI вѣка Петроградъ 1922.
 Vajs J. — Kurz J., Evangeliarium Assemani. Editio phototypica. I: Prolegomena, tabulae. Pragae MCMXXIX.
 — Starejša izdaja z latinico od I. Črnčiča. Rim 1878.
 Frček J., Euchologium Sinaiticum. I. (Patrologia Orientalis XXIV.) Paris 1933. (Ponatis po Geitler L., Euchologium. Glagolski spomenik. Zagreb 1882.) — Odlomek iz služebnika gl. Nahtigal R., Starocerkvenoslovanski evhologij. (Razprave ZDHV II 1925.)
 Ильинскій Г. А., Македонскій глаголическій листокъ. С.-П. 1909.
 Ильинскій Г. А., Охридскіе глаголическіе листки. Петроградъ 1915.

B. Cirilski.

- Щепкинъ В., Саввина книга. С.-П. 1903.
 Северьяновъ С., Супрасльская рукопись. I. С.-П. 1940.
 Кульбакинъ С., Хиландарскіе листки. С.-П. 1900.
 Карскій Е. О., Листки Ундольскаго, отрывокъ кирилловскаго евангелія XI-го вѣка С.-П. 1904.
 Ильинскій Г. А., Македонскій листокъ. С.-П. 1906.*

* Novejši petrograjski tiski so izšli v seriji Akademije znanosti Памятники старославянского языка.

Lavrov P.-Dolobko M., Les feuillets du Zograph. Paris 1926.

Rekonstrukcija teksta evangelijev od J. Vajsa. Praga 1927 (sv. Marka), 1935 (sv. Matevža), 1936 (sv. Luke, sv. Janeza).

4. HRESTOMATIJE.

Vondrak V., Kirschenslavische Chrestomathie. Gottingen 1910.

Vondrak V., Církevněslovanská chrestomatie. V Brně 1925.
Кульбакин С., Старословенска читанка. Београд 1932.

5. SLOVARSKO GRADIVO.

Miklosich F., Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Emendatum auctum. Vindobonae 1862—1865.

Востоковъ А., Словарь церковно-славянскаго языка. Томъ I. С.-П. 1858 (Материалы для сравнительнаго и объяснительнаго словаря и грамматики. Томъ IV.)

Петковић С., Речник црквенословенскога језика. Сремски Карловци 1935.

Słoński S., Index verborum do Euchologium Sinaiticum. Warszawa 1934. (Za odlomek iz služebnika gl. Nahtigal R., Starocerkvenoslovanski evhologij. Razprave ZDHV II, 1925).

Meyer K. H., Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt-Hamburg 1935.

(Za druge spomenike gl. izdaje Marijinega evangelija, Savvine knige, Sinajskega psalterja, Klostovega glagolita i. dr., za Kijevske odlomke pa V. Vondrak, O puvodu kijevských listů a pražských zlomků. Praha 1904.)

6. SPLOŠNO.

Ильинский Г. А., Опыт систематической Кирилло-Мефодьевской библиографии. София 1934.

Jagić V., Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache.² Berlin 1913.

Pastrnek F., Dějiny slovanských apostoľů Cyrilla a Methoda. S rozbořem a otiskem hlavních pramenů. V Praze 1902.

Лавров П. А., Кирило та Методій в давньо-словянському письменстві. (Розвідка). У Київі 1928.

Лавров П. А., Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Ленинград 1930.

Grivec F., Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Ljubljana 1927.

- Grivec F., Žitja Konstantina in Metodija. Celje 1936.
 Grivec F., Slovenski knez Kocelj. Ljubljana 1938.
 Riša Vel'komoravska. Sborník vedeckých prac. Sostavil J. Stanislav. V Prahe 1933.

IV. Primerjalno slovansko jezikoslovje.

1. FONETIKA.

- Broch O., Slavische Phonetik. Heidelberg 1911.
 Lautbibliothek. Texte zu den Sprachplatten für Lautforschung an der Universität Berlin. Herausgeg. von D. Westermann. Slavische Texte bearbeitet unter der Leitung von M. Vasner. I. Sorbische (wendische) Texte. II. Russische Texte. III. Ukrainische Texte. Berlin 1932—1934.
 Škrabec S., O glasu in naglasu našega knjižnega jezika. Laibach 1870. (Programm des Gymnasiums zu Rudolfs-wert 1870.)
 Škrabec S., Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo. I. Glasoslovje. Gorica 1893—95. (Cvetje z vertov sv. Frančiška XII.—XIV.)
 Новаковић С., Физиологија гласа и гласови српскога језика. Београд 1873.
 Милетић Б., Изговор срско-хрватских гласова. Београд 1933. (Српски дијалектолошки зборник књ. V.)
 Rozwadowski J., Przyczynek do fonetyki (wymowy) bułgarskiej. (Rocznik Sławistyczny IV. Kraków 1911.)
 Чернышевъ В., Законы и правила русскаго произношенія. С.-П. 1908.
 Ziłyński J., Opis fonetyczny języka ukraińskiego. Kraków 1932. (Prace komisji język. Nr. 19.)
 Синявський О., Спроба звукової характеристики літер. української мови. (Наукові записки харківської наук.-досл. катедри мовознавства. Nr. 2. 1929.).
 Rozwadowski J., Szkic wymowy (fonetyki) polskiej. Kraków 1909.
 Rozwadowski J., Glosownia języka polskiego. I. Ogólne zasady glosowni. — Nitsch K., Dzisiejszy system glosowy. Kraków 1925. (Bibljoteczka Towarzystwa miłośników języka polskiego. Nr. 6.)
 Benni T., Ortofonja polska. Warszawa 1924.
 Prawidła poprawnej wymowy polskiej. Kraków 1930. (Bibljoteczka Tow. mił. jęz. pol. Nr. 10.)
 Szober S., Słownik ortoepiczny. Warszawa 1937.
 Frinta A., Novočeská vyslovnost. Praha 1909. (Rozpravy České akademie, tř. III., č. 29.)

Hala B., Zaklady spisovně vyslovnosti slovenské a srovnání s vyslovností českou. V Praze 1929.

Hala B., K popisu pražské vyslovnosti. Praha 1923. (Rozpravy České akademie, tř. III., č. 56.)

Travniček F., Úvod do české fonetiky. Praha 1932.

Travniček F., Správná česká vyslovnost. Brno 1925.

2. AKCENT.

Брандтъ Р., Начертание славянской акцентологии. С.-П. 1880.
Vondrak V., Vergleichende Slavische Grammatik. I. Göttingen 1924, str. 217 sl. (Akzent und Quantität.)

Vondrak V., Príspevky k nauce o praslovanskem prízvuku. Brno 1924. (Spisy filosof. fak. Masaryk. univers., čís. 5, 9.)

Mikkola J. J., Urslavische Grammatik. I. Heidelberg 1913, str. 116 sl. (Betonung.)

Белић А., Акценатске студије. I, У Београду 1914.

Lehr-Splawinski T., O prasłowiańskiej metatonji. W Krakowie 1918.

Lehr-Splawinski T., Ze studjów nad akcentem słowiańskim. W Krakowie 1917.

Meyer K. H., Slavische und indogermanische Intonation. Heidelberg 1920. (Prim. rec. Nahtigal R. Јужносл. Филолог II.)

Куљбакин С., Акценатска питања I—VIII. Београд 1921-23. (Јужносл. Филолог II—III.)

Wijk N., Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923.

Eklblom R., Zur Entstehung und Entwicklung der slavobaltischen und der nordischen Akzentarten. Uppsala-Leipzig 1930.

Breznik A., Die Betonungstypen des slavischen Verbums. (Archiv f. slav. Philol. XXXII., 1911, str. 399 sl.)

Škrabec S., Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo. III. poglavje: O poudarjanju ali naglaševanju. (Cvetje XIII., 5. zv. — XIV., 1. zv.) Gl. tudi gori Škrabec S., O glasu in naglasu.

Valjavec M., Prinos k naglasu u (novo)-slovenskom jeziku. (Rad Jugosl. akademije u Zagrebu, knj. 43—48, 56, 57, 60, 63, 65, 67, 68, 71, 73, 74, 76, 77, 93, 94, 102, 105, 110, 118, 119, 121.) Prim. Škrabec S., Cvetje XIV., 7. zv. sl.

Valjavec M., Glavne točke o naglasu književne slovenštine. (Rad 132. U Zagrebu 1897.)

Беличъ А., Замѣтки по чакавскимъ говорамъ. С.-П. 1910. (Извѣстія отдѣлення русс. языка и слов. Томъ XIV, кн. 2, str. 181 sl.)

Даничић Ђ., Српски акценти. Београд-Земун 1925. (Priredil M. Rešetar.)

- Rešetar M., Les changements d'accent en serbo-croate. (Revue des études slaves XI.—XVII. Paris 1931—37.)
- Rešetar M., Die Serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. Wien 1900. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft I.)
- Liewehr F., Zur Chronologie des serbokroatischen Akzentes. Prag 1927.
- Ivković M., Akcenatski sistemi srpsko-makedonskih govora. (Јужносл. Филолог II. 254, IV. 46.)
- Цонев Б., За ударението въ български езикъ. (Сборникъ за народни умотвор., наука и книжн. VI. София 1891).
- Кодовъ Х., Подвижното българско ударение и неговото отношение къмъ праславянското ударение. I. Съществителни имена. София 1929.
- Востоковъ А., Русская грамматика.¹¹ С.-П. 1867. Часть IV. О слогуударен и.
- Чернышевъ В., Законы и правила. Gl. gori.
- Nahtigal R., Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922.
- Boyer P., L'accentuation du verbe russe. Paris 1895.
- Агрель С., Наблюдения надъ колебаніемъ ударенія въ рускомъ глаголъ. Стокгольмъ 1912.
- Mikkola J. J., Betonung und Quantität in den westslavischen Sprachen. Helsingfors 1899.
- Кулбакинъ С., Къ истории и диалектологии польскаго языка. I., II. С.-П. 1903. (Сборникъ отдѣленія русс. языка и слов. LXXIII, № 4, str. 1—224.)
- Trávníček F., Příspěvky k nauce o českém přízvuku. Brno 1924.

3. PRIMERJALNE SLOVNICE IN PRASLOVANSČINA.

- Miklosich F., Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. I.², II., III.², IV.² Wien 1875—83.
- Флоринскій Т., Лекции по славянскому языкознанию. I., II. Киевъ 1895, 1897. (Z uvodi o zgodovini in narečjih slovanskih jezikov ter njih bibliografijo.)
- Vondrák V., Vergleichende Slavische Grammatik. I.—II.² Göttingen 1924, 1928. (Prva izdaja: I. 1906; II. 1908.)
- Mikkola J. J., Urslavische Grammatik. I. Heidelberg 1913.
- Meillet A., Le slave commun.² Paris 1934. (Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves. II.)
- Ильинскій Г. А., Праславянская грамматика. Нѣжинъ 1916.
- Jakobson R., Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves. Praha 1929.

4. SPISL.

A. Razmerje med slovanskimi jeziki.

- Jagić V., Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen. (Archiv f. slav. Philol. XX. 1898, str. 13 sl.)
- Polívka J., Nový pokus o klasifikaci slovanských jazyků. (Slavia I. 120sl., 1922—1923.)
- Wijk N., Les langues slaves: de l'unité a la pluralité. Paris 1937.
- Jagić V., Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen. (Archiv f. slav. Philol. XVII. 1895, str. 47 sl.)
- Margulies A., Historische Grundlagen der südslavischen Sprachgliederung. (Arhiv f. slav. Philol. XL. 1926, str. 197 sl.)
- Ramovš F., Über die Stellung des Slovenischen im Kreise der slavischen Sprachen. Helsinki 1932. (Melanges de philologie offerts a M. J. J. Mikkola, str. 218—238.)
- Belić A., Галички дијалекат, gl. VI.
- Wijk N., Zur Grenze zwischen dem Ost- und Westbulgarischen. (Archiv f. slav. Philol. XXXIX. 1925, str. 212 sl.)
- Rozwadowski J., Stosunek języka polskiego do innych słowiańskich. (Encyklopedia polska II. Kraków 1915.)
- Wijk N., Die čechisch-polnischen Übergangsdialekte und die älteren Beziehungen des polnischen Sprachgebietes zum Čechisch-slovakischen. Amsterdam 1928.

B. Gramatične i. dr. monografije.

- Jagić V., Einige Streitfragen. Archiv f. slav. Philol. XX. 1898, str. 1 sl.; XXII. 1900, str. 11 sl.; XXIII. 1901, str. 113 sl.)
- Broch O., Eduard Sievers' Untersuchungen auf slavischem Gebiet. (Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap. Bind IV. 1929. Oslo.)
- Torbiörnsson T., Die gemeinslavische Liquidametathese. I., II. Upsala 1901, 1903.
- Meillet A., Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. I., II., Paris 1902, 1905.
- Meillet A., Les alternances vocaliques en vieux slave. (Mémoires de la Société de linguistique de Paris. XIV. (1906—1908), 193—209, 332—390.)
- Hujer O., Úvod do dějin jazyka českého.² V Praze 1924.
- Хујер О., Увод у историју словенских језика. Превео Х. Барих. Београд 1935. (Zaradi mnogih tiskovnih in drugih pomot treba previdno rabiti, so pa novejši bibliografski podatki.)

Hujer O., *Slovanska deklinace jmenná*. Praha 1910.

Белић А., О двојини у словенским језицима. Београд 1932. (Посебна издања Срп. краљ. акад., књ. ХСІ. Филос. и филол. списи, књ. 21.)

Horák J., *Z konjugace souhláskové*. Praha 1896.

Лековъ И., Прасловянскитѣ глаголни форми и отраженията имъ въ днешнитѣ славянски езици София 1934. (Списание на Българската академия на наукитѣ. Кн. L.).

Белић А., Постапак прасловенске глаголске системе. Београд 1935. (Глас Срп. Краљ. Акад. 2. разр. CLXIV).

Белић А., Словенски инфинитив у вези са постапком словенског глаголског вида. Београд 1932. (Глас CXLVIII).

Ульяновъ Г. А., Значения глагольных основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ. I, II. Варшава 1891, 1895.

Фортунатовъ Ф. Ф., О залогахъ русскаго глагола. (Сборникъ отдѣлення русс. языка и слов. LXVII, № 1, 1899.).

Margulies A., *Die Verba reflexiva in den slavischen Sprachen*. Heidelberg 1924.

Havranek B., *Genera verbi v slovanských jazycích*. I.—II. V Praze 1928. (Rozpravy Kral. české spol. nauk. Tr. fil.-histor.-jazykozpyt. Nova řada [VIII.], čís. II.)

Škrabec S., *Jezikoslovni spisi*. I, II. 1. (nedokončano). Ljubljana 1916—1921.

Škrabec S., Ueber einige schwierigere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre. (Archiv f. slav. Philol. XIV. 1892, str. 321—347.)

Oblak V., *Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen*. (Archiv f. slavische Philologie. XI.—XIII. 1888—1890.)

Karcevski S., *Système du verbe russe*. Prague 1927.

Šmilauer V., *Slovenské strídnice jerové a změna e, ě > a*, o. Praha 1930.

Hlavaty Š., *Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských*. V Trnave 1922.

V. Zgodovina slovanskih jezikov.

1. SLOVNICE IN SPISI.

Ramovš F., *Historična gramatika slovenskega jezika*. II. Konzonantizem. VII. Dialekti. Ljubljana 1924, 1935.

Ramovš F., *Kratka zgodovina slovenskega jezika*. I. V Ljubljani 1936.

Ramovš F., *Slovenački jezik* (Narodna enciklopedija IV.. 1929, str. 192—208.)

Даничић Ђ., Историја облика српскога или хрватскога језика. У Биограду 1874.

- Broz I., Oblici jezika staroga slovenskoga s dodatkom o postanju oblika jezika hrvatskoga ili srpskoga.⁶ U Zagrebu 1918.
- Leskien A., Grammatik der serbokroatischen Sprache. I. Heidelberg 1914.
- Vaillant A., La langue de Dominko Zlatarić. Paris 1932.
- Belić A., Srpskohrvatski jezik. (Narodna enciklopedija IV, 1929, str. 413—429.)
- Strohal R., Nešto o historiji hrvatskoga jezika i njegovih narječja. Zagreb 1932.
- Цоневъ Б., История на българский езикъ. А.-Б. София 1919, 1934.
- Mladenov S., Geschichte der bulgarischen Sprache. Berlin 1929.
- Младеновъ С., История на българскиятъ езикъ. София 1935.
- Буслаевъ Ѳ., Историческая грамматика. I.—II.² Москва 1863.
- Соболевский А. И., Лекци по истории русского языка.⁴ Москва 1907.
- Шахматовъ А., Русский языкъ. (Россия, ея настоящее и прошедшее. С.-П. 1900, str. 570—581).
- Шахматовъ А., Очеркъ древнѣйшаго периода истории русского языка. Петроград 1915. (Энциклопедія славян. филол. Вып. 11, I.).
- Шахматов А., Введение въ курсъ истории русского языка I. П. 1916.
- Дурново Н., Введение в историю русского языка. I. Brno 1927. (S kartami.)
- Дурново Н., Очерк истории русского языка. Москва 1924.
- Meyer K. H., Historische Grammatik der russischen Sprache. I. Bonn 1923.
- Unbegaun B., La langue russe au XVIe siècle (1500—1550). I. La flexion des noms. Paris 1935. (Bibliothèque de l'Institut franç. de Leningrad. Tome XVI.)
- Шахматов А. - Кримський А., Нариси з історії української мови та хрестоматія Київ 1924.
- Свенцицький J., Нариси з історії української мови. Львів 1920.
- Łoś J., Gramatyka polska. I, II. Lwów 1922, 1925.
- Łoś J., Krótka gramatyka historyczna języka polskiego. Lwów 1927.
- Brückner A., Dzieje języka polskiego.³ Lwów 1923.
- Baudouin de Courtenay J., Zarys historii języka polskiego. Warszawa 1929.
- Słonski S., Historia języka polskiego w zarysie. Lwów 1934.
- Gebauer J., Historická mluvnice jazyka českého. I. Hláskosloví (1894). — III. Tvarosloví. 1. Sklonování (1896). 2. Časování (1898, 2. vyd. 1909). — IV. Skladba. K vydání upravitel F. Trávníček (1929).

Trávníček F., Historická mluvnice československá. V Praze 1935.

Flajšhans V., Naš jazyk materský. Dejiny jazyka českého a vyvoj spisovné slovenštiny. V Praze 1924.

Weingart M., Vyvoj českého jazyka. Praha 1918.

Hujer O., Vyvoj jazyka československého. Praha 1934. (Českoslov. vlastiveda III, str. 1—83.)

Liewehr F., Einführung in die historische Grammatik der tschechischen Sprache. I. Lautlehre 1. Lieferung. Brünn 1933.

2. SPOMENIKI.

Vondrák V., Frisinské památky. V Praze 1896.

Ramovš F. - Kos M., Brižinski spomeniki. V Ljubljani 1937.

Oblak V., Doneski k historični slovenski dialektologiji. I—III. (Letopis Slovenske matice I. 1890-92.)

Grafenauer I., Stiski (ljubljski) rokopis. (Dom in svet XXIX, 1916, str. 239 sl.)

Rupel M., Slovenski protestantski pisci. Ljubljana 1934.

Стојановић Љ., Мирослављево јеванђеље. Фотографска репродукција. У Београду 1897.

Ильинский Г. Грамота бана Кулина. С.-П. 1906. (S posnetkom.)

Miklosich F., Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Vienna 1858.

Surmin Đ., Hrvatski spomenici. I (1100—1499). Zagreb 1898.

Stari pisci hrvatski. Na sviet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. I. 1869 sl.

Кульбакинъ С., Охридская рукопись апостола конца XII вѣка. София 1907. (Български старини III.)

Jagić V., Psalterium Bononiense. Vindobonae - Petropoli 1907.

Брандтъ Р. Ф., Григоровичевъ паримейникъ. Москва 1894 sl. (nedokončano).

Цоневъ Б., Добрѣйшово четвроевангеле. Срѣднобългарски паметникъ отъ XIII вѣкъ. София 1906. (Български старини I.)

Цоневъ Б., Врачанско евангеле. Срѣднобългарски паметникъ на XIII вѣкъ. София 1914. (Български старини IV.).

Ласкарис М., Ватопедската грамота на царъ Иван Асѣня II. София 1930 (Български старини XI.). Listina je iz ok. 1235. — Prim. Asenjevo listino Dubrovničanom Miklosich F., Monumenta serbica, str. 2.

Ильинский Т. А., Грамоты болгарскихъ царей. Москва 1911. (Труды славянской комиссии Имп. Моск. Археолог. Общ. V. 32.).

Miklošić F., Trojanska priča. Zagreb 1871.

Ивановъ И., Български старини изъ Македония. София 1931.

Востоковъ А., Остромирово евангелие 1056—57 года. С.-П. 1843.

- Лѣтопись по Ипатскому списку. Издание Археографической комиссии С.-П. 1871. — Лѣтопись по Лаврентьевскому списку. С.-П. 1872. — (Novejša izdaja je iz l. 1910.)
- Слово о полку Игореве. Изд. »Academia«. Москва 1934.
- Meyer K. H., Das Igorlied. Text mit Einleitung und Erklärungen. Berlin 1933.
- Шахматовъ А. А., Изслѣдование о языкѣ новгородскихъ грамотъ XIII и XIV вв. С.-П. 1885—95. (Изслѣдования по русс. языку I).
- Шахматовъ А. А., Изслѣдование о двинскихъ грамотахъ XV в. I—II. (Изслѣдования по русс. азыку II, 3).
- Розов J., Южнорусскія грамоты I. Киев 1917. К temu prim.
- Демјанчук В., Морфологія українських грамот XIV і першої половини XV в. Київ 1928.
- Brückner A., Kazania Świętokrzyskie. Krakow 1891. (Prace filologiczne III.)
- Diels P., Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz. Berlin 1921.
- Nehring W., Psalterii Florianensis partem polonicam ad fidem codicis... Posnaniae 1883.
- Słonski S., Psalterz Puławski. Poznan 1916.
- Grünenthal O., Das Statut von Wislica in polnischer Fassung. Heidelberg 1925.
- Łoś J., Przegląd językowvch zabytkow staropolskich do r. 1543. W Krakowie 1915.
- Meyer K. H., Der oberwendische (obersorbische) Katechismus des Warichius (1597). Leipzig 1923.
- Vondrák V., O původu Kijevských listů a Pražských zlomků. V Praze 1904.
- Flajšhans V., Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Díl I. V Praze 1903.
- Trautmann R., Alexandreis. Heidelberg 1916.
- Spina F., Legenda o sv. Kateřině. Praha 1913.
- Smetánka E., Životy svatých otců. Praha 1909.
- Kralická Bible, po izdaji iz l. 1613. Praha 1921.
- Chaloupecký V., Kniha Žilinská (XIV. stol.). Bratislava 1934.

3. HRESTOMATIJE.

- Sket J., Slovenska slovstvena čitanka za 7. in 8. razred srednjih šol.³ Dunaj 1914.
- Grafenauer I., Slovenska čitanka II. Ljubljana 1922.
- Jagić V., Primeri starohervatskoga jezika. Dio II. U Zagrebu 1866.
- Новакович С., Примери књижевности и језика старогa и српско-словенскогa.² У Београду 1889.

- Šurmin Đ., Čitanka iz književnih starina staroslovenskih, hrvatskih i srpskih za VII. i VIII. razred srednjih škola.⁵ Zagreb 1923.
- Вельовић М. - Савковић М., Примери стила и језика југо-словенске књижевности. I део. Београд 1932.
- Ангелов Б.-Генов М.-Арнаудов М., Историја на българската литература в примѣри и библиографија. София 1922.
- Буслаевъ Ѧ., Историческая хрестоматія церковно-славянскаго и древне-русскаго языковъ. Москва 1868.
- Дурново Н., Хрестоматія по исторіи русскаго языка. Москва 1914.
- Возняк М., Старе українське письменство. Львів 1922.
- Nehring W., Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin 1886.
- Taszycki W., Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Kraków 1927. (Biblijoteka narodowa. Ser. I., Nr. 104)
- Vrtel-Wierczyński S., Wybor tekstow staropolskich. (Czasy najdawniejsze do r. 1543.) Lwów 1930.
- Taszycki W., Wybor tekstów staropolskich XVI—XVIII wieku. Lwów 1928.
- Ertl V., Čitanka pro vyšší třídy škol stredních. Díl I. V Praze (1910).

VI. Dialektologija.

- Ramovš F., Dialektološka karta slovenskega jezika. Ljubljana MCMXXXI.
- Ramovš F., Karta slovenskih narečij v priročni izdaji. Ljubljana 1935.
- Tesnière L., Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène. Paris 1925.
- Беличъ А., Діалектологіческая карта сербскаго языка С.-П. 1905. (Сборникъ по славяновѣдѣнію II.).
- Ivšić S., Jezik Hrvata kajkavaca. U Zagrebu 1936. (Ljetopis Jugosl. akad., sv. 48.)
- Milčetić I., Čakavština kvarnerskih otoka. U Zagrebu 1895. (Rad Jugosl. akad., knj. 121.)
- Meyer K. H., Beiträge zum Čakavischen. (Archiv f. slav. Philol. XL., 1926, str. 222 sl.)
- Meyer K. H., Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia). Leipzig 1928. (Slavisch-baltische Quellen und Forschungen III.)
- Małecki M., Przegląd slowiańskich gwar Istrii. Kraków 1930. (Prace komisji językowej Nr. 17.)
- Małecki M., Čakawizm. Z uwzględnieniem zjawisk podobnych. Z mapą. W Krakowie 1929. (Prace komisji językowej Nr. 14.)
- Vážný V., Čakavské nářečí v slovenském Podunaji. V Bratislavě 1927.

- Rešetar M., Der štokavische Dialekt. Wien 1907. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I. Südslav. Dial IV.)
- Broch O., Die Dialekte des südlichsten Serbiens. Wien 1903. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft III.)
- Белић А., Галички дијалекат. Београд 1935. (Српски дијалектолошки зборник, књ. VII.)
- Oblak V., Macedonische Studien. Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens. Wien 1896. (Sitzungsber. d. Akad. d. Wiss. Philos.-histor. Kl. Bd. CXXXIV., Abh. VIII.)
- Malecki M., Dwie gwary macedonskie (Suche i Wysoka w Solunskiem.) I.: Teksty. Krakow 1934. (Bibl.joteka Ludu słowian. Dział A, Nr. 2.)
- Mazon A. - Vaillant A., L'évangéliste de Kulakia: un parler slave du Bas-Vardar (Bibliothèque d'études balkaniques VI.). Paris 1938.
- Miletić Lj., Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache. Wien 1912. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft VI.)
- Тодоров Ц., Северозападни български говори. София 1936. (Сборник за нар. умотвор. и книжн. кн. 41.)
- Miletić Lj., Das Ostbulgarische. Wien 1903. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft II.)
- Соболевский А. И., Опыт русской диалектологии. Вып. I. Наречия великорусское и белорусское. С.-П. 1897.
- Дурново Н., Опыт диалектологической карты русского языка с приложением очерка русской диалектологии. Москва 1915. (Труды Московской диал. комиссии).
- Ганцов В., Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). Київ 1923.
- Зілинський І., Карта українських говорів з поясн. Варшава 1933. (Праці Укр. наук. інстит. XIV.).
- Бузук П., Спроба лінгвістичної географії Беларусі. Часть I. I. У Менску 1928.
- Nitsch K., O języku polskim. Kraków 1921. (Bibl.joteczka Towarz. miłośn. jęz. pol. 1.)
- Nitsch K., Próba ugrupowania gwar polskich. (Z mapą.) Kraków 1910. (Rozprawy wydz. filol. t. XLVI.)
- Nitsch K., Monografie polskich cech gwarowych. Nr. 1—3. Kraków 1916. (Z dwema kartami.)
- Nitsch K., Wybór polskich tekstów gwarowych. Lwów 1929. (Lwowska bibljoteka slawistyczna X.)
- Taszycki W., Gwary ludu polskiego. Lwów 1934.
- Lorentz F., Slovinzische Grammatik. S.-Ptbg. 1903.
- Lorentz F., Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache. Berlin 1925.

- Lorentz F., Gramatyka pomorska. Poznań 1927—1934.
 Muka E., Szczątki języka połabskiego Wendow Lünebur-
 skich. Kraków 1903.
 Rost P., Die Sprachreste der Dravāno-Polaben im Hanno-
 verschen. Leipzig 1907.
 Lehr-Splawinski T., Gramatyka połabska. Lwow 1929.
 Щерба Л., Восточное лужицкое нарѣчіе. Петербургъ 1915.
 Stieber Z., Stosunki pokrewieństwa językow łużickich. Z
 5-u mapami. Krakow 1934. (Biblioteka Ludu słowian-
 siego. Dział A. Nr. 1.)
 Wirth P., Beiträge zum sorbischen (wendischen) Sprach-
 atlas. Leipzig 1936.
 Havranek B., Narečí česka. (Československa vlastiveda III.,
 str. 84—218.)
 Travníček F., O českém jazyce. V Praze 1924.
 Bartoš F., Dialektologie moravská. I.—II. V Brně 1886—95.
 Pastrnek F., Beiträge zur Lautlehre der slavischen Sprache
 in Ungarn. Wien 1888. (Sitzungsberichte der phil.-histor.
 Kl. d. Akad. d. Wiss. CXV. Bd., I. Heft.)
 Vážný V., Narečí slovenská. Praha 1934. (Československa
 vlastiveda III., str. 219—310.)
 Stanislav J., Povod vychodoslovenských narečí. Bratislava
 1935.

VII. Književni jeziki.

1. ZGODOVINA.

- Slovanske spisovné jazyky v dobe prítomne. Napsali čle-
 nove Společnosti pro slovanský jazykozpyt v Praze: J.
 Frček, J. Haller, J. Heidenreich, K. Krejčí, J. Pata, J.
 Stanislav, F. Tichý. Usporádal M. Weingart. V Praze
 1937.
 Ramovš F., Slovenački književni jezik. (Narodna enciklo-
 pedija IV., 1929, str. 208—209.)
 Poljanec F., Istorija srpskohrvatskog književnog jezika. S
 pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom.
 Beograd 1931.
 Unbegaun B., Les débuts de la langue littéraire chez les
 Serbes. Paris 1935. (Travaux publiés par l'Institut d'étu-
 des slaves XV.)
 Будде Е., Очеркъ исторіи современнаго литературнаго русскаго
 языка (XVII—XIX вѣкъ). С.-П. 1908. (Энциклопедія
 славян. филол. Вып. 12).
 Чернышевъ В., Правильность и чистота русской рѣчи. Опытъ
 русской стилистической рѣчи. Опытъ русской стилисти-
 ческой грамматики. С.-П. 1911.
 Шахматов А. А., Очерк современного русского литературного
 языка². Москва 1930.

- Огієнко І., Чистота и правильність української мови. Львів 1925.
 Хладкий М., Мова сучасного українського письменства. Харків 1930.
 Brückner A., Geschichte der älteren polnischen Schriftsprache. Leipzig 1922. (Prim. rec. Klich E., Slavia Occid. III.—IV., str. 381 sl.)
 Szober St., Pochodzenie i rozwój polskiego języka literackiego. Warszawa 1931.
 Wijk N., L'origine de la langue polonaise commune. Amsterdam 1937.
 Pražský lingvistický kroužek. Spisovna čeština a jazyková kultura. Uspořádali B. Havránek, M. Weingart. V Praze 1932. («Vyhledy», svaz. 14.)
 Páta J., Spisovny jazyk lužicko-srbský. V Praze 1937. («Slovanske spisovné jazyky», str. 107 sl.)
 Havránek B., Vyvoj spisovného jazyka českého. Praha 1936. (Českoslov. vlastivěda, rada II. 1., str. 1 sl.)
 Czambel S., Rukovät' spisovnej reči slovenskej.³ Turč. Sv. Martin 1919.
 Važny V., Spisovny jazyk slovenský. Praha 1936. (Českoslov. vlastivěda, rada II. 1, str. 145 sl.)

2. ČASOPISI ZA KNJIŽEVNE JEZIKE.

- Hrvatski jezik. Zagreb 1938.
 Наш язык. Издаје Лингвистичко друштво у Београду 1933 сл.
 Родна речь. София 1927 сл.
 Русская речь. Новая серия. Ленинград 1923 сл.
 Рідна мова. Варшава 1933 сл.
 Родная мова. Месячник пасвячоны пытаньём беларускае (крывіцкае) мовы. Вільно 1930 сл.
 Język polski. Organ Towarzystwa miłośników języka polskiego. Kraków 1913 сл.
 Naše reč. Vydává III. třída České akademie věd a umění. V Praze 1917 сл.
 Slovenská reč. Mesačník pre záujmy spisovného jazyka. Vydáva Matica slovenská v Turč. sv. Martine. Košice 1932 сл.

3. PRAVOPIS.

- Ramovš F., Slovenački pravopis. (Narodna enciklopedija IV., 1929, str. 209.)
 Breznik A. - Ramovš F., Slovenski pravopis. Ljubljana 1935.
 — Mala izdaja. Ljubljana 1937.
 Maretić T., Hrvatski ili srpski jezični savjetnik. U Zagrebu 1924.

Boranić D., Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika.⁵ Pre-radeno prema propisima ministarstva prosvjete. Zagreb 1930.

Белић А., Правопис српскохрватског књижевног језика.

Према прописима министарства просвете.³ Београд 1934.

Костић Д., Није - него. Речник колебаљивости у књижевном језику и правопису.³ Београд 1931.

Романски С., Правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ. Съ посочване изговора и ударението на думитъ. София 1933.

Гротъ Я. К., Русское правописание¹⁴. С.-П. 1900. (За starejši pravopis.)

Ушаковъ Д. Н., Русское правописание. Москва 1911.

Правопис беларускае мовы. Менск 1934.

Pisownia polska. Przepisy - słowniczek.¹¹ Krakow 1936.

Nitsch K., Pisownia polska. Lwów 1936.

Šmilauer V., Co se zmenilo v českem pravopise za 50 let. (Časopis pro moderní filologii XXII., 1936.)

Zenkl P., Rádce spravné češtiny.³ V Praze 1930.

Pravidla češkeho pravopisa. V Praze 1921.

Pravidla slovenského pravopisu. Vydala Matica slovenská. Praha 1931.

VIII. Opisne slovnice.

Škrabec S., Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo.

(Cvetje z vertov sv. Frančiška XII., XIII., XIV. 1—5 zv.)

Breznik A., Slovenska slovnica za srednje šole.⁴ Celje 1934.

Maretić T., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.² U Zagrebu 1931.

Rešetar M., Elementar-Grammatik der serbischen (kroatischen) Sprache. Zagreb 1916.

Белић А., Граматика српскохрватског језика за први, други и трећи разред средњих и стручних школа. Београд 1932.

Leskien A., Grammatik der serbokroatischen Sprache. 1. Heidelberg 1914.

Иванов М., Българска граматика. Пловдив. (Več izdaj.)

Теодоров-Балан А., Българска граматика. София 1930.

Beaulieux L., Grammaire de la langue bulgare. Paris 1933. (Collection des grammaires de l'Institut d'études slaves. IV.)

Востоковъ А., Русская грамматика.¹¹ С.-П. 1867.

Богородицкий В. А., Общий курс русской грамматики.⁵ Москва 1935.

Кошутин Р., Граматика руског језика. I. Гласови. А. Општи део (Књижевни изговор).² II. Облици. Петроград 1919, Београд 1914.

- Кримський А., Украинская грамматика для учениковъ высшихъ гимназій и семинарій Приднѣпровья. Москва 1907.
- Кульбакинъ С., Украинскій языкъ. Харьковъ 1919.
- Smal'-Stoćkyj S. — Gartner T., Grammatik der ruthenischen (ukraïnischen) Sprache. Wien 1913.
- Смалъ-Стоцький С. — Гартнер Т., Граматика руської мови.³ Відень 1914.
- Карскій Е. О., Обзоръ звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи. Москва 1885.
- Лесик Я., Грамматика беларускае мовы. Менск 1927.
- Ламцев Г., Беларус. грамматика, фонетика и правопис. Менск 1935.
- Soerensen A., Polnische Grammatik. Berlin 1900.
- Krynski A., Gramatyka języka polskiego.⁵ Kraków 1910.
- Łoś J., Gramatyka polska. I.—II. Lwów 1922—25.
- Benni T. - Łoś J. - Nitsch K. - Rozwadowski J. - Ułaszyn H., Gramatyka języka polskiego (t. zv. zbiorowa). Nakładem Polskiej akademji umiejętności. W. Krakowie 1923. (Prej je izšla 1915. kot »Język polski i jego historia« v Encyklopedya polska III.)
- Lehr - Spławiński T. i Kubiński R., Gramatyka języka polskiego.³ Lwów 1930.
- Szober S., Gramatyka języka polskiego. I.—II. Warszawa 1931.
- Gaertner H., Gramatyka wspolczesnego języka polskiego. I.—II. Lwów 1931, 1933.
- Gaertner H. - Passendorfer A., Poradnik gramatyczny. Lwów 1933.
- Mucke K. E., Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache. Leipzig 1891.
- Schwela G., Lehrbuch der niedersorbischen Sprache. I., II. Heidelberg 1906, Kottbus 1911.
- Schwela G., Vergleichende Grammatik der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen 1926.
- Kral F., Grammatik der wendischen Sprache in der Oberlausitz. Bautzen 1919.
- Gebauer J., Krátka mluvnice česká pro nižší třídy středních škol.¹¹ Nově zpracoval V. Ertl. V Praze 1928.
- Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské.⁷ I—II. Nove zpracoval V. Ertl. V Praze 1920—1921.
- Gebauer J., Príruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé.⁴ Upravil F. Trávníček. V Praze 1930.
- Hattala M., Mluvnica jazyka slovenského. Pešť 1864.
- Hattala M., Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. V Praze 1857.

- Czambel S., Rukovat' spisovnej reči slovenskeje.³ Turč. Sv. Martin 1919.
 Czambel S., Slovaci a ich reč. V Budapešti 1903.
 Suchy K., Slovenská mluvnice. Praha 1919.
 Damborsky J., Slovenska mluvnica pre stredné školy a učiteľske ustavy. Podľa Gebauera, Ertla a Czambela. I.—II.⁵ Nitra 1930.
 Stanislav J., Československá mluvnica pre odborných učiteľov a vysokoškolakov. Praha-Prešov 1938.

IX. Praktiční připomočki.

1. PRAKTICNE SLOVNICE.

- Praktické učebnice slovanských jazyků, Řídí M. Weingart. Nakladem »Vesmír« Praha.
 Collection de grammaires de l'Institut d'études slaves (Paris): poljska A. Meillet - H. de Willman - Grabowska 1921, češka A. Mazon 1931, srbskohrvatska A. Meillet - A. Vaillant 1924, bolgarska L. Beaulieux - St. Mladenov 1933.
 Maretić T., Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole.¹⁰ Beograd 1928.
 Rešetar M. gl. gori VIII.
 Belić A. gl. gori VIII.
 Bezenšek A., Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori. Sofija 1914.
 Атанасовъ Т. i. dr., Христоматия и граматика за четвърти класъ на пълнитъ и непълнитъ гимназии. Пловдивъ 1927.
 Weigand G., Bulgarische Grammatik.² Leipzig 1917.
 Beaulieux L. gl. gori VIII.
 Budmani P., Praktična gramatika ruskoga jezika.³ Zagreb 1920.
 Košutić R. gl. gori VIII.
 Ljackij E., Praktická učebnice jazyka ruského. Spoluprací přispěl E. Smetánka. Praha 1936.
 Ásbóth O., Kurze Russische Grammatik.⁴ Leipzig 1915.
 Berneker E., Russische Grammatik, 3. verb. Aufl. von M. Vasmer. Berlin 1927. (Sammlung Göschen No. 66.)
 Abicht R., Die Hauptschwierigkeiten der russischen Sprache. Leipzig 1897.
 Boyer P. - Speranski N., Manuel pour l'étude de la langue russe.³ Paris 1935.
 Smal - Stockyj S., Ruthenische Grammatik. Berlin 1913. (Sammlung Göschen No. 680.)
 Кошутинъ Р., Граматика полскогъ језика. Београд 1898.
 Hamm J. J., Poljski jezik. Čitanka i gramatika. Zagreb 1935.
 Пенев В., Полска граматика. Посмъртно изд. Подъ редакц. на С. Младеновъ. София 1934.

- Lehr - Spławinski T. — Šaunová I., Mluvnice jazyka polského. Praha 1934.
- Meckelein R., Polnische Grammatik. Berlin 1926. (Sammlung Göschen No. 942.)
- Pata J., Kratka příručka hornolužické srbštiny. V Praze 1920.
- Marn F., Slovníka českého jezika z berilom. V Praze 1867.
- Orožen J. — Zpěvak F., Učbenik českého jezika. V Ljubljani 1928.
- Radić St., Češka vježbenica.² Zagreb 1911.
- Musulin St., Češka gramatika. Zagreb 1924.
- Vydra B., Praktyczna nauka języka czeskiego. Warszawa 1927.
- Smetanka E., Tschechische Grammatik. Berlin 1920. (Sammlung Göschen No. 721.)
- Hruby V., Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. (Hartleben, Die Kunst der Polyglottie 98.) Wien-Leipzig.

2. HRESTOMATIJE.

- Berneker E., Slavische Chrestomathie mit Glossaren. Strassburg 1902.
- Meyer K. H. — Stojićević A., Serbokroatisches Lesebuch. Göttingen 1927.
- Čítanka srbskokohorvatských, ruských a polských textů pro V.—VIII. třídu středních škol. V Praze 1929. (Akcentuirano.)
- Хрестоматія и граматика за IV класъ gl. gori IX. 1.
- Weigand G., Aleko Konstantinofs Baj Ganju.² Leipzig 1928. (Akcentuirano.)
- Кошутин Р., Примери књижевног језика руског I—III.³ Београд 1926.
- Ásbóth O., Russische Chrestomathie für Anfänger.² Leipzig 1903.
- Berneker E., Russisches Lesebuch mit Glossar.² Berlin 1917. (Sammlung Göschen No. 67.)
- Boyer P. — Spéranski N. gl. gori IX. 1.
- Yablonowski S. - Boutchik V., Pour bien savoir le russe. Paris 1930.
- Polívka J., Výbor ruských pohádek. I.—III. Praha 1924-25. (Slovanská knihovna č. 1—3.)
- Ljackij E., Vybrane bajky I. A. Krylova. V Praze 1931. (Akcentuirano.)
- Harrassowitz Russische akzentuierte Texte. Leipzig. (Vse akcentuirano.)
- Smal - Stockyj S., Ukrainisches Lesebuch mit Glossar. Berlin 1927. (Sammlung Göschen No. 955.)

- Кошутин Р., Примери књижевнога језика пољског 1901.
 Trautmann R., Polnisches Lesebuch. Göttingen 1920.
 Meckelein R., Polnisches Lesebuch mit Glossar. Berlin 1932.
 (Sammlung Göschen No. 1049.)
 Pata J., Serbska čitanka. V Praze 1920.
 Skrbínšek J., Česka čitanka pro cizince. V Praze 1922.
 Smetanka E., Tschechisches Lesebuch mit Glossar. Berlin
 1914. (Sammlung Göschen No. 723.)
 Langenscheidt's fremdsprachliche Lektüre: rusko (No. 28,
 29); poljsko (No. 34).

X. Slovarji.

1. ETIMOLOŠKI.

- Miklosich F., Etymologisches Wörterbuch der slavischen
 Sprachen. Wien 1886.
 Berneker E., Slavisches etymologisches Worterbuch. I.
 A—L; II 1. M—morъ (nedokončan). Heidelberg 1908-13.
 Преображенский А., Этимологический словарь русского языка.
 Вып. I—XVI (А-Суля). Москва-Варшава 1910—16. (Nedo-
 končan.)
 Brückner A., Słownik etymologiczny języka polskiego.
 Krakow 1927.
 Holub J., Stručný slovník etimologický jazyka českoslo-
 venského.² V Praze 1937.
 Stender-Petersen A., Slavisch-germanische Lehnwortkun-
 de. Goteborg 1927.
 Lokotsch K., Etymologisches Worterbuch der europäischen
 (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter
 orientalischen Ursprungs. Heidelberg 1927.

2. HISTORICNI.

- Даничић Ђ., Рјечник из књижевних старина српских. I—III.
 У Биограду 1863—64.
 Срезневский И. И., Материалы для словаря древне-русского
 языка по письменнымъ памятникамъ. I—III. С.-П. 1893—1912.
 Историчний словник українського языка. Харків 1930.
 Gebauer J., Slovník staročeský. I., II. (do »netbalivost«,
 nedokončan). V Praze 1903—1916.

3. POSAMEZNIH JEZIKOV IN NAREČIJ (DIALEKTICNI).

- Breznik A., Slovenski slovarji. (Razprave ZDHV III., 1926,
 str. 110—174.)
 Pleteršnik M., Slovensko-nemški slovar. I.—II. V Ljubljani
 1894-95.
 Cigale M., Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Laibach 1860.

- Glonar J., Slovar slovenskega jezika. V Ljubljani 1936.
- I. Fliszar, Vögrszki - vendiskí recsник. Budapest 1922.
- Караџић В. С., Српски рјечник.³ У Биограду 1898.
- Рјечник хрватскога или српскога језика. На свијет издаје Југославенска академија. I.—XII., sv. 51 (до »probav-
Pati«). У Загребу 1880 сл.
- Iveković F. - Broz I., Рјечник хрватскога језика. I.—II.
У Загребу 1901.
- Бакотић Л., Речник српскохрватског књижевног језика.
Београд 1936.
- Елезовић Г., Речник косовско-метохиског дијалекта. I—II.
Београд 1932—1935. (Српски дијал. зборник, књ. IV—V.)
- Български тълковенъ рѣчникъ. Стѣкмиха С. Младеновъ и
А. Теодоровъ-Баланъ. София 1927 сл.
- Дювернуа А., Словарь болгарскаго языка. I—II. Москва 1889.
- Геровъ Н., Рѣчникъ на българскый языкъ. Съ тлѣкувание
рѣчиты и на русскы. I.—IV. Дополнения. Пловдивъ 1895—1908.
- Дабева М., Речникъ на българскитѣ синоними. София 1930—1934.
- Даль В., Толковый словарь живаго великорусскаго языка. Изд.
3-е под ред. J. Бодуэн де Куртнэ. I—IV. С.-П. 1903—09.
- Словарь русскаго языка Академии Наук. I. сл. С.-П. 1895 сл.
(Nova 3. izdaja od 1930 sl.)
- Михельсонъ М., Русская мысль и рѣчь. Опытъ русской фразео-
логии. С. П. 1912.
- Гринченко Б., Словарь украинської мови. I - IV. У Київі 1908—09.
- Огієнко І., Український стилістичний словник. Львів 1924.
- Носовичъ И. И., Словарь бѣлорусскаго нарѣчія. С.-П. 1870.
- Linde M., Słownik języka polskiego.² I.—VI. Lwów
1854-60.
- Krvňski A. - Karłowicz J. - Niedźwiedzki, Słownik języka
polskiego.
- Arcta M., Słownik ilustrowany języka polskiego.³ War-
szawa 1929.
- Karłowicz J., Słownik gwar polskich. I.—VI. Kraków
1900-06.
- Ramult S., Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskie-
go. W Krakowie 1893.
- Lorentz F., Slovinszisches Wörterbuch. I. St. Petersburg 1908.
- Muka E., Słownik dolnoserbiskeje recy a jeje narěcow.
I.—III. Petrohrad - Praha 1911-28.
- Jungmann J., Słownik česko-německý. I.—V. W Praze
1835-39.
- Kott F. Š., Česko-německý slovník. I.—VII. V Praze
1878-93.
- Průruční slovník jazyka českého. Vydává III. třída České
akademie za vrchní redakce E. Smetánky, O. Hujera a

- M. Weingarta. Dil I. A—J. II. (do str. 800 »methanol«). V Praze 1935-37.
 Vaša P. - Trávníček F., Slovník jazyka českého I.—II. Praha 1934-7.
 Bartoš F. M., Dialektologický slovník moravský. Praha 1906.
 Kálal M., Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko - český slovník a český ukazovateľ.) V Banskej Bystrici 1924.

4. DIFERENCIALNI OZIROMA SLOVANSKI VEČJEZIKOVNI.

- Miklosich F., Dictionnaire abrégé de six langues slaves. Vienne 1885.
 Vilhar A., Slovensko-srbskohrvatski slovar. Ljubljana 1927.
 Veskić J., Rečnik slovenačko-srpskohrvatski. Beograd 1932.
 Hostnik D., Slovensko-ruski slovar. Gorica 1901.
 Zavadil A., Slovinsko-česky slovník. Vydal J. Otto v Praze.
 Musić A., Rječnik hrvatsko-slovenski. Izd. Matica hrvatska. Zagreb 1895. (Več izdaj.)
 Vilhar A., Srbskohrvatsko-slovenski slovar. Ljubljana 1927.
 Gröbming - Lèsica - Mole, Srbskohrvatsko-slovenski slovar. Ljubljana 1927.
 Хаџи М., Сърбохърватско - български речникъ. Пловдивъ - София 1936.
 Мичатекъ Л. А., Дифференціальний сербско-русскій словарь и Краткая грамматика сербскаго языка. Составилъ П. А. Лавровъ. С.-П. 1903.
 Burić-Didak D., Hrvatsko-poljski rječnik. Miejsce Piastowe 1936.
 Dajičić D. - Šobra F., Srbsko - chorvatsko - český slovník. Praha 1926.
 Rečnik srpskohrvatsko-češko-poljski, češko-poljsko-srpsko-hrvatski, poljsko-srpskohrvatsko-češki. Zagreb 1937.
 Мирковић Н., Бугарско-српскохрватски диференцијални речникъ. Београд 1937.
 Мичатекъ Л. А., Дифференціальний болгарско-русскій словарь и Краткая грамматика болгарскаго языка. Составилъ П. А. Лавровъ. С.-П. 1910.
 Hostnik M., Ročni rusko-slovenski slovar. V Gorici 1897.
 Лавровскій П., Русско-сербскій словарь. С.-П. 1880.
 Кошутин Р., Руско-српски речник. ³ Београд 1926. Gl. Примери под IX.
 Башмаков Н., Руско-српски речник. Загреб 1923.
 Đurović D., Rečnik rusko-srpskohrvatski sa gramatikom ruskog jezika. Beograd 1936.

- Кримський А., Російсько-український словник. Київ 1924 sl.
 Корецький Л., Rusko-česky slovník. V Praze 1937.
 Mičatek L. A., Карманный русско-словенский словарь. Турч.
 Sv. Martin 1892.
 Кошутин Р., Польско-сербски Речник. Београд 1901. Gl. При-
 мери pod IX.
 Potocki F. A., Słownik polskiego i rosyjskiego języka. I.
 Pol.-ross. II. Ross.-pol. Lipsk 1909.
 Изьюмов О., Українсько-російський словник. Харків 1930.
 Hrycak E. - Kisilevský K., Słownik ukraińsko-polski i pol-
 sko-ukraiński. Lwow.
 Fuhrich J., Diferenční slovník polsko - česky. V Praze 1925.
 Páta J., Kapesní slovník lužicko-česko-jihoslovansky a če-
 sko-lužický. V Praze 1920.
 Zavadil A., Češko-slovenski slovar. Založil I. Otto v Prahi.
 Bradač F., Češko-slovenski slovar. Ljubljana 1929.
 Šak V., Česko - bulharsky slovník. V Praze 1926.
 Дурново Н. — Грулин А., Чешско-русский словарь. Москва
 1933.
 Ščerbacha P., Kapesní slovník česko-ukrajinsky a ukrajín-
 sko-český. Praha 1935-36.
 Tvrdý P., Česko-slovensky differencialný slovník. Trnava
 1922. Doplnok. Ružomberok 1923.
 Garaj J., Príručný slovník differencialný a synonymický.
 Turč. sv. Martin 1937.

5. PRAKTICNI (S TUJIM JEZIKOM).

- Hubad F., Anton Janežičev slovensko-nemški slovar.³ Ce-
 lovec 1893.
 Bartel A., Deutsch-slovenisches Handwörterbuch.⁵ Pre-
 valje 1921.
 Bradač F., -Pregelj I., Slovensko-nemški slovar. Ljubljana
 1930.
 Glonar J., Slovarček nemškega in slovenskega jezika. I.
 Nemško-slovenski. II. Slovensko-nemški del. Ljubljana
 1934-35.
 Kotnik J., Slovensko-francoski slovar.² Ljubljana 1937.
 Filipović I., Mali rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika
 I—II. Zagreb 1910—1911.
 Šamšalović G., Njemačko-hrvatsko-srpski in hrvatsko-srp-
 sko-njemački rječnik. I—II. Zagreb 1929.
 Ристић С. - Кангрга Ј., Речник српско-хрватског и немачког
 језика. I. Немачко - српско-хрватски. II. Српско-хрватско -
 немачки. Београд 1928, 1936.
 Поповић Ђ., Речник српског и немачког језика. I—II.
 Београд 1926.

- Миладинов И., Нѣмско-български и българско-нѣмски рѣч-
никъ I.—III София 1893.
- Миладинов И., Пълненъ българско-нѣмски рѣчникъ I. София
(1901).
- Weigand G., Bulgarisch-deutsches Wörterbuch.² Leipzig
1918. — Deutsch-bulgarisches Wörterbuch. Leipzig 1918.
- Павловскій И. Я., Русско-нѣмецкій словарь.³ Рига 1900. —
Нѣмецко-русскій словарь.³ Рига 1902.
- Русско-немецкій словарь. Берлин 1925. (Рудольф Моссе - Сло-
вари).
- Несслер А. Ф. — Пише А. Ю., Русско-немецкій словарь.²
Москва 1931. — Немецко-русскій словарь.⁴ Москва 1931.
- Желеховскій Є., Малоруско-нѣмецкій словарь. I.—II. Львів 1886.
- Попович О., Руско-нѣмецкій словарь. Berlin-Schöneberg 1911.
- Booch — Arkossy F., Nowy dokładny słownik polsko-nie-
miecki i niemiecko-polski. Lipsk 1866.
- Konarski F. i dr., Dokładny słownik języków polskiego i
niemieckiego.² I.—II. Wieden.
- Pfuhl K. B., Łużiski serbski słownik. W Budyšinje 1866.
- Kral G., Wendisch-deutsches Wörterbuch der Oberlausit-
zer Sprache. Bautzen 1927. 1931.
- Rank J., Všeobecný slovník příručný jazyka českého i ne-
meckého.⁹ I. Česko-nemecký. II. Nemecko-český. V Pra-
ze 1920.
- Seewarth J. M., Slovník nemeckej a slovenskej reči. I., II.
Bratislava 1922, 1923.
- Stehlik O., Česko-francouzský slovník. I—II. Praha 1936.
- Langenscheidts Taschenwörterbücher. (Russisch - deutsch,
Polnisch-deutsch i. dr.)

XI. Realia.

- Starožitnosti, narodopis, splošna dela o Slovanih.
- Šafarík P., Slovanské starožitnosti. Praha 1837.
- Niederle L., Slovanské starožitnosti. A. Oddíl historický
I. 1—2, II. 1—2, III., IV. B. Oddíl kulturný I. 1—2,
II. 1—2, III. 1—2. V Praze 1902-21.
- Niederle L., Manuel de l'antiquité slave. Paris 1923.
- Janko J., O pravěku slovanském. V Praze 1912.
- Moszyński K., Badania nad pochodzeniem i pierwotną kul-
turą Słowian. Kraków 1925.
- Czekanowski J., Wstęp do historii Słowian. Lwów 1927.
- Moszyński K., Kultura ludowa Słowian. I. Kraków 1929.
- Šafarík P. J., Slovanský národopis. S mappau.³ V Praze
1849.
- Fischer A., Etnografja słowiańska. Zesz. 1. Polabianie.
Lwów - Warszawa 1932.

- Fischer A., Rusini. Zarys etnografji Rusi. Lwów 1928.
 Нидерле Л., Обзоръіе современнаго славянства. Съ картою.
 С.-П. 1909. (Энциклопедія славян. филол. Вып. 2.).
 Niederle L., Slovanský svět. Praha 1909. (Slovenski prevod
 J. A. Glonarja. Ljubljana 1911. S karto po češki.)
 Флоринскій Т., Славянское племя. Кіевъ 1907. (Z 2 kartama.)
 Brückner A., Die Slaven. Tübingen 1926.
 Slované. Kulturný obraz slovanskeho světa. Poráda M.
 Weingart. Nakladem »Vesmír« v Praze 1927 sl.
 Boháč A., Statistika Slovanstva. Praha 1929. (Slovane.
 díl III.)

XII. Zgodovina slovanske filologije.

I. ZGODOVINA SLOVANSKE FILOLOGIJE.

- Ягичъ И. В., Исторія славянской филологіи. С.-П. 1910. (Энциклопедія славян. филол. Вып. 1.)
 Brückner A., Slavisch-Litauisch. Straßburg 1907. (Streitberg, Geschichte der indogermanischen Sprachwissenschaft. III.)
 Murko M., Rozpravy z oboru slovanske filologie. Usporiádal J. Horak. V Praze 1937. (Prace Slovanského ustavu IV.)

2. BIBLIOGRAFIJA. BIOGRAFIJA.

- Indogermanisches Jahrbuch. Strassburg 1914 sl.
 Bibliografski pregledi v časopisih: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Южнословенски филолог, Slavia, Rocznik slawistyczny, Revue des études slaves, Bulletin de la Société de linguistique de Paris, Zeitschrift für slavische Philologie i. dr.
 Karskij E., Очерк научной разработки русскаго языка в пределах СССР. Ленинград 1926.
 Kołodziejczyk E., Bibliografja Slowianoznawstwa polskiego. Kraków 1911.
 Havranek B. i. dr., Bibliografie československých prací lingvistických a filologických. Nakladem České akademie věd. Část I. Linguistika obecná, indoevropská, slovanská a česká. V Praze 1930 sl.
 Slovenski biografski leksikon. I., II. 1—2. Ljubljana 1925 sl.
 Jubilejni in spominski zborniki: J. Baudouin de Courtenay (Krakow 1921, Warszawa 1931), A. Belić (Beograd 1921, 1937), Brückner A. (Kraków 1928), Daničić Đ. (Beograd 1925), Dobrovský J. (Praha 1929), Fortunatov F. (Warszawa 1902), Jagić V. (Berlin 1908, Leningrad 1924), Korš F. E. (Moskva 1896), Kryński A. (Warsza-

wa 1934), Lamanskij V. (Petrograd 1905, 1907—1908), Łoś J. (Warszawa 1927), Mikkola J. (Helsinki 1931), Miletič L. (Sofija 1933), Niederle L. (Praha 1925), Pastrnek F. (Praha 1923), Pedersen H. (Aarhus 1937), Porzezinski W. (Warszawa 1929), Rešetar M. (Dubrovnik 1931), Rozwadowski J. (Krakow 1927—1928), Sobolevskij A. (Leningrad 1928), Šahmatov A. (Petrograd 1922), Zubaty J. (Praha 1926) i. dr. biografski ter bibliografski spisi o posameznih znanstvenikih, spomini itd.

Pisma (korespondence): Dobrovsky J. - Kopitar J. (Petrograd I. 1885, II. 1897, III. 1921), Kopitar J. - Grimm J. (Berlin 1938) i. dr.

3. SLOVANSKOFILOLOŠKI IN JEZIKOSLOVNI CASOPISI IN PERIODICA.

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. Bd. I.—XXXVII. Berlin 1876—1920. (Berneker E. nadaljeval Bd. XXXVIII.—XLII.)

Bratislava. Časopis Učene spoločnosti Šafarikovy (pozneje: Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi). V Bratislave 1927 sl.

Bulletin de la Société de linguistique de Paris. 1869 sl.

Български прегледъ. I. София 1929 sl.

Byzantinoslavica. Sbornik pro studium byzanto-slovanských vztahů. V Praze 1929 sl.

Časopis pro moderní filologii a literaturu. Vydává Klub moderních filologů. V Praze 1911 sl.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Ljubljana 1918 sl.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor 1904 sl.

Germanoslavica. Vierteljahrsschrift für die Erforschung der germanisch-slavisches Kulturbeziehungen. Brünn-Prag 1931 sl.

Indogermanische Forschungen. Herausgegeben von K. Brugmann und W. Streitberg. Strassburg-Berlin 1892 sl.

Известия на Семинара по славянска филология при Университета въ София. Кн. I sl.

Извѣстiя отдѣленiя русскаго языка и словесности ИАН. С.-П. 1899 sl.

Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику. Уређује А. Белић. Београд 1913 sl. in Библиотека Јужнословенског филолога 1928 sl.

Listy filologické a paedagogické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů v Praze. 1874 sl.

- Lud słowiański I. Kraków 1929 sl. in Biblioteka.
 Македонски прегледъ. I. София 1924 sl.
 Memoires de la Société de linguistique de Paris. 1868 sl.
 Prace filologiczne. Wydawane przez J. Baudouina de Courtenay (i. dr.). Warszawa 1885 sl.
 Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. Уредник Павле Поповић. Београд 1921 sl.
 Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. 1923 sl.
 Revue des études slaves. Paris 1921 sl.
 Rocznik slawistyczny. Wydawany przez J. Łośa (i. dr.). Krakow 1908 sl.
 Ruch słowiański. Miesięcznik. Naczelny redaktor T. Lehr-Spławinski. Krakow 1928 sl.
 Русский филологический вѣстникъ. Варшава 1879 sl.
 Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt i. dr. Turč. Sv. Martin 1922 sl.
 Сборникъ отдѣлення русскаго языка и словесности ИАН. С.-П. 1870 sl
 Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. София 1889 sl.
 Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. S podporou ministerstva školství a národní osvěty vydávají O. Hujer a M. Murko. V Praze 1922 sl.
 Slavia occidentalis. Institut zachodnio-słowiański przy Uniwersytecie Poznańskim, Poznań 1921 sl.
 Slavische Rundschau. Prag 1929 sl.
 Слово. Журнал словянської фольклорії. Львів 1936 sl.
 Slovo a slovesnost. List Pražského liguistického kroužku. V Praze 1935 sl.
 Статьи по славяновѣдѣнію I. С.-П. 1904 sl
 Труды Комиссии по русскому языку. Академия наук СССР. Ленинград 1931.
 Труды славянской комисіи moskovskega arheološk. društva. Москва 1900 sl.
 Wörter und Sachen. Herausgegeben von R. Meringer (i. dr.). Heidelberg 1909 sl.
 Zeitschrift für slavische Philologie. Herausgegeben von Max Vasner. Leipzig 1925 sl.
 Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Begründet von A. Kuhn. Neue Folge. Berlin - Göttingen 1873 sl.
 Publikacije slovanskih znanstvenih akademij, učenih društév, vseučilišč i. dr.

4. ENCIKLOPEDIJE, SERIJE, ZBORNIKI.

Энциклопедія славянської філології. Видання відділення російського мови і словесності. Вип. 1, 2, 3, 4I, 4III, 5II, 10, 11I, 12. С.-П. 1908 сл.

Grundriß der slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Herausgegeben von R. Trautmann und M. Vasmer. Berlin - Leipzig 1925 sl.

Veröffentlichungen des baltischen und slavischen Instituts an der Universität Leipzig 1923 sl.

Veröffentlichungen des slavischen Instituts an der Friedrich - Wilhelms - Universität Berlin. Herausgegeben von M. Vasmer. Berlin - Leipzig 1927.

Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität. Prag 1926 sl.

Publications de l'Institut d'études slaves de Paris.

Travaux du Cercle phonologique du Prague.

Lwowska biblioteka slawistyczna. Lwów 1926 sl.

Biblioteczka Towarzystwa miłośników języka polskiego. Krakow 1920 sl.

Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. V Praze 1932 in sl.

Станојевић С., Народна енциклопедија Срба, Хрвата и Словенаца. I—IV. Београд 1929.

Россия. Отдельное издание изъ „Энциклопедического Словаря Брокгауза и Ефрона“. С.-П. 1900.

Encyklopedia staropolska. Opracowana przez A. Brücknera. Warszawa 1937 sl.

Československá vlastivěda. Pod protektoratem Masarykovy Akademie práce. I.—X. (Doplňky - Rejstřík.) Praha 1931—1936.

Rieger F. L., Slovník naučný. I.—XI. V Praze 1860—1874. Ottův slovník naučný. I.—XXVIII. V Praze 1888—1890 i. dr. pod.

STVARNO KAZALO

Adjektiv = gl. pridevnik
adverb = gl. prislov
akanje 144, 145

akcent = gl. naglas
aorist 73, 77, 78, 82—83, 90,
94, 96, 100 sl., 106—107;
281, 282, 283, 284, 285, 287

asimilacija = samoglas-
nikov pri skrčenju 45
sl., 199, medzlogovna 198
sl.;

soglasnikov 11 sl.,
41 sl., 118 sl., 193, progres-
ivna 126 sl., 197, medzlo-
govna 199

aspekt = gl. lik

baltoslovanščina 10, 49 sl.

baltščina 10

baza (korenska) 48, 82

čakavizem v čakavščini 194

casus = gl. sklon

casus generalis v bolgaršči-
ni 230, 231

causativa = gl. izvedenke
glagolske

cetacizem = gl. cokanje

cokanje 194

čas (pri glagolu) = gl.

aorist, imperfekt, pretekli

čas, predpretekli čas, pri-

hodnjik, predprihodnjik,

sedanjik

člen postpozitivni 230, 274

dějepričastije 246, 248

deklinacija = gl. sklanjatev

delabializacija 18 sl., 35,
186

deležnik (particip) = opis-
ni (perifrastični) 54, 77,
78, 83, 109; 237, 249, 282,
284, 285, 286, 287

tvornosedanji (prae-
sentis activi) = tvorba
15, 76 sl., 43, 50, 105 sl.;
sklanjatev 59, 53, 54—55,
71; sevska. -a 15, 76; steksl.
-e, sle. *grede* 108; histor.
razvoj 245 sl., 249, 250,
281, 301; pridevniki iz de-
ležnika 245

tvornopretekli
(praeteriti activi) = tvor-
ba 50, 109—110, 76 sl., 83;
sklanjatev 59, 53, 54—5,
71; histor. razvoj 245 sl.,
249, 250, 251, 281, 301

trpnosedanji (prae-
sentis passivi) 54, 76, 77,
78, 108—9; 252, 281

trpnopretekli (prae-
teriti passivi) 54, 76—77,
78, 82, 83, 110 sl.; 236,
301 sl.

glagolski pridev-
niki = potentialis -*bnō*
77, 112; tvorba s -*tio*- i. dr.
112

denazalizacija 14, 130, 131

denominativa = gl. izve-
denke glagolske

depalatalizacija: gl. velari-
zacija

determinativ korenski 48, 79

deverbativa = gl. izvedenke glagolske

diftongi = gl. glasovi, dvo-glasniki

disimilacija soglasnikov = prasla. dial. **tudib* 37; histor. 126, 135, medzlogovna 199 sl.

dispalatalizacija = gl. velarizacija, o rus.-polj. razširjenju izgovora samoglasnikov 173 sl., 174 sl.

enklitike = gl. zaimek
epentetičen *l* 36, *n* 189

factitiva = gl. izvedenke glagolske

frequentativa = gl. izvedenke glagoske

futurum = gl. prihodnjik

futurum exactum = gl. predprihodnjik

genus = v deklinaciji gl. spol, pri glagolih gl. način
genus animale in virile 210, 211, 273

gerondif 246

gerundij 246, 301

glagol = klasifikacija glagolov 88, določne in nedoločne oblike (verbum finitum in infinitum) 77, 97, razmerje do indoevropskih oblik 73 sl., sicer gl. čas, lik, način, naklon, osebila, osnove (ib. o vrstnih sponah, vrstah in razredih), število

glagol pomožni 248, 281, 284, 285, 286, 287, 288; opuščanje 285

glagoli = atematični 76, 78, 79, 88, 91, 93, 94; 250, 289, 291, 292, 298; korenski 80—81, 82, 88, 90—91; 249, 283, 284, 300; prvotni (pri-

marni) 84, 86 sl., 89, 92, 93; drugotni (sekundarni, derivata) gl. izvedenke glagolske; dovršni — nedovršni (perfektivni — imperfektivni) i. dr. gl. lik glagolski

glagolnik 77, 112

glasovi (prim. str. XXIII. sl.) = samoglasniki: razmerje do indoevropskih 18 sl., monoftongi iz diftongov 13 sl., kvantiteta 18 sl., 136 sl., tabela praslavanskih 35, dve vrsti, velarna — palatalna 34 sl., zoženi (polj. *pochilone o, q*, čes. *ů* i. dr.) 140 sl., 142 sl., 136 sl., v absolutnem začetku in po pavzi 44 sl., 183, protetični 189 sl., sicer gl. preglasi, prevoj, redukcija samoglasnikov. redukcijski samoglasniki

e (ciril. ѣ *ja t*), prasla. *e*¹—*e*² 13, 18, 27, 35, 38, 39, 42 sl., 43 sl., 177; histor. refleksi 163, 166, 169, 172, 173, 174, 176, 177; jakavski izgovor v staro-cerkvenoslovanščini 177; jekavski, ikavski, ekavski v srbohrvaščini 5, 7, 177; novi *ě* v *trět* — *tlět* 16; sevslla. -*ě*: jsla. -*ę* 43; češ. preglašeni 178, 179, 180
o s n a (nazala) *e*—*ę* 10, 14 sl., 18, 43, 80, 96; histor. 129 sl., 131, 140, 143, 173, 178, 179, 181, 182
y (jer ŷ, rus. ѣ, steksl. ѣ) 18, 161, 170

ə ievr. 18, sle. *ə* 19

ѣ—*б* (jer, rus. *jor*. in *jer*, *jerek*, gl. polglasnik) 19 sl.; napeta *ѣ* — *ѣ* 20,

115; **ʒ** — **b** v soglasniških skupinah tujih besed v starocerkvenoslovanščini 17 sl., 135; preglasi 42 sl., 173, 178, 182; izenačenje v južni slovanščini 161, 169 sl.; slaba in močna pozicija 113 sl.; onemeneje v slabi poziciji 8, 113 sl.; glasovne izpremembe povzročene po onemenju 116 sl.; ojačenje v močni poziciji (giblivi samoglasniki) 113 sl.; histor. refleksi 113 sl., 171; ruska drugotna redukcijska samoglasnika **ʒ** — **b** 19, 145 **sonanti** ievr. 10; prasla. *r* — *l* 10, 15, 18, 35, 131 sl., 136, 174 sl.; nova *r* — *l* 132 sl., 134 **dvoglasniki** (diftongi) indoevropski 13 sl.; sla. histor. sekundarni 128 sl., 140, 142 sl., 167, 169, 170, 172, 178, 196; **dvoglasniške skupine** ievr. *im* - *in*, *um* - *un* 14 sl.; baltosla. *im* - *in* 10, 14; baltosla. *ir* - *ur*, *il* - *ul* gl. prasla. sonanta *r* - *l*; *ort* - *olt* 15 sl.; *tort* - *tolt* in *tert* - *telt* 16 sl., 43, 45, 80, 134 sl., 175, 182; *rʒ* — *rb*, *ʒb* — *lb* na začetku 134, med soglasniki 132 sl., 127, na koncu 116 sl.; dvoglasniške skupine pred *i* 13, 14, 17 *i* - *ʒ* (gl. polglasnik) 13 sl., 19, 35; *i* 13 sl., 34, 35, 42, 43 sl., 45 sl. (gl. skrčenje), 128; *u* 13 sl., 35, 129, 170 **soglasniki** indoevropski 35, tabela prasla. soglasnikov 42, trojni izgovor 36 sl., protetični 35, 43 sl., 183

sl., 184 sl.; redukcija indoevropskih soglasnikov na koncu 11; izpremembe slovanskih soglasnikov po onemenju redukcijskih samoglasnikov 116 sl., sicer gl. palatalizacija, velarizacija

l - *l'* - *ʃ* 36, 161, 167, 169, 170, 172; *ʃ* 18, 36, 170; *l'* epentheticum 36; češ. *l* 167, *r* 36, 162, 166, 169, 170 **dorsalna s-z** 39, 162, 169

koronalna prasla. *š* - *ž* 36 sl., 38 sl., 41; histor. 165 sl., 168, 169, 170 sl., 193 sl., 195

afrikate *c* - *ž* 39, 40, 41, 192 sl.; *ć* - *ž* 37, 39 sl., 162, 169; *ć* - *ž* 38 sl., 192 sl.

palatalizirani (omehčani) in **palatalni** (nebn) zaporniki = palatalizirana *t'* - *d'* 162 sl., obrobno-palatalna (prepalatala) *f* - *d* 166 sl., palatalna *t* - *d* poleg *k* - *g* (*k* - *g*) 37; postpalatalna *k'* - *g'* 161; ievr. palatala *k* - *g* 9

palatalni *j* = *ʝ* 37 **velari** (gutrali, goltniki) = indoevropski 35; prasla. *ɣ* iz ievr. *s* 9 sl., 49, 63 sl., 65, 73, 94, 100 sl.; prasla. mehčanje 36, 38 sl.; histor. mehčanje pred *y* (**ʒ**) 161 sl.; histor. izprememba *g* 125, 127, 162 sl., 190 sl.; histor. izprememba *ɣ* 192

labiovelari = ievr. *k^u* - *g^u* 9, slovanski 186

aspirirani = ievr. *bh* - *dh* - *gh* 10, gluž. *kh* XXVII

- laringalni (grleni) 183, 190 sl.
 dolgi 119, 121
 soglasniške skupine stare 11—13, 17, 49, 80, 82, 89, 90 sl., 101, 109, 122, 126 sl., 196 sl.; *kt-gt*, *sl'-zn'* 37 sl. i. dr. gl. palatalizacija; *šč-žž*, *št-žd'* 37, 38, 40 sl., 41 sl., 167, 168, 171, 197
 nove po metatezi *tert* i. pod. 134 sl., po onemenuju *č-b* 118—128 (sicer gl. asimilacija, disimilacija, redukcija, metateza), dodaten artikulacijski element 126, *tn-bm* s favkalno eksplozijo 164, v sandhiju 193
- haploglogija 201
 harmonija = vokalna 178, 198
 heteroklitičen = gl. supletiven
 heterosilabičen 13 sl.
 hiat = gl. zev
 Hus = reforma latinsko-slovanske pisave 6, 18, 163, 166, 167
- imperativ = gl. velelnik
 imperfekt 73, 74, 77, 78, 103 sl., 104—105, 106; 281, 282, 283, 284, 285, 287, 289
 indikativ (določni naklon) 77, 97
 infiks = nosni vstavek v tvorbi sedanjika 79, 90 sl.
 infinitiv = gl. nedoločnik
 intonacija = gl. naglas
 izvedenke glagolske = izglagolske (deverbativa) in izimenske (denominativa) 83, 85, 86, 88, 89, 90 sl., 293; povzročevalni glagoli (causativa, factitiva) 85, 89, 92, 93; sicer gl. lik glagolski
- jat = gl. glasovi, samoglasniki
 jer (rus. jor) = gl. glasovi, samoglasniki
 jer (rus. ер), jerek = gl. glasovi, samoglasniki
 jery (rus. еры) = gl. glasovi, samoglasniki
 jeziki indoevropski 9 sl., 18 sl., 35, 49 sl., 50 sl., 73 sl.
 jeziki slovanski = beloruski 1, 4, 7; bolgarski 1, 4, 7; cerkvenoslovanski 3, 130, 181; češki 3, 4, 7; lužiško-srbski (gornje- in dolnje-lužiški) 1, 4, 7—8; maloruski 1, 4, 7; polabski 1; poljski 1, 3, 4, 7; pomorjanski 1; ruski 1, 3—4, 7; slovaški 1, 5, 7; slovenski 1, 4, 7; srbskohrvatski 1, 4—5, 7; starocerkvenoslovanski 2—3; ukrajinski gl. maloruski; velikorovski gl. ruski; praslovanska, predhistorična in historična doba, meja med obema 8; književni jeziki 1; narečja 7—8, kašubsko 1, macedonsko 7, slovinsko 1; skupine 1, podskupina leška 1; prehodi 1, 6; preseljevanja 6; razvoj 8—7; številnost 1
- kentumski zahodnoevropski jeziki 9
 klasifikacija = samostalniške sklanjatve 231, 203; glagola 88 sl.
 komparativ (primernik) = soglasniška osnova 54 sl.,

nom. sing. masc. *-ib*,
neutr. *-ie* 59, fem. *-i* 53,
določna oblika 71, rus.
-bže 127; rus. *-ŭ* 128;
polj. *większy* 126; histor.
razvoj 241 sl., 275, skla-
njava in nesklanjava
oblika v ruščini 243, tvor-
ba v bolgarščini s *po* 244,
prislovna raba 242, 243,
244

kondicional = gl. pogojnik
konjugacija = gl. spregatev
konjunktiv 75

konsonanti = gl. glasovi,
soglasniki

kontrakcija = gl. skrcenje
kopula = gl. glagol pomožni
krajšanje besed v hitri go-
vorici 191 sl., 196, 202;
krajšanje števnikov 202

kvaliteta samoglasnikov 117
sl., 137, 139, 140 sl., 141,
142 sl., 151, 152, 158

kvantiteta samoglasnikov =
prasla. 18 sl.; razmerje do
indoevropske 18 sl.; raz-
merje med ievr. kvanti-
teto in prasla. intonacija-
mi 21 sl.; razmerje seda-
njih kvantitet do prasla.
intonacij 22, 137; razmer-
je med mestom naglasa in
kvantiteto 32 sl., 143; hi-
storični razvoj 136 sl.;
ohranitev dolžin 33 sl.,
136 sl.; nove dolžine 137
sl.; daljšanje 47, 85, 100;
34, 117 sl., 138, 152, 154,
299; v genetivu plur. 31,
139, 141, 151 sl., 153, 156;
krajšanje 33, (141), 143 sl.,
153, 299; reduciranje 19
sl., 144 sl., gl. tudi glasovi,
redukcijski samoglasniki
in redukcija samoglasni-
kov

labializacija samoglasnikov:
16, 44, 45, 174, 175, 176

labiovelari = gl. glasovi, so-
glasniki

lik glagolski = dovršni —
nedovršni (perfektivni —
imperfektivni) i. dr. gla-
goli 74—75, 283, 285, 287,
288, 289; hipni (momen-
tani) 82, 89, 90; inhoativ-
no-imperfektivni 82, 83,
89, 90 sl.; opetovalni, po-
navljalni (iterativni) 85,
86, 87, 89, 92—93, 287,
290, 293, 295; frekventa-
tivni 295

mazurjenje (polj. *mazurze-
nie*) 193 sl.

medij = gl. povratnik

mehčanje soglasnikov = gl.
palatalizacija

metateza = dvoglasniških
skupin *ort-tort* i. pod.
15, 16, 134; soglasnikov
127 sl., 200 sl.

metatonija = baltskosla. 27
sl., prasla. 28 sl., novo-
rastoča — novopadajoča
intonacija 28, rastoča in-
tonacija kratkih samo-
glasnikov 28 sl., 157; slu-
čaji metatonije 28 sl., 29
sl., 31, 32, 85, 144, 150, 151
sl., 153 sl., 155 sl.; k raz-
lagi metatonije 28, 30 sl.,
32, 150; posebni čakavski
novi akut 29, 150

način (pri glagolu) = trpni
73, 301, srednji (medij) gl.
povratnik

naglas = litavski 20, pra-
sla. 20 sl., muzikalna
kakovost 20 sl., zlo-
govni — besedni naglas
21, intonacije (rastoča —

- padajoča) 20 sl., novorastoča — novopadajoča gl. metatonija, nove intonacije po skrčenju samoglasnikov 149 (gl. skrčenje), razmerje starih intonacij do indoevropske kvantitete 21 sl., 27; akcentološki zakoni 21, 23, 24, 27, 28; mesto naglasa 23—26, 30 sl., 31, 155; naglasni tipi v oblikoslovju in besedotvoritvi 26; naglas v sklanjativ samostalnikov 23—26, 30 sl., 155; 55—57, 60 sl., 159 in zaimkov 62, 64; v dualu 59, 66, 55; naglas pri pridevniki 29 sl., 233 sl.; pri glagolu 77, 82, 84 sl., 85, 93, 99 prip., 103, 107 prip., 148, 154, 248, 299; pri sestavljenkah 25 sl., 31, 152; histor. razvoj 145 sl., razmerje sed. stanja do prasl. 22; ekspiratorna kakovost 145, sledovi muzikalnih intonacij 145 sl., sle. in shrv. muzikalni naglas 149, 152; mesto naglasa 147, 148 sl., 158; premik 146, 149, 152, 158 sl.; odtegovanje starejše 31 sl., 149—151, novejše 148, 156 sl., časovna doba 158; postranski naglasi 148, 159; dvojni naglas 159; psihološki povodi v naglaševanju 159, diferenciacije naglasa po pomenu 159, po obliki 30 sl., 155; analogije 148, 154, 156, 159
- namenilnik 55, 77, 78, 109, 154, 281, 299, 301
- napon glasilk (Stimmeinsatz) = rahli zvenivni (leiser) in jaki nezvenivni (fester) 183, v češčini 184
- nedoločnik 57, 77—78, 79 sl., 86, 109; 118, 287, 288, 294, 295, 298, 299, 300, 301
- nesklonljivost samostalnikov 230, starih pridevnških osnov na *-ī-* 57, nova 235
- numerale = gl. števniki
- numerus = gl. število
- oblike = izguba deklinacijskih oblik v bolgarščini 230 sl.; izguba glagolskih oblik 281; opisno izraževanje 281 (gl. glagol); supletivne oblike 109, 244, 296; češke oblike (splošni oblikoslovni tip) z *ī* 180
- optativ = gl. železnik
- osebila = prvotna (primarna) 94 sl., 98—99; drugotna (sekundarna) 94 sl., 98—99, 100 sl., 103 sl., 106—107; 1. os. edn. 75, 94, 105; 2. os. edn. 73, 94—95; 3. os. edn. 95—96; 1.—3. os. dvoj. 96; 1. os. množ. 96 sl., 98—99, 106; 2. os. množ. 78 sl., 96; 3. os. množ. 43, 78, 96; 2.—3. os. edn. aor. *-tē* 96, 101, 102; histor. rus. *-tē* 95—96, 164, 292; odpad *-tē* 96, 292; drugo histor. 283, 289, 292
- osnove glagolske = sedanjske 77—78, 78—79, 80—81, 82 sl., 89, 90 sl.; nedoločniške 77—78, 79 sl., 81 sl.,
- naklon = gl. indikativ, konjunktiv, pogojnik, velenik, železnik; **hotīb (-i)*, *možb* 84

88, 88—89, 90 sl.; razmerje med sedanjško in nedoločniško osnovo 78, 79, 86, 87, 87—88, 88, 90—93, 110; enaka osnova prostega in razširjenega aorista, opisnega in obeh preteklih deležnikov 78, 111; vrstne spona 79—80, 81 sl., 90 sl.: glagolske vrste in razredi 80 sl., 90 sl. osnove pri samostalnikih = gl. samostalni
otrditev soglasnikov = gl. velarizacija

padež = gl. sklon

palatalizacija = s a m o - g l a s n i k o v (preglasi) prasl. 42 sl., v oblikoslovju 51 sl., 53, 54, 65 sl., 71; 81, 83, 84, 88, 104, 108; histor. 173 sl.; rus.-polj. ohranitev ozkega izgovora pred labiali-velari 174 — s o g l a s n i k o v prasl. 34, 35—42, skupin *kt-gl* 37 sl., 80, 109, *ɣt* 80, *sl'-zn* 37, *st-zd*, *sk-zg* 38, 40, 41, *kv-gv-ɣv* 41, produkti prasl. palatalizacije 42; primeri progresivne palatalizacije pri glagolih 293; v oblikoslovju 52, 53, 65, 66 sl., 71; 73, 76, 78, 80 sl., 83 sl., 85, 89, 90 sl., 94 sl., 98 sl., 104, 106 sl., 110, 111; *vbšb* = strus. *ѡѡѡѡ*, *ѡѡѡѡ*, *stbža* = rus. *зги* 40, 65, 125; produkti II. palatalizacije histor. ohranjeni 166, 168, 169, 171, 259, 274, 298; histor. nadaljnji razvoj 160 sl.: rus.-polj. 162 sl., češ.-slš. 166 sl., slš pred *e* 167, mrus. 169, bolg. 171

sl.; drugotna jsla. palatalizacija 171

palatalizirani in palatalni soglasniki = gl. glasovi, soglasniki

participium 246, gl. deležnik

pasiv = gl. način, trpni

perfekt = gl. pretekli čas

perifrastičen = gl. glagol, opisne oblike in oblike

pismo = bosansko-cirilsko 6, cirilsko 5—6, glagolsko 5, hrvatsko-glagolsko 5, graždansko 6, latinsko 6, gl. tudi Hus; pregled slovanskih latinskih abeced XXVII sl., pregled slovanskih cirilskih azbuk XXIX sl., stara glagolska in cirilska azbuka XXXI sl.

pluralia tantum 208, 279

pluskvamperfekt = gl. predpretekli čas

podvojitve = v tvorbi sedanjka 79, 90 sl.

pogojnik 75, 77, 105, 281, 284, 286, 289; v stranskih stavkih 287, 288

polglasnik v fonetiki naziv za soglasniške *i* — *u* i. pod. XXIV, sicer za prasl. redukcijaska samoglasnika *ѡ* — *ѡ* 19, gl. glasovi, samoglasniki

polnoglasje (rus. *полногласье*) 16, 135; drugotno 132

pomožnik = gl. glagol pomožni

povratnik 73, 285, 301 sl.: rus. -*сѣ* 118

praefiksi = gl. predslonice
praepozicije = gl. predslonice

praesens = gl. sedanjik

praesens effectivum 288

pravopis = etimološki, fonetični, historični 6, 120
 predlogi = gl. predslonice
 predpone = gl. predslonice
 predpretekli čas 73, opisan 74, 287

predprihodnjik = opisan 74, 287, 288, 289
 predslonice 11, 65, 147, 183, 189

preglasi samoglasnikov = progresivni 42 sl., 48, 179 sl., 180 sl.; regresivni 173 sl., 174 sl., 177 sl., 178, 194 sl.; preglas rus. *ie* → *o* 44; preglas *ѣ* → *b* 42 sl., 173, 178, 182

prehodnik češ. 246, 247

pretekli čas = opisan 74, 287; nedoločni v bolgarščini 286—287; stari perfekt - praesens *vede* 73

prevoj samoglasnikov 46 sl., 55 sl., 56 sl., 59, 78, 85, 89 sl.

pričastije (rus. причастие) 246
 pričestí češ. 246

pridevnik = *p r a s l a*. imenska, nedoločna oblika 54, svojilni pridevniki 54, nesklanjavne osnove na - *i* - 57, prv. osnove na - *ü* - 56, tvorba določne oblike 50, skrčenje v sestavi 46, sklanjatev 70 sl., stopnje gl. komparativ in superlativ; histor. *k a k o v o s t n i* pridevniki 232 sl., določna in nedoločna oblika 232, razlika v naglasu v srbohrvaščini in slovenščini 233 sl., imenska oblika dativa pri infinitivu v ruščini in češčini 235, 237, imenska oblika v češčini in poljščini 235 sl., brezosebna konstrukcija s

trpnopreteklim deležnikom 236, 237, 301 sl., predikativna imenska oblika 237, 285; svojilni pridevniki 238, 239, v samostalniški funkciji 238, krajevna imena 240, snovni pridevniki 239; zaimenska sklanjatev 269 sl., trdi in mehki tip 270, 271, 272, 273, skrčenje v tvorbi oblik 270, 271, rus. gen. sing. fem. - *oŭ* 128, 271, polj. *ciši* i. pod. 194, dvojina 274, povezanost s samostalniki 273, v samostalniški funkciji 275, opustitev sklanjatve v bolgarščini 274, nesklonljivost 235

prihodnjik = ostanek sigmatične tvorbe 73—4, 108, opisan 74, dovršenega dejanja 74; histor. razvoj 287, 289

prislov = onemenje sle. - *e* 118, prvotna razlika v tvorbi

proklitike = gl. predslonice

pronomeni = gl. zaimci

razred glagolske vrste = gl. osnove glagolske

recenzije (redakcije) cerkvenoslovanske 3, 130, 181

redukcija = v prevoju 46 sl., 80 sl., 82, 84, 87, 89 sl., 96, 100, 103, 109 sl.; histor. redukcija samoglasnikov 144 sl., 118, 128, 297, 298; redukcija začetnega *i* v ruščini 189, redukcija *i* pri skrčenju gl. skrčenje; redukcija pri soglasnikih 11, 13, 38 sl.,

94, 123 sl., 190, 192, 197;
synkope 202
redukcijski samoglasniki =
gl. glasovi, samoglasniki
reduplikacija = gl. podvo-
jitev
refleksiv = gl. povratnik
ritem jezika 21, 145, 160
rotacizem 195 sl.

samostalni^k = prasla, osno-
ve 51—59, sestav oblik
59, tabela praslovanske
sklanjatve 60—61; histor.
razvoj osnov 203, 204 sl.,
207, 209, 228; tvorba in
sklanjatev samostalnikov
na -o moškega spola 206
sl.; sklanjatev osnov na
-ian-, -ter- 206, 209; tipi
sklanjatev po skrčenju
228 sl.; gl. tudi sklon,
sklanjatev, spol, število in
klasifikacija

sandhi 189, 193

satemski vzhodnoevropski
jeziki 9

sedanjik = prasla, indikativ
77, 97; osnove 78 sl., spre-
gatev 98—9, 1. os. edn. 75,
sicer gl. osebila; histor.
razvoj 286, 289, 290, 293,
296, 297, 300

sklanjatev = imenska skla-
njatev samostalnikov in
nedoločne oblike pridev-
nikov i. dr. 50 sl., 54, za-
imenska osebnih in ne-
osebni^h zaimkov in do-
ložne oblike pridevnikov
62, 63, 70; sicer gl. pri-
devnik, samostalni^k, šte-
vnik, zaimek

sklon = prasla, končaji v
sklanjati^v samostalnikov
59, 60, 61, 49, 51—59; 11,
13—15, 18 sl., 23 sl., 39,

41, 43, 46, 66; histor. acc-
gen. 210, 211; loc. sing.
masc.-neutr. 227; instr.
sing. fem. srs^lš., stshrv.
-ou 46, rus. -o^š 118, 128;
gen. plur. masc. 223 sl.,
226 sl.; analogična izena-
čevanja 214, 215, 219, 220,
221, 222, 223; opuščanje
izp^remembe velarov 220,
221; izguba vokativa 229

skrčenje = 45 sl., 137 sl., 149
spol = kategorija spola pri
samostalnikih 204; genus
animale in virile 210, 211,
273; izp^rememba grama-
tičnega spola 205; med-
spolno oblikovno vpliva-
nje 210; oslabitev katego-
rije gramatičnega spola v
množini 213, pomen spo-
la za historično klasifika-
cijo 231, 203

sp^rona vrstna = gl. osnove
glagolske

spregatev = prasla. 73 sl.,
pregled spregatve sedanji-
ka in velelnika 98—99,
pregled spregatve imper-
fekta in aorista 106—107;
histor. razvoj spregatve
281 sl., opisne oblike 281,
gl. tudi oblike supletivne,
glagol in posamezne gla-
golske oblike

Stimmeinsatz = gl. napon
glasilk

stopnja pri pridevnikih =
gl. komparativ in super-
lativ

substantiv = samostalni^k
substantivum verbale = gl.
glagolnik

superlativ (presežna stop-
nja) 244, 245

supin = gl. namenilnik
synkope 202

število = prasla. troje število 50, 77; histor. dvojina 274, 276, 281, 283, 284, 292, 296; opustitev 213, 215; ohranitev pri parnih predmetih 216, 217, pri števnikih 217, pri pridevniki 274; množina 213, kolektivni samostalniki za množino 218

števniki = glavni (cardinalia), prasla. sklanjatev 55, 56, 58, 59, 66; rus. *сѣмь*, *сли*, i. dr. *šetem* 12; *sedmь*, *osmь* s kratko rastočo intonacijo 28 sl.; histor. sklanjatev 275, 278; krajšanje sestavljenih 202; vrstilni (ordinalia) 54, 240, 241, 278, 280; ločilni ali vrstni (distributiva, collectiva) prasla. 54, 66, histor. sklanjatev 241, 279, v kolektivni samostalniški funkciji 279, 280; zborni števnik v bolgarščini 277

tavtosilabičen 13 sl.

tempus = gl. čas (pri glagolu)

transgressivus = gl. prechodník češ.

velarizacija (otrditev): samoglasnikov 160 sl., 166, 168 sl., 171 sl., 181 sl.; soglasnikov 160 sl., 169 sl.; *r > r* 167, 169, 170 sl., 171 sl.; češ. *l* 167; otrditev šumevcev in afrikat 165 sl., 182; velarizacija v maloruščini in južni slovanščini 168 sl., 169 sl.; v sklanjatvi 205

velelnik = prasla. 13, 39, 75, 76, 77, 78, 84, 98—99;

histor. 289, 296, 297, 298; stpolj. -i pod naglasom 147, 297; onemenje -i 118, 128, 297

verbum = gl. glagol

vid glagolski = gl. lik

vokal = gl. glasovi, samoglasniki

zaimek = osebni prasla. 62 sl., sklanjatev 63; histor. 253 sl., genitiv za akuzativ 253, 255 sl., dvojina 255, 257; *azъ* 255, gen. *mne* 254, zaimek povratni 285, 301; zaimek 3. os. 255, 257; enklitične oblike osebnih zaimkov 253 sl., 256; epentetični *n* 65, 256; neosebni prasla. 63 sl., posebnosti sklanjatve 63—5, osnove 65 sl., 67, tabela sklanjatve 68—69, baltskosl. posplošenje osnove *to* - 50, instr. sing. masc.-neutr. *těmb*, fem. *toie* 14, 64, gen.-acc. *kogo* 64, nom. sing. fem. *si* 53, *kъib* 66—67, **tiudio-* 37, 54, 66, skrčenje pri svojilnih zaimkih i. dr. 46, 260 sl.; histor. 255, 257, gen. sing. -ga v slovenščini in srbohrvaščini 258, izravnave v sklanjatvi 258 sl., rus. gen. sing. fem. -oŭ, -eŭ 128, strnitev instr. in loc. sing. masc.-neutr. 259 sl., ohranitev gen.-dat. v bolgarščini 267; svojilni zaimki 262 sl., polj. nom. plur. masc. *nasī* 194, vprašalno-svojilni *čbъb* 240, zahsla. *co* 64, 121, mrus. *шо* 127, shrv. *tkō* 127, sle. *nihče* 125, shrv. *sāv* 127, češ. *všetek*, polj. *wszystek* i.

dr. 71, 263 (prasla. *vbšb*,
sičb 39 sl., 65), zaimki
 stari opuščeni 264, nove
 tvorbe 262; sestavni člen-
 ki 64 sl., 268 sl.; zaimki v
 pridevniški obliki 54, 71,
 275; *tiudib*, *mžnog* 267
 zakon = glasoslovni odpr-
 tih zlogov 8, 11 sl., 113;
 akcentološki = gl, naglas

zev 43 sl., 183 sl., 192
 zlogi = prasla. zakon od-
 prtih zlogov 8, 11 sl.; hi-
 stor. sekundarno zaprti
 zlogi 8, 113 sl.; medzlo-
 govni vpliv 198 sl.
 znaki = diakritični 6, XXIII
 sl.
 znaki = diakritični 6, XXIII
 -*ěmb* 76; sicer gl. velelnik

BESEDNO KAZALO

алѣднн stcksl. 16
 алѣкати stcksl. 16
 алѣннн stcksl. 16

Безѹхов rus. 192
 бѣство stcksl. 122

cvisti 41
cvьky 40

čyto za sevsla. 266
 девянѡсто rus. 279
 Дорогобоѹжъ strus. 240
 дѣждѣ stcksl. 40

gnězdo 25
gosenica 187
gožьva, gožьvъ 186, 187 sl.
grěhъ 26

**hotivъ* 84
hudičъ sle. 26
hъteti 84

kolo 208
konъ 226
kopriva 201
kotъ 38
kraľъ 16
kropiva 210

**loktyka* 38
lze češ., lъzъkъ stcksl. 39

малѣдичин lo. eks. 17
mladičъ sle. 26
 **možъ* 84

нельзя rus. 39
 **nъgty* 38

ognъ 204 sl.
orahъ shrv. 195
osъ 186
жа stcksl. 185
жже stcksl. 185, 187
жжика stcksl. 185
ožъ 187

paqkъ 185
peretъ 198
 подражати, подрѣжати
 stcksl. 195
poltora sle. prekm., *pol-*
tura češ. 241
 польза rus. 39
 полымя rus. 27
popelъ 198
 **potъ* 37 sl.
přibuzný češ. 185 sl.

ребѣнок rus. 195
рѣдѣць Zogr., Mar. 231

σάλομα gr.-tes. 17

sěno 25

СТОЛЪТ bolg. 231

sužan̄ shrv. 185

sъmēti 83

сѣжзѣ, сѣвжзѣ 185

сѣвжзѣнѣ stcksl. 185

Talken nem.-kor.-štaj. 17

teptѣ, toptѣ 198

тѣра, тѣрка stcksl. 195

tъrti, тѣрти stcksl. 81

uleći, -l- shrv. 295

umřjem sle. 292

vajce češ. 188

vatra 188

Вѣлѣвоуждѣ bolg. 240

верѣ 188

вѣѣ, вѣоу strus. 65, 39, 40

voňa 188

vožih sle.-briž. 185, 187

вѣза stcksl. 185

vъsmažъstvo sle.-briž. 121

зги rus. 40

*zblѣѣ, злѣчѣ stcksl. 199

жлѣсти stcksl. 43

жѣѣти stcksl. 81

žblѣѣ, жлѣчѣ cksl. 199

žbri, жѣрти stcksl. 81

TISKOVNE POMOTE

- Str. 13, v. 5 i. dr. (do IV. pogl., str. 34) je v praslovanskih primerih na šumevcih izpadel znak mehkosti *š* itd.;
- str. 13, v. 13 i. dr. je v praslovanskih primerih spočetka stavljen *j* namesto *i*;
- str. 31, v. 4 od spodaj beri „po odtegovanju“ nam. „po premiku“;
- str. 32, v. 5 od spodaj naj stoji „str. 28“ nam. „gl. gori“;
- str. 39, v. 1 od spodaj in str. 40, v. 7 bi moralo biti tiskano strus. *εχου*;
- str. 49, v. 6 od spodaj beri „*Horas*“ nam. „*Hoías*“;
- str. 50, v. 15 naj stoji „*to-*“ nam. „*-to*“;
- str. 50, v. 18 bi „I. Šklanjatev“ pravilneje stalo po naslovu str. 50 „B. Oblikoslovje“;
- str. 55, v. 20 je dodati po „*synzma*“ „loc. plur. *synzhz*“;
- str. 56, v. 8 od spodaj je dodati po „*kostzma*“ „loc. plur. *ludzhz*“;
- str. 68, v. 7 beri v tabeli „*česo*“;
- str. 98—99, v. 7 naj bi stalo „*pīšešv*“ in „*prōsišv*“;
- str. 122, v. 1 mora stati za „*zniciŕve*“ vejica.
- str. 146, v. 16 od spodaj beri „градѣт“;
- str. 196, v. 5 od spodaj beri „*prehod sk* v *šk*“;
- str. 196, v. 16 je dostaviti briž. Il 61 *dožda*;
- str. 197, v. 17 od spodaj naj stoji „Ass. влас-“;
- str. 199, v. 15 beri „strus. Min.“;
- str. 238, v. 12 beri „*ti*“ nam. „*te*“;
- str. 314, v. 7 pomeni ZDHSV „Znanstveno društvo za humanistične vede“ (gl. str. 339).

- str. 319, v. 25 naj se doda „Stanislav J., Zur Frage der
südslavischen Elemente im Mittelslovakischen.
(Slavia occidentalis XII., 1933, str. 148—157).
str. XXXI, v. 14 naj stoji ř;
str. XXXI, v. 4 od spodaj mora stati „ciril. III“.
-

- str. II, v. 1 je popraviti „pridržane“;
str. XVII, v. 2 je dodati „II. del“;
str. XXVIII, v. 4 naj stoji „l polj. = l“;
str. 339, v. 17 od spodaj naj se doda še „Slovenski
jezik I. Ljubljana 1938“.
-

